

Sanja Krimer Gaborović

OGLEDI O BOJAMA U ENGLESKOM I SRPSKOM JEZIKU

<i>purple</i>	<i>'blue'</i>	<i>tirkizan?</i>
<i>'red'</i>	<i>BCT</i>	<i>green</i>
<i>žućkast</i>		<i>narandžast</i>
<i>peach?</i>		<i>žut</i>
<i>pink</i>	<i>siv</i>	<i>gold/golden</i>

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITET U NOVOM SADU
1954—2024

Sanja Krimer Gaborović

OGLEDI O BOJAMA U ENGLESKOM I SRPSKOM JEZIKU

Prvo, elektronsko, izdanje

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITET U NOVOM SADU
1954—2024

Ogledi o bojama u engleskom i srpskom jeziku,
prvo, elektronsko, izdanje,
dostupno u Digitalnoj biblioteci
Filozofskog fakulteta.

Saglasnost za objavljivanje monografije dalo je
Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta,
na sednici održanoj 10. maja 2024. godine.

NAPOMENA O AUTORSKOM PRAVU:

Nijedan deo ove publikacije
ne može se preštampati, reprodukovati ili upotrebiti
u bilo kom obliku bez pisanog odobrenja autorke,
kao nosioca autorskog prava.

COPYRIGHT NOTICE:

No part of this publication
may be reprinted, reproduced or utilized
in any form without permission in writing from the author,
as the holder of the copyright.

Mojoj porodici

Tipografske konvencije

kurzivno:

- leksema na engleskom ili srpskom jeziku

polucrno

- uvođenje stručnog termina

MALIM VERZALOM

- isticanje
- ime kategorije boje

‘u jednostrukim navodnicima’

- ime kategorije boje
- parafraza, glosa ili objašnjenje

„u dvostrukim navodnicima”

- citat
- naslov rečnika, knjige, članka

(*)

- neprihvatljiv oblik

(?)

- jednokratna tvorevina

Skraćenice

<i>arh.</i>	arhaično
<i>BCC</i>	osnovna kategorija boje
<i>BCT</i>	osnovni naziv za boju
<i>BK</i>	Berlin i Kay
<i>CRP</i>	kognitivna referentna tačka
<i>DgO</i>	dijagnostičko obeležje
<i>dosl.</i>	doslovno
<i>(češ.)</i>	češki
<i>(eng.)</i>	engleski
<i>ECT</i>	neosnovni monoleksemski nazivi za boje
<i>EVT</i>	ekološko-valentna teorija
<i>fig.</i>	figurativno
<i>(fin.)</i>	finski
<i>(fr.)</i>	francuski
<i>frekv.</i>	frekvencijski
<i>izv.</i>	izvorno
<i>KPB</i>	efekat kategoričke percepcije boja
<i>KRT</i>	kognitivna referentna tačka
<i>(lat.)</i>	latinski
<i>(mađ.)</i>	mađarski
<i>neprom.</i>	nepromenljiv
<i>non-BCT</i>	neosnovni naziv za boju
<i>(polj.)</i>	poljski
<i>pokr.</i>	pokrajinski
<i>poz.</i>	pozajmljenica
<i>relig.</i>	religijski
<i>(rus.)</i>	ruski
<i>(srp.)</i>	srpski

Sadržaj

Predgovor	15
DEO PRVI: OSNOVNI NAZIVI ZA BOJE U ENGLISKOM I SRPSKOM JEZIKU	
1. Uvodna razmatranja	19
2. Studije o nazivima za boje u/na engleskom i srpskom jeziku	28
2.1. Anglistička literatura	29
2.1.1. Berlin – Kay (1969)	29
2.1.2. Wierzbicka (1996; 2006)	30
2.1.3. Corbett – Davies (1997)	31
2.1.4. Lucy (1997)	31
2.1.5. Steinvall (2002)	33
2.1.6. Niemeier (2007)	36
2.1.7. Rakhilina – Paramei (2011)	37
2.1.8. Gieron-Czepczor (2011)	39
2.1.9. Biggam (2012)	41
2.1.10. Lindsey – Brown (2014)	44
2.1.11. Mylonas – MacDonald (2015)	47
2.1.12. Komorowska (2017)	50
2.1.13. Dedrick (2021)	51
2.1.14. Ostali autori	55
2.2. Srbistička literatura	59
2.2.1. M. Ivić (1995)	59
2.2.2. Hlebec (1995)	63
2.2.3. Popović (2008)	65
2.2.4. Ajdačić (1992)	68
2.2.5. Lazarević (2013)	70
2.2.6. Stanić (2015)	74
2.2.7. Ilić (2016a)	79
2.2.8. Jakovljević (2018)	83

2.2.9. Krimer Gaborović (2019a)	84
2.2.10. Andrić (2020)	89
2.2.11. Ostali autori	93
3. Evolucija naziva za boje u engleskom i srpskom jeziku	95
3.1. Istorijat i motivisanost naziva za boje	95
3.2. Pridevi kao primarna vrsta reči za imenovanje boja	101
3.2.1. Rečnička značenja prideva za boje	102
3.3. Postupci za proširivanje leksičkog fonda hromatskih naziva	109
3.3.1. Proširivanje pozajmljivanjem	110
3.3.1.1. Pozajmljivanje hromatskih naziva u engleski jezik	111
3.3.1.2. Pozajmljivanje hromatskih naziva u srpski jezik	112
3.3.2. Proširivanje morfološkim modifikacijama	113
3.3.2.1. Morfološke izvedenice u engleskom jeziku	114
3.3.2.2. Morfološke izvedenice u srpskom jeziku	116
4. Kognitivnolingvističko tumačenje kategorizacije i semantike boja	121
4.1. Kategorizacija prema prototipima	130
4.2. Metafora i metonimija kao postupci konceptualizacije	133
4.3. Polisemičnost leksema kojima se imenuju boje	135
4.4. Smislaoni odnosi među leksemama kojima se imenuju boje	139
4.5. Verbalne asocijacije kao metod proučavanja leksičkog značenja	145
5. Teorije kategorizacije boja	146
5.1. Relativistička teorija	147
5.2. Univerzalistička teorija	147
5.2.1. Berlin-Kayova univerzalistička teorija	148
5.2.2. BK kriterijumi za utvrđivanje osnovnih naziva za boje	150
5.2.3. Kritike, revizije i dalji razvoj BK teorije	152
5.2.3.1. Makrokategorije boja	153
5.2.3.2. Kategorije mutnih (rasplnutih) granica	154
5.2.3.3. Globalno istraživanje kategorija boja i njihovih naziva	156
5.3. Pristupi kategorizaciji boja različiti od BK modela	158
5.3.1. Teorija o prirodnom semantičkom metajeziku	158
5.3.2. Teorija prevage	159
5.3.3. Hipoteza atipičnog pojavljivanja hromatskih naziva	164

5.3.4. Teorija konceptualne integracije	165
5.4. Neovorfovski pristup kategorizaciji i imenovanju boja u 21. veku	167
6. Revizije kriterijuma za klasifikaciju i rangiranje naziva za boje	169
6.1. Primena postupaka i kriterijuma za klasifikaciju i rangiranje hromatskih naziva	174
6.1.1. Corbett – Davies (1997)	174
6.1.2. Steinvall (2002)	175
6.1.3. Kerttula (2007)	177
6.1.4. Uusküla (2008)	178
6.1.5. Golka (2014)	178
6.1.6. Lindsey – Brown (2014)	179
6.1.7. Mylonas – MacDonald (2015)	180
6.1.8. Paramei i dr. (2018)	181
6.1.9. Del Viva i dr. (2023)	181
7. Dosadašnja istraženost osnovnih i drugih istaknutijih naziva za boje u engleskom i srpskom jeziku	183
7.1. Osnovni i drugi istaknutiji nazivi za boje u engleskom jeziku . .	183
7.2. Dosadašnja istraživanja osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku	184
7.3. Izbor postupaka i kriterijuma za iznalaženje BCT u srpskom jeziku	187
8. Dopuna istraživanju osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku	189
8.1. Definisane osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku prema testu izdvajanja	190
8.1.1. Rezultati testa izdvajanja srpskih naziva za boje	192
8.2. Frekvencije hromatskih naziva u srpskim frekvencijskim rečnicima i korpusima	198
8.2.1. Frekvencije srpskih hromatskih naziva prema frekvencijskim rečnicima	201
8.2.1.1. Frekvencije naziva za boje u AFRSSJ (Vasić – Vasić 2007)	205
8.2.1.2. Frekvencije naziva za boje u FRBU (Knaflić 1990)	209
8.2.1.3. Frekvencije naziva za boje u FRSSJ (Kostić 1999)	212

8.2.1.4. Frekvencije naziva za boje u FRTM (Kostić – Milin 2005)	215
8.2.1.5. Frekvencije naziva za boje u DFR (Lukić 1983)	218
8.2.1.6. Nivo bazičnosti frekventijski najistaknutijih monoleksemskih naziva za boje na osnovu frekvencijskih rečnika	221
8.2.2. Frekvencije naziva za boje u korpusima savremenog srpskog jezika	224
8.2.2.1. Frekvencije naziva za boje u SrpKor	225
8.2.2.2. Frekvencije naziva za boje u korpusu PKUN	228
8.2.2.3. Frekvencije naziva za boje u korpusu PM	231
8.2.2.4. Osnovni nazivi za boje u korpusima srpskog jezika	234
8.3. Univerzalne i kulturno specifične karakteristike srpskih hromatskih naziva	236
8.4. Zaključci o osnovnim i neosnovnim nazivima za boje u srpskom jeziku.	242

DEO DRUGI: VERBALNE ASOCIJACIJE NA PRIMERU SRPSKIH I ENGLLESKIH LEKSEMA KOJIMA SE IMENUJU BOJE 248

9. Verbalne asocijacije kao metod proučavanja leksičkog značenja naziva za boje	249
9.1. Verbalne asocijacije na primeru srpskih hromatskih leksema	252
9.1.1. Primarno-osnovni nazivi za boje i njihove verbalne asocijacije	252
9.1.1.1. <i>Beo</i>	254
9.1.1.2. <i>Crn</i>	259
9.1.1.3. <i>Crven</i>	263
9.1.1.4. <i>Žut</i>	266
9.1.1.5. <i>Zelen</i>	269
9.1.1.6. <i>Plav</i>	272
9.1.2. Sekundarno-osnovni nazivi za boje i njihove verbalne asocijacije	275
9.1.2.1. <i>Ljubičast</i>	276

9.1.2.2. <i>Narandžast</i>	280
9.1.2.3. <i>Braon</i>	282
9.1.2.4. <i>Siv</i>	287
9.1.2.5. <i>Roze/Roza</i>	291
9.1.3. Neosnovni nazivi za boje i njihove verbalne asocijacije	294
9.1.3.1. <i>Bordo</i>	295
9.1.3.2. <i>Tirkizan</i>	296
9.1.3.3. <i>Zlatan</i>	298
9.1.3.4. <i>Bež</i>	300
9.1.3.5. <i>Srebrn</i>	301
9.1.3.6. <i>Teget</i>	303
9.1.3.7. <i>Oker</i>	304
9.1.3.8. <i>Lila</i>	305
9.1.3.9. <i>Ciklama</i>	307
9.1.3.10. <i>Krem</i>	309
9.1.3.11. <i>Pink</i>	310
9.2. Zbirni pregled asocijata za osnovne i neosnovne nazive za boje u srpskom jeziku	313
9.3. Osnovni nazivi za boje u engleskom jeziku i njihovi asocijati . . .	315
9.4. Uporedna analiza asocijata za BCT u srpskom i engleskom jeziku	319
9.5. Neosnovni nazivi za boje u engleskom jeziku i njihovi asocijati	326
9.6. Zaključci o asocijatima za neosnovne boje u srpskom i engleskom jeziku	332
9.7. Zaključci o istaknutnosti srpskih hromatskih naziva prema njihovim asocijatima	336

DEO TREĆI: RODNE RAZLIKE U HROMATSKOM IMENOVANJU U STANDARDNOM SRPSKOM JEZIKU 337

10. Motivisanost istraživanja rodni razlika u hromatskom imenovanju u srpskom jeziku	338
10.1. Intra- i interkulturne razlike u sklonosti ka bojama i njihovom imenovanju	338
10.2. Etimologija razlika u hromatskom vokabularu kod osoba ženskog i muškog pola	344

10.3. Postupci za istraživanje razlika u imenovanju boja kod osoba ženskog i muškog pola	346
10.4. Uzorak ispitanika i metod ispitivanja	348
10.5. Parametri za analizu podataka	348
10.6. Rezultati istraživanja	349
10.7. O razuđenosti leksemskih oblika hromatskih naziva kod osoba ženskog i muškog pola	356
10.8. Razlike u leksičko-semantičkom polju osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku kod osoba ženskog i muškog pola	363
10.9. Zaključci o razlikama oko izdvajanja srpskih hromatskih naziva kod osoba ženskog i muškog pola	365

DEO ČETVRTI: INTRAKOLORITNA ANTONIMIJA NA PRIMERU PRIDEVA <i>SIV I ROZE/ROZA ILI RUŽIČAST</i>	368
11. Fenomen intrakoloritne antonimije.	369
11.1. Semantika BCT <i>siv</i>	373
11.2. Semantika BCT <i>roze/roza</i> ili <i>ružičast</i>	376
12. Zaključne napomene o intrakoloritnoj antonimiji na primeru leksema <i>roze/roza</i> i <i>ružičast</i>	379
Bibliografske napomene	381
Literatura	383
Rečnici	423
Literarni izvori	424

Slika

Slika 1. Model sedmostepenog razvoja osnovnih kategorija boja (Berlin – Kay 1969: 7)	149
---	-----

Tabele

Tabela 1. Šezdeset kognitivno najistaknutijih srpskih naziva za boje prema testu izdvajanja	194
--	-----

Tabela 2. Pretraženi frekvencijski rečnici srpskoga jezika	203
Tabela 3. Frekvencije naziva za boje prema AFRSSJ (2007)	207
Tabela 4. Frekvencije naziva za boje prema FRBU (1990)	210
Tabela 5. Frekvencije naziva za boje prema FRSSJ (1999)	214
Tabela 6. Frekvencije naziva za boje prema FRTM (2005)	217
Tabela 7. Frekvencije naziva za boje prema DFR (1983)	220
Tabela 8. Monoleksemski nazivi za boje prema testu izdvajanja i frekvencijskom rang u srpskim frekvencijskim rečnicima	223
Tabela 9. Frekvencije naziva za boje prema SrpKor (2013)	227
Tabela 10. Frekvencije naziva za boje prema PKUN	230
Tabela 11. Frekvencije naziva za boje prema PM	233
Tabela 12. Monoleksemski nazivi za boje prema testu izdvajanja i srpskim frekvencijskim rečnicima i korpusima	235
Tabela 13. Bazičnost prideva <i>roze</i> , <i>roza</i> i <i>ružičast</i> prema frekvencijskim rečnicima i korpusima srpskog jezika	245
Tabela 14. Bazičnost prideva <i>braon</i> i <i>smeđ</i> prema frekvencijskim rečnicima i korpusima srpskog jezika	246
Tabela 15. Asocijati za pridev <i>beo</i>	255
Tabela 16. Asocijati za pridev <i>crn</i>	260
Tabela 17. Asocijati za pridev <i>crven</i>	264
Tabela 18. Asocijati za pridev <i>žut</i>	267
Tabela 19. Asocijati za pridev <i>zelen</i>	270
Tabela 20. Asocijati za pridev <i>plav</i>	273
Tabela 21. Asocijati za pridev <i>ljubičast</i>	277
Tabela 22. Asocijati za pridev <i>narandžast</i>	281
Tabela 23. Asocijati za pridev <i>braon</i>	283
Tabela 24. Asocijati za pridev <i>siv</i>	288
Tabela 25. Asocijati za pridev <i>roze/roza</i>	292
Tabela 26. Asocijati za pridev <i>bordo</i>	295
Tabela 27. Asocijati za pridev <i>tirkizan</i>	297
Tabela 28. Asocijati za pridev <i>zlatan</i>	299
Tabela 29. Asocijati za pridev <i>bež</i>	300
Tabela 30. Asocijati za pridev <i>srebrn</i>	302
Tabela 31. Asocijati za pridev <i>teget</i>	303
Tabela 32. Asocijati za pridev <i>oker</i>	305
Tabela 33. Asocijati za pridev <i>lila</i>	306
Tabela 34. Asocijati za pridev <i>ciklama</i>	308

Tabela 35. Asocijati za pridev <i>krem</i>	309
Tabela 36. Asocijati za pridev <i>pink</i>	312
Tabela 37. Primarno- i sekundarno-osnovni nazivi za boju i njihovi asocijati	320
Tabela 38. Značenja odabranih parova srpskih osnovnih i neosnovnih naziva za boje prema izdvojenim asocijatima	335
Tabela 39. Uporedni prikaz izdvojenih naziva za boje	353
Tabela 40. Zbirni podaci o nazivima za boje (oba pola i sve četiri grupe ispitanika)	354
Tabela 41. Frekvencije monoleksemskih i bileksemskih naziva za boje	360
Tabela 42. Pregled najfrekventnijih monoleksemskih osnovnih naziva za boje ($F \geq 3$)	362
Tabela 43. Rodno utemeljene razlike u broju hiponima i njihovih zbirnih frekvencija za sedam BCT	364

Predgovor

U monografiji se analizira istaknutost engleskih i srpskih naziva za boje polazeći od nekoliko kriterijuma za utvrđivanje njihove bazičnosti, kako su je to 1969. godine prvi definisali Brent Berlin i Paul Kay, govoreći o evoluciji i nomenklaturi osnovnih kategorija boja i njihovih pripadajućih naziva. Osnovne kategorije boja prema Berlin-Kayu su: ‘crna’, ‘bela’, ‘crvena’, ‘zelena’, ‘žuta’, ‘plava’, ‘braon’, ‘ljubičasta’, ‘roze’, ‘narandžasta’ i ‘siva’. Njihovi engleski nazivi su: *black, white, red, green, yellow, blue, brown, purple, pink, orange* i *grey*.

Kriterijumi koje smo primenili kako bismo pokušali utvrditi osnovne nazive za boje u savremenom srpskom jeziku obuhvatili su: (1) test izdvajanja naziva za boje, koji omogućava odeljivanje osnovnih od neosnovnih koloritnih naziva; (2) frekvencije naziva za boje u raspoloživim frekvencijskim rečnicima i odabranim korpusima savremenog srpskog jezika, budući da se upravo osnovni nazivi za boje najučestalije pojavljuju u konsultovanim izvorima. Na temelju frekvencija pojavljivanja hromatskih naziva moguće je preciznije utvrditi redosled pojavljivanja pojedinačnih hromatskih prideva na zbirnoj listi naziva za boje; (3) usaglašenost naziva za boje s Berlinovim i Kayovim kriterijumima za utvrđivanje bazičnosti (1969); (4) procenu istaknutosti srpskih hromatskih naziva na osnovnu njihovih verbalnih asocijata. Izdvojeni asocijati, naime, ne samo što razotkrivaju mrežu korelata koji se uobičajeno povezuju s konceptom konkretne boje (kolokacioni opseg), već pružaju i uvid u strukturu mentalnog leksikona, između ostalog prototipe (jednostavne ili složene), pošto najfrekventniji asocijat tipično predstavlja prototip konkretne kategorije boje, te njeno najistaknutije doslovno značenje.

Pored osnovnih naziva za boje (eng. *basic colour terms*, ili, skrać. BCT), u monografiji se osvrćemo na druge istaknutije, ali neosnovne nazive za boje (eng. *non-basic colour terms*, ili, skrać. non-BCT). U srpskom jeziku to su hromatski nazivi: *bordo, tirkizan, zlatan, bež, srebrn, teget, oker, lila, ciklama, krem, pink*, itd. Za razliku od anglističke literature, u srbiističkoj literaturi o tome se do sada gotovo uopšte nije govorilo.

Na temelju konsultovanih korpusa, pokušali smo odgovoriti na sledeća pitanja: (1) koje to srpske nazive za boje možemo smatrati osnovnim nazivima (BCT) i (2) koji je redosled pojavljivanja srpskih BCT. Pokazalo se da, u zavisnosti od konsultovanog korpusa, u slučaju dve osnovne kategorije boje u srpskom postoje po dva generička imena. To su: (1) *smeđ* i *braon* (kategorija ‘braon’ boje) i (2) *roze/roza* i *ružičast* (kategorija ‘roze’ boje).

U monografiji se govori još o: (1) rodnim razlikama u hromatskom imenovanju u standardnom srpskom jeziku, gde se obrazlaže da ženska populacija u poređenju s muškom populacijom detaljnije raščlanjuje i imenuje vidljivi deo spektra i (2) intrakoloritnoj antonimiji na primeru srpskih naziva za boje *siv* i *roze/roza* ili *ružičast*. U potonjem slučaju izvodi se zaključak o izrazitoj polisemičnosti hromatskih naziva, pri čemu konkretan pridev za imenovanje boje tipično ima značenja koja su preovlađujuće pozitivno odn. negativno konotirana (*roze/roza/ružičast* odn. *siv*). To, međutim, ne znači da konkretan naziv za boju nema (u manjoj ili većoj meri) i druga, suprotstavljena, dakle negativna odn. pozitivna značenja. Uopšte uzev, što je konkretan kolorit likom sličniji ‘crnoj’ boji (asocira na noć i mrak/tamu), to je njegovo značenje negativnije konotirano, mada se to menja u pozitivnom smeru ukoliko se taman kolorit odlikuje baznim kvalitetom ‘sjaja’, ‘presijavanja’, ‘svetlucanja’. Važi i obrnuto – što je neki kolorit izgledom bliži ‘beloj’ boji (asocira na dan i svetlost), to je njegovo značenje pozitivnije konotirano. Istovremeno, veće učešće energične i napadne ‘crvene’ u nekoj boji, ovde ‘roze’, donosi joj negativna značenja.

* * *

Pre svega, ogromnu zahvalnost dugujem svom mentoru, prof. dr Tvrtku Prčiću, koji me je pre više od dve decenije, za vreme poslediplomskih studija na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, uveo u svet kontrastivne leksikologije. Njegova profesionalna i prijateljska podrška otklonila je brojne nedoumice i jasnije je profilisala temu i sadržaj monografije.

Zahvalnost svakako pripada i uvaženim recezentkinjama monografije – anglistkinjama prof. dr Violeti Stojičić i prof. dr Diani Prodanović Stankić, te srbistkinjama prof. dr Jasmini Dražić i prof. dr Mirjani Ilić. Njihovi komentari, primedbe i sugestije značajno su unapredili prvobitni tekst ove knjige. Koleginici Dražić dodatno se zahvaljujem na uloženom trudu ne

samo prilikom recenziranja, već i posvećenog i temeljitog lektorisanja rukopisa monografije.

Konačno, monografija sasvim sigurno nikada ne bi ugledala svetlost dana bez bezuslovne podrške moje najuže porodice, čijim članovima je i posvećujem. Zahvaljujem se svojoj trojici – sinu Mihajlu, suprugu Tomislavu i ocu Miroljubu. Ne smem, međutim, zaboraviti spomenuti ni majku Ivan-ku, koja me večnom ljubavlju, brigom i pažnjom bodri i daje mi snagu i danas kada nje više nema. Zahvalnost svakako pripada i sestri Veri i sestriću Stefanu.

Naravno, za eventualne propuste odgovornom se može smatrati isključivo autorka monografije.

U Subotici, u jesen 2024.

Sanja Krimer Gaborović

DEO PRVI:

**OSNOVNI NAZIVI ZA BOJE U ENGLESKOM I
SRPSKOM JEZIKU**

U prvom od ukupno četiri dela (celine) koji čine ovu monografiju, bavimo se prevashodno: (1) konceptualizacijom i kategorizacijom kognitivno najistaknutijih osnovnih kategorija boja i morfosemantičkom strukturom njihovih pripadajućih naziva, dakle srpskim i engleskim osnovnim nazivima za boje i (2) uspostavljenim kriterijumima (lingvističkim i drugim) za odabir i potvrdu bazičnosti kategorija boja i njihovih naziva.

Srpski termini osnovna kategorija boje, s jedne strane, i osnovni naziv za boju, s druge strane, zapravo su prevodni ekvivalenti engleskih termina *basic colour category*, ili, skrać. BCC, i *basic colour term*, ili, skrać. BCT. Ove engleske termine definisali su Brent Berlin i Paul Kay 1969. godine u svojoj kulturnoj monografiji „Osnovni nazivi za boje – njihova univerzalnost i evolucija” (eng. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*).

Berlin-Kayova (BK) teorija polazi od opažanja boje kao univerzalno date ljudske osobine i zastupa ideju da su kategorizacija i imenovanje boja uslovljeni urođenim tj. univerzalno datim opažajnim i/ili kognitivnim primitivima (Berlin – Kay 1969: 104–109). To se kosi sa do tada preovlađujućim relativističkim viđenjem obojene vanjezičke stvarnosti, gde su mentalni hromatski konstrukti i njihova imena sagledavani kroz prizmu uticaja kulturno-jezičkih činilaca. Bitno je još spomenuti da početkom 21. veka dolazi do približavanja ova dva lingvistička pravca u vidu neovorfovske teorije kategorizacije i imenovanja boja (kategorizacija i imenovanje boja nisu samo univerzalistički, već su i arbitrarno, tj. kulturološki ustrojeni).

1. Uvodna razmatranja

Svet u okruženju je dinamički kontinuum sačinjen od bezbroj nijansi koje između sebe nisu odeljene ni fizički, ni opažajno. Mada čovek, zahvaljujući svom vizuelnom sistemu, uočava nekoliko miliona boja i njihovih nijansi, sve ih mentalno razvrstava na ograničeni broj odelitih kognitivnih kategorija, kojima onda dodeljuje odgovarajuća imena.

Uprkos tome što različite ljudske zajednice jednako percipiraju boje, različito ih konceptualizuju, kategorišu i imenuju (Lipka 1992: 49; Krimer Gaborović 2014a: 239–240). To je posledica kulturoloških razlika uslovljenih različitim geografsko-istorijsko-društveno-ekonomskim okolnostima. U najkraćem, društveno-kulturološki činioci oblikuju jezičko percipiranje boja (Golda et al. 2022: 39). Raspoloživi hromatski nazivi jezičke su jedinice po-

moću kojih govornici jednog jezika, na sebi svojstven način, opisuju vanjezički, obojeni svet. Istovremeno, broj raspoloživih jezičkih jedinica mora biti „dovoljan i ekonomičan kako ne bi stvorio preopterećenost i konfuziju u procesu komunikacije” (Ilić 2016a: 34). Lekseme kojima se označavaju boje, dakle, korespondiraju između sveta realija (boje u vanjezičkom okruženju) i sveta mentalnih predstava o tim bojama (ibid). U svetlu potonjih navoda, upravo su hromatski nazivi često polazište za izučavanje međujezičkih razlika (Lindsey – Brown 2014: 1). I mada je, kako to objašnjava MacLaury, počev od 1858. godine pa do pred kraj 20. veka objavljeno više od 3000 studija i članaka u kojima se analiziraju nazivi za boje (up. Steinvall 2002: 1), raspoloživi izvori su se, sve do skoro, prevashodno bavili tumačenjem psiholoških, fizioloških, neurofizioloških, antropoloških, hemijskih, fizičkih i/ili kolorimetrijskih aspekata boja, dok su lingvistička tumačenja ostala iznenađujuće sporadična (Wyler 1992: 52; Steinvall 2002: 1).¹

Nazivi za boje, kojima se opisuju različite hromatske senzacije, evoluirali su uporedo sa civilizacijskim napretkom i urbanizacijom, rečju, paralelno s udaljavanjem čoveka od boja u prirodnom okruženju (fizis), tj., zbog prelaska na život u okruženju brojnih, veštački obojenih entiteta (Pavlović 1977: 20; Jones 2013: 1). U rani(ji)m stadijumima civilizacijskog razvoja, ljudi su opažali bića, predmete i pojave iz vanjezičkog okruženja pridajući značaj njihovim ahromatskim, ne i hromatskim svojstvima (obojenosti). Stoga su atributi svetlina i sjaj(nost) dugo bili daleko značajniji od preciznog definisanja konkretne boje. Primera radi, manja ili veća svetlina odn. tamnoća (zagasitost) vegetacije u okruženju pružali su dovoljno informacija o nekim bitnim kvalitetima, npr. dostignutom stepenu razvoja i rasta, sočnosti odn. uvelosti ili sasušenosti i sl. (Conklin 1955: 341–344; MacLaury 1992: 164; Ivić 1996: 11–13; Popović 2008: 110–111; 2012: 8–9).

Tek je u srednjem veku, nakon što se povećala i proširila upotreba farbi, i to prevashodno za bojenje tekstila, došlo do preokreta u smislu **kognitivnog refokusiranja** (eng. *cognitive refocusing*) sa svetline i sjaja na obojenost ili ton boje. U engleskom jeziku taj preokret se odigrao u periodu od 1150. do 1500. godine (Casson 1997: 237–238; Steinvall 2002: 140). Zahvaljujući B. Hlebecu (1988: 149) i analizi upotrebe prideva *crn* i *vran* ‘sjajnocrn’ (prevashodno uz imenice koje označavaju dlaku), danas znamo da „srpski vokabular boja nosi u sebi [takođe] vidljiv trag te izrazite

¹ Interesovanje za temu ni dalje ne jenjava (Jameson – Webster 2019: 3).

sklonosti ljudi prethodnih epoha ka pomnom vođenju računa o prisustvu/odsustvu sjaja u boji” (Ivić 1996: 12).

Ton(alitet) (eng. *hue*) jedan je od tri psihološka atributa za opisivanje opažaja boje. Druga dva atributa su **svetlina** (eng. *lightness*) i **zasićenost** (eng. *saturation*) (Taylor 1989: 3; Casson 1997: 238; Steinvall 2002: 11–12; Biggam 2012: 2–5; Trstenjak 1987: 227; Zdravković 2011: 185; Krimer Gaborović 2011: 32–34; 2019a: 37–40; Jakovljević 2018: 10).²

Do otprilike polovine 19. veka proizvodnja materijalnih boja ili farbi ograničavala se na upotrebu prirodnih pigmenata, po kojima su te boje često i imenovane. Izbor kolorita bio je relativno ograničen, a budući da je postupak za proizvodnju boja bio izuzetno komplikovan i skup, boje su generalno bile teško dostupne, što objašnjava skromnost hromatskog rečnika.³ U poslednjih stotinu i pedeset godina dolazi do izrazitog pomaka u razvoju i obimu hromatskog rečnika (Jones 2013: 130–133), i to prevashodno kao posledica tehnološkog napretka u hemijskoj proizvodnji sintetičkih boja. To je drastično pojeftinilo materijalne boje u svim mogućim nijansama, učinivši ih široko dostupnim, nakon čega su se počele koristiti u tekstilnoj, drvoprerađivačkoj, kozmetičkoj, automobilskoj industriji i drugim oblastima (up. McNeill 1972: 31; Randić 2009: 107; Gieroń-Czepczor 2011: 9). Na taj način značajno se povećao ukupan broj različitih naziva za boje. U postindustrijskim, ali i predindustrijskim jezicima i kulturama pokrenuta su istraživanja o perceptivnim, nominacionim i semantičkim aspektima boja. Cilj je bio utvrditi kako to čovek u različitim kulturno-jezičkim zajednicama i na različitim meridijanima opaža, kategoriše i imenuje boje.

Uspostavljene su dve osnovne teorije kojima se objašnjava opažanje i kategorizacija boja: (1) **relativistička teorija** (eng. *theory of linguistic relativity*) i (2) **univerzalistička teorija** (eng. *theory of linguistic universality*). Sukob između pristalica ove dve teorije traje već duže od pola veka. Relati-

² Atribut tj. dimenzija **svetlina** označava se i drukčije, i to: (1) **valer** (eng. *value*, što je termin koji je preuzet od Munsella (1961)) i (2) **sjaj** ili **blistavost** (eng. *brightness*, prema Berlin-Kayu (1969) i Hardinu (1988: 26)) i dr. (up. Steinvall 2002: 11–12; Krimer Gaborović 2019a: 37–38).

³ Primer takve skupocene farbe ili materijalne boje je ‘ljubičastocrvena’ (eng. *purple* i srp. *purpurna* ili *grimizna*), koja se dobijala od vrste morskih puževa i koja se, još u antičko doba, smatrala simbolom bogatstva i moći. Za svega tridesetak grama ove farbe bilo je potrebno prikupiti čak 20.000 morskih puževa. Boja purpura postala je i ostala obeležje kraljeva, poglavara i sveštenika (Folmar 2011: 163–165; Pasturo 2017: 40–43; Krimer Gaborović 2016a: 193).

vistička teorija, poznata još kao Sapir-Whorfova teorija, datira s početka 20. veka (Biggam 2012: 17). Bavi se arbitrarnošću tj. kulturološkom motivisa- nošću jezičke podele prostora boja. Univerzalistička teorija pak u prvi plan izbija tek nakon 1969. godine, dakle, nakon što su Berlin i Kay (BK) obja- vili čuvenu studiju o evoluciji naziva za boje. BK teorija polazi od opažanja boje kao univerzalno date ljudske osobine. Ideja je da su kategorizacija i imenovanje boja uslovljeni urođenim tj. univerzalno datim opažajnim i/ili kognitivnim primitivima (Berlin – Kay 1969: 104–109; Hardin 1988: 156; Steinvall 2002: 15–16; Deutscher 2010: 85–88; Krimer Gaborović 2014a: 221). BK teorija evolucije hromatskih naziva podrazumeva sledeće: (1) u svim jezicima postoji univerzalni inventar od najmanje dve odn. najviše jedanaest **osnovnih ili bazičnih kategorija boja** (eng. *basic colour cate- gories*, ili, skrać. BCC) i **osnovnih ili bazičnih naziva za boje** (eng. *basic colour terms*, ili, skrać. BCT), (2) ukupan broj BCC/BCT u jednom jeziku zavisi od evolutivnog stadijuma tj. stepena tehnološkog razvoja na kojem se nalazi konkretna društvena zajednica kojoj navedeni jezik pripada. BK na- vode da je u engleskom jeziku prisutno svih 11 BCT, i to: *white* ‘beo’, *black* ‘crn’, *red* ‘crven’, *yellow* ‘žut’, *green* ‘zelen’, *blue* ‘plav’, *brown* ‘smeđ’ ili ‘braon’, *purple* ‘ljubičast’, *pink* ‘roze/roza’ ili ‘ružičast’, *orange* ‘naran- džast’ i *grey* ‘siv’. Ovih jedanaest kategorija ili naziva (BCC/BCT) osnovni su i za većinu jezika tehnološki razvijenih društava.

Tokom 20. veka, evoluciono-semantička tumačenja naziva za boje u različitim jezicima i kulturama uveliko su utemeljena na relativističkoj teoriji. No, po objavljivanju BK studije 1969. godine, pa sve do početka 21. veka, kao posledica uvođenja postulata kognitivne nauke u lingvistiku, gotovo da je u potpunosti prevladalo univerzalističko tumačenje. Danas, međutim, dominira stav da je kategorizacija boja u izvesnoj meri kako uni- verzalistička tako i arbitrarna. O stavovima univerzalista i relativista, te nji- hovom uticaju na razvoj sistema i modela kategorizacije boja, detaljnije će se govoriti u odeljku 5.

Danas već ukorenjen pojam osnovni naziv za boju (BCT) polazište je za gotovo sve opšte pristupe kategorizaciji boja (Witzel 2019: 15). Zna- čaj BCT proizilazi iz činjenice da upravo osnovni hromatski nazivi čine okosnicu rečnika boja. Prepoznaju se i izdvajaju kao najistaknutiji među različitim koloritnim nazivima i imaju status hiperonima nad brojnim hro- matskim nazivima kao hiponimima (Lindsey – Brown 2014: 1).

Prema rečima Biggam (2012: 43), premda je korisno znati koji su to nazivi za boje ujedno BCT, u istraživanjima ne treba uvek nametati podelu na osnovne i neosnovne hromatske nazive. Naime, katkad je umesto dihotomije ‘privilegovani BCT’ vs. ‘drugi hromatski nazivi’ korisnije da se svi nazivi za boje posmatraju kao segment rečničkog spektra, te da se rangiraju recimo od najfrekventnijih, preko manje frekventnih, do retko upotrebljivanih. Istraživanje bazičnosti zapravo je samo jedan od semantičkih alata, koji pod određenim okolnostima svakako može biti koristan.

Nije lako utvrditi precizan broj hromatskih naziva u jednom jeziku, prevažodno iz razloga što leksika boja lako podleže promenama. U tom svetlu, Ilić (2011: 54) navodi da su „[p]osmatra[no] sa semantičkog aspekta, nazivi za boje [...] jedno od najnepostojanijih i najpromenljivijih leksičkih polja. Ukupan broj nijansi osnovnih boja u jednom jeziku [...] uvek [je] otvoren skup [...]”. Naime, u jezicima savremenog potrošačkog i globalno umreženog društva, radi zadovoljenja trenutne potrebe označavanja boje nekog novog proizvoda, primera radi boje jednog odevnog predmeta, gotovo svakodnevno izranjaju najrazličitiji, često proizvoljni nazivi za boje, uključujući tu i pozajmljenice. To su neretko jednokratne tvorevine koje nestaju i zaboravljaju se jednako brzo kao što su se i pojavile (Bauer 1983: 46–50; Jelaska et al. 2005: 362; Dragičević 2021: 11). Nedefinisani broj naziva za boje uslovljen je još činjenicom da hromatski nazivi s protokom vremena mogu promeniti značenje, pri čemu najveću stabilnost pokazuju upravo BCT.⁴

Od uspostavljanja BK hipoteze o 11 BCC/BCT u engleskom jeziku prošlo je više od pedeset godina. U skorije vreme, neretko se ukazuje na činjenicu da su se prema kriterijumu psihološke istaknutosti i učestalosti upotrebe neki od **neosnovnih naziva za boje** (eng. *non-BCT*) približili BK BCT. Istraživači smatraju da će se, zbog potrebe za preciznijom komunikacijom, ukupan broj BCT u engleskom jeziku povećati na dvanaest, možda i više naziva.⁵

⁴ Stabilnost srpskih osnovnih naziva za boje prema raspoloživim rečnicima savremenog srpskog jezika (RSANU, RMS i RSJ (up. Literatura – Rečnici)), koji obuhvataju hromatske nazive iz druge polovine 20. i s početka 21. veka, ogleda se u postojanosti njihovih značenja. Tako je „[b]ela boja [...] boja snega i mleka; žuta je boja limuna, žumanceta, voska, slame; zelena je boja lišća i trave; plavo je nebo ili more; siv je pepeo; crvena je boja krvi, a crna je boja uglja ili čađi” (Dragičević 2021: 9–10).

⁵ Kako to konstatuje Marković (2010: 264), BK model je otvoren, dinamički konstrukt. Stoga ne možemo isključiti mogućnost da se u budućnosti u jezicima sa 11 BCT izdiferencira još neki osnovni hromatski naziv.

O ukupnom broju osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku postoje oprečna mišljenja. Taj broj varira od 7 (Hlebec 1998: 325; Ilić 2011: 12, 56), i to *beo*, *žut*, *zelen*, *plav*, *siv*, *crven* i *crn*,⁶ do 11 (Krimer Gaborović 2014a: 228–235; 2019b: 129, 138–139; 2022d: 56; Jakovljević 2018: 181). Detaljnije o ovoj problematici govoriće se u pododeljku 7.2.

U pogledu neprekidnog i nesmanjenog interesovanja za problematiku kategorizacije i imenovanja boja, može se zaključiti da je pristup temi BCC/BCT zapravo višedimenzionalan. Komorowska (2017: 19) obrazlaže da se interesovanje proteže „od etimologije pojedinih naziva za boje, preko njihovih kulturoloških, morfoloških, semantičkih i kognitivnih aspekata, do komparativnih istraživanja koja čine temelj za određene tipološke generalizacije. Nazivi za boje odlično su polazište za dubinska proučavanja određenih jezičkih univerzalija koje odražavaju način na koji čovek spoznaje svet u okruženju.”⁷ Boja prevashodno treba da pruži informaciju o prirodi i karakteristikama posmatranog vanjezičkog entiteta, bilo pozitivnim ili negativnim (Da Pos – Green-Armytage 2007: 2). Značenje svih hromatskih naziva, naime, uvek se povezuje s određenim entitetom ili osobinom, što znači da se nikada ne doživljava izolovano (Verspoor – de Bie-Kerekjártó 2006: 82; Hamilton 2016: 27).

U engleskom jeziku pitanje osnovnih i drugih istaknutijih naziva za boje relativno je obimno i temeljno obrađeno.⁸ Tome u prilog svedoče brojne publikacije, pri čemu u odeljku 2 dajemo pregled nekih od najznačajnijih monografija i članaka koji se bave leksikom boja. Uopšte uzev, u savremenom engleskom jeziku uočava se konsenzus oko prisustva 11 BCT. To

⁶ Ilić obrazlaže da bi se na spisak od sedam srpskih osnovnih naziva za boje mogli pridodati *narandžast* i *ljubičast* koji, međutim, u semantičkom i tvorbenom smislu u izvesnoj meri pokazuju nerazvijenost polisemičnih struktura i koji imaju neznatan broj derivata (2011: 12). Istovremeno, u monografiji (2016a) proistekloj iz doktorata nije naveden precizan broj srpskih osnovnih naziva za boje, no pošto se obrađuju pridevi *beo*, *žut*, *zelen*, *plav*, *siv*, *crven* i *crn*, proizilazi da Ilić upravo te prideve smatra osnovnim nazivima za boje.

⁷ „from the etymology of particular colour words, through their cultural, morphological, semantic and cognitive aspects, to comparative studies which provide a foundation for certain typological generalisations. The colour terms are an excellent foundation for in-depth studies on the existence of certain language universals reflecting the human way of thinking about the surrounding reality.”

⁸ Tome je svakako doprinela činjenica da su istraživanja istorijata, stanja i razvoja hromatskih naziva u mnogim jezicima izvođena, i dalje se izvode, najčešće u kontrastu s engleskim jezikom, kao svetskim jezikom (*lingua franca*).

su nazivi koje navode već sami BK (1969). Kako je to ranije objašnjeno, neki autori ukazuju na tendenciju mogućeg uvećavanja ukupnog broja BCT na 12 ili više naziva (up. Lindsey – Brown 2014; Mylonas – MacDonalds 2015). U istraživanjima leksike boja u različitim jezicima, kao komparativna osnova najčešće se koristi upravo hromatska leksika engleskog jezika. U svetlu svega do sada navedenog, u monografiji ćemo se prevashodno pozivati na raspoloživa saznanja o percepciji, imenovanju i semantici engleskih naziva za boje.

Kad je reč o istraživanjima i saznanjima iz domena percepcije, leksike i semantike naziva za boje, u srpskom jeziku još uvek je mnogo neobrađenih ili nedovoljno obrađenih tema u poređenju sa engleskim i drugim velikim ili većim evropskim jezicima (npr. ruski, nemački, italijanski, poljski itd.). Ipak, uočljivo je da se nakon objavljivanja pionirskih radova na temu hromatske leksike u poslednjim decenijama 20. veka, i to pre svega akademika M. Ivić, te drugih istraživača – Hlebec, Ajdačić, Popović, Radenković, Pižurica itd., u 21. veku značajno povećao broj (psiho(loško))lingvističkih istraživanja o bojama i njihovim nazivima, prevashodno kroz diplomatske i masterske radove, magistarske i doktorske teze, te različite članke, studije i monografije (up. Literatura).

U nastavku ćemo pokušati da osvetlimo upravo jednu od nedovoljno istraženih tema iz domena srpske hromatske leksike. Reč je o kognitivno najistaknutijim nazivima za boje u srpskom jeziku, i to pre svega BCT, koji se sagledavaju kroz prizmu odnosa sa korespondentnim osnovnim nazivima za boje u engleskom jeziku.

Istraživanje je sprovedeno u okvirima kognitivne lingvistike, što podrazumeva da se nazivi za boje kategorišu prema **‘fazi’** (eng. *fuzzy*) **logici**, ili, **mekoj logici**, u smislu da granice kategorije nisu jasno definisane, već su mutne, dok je u središte kategorije smešten prototip, kao najbolji predstavnik kategorije, oko kojeg su, na manjoj ili većoj udaljenosti, raspoređeni svi drugi članovi kategorije. Udaljeni članovi kategorije, smešteni blizu oboda ili na samom obodu granica kategorije, mogu pripadati i drugim kategorijama s kojima se preseca analizirana kategorija. Primera radi, srpski pridev *grimizan* pripada osnovnoj kategoriji (BCC) ‘crvena’, koju generički imenuje pridev *crven*. No, *grimizan* se može podvesti i pod BCC ‘ljubičasta’. Kognitivistički pristup podrazumeva, međutim, ne samo lingvističko sagledavanje problematike hromatskih kategorija, koje je ovde dominantno,

već u određenoj meri zahvata takođe psihološka, antropološka, filozofska i računarska tumačenja (Lakoff 1987: xi).

Prelazeći sada na raspravu o organizaciji odeljaka i pododeljaka u monografiji, treba reći da monografiju čine četiri relativno nezavisna dela tj. celine.

Prva i ujedno najveća celina obuhvata ukupno osam odeljaka. Nakon Uvodnih razmatranja, u narednom odeljku 2 daje se osvrt na neke od značajnijih publikacija o percepciji, kategorizaciji, imenovanju boja, semantici i morfologiji hromatskih naziva, i to najpre u anglističkoj, a potom i u srbiističkoj literaturi.

Odeljak 3 pruža uvid u ključne stadijume istorijskog razvoja hromatskih naziva, počev od termina kojima se naglašavala razlika u svetlini i sjaju, preko refokusacije na nazive kojima se opisuje obojenost, do generisanja brojnih novih leksema za imenovanje boje (sredina 19. veka – savremeno doba), i to prevashodno kao posledica napretka u proizvodnji sintetičkih boja, njihove primene u bojenju različitih industrijskih i drugih proizvoda, te potrebe da se boja veštački proizvedenih entiteta što preciznije opiše. Ukazuje se na činjenicu da su i u engleskom i u srpskom jeziku pridevi primarna vrsta reči kojima se boje imenuju, što hromatske prideve stavlja u fokus istraživanja u monografiji. U trećem odeljku opisuju se još motivi i postupci za proširivanje leksičkog fonda naziva za boje, i to (1) pozajmljivanjem iz drugih jezika i (2) morfološkim modifikacijama (afiksacije i kompozicije).

U odeljku 4, koje posvećujemo kognitivnolingvističkom tumačenju kategorizacije i semantike boja, definišu se teoretski pojmovi u vezi sa hromatskom konceptualizacijom i kategorizacijom. U tom svetlu, najpre govorimo o konceptu, kategoriji, prototipu, mutnim granicama kategorija, rodbinskoj sličnosti između članova kategorije, središnjim i perifernim članovima kategorije, graduelnosti njihove psihološke istaknutosti, uticaju enciklopedijskog znanja i konteksta, itd. Sledi opis principa kategorizacije prema prototipu, prikaz metafore i metonimije kao dva osnovna procesa za proširenje značenja, ukazuje se na polisemična značenja (doslovno ili deskriptivno značenje i prenesena ili asocijativna značenja). Sagledavaju se takođe smisaoni odnosi između leksema kojima se imenuju boje, i to kako na sintagmatskoj ravni (leksički spojevi, kolokacije i idiomi), tako i na paradigmatskoj ravni (sinonimi, antonimi i hiponimi). Konačno, ukazuje se na značaj verbalnih asocijacija kao metoda za proučavanje leksičkog značenja (up. deo treći).

U odeljku 5 najpre su izložene postavke relativističke, a zatim i univerzalističke teorije, u sklopu kojih su protumačeni postulati BK teorije kategorizacije boja i prikazani kriterijumi na temelju kojih je moguće izdvojiti osnovne nazive za boje. Spominju se takođe kritike, revizije i dalji razvoj BK teorije, hromatske makrokategorije i kategorije mutnih ili rasplinutih granica, projekat „Globalno istraživanje kategorija boja i njihovih naziva” (eng. *World Colour Survey*, ili, skrać. *WCS*), te pristupi kategorizaciji boja različiti od BK modela. To su: (1) teorija o prirodnom semantičkom meta-jeziku, (2) teorija prevage, (3) hipoteza o atipičnosti pojavljivanja naziva za boje i (4) teorija konceptualne integracije. Odeljak završavamo prikazom neovorfovskog pristupa kategorizaciji i imenovanju boja u 21. veku.

U odeljku 6 opisani su mogući postupci i kriterijumi za klasifikaciju i rangiranje naziva za boje prema njihovoj kognitivnoj i lingvističkoj istaknutosti. Primena ovih kriterijuma ima za cilj odeljivanje osnovnih ili bazičnih koloritnih naziva od svih drugih koloritnih naziva. Polazeći od osam BK kriterijuma bazičnosti (četiri osnovna i četiri dodatna kriterijuma), navedeni su kriterijumi drugih autora, nakon čega se izvodi zaključak da, uprkos neupitnom prihvatanju pojedinih kriterijuma kao univerzalnih indikatora bazičnosti, npr. značenje osnovnog naziva za boju ne sme biti obuhvaćeno značenjem nekog drugog koloritnog naziva (drugi BK kriterijum), zapravo svaki istraživač za sebe, kako to ističe Biggam (2012: 41), treba da odabere kriterijume koji su usklađeni sa strukturom i upotrebom jezika koji analizira.

U odeljku 7 komentarišemo istraženost engleskih i srpskih osnovnih i drugih istaknutijih naziva za boje. I dok se, kako je to već bilo navedeno, za engleski jezik može govoriti o opštoj usaglašenosti stava o prisustvu 11 BCC/BCT, u srpskom jeziku tek predstoje ozbiljna istraživanja o broju BCC/BCT, a potrebno je definisati i koji su to nazivi, te kojim su redosledom evoluirali.

U odeljku 8 prikazani su rezultati psiholoških i lingvističkih istraživanja srpskih leksema kojima se imenuju boje, i to: (1) test izdvajanja ili izlistavanja (psihološki kriterijum) i (2) učestalost pojavljivanja naziva za boje u pet frekvencijskih rečnika srpskog jezika, elektronskom korpusu savremenog srpskog jezika (SrpKor) i korpusima subotnjeg i nedelnog dodatka dnevnog lista „Politika” (lingvistički kriterijum). Prvi deo zaključujemo sumirajući prezentovane rezultate istraživanja.

Druga celina u monografiji obuhvata prikaz raspoloživih verbalnih asocijata za 22 srpska naziva za boju, i to: (1) 11 osnovnih naziva (*beo, crn, crven, žut, zelen, plav, ljubičast, narandžast, braon, siv, roze*) i (2) 11 neosnovnih naziva (*bordo, tirkizan, zlatan, bež, srebrn, teget, oker, lila, ciklama, krem, pink*). Na temelju toga stiče se uvid u: (1) kolokacioni opseg i (2) prototipe analiziranih hromatskih leksema. Sledi prikaz asocijata za engleske nazive za boje, nakon čega se uporedno analiziraju raspoloživi asocijati kako za osnovne nazive za boje (BCT), tako i za neosnovne nazive za boje (eng. *non-BCT*).

Treća celina u monografiji posvećena je analizi rodni razlika u hromatskom imenovanju u standardnom srpskom jeziku. Na temelju dobijenih rezultata sa uzorkom od 175 izvornih govornika srpskog jezika, različite životne dobi i profesija, pokazalo se da ženska populacija češće: (1) koristi veći broj naziva za boje i (2) pribegava upotrebi strukturno tj. morfosintaktički raznorodnijih hromatskih naziva. Oba pola upadljivo i visokofrekventno izdvajaju 11 BK BCT, pri čemu je donekle upitna bazičnost prideva *braon*, i to zbog prisustva sinonima *smeđ(a)*. Očitovane su, naime, ž-m razlike u frekvenciji upotrebe jednog odn. drugog naziva.

U četvrtoj i poslednjoj celini u monografiji sagledavaju se srpski nazivi za boje *siv* i *roze/roza* ili *ružičast*, i to iz perspektive intrakoloritne antonimije, u smislu da se u sklopu navedenih naziva realizuju i pozitivno i negativno konotirana značenja. **Intrakoloritna antonimija** (eng. *intra-colour antonymy* (Almalech 2014: 748)) proizilazi iz simboličke ambivalentnosti samih boja. Pri tome, pridev *siv* ima primarno negativno, i tek sekundarno pozitivno konotirana značenja, dok pridevi *roze/roza* ili *ružičast* imaju primarno pozitivno, i tek sekundarno negativno konotirana značenja.

Na samom kraju monografije daje se popis citirane literature (up. Bibliografske napomene, Literatura, Rečnici i Literarni izvori).

2. Studije o nazivima za boje u/na engleskom i srpskom jeziku

U ovom odeljku prikazujemo relevantne publikacije, i to pre svega iz domena lingvistike, imajući na umu da se problematikom boja bave još psiholozi, antropolozi, etnolozi, umetnici, arhitekte i dr.⁹

⁹ Lazarević (2013: 7–19) govori o hronologiji svetskog bavljenja hromatskom leksikom i semantikom, i to od antičkog doba (Demokrit, Platon, Aristotel), preko srednjeg veka

Proučavanja naziva za boje u srpskoj i engleskoj lingvistici su ne samo sinhrona, već i dijahrona. Pažnja se usmerava ka njihovim semantičkim, morfosintaktičkim, semiotičkim, simboličkim i drugim svojstvima i značenjima. Potrebno je svakako spomenuti i kontaktne i/ili kontrastivne analize raspoloživih engleskih i srpskih koloritnih naziva u srpskom i engleskom jeziku. No, bez obzira na rezultate dosadašnjih istraživanja, leksičko-semantičko područje boja ostaje otvoreno za nove spoznaje (Jameson – Webster 2019: 6).

U pogledu inventara BCC/BCT u engleskom jeziku, u raspoloživim izvorima uglavnom nema većih razilaženja. Opšte je prihvaćen stav da engleski jezik ima 11 BCC/BCT, i to: *white* ‘bela’, *black* ‘crna’, *red* ‘crvena’, *yellow* ‘žuta’, *green* ‘zelena’, *blue* ‘plava’, *brown* ‘smeđa’, *purple* ‘ljubičasta’, *pink* ‘roze/roza’, *orange* ‘narandžasta’ i *grey* ‘siva’. Takvog konsenzusa nema u srpskom jeziku. I mada se u poslednjih petnaestak godina značajno povećao broj radova o semantici naziva za boje, koji su objavljeni na srpskom jeziku, ova naučna oblast i dalje ostaje nedovoljno istražena. To se pre svega odnosi na vokabular tj. inventar raspoloživih BCT (njihov ukupan broj i tačan odabir), što je ujedno razlog zbog čega se u ovoj monografiji prevashodno bavimo tom temom.

2.1. Anglistička literatura

U produžetku sledi kratak prikaz trinaest studija o hromatskoj semantici u/na engleskom jeziku, što podrazumeva da se neke od prikazanih studija bave tumačenjima naziva za boje u ruskom, poljskom, francuskom i drugim, egzotičnijim jezicima:

2.1.1. Berlin – Kay (1969): revolucionarnom studijom o evoluciji osnovnih naziva za boje, njihovoj univerzalnosti tj. prirodi, podstakli su brojna svetska istraživanja koja su za cilj imala proveru verodostojnosti postulata BK teorije (da se apsolutno ili delimično potvrde odn. odbace). BK teorija opstaje kao kamen-temeljac za najrazličitija istraživanja o bojama i

i renesanse (Newton, Goethe, Young-Helmholtz, Hering), druge polovine 19. veka, tj. prvih ozbiljnijih istraživanja hromatske terminologije (Gladstone, Geiger, Magnus), 20. veka (Rivers, Woodworth, Munsell, Sapir-Whorf), Berlin-Kayove univerzalističke teorije o BCC/BCT (1969), zaključno sa 2013. godinom. Na engleskom jeziku ima više takvih prikaza, pri čemu ovde svakako treba spomenuti autorku Biggam (2012: 9–19), tj. njeno viđenje naznačene hronologije – od Gladstona i Magnusa (19. vek) do BK (1969).

leksemama kojima se imenuju boje, između ostalog i u ovoj monografiji, a pošto se o tome više govori kasnije (up. pododeljke 5.2.1. i 5.2.2), ovde ćemo ukazati samo na dve osnovne hipoteze BK teorije: (1) različiti jezici imaju najmanje dve odn. najviše jedanaest univerzalno datih osnovnih kategorija boja (BCC) i njihovih pripadajućih naziva (BCT) i (2) BCC/BCT se u svim jezicima na svetu pojavljuju prema utvrđenom redosledu, pri čemu njihov ukupan inventar u jednom jeziku zavisi od stepena kulturnog i tehnološkog razvoja društva kojem dati jezik pripada.

2.1.2. Wierzbicka (1996; 2006): daje izuzetno značajan doprinos analizi koncepta ‘boja’ i iznalaženju prirodnih prototipa. Ističe da koncept ‘boja’ nije univerzalan, zbog zajednica u kojima ga nema.

Objašnjava da su boje usidrene u univerzalijama ljudskog iskustva, a ne u percepcijski istaknutim fokalnim tačkama. Prototipi se, ukratko, vezuju za istaknute i prepoznatljive entitete iz prirodnog, vanjezičkog okruženja. Značenje igra centralnu ulogu u lingvističkim tumačenjima. Ne možemo ga proučavati, a da ne utvrdimo **semantičke primitive** (eng. *semantic primitives*), rečju semantički nerasčlanjiva ili atomizirana obeležja koja služe da se protumači značenje svih drugih pojmova. Semantički primitivi ili univerzalije otkrivaju se analizom različitih jezika, i predstavljaju pojmove koji su čoveku urođeni i koji imaju semantičke ekvivalente u svim jezicima (Rakić 2001: 102).

Među semantičke primitive ili univerzalne koncepte spada glagol ‘videti/gledati’ (eng. *see*), kao jedan od šezdesetak različitih **semantičkih atoma** (eng. *semantic atoms*). To za posledicu ima uspostavljanje tipologije boja prema kriterijumu „svetao/taman”, što je dominantna podela za većinu jezika na svetu (Wierzbicka 1996: 332). Oslanjajući se na semantičke atome, možemo objasniti sva složena i kulturno specifična značenja. Skup semantičkih atomiziranih obeležja temelj je za **prirodni semantički meta-jezik** (eng. *Natural Semantic Metalanguage*, ili, skrać. NSM). Semantički atomi grade **semantičke molekule** (eng. *semantic molecules*) koji igraju značajnu ulogu u građenju složenih značenja. Semantički molekul ‘boja’ ima veliki značaj ne samo u engleskom jeziku, već i u mnogim drugim jezicima. Ulazi u sastav značenja prideva kojima se obeležavaju boje – ‘plava’, ‘crvena’, ‘žuta’, ‘roze/roza’ itd., no u jezicima gde semantički molekul ‘boja’ nedostaje, umesto njega se koristi univerzalni pojam ‘videti/gledati’ (Wierzbicka 2006: 4–6).

O primeni NSM-a u konceptualizaciji naziva za boje dodatno će se govoriti u pododeljku 5.3.1.

2.1.3. Corbett – Davies (1997): opisuju postupke za utvrđivanje BCT. Oslanjajući se na premisu o hijerarhijskoj ustrojenosti BK BCC/BCT, i to u saradnji prvenstveno sa G. Morganom, ali i drugim istraživačima, Corbett-Davies istražuju bazičnost hromatskih naziva u ruskom i drugim jezicima. U tu svrhu razvijene su dve vrste testova: (1) **bihejvioralni testovi** (eng. *behavioral tests*), koji su utemeljeni na psihološkoj istaknutosti neke boje (četvrti BK kriterijum za utvrđivanje BCT) i koji obuhvataju ukupno pet postupaka za utvrđivanje BCT. Reč je o postupcima: (a) vreme reakcije (eng. *reaction time*), (b) frekvencija upotrebe naziva za boju u testu imenovanja obojenih kartica (eng. *frequency of terms used in naming tests*), (c) konzistentnost upotrebe naziva za boju (eng. *consistency of use*), (d) frekvencija pojavljivanja naziva za boju u testu izdvajanja (eng. *elicitation test*) ili testu izlistavanja (eng. *list test*) i (e) redosled naziva za boju prema frekvenciji pojavljivanja na rang-listi izdvojenih hromatskih naziva (eng. *order of occurrence of terms*) i (2) **lingvistički testovi** (eng. *linguistic tests*), koji obuhvataju tri postupka za utvrđivanje BCT, i to: (a) učestalost ili frekvencija pojavljivanja naziva za boju u različitim tekstovima (eng. *frequency in texts*), (b) dužina hromatskog naziva (eng. *word length*) i (c) raspoloživost morfoloških izvedenica od analiziranog naziva za boju (eng. *number of derives forms*). O primeni dva postupka, detaljnije, govoriće se u pododeljcima 6.1, 8.1 i 8.2.

2.1.4. Lucy (1997): ukazuje na važnost lingvističkog sagledavanja hromatskih naziva (str. 321–322), zbog spornosti načina na koji se jezičke kategorije opisuju, upoređuju i kognitivno tumače. Značenje kategorije ‘boja’ treba da pruži uvid u: (1) referencijalni opseg, dakle s kojim se to tačno referentima konkretna kategorija kombinuje u različitim kontekstima i (2) formalni distribicioni potencijal, tj., koje mesto konkretna kategorija zauzima među raspoloživim kategorijama u jednom jeziku (s kojim kategorijama se kombinuje odn. kontrastira). Ta dva kriterijuma uglavnom ostaju zanemareni, a pažnja se pretežno usmerava na denotativna preklapanja hromatskih naziva u različitim jezicima. Primera radi, u analizi lekseme *red* ‘crven’, potrebno je odrediti ne samo njeno prototipično značenje (imeno-

vani ton boje), već je takođe neophodno sistemski istražiti sva druga moguća značenja, te protumačiti gramatički status navedene lekseme (str. 322).

Kategorije boja i njihovi pripadajući nazivi uglavnom se istražuju tako što se ispitanicima pokaže paleta veštačkih koloritnih uzoraka (npr. Munsellova tablica boja) koje treba da imenuju. Na taj način se, međutim, prejudiciraju odgovori, budući da prikazani uzorci nemaju drugih značenja sem značenja boje, što u središte pažnje stavlja značenje svedeno isključivo na tri dimenzije prema Munsellovoj tablici boja – ton, zasićenost i svetlina (str. 323)

Lucy ukazuje na primer istraživača Conklina (1955) koji je kategorije boja u filipinskom hanuno jeziku proučavao pomoću obojenih kartica i tkanina. Beležio je i „vizuelno-kvalitativne atribute iz opisa konkretnih entiteta u prirodnom i veštačkom okruženju”¹⁰, što je omogućilo utvrđivanje tipičnih referenata koje konkretan naziv za boju opisuje (bez prejudiciranja značenja) (str. 327). Tako je dobijena referencijalna vrednost svakog pojedinačnog hromatskog naziva (str. 324), a obrađeni su i modifikatori s kojima se različiti nazivi kombinuju, njihovi raspoloživi morfološki oblici i dr. (str. 328–329). Navedena su i nekoloristička svojstva posmatranih uzoraka, npr. odsjaj (koloritno prelivanje, svetlucanje, bezličnost) (Conklin 1955: 339–344).

Lucy (str. 330) smatra da kategorija ‘boja’ nema suštinsku važnost za semantičku organizaciju bilo kojeg jezika za razliku od kategorija ‘radnja’, ‘vreme’, ‘broj’ itd. Napred je već bilo navedeno da ‘boja’ nije univerzalni koncept – zapravo u mnogim jezicima, npr. hanuno jeziku, ne postoji termin koji bi bio ekvivalentan zapadnjačkoj predstavi kategorije ‘boja’ (Conklin 1964 [1955]: 189). No, to ne znači da govornici drugih jezika ne prepoznaju koncept ‘boja’, već to čine drugačije. Primera radi, u indijanskom zuni jeziku iz Novog Meksika prisutni su hromatski glagoli koji imenuju proces „nastajanja” boje, dok imenice i rečve opisuju boju kao neotuđivo svojstvo entiteta o kome se govori. To znači da se u zuni jeziku koncept ‘boja’ izražava i glagolski i imenički. Čini se da to odražava dva suštinski različita viđenja sveta u okruženju. Ukratko, čak i u slučaju podudaranja denotativnih značenja hromatskih leksema u različitim jezicima, potrebno ih je dopuniti specifičnim kulturološkim asocijacijama (str. 336).

¹⁰ „[...] the visual-quality attributes taken from descriptions of specific items of the natural and artificial surroundings”.

Lucy (str. 338–341) još kritikuje radikalni univerzalizam BK teorije, u smislu proglašavanja izvedenih zaključaka konačnim. To je kasnije podstaklo zamerke upućivane na račun upotrebe Munsellove tablice boja. S druge strane, krajnje otvoren pristup proučavanju kategorija boja može dovesti do pogrešnog zaključka da se u različitim jezicima zapravo reflektuju potpuno različita vanjezička okruženja (radikalni relativizam). Ukazuje se takođe na razlike između kognitivnih i jezičkih kategorija, zbog čega vokabular jednog jezika nije, niti može biti pouzdan pokazatelj neurofizioloških procesa. Svi jezički konstrukti nastaju s ciljem sporazumevanja, a komunikativno relevantno enkodiranje vizuelnog iskustva ne proizilazi iz čovekovog biološkog sklopa, već je ukorenjeno u društveno determinisanom jezičkom sistemu.

2.1.5. Steinvall (2002): govori o rezultatima semantičke analize BCT i drugih istaknutijih naziva za boje u engleskom jeziku.

Semantika hromatskih naziva sagledava se kroz prizmu kognitivne lingvistike, i to na temelju pretrage elektronskog korpusa *The Bank of English*, ili, skrać. BoE, koji obuhvata više od trista miliona reči, nekoliko jednojezičnih rečnika i internetskih izvora (str. 1–13). Pedeset najistaknutijih, visoko frekventnih hromatskih prideva širokog opsega upotrebe analizira se u kontekstu.

Nakon osvrta na raspoloživa istraživanja u domenu hromatske semantike (str. 15–32), Steinvall konstatuje da je prisustvo univerzalnih obrazaca kategorizacije boja potvrđeno u brojnim jezicima. Ističe da je izvorna BK teorija i dalje uveliko validna uprkos svim manjkavostima (str. 24), koje se tiču već spomenutog antropološki profilisanog metoda istraživanja naziva za boje pomoću obojenih kartica, kao i izostavljanja istraživanja boja u kontekstu. Nisu iscrpnije obrađeni ni **neosnovni nazivi boja** (eng. *non-basic colour terms*). Sa svoje strane Steinvall (str. 31) uvodi pojam **elaborirani naziv za boju** (eng. *elaborate colour term*, ili, skrać. ECT), koji razlikuje od termina *non-BCT*, jer, dok se ECT odnosi isključivo na monoleksemske hromatske nazive, *non-BCT* obuhvata takođe: (1) izvedenice, npr. *yellowish* ‘žućkast’, *pinky* ‘rozikast’, ‘rozlinkav’ i (2) složenice, npr. *red-brown* ‘crvenosmeđ’, *leaf-green* ‘trava-zelen’, dosl. ‘list-zelen’.

U drugom poglavlju (str. 33–63) opisani su osnovni kognitivnolingvistički pojmovi, nakon čega se u trećem poglavlju (str. 65–95) sagledavaju frekvencije pojavljivanja naziva za boje, gde frekvenciju treba razumeti kao

kriterijum za procenu da li hromatski pripada odn. ne pripada BCT nazivima. Frekventniji nazivi su kognitivno istaknutiji, no sama frekvencija nije dovoljna da bismo osnovne nazive za boje razlučili od neosnovnih naziva za boje. Tako, recimo, *golden* ‘zlatan’ i *silver* ‘srebrn’ nisu BCT, iako se po frekvenciji pojavljivanja izjednačuju sa BCT *purple* ‘ljubičast’ i BCT *orange* ‘narandžast’ (str. 67–68). U BoE je u izrazito visokom postotku (92%) zastupljeno 11 BCT, za razliku od zbira svih ECT (8%). U zbiru frekvencija 11 BCT, nazivi za hromatske boje čine 49,52%, dok nazivi za ahromatske boje¹¹ čine 50,48% (str. 69–70). Steinvall se osvrće i na **morfološke aspekte koloritnih naziva**. Izvodi neočekivani zaključak o uočenoj tendenciji da je veća učestalost hromatskog prideva obrnuto srazmerna njegovoj nominalnoj upotrebi. Na frekvenciju hromatskih naziva utiče još **mikrosintaksa** (eng. *microsyntax*), u smislu preferencije prema redosledu udruživanja naziva za boje (str. 78–83). Primera radi, složenica *blue-green* ‘plavozelen’ mnogo je frekventnija od složenice *green-blue* ‘zelenoplav’. Za hijerarhijski niže rangirane neosnovne nazive za boje karakteristično je to da nemaju morfosintaktički potencijal BCT naziva (str. 82–83). Hromatski nazivi su znatno manje raznovrsni u govornom jeziku nego u štampanim izvorima (str. 92–94).

U četvrtom poglavlju (str. 97–131) Steinvall podseća da funkcija svih prideva, pa tako i prideva za označavanje boja, može biti **identifikaciona, klasifikaciona i deskriptivna funkcija** (eng. *identifying, classifying and characterising function*) (str. 99), dok kontekst osvetljava tačnu funkciju analiziranog prideva. Za hromatske prideve tipična je klasifikaciona funkcija (str. 100), koja može biti: (1) **apsolutna** (eng. *absolute*), npr. *red car* ‘crveni auto’ i (2) **relativna** tj. **objekatska** (eng. *relative, object-related*), npr. *her feet were unusually red* ‘stopala su joj bila neuobičajeno crvena’. Hromatski nazivi očigledno funkcionišu na različitim nivoima apstrahovanja određenog kvaliteta, zbog čega imaju različite uloge (str. 102). Najfrekventniji atributivni modifikatori iz grupe 11 BCT u BoE jesu *black*, *red* i *green* (str. 119), dok su u OED¹² to *red*, *white* i *black* (str. 121). Na temelju analize raspoloživih korpusa (BoE i OED) pokazalo se da se složenice i idiomatizovane fraze s elementom hromatskog naziva najčešće grade od primarno-osnovnih BCT (*red*, *white*, *black*, *blue*, *green* i *yellow*) (str. 111–112).

¹¹ Ahromatske boje su ‘crna’, ‘bela’, ‘siva’.

¹² *Oxford English Dictionary*

U petom poglavlju (str. 133–160) raspravlja se o ECT sa primarno deskriptivnom, a znatno ređe klasifikacionom funkcijom. Nijanse boja mnogo češće opisuje modifikovani BCT nego ECT, npr. *dark red* ‘tamnocrven’ umesto *purplish-red* ‘ljubičastocrven’. Značenje BCT većinom se tumači prizivanjem u svest boje istaknutih prirodnih entiteta, dok se ECT većinom objašnjavaju pozivanjem na BCT. Osnovni problem tiče se određivanja kojem je to tačno BCT-u bliži konkretan ECT. Gotovo svi BCT i ECT vode poreklo od naziva za vanjezičke entitete koji su primenom procesa metonimije postali imena boja, npr. *lemon (fruit)* ‘limun (voće)’ → *lemon (nuance)* ‘limun (nijansa)’. Brojni ECT imenuju područje boje na preseku između dve BCC i dva BCT, npr. *turquoise* ‘tirkizan’ (boja na prelazu između ‘plave’ i ‘zelene’), *crimson* ‘grimizan’ (boja na prelazu između ‘ljubičaste’ i ‘crvene’) itd. Česte su i **polisintetičke strukture**, npr. *turquoise blue* ‘tirkizno-plav’, *lime green* ‘limeta-zelen’ i dr. (str. 150). Kod ECT nema apsolutnih, već ima samo bliskih sinonima, npr. *tan* i *beige* oba: ‘žučkastosmeđ’, gde je *tan* više ‘smeđa’, a manje ‘žuta’ boja, dok *beige* ima suprotno značenje. Razlika među bliskim sinonimima tiče se klase imenica koje opisuju konkretan ECT.

U šestom poglavlju (str. 161–185) razmatraju se značenja ECT naziva čija je primarna referencija u domenu ‘boja’, ali bez dominantnog hromatskog značenja, npr. *her cobalt eyes* ‘njene kobalt[n]o plav[e] oči’, gde pridev *cobalt* ima značenja (1) ‘boja’ i (2) ‘mineral’ (dominantno značenje). Negde ECT ima konotaciju ‘emotivno raspoloženje’, npr. [...] *scarlet with humiliation* ‘lica crvenog od poniženja’, dosl. ‘lica grimiznog od poniženja’ (str. 161–162). Potrebu da se pored BCT, koji označavaju visoko zasićene tonove, koriste još zasićeni ECT, Steinvall objašnjava društveno-kulturološkim razlozima. Poziva se na Cassona (1994) i njegovu tvrdnju da je u prošlosti bilo teško i skupo napraviti farbe i boje za sjajne tonove, zbog čega je upravo te boje bilo bitno precizno imenovati.

U sedmom poglavlju (str. 187–215) govori se o figurativnoj upotrebi hromatskih naziva bez značenja boje, npr. *pink elephant* ‘halucinacija’, dosl. ‘ružičasti slon’, *white collar* ‘kancelarijski zaposlenik’, dosl. ‘bela kragna’, itd. Takvi konstrukti tipično nastaju na temelju metonimijskog mapiranja utemeljenog na kulturološki definisanom značenju boje (str. 193–194). Raspravlja se i o metaforičkoj konstrukciji tipa [PART-PART] ‘deo za deo’, u smislu da se naziv za boju povezuje s entitetom ili domenom gde počinje da zamenjuje apstraktni kvalitet, takođe u vezi s konkretnim entitetom ili

domenom, npr. [...] *left-wing or even pale pink* ‘levičar ili čak blagi komunist’, dosl. ‘svetloružičast’. Veoma mali broj ECT ima figurativno značenje, što je karakteristično i za BCT *orange* ‘narandžast’. Figurativno značenje kod ECT naziva proizilazi iz tačno određenog imeničkog domena ili entiteta po kome je dobio ime. Tako, recimo, značenje ‘boja homoseksualaca’ kod ECT *lavender* ‘lila’, ‘boja lavande’ i ECT *beige* ‘bež’ dobijeno je iz domena CLOTHING ‘odeća’ (str. 213–214).

U radu iz 2007. godine, Steinvall analizira kolokacije preuzete iz BoE, i to 50 engleskih hromatskih prideva u kombinaciji sa 135 imenica koje označavaju emocije, kako su ih to definisali Shaver i dr. (1987) (str. 348–349). Najsnažnija povezanost uočava se između boja lica, tj., *white* ‘beo’, *pink* (1) ‘rumen’, (2) ‘ružičast’, *red* ‘crven’, *purple* ‘purpuran’, *blue* ‘plav’, *black* ‘crn’ i *green* ‘zelen’ i emotivnih kategorija ANGER ‘ljutnja/bes’, EMBARRASSMENT ‘stid’, ‘postidečnost’, PLEASURE ‘zadovoljstvo’, FEAR ‘strah’ i ENVY ‘zavist’. Svaka kolokacija je motivisana metaforičkim modelom koji je povezan s ljudskim telom. Primera radi, emocije ANGER i EMBARRASSMENT motiviše metaforički kognitivni model EMOTION IS HEAT ‘osećanje je vrečina’, na temelju čega proizilazi da tamnija boja lica odražava povišenu telesnu temperaturu i snažnije emocije (str. 359–360). Ljudsko telo, ukratko, postaje kamen-temeljac za metaforički model, tj. poveznica je između hromatskog prideva i osećanja, npr. *black* : SADNESS, *green* : ENVY itd. Model za razumevanje motivisanosti poslednje dve kolokacije je (NEGATIVE) EMOTION IS ILLNESS ‘(negativna) emocija je bolest’, što se može dovesti u vezu s bojom ili prebojenošću kože i telesnih tečnosti u nekadašnjem modelu patologije telesnih tečnosti (Geeraerts – Grondelaers 1995: 155–159). Druga grupa kolokacija proizilazi iz metaforičkog modela utemeljenog na opoziciji između svetla i tame, tj. *light* ‘svetlo’ : *dark* ‘tamno’. Povezuje se s asocijatima HAPPINESS ‘sreća’ : SADNESS ‘tuga’ (Kövecses 1995:187–190), kao i LOVE ‘ljubav’ : HATE ‘mržnja’ (str. 360).

2.1.6. Niemeier (2007): istražuje pozadinsku metonimičnost engleskih fraznih leksema s nazivom za boju, s fokusom pažnje na prenesena značenja prideva *blue* ‘plav’. Metonimi s nazivima za boje mogu biti kulturološki uslovljeni, što znači da su jezički zavisni, dok na temelju dubljeg sagledavanja postaje jasno da mogu imati i univerzalne osobine. Upravo to ih predodređuje za izražavanje emocija. Polisemičnost naziva *blue* ovde je predstavljena radijalnom mrežom (str. 150), u čijem središtu je, u skladu s

kognitivnolingvističkim postulatima, smešteno prototipsko značenje ‘plave’ boje, dakle ‘boja prirodnih vanjezičkih entiteta’, tj., *sea* ‘more’ i *sky* ‘(vedro) nebo’. Na udaljenosti od jezgra raspoređena su različita, prenesena značenja prideva *blue*, npr. *blue blood* ‘aristokrata/aristokratski’, ‘plemić/plemički’, dosl. ‘plava krv’, *blue politics/party* ‘liberalna politika/partija’, *blue stocking* ‘intelektualka’, ‘učena žena’, dosl. ‘plava čarapa’, *blue collar workers* ‘fabrički radnici’, dosl. ‘plavi okovratnici’, itd. Potonja značenja izvedena su procesom metonimije od prototipičnog značenja leksema *blue*.¹³

2.1.7. Rakhilina – Paramei (2011): u članku na engleskom jeziku izlažu rezultate istraživanja hromatskih naziva u Ruskom nacionalnom korpusu (eng. *Russian National Corpus*, ili, skrać. RNC).

Analizirajući ruske nazive za boje s početka 21. veka, Rakhilina – Paramei navode da su brojni novi(ji) hromatski nazivi nastali u poslednjih 200-300 godina, i to kao posledica tehnološkog razvoja, te pojavljivanja mnoštva veštačkih proizvoda i pigmentnih boja (str. 122–123). Neki od novih naziva u 20. veku dobili su BCT status, npr. *koričnevyy* ‘braon’, *oranževyy* ‘narandžast’ i *fioletovyy* ‘ljubičast’. Slično se odigralo i u engleskom jeziku, s nazivom *pink* ‘roze/roza’, u francuskom jeziku s nazivom *marron* ‘braon’, te u mađarskom jeziku s nazivom *piros* ‘crven’.

U 21. veku dolazi do promena u konotacijama pojedinih naziva za boje što se, kako to obrazlaže Wierzbicka (1985), može razaznati samo analizom njihovog **jezičkog delovanja** (eng. *linguistic behaviour*). Pod tim se podrazumeva da je potrebno izanalizirati promene koje su se odigrale u domenu upotrebe konkretnog hromatskog naziva, tj., njegova kolokaciona ograničenja, što je i uslovalo promene značenja (Lyons 1995). RP ukazuju na mogućnost različitog razvoja odnosa između dva generička imena za istu osnovnu kategoriju boje (BCC), gde noviji naziv može da potisne postojeći BCT, nakon čega taj noviji naziv dobija BCT status. Tako je eng. *pink* potisnuo naziv *rose* (Steinvall 2006). Katkad stariji i noviji naziv podele BCT status, tj., raspoloživom BCT-u pridružuje se novi, drugi BCT, oba kao generičko ime za istu osnovnu kategoriju boje (BCC). Primera radi, ruski

¹³ Steinvall (2002: 192) je od Niemeier preuzeo radijalnu mrežu metonimijskih ekstenzija za BCT *red*. Sličnu mrežu ekstenzija za BCC ‘crvena’ nalazimo kod Molnar (2013: 379–340) koja je, po uzoru na radijalnu mrežu za engleske koloritne nazive, napravila mrežu prototipa u hrvatskom jeziku (takođe ‘krv’, ‘vatra’ i ‘minerali’), te njihovih ekstenzija.

pridevi *sinij* i *goluboj* oba imenuju BCC ‘plava’ i oba su BCT, ali je *sinij* stariji naziv (Paramei 2007).

RP naročito zanimanje pokazuju za slučajeve vrlo sličnih boja prirodnih odn. veštačkih entiteta koje opisuju različiti hromatski pridevi (str. 124–125). Shodno tome, analiziraju sledeće aspekte: (1) kategorije/tipovi obojenih entiteta čija imena služe kao uzor za izvođenje naziva za boje, (2) razlike u deskriptivnim značenjima naziva za boje i (3) mogućnost kombinovanja s imenicama. Navode četiri grupe entiteta u ulozi referenata za formiranje novih hromatskih naziva, i to: (1) boje i veštačke tečnosti, npr. *bordovyy* ‘bordo’ prema ‘Bordou’ (fr. *Bordeaux*) (vrsta crvenog vina poreklom iz Francuske), (2) voće i bobičasto voće, npr. *limonnyj* ‘limun-žuta’ prema ‘limunu’, (3) drago i poludrago kamenje, npr. *birjuzovyj* ‘tirkizan’ prema ‘tirkizu’ (rus. *birjuza*) i (4) građevinski materijali, npr. *kirpičnyj* ‘cigla-boja’ prema imenici *kirpič* ‘cigla’ (rus. *kirpič*). Drugi aspekt osvetljava proces izvođenja ruskih naziva za boje od naziva za vanjezičke entitete (str. 126).

Sledi tumačenje nastajanja najnovijih ruskih naziva za boje (eng. *very recent* ‘*newcomers*’). Prethodno se RP fokusiraju na dva ruska naziva za ‘braon’ boju – noviji naziv *koričnevyyj* i stariji naziv *buryj* (str. 127). Među ruskim hromatskim pridevima, *koričnevyyj* je prema frekvenciji pojavljivanja rangiran na 10. mestu, a prema morfološkoj produktivnosti, saglasno navodima Corbett-Morgana (1988: 57), na 14. mestu. Mada *koričnevyyj* kolocira s različitim imenicama, ipak su to prevashodno entiteti iz domena veštačkih proizvoda. Naziv *buryj* ‘sivkastosmeđ’ pak koristi se za označavanje boje prirodnih entiteta, kao i u konvencionalnim konstrukcijama.¹⁴ Prema kriterijumu morfološke produktivnosti, *buryj* zauzima 9. mesto, ali je prema učestalosti pojavljivanja za relativno kratko vreme sa 11. mesta (Corbett – Morgan 1988: 57) pao na 41,5. mesto (Davies – Corbett 1994). Analiza međusobnih odnosa prideva *koričnevyyj* i *buryj*, kojima se obeležava ‘braon’ boja, njihova taksonomijska ograničenja, izdvajanje/izlistavanje prema frekvenciji, te derivacioni opsezi pokazuju da se *koričnevyyj* još uvek nije u potpunosti etablirao kao BCT, mada povremeno već počinje prelaziti granicu između artefakata i prirodnih entiteta.

RP (str. 128–129) ukazuju i na dva neosnovna naziva za boje *birjuzovyj* ‘tirkizan’ i *bordovyyj* ‘bordo’ koji su se prema učestalosti upotrebe pri-

¹⁴ Prema rečima Bochkarev i dr. (2023) naziv *koričnevyyj* datira iz 17. veka, a naziv *buryj* iz 12. veka.

bližili ruskim BCT. Uz to, osvrću se i na sve učestaliju upotrebu tri sasvim nova naziva, i to *černil'nyj* 'boja mastila', *kirpičnyj* 'boja cigle' i *asfal'tovyj* 'boja asfalta'.

U članku iz 2018. godine, Paramei i saradnici takođe objašnjavaju da se u proteklih deceniju ili dve pridev *koričnevyy* počeo koristiti za opisivanje nekih prirodnih proizvoda, npr. (prirodnog) smeđeg šećera, dok se smeđi pirinač podjednako opisuje pridevima *koričnevyy* i *buryj* – up. (*buryj*) *ris* ili *buryj* (*koričnevyy*) *ris*. Međusobna zamenjivost ta dva naziva za boju u navedenim imeničkim sintagmama ukazuje na njihovo naporedo egzistiranje, ali i konkurentnost, pri čemu primena novijeg naziva *koričnevyy* jača, dok kod starijeg naziva *buryj* slabi. Odnos ruskih prideva *koričnevyy* i *buryj* podseća na odnos francuskih naziva za opisivanje BCC 'braon', rečju *brun* (stariji naziv) i *marron* (noviji naziv) (Forbes 1979).¹⁵

2.1.8. Gieroń-Czepczor (2011): upoređuje i kontrastira značenja engleskih i poljskih naziva za primarno-osnovne kategorije boja ('crna', 'bela', 'crvena', 'plava', 'zelena', 'žuta').

Autorka: (1) definiše prirodne prototipe za svih šest kategorija boja, a zatim sagledava i upoređuje njihova proširena značenja u oba jezika i (2) osvetljava konceptualne mehanizme za proširenje značenja (metonimija i metafora), odgovorne za polisemičnost analiziranih hromatskih leksema, što je temelj za izradu radijalnih mreža i ilustraciju povezanosti različitih značenja u polisemičnim kategorijama boja (Lakoff 1987; Brugman – Lakoff 1988).

Nakon osvrta na radove istaknutih lingvista i drugih naučnika o hromatskim temama (str. 9–15), definiše se opšti teorijski okvir za istraživanje kognitivno-semantičkih pojmova (str. 17–28). To su konceptualizacija i koncept, kategorizacija i kategorija, prototipi, polisemija, konceptualna metonimija i konceptualna metafora, načini predstavljanja kategorija.

U poglavlju 3 (str. 29–42), govori se o metodologiji istraživanja. Korpus oba jezika obuhvatio je kako štampane, tako i elektronske rečnike. Za engleski jezik to su elektronski korpusi BNC (2008) i COCA (2008), za

¹⁵ Ovde je moguće povući paralelu sa srpskim jezikom, u smislu da u srpskom jeziku takođe dva hromatska naziva konkurišu za status generičkog naziva (BCT) za BCC 'braon', tj., *braon* i *smeđ*. Slično se događa i sa BCC 'roze', gde se za prevlast oko BCT statusa bore pridevi *roze/roza* i *ružičast*.

poljski jezik PELCRA (2008) i PWN (onlajn verzija Poljskog nacionalnog korpusa od četrdeset miliona reči).

U poglavlju 4 (37–42) prikazana je statistika frekvencije pojavljivanja svih 11 BCT u odabranom korpusu (str. 38–39). Zaključak je da se inventar BCT u oba jezika i u svim konsultovanim leksikografskim izvorima podudara s inventarom BK BCT (1969), ali je redosled pojavljivanja navedenih naziva po frekvenciji nešto drugačiji u poljskom jeziku (str. 41):

BNC: *black, white, red, green, blue, brown, grey/gray, yellow, pink, orange, purple/violet*;

COCA: *white, black, red, green, brown, blue, grey/gray, yellow, orange, pink, purple/violet*;

PELCRA: *biały* ‘beo’, *czarny* ‘crn’, *czerwony* ‘crven’, *zielony* ‘zelen’, *szary*, *siwy* oba: ‘siv’, *niebieski*, *blekitny*, *siny* sve: ‘plav’, *żółty* ‘žut’, *brazowy* ‘braon’, *różowy* ‘roze/roza’, *pomarańczowy* ‘narandžast’, *fioletowy* ‘ljubičast’;

PWN: *biały, czarny, czerwony, zielony, niebieski/blekitny/siny, szary/siwy, żółty, brazowy, różowy, pomarańczowy, fioletowy*.

Za razliku od četvrtog ili petog mesta prema BK nomenklaturi, generički naziv za ‘žutu’ boju zauzima 7. mesto u engleskom jeziku (BCT *yellow*), odn. 8. mesto u poljskom jeziku (BCT *żółty*). Kako to obrazlaže Steinvall (2002: 68), na nižu frekvenciju pojavljivanja BCT *yellow* neposredno utiče relativno visoka frekvencija pojavljivanja naziva *gold* ‘zlatan’ i *blond* ‘plav’ (opisuje boju ljudske i životinjske dlake), oba kao hiponimi od hiperonima *yellow*. Druga značajna razlika tiče se značenja eng. *blue*, koji percepcijski i semantički pokrivaju čak tri poljska naziva: *niebieski* ‘neutralnoplav’, *blekitny* ‘svetloplav’, ‘pastelnoplav’ i *siny* ‘modar’ (str. 42).

Centralni i najobimniji deo monografije (str. 43–261) posvećen je istraživanju prototipičnog ili doslovnog značenja svake od šest primarno-osnovnih kategorija boja, te njihovih brojnih semantičkih ekstenzija (str. 43–261). Prototipična značenja utvrđena su uvidom u šest rečnika engleskog jezika i tri rečnika poljskog jezika (str. 44). Istražene su leksikografske definicije, etimologija, te raspoloživa metonimijska i metaforička proširenja. Na osnovu kvantitativne analize svake hromatske kategorije izrađene su radijalne mreže značenja. Primera radi, kod kategorije ‘crven’ (eng. *red*) u svim engleskim jednojezičnim rečnicima u funkciji prototipa pojavljuje se ‘(sveža) krv’ (eng. (*fresh*) *blood*) (str. 131, 134). Kao prirodni prototipi spominju se još ‘vatra’ (eng. *fire*), ‘rubini’ (eng. *rubies*), ‘ljudske usne’ (eng.

human lips), ‘jezik’ (eng. *the tongue*) itd. (str. 132). Kod engleskih poredbi tipa ‘crven kao X’, prema BNC element X je najčešće *blood* ‘krv’, zatim su to *berries* ‘bobičasto voće’, *apples* ‘jabuke’, *fire* ‘vatra’, *the setting/rising sun* ‘zalazeće/izlazeće sunce’). U poljskom jeziku pak u poredbama ‘crven kao X’, korelat ‘krv’ takođe se najčešće pojavljuje u funkciji X, pa onda ‘cvekla’ (eng. *beetroot*), ‘crveno vino’ (eng. *red wine*), ‘kuvane kozice’ (eng. *cooked crayfish*) i ‘makovi’ (eng. *poppies*) (str. 134).

Radijalne mreže, kao slikoviti prikazi metonimijsko-metaforičkih ekstenzija svakog primarno-osnovnog naziva za boju, šire se od prototipa smeštenog u središte kategorije ka obodima kategorije. Upravo pregled radijalnih mreža čini ovu monografiju jedinstvenom, pošto u raspoloživoj literaturi nedostaju takvi prikazi. Zanimljivo je takođe da BCC ‘crvena’ ima apsolutno najviše ekstenzija u oba jezika, koje su usko povezane s najistaknutijim prirodnim korelatima ‘crvene’ boje, recimo ‘krv’ i ‘vatra’ u engleskom jeziku, dok je mnogo manje drugih prirodnih i veštačkih entiteta (koža, krzno, kosa, zemlja, minerali, odeća). U središtu kategorije smeštena su tri prototipska značenja – ‘krv’, ‘vatra’ i ‘minerali’ (eng. *minerals*) (str. 161–162). Njihove ekstenzije su: (a) koji je povezan s krvlju (eng. *of blood*), (b) koji je povezan s vatrom, plamenom, munjom (eng. *of fire, flames, lightning*), (c) koji je povezan s licem (eng. *of face*), (d) koji je povezan s kožom, krznom, dlakom (eng. *of skin, fur, hair*), (e) koji je povezan sa zemljom, tlom, stenjem/kamenjem (eng. *of earth, soil, rocks*), (f) koji je povezan sa zlatom (eng. *of gold*) i (g) koji je povezan s odećom (eng. *of clothes*). Svaka ekstenzija na prvom nivou označava središte nove kategorije, što znači da predstavlja temelj za naredni nivo ekstenzija. Primera radi, ekstenzije od *blood* su: (a) izvanrednog kvaliteta (eng. *of superior quality*), (b) menstrualna krv (eng. *menstrual blood*), (c) mesni (eng. *of meat*), (d) koji ima veze s licem, kožom, očima (eng. *of face, skin, eyes*), (e) obeležen krvlju, vatrom, nasiljem (eng. *marked by blood, fire, violence*), (f) uprljan ili pokriven krvlju (eng. *stained or covered with blood*) (str. 135–145).

2.1.9. Biggam (2012): u prva dva poglavlja svoje monografije (str. 1–20) daje pregled osnovnih hromatskih pojmova i pojavnih oblika boje (ton, zasićenost, svetlina, sjaj i dr.).

Polazeći od BK (1969) evoluciono utemeljene klasifikacije 11 BCC/BCT, ukazuje se na različitosti hromatskih vokabulara u različitim jezicima, pošto jezici na različite načine konceptualizuju, kategorišu i imenuju boje.

Primera radi, neki jezici koriste dve lekseme da bi imenovali određeni ton boje, tamo gde drugi jezici koriste samo jedan naziv. Biggam ukratko rezimira doprinos istaknutih istraživača¹⁶ čiji su radovi prethodili BK teoriji o evoluciji 11 BCC/BCT.

U trećem poglavlju (str. 21–43) pojašnjava se princip bazičnosti, tj., govori se o kriterijumima koje hromatski naziv mora da ispuni da bi se mogao smatrati za BCT. Pored četiri osnovna i četiri dodatna BK kriterijuma za definisanje osnovnog naziva za boju (Berlin – Kay 1969: 6–7), Biggam navodi dodatnih osam kriterijuma (up. odeljak 6).¹⁷ Budući da nije svaki kriterijum podjednako bitan, niti je svaki kriterijum primenjiv za svaki jezik, Biggam sugerise da sami istraživači treba da odaberu kriterijume kojima će izvršiti procenu bazičnosti naziva za boje u istraživanom jeziku, i to tako da odabrani kriterijumi odgovaraju strukturi i upotrebi konkretnog jezika (str. 41).

U četvrtom poglavlju (str. 44–57) govori se o **neosnovnim i nestandardnim hromatskim izrazima** (eng. *non-basic and non-standard colour expressions*). Neosnovni nazivi za boje u engleskom jeziku mogu biti: (1) monolekseme, npr. *scarlet* ‘svetlo narandžastocrven’, ‘vatrenocrven’, *aqua* ‘svetlo zelenkastoplav’, (2) složenice, npr. *sky-blue* ‘nebeskoplav’, *rose-red* ‘jarkocrven’, dosl. ‘ruža-crven’ i (3) opisne parafraze, npr. *dead leaf colour* ‘boja mrtvog lista’, *the colour of a tropical sea* ‘boja tropskog mora’. Neosnovni nazivi za boje tipično imaju ograničeni opseg upotrebe (opisuju usku klasu entiteta), npr. *swarthy* (o ljudskom tenu) ‘crnomanjast’, ‘crnpurast’, ‘garav’, *blonde* (o ljudskoj i životinjskoj dlaci) ‘plav’, itd. (str. 44–45). Etimološki uzev, mnogi koloritni nazivi zapravo su metonimi, npr. *strawberry*

¹⁶ Allen, Gladstone – Magnus, Rivers i Sapir – Whorf.

¹⁷ U sklopu četvrtog BK kriterijuma psihološke istaknutosti naziva za boju (up. pododjeljak 5.2.2), Biggam navodi četiri potkriterijuma za utvrđivanje eventualnog BCT statusa određenog hromatskog naziva. To su: (1) naziv za boju pojavljuje se pri vrhu rang-liste prema **testu izdvajanja** (eng. *elicitation test*), (2) oko naziva za boju postoji konsenzus (eng. *consensus*), u smislu da ista grupa ispitanika veći broj puta jednako imenuje prikazani obojeni čip/karticu (Boynton – Olson 1987: 95–99; 1990: 1313), (3) upotreba naziva za boju je konzistentna (eng. *consistency*), u smislu da postoji stalnost imenovanja u različitim kontekstima (eng. *stability of reference across occasions of use*) i (4) idiolektalski dokaz (eng. *idiolectal evidence*), što znači da se potencijalni BCT uobičajeno pojavljuje u govoru (idiolektu) svakog izvornog govornika (str. 29–33). Shodno tome, možemo govoriti o sedam osnovnih BK kriterijuma i još četiri dodatna, dakle ukupno 11 BK kriterijuma za utvrđivanje bazičnosti naziva za boje (str. 22).

‘boja jagode’, dosl. ‘jagoda’, dakle ovde je reč o pridevskoj leksemi koja je izvorno imenovala vrstu voća, a kojom se danas uobičajeno opisuje ‘boja konjske dlake’ (str. 49). Za razliku od netransparentne etimologije tipične za BCT nazive, kod novijih hromatskih metonima, i dalje postoji očigledna semantička veza s vanjezičkim uzorom (to su gotovo uvek neosnovni nazivi za boje). Ipak, i takvi nazivi vremenom mogu postati BCT, kao što se to dogodilo s BCT *orange* ‘narandžast’, pridevom koji se prvi put spominje u srednjovekovnom engleskom jeziku.

U petom poglavlju (str. 58–69) osvetljava se činjenica da hromatski koncept i hromatska kategorija nisu isto što i hromatski naziv, zbog čega ih treba posmatrati odelito. Primera radi, *red* ‘crven’ u srednjovekovnom engleskom jeziku i *red* u savremenom engleskom jeziku nemaju isto značenje (imenuju različite koncepte). Ukratko, značenje je promenljiv pojam. Zadržavajući oblik, leksema koja označava određeni koncept može dobiti novo, neočekivano značenje. Tako je srednjovekovno *red* obuhvatalo i značenje prideva *purple* ‘ljubičast’ i *pink* ‘roze/roza’, jer u to vreme u engleskom jeziku nisu još postojale BCC ‘ljubičast’ (eng. ‘purple’), niti BCC ‘roze/roza’ (eng. ‘pink’). U svesti izvornog govornika engleskog jezika danas se značenje svakog pojedinačnog BCT povezuje sa tačno određenom bojom – ‘crvena’, ‘plava’, ‘zelena’ itd. (tačno su određeni koncept i kategorija boje) (str. 59). Za razliku od BCT, većina neosnovnih naziva za boje opisuje se kao neka vrsta ‘crvene’, ‘plave’, ‘zelene’ itd., što rezultira velikim brojem naziva u semantičkom polju konkretne boje. U jezicima sa manje od 11 BCC, neki BCC mogu predstavljati spojeve između dve ili tri boje. To su **makrokategorije** (eng. *macro-category*), **složene kategorije** (eng. *composite category*), ili **proširene kategorije** (eng. *extended category*). Primera radi, na makrokategoriju ‘zelena’ + ‘plava’ u engleskom jeziku se upućuje nazivom *grue* (str. 61). Nasuprot makrokategorijama, BCC u nekim jezicima spadaju u domen **mikrokategorija** (eng. *micro-category*). Tako, recimo, u ruskom jeziku postoje dve mikrokategorije ‘plave’ boje, te dva generička, tj. BCT naziva – *sinij* ‘tamnoplav’ i *goluboj* ‘svetloplav’. Zanimljivo je da *sinij* zahvata mnogo šire područje ‘plave’ boje od *goluboj* kojim se opisuju bleđe i zelenije nijanse ‘plave’ boje (Paramei 2007: 87–89). Postoje **unutarjezičke varijacije** (eng. *intra-language variation*) tj. razlike u broju BCC/BCT među govornicima istog jezika, predstavnicima različitih uzrasnih grupa, ženskog odn. muškog pola, mlađe odn. starije populaciji, monolingvala odn. bilingvala, gradskog odn. seoskog stanovništva, itd. (str. 63–69).

U šestom poglavlju (str. 70–85) sagledavaju se postulati univerzalističke BK (1969) teorije o evoluciji 11 BCC/BCT.

U sedmom poglavlju (86–91) ističe se da su lingvisti, npr. Saunders i van Brakel (1988; 2002), neretko kritikovali BK kategorizaciju boja zbog zanemarivanja značaja kulturološkog konteksta upotrebe BCT i/ili anglocentričnosti u definisanju BCC oslanjanjem na Munsellovu tablicu boja. Kritike su upućivane i na račun elitizma BK teorije koja odsustvo većeg broja BCC/BCT smatra odlikom primitivnih društava. No, u zajednicama uronjenim u predominantno prirodno okruženje, gde se ručno izrađuju predmeti od prirodnih materijala, zapravo ne postoji potreba za apstraktnim nazivima za boje, za razliku od društava koja proizvode veliki broj najrazličitijih artefakata (boje i farbe, obuća i odeća, kozmetička sredstva i dr.), čija je boja njihovo temeljno razlikovno obeležje (str. 92). Mada je imenovanje boja u industrijskim društvima razuđenije, to nikako ne implicira da su nadmoćna u pogledu razlikovanja boja. Sledi opis tri pristupa izučavanju boja različita od BK modela. To su: (1) **prirodni semantički metajezik** (eng. *Natural Semantic Metalanguage*, ili, skrać. NSM), koji je sa saradnicima osmislila A. Wierzbicka (str. 91–98), (2) **teorija prevage** (eng. *Vantage theory*) R. MacLauryja (str. 98–103) i (3) **hipoteza atipičnog pojavljivanja** (eng. *The Emergence Hypothesis*) S. Levinsona (str. 103–106).

Poglavlja 8, 9, 10, 11 i 12 (str. 109–198) posvećena su tumačenju dijahronih aspekata semantičke analize hromatskih naziva. Objašnjava se da društveno-jezičke zajednice po svemu sudeći ne gube jednom oformljene BCC, što se, međutim, ne odnosi na njihove pripadajuće nazive. I dok neosnovni hromatski nazivi neprestano izranjaju u jeziku, gde se bilo zadržavaju ili nestaju, BCT su postojaniji, mada i njih ponekad zamene novi nazivi, ili se dogodi da postojeći BCT promeni status pa od osnovnog postane neosnovni naziv za boju. Biggam se dotiče i pojma **relativne bazičnosti** (eng. *relative basicness*), pod kojom podrazumeva da bazičnost naziva za boju, u skladu s metodom koji je osmislila Kerttula (2002: 84–92), treba procenjivati na skali od nula do pune bazičnosti (str. 158). Konačno, Biggam ističe i kulturološku utemeljenost prototipa (str. 172–183), npr. u tropskom okruženju prototip ‘sneg’ ne može biti prototip ‘bele’ boje.

2.1.10. Lindsey – Brown (2014): polaze od BK teorije (1969), te primenjuju **klaster analizu** (eng. *cluster analysis*), da bi istražili način imenovanja boja kod 51 izvornog govornika američke varijante engleskog jezika

(24 muškaraca + 27 žena). Ispitanike su birali iz reda studenata i zaposlenika na državnom univerzitetu u Ohaju, SAD (str. 5). Sproveli su dva testa: (1) **slobodno imenovanje ponuđenih hromatskih uzoraka** (eng. *free naming*) i (2) **imenovanje s ograničenjima (ponuđenih hromatskih uzoraka)** (eng. *constrained naming*).

U testu slobodnog imenovanja Munsellovih tablica boja sa 330 različito obojenih polja, prikupljeno je 122 monoleksemska hromatska naziva. Pre početka testiranja, ispitanicima je rečeno da hromatski nazivi moraju biti: (1) monolekseme (bez modifikatora ili afiksa), (2) opšti nazivi (dakle, ne recimo *blond* ‘plav’, pridev koji služi isključivo za opisivanje boje dlake) i (3) nazivi koji se koriste u svakodnevnom govoru (str. 6). Odgovori su pokazali da u jeziku postoji 20 kategorija boja i njihovih pripadajućih naziva. Od toga, 11 naziva su BCT, a 9 prideva su neosnovni hromatski nazivi. Među potonjim, prednjačio je *peach* ‘boja breskve’, ‘žučkastonarandžast’ (str. 6), dok su relativno visoko frekventne (po opadajućem redosledu) bile još lekseme: *teal* ‘tirkizan’ i *lavander* ‘boja lavande’, ‘svetlo plavičastoljubičast’ (str. 7). Među ostalim neosnovnim nazivima našli su se: *maroon* ‘kestenjast’, ‘crvenkastosmeđ’, *gold* ‘zlatan’, *magenta* ‘ciklama’, *beige* ‘bež’, *olive* ‘maslinast’, ‘žučkastozelen’ i *lime* ‘limeta-zelen’, ‘žučkastozelen’ (str. 8). Kod fokalnih tonova konsenzus oko imenovanja bio je očekivano najveći. Istovremeno, što je lik boje bio udaljeniji od lika fokalne boje, to su bili raznolikiji odgovori ispitanika u vezi s nazivom za konkretan ton boje (str. 10, 13). Zanimljivo je i to da su ispitanici koristili različite, premda semantički uzev, gotovo identične neosnovne hromatske nazive kako bi imenovali isto područje boje, npr. *teal*, *turquoise*, *aquamarine*, *aqua*, *jade*, *ocean* i *seafoam*, sve: ‘zelen(kast)oplav’ ili ‘plav(kast)ozelen, tj., ‘tirkizan’ (neki od naziva prilično su neuobičajeni (str. 12–13)).

U testu imenovanja s ograničenjem (ispitanicima je bilo dopušteno da koriste samo BCT i non-BCT dobijene testom slobodnog imenovanja), nazivi *lavender* i *lilac* preimenovani su u *purple* ‘ljubičast’ (ali ne i *violet* ‘violetan’, ‘boja ljubičice’). Naziv *violet* pokriva širok raspon svetlina (od tamnih do svetlih nijansi), na temelju čega *violet* ne može biti apsolutni sinonim za *lavender* i *lilac*.

Cilj testiranja bio je utvrditi koje to tačno nazive za boju ispitanici povezuju s konkretnim kategorijama boje. Uočene su dve tendencije u hromatskom imenovanju: (1) grupisanje hromatskih naziva (73%) oko ‘plavozelenog’ dela spektra, kako je to ranije utvrđeno u sklopu projekta

„Globalno istraživanje kategorija boja i njihovih naziva” (eng. *World Color Survey*), o čemu izveštavaju Kay i dr. (2009) i (2) novije imenovanje ‘plavotirkiznozelenog’ dela spektra (27%), uz veliki konsenzus ispitanika oko kolorita koje imenuju pridevi *peach*, *teal*, *lavender* i *marroon* (str. 16). I dok je *peach* poveznica između BCC ‘roze/roza’, BCC ‘narandžasta’, BCC ‘žuta’ i BCC ‘bela’, *teal* povezuje BCC ‘zelena’ i BCC ‘plava’, a *marroon* BCC ‘crvena’ i BCC ‘crna’. Navedeni nazivi imenuju nove kategorije koje su nastale između postojećih hromatskih kategorija i koje prolaze kroz proces da budu svrstane među nove BCT, uz već postojećih 11 BCT (str. 16–17). Lindsey-Brown (skrać. LB) konstatuju da u 21. veku maksimalan broj mogućih BCT u američkoj varijanti engleskog jezika neće premašiti 15–16 BCT (str. 20–21). Utvrđeno je takođe da ispitanice raspolažu bogatijim hromatskim vokabularom od ispitanika pošto: (1) u proseku koriste 12,3 neosnovnih naziva za boje, za razliku od muškaraca koji navode 9,71 neosnovnih hromatskih naziva, (2) razlikuju veći broj kategorija boja od muških ispitanika i (3) u većem postotku imenuju ‘plavotirkiznozeleni’ deo spektra umesto ‘plavozelenog’ dela spektra (str. 17–19). Jezičke promene, inače, započinju upravo žene i mladi, i to naročito pripadnici nižeg srednjeg društvenog sloja, a tek kasnije se menja jezik starije populacije, te pripadnika drugih društvenih slojeva (Labov 1990; Tagliamonte – D’Arcy 2009).

Nakon primene testa imenovanja s ograničenjem, ispitanici su BCT nazive dodeljivali i tonovima smeštenim na marginama BCC, koje su prethodno imenovali pridevima iz grupe neosnovnih naziva za boje. Cilj imenovanja s ograničenjem bio je utvrditi granice svakog pojedinačnog BCT kod svakog pojedinačnog ispitanika, kao i kojim se to tačno neosnovnim nazivima imenuju rubna područja kategorija (str. 4). Studija svedoči o kontinuiranom razvoju hromatskog vokabulara u američkoj varijanti engleskog jezika i nudi odličan uvid u taj razvojni proces.

LB naglašavaju (str. 3) značaj analize idiolekatskog imenovanja boja i objektivnosti klusterske analize u obradi naziva za boje u različitim jezicima, s ciljem da se izbegnu manjkavosti obrade putem tradicionalnih leksikografskih tehnika. Ujedno podsećaju da su BK (1969) ponudili prilično ograničavajuću, etapnu razvojnu putanju hromatskih naziva. Prema rečima Kay-McDaniela (1978: 640), nove kategorije boja i njihovi pripadajući nazivi kontinuirano se pojavljuju u jezicima s malim/manjim brojem BCC/BCT, sve do broja 11, kao što je to slučaj u industrijalizovanim društvima. Naknadno, Kay i dr. (2010) zauzimaju znatno fleksibilniji stav prema

razvoju hromatskog vokabulara, navodeći da novi nazivi za boje nastaju „cepanjem” (deobom ili raščlanjivanjem) postojećih BCC (eng. *the partition hypothesis*). LB (str. 16–17) ukazuju, međutim, i na teoriju atipičnog pojavljivanja (hromatskih naziva) (eng. *The Emergence Hypothesis*), o kojoj se detaljnije govori u pododeljku 5.3.3. U svetlu prisustva jezika sa više od 11 BCC/BCT, tj., ruski (Davies – Corbett 1994), grčki (Winawer 2007; Thierry et al. 2009) i turski (Ozgen – Davies 1998), LB navode da su još Boynton i Olson (1987; 1990) utvrdili da je, uz raspoloživih 11 BCT, u američkom engleskom leksema *peach* kandidat za 12. BCT, dok je u britanskom engleskom to leksema *cream* ‘krem-boja’ (Sturges – Whitfield 1997).

Da bi proverili teoriju o cepanju postojećih koloritnih kategorija, te teoriju o atipičnom pojavljivanju novih hromatskih kategorija i njihovih pripadajućih naziva, LB su pošli od sledećih premisa: (1) ako je prva teorija tačna, onda se svaki neosnovni naziv za boju uklapa u okvire raspoloživih BCT, a težište mu je unekoliko udaljeno od granica njemu najbližeg BCT i (2) ukoliko je tačna druga teorija, a novonastali nazivi imenuju polje boje između dve ili više postojećih koloritnih kategorija, tada je težište konkretnog neosnovnog hromatskog naziva smešteno u blizini granica njemu najbližeg BCT, a prosečna razdaljina do najbliže granice približava se nuli (str. 11). Kako se na osnovu testiranja ispitanika pokazalo, težišta svih BCT smeštena su u središte pripadajućih kategorija, dok se kod većine neosnovnih hromatskih naziva tačnom pokazala Levinsonova teorija o atipičnom pojavljivanju, što znači da većina neosnovnih hromatskih naziva imenuje rubna područja između dva BCC/BCT, s izuzetkom naziva koji potvrđuju teoriju cepanja koju su predložili Kay i dr. (2010), tj., *lavender* i *lilac* oba: ‘svetloljubičast’, te *lime* i *olive* oba: ‘tamno žućkasto zelen’ (str. 11–12). Prva dva naziva nastali su cepanjem BCC *purple* ‘ljubičasta’, dok su druga dva naziva nastali cepanjem BCC *green* ‘zelena’ (str. 19). Dobijeni podaci dokazuju da su oba mehanizma za uspostavljanje novih hromatskih naziva aktivni u američkoj varijanti engleskog jezika.

2.1.11. Mylonas – MacDonald (2015): istražuju koncept bazičnosti naziva za boje (str. 3) na temelju rezultata dobijenih primenom **testa imenovanja boja** (eng. *colour naming test*) u engleskom jeziku. Reč je o psihofizičkom eksperimentu koji je sproveden elektronskim putem sa 330 ispitanika, i to metodom neposrednog dodeljivanja hromatskih naziva različitim bojama prikazanim na monitorima. Ova onlajn platforma poslužila je da se

prikupe podaci o hromatskom imenovanju u različitim jezicima (str. 6).¹⁸ U skorije vreme, ti podaci se upotrebljavaju za procesuiranje slika, kompjutersku vizualizaciju, te naučno-tehničku sistematizaciju prostora boja (eng. *gamut mapping*) (str. 2).

U **testu bez ograničenja** (eng. *the unconstrained colour-naming task*), koji otkriva bogatstvo hromatskog rečnika (str. 2–3), ispitanicima je bilo dozvoljeno da za imenovanje prikazanih boja odaberu monoleksemske i složene nazive, te opisne parafraze. Nakon što su ispitanici dobili precizne instrukcije o proceduri testiranja, u smislu podešavanja računara, dostavljanja ličnih podataka (pol, profesija, godine života i dr.), ponašanja tokom testiranja itd., od ispitanika se tražilo da imenuju 600 Munsellovih uzoraka boja prikazanih na ekranu računara (str. 2, 6).

Tako je dobijeno 5428 odgovora i ukupno 1166 različitih naziva za boje, od čega je udeo monoleksema 53%, kombinacija dveju reči 42%, kombinacija tri reči 4%, kombinacija četiri i više reči 1%. U tome je 11 BCT učestvovalo sa 29%, neosnovni monoleksemski nazivi sa 24%, nazivi za boje s jednim modifikatorom 42% i opisne fraze od tri reči ili više njih 5% (str. 7).

Prikupljeni podaci sagledani su kroz prizmu nekoliko kriterijuma (str. 8). To su: (1) **frekvencija upotrebe naziva za boju** (eng. *frequency of word usage*), (2) **konsenzus u odgovorima među ispitanicima različitog pola** (eng. *consensus among genders*), (3) **konzistentnost u odgovorima** (eng. *consistency of responses*), (4) **vreme odziva** (eng. *response time*), (5) **denotativni opseg u prostoru boja** (eng. *denotative volume in colour space*), te (6) **validaciona metrika u odnosu na slične onlajn eksperimente** (eng. *validation metric against a parallel online experiment*).

Izdvojeno je 30 najfrekventnijih monoleksemskih naziva za boje koji su podvrgnuti detaljnijoj analizi (str. 8). Po učestalosti pojavljivanja prednjače nazivi: *purple* ‘ljubičast’, *pink* ‘roze/roza’, *blue* ‘plav’, *green* ‘zelen’, *yellow* ‘žut’ i *brown* ‘braon/smeđ’. Nakon ovih šest BCT, 7, 8. i 9. mesto zauzimaju neosnovni nazivi: *turquoise* ‘tirkizan’, *lilac* ‘lila’ i *violet* ‘violetan’. Slede BCT *orange* ‘narandžast’, BCT *gray* ‘siv’ i BCT *black* ‘crn’. Najniže frekventni BCT su: *red* ‘crven’ (13. mesto) i *white* ‘beo’ (19. mesto). Izme-

¹⁸ Ovde svakako treba spomenuti aktuelno istraživanje srpskih naziva za boje primenom naznačenog onlajn metoda, u kome uz Mylonasa učestvuju srpske profesorke S. Zdravković i I. Jakovljević, obe sa Odseka za psihologiju novosadskog Filozofskog fakulteta. Istraživanje je započelo 2023. godine, ali do danas nisu objavljeni nikakvi rezultati.

đu ta dva BCT, smešteni su: *magenta* ‘ciklama’, *mauve* ‘svetloljubičast’, *cyan* ‘plavozelen’, *fuchsia* ‘ciklama’, ‘rozikastoljubičast’ i *peach* ‘boja bre-skve’, ‘ružičastonarandžast’. Na 20–30. mestu nalaze se: *maroon* ‘keste-njast’, ‘tamnocrvenosmeđ’, *salmon* ‘svetloružičast’, *teal* ‘zelenkastoplav’, *tan* ‘svetložućkastobraon’, *ochre* ‘oker’, *olive* ‘maslinast’, *rose* ‘ružičast’, *beige* ‘bež’, ‘svetlo sivožućkastosmeđ’, *lavender* ‘svetloljubičast’, *burgun-dy* ‘bordo’, ‘crvenkastoljubičast’ i *plum* ‘tamnoljubičastocrven’.

Nakon što su, primenjujući metodologiju Corbett-Daviesa (1997), u obzir uzeti drugi podaci prikupljeni opisanim psihofizičkim eksperimentom (konzistentost u odgovorima, vreme odziva i denotativni opseg), dobijen je sledeći redosled naziva za boje (str. 16): *black*, *blue*, *gray*, *purple*, *green*, *pink*, *brown*, *yellow*, *lilac*, *turquoise*, *white*, *red*, *orange*, *tan*, *salmon*, *ma-roon*, *peach*, *magenta*, *cyan*, *teal*, *mauve*, *beige*, *fuchsia*, *violet*, *burgundy*, *rose*, *olive*, *plum* i *lavender*. Tako se 11 BK BCT našlo među prvih trina-est naziva zajedno sa dva neosnovna hromatska naziva – *lilac* i *turquoise*, u svojstvu najboljih kandidata za nove BCT (str. 19). I dok *lilac* imenuje prostor boje od ‘bledo do umereno crvenkastoljubičaste’, *turquoise* zahvata prelaz između boja ‘zelene’ i ‘plave’ (str. 17).

Mylonas-MacDonald (str. 20–21) obrazlažu da rezultati sličnih testova kod drugih istraživača i u drugim jezicima takođe ukazuju na tendenciju proširivanja ukupnog broja BCT na više od 11 naziva. Mylonas-MacDonald govore o velikoj bliskosti u značenjima engleskih prideva *teal* i *turquoise*, te *marron* i *lavender*. Osvrću se takođe na navode Witzela i Gegenfurta (2011) koji objašnjavaju da je u nemačkom jeziku prostor između boja ‘plave’ i ‘zelene’ kandidat za 12. BCC, što je uočeno i u drugim jezicima.

Ovde ćemo spomenuti još rezultate istraživanja, takođe pomoću on-lajn platforme, do kojih je Mylonas došao u saradnji sa Paramei i Griber (Paramei et al. 2018). Naime, u ruskom jeziku se takođe očituje tendencija proširivanja ukupnog broja BCC/BCT. Potvrdila se i odranije poznata činjenica o podeli područja ‘plave’ boje na dve potkategorije u ruskom jeziku (*goluboj* i *sinij*), a zapažena je i sklonost ka finijoj podeli prostora ‘plavoljubičastocrvene’ boje (eng. *purple*), gde su dva najistaknutija naziva *sirenevyyj* (eng. *lilac* ‘lila’) i *lilovyj* (eng. *mauve* ‘bledoljubičast’).

2.1.12. Komorowska (2017): u monografiji na engleskom jeziku analizira odabrane poljske i ruske hromatske nazive.

Kako to Komorowska objašnjava (str. 16), analiza naziva za boje neretko otkriva podatke koji služe kao osnova za konstruisanje konceptualnih modela karakterističnih za pojedine jezike.

Sledi pregled relevantne literature o poljskim i ruskim nazivima za boje (str. 19–53), te osvrt na višedecenijski sukob između lingvističkog relativizma i univerzalizma, uz zaključak da je nazive za boje potrebno tumačiti kako iz perspektive relativizma tako i iz perspektive univerzalizma (str. 59).

Kao alatke za opisivanje značenja poljskih i ruskih hromatskih leksema odabrane su: (1) **teorija prototipa**, gde prototip treba razumeti kao asocijaciju na vanjezički entitet koji prvi i dominantno izranja pri spomenu konkretnog naziva za boju (Rosch 1978) i (2) **metod semantičkog profilisanja**. Potonji termin nastao je po uzoru na Langackera (Grzegorzczkova 1998) i podrazumeva isticanje određenog, bitnog elementa iz baze podataka, što mu daje na značaju. Istovremeno, Bartmiński i Niebrzegowska (1998: 212) smatraju da profilisanje podrazumeva bavljenje s konceptom određenog entiteta, što se očituje u prepoznavanju njegovih obeležja – porekla, izgleda, funkcija, dakle svega onoga što zapravo čini profil analiziranog koncepta.

Sledi prikaz prototipa i semantičkih profilisanja ‘bele’ i ‘crne’ boje u poljskom i ruskom jeziku. U oba jezika snežni pejzaž i slika snega referentna su tačka za kolorit ‘beo’. Uz ‘sneg’, jednako važan prototip je ‘mleko’ (str. 76–77). Zanimljivo je da se poredbe pokazuju kao koristan metod za otkrivanje mogućih prototipa (str. 77–78). Kao mogući prototipi ‘bele’ boje u poljskom jeziku (polj. *bialy*) još su: ‘alabaster’, ‘grlica’, ‘ljiljan/krin’, ‘labud’, ‘mermer’, ‘čaršav’, ‘kreč’ i ‘sir’. U ruskom jeziku (rus. *белый*) to su: ‘sneg’, ‘kreda’ i ‘mleko’. Dominantna asocijacija za *bialy* i *белый* takođe je ‘sneg’. Kod poredbi s elementom *белый*, kao mogući prototipi u ruskom jeziku pojavljuju se takođe ‘pas zečar odn. vrsta sokola (rus. *лунь*)’, ‘kreda’, ‘mleko’, ‘marama (za glavu)’, ‘smrt’ i ‘zid’.

Kod ‘crne’ boje, u poljskom jeziku se osim ‘uglja’ i ‘čađi’ kao prototipi u poredbama s elementom *czarny* pojavljuju još: ‘katran’, ‘gavran’ i ‘zemlja’. Prototipi za ruski *чёрный* takođe su: ‘čađ’, ‘ugalj’, ali i ‘kafa’. Prema testu asocijacija, ‘bela’, kao antonim od ‘crna’, prva je asocijacija za *czarny* i *чёрный*, iako je ‘mačka’ ovde ubedljivo najčešće navedena asocijacija.

Poljski i ruski nazivi za ahromatske boje, rečju *bialy* / *белый*, *czarny* / *черный* i *szary* / *серый*, oba: ‘siv’, često se koriste kada se želi opisati ‘koža’ (str. 83), ‘dan i noć’, ‘dobro i zlo’ (str. 87–90), ‘ljudi, njihovi životi i ponašanje’ (str. 91–100), ‘zdravlje’/‘bolest(i)’ (str. 103–104) i ‘osećanja’ (str. 103–104).

U produžetku (str. 109–156), po sličnom principu semantičkog profilisanja prikazane su poljske i ruske leksičke konstrukcije s nazivima za boje ‘crvena’, ‘žuta i zlatna’, ‘zelena’, ‘svetloplava i tamnoplava’. Ovde naročito istaknuti status ima ‘crvena’, kao snažan kulturološki simbol. ‘Krv’ i ‘vatra’ su prototipi kategorije ‘crvene’ boje u poljskom i ruskom jeziku. O tome govori i Wierzbicka (1996: 317). ‘Crvena’ se semantički profilise još u domenima: ‘koža’, ‘zdravlje/bolest’, ‘emocije’, ‘moć/bogatstvo’, ‘politika’, ‘izuzetnost’ i ‘upozorenje’. U najkraćem, na sličan način kako je to učinjeno sa ‘belom’ i ‘crnom’ bojom, navedeni su primeri semantičkog profilisanja boja: ‘crvena’, ‘ružičasta/roze/roza’ i ‘purpurna’ (str. 113–126), ‘žuta’ i ‘zlatna’ (str. 127–139), ‘zelena’ (str. 139–148), te ‘svetloplava’ i ‘tamnoplava’ (str. 148–156).

2.1.13. Dedrick (2021): daje pregled raspoloživih teorija o klasifikaciji boja i njihovih naziva. Hromatski nazivi razvrstavaju se u kategorije, što znači da se niz perceptivno različitih nijansi jedne boje podvodi pod istu kategoriju kojoj se onda dodeljuje odgovarajuće ime, npr. *red* ‘crvena’ (str. 564).

U drugom poglavlju sledi osvrt na sisteme za klasifikaciju boja u naučne, industrijske i/ili komercijalne svrhe (Fairchild 2015), npr. **CIE sistem** (skrać. fr. *Commission internationale de l’éclairage* „Međunarodna komisija za rasvetu”), švedski **NCS sistem** (eng. *Natural Colour System* „Prirodni sistem boja”), **Munsellov sistem** (str. 565) i dr. Svi ti sistemi, čiji je cilj što preciznije normativno definisanje boja, važe i primenjuju se samo u strogo kontrolisanim, vankontekstnim uslovima.

Za razliku od prethodno navedenog, kod prirodnih jezika klasifikacija boja je opisna, nije normativna i, kao što je ranije bilo istaknuto, razlikuje se od jezika do jezika (Kay et al. 2009). S protokom vremena, hromatski nazivi se pojavljuju i gube (Biggam 2012), zbog čega ih možemo tumačiti sinhrono, ali i dijahrono. Istovremeno, nazivi za boje mogu se preuzimati iz drugih jezika (Stanlaw 1997), ili se pojavljuju nakon uvođenja novih tehnologija (Gage 1999). Stoga se prilikom izučavanja etimologije i evolucije

naziva za boje u prirodnim jezicima pažnja obavezno mora usmeriti na unutar- i međujezičke razlike, te na promene kroz koje su raspoloživi hromatski nazivi prošli i/ili ih prolaze.

U trećem poglavlju Dedrick opisuje imenovanje boja na osnovu Sapir-Whorfove relativističke teorije. U različitim jezicima boje se kategorišu i imenuju na vrlo različite načine, što Dedrick ilustruje jezikom autohtonog filipinskog Hanuno naroda, koji je istraživao antropolog H. Conklin (1955). Govornici hanuno jezika za klasifikaciju različitih kolorita ne oslanjaju se na ton boje (eng. *hue*), kao što je to uobičajeno u jezicima zapadne civilizacije, već govore o dimenzijama ‘svetao/taman’ (eng. *light/dark*), ‘izbledeo/neizbledeo’ (eng. *faded/notfaded*), ‘sasušen(ost)/vlaž(a)n, vlažn(ost)’ (eng. *dry(ness)/wet(ness)*). MacLaury (1997) takođe obrazlaže da se u mnogim autohtonim jezicima Srednje Amerike koloriti klasifikuju na osnovu kriterijuma ‘svetao/taman’. Prisustvo sličnog naziva za jednu boju u različitim jezicima ne podrazumeva da ti nazivi imaju istovetna značenja. Tako, recimo, ‘crvena’ u mnogim jezicima asocira na ‘krv’, ali u jeziku Bernimo naroda sa severoistoka Nove Gvineje, asocijacija je na ‘zrelo bobičasto voće’ (Davidoff 2015: 272–273). Ovaj narod, nadalje, umesto naziva ‘zelen’ i ‘žut’ koristi nazive ‘jestiv’ (‘zelen’) i ‘nejestiv’ (‘žut’). Hromatski nazivi u nekim jezicima, naročito onim koji ne pripadaju zapadnoj civilizaciji, vode poreklo od naziva za vanjezičke entitete, pri čemu se hromatska dimenzija takvih naziva naglašava reduplikacijom. Primera radi, u samooanskom jeziku, leksema *mu* ima značenje ‘užaren’ (eng. *red hot*), ‘goreti’ (eng. *to burn*), dok leksema *mumu* označava ‘crvenu’ boju. Ukratko, etnografi moraju obratiti pažnju i na konotacije tj. značenja leksema kojima se imenuju boje, a ne samo na vanjezičke entitete koje te lekseme bliže opisuju.

U četvrtom poglavlju raspravlja se o principima univerzalističkog pristupa imenovanju boja utemeljenog na BK studiji (1969), te uvođenju već definisanih teorijskih konstrukata BCC i BCT. BK (1969: 6) navode četiri (osnovna) kriterijuma koje hromatska leksema mora da ispuni da bi se kvalifikovala kao BCT: (1) mora biti monoleksema, (2) ne sme biti hiponim od nekog drugog hromatskog naziva, (3) mora imati širok opseg primene (ne sme biti kontekstualno ograničen naziv) i (4) mora biti psihološki istaknut naziv. Navedene kriterijume ne treba, međutim, shvatiti kao neophodne niti dovoljne uslove koje određeni hromatski naziv treba da ispuni da bismo ga smatrali za BCT, već ih treba posmatrati kao parametre koji sugerišu verovatan BCT status konkretnog hromatskog naziva.

U petom poglavlju Dedrick nastavlja s još detaljnijim prikazom BK teorije i tumačenjem BCT. Sledi (str. 569–572) osvrt na dorade izvorne BK teorije koja je, uprkos svim kritikama i sporenjima, i dalje široko, iako ne i univerzalno prihvaćena. Štaviše, može se govoriti o „BK tradiciji” hromatskog imenovanja (Dedrick 1998), u smislu da se proces izučavanja naziva za boje može podeliti na period pre i nakon objavljivanja BK teorije. Za razliku od prvobitnog nesistematičnog katalogiziranja hromatskih naziva u različitim jezicima, koje se odigravalo pod uticajem relativističke metateorije, po objavljivanju BK teorije dolazi do sistematizovanja nomenklature naziva za boje u različitim jezicima, na temelju čega su hromatski nazivi podeljeni na osnovne i neosnovne, što se odigravalo pod uticajem univerzalističke teorije, i to s ciljem iznalaženja međukulturoloških podudarnosti.

U šestom poglavlju razmatra se povezanost kategoričke percepcije i Sapir-Whorfove hipoteze. **Kategorička percepcija boja** (eng. *colour categorical perception*), ili, skrać. KPB, olakšava pretragu i razlikovanje nijansi boja koje spadaju u različite kategorije i imaju različite nazive. KPB efekat javlja se na granicama kategorija, npr. na granici između kategorija ‘plava’ i ‘zelena’. Na KPB utiču kako percepcija, tako i jezik.¹⁹

Dedrick raspravlja još o odnosu relativizma i univerzalizma, i to primenjujući četiri istraživačka pristupa: (1) **pristup univerzalističkih ograničenja** (eng. *universal constraints*), (2) **postmodernistički pristup** (eng. *postmodernist position*), (3) **komunikativni pristup** (eng. *communicative position*) i (4) **hibridan pristup** (eng. *hybrid position*). Navedeni pristupi podrazumevaju kako sledi:

(1) **pristup univerzalističkih ograničenja**, gde su to ograničenja koja proizlaze iz **teorije o percepcijskoj istaknutosti** (eng. *perceptual salience theory*) (Hardin 1988; 2014). Ova teorija tumači univerzalno date percepcijske karakteristike koje oblikuju prostor boja na koji se čovek oslanja prilikom građenja hromatskog rečnika (Rosch 1974). Naime, neke nijanse boja istaknutije su od drugih, zbog čega služe kao orijentiri za uspostavljanje hromatskih kategorija i njihovih naziva. BCT se izvode od fokalnih boja kao ‘prototipa’. Potonji su rezultat delovanja bazičnih bioloških mehanizama. I dok percepcija ograničava jezik, neurofiziologija ograničava percepciju. Percepcijska istaknutost je univerzalistički fenomen. Premda se u međuvremenu smanjila privlačnost teorije o percepcijskoj istaknutosti,

¹⁹ O kategoričkoj percepciji boja, detaljnije, govori Jakovljević (2018: 49–61).

iz teorije izvedeni univerzalizam se zadržao, ali je sada prebojen relativizmom, kao posledica relativističko-univerzalističkih rasprava (Regier et al. 2010);

(2) **postmodernistički pristup** utemeljen na relativističkim stavovima koje najistrajnije zagovara B. Saunders (1995; 1998; 2000; 2007; Saunders – van Brakel 1997). Obrazlaže se da viđenje boje nije biološki utemeljeno, već ima društvenoistorijsku motivisanost, kao i da je potrebno usprotiviti se pogrešno nametnutom BK tumačenju imenovanja boja (npr. definisanje prostora boja isključivo pomoću psiholoških dimenzija ton-zasićenost-svetlina, nametanje koncepata iz jednog jezika drugim jezicima, itd.);

(3) **komunikativan pristup** je kognitivno i društveno ustrojeno tumačenje univerzalističkih ograničenja u hromatskom imenovanju, što znači da ono nije rezultat psihološke istaknutosti. Pojam BCT delimično je definisan značajem koji BCT imaju u komunikaciji o bojama. Inače, BK kriterijum psihološke istaknutosti kritikuje se zbog izvlačenja apstraktnog pojma 'boja' iz konteksta. Jameson i D'Andrade (1997) objašnjavaju da se pravilnosti uočene u podacima prikupljenim u okviru WCS projekta mogu objasniti tendencijom maksimiziranja ili optimiziranja efikasnosti komunikacije o bojama. To se može povezati s BK hipotezom o evoluciji BCT kroz vreme. I dok neki aspekti mentalnih predstava o bojama nesumnjivo reflektuju urođene mentalne procese, drugi postaju razumljiviji samo ukoliko se povežu s ulogom koju boje imaju u komunikaciji (Lindsey – Brown 2019: 127). Iako se može činiti da je komunikativan pristup spona između univerzalističkih ograničenja i postmodernističkih shvatanja, povezivanje dvaju pristupa, po svemu sudeći, ipak nije moguće. Naime, savremena kognitivna i psihološka istraživanja kreću se prevashodno u granicama analize pojma BCT kao teorijskog konstrukta. To znači da su svakodnevni kognitivni procesi izvučeni iz konteksta ljudskog iskustva (Lindsey – Brown 2019), da su preneti u laboratorije (Bae et al. 2015) ili na računare (Belpaeme – Bleys 2009; Zaslavsky 2019). U tome nema ničeg lošeg ukoliko se na taj način dobijeni rezultati ne primenjuju za tumačenje stvarnog života;

(4) **hibridan pristup** polazi od činjenice da su BK ideje široko, mada ne i univerzalno primenjive. Naime, BCT nisu, niti mogu biti univerzalno dati konstrukti pošto postoje jezici bez koncepta 'boja' (Wierzbicka 1996; 2006). BK model, nadalje, obuhvata denotativna (doslovna), ali zanemaruju konotativna (prenesena) značenja, iako se ona ne mogu odeljivati (ibid

2018). Navedeno treba razumeti u smislu da se u jezicima, zbog potrebe za komunikacijom, uspostavljaju kognitivna ograničenja, koja sagovornici nastoje prevazići, maksimiziranjem komunikativnosti. Drugim rečima, nakon što se apstraktan koncept ‘boja’ jednom oformi (bilo izvorno, pozajmljivanjem ili kao posledica **jezičkog imperijalizma** (eng. *linguistic imperialism*)), sledi manje ili više optimalno rešavanje problema klasifikacije boja, što proizilazi iz potrebe za komunikacijom. Pošto percepcijska istaknutost kao temelj za uspostavljanje BCC/BCT nije primenjiva na sve jezike, ne može se smatrati univerzalnim kriterijumom. Kako stoje stvari, niko za sada ne zagovara hibridan pristup, no može se očekivati da će se to dogoditi. Wierzbicka (2018) konstatuje da se u južnoaustralijskom valpiri jeziku već koriste dva klasifikaciona sistema – jedan autohtoni (bez apstraktnog pojma ‘boja’) i drugi preuzet sa zapada i usklađen s BK modelom, dakle prvi sistem je kulturološki specifičan, dok je drugi univerzalistički.

2.1.14. Ostali autori

U svetlu zaista velikog broja studija i članaka u/na engleskom jeziku, kako o kategorizaciji i imenovanju boja, tako i o semantici i morfosintaksi hromatske leksike, ovde ćemo kratko prikazati još nekoliko relevantnih anglističkih izvora, i to prevashodno lingvističke orijentacije: (1) **Bornstein** (1975) – razmatra uticaj različitih kultura na vizuelnu percepciju boja iz ugla antropologije, lingvistike, psihologije i dr.; (2) **Hardin** (1988) – govori o objektivističkom i subjektivističkom tumačenju ekoloških, genetskih i evolucionih aspekata viđenja boja. Jedno poglavlje (str. 155–186) posvećuje jeziku boja (eng. *color language*), razmatrajući pitanje fokalnih boja, te razvoj kategorija boja i njihovih granica; (3) **Taft – Sivik** (1992) – istražuju sličnosti i razlike u semantičkoj dimenziji boja u različitim jezicima i kulturama. Uporedno analiziraju rezultate prikupljene u Hrvatskoj, Rusiji, Švedskoj i SAD. Ukupno 24 učesnika iz svake države ukrstilo je 27 različitih boja sa 26 značenja (npr. ‘glasan’-‘tih’, ‘staromodan’-‘savremen’, ‘vlažan’-‘suv’, ‘lep’-‘ružan’, ‘pozitivan’-‘negativan’, ‘bolestan’-‘zdrav’, ‘kulturan’-‘nekulturn’, ‘ženski’-‘muški’, ‘hladan’-‘topao’, ‘aktivan’-‘pasivan’, ‘star’-‘mlad’, ‘blizu’-‘daleko’ i sl.); (4) **Hardin – Maffi** (1997) – opisuju antropološka i lingvistička koloristička istraživanja nakon objavljivanja BK studije (1969). Osvrću se na istraživanja 23 stručnjaka (psihologa, neuropsihologa, filozofa, antropologa, lingvista i dr.), čiji su radovi predstavljeni 1992. godine na

konferenciji Asilomar, održanoj u Kaliforniji, SAD; (5) **Casson** (1997) – opisuje proces evolucije engleskih naziva za boje od svetline i sjaja do refokusiranja na ton boje, tj., obojenost, i to od anglosaksonskog perioda i postanka engleske države zaključno s modernim dobom; (6) **Schirillo** (2001) – govori o fenomenu klasifikacije neprekinutog fizičkog spektra različitih boja u različitim kulturama. Spektar se percipira i imenuje kao niz diskretnih tj. odvojenih tonova boja. Klasifikacija, imenovanje i evolucija naziva za boje utemeljena je kako na univerzalnoj biologiji ljudskog vizuelnog sistema (Berlin-Kayova teorija 1969), tako i na kulturološkim specifičnostima svakog pojedinačnog jezika. Potonje je posebno uočljivo kod sekundarno-osnovnih BCT, kao spona između primarno-osnovnih BCT, npr. BCT *orange* ‘narandžast’ povezuje BCT *red* ‘crven’ i BCT *yellow* ‘žut’. Zaključak je da je univerzalističko tumačenje kategorizacije boja samo delimično ispravno, i to zbog jezika i kultura koji odstupaju od BK modela, npr. filipinski hanuno jezik; (7) **Philip** (2003) – bavi se engleskim i italijanskim fraznim leksemama s nazivima za boju, npr. *green with envy* ‘(po)zelen(eo) od zavisti’, *see red* ‘pobesneti’, dosl. ‘videti crveno’, itd., a koje se u komunikaciji biraju prvenstveno zbog svoje pragmatičke vrednosti. Pri tome, njihovo konotativno značenje nije univerzalno dato, što naročito dolazi do izražaja prilikom prevođenja s jednog na drugi jezik. U studiji iz 2011. godine, Philip istražuje pojačavanje, refokusiranje i modifikovanje hromatskog značenja u idiomima i fraznim leksemama s nazivima za boju u svakodnevnom govoru; (8) **Pawlowski** (2006) – daje pregled rezultata kvantitativne lingvističke analize leksičkih polja u deset evropskih jezika (češki, engleski, francuski, italijanski, poljski, rumunski, ruski, slovački, španski i ukrajinski jezik), i to najpre na osnovu podataka iz frekvencijskih rečnika, a zatim na temelju savremenih tekstova u elektronskim korpusima. Podaci o frekvenciji upotrebe naziva za boje uglavnom potvrđuju tačnost inventara i redosleda BK BCT (1969), dok je za tumačenje konceptualizacije boja najprihvatljiviji umereni univerzalizam (odbacuju se podjednako ekstremni univerzalizam i ekstremni relativizam); (9) **Griffin** (2006) – objašnjava da se kategorizacija boja može posmatrati kao prozor u ljudski jezik i kogniciju, ali se koristi i u sistemima za pronalaženje slikovnih baza podataka (eng. *image-database retrieval systems*). U zadacima s mašinskim vidom (eng. *machine-vision task*), pokazalo se da su za pragmatičku primenu kategorizacije boja optimalni sistemi oni gde se kategorizacija odigrava kao i kod čoveka, dakle na temelju BK BCT (1969); (10) **Kerttula** (2007) – govori o

načinu modeliranja i postupku za utvrđivanje relativne bazičnosti naziva za boje u engleskom i finskom jeziku; (11) **Anishchanka i dr.** (2014) – analiziraju referencijalna značenja u semaziološkoj strukturi osnovnih i neosnovnih naziva za boje u marketingu; (12) **Saunders** (2007) – ističe potrebu za uspostavljanjem nove tipologije boja, koja će se razlikovati od teorije o osnovnim nazivima za boje (BCT), tj., više će se oslanjati na istoriju i filozofiju, a manje na pravolinijsku evolucionu nauku; (13) **Uusküla** (2008) – istražuje osnovne nazive za boje u više jezika, i to u pet zasebnih studija, rečju P1–P5 (2006–2008). Dve studije (P1 i P5) objavila je u koautorstvu sa **Sutropom**. Inventar BCT u mađarskom, finskom, estonskom, češkom i ruskom jeziku utvrđen je na temelju testa izdvajanja (eng. *elicitation test*) i testa imenovanja (eng. *naming test*). Za mađarski i češki jezik, gde se pretpostavljalo da postoje po dva BCT za ‘crvenu’ boju, pokazalo se da BCT status imaju samo mađ. *piros*, ne i *vörös*, te češ. *červená*, ne i *rudá*. Na temelju studije P4 (2006), proizilazi da se pozicije fokalnih tačaka donekle razlikuju u šest jezika – estonski, finski, mađarski, ruski, češki i engleski jezik, što potvrđuje hipotezu o slabom relativizmu; (14) **Pakula** (2010) – analizira sličnosti i razlike u definicijama BCT, te njihovim prototipičnim opisima u američkom engleskom, poljskom i japanskom jeziku. Korpus je obuhvatio: (a) više rečnika za svaki jezik ponaosob, (b) rezultate testa imenovanja boja kod izvornih govornika odabranih jezika i (c) rezultate testa asocijacija. Uočeno je značajno podudaranje u inventaru asocijata za BCT u sva tri jezika, s izuzetkom osnovnih naziva za boje ‘roze’ i ‘ljubičasta’. Kod ‘crne’, ‘crvene’, ‘zelene’, ‘plave’ i ‘braon’/‘smeđe’ boje, prototipi u sva tri jezika podudaraju se s asocijatima koje navodi Wierzbicka (1996). Između jezika se opažaju značajne razlike u pogledu leksikografskih izvora, i to kod definicija naziva za boje, prototipa i prikupljenih asocijata; (15) **Mohammad** (2011b) – pomoću računara i mobilnih telefona anketirao je ispitanike u potrazi za asocijatima-reakcijama na stimuluse-lekseme kojima se imenuju boje. Na osnovu toga, opisani su metod i rezultati kreiranja obimnog leksikona asocijata stimulisanih bojama. Prikupljeni podaci pretraženi su pomoću onlajn platforme „Amazonov mehanički pretraživač” (eng. *Amazon’s mechanical turk*). Jedno od pitanja za učesnike u internet anketi bilo je koja ih boja, od 11 BCT, asocira na neku od leksema kojima se obeležavaju emocije, npr. *sleep* ‘spavanje’, *joy* ‘radost’, *anger* ‘bes’, itd. Pokazalo se da se osnovni nazivi za boje *black* ‘crn’, *red* ‘crven’, *brown* ‘braon’/‘smeđ’ i *grey* ‘siv’ više vezuju za negativne emocije, za razliku od

osnovnih naziva za boje *white* ‘beo’, *green* ‘zelen’, *yellow* ‘žut’, *blue* ‘plav’, *pink* ‘roze/roza’ *purple* ‘ljubičast’ i *orange* ‘narandžast’ koji se preovlađujuće povezuju sa pozitivno konotiranim emocijama. Takođe se obrazlaže da je redosled frekvencija izdvojenih asocijata u korelaciji sa frekvencijom upotrebe hromatskih prideva-stimulusa; (16) **Marc – Kay** (2014) – istražuju prisustvo naziva *red* ‘crven’ u „Istorijskom tezaurusu engleskog jezika” (eng. *The Historical Thesaurus of English*), te značaj koji je pridev *red* imao u građenju rečnika boja; (17) **Regier i dr.** (2015) – obrazlažu da uprkos međujezičkim razlikama u pogledu segmentacije ljudskog iskustva na semantičke kategorije, kao i u pogledu njihovih pripadajućih imena, te su razlike ipak ograničene, jer se u različitim jezicima često pojavljuju reči sličnog ili identičnog značenja. To znači da se prilikom oblikovanja i imenovanja kategorija boja u svakom jeziku teži ka određenom uravnoteživanju opštih i specifičnih elemenata. Sistemi semantičkih kategorija u različitim jezicima odražavaju potrebu za komunikativnom efikasnošću uspostavljanjem optimalanog balansa između suprotstavljenih principa jednostavnosti i informativnosti. To potvrđuju i rezultati WCS projekta; (18) **Hamilton** (2016) – polazi od činjenice da nazivi za boje pored doslovnog značenja imaju brojna prenesena značenja, koja su izvedena kognitivnim mehanizmima pojmovne metafore i metonimije. Prikupljena su i obrađena prenesena značenja 11 engleskih BCT i 9 neosnovnih naziva za boje (eng. *non-BCT*)); (19) **Sutton – Altarriba** (2016) – polazeći od činjenice da boje na različite načine utiču na ljudsko ponašanje, npr. pomažu u prepoznavanju objekata i izraza lica ili kategorizacije obojenih stimulusa na pozitivne ili negativne u svetlu emocija na koje asociraju, istražile su sa 107 studenata psihologije odnos između naziva za različite boje, s jedne strane, i 160 leksema kojima se izražavaju emocije, s druge strane (npr. ‘sreća’, ‘radost’, ‘ljubav’, ‘opuštenost’, ‘tuga’, ‘strah’, ‘gađenje’, ‘zavist’, ‘uznemirenost’ i dr.). Za svaku emociju navedene su boje koje na tu emociju najčešće asociraju, npr. (a) *fear* ‘strah’ → *red* ‘crven’ (49%), *black* ‘crn’ (33%), *gray* ‘siv’ (6%) itd., (b) *sad* ‘tužan’ → *blue* ‘plav’ (60 %), *black* ‘crn’ (19 %) itd., (c) *love* ‘ljubav’ → *red* ‘crven’ (76%), (d) *money* ‘novac’ → *green* ‘zelen’ (98%), *brown* ‘braon’/‘smeđ’ (1%) i *indigo* (1%); (20) **Jameson – Webster** (2019) – punih 50 godina po objavljivanju BK teorije, ukazuju na ogroman uticaj koji je ta teorija imala na pokretanje obimnih i sistematskih istraživanja o kategorizaciji i imenovanju boja u različitim društveno-jezičkim zajednicama. Uticaj BK teorije i dalje je velik.

2.2. Srbistička literatura

U ovom pododeljku dajemo prikaz najrelevantnijih studija o hromatskoj leksici u srpskom jeziku.

2.2.1. M. Ivić (1995): tumači nazive za boje u srpsko(hrvatsk)om jeziku, ali i drugim slovenskim i neslovenskim jezicima.

U poglavlju „O razlikovanju ljudi po boji” (str. 9–46), o boji se govori kao o razlikovnom kriterijumu kada se opisuje čovekova spoljašnost, premda se sa hromatskim nazivima mogu klasifikovati i životinje, i to naročito one s kojima čovek najčešće saobraća. Ljudski rod se koloristički razvrstava na crnu, žutu, crvenu i belu rasu (str. 11), pri čemu niti su tamnopusi Afrikanci potpuno crni, niti su predstavnici bele rase bukvalno beli, kao što ni Azijati nisu doslovno žuti, niti su Indijanci doslovno crveni. Zapravo „samo se hemijskim putem dobijaju uvek identično hromatski uobličeni, svima savršeno prepoznatljivi koloristički entiteti; u prirodi je drugačije” (str. 13).

‘Crna’ se za razliku od pozitivno konotirane ‘bele’ doživljava psihološki negativno. Čoveku je, naime, svojstven iskonski strah od tame i potencijalno opasnog što tama skriva. Stoga ‘crno’, u prenesenom značenju, u velikom broju jezika iskazuje osobinu ‘moralno neispravan’, ‘negativan’, ‘opasan’, ‘zlosrećan’, ‘zloslutan’, npr. *crni đavo*, *crni Arapin* (u srpskom folkloru neka vrsta demonskog bića) (str. 16–18). Istovremeno, „beli” su često tamnokosi i tamnooki, neretko i tamnopusi – up. srp. *crnomanjast* ‘crne kose i očiju’, bez obzira na nijansu tena, i *crnopus*, *crnpurast* ‘zagasite puti’ (str. 19–20). Na osnovu boje kose „beli ljudi” mogu biti *riđi*, *smeđi* ili *plavi* (boja kose najistaknutija je koloristička odredba zahvaljujući čemu se „beli”, unutar vlastite rase, dalje raslojavaju na posebne tipove (str. 22–23)). I dok *riđi* imaju kosmate delove crvenkastog plamsaja, *plava kosa* je svetla kosa, uglavnom žućkaste nijanse (up. eng. *blond*). Oči plavih ljudi takođe su najsvetlije tj. najotvorenije moguće boje (plave, zelenkaste, sivkasto-plave), dok je ten najnežnijeg kolorita (beličasto-ružičast) (str. 24, 31). *Smeđa* kosa pak nije ni plava ni crna, već je srednje zagasita (str. 27–28). Ivić objašnjava da jedna boja može imati različite nazive kada je (1) ljudsko razlikovno obeležje ili (2) inherentna osobina entiteta, npr. *riđi momak* – *crveni božur*, *smeđa kosa/oči* – *braon suknja/cipele*, *crnomanjast čovek* – *crni šešir* (str. 28–29, 47–48). Zanimljivo će takođe biti spomenuti da recimo Englezi izrazom *swarthy* determinišu i smeđe i crnomanjaste

osobe (str. 34). To ukazuje na različitost kolorističkog opisivanja ljudi po boji kose u različitim jezicima. *Seda* boja je spoljašnji znak starosti (pridevi *sed* ili *prosed* (=delimično sed) imaju konotaciju ‘ostareo’ ili ‘nalik na ostarele’ (u slučaju kad je reč o osobi koja po godinama nije stara, ali je iznenada posedela od jakog stresa)) (str. 37). Kosa može biti još *progrušana* (kolokv.) ‘proseđa’, *svetla*, *tamna*, *pepeljasta* ‘sivkasta’ i *kestenjasta* ‘crvenkastosmeđa’ (str. 38).

Koža takođe može imati nepovoljnu boju, npr. *bled* otkriva da neko nije zdrav ili se iznenada jako potresao zbog nečega. *Modra* se viđa kod mrtvaca, a kod živih na mestima uboja, tamo gde su podlivi krvi ispod kože (up. *modrica*). Čovek je *žut* od bolesti, iscrpljenosti, a *zelen* od bolesti, ljutnje, besa, zavisti i dr. (str. 39). S druge strane, „zdrave ljudske boje” su *crvena*, npr. veruje se da su crvenkasti obrazi znak odličnog zdravlja (up. srp. *rumeni obrazi* i eng. *ruddy cheeks* u istom značenju). Pridev *rumen*, inače, koloristički determiniše pojave i entitete koji čoveka mogu da razgale, da mu budu prijatan doživljaj, npr. *rumena zora*, *rumena jabuka*, *rumeno vino* (str. 39–40, 48–49).

Sve u svemu, čovek se po boji raslojava na svoje kosmate delove, na svoju kožu, svoje oči i nokte (str. 40, 48). Prema rečima M. Ivić (str. 40–41) „[j]ezici se međusobno razlikuju ne samo po broju leksičkih rešenja specijalizovanih samo za iskazivanje date „ljudske boje” unutar svake od triju oblasti, nego i po izboru kolorističke nijanse kojoj se dodeljuje naročito ime”. Primera radi, dok eng. *brown* ‘smeđ’, ‘braon’, koloristički determiniše različite entitete – u srpskom se koriste različiti pridevi u zavisnosti od toga šta se opisuje – *smeđa/kestenjasta* kosa, *smeđe* oči, *braon* cipele (str. 41).

M. Ivić objašnjava kako ruralna društva imaju po pravilu izvanredno bogat vokabular naziva za boje domaćih životinja i naziva za same životinje po bojama, npr. *plavi vo* (*plavonja*) i *plavuša* ‘krava plave dlake’ (str. 42).

U drugom poglavlju „O glagolima izvedenim od naziva „ljudskih boja” (str. 47–58), M. Ivić obrazlaže da *riđ*, *smeđ*, *crnomanjast* i *plav* (u značenju francuskog i nemačkog *blond*) nemaju prema sebi odgovarajuću glagolsku izvednicu, za razliku od drugih pridevskih reči kojima se čovek određuje po boji (up. *riđ* – **poridio*, *smeđ* – **posmedio*, *crnomanjast* – **pocrnamanjastio*, *plav* – **poplaveo* = postao *blond*) (str. 48). Pridevi *bled* i *sed* u svom značenju nose još podatak da je boja koju imenuju nastala naknadno, kao posledica nečeg neprijatnog (nedovoljne uhranjenosti, neispa-
vanosti, bolesti, straha i dr.). Za ‘bele zube’ može se reći *bele se*, za ‘rumene

obraze' *rumene se*, što, međutim, nije moguće za 'bledo lice' – **bledi se*, niti za 'sedu kosu' – **sedi se* (postoje, doduše, glagolske derivacije *bledeti* i *sedeti*, ali ne u značenju 'ispoljavati bledu, odn. sedu boju', već 'sticati bledu, odn. sedu boju' (str. 49)). Za razliku od glagola *pocrneti* koji ne budi nikakve neprijatne asocijacije kada se koristi za opisivanje boje kože, često baš suprotno, glagol *pobeleti* podrazumeva da se dogodilo nešto strašno, jer boja lica se katkad, pod naletom velikog straha, gubi i to uvek u korist belje nijanse, nikad crnje, npr. *Pobeleo je k'o platno!* (str. 50). Oči se opisuju kao *plave* i *modre* bez ikakvih loših konotacija, naprotiv, dok kod drugih delova tela to nosi konotaciju neke velike nevolje koja je čoveka snašla (pretrpljeni udarac, bolest ili smrt). Radni pridevi *poplaveo/pomodreo* ističu, međutim, da ta (neželjena) 'plavost'/'modrina' nije neka redovna, normalna koloristička odlika, već je boja naknadno stečena, npr. *poplaveli nokti, pomodrela noga*. Pridevi *požuteti* i *pozeleneti* upućuju na izuzetno lošu fizičku ili psihičku kondiciju. Čovek, naime, *požuti* kada je bolestan (može i da *pozeleni*), dok se *zelen* i *pozeleneti* tipično koriste da opišu stanje pojedinca koga jedu neka intenzivna, zla osećanja (str. 51–52). U 19. veku i početkom 20. veka u srpskom jeziku bio je široko rasprostranjen izraz *(na)vraniti* 'obočiti kosu, obrve, brke crnom bojom', a upravo su crnomanjasti ljudi u Srbiji smatrani tipom lepote. Dijalekatski pandan glagolu *(na)vraniti* su glagoli *(na)garaviti*, *(na)crniti* i *zacrnuti se* (str. 53–54). U narodnim pesmama takođe se kao koloristički ideal pominju *belo lice* (beloputost), *crne oči/obrve/trepavice, mrki brci*. No, u današnje vreme, lepim se smatraju i svetlije nijanse, pa se žene pomoću veštačke boje rado preobraćaju u riđokose i plavuše kroz postupak *farbanja* (< nem. *Farbe* = boja), iako za takva bojenja nedostaju glagolske lekseme – up. **(na)plaviti*, **(na)smeđiti*, **(na)riđiti*. Postupak za dobijanje svetle kolorističke nijanse poznat je kao *blajh(ov)anje* (< nem. *bleichen* 'izbledeti'). Nokti, obrazi i usne mogu se *nacrveniti*, a samo se obrazi mogu *narumeniti* (str. 57). Inače, obrazi *se zacrvene* od stida, a nos *se zacrveni* od kijavice (ali ne i **Ona se zacrvenela od kijavice*) (str. 57). Kako to M. Ivić objašnjava (str. 58), od beloputosti kao ideala ženske lepote, danas mnogi žele tamniji ten, pa se u tu svrhi služe puderima i drugim kozmetičkim sredstvima. Danas imamo znatno bogatiji inventar glagola za oznaku nanošenja boje na čoveka nego što je to bio slučaj u Vukovo doba. No, tada su leksičke jedinice identifikovale konkretnu boju, dok se danas koriste „glagolske lekseme sa značenjem ukrašavanja tena, a bez preciziranja kojom bojom” (str. 58).

U poglavlju „Plava boja kao lingvistički problem” (str. 59–86), M. Ivić obrazlaže da se, zahvaljujući antropolozima i misionarima, ali prevažno BK studiji (1969) o osnovnim nazivima za boje (eng. BCT), njihovoj univerzalnosti i evoluciji, nauka upoznala s činjenicom da mnogi jezici nemaju poseban naziv za ‘plavo’, već da istom rečju imenuju ‘plavo’ i ‘žuto’ ili ‘plavo’ i ‘zeleno’, nekad čak sve tri boje zajedno (str. 59–60). Uz to, u BK evolutivnom nizu od mogućih 11 BCT, ‘plava’ zauzima skromno peto mesto, iza ‘crne’, ‘bele’, ‘crvene’, ‘žute’ i ‘zelene’, odn. ‘zelene’ i ‘žute’, premda se naknadno utvrdilo postojanje jezika koji odstupaju od ovog pravila (str. 60–61). Praslovenski nazivi za ‘plavu’ boju bili su *sinī* i *modrŭ*, od čega je jedan odn. drugi pridev usvojen kao opšti naziv za ‘plavo’ (str. 61–62). Slično češkom i poljskom jeziku, srpski (i hrvatski) ni u jednoj fazi svog istorijskog razvoja prvopomenuti pridev nisu koristili kao opšti naziv za ‘plavo’ (str. 69). Savremeni pridev *sinj(i)* imenuje: (1) pojave vrlo tamnog kolorita (bukvalno i metaforizovano značenje), npr. *sinja udovica* ‘crna udovica’, *sinji gavranovi* ‘crni gavranovi’, *sinja duša* ‘crna, teška duša’, itd., ili (2) pojave svetlijeg kolorita, pri čemu su i jedne i druge pojave po sebi tipično tajanstvene, ili zloslutne, ili zlokobne, ili zlosrećne, npr. *sinje more* ‘sivo more (boje pepela)’, *kamen sinji* ‘sivi kamen’, *sinji grom* itd. (str. 67–70). Praslovenski pridev *sinī* imenovao je „i one ozloglašene nijanse ‘plavog’ koje nagrđuju kožu pretučenih, povređenih, teško bolesnih i umrlih ljudi” (str. 68–69). Iako se u srpskom jeziku u tom značenju danas koristi izraz *modrica*, M. Ivić (str. 69) skreće pažnju na prisustvo leksema *sinjica* ‘modrica na koži zaklane stoke’ (selo Krivi Vir) i *sinjac* ‘ovčija bolest koja se manifestuje tako što ovci vime pomodri i otpadne’ (selo Jablanica). Premda danas marginalizovan, pridev *modar* dugo je bio osnovni naziv za ‘plavo’ (str. 70), da bi se s vremenom specijalizovao za boju uboja, promrzlina, bolesničkog i mrtvačkog sivo-plavičastog ble-dila, što mu je značajno suzilo opseg upotrebe. Srp. *plav* vodi poreklo od staroslovenskog prideva *plavъ* (< praslovenski oblik **polvъ* < indoevropski koren **pol-*), koji je označavao ‘sasvim bleđ kolorit, hromatski nedovoljno uobličen (u rasponu od beličasto žute do plavičasto beličaste, odn. beličasto sivkaste nijanse)’ (str. 71, 75). *Plava osoba* je ‘čovjek svetle kose žućkaste nijanse, svetle kože i svetlih očiju’ (str. 73–74, 77), dok *nebeska plavet/plavost* imenuje ‘svetlo, osunčano nebo’ (str. 77). Nakon marginalizovanja upotrebe prideva *sinj* i *modar*, fond hromatskih naziva ostao je bez opšteg

naziva za ‘plavo’, te je pridev *plav* uskočio na njihovo mesto u značenju ‘koji ima plavu boju’ (str. 80).

Poglavlje „O zelenom konju” (str. 87–101) posvećeno je opisivanju konja po boji. Analizira se, između ostalog, sintagma *zelen konj* ili *zelenko* čiji je kolorit pretežno sivkast. Zbog takvog tona, i neke druge životinje opisuju se kao zelene, npr. pas (*zeljov*), vo (*zekonja*), vuk i soko (str. 95–97). Slično kao što *smeđ čovek* stoji u kolorističkom pogledu na sredini između crnomanjastog i plavog, *zeleni konj* je pozicioniran između *vranca* i *dogata* (str. 97). Kao stalni kvalifikator *sokola*, ptice koja simbolizuje odvažnost, srčanost, ubojitost, pridev *siv* se i sam ponekad koristi u metaforizovanom značenju – kao svojevrstan naziv navedenih osobina, npr. [...] *vitezovi sivi*? Prepostavka je da se to odnosilo i na pridev *zelen*. Uostalom, u srpskom folkloru ubojito oružje takođe se determiniše kao *zeleno* – up. *zelen mač/top*, *zelena sablja/puška* (str. 98). *Zelen* ima još metaforizovano značenje ‘mlad’, npr. *zeleno lišće* mlado lišće (str. 99).

Akademik M. Ivić, vodeća srpska lingvistkinja u domenu hromatske terminologije, dodatno se bavila izrazima *plav* i *modar* (1996b), ‘belom’ bojom kao lingvističkim i kulturološkim problemom (1999a), izvedenicama od hromatskih naziva u slovenskim jezicima (2000), metaforičkim ekstenzijama naziva za boje (2002), te leksičkim blokiranjem na primeru svetlog ispoljavanja ‘crvene’ boje (2008).

2.2.2. Hlebec (1995): upoređuje prideve u značenju boje u standardnom srpskom i engleskom jeziku na temelju (gotovo) iste denotacije i konotacije (up. fusnota 36), dok u članku iz 1998. godine analizira morfofonološku strukturu i semantičke odlike srpskih izvedenih prideva u značenju boje (up. pododeljak 3.2.2.2).

Ovde ćemo se, međutim, detaljnije zadržati samo na članku iz 1988. godine u kome se: (1) analiziraju hromatski pridevi koji nedostaju u Vukovom „Srpskom rječniku”, uz objašnjenje zbog čega je to tako i (2) tumači interni sistem međusobnog upućivanja na *Rječnikom* obuhvaćene nazive.

U Vukovo vreme neki od hromatskih prideva nisu postojali, ili su postojali, ali bez značenja boje (str. 145). Analiza leksikografske građe u RSANU (up. Literatura – Rečnici) pokazala je da ni u Vukovom rečniku, ali ni u RJAZU nisu zabeleženi mnogi od današnjih hromatskih prideva, npr. *azuran*, *božurast*, *zejtinast/zejtin(l)i*, *tintast*, *čivitast* itd. Istovremeno, pojedinih prideva kojih nema kod Vuka, ima u RJAZU, ali ne u značenju

boje. To su: *golubiji/golublji*, *zeitinjav*, *maslinast* itd. Ponekad RJAZU i RSANU sadrže pridev u značenju boje, ali se na osnovu pridruženih primera već u prvoj polovini 19. veka ne vidi njegova upotreba u tom značenju, npr. *ambrast*, *brizast*, *vinjast*, *višnjav*, *galast*, *zeč(k)ast*, *krmezan*, *mavenast*, *si(n)gav* itd. Drugde hromatsko značenje jeste prisutno kako u RJAZU tako i u RSANU, ali prateći primeri pokazuju da to značenje pripada starijem periodu, npr. *bagren* (13. vek), *alaf* (16. vek), *golubinji*, *karmažinski* i *škrlatan* (17. vek), *zlat* (17. i 18. vek) i *zlaten* (početak 18. veka). Hlebec upozorava na nepouzdanost ovog metoda utvrđivanja da li se neki hromatski termin jeste ili nije upotrebljavao tokom određenog vremenskog perioda (str. 146). Primera radi, prideva *suran* nema ni u *Rječniku* ni u RJAZU, ali se u knjizi Vukovih narodnih poslovice spominje sintagma *tice surne*, što pokazuje da se *suran* u značenju boje morao koristiti još u Vukovo doba. Pridevi tipa *krvav*, *mliječan* (značenje boje vidi se u primerima iz 16. i 17. veka), *bakren*, *vatren*, *voštan*, *olovan*, *sedefli* i *snježan* primarno imaju značenje ‘koji se sastoji od materije [označene korenom reči]’. No, u konsultovanoj građi nema dokaza da su ovi pridevi, koji u *Rječniku* uglavnom nemaju značenje boje, imali hromatsko značenje u prvoj polovini 19. veka. Vuk nije uneo u *Rječnik* mnoge nazive za obeležavanje boje iz prve polovine 19. veka, koji kao takvi postoje u RJAZU. To su *aval*, *beaz/bejaz/bejazi/bejazli/behaz*, *višnjikovast*, *gnjed*, *grimizan*, *kestenast*, *krvast*, *mavijast*, *meleviš*, *menevli*, *morav*, *njad*, *pepeljav/pepeljiv*, *sijer*, *srebren*, ili u RSANU *alav* i *žerav*, a u „Građi za strane reči” još *barnast* (1798), *violetan*, *violetski* (1802), *violet* (1803), *violeteov* (1810), *purpuran* (1814) i *lilejni* (1816). Zanimljivo je da Vuk u svojim zbirkama narodnih pesama spominje prideve *aval*, *zlatajli*, *zlaćan*, *meneviš*, *mor*, *skrli*, *urni*, ali ih u *Rječnik* ne unosi, kao ni *alajli*, *morav*, *rujen* i *skerlet* (sve primeri iz narodne poezije), koji su zabeleženi u RJAZU. U *Rječnik* su, međutim, uvršteni *pembe* u pogrešnom značenju ‘lepa’, umesto ‘ružičast’, te *rujev* u ispravnom značenju ‘koji je od biljke ruja’, ali bez značenja ‘rujne boje’. Pridev *čadav* i *pepeljav* spominju se samo posredno, ne kao rečničke odrednice, već u primerima *tica plava a po truhu čadasta* i *tica [...] pepeljava perja*. Vuk uglavnom izostavlja dubletne oblike, npr. *mor* ne *morav*, *pepeljast* ne *pepeljav* niti *pepeljiv*, *grao-rast* ne *grahorast*. Nedostaju i usko jezički noviteti tj. dijalekatski ili stilski oblici (str. 147). Jedna grupa hromatskih naziva u *Rječniku* navodi se u značenju jedne boje, ali bez značenja druge boje, koje je takođe bilo aktuelno u Vukovo doba, npr. *alast* (varijanta od *al*, ali ne i od *alatast*), i to samo u

značenju ‘ružičast’, ne i ‘rumen’, ‘svetlocrven’, *đuvez* samo u značenju ‘ružičast’, ne i ‘zagasito ljubičastocrven’, *graorast* samo u značenju ‘šaren’, ne i ‘zelenkastosiv’, *zelen* samo u značenju ‘boja trave’, ne i ‘pepeljaste boje’ (npr. *zeleni vuk*), *sinj* samo u značenju ‘siv’, ne i ‘crn’ (uprkos prisustvu sintagme *sinji gavranovi* u Vukovim narodnim pripovetkama) (str. 147–148).

Za šemu upućivanja Vuk koristi oznake: (1) *vide*, i to isključivo za sinonime, npr. *crljen vide crven* (od dijalekatsko užeg ka dijalekatski širem nazivu), *kara vide crn* (turcizam za razliku od domaće reči), *mavi vide maven* (oblik s nastavkom turskog porekla umesto oblika s nastavkom domaćeg porekla), *plavetan vide plav* (poetska reč umesto uobičajene reči), *alast vide ružičast* (koren stranog porekla s domaćim nastavkom za razliku od uobičajene domaće reči), *nažut vide žučkast* (ređi oblik umesto češćeg), *sinjast vide sinjav* (noviji oblik umesto starijeg i bolje ukorenjenog) (str. 148–149), i (2) *cf.* kojom se upućuje na lekseme s istom ili veoma sličnom denotacijom i konotacijom, ali različitim kombinatornim ograničenjima, npr. *đuvez* (turcizam) *cf. ružičast*, *lal* (uz nazive odeće) *cf. al*, *mor* (turcizam ‘tamnoplav’, uglavnom za odeću) *cf. plav*, *galičast* (ređa reč, samo za životinje) *cf. vran* (češća reč, velike derivacione moći, zabeležena uz imenice *konj*, *oči*, *kosa*, *marama*, *štit* i dr.), *mrk* (u značenju ‘crn’, recimo za kosu) *cf. vran*, *zlaćen* (pesnički i emotivno, uz latinsku glosu *auratus*) *cf. zlatan* (uobičajeni naziv, sa glosom *aureus*), *rud* (na zapadu, u značenju ‘crvenkast’ za kosu, plod, nebo, ređa reč) *cf. riđ* (čest naziv, samo za dlaku). Latinske glose *coerules* odn. *lividus* obaveštavaju nas, nadalje, da *plav* opisuje boju vedrog neba (tipično), može imati i značenje ‘žute’ boje (sa glosom *blond* i *flavus*), dok pridev *modar* označava ‘sivkasto/zagasito ljubičastoplavu’. Oba prideva imaju zajedničku glosu na nemačkom – *blau* (str. 150). Glosa na srpsko(hrvatsko)m upotrebljena je kod hromatskih prideva *rud* – *crvenkast*.

2.2.3. Popović (2008): u jednom od poglavlja monografije iz 2008. godine obrađuje mehanizme konceptualizacije boja u jeziku, kriterijume izdvajanja prototipa osnovnih boja, te razloge korišćenja stereotipa u funkciji naziva za boje (str. 103–122). Konkretna boja vrednuje se kao „dobra/loša” na temelju: (1) kognitivnog rama tj. prirodnog ambijenta u kojem je čovek najčešće sreće, npr. boja koja likom podseća na svetlost pozitivno se psihološki vrednuje, za razliku od negativno psihološki vrednovane boje koja likom podsećaju na tamu/mrak ili (2) situacije s kojom je čovek najčešće

povezuje (kontekst ličnog iskustva tj. subjektivni denotativni prostor) (str. 105). Kod stereotipne slike konkretne boje, predstava o boji iskazuje se kao boja nečega, npr. ‘crvena’ kao ‘boja krvi ili vatre’.

Ljudmila Popović se posebno osvrće na značaj boja u jeziku folklora, kao idealnom korpusu za istraživanje odnosa između prototipskog i stereotipnog načina hromatske konceptualizacije. Naime, u jeziku folklora pohranjeni su elementi primarnog subjektivnog vrednovanja različitih boja polazeći od prototipa – zasnovan je na psihološkoj predstavi o „dobroj” boji tj. pozitivnom simbolu, s jedne strane, odn. „lošoj” boji tj. simbolu zla, s druge strane. „Vremenom naziv za boju gubi svoje značenje simbola kao emotivno-psihološkog prototipa i pretvara se u stereotip koji je zastupljen u tzv. „mrtvim epitetima”” (str. 106). Analizom semantičkog potencijala hromatskih naziva u srpskom (ruskom i ukrajinskom) folkloru pokazalo se da simbolička tumačenja boja zasnovana na prototipskoj konceptualizaciji čine veći deo njihovog semantičkog potencijala. Oko tog semantičkog jezgra granaju se sva druga značenja u čijoj osnovi se, međutim, i dalje prepoznaje stereotipna asocijacija (npr. *beo* – ‘boje mleka’; *crn* – ‘boje uglja’) (str. 107). Shodno tome, *beo* u jeziku folklora i odabranom korpusu ima još pozitivno vrednovana značenja ‘jasan’, ‘sjajan’, ‘svetao’, ‘čist’, ‘lep’, ‘zdrav’, ‘nevin’, ‘bistar’, ali i negativno vrednovana značenja ‘magijski’, ‘bled, bolešljiv’ i ‘neprijateljski’, dok *crn* ima još negativno vrednovana značenja ‘taman’, ‘zlokoban’, ‘težak’, ‘sraman’, ‘magijski’, ali i pozitivno vrednovano značenje ‘lep’. Lj. Popović (str. 108) analizira takođe prideve *rumen* – ‘nijansa crvene’, ‘crvenkaste boje lica’, ‘lep’, ‘sjajan’, ‘zdrav’, ‘zreo’ (sva značenja su pozitivno vrednovana), *sinj* – ‘boje mora’, ‘taman’ (kolorit se negativno doživljava), ‘sjajan’, ‘lep’ (pozitivno doživljavanje) i *zlatan* – ‘napravljen od zlata’, ‘mio, drag’, ‘lep’, ‘srećan’, ‘svečarski’, ‘čaroban’ (sva značenja su pozitivno vrednovana). Na temelju prenesenih značenja, dakle posredstvom svojih leksičko-semantičkih varijanti, konkretni hromatski nazivi stupaju u sinonimijske i antonimijske odnose, npr. (1) sinonimi: ‘lep’ – ‘zdrav’ (*beo* – *rumen*) i (2) antonimi: ‘zdrav’ – ‘bolešljiv’ (*beo/rumen* – *modar/zelen*) (str. 109–110).

Za Lj. Popović komponenta sjaja ili blistavosti predstavlja bazni koncept boje tj. njeno prototipsko obeležje (str. 110–116). Polazeći od činjenice da poreklo većine primarnih hromatskih naziva treba tražiti u značenjima vezanim za sjaj, blistavost, te logičnoj pretpostavci da su sve civilizacije na početku svog postojanja slavile sunce, a od sunca potiču svetlost i sama

boja (Wierzbicka 1996: 232), opravdano je smatrati da upravo svojstvo boje da reflektuje svetlost, dakle njen sjaj ili blistavost, predstavlja bazni koncept prototipa boje (str. 111). I dok je prototip „dobrih, pozitivnih boja”, npr. *beo*, *rumen*, *zlatan*, zasnovan na ispoljavanju visokog stepena sjaja ili blistavosti kod konkretne boje, što je sadržano u odgovarajućem stereotipu, odsustvo ili gubitak baznog kvaliteta sjaja markira prototip „loših boja”, što je takođe sadržano u odgovarajućem stereotipu (str. 112). Ovde treba imati na umu prirodnu boju određenih entiteta, npr. boja kože, dlake, neba, mora itd. Tako je stereotip boje kože u čoveka našeg podneblja utemeljen na konceptu sjajne ‘bele’ ili ‘rumene’ boje, za razliku od ‘mrtvačke bele’, ‘bolešljivo bele’, dakle ‘bele bez sjaja’. Dualistička opozicija boja zasnovana na opoziciji ‘sjajno’ – ‘bez sjaja’ omogućava „svrstavanje svake od boja istovremeno u različite estetsko-etičke klasifikatore u zavisnosti od konteksta njenog funkcionisanja. [...]vaka od boja može da bude i svetla, i tamna, i hladna i topla u zavisnosti od profilisanja njenog pozitivnog ili negativnog prototipa u svesti recipijenta” (str. 115–116), npr. *žut* kao boja zlata (percepcija je prema kriterijumu ‘sjaj +’) i *žut* kao boja bolesti (percepcija je prema kriterijumu ‘sjaj –’ (misli se na žutu boju fiziološke tečnosti koja je mutna i lišena kvaliteta sjaja)) (str. 117). Drugde pak jedno vrednosno značenje nadjačava drugo, npr. kod srpskog hromatskog prideva *sinj* doživljaj boje je dominantno negativan, i to zbog toga što ga je potisnuo pridev *plav* s jačom pozitivnom percepcijom. U vrednosnoj bipolarnosti hromatskih naziva treba tražiti objašnjenje za neobičnu polisemiju pojedinih naziva za boje, npr. značenja *plav* su: (1) ‘boje vedrog neba’, (2) ‘taman’, ‘zatvoren’ i (3) ‘svetložut’ (RMS, IV: 444).

Govoreći o stereotipima u kategorizaciji boje (str. 119–122), Lj. Popović podseća da se sjajna boja koncipira kao lepa, bogata, raskošna. I mada je koncept sjaja obavezan činilac formiranja prototipa boje, to se ne odnosi na njenu stereotipsku jezičku koncepciju. Hromatski naziv koji je u folklor ušao kao prototip koji je utemeljen na prisustvu odn. odsustvu baznog koncepta sjaja, što je odredilo njegovu pozitivnu ili negativnu simboliku, usvaja se u jeziku poštujući princip stereotipa tj. tipičnog idealnog uzorka, npr. ideal ženske lepote očitovan u kombinacijama svetle, riđe ili tamne boje kose i bele odn. tamne boje kože. Sve u svemu, „jezički stereotip ne podudara se obavezno i sa kognitivnim stereotipom ili stereotipom ponašanja, što svedoči o tome da verbalne asocijacije nisu dovoljne za opis jezičke slike stvarnosti jer su često građene na sintagmatskim asocijacijama koje su čisto

lingvističke prirode, tj. zasnovane su na citiranju” (str. 120). Stereotip se, dakle, može definisati kao asocijativni prototip koji je preuzet iz tuđeg, pre svega, kolektivnog iskustva kao neotuđivi deo nacionalne slike stvarnosti. Ta slika se reflektuje, između ostalog, u folklornim tekstovima.

Lj. Popović je objavila i druge radove u kojima kontrastivno proučava hromatsku leksiku u ruskom, ukrajinskom i srpskom folkloru (1991a; 1991b), semantiku naziva za ‘crvenu’ boju, takođe u ruskom, ukrajinskom i srpskom folkloru (1992), prototipski i stereotipski način konceptualizacije boja u jeziku (2001), te opoziciju „sjajno” – „bez sjaja” kao osnovu kategorizacije naziva za boje u slovenskom folkloru (2012).

2.2.4. Ajdačić (1992): analizira hromatske nazive u srpsko(hrvatsk)oj narodnoj poeziji. Objašnjava (str. 286) da se: (1) plodne sile i radosne situacije opisuju pridevima (a) *beo*, jer ‘bela’, kao boja svetlosti, označava čistoću, nevinost, nedodirljivost i životodavnost, (b) *rumen*, kao ime za svetlu nijansu ‘crvene’, čija metaforička značenja izbijaju iz siline vatre, kao sile očišćenja, uništenja i strasti i (c) *zelen*, kolorit bujanja, nade, večnog života, blagostanja (ali i nezrelosti). S druge strane, za (2) negativne pojave koristi se uglavnom pridev *crn*, jer ‘crna’ asocira na mrak, povezuje se sa htonskim svetom i razvija metaforička značenja ništavila, odsutnosti, beznadežnosti, smrti, hermetične tajnosti itd.

U usmenoj poeziji pridevi kojima se imenuju boje najčešće su upotrebljeni atributski, u dvočlanim sintagmama ‘stalni epitet + imenica’, npr. *bijelo lice, čarne oči, sinja kukavica* i dr. (str. 287), mada negde ne opisuju stvarnu boju entiteta, npr. *belo grlo Arapa* (iako je koža zapravo tamna) (str. 288). Relativno su retki dvostruki koloristički epiteti (najčešće imenuju nijansu boje), npr. *siv/sinje-zelen soko* (str. 288, 292), dok se suprotstavljanjem dve boje ukazuje na različitost (suprotstavljenost) entiteta, npr. *Crni Arap b’jelu ljubu ljubi*. Uzastopno pojavljivanje boje u stihovima ima za cilj njeno isticanje (str. 289).

U slovenskoj antitezi (str. 290–291), kroz pitanja, negativne odgovore i odgonetku, nabrajaju se objekti ‘bele’ boje (npr. početni stihovi u „Hasanaginici”), dok se kao poredbeni objekti navode: (a) biljke (kita smilja, bosilje, kovinje), (b) životinje (labud, ovce), (c) morska pena, inje, magla, oblaci, gruda snega, retko vile itd.

U narodnoj poeziji nema metaforičkog pojavljivanja više boja svojstvenog bajalicama gde metaforičnost ima magijsku funkciju (str. 291–292).

Negde se boje imenuju implicitno, kao podrazumevani i tipičan kolorit određenih entiteta, npr. krv, koža, zlato, srebro itd. Za razliku od *beo*, *crn* i *zelen*, ređe se upotrebljavaju pridevi *žut*, *crven*, *rujan*, *modar*, *plav*, *sinj*, *siv*, *mrk* i dr.

U krajevima gde orijentalna kultura nije duboko prodrla u narodnu tradiciju, nisu česti ni nazivi turskog ili arapskog porekla, npr. *mavi* 'plav', *k'na* (kana) 'crven', *meneviš* 'modroljubičast', *al* 'otvoreno crven', 'ru-men', *ala(ta)st* 'crvenkast' (*alat* 'konj crvenkaste dlake'), *kara* 'crn'.

Ponegde se boje izvode kao pridevi iz imenica, npr. *golubinji*, *krvav* i dr.

U lirici boja služi da se istakne neki detalj u izgledu momka ili devojke, pri čemu se, u zavisnosti od kraja gde je pesma ispevana, pojavljuju različiti detalji devojačke lepote (str. 295). Ruke, grlo, lice i dojke tipično su *bjeli*, a oči su *čarne* (str. 296–297). U epskoj pesmi priroda i dom su 'zeleni' i 'beli', npr. *bijela kula* (mesto odakle se kreće i gde se završava radnja) i *ZELENA trava*, *lišće*, *planina*, *gor(ic)a*, *bašča*, *livada*, *polje*, *lug*, čak i *drum*, gde je priroda glavno (raz)bojište, kuda se putuje, gde se sačekuju povorke u zasedi, gde se (na viteškom polju) sudaraju junaci i vojske (str. 298). U ljubavnoj lirskoj poeziji pak u prirodi se susreću zaljubljeni, a rastinje, plodovi, cveće, nebeska tela ovde imaju još simboličko značenje sreće. Lirski opisi prepliću se s osećanjima i verovanjima. Up. [...] *ruse kose na al karanfilu* (Debeljković 258), gde devojčin izgled, zahvaljujući rečima *rusa* i *al*, svojom vatrenošću i rumenošću „zaplamsava prizor lepotom” (str. 299). Poetski prostor „ljubavne pozornice” čine jarke i tople *žuta* i *rumena* kao boje jabuke, a u pesmama iz primorskih krajeva, *žuta* kao limunovi ili narandže, te *crvena* i *rumena* kao ruže i karanfili (i unutrašnji i spoljašnji svet osvetljeni su bojama sunčeve svetlosti). Bor je *zelen*, a cveće je *belo* ili *crveno*. Godišnje doba takođe je definisano bojama, npr. *bela* kao boja pšenice i letnjeg cveća priziva slike letnjeg bogatstva, jare i zrelosti (str. 300). U epici *crna zemlja* i *zelena trava/livada* govore o smrtnom padu junaka, dok *šenica bjelica*, *zelena livada* i *zelena Bojana* u „Ženidbi kralja Vukašina” opisuju skadarsku ravniciu kao izrazito lep i prebogat kraj.

Kontrastne boje svojom arhetipskom metaforičkom vrednošću izražavaju suprotstavljenost svojstava bića ili prostora, npr. 'zelena' reprezentuje prirodu, 'bela' civilizaciju (str. 304). Kod metafora magijskog porekla, boja služi kao zaštita od sila nad kojima čovek nema kontrolu, npr. u obrednim pesmama. Boje su tu ključ za razumevanje sveta (str. 304–305). 'Crna' je

kao boja tame opozit ‘beloj’ kao boji svetlosti i prozračnosti. Đavo i demoni su crni, bog je beo i svetao (str. 312). To potvrđuje metaforički potencijal i arhetipsku vrednost ‘crne’ kao boje haosa (prastanje, podzemlje, ništavilo). ‘Crna’ je još simbol nasilja, propasti i smrti (str. 306–309). Sile razaranja, u predstavi apokalipse, oslikavaju se kroz crvenilo plamena i krvi i crnilo tame, pakla i nepostojanja (str. 310). *Crne ptice* su ptice zloslutnice koje najavljuju smrt, a simbolika nesreće dodatno se pojačava opisom *krvavih kljunova* „i nogama dva vrana gavrana koji donose hude glase o ishodu boja (Vuk IV 26, I)” (str. 311). Ožalošćeni nose crninu, dok je *crna zemlj(ic)a* mesto gde se sahranjuju umrli (str. 312).

U obrednim kalendarskim pesmama, opis biljaka i rastinja vezuje se za obredne elemente godišnjeg ciklusa. Akcenat je na mitsko-magijsko utemeljenim metaforama sa ‘zelenom bojom’ drveća kao bojom obnove života (str. 313). ‘Zelena’ može, međutim, imati religiozno-obrednu funkciju što proizilazi iz islamske vere, npr. čovek koji umire leže na zelenu pokrivku (str. 314). U mnogim kletvama, pesmama i običajima, ‘crna’ i ‘zelena’ su boje *crne zemlje* i *zelene trave* kao boje novog, privremenog ili večnog, prebivališta (odela) umrlog. Ajdačić citira objašnjenje Nodila (str. 316) da atribut *zelen* katkad nije kolorističke prirode, npr. sintagma *zeleni mač*. Prema rečima Nodila stari Sloveni nisu raspoznavali ‘žutu’ od ‘zelene’, pa se *zeleni mač* može tumačiti kao zrak koji rasvetljava zoru. Sintagma *crna gora* takođe ilustruje nekoloristički fokusiranu metaforu, gde pridev *crna* pojačava sliku gole planine i stabala, polja (str. 318). Sreća se simbolički prikazuje slikama vegetativne plodnosti, preobilja, bogatstva i lepote, npr. *zlatan srp, bele ruke* (str. 319).

2.2.5. Lazarević (2013): analizira nazive za boje u italijanskom jeziku u kontrastu sa nazivima za boje u srpskom jeziku, ali ćemo se iz razloga ekonomičnosti i tematike ove monografije fokusirati na zaključke koji se tiču srpskog jezika.

Domen istraživanja u disertaciji ograničen je na BK nomenklaturu 11 BCT. U srpskom jeziku, prema Radmili Lazarević, to su: *crvena, narandžasta, žuta, zelena, plava, ljubičasta, ružičasta, smeđa, siva, crna* i *bela*. Ovih 11 naziva obrađuju se prema glavnim značenjima, uz razdvajanje apstrahovanog, doslovnog značenja od mogućih prenesenih značenja u kontekstu. Razmatra se i specifična upotreba pojedinih prideva kojima se obeležavaju boje za opisivanje ljudi, a tumače se i morfološke karakteristike odabrane

leksike, frazeologizmi, manje ili više ustaljene kolokacije, te društvena i kulturna simbolika odabranih boja.

U prvom poglavlju prikazana je hronologija svetskih istraživanja percepcije boja i hromatske leksike (str. 6–19).

U drugom poglavlju (str. 20–48) navodi se da u konsultovanom korpusu, tj., RMS (1967–1976) i RSJ (2007) (up. Literatura – Rečnici), (1) *crvena* ima značenja: (a) boja sveže krvi, boja rđe, (b) boja krajnje levice, komunistički; revolucionaran i (c) pocrveno od priliva krvi pod kožu [obrazi];²⁰ crvenkastožut, riđ (o boji kose); (2) *narandžasta* je boja naranđe, crvenkastožuta; (3) *žuta* je: (a) boja limuna, žumanceta, voska, cveta maslačka i ljutića, zlata i sl., (b) zlatan, pozlaćen i (c) o jednoj od ljudskih rasa u većem delu Azije; (4) *zelena* ima značenja (a) boja lišća, trave, (b) obrastao rastinjem takve boje; koji nije sazreo, mlad (o plodovima, usevima i sl.); mlad, neiskusni; u zelenoj uniformi, dresu itd.; koji stvara utisak zelene boje, sivkast; koji pripada pokretu za očuvanje životne sredine, ekološki; (5) *plava* (a) koji ima jednu od osnovnih boja spektra, srednju između ljubičaste i zelene: boje vedrog neba ili mora; modar; nešto zatvoreniji, tamniji od osnovne plave boje, (b) svetložut, žućkast (o kosi); (6) *ljubičasta* (a) koji ima boju ljubičice (boja dobijena mešanjem modre sa crvenom bojom); (7) *ružičasta* (a) rumen, rumenkast; *roze*, *roza* = ružičast; (b) pun nade, optimizma, idiličan, srećan;²¹ (8) *smeđa* (a) boje pržene kafe, kafen; mrk, boje kestena, kestenast, (b) o kosi i očima;²² (9) *siva* (a) boje pepela, mešavina crne i bele, (b) mutan, tmuran, natušten (o vremenu); koji se ničim ne ističe, bezbojan, neodređen, bezizražajan; (c) bleđ, sa nijansom boje pepela (o

²⁰ Prema rečima R. Lazarević (str. 26), *crven* se može još upotrebiti za boju nosa i očiju posle bdenja ili plakanja.

²¹ R. Lazarević se pita o razlozima izrazite šturosti definicije lekseme *ružičasta* u srpskim rečnicima. Obrazlaže da bi se, poput *ljubičaste* i *sive*, *ružičasta* mogla opisati kao mešavina dveju osnovnih boja mada to „svakako [ne bi] bilo sasvim precizno niti bi obuhvatilo sve mogućnosti” s obzirom na „ogroman raspon nijansi ružičaste s kojim se danas susrećemo” (str. 35). Budući da je ‘rumen’ sinonim i za *crven(kast)*, ovakva definicija nije u skladu s drugim od četiri BK kriterijuma koje konkretan hromatski naziv mora da ispuni da bi se mogao kvalifikovati kao BCT (Berlin – Kay 1969: 6).

²² Prema rečima Nicole Kreisberg (2001: 20), ital. *marrone* ‘smeđ’ ima širi spektar značenja i širi opseg primene od naziva *bruno* ‘smeđ’, koji se u svakodnevnom jeziku češće upotrebljava. U tom svetlu, treba posmatrati i srpske prideve *smeđ* i *braon* (Ivić 1995: 28), dok se *mrk* u značenju ‘boje između žute i crne ili sive, tamnožut ili tamnosiv; zagasit, taman’ upotrebljava u opštijem značenju (str. 35–36).

licu, nosu); pepeljast, sivkast; koji počinje sedeti, (pro)sed (o kosi, bradi); (10) *crna* (a) boje uglja ili čađi, (b) obučen u crno odelo (o kaluđeru); nečist, prljav, zamazan; bez svetlosti, taman, mračan; tamniji nego nešto drugo iste vrste (uglavnom kao kontrast belom); težak, mučan, tužan, odvratan, mrzak, zlokoban; nesrećan, jadan, rđav, zao; za pojačavanje značenja: vrlo velik, težak strašan; (kao imenica) za figuru u šahu, odn. igrača sa crnim figurama; o đavolu, nečastivom; crnomanjast muškarac; za crnu kafu, crnu vlas kose, crnu boju; crnomanjasta žena; crna boja, ili o crnoj odeći, crnini, (c) tamne puti, crnomanjast, crnpurast; opaljen, preplanuo od sunca (kolokvijalno) i (11) *bela* (a) boje snega, mleka i sl., (b) koji se belinom odvaja od sredine; sagrađen od belog kamena ili okrečen takvom bojom; sjajan, svetao; srebrnast (o metalima), zažaren, usijan do beline, bleštav; svetle, otvorene boje u odnosu na nešto tamne boje iste vrste (uglavnom kao kontrast crnom); jasan, vidan; pun svetlosti, obasjan svetlošću; čedan, nevin, bezgrešan, častan; spokojan, miran, siguran, srećan, ugodan; dobar, pozitivan u moralnom smislu; optimistički, vedar, prazan, neispisan, brisan; (kao imenica) o figurama u šahu, odn. igraču sa belim figurama; kontrarevolucionar, protivnik komunističke revolucije; ist. „bjelaš”; koji je obučen u beli dres; belina, belo odelo; beonjača; bela skrama, pena; ono što je dobro, pozitivno, lepo, (c) svetloplav, svetao (o kosi); o ljudima kavkaske rase i njihovoj koži (str. 24–45).

U trećem poglavlju posvećenom morfološkom prikazu odabranih hromatskih naziva (str. 49–69), R. Lazarević navodi da su pridevi osnovna morfološka kategorija u hromatskoj terminologiji koji nose njeno glavno značenje, te „imaju i ulogu motivnih reči za izvođenje ostalih elemenata hromatskog vokabulara, tj. imenica, glagola i priloga sa značenjem boje” (str. 49). Opisni (kvalitativni) pridevi uobičajeno se koriste da se imenicama pripiše određena boja. Pri tome, pridevi su promenjiva vrsta reči i slažu se u rodu i broju s imenicom, izuzev kada se radi o očiglednim pozajmljenicama kao što su to *braon*, *roze*, *lila*, *teget*, *bordo*, *bež*, *oker*, *drap*, *indigo* itd. Pokazuje se da se srpski opisni (kvalitativni) pridevi iz grupe BCT: (1) kombinuju sa derivativnim sufiksima, na temelju čega nastaju izvedenice koje označavaju neku nijansu osnovne boje, npr. *BEO/(B(J)EL-* + *-(i)kast*, *-ičast*, *-uš(k)ast*, *-ušav*, (retko) *-ugav* i *-cat*,²³ (2) ulaze u sastav netipičnih kompozicija zastupljenih uglavnom u govornom jeziku, npr. *banana-žut*,

²³ Ovo se, međutim, ne odnosi na pozajmljenicu *braon*, u svojstvu indeklinabilnog prideva.

limun-žut, kardinal-crven, grašak-zelen i (3) imaju ulogu motivnih reči za izvođenje ostalih elemenata hromatskog vokabulara – imenica, glagola i priloga (tj. prideva u priloškoj funkciji) sa značenjem boje, npr. (a) imenice: *plavetnilo, plavet, plavetnost* itd., (b) glagoli: *crven(j)eti se* i *crveniti se, pocrveniti* itd., (c) prilozi: *gledati belo, raditi na crno* itd. Zanimljivo je da za ‘narandžastu’ uopšte nema izvedenica, dok ih za ‘ljubičastu’, ‘smeđu’ i ‘ružičastu’ ima zanemarljivo malo (str. 66).

Četvrto poglavlje (str. 70–126) sadrži pregled hromatskih frazeologizama i kolokacija, npr. *biti plave krvi* ‘biti plemićkog porekla’, *princ na belom konju* ‘idealizovani muškarac iz devojačkih maštanja’, *žuta groznica* ‘teška tropska stomačna bolest’, *plava koverta* (arh.) ‘koverta s novcem za podmićivanje’, *crveno meso* ‘goveđe, svinjsko, jagnjeće ili konjsko meso’ (zbog boje koju dobije nakon pripreme), *siva zona* ‘nejasno, neodređeno područje, na granici zakona i morala’ itd. R. Lazarević zaključuje (str. 125) da su u frazeologiji srpskog jezika daleko najzastupljenije (1) ‘crna’ i (2) ‘bela’ boja, npr. (1) *raditi, zapošljavati, kupovati na crno* ‘ilegalno, neprijavljeno, bez dozvole, švercovati’, *crno zlato* ‘nafta’, ‘petrolej’, *crna smrt* ‘kuga’ itd., i (2) *pobeleti od straha* ‘prebledeti’, *bela rasa* ‘kavkaska rasa ljudi’, *beli šećer* ‘rafinisani šećer’ itd. Nakon ‘crne’ i ‘bele’, najzastupljeniji su frazeologizmi i kolokacije koji uključuju ‘crvenu’ i ‘zelenu’ boju, zatim ‘žutu’ i ‘plavu’, pa ‘sivu’ i ‘ružičastu’, a najmanje ih je sa ‘smeđom’, dok primeri sa ‘narandžastom’ i ‘ljubičastom’ nisu pronađeni.

Sledi poglavlje posvećeno prikazu boja u opštijem društvenom kontekstu (str. 127–157) – na nivou društva i/ili određene kulture, ili i u globalnim razmerama, npr. ‘crvena’ kao boja juga i leta, lepote, zdravlja i sreće (Popović 1992), ‘zelena’ kao boja sigurnosti (odsustva opasnosti), npr. zeleno svetlo na semaforu, zelena lampica na nekim aparatima itd. (up. *dati zeleno svetlo*), ‘plava’ kao naglašena muška boja nasuprot ženskoj ‘ružičastoj’ (u zapadnoj kulturi) i dr. Simboličko značenje konkretnog kolorita može uticati na jezičko značenje (semantički i leksički potencijal jezičkog izraza), ali se od jezičkog značenja može i razlikovati (str. 157, 160). Ipak, kako je na temelju analize korpusa utvrđeno, najšire semantičko polje i ovde obuvataju ahromatske boje – ‘crna’ i ‘bela’, i to (1) ‘crna’ kao boja: smrti, pakla i đavola, pesimizma (npr. *crni talas* (u kinematografiji)) itd., s jedne strane, ali i savršenstva, energije moći i elegancije itd., s druge strane, i (2) ‘bela’ kao boja: dana, svetlosti, života; dobra, celovitosti i savršenstva (*bela*

magija), čistoće (doslovne, npr. uniforme medicinskih radnika, i moralne), nevinosti i dr.

2.2.6. Stanić (2015): obrađuje semantiku i gramatiku srpskih naziva za boje u lirskoj narodnoj poeziji i bavi se njihovim izvedenicama (str. 14). Objašnjava da jezik folklora ima naizgled sveden i redukovani dijapazon hromatskih naziva, naročito za apstraktne pojmove (str. 5). Odabrani pridevi sagledavaju se kroz prizmu komponencijalne i kognitivno-lingvističke analize.

U folkloru boje se identifikuju kao ‘pozitivne’ ili ‘negativne’ po emotivnom psihološkom principu, pri čemu je u sferi ‘pozitivan’ mnogo veći dijapazon kolorita, uglavnom svetlih i toplih, npr. *bela*, osim ako je reč o pridevima *bled* i *sed*, kao kolorističkim varijantama ‘bele’ boje, ili zbog semantičkog obeležja ‘odsustvo sjaja’ (str. 28–30, 44). ‘Bela’, koja ima najveću učestalost upotrebe, zamenjuje veliki broj boja svetlog spektra (‘svetložutu’, ‘svetlosivu’, ‘oker’, ‘bež’ i dr.). Kako to Danijela Stanić primećuje (str. 6–7), u savremenom srpskom jeziku brojne prelazne nijanse imenuju se: (1) pretežno pridevima s imeničkom osnovom, npr. *limunast*, *kafenast*, *višnjevast*, (2) novoprihvaćenim i tvorbeno neadaptiranim pozajmljenicama, npr. *lila*, *roze*, *bordo* itd., ili (3) složenicama tipa *limun-žut*, *šljivoplav*, *modrozelen* itd. Takvih verbalizacija nema u jeziku folklora, s izuzetkom sporadičnih prideva tipa *biserni* (za bradu), atributiva kao u *ovca kaluša*, te dvostrukih kolorističkih epiteta kao u *siv-zelen soko*, *žut-beo konjic*, *modro-zelena svila* i dr. (str. 98).

Sintagma *bele ruke* ima značenja: (1) ‘bele, negovane ruke’ i (2) ‘vredne, radne, sposobne, umešne ruke’. U prvom značenju pridev *beo* ima estetsku vrednost (str. 34). *Beli dan(ak)* je ‘svetao, jarki, vedri dan’ (str. 44), a *bela riba* je (1) sjajna, svetlucava i (2) retka, dragocena (str. 47). Estetski ideal u narodnim pesmama je devojka *bela i rumena lica* (str. 37, 66–67), sa *crnim/čarnim očima* (str. 38). S druge strane, *bela brada* je simbol (1) starosti i (2) mudrosti (str. 39), dok *bela knjiga* označava pismo ili hartiju, čak i onda kada sadrži negativne i nepoželjne vesti (str. 40). ‘Bela’ obeležava još biljni i životinjski svet, npr. *bela pšenica*, *belo stado (ovce)*, a opisuje i platno i odeću, te prehrambene proizvode (str. 42). *Beli svet* ima značenja (1) ‘širok, prostran’ i (2) dalek, udaljen (str. 50).

Govoreći o ‘zelenoj boji’ (str. 51–59), D. Stanić obrazlaže da pridevi *zelen*, *žut* i *zlatan*, na osnovu svog etimološkog porekla, obrazuju jedan

mikrosistem boja sa zajedničkim korenom. Element *zelen* prevashodno je obeležje vegetativnosti i procvetlosti, npr. *zelena gor(ic)a/bašč(ic)a* (str. 59). Može, međutim, imati estetsku funkciju – kao dekor za mesto radnje, npr. *zelena gora* ‘neuređeno, divlje, magijski slobodno mesto’, ‘neosvojivo, tuđe mesto’ (str. 52–53), mada kretanje kroz goru može imati i romantičan završetak (str. 54). Sintagma *zelena livada* je personifikacija za momka ili devojkicu (str. 55). *Zelena trava* je prototipična za ‘zelenu boju’, dok je *zeleni venac* simbol ‘devojaštva’ i ‘prirodne lepote’. U svadbenom obredu, ‘zelena’ ima metaforičko značenje ‘svečarski’, uz podrazumevanje kulta plodnosti (str. 56). Druga metaforička interpretacija prideva kojim se označava ‘zelena’ boja su ‘mladost’ i ‘neiskustvo’. Raspoloživi glagoli izvedeni od *zelen* su (1) *zeleneti se* (o vegetaciji) ‘biti zelene boje’ i (2) *zeleniti se* (o plodovima) ‘biti nedozreo, nezreo’ (str. 57).

Pridev *crven*, takođe u dijalekatskom obliku *crljen* (str. 63), kod Vuka opisuje denotate: *barjak*, *kaftan*, *jabuka*, *štiklice*, *čizma* itd. (str. 62, 66). Drugi pridevski nazivi za ‘crvenu boju’ u Vukovoj lirici su: *rumen*, *rujan*, *rus*, *skerletan* (*skrletan*), *crkli*, *krvav*, *rud* i *al* (str. 60). Slovenski i praslovenski pridev *rumen* opisuje: (1) biljke – *ruža* ili *đul* (turbizam), *jabuka*, (2) delove tela – *lice*, *jagodice*, (3) čoveka – *devojka/devojčica*, *moma*, *junak* i dr., i (4) piće – *vino*. Pridev *rumen* ima preneseno značenje ‘zdrav’, ‘jedar’ (str. 65), dok *rujan* ‘žučkastocrven, riđast, rumenkast’ (RMS) tipično opisuje boju vina, i to u značenju ‘tamnocrven’ (str. 62). Pridevi *rus* i *rud* u značenjima (1) ‘riđ(okos)’ i (2) ‘lep’ (metafora) isključivo opisuju boju dlake – *rusa kosa*, *rud perčin* (str. 63). Pridev *krvav* ima metaforizovano značenje ‘koji je boje krvi, crven’, a u analiziranom korpusu, služi da pojača dramatičnu sliku najave nesreće (str. 63).

Pridev *crn* kod Vuka zauzima drugo mesto po broju nominacijskih jedinica sa preovlađujuće negativnom konotacijom, npr. *crna zemlj(ic)a* (1) ‘ovozemaljski svet’ i (2) ‘smrt, propadanje, žalost, grob’ (str. 67, 72), zatim ‘zlosrećan’, ‘zloslutan’, ‘nesrećan’, npr. *crne vrane* i dr. (str. 68). Uz *crn*, u istom značenju koriste se još *čaran*, *vran*, *kara* (uvek uz imenice orijentalnog porekla) i *mrk*. U srpskoj kulturi ‘crna’ je još boja žalosti, ali i boja tipično lepih, zavodničkih, očaravajućih očiju, koje međutim retko mogu biti ‘ružne, krvožedne’²⁴. *Crn obraz* kod Vuka ima konotaciju osramoćenosti i obeščašćenosti, dok su *crne ruke* (u ratara) ‘vredne, radne, umešne ruke’ (str. 70).

²⁴ U izvorniku ‘krvožesne’.

Kara-boja pak kao sinonim za imenicu *garavilo* ili *vranilo*, služi za mimikrijsko ulepšavanje i maskiranje, dok se pridevom *vran* opisuje isključivo boja dlake i perja (Popović 1991a: 119) (str. 71). Glagoli izvedeni od prideva *crn* kod Vuka su: *zacrnuti* ‘obući u crno’, *crneti se* ‘(o njivi) ispoljavati se u crnoj boji’, *ovraniti* ‘(suknju) obojiti crnom bojom’, *povraniti* ‘(čoju) obojiti crnom bojom’, *omastiti* ‘obojiti crnom bojom’ (str. 71). Među ostale denotate koji se opisuju nekim od prideva sa značenjem ‘crne boje’ spadaju: (1) delovi tela – *beleg*, *perčin*, *zulufi*, *brk*, (2) prirodne pojave – *dan*, *doba*, (3) mitološka bića – *vrag*, (4) životinje – *vrana*, (5) biljke – *trnjina*, (6) odeća i materijali – *bula*, *svila*, (7) drugi upotrebnii predmeti i proizvodi čovekove delatnosti – *murećep*, *boja*, *haber* i (8) piće – *kafa* (str. 73).

Nazive za boju *žuta* i *zlatna* treba posmatrati u paru (str. 75), pošto obe boje ispoljavaju kolorističko svojstvo ‘žute boje’, s tim što *žuta boja* u sebi nosi komponentu [$\pm$ sjaj], dok *zlatna boja* obavezno sadrži komponentu [$+$ sjaj], npr. *žuto zlato*, *žuti dukati* (str. 77). U folkloru, *žut* obuhvata značenje ‘žuta’, ‘zlatna’, ‘narandžasta’ i ‘crvenkasta’, npr. *žuta narandža*. ‘Žutom’ bojom u srpskom jeziku opisuje se: (1) cveće, npr. *žut neven*, (2) voće, npr. *žuta jabuka* i (3) zora (str. 77). U sintagmama *ŽUTE čizme* / *pačmage* / *papučice* pridev *žut* ima značenje ‘kožni’. Lice koje požuti nosi negativno obeležje srditosti i zabrinutosti i/ili izmorenosti, iscrpljenosti i izmučenosti (str. 78). U Vukovom korpusu, *zlačana marama* i *zlatna košulja* izvezene su zlatnim nitima, koncem (str. 81). Za razliku od toga *zlatan golub* i *paunovo zlatno pero* imaju upravo značenje ‘boje zlata’. Kad opisuje boju dlake, *zlatan* znači ‘plav, svetao’. Svatovske obredne pesme takođe su tipično obojene u ‘belu’ i ‘zlatnu’, npr. *zlatni* / *zlaćeni stolovi* ‘berićetni, puni, bogati stolovi’ (str. 83). Još u paganskim predstavama starih Slovena ‘bela’ boja je asociirala sa ‘zlatnom’ kao njena smisaona nijansa (Popović 1991a: 133), pri čemu ova dva prideva nose i zajedničku simboliku čarobnog, božanskog, sakralnog, npr. *zlatni rog*, *zlatna harfa* itd. (str. 82). *Zlatne ruke* su ‘umešne, vredne, radne’ (str. 84). Poznato je da je zlato simbol bogatstva, zbog čega *zlatne grane* imaju značenje ‘bogat, rodan, lep’ (str. 85).

Govoreći o ‘plavoj boji’ (str. 87–93) D. Stanić navodi da ‘plava’ boja u konsultovanom korpusu lirske narodne poezije ima relativno oskudan semantički potencijal i relativno nisku frekvenciju pojavljivanja. Obuhvata nazive: *sinj*, *plav*, *modar*, *mavi* i *mor*. I dok *plav* imenuje najsvetliju nijansu ‘plave’, tj., ima značenje ‘koji je boje vedrog neba ili mora’ (RMS), preostali nazivi imenuju tamnije nijanse ‘plave’. *Modar* u značenju ‘koji

je tamnoplave zatvorenoplave boje (obično s primesom ljubičaste); uopšte plav' (RSANU), u metaforičkom značenju opisuje 'pretučenu, bolesnu, ružnu (devojk)'. Značenja danas zastarelog prideva *sinj* jesu: '(a) koji je boje pepela; siv; (b) boje mora, između plave i ljubičaste, modar' (RMS). *Sinj*, isto kao i pridev *čaran*, uz sebe vezuje denotata sa izvesnom 'mističnom zlokobnošću', npr. *sinje more*, *SINJA magla / kukavica* (str. 93). Turcizmi su *mavi* – 'v. maven = plav, modar' (RSANU), npr. *mavi piruz* 'plavi ametist' (str. 90) i *mor* – 'tamnomodar, tamnoplav; ljubičast' (RSANU), npr. *mor dolama*. D. Stanić obrazlaže (str. 88) da je pridev *plav* lišen negativnih konotacija zbog specifikacije prideva *modar*. Plavooki i plavokosi momci i devojke najniže se kotiraju u kodeksu folklorne lepote (str. 89), iako *plava kosa* ponegde znači 'lepa kosa' (str. 91).

Pridev *srebrn* ima dvokomponentnu nominacijsku strukturu, u smislu da su mu značenja: (1) napravljen od srebra i (2) koji ima izgled srebra, sjaja srebra (str. 93–96). U korpusu, u potonjem značenju, *srebrn* ima nisku frekvenciju pojavljivanja zbog osiromašenog semantičkog potencijala, npr. *srebrn srp*, *srebrna čaša*. Kada opisuje tkanine, *srebrn* ima metonimijsko značenje 'izvezen srebrnim nitima, koncem'. Može imati i značenje 'čaroban, magičan', npr. *srebrno stablo*, zatim značenje 'natprirodno lep', te 'svečarski' u svatovskim pesmama i paštrovačkim počašicama (str. 94). Koristi se i za opisivanje viteškog sveta s akcentom na kvalitetu sjaja – *srebrn kov*, *srebrna čelenka* (str. 96).

U korpusu se pojavljuje još pridev *siv*, koji se vezuje za mikroskop imenica koje označavaju ptice – up. *sivi soko* i *sivo golublje* (str. 96). Tu je takođe pridev *biseran* u *biserna brada*, zatim *šarena boja* u imeničkoj izvedenici u nazivu za konja – *šarac*, potom *smeđa dika* u značenju 'mrk, boje kestena, kestenast (obično o očima, kosi)' (RMS) i najzad *graorasta dika* u značenju 'koji je boje grahora, sivkast, pepeljast; zelenkastosiv' (RSANU) (str. 96–97).

D. Stanić navodi da je najčešća formulativna veza sintagmatski spoj između hromatskog prideva i imenice, iako se povremeno sreću atributivni spojevi između dve imenice od kojih je jedna izvedenica od prideva koji označava boju, npr. *jabuka zelenika* (str. 97). Govori takođe da je analiza pokazala da se u lirskoj poeziji najčešće upotrebljava pridev *beo*, pa *zlatan*, zatim *crn* sa varijantama *vran*, *čaran* i *kara*, te *zelen*, *crven* itd.

Po sličnom principu, D. Stanić analizira nazive za boje u lirskim pesmama iz Erlangenskog rukopisa (str. 101–158), kao i u dve antologije lir-

ske narodne poezije (str. 159–240). U poglavlju o polisemiji naziva za boje u folklorističkom diskursu (str. 241–257) navodi da su *beo*, *rumen* i *crn* zapravo **deplecivni pridevi**, što znači da su kolokativno prezasićeni i semantički istrošeni jer mogu stajati uz brojne imenice različitog značenja, te poprimati različite sinonimijske realizacije (Zgusta 1991: 69–71; Dragičević 2007: 139). Tri mehanizma iza leksičke pojave polisemije su: (1) **metafora** ili prenos hromatskog naziva s jednog pojma na drugi na osnovu sličnosti, npr. *beli labudovi* (a) labudovi bele boje i (b) devojačka nedra, grudi, (2) **metonimija** ili sposobnost mnogih članova jedne tematske grupe leksema da po istom modelu prenose svoja imena na druge pojmove iz istog domena stvarnosti na osnovu neke logičke veze među njima, npr. *beli svet* ‘dalek, udaljen, nepoznat, tuđ svet’ i (3) **sinegdoha** ili prenos imena s jednog pojma na drugi na osnovu logičke veze DEO – CELINA, *belo lice* ‘čista, negovana, uredna, gospodstvena devojka’. Većina pojmovnih metafora ima metonimijsku motivaciju, a rezultat tog združivanja su **metaftonimi**, npr. *beli dvor* ‘cenjen, ugledan, važan’, *zlatna jabuka* ‘vredna, poslušna devojka’, *zelena dolama* ‘anticipacija smrti i obreda sahranjivanja’ (str. 254–257).

Uopšte uzev, sistem boja u folkloru prilično je restriktivan jer se uglavnom svodi na tetradu *belo-zeleno-crveno-crno*, čemu se može priključiti još *zlatna boja* (str. 263–271). Njihove složenije semantičke interpretacije proizvodi su mitsko-magijskih metafora, te estetske preformulacije poetskog sveta. Pri tome, u narodnoj lirici orijentalizama-imena za boje ima znatno manje nego slovenskih hromatskih prideva.

Na temelju zaključaka u doktoratu D. Stanić, kao i u ranije izloženim radovima Hlebeca, Ajdačića, proizilazi da su se od nekadašnjeg inventara naziva za boje u jeziku folklora danas u istom značenju zadržali pridevi *crn*, *beo*, *zelen*, *siv*, *plav*, *modar*, *sinj*, *smeđ*, *mrk*, *crven*, *rumen*, *rujan*, *žut*, *zlatan*, *srebrn* i dr. U jeziku folklora nedostaju, međutim, pridevi *braon*, *ružičast* ili *roze/roza*, *narandžast* i *ljubičast*. Istovremeno, danas možemo smatrati zastarelim nekadašnje aktuelne hromatske prideve, npr. *al* ‘otvoreno crven’, *mavi* ‘plav’, *kara* ‘crn’, *rus* ‘riđ’, itd.

D. Stanić se, inače, srpskim nazivima za boje bavi i drugde, recimo analizirajući pridevske i imeničke nazive za boje i njihov odnos sa slikarskom tehnologijom (2011), govoreći o nazivima za boje u *Rečniku srpskih govora u Vojvodini* (u koautorstvu sa J. Janković) (2011), tumačeći promjenjive prideve s imeničkom osnovom koji označavaju boje (2012), a onda i

nepromenjive prideve koji označavaju boju (2013), baveći se konceptualizacijom boja kroz kategoriju „toplote” (2014) itd.

2.2.7. Ilić (2016a): u uvodnom delu monografije, proizašle iz doktorske disertacije (2011) (up. Literatura), opisuju se teorije značenja, i to: (1) komponencijalna analiza, (2) teorija prototipa, (3) teorija pojmovne metafore i (4) teorija konceptualne integracije (str. 9–23). Sledi opis boje kao fizičkog fenomena, te njeno razmatranje kao realije u fizičkom svetu, nasuprot lingvističkog tumačenja, nakon čega se prelazi na opisivanje značenjskih realizacija sedam srpskih prideva kojima se imenuju boje, tj., *beo*, *crn*, *siv*, *plav*, *crven*, *zelen* i *žut*. Navedeni hromatski pridevi sagledavaju se u svetlu **teorije konceptualne integracije**, koju Mirjana Ilić smatra najpogodnijom teorijom za analizu hromatskih prideva. U disertaciji se na spisak pridodaju još pridevi *narandžast* i *ljubičast*. Obrazlaže se da pridevi kojima se označavaju boje, ujedno BCT, zapravo korespondiraju između sveta realija (boje u vanjezičkom okruženju) i sveta mentalnih predstava o tim istim bojama (str. 34).

U RMS, RSANU i RSJ pridev *beo*, *bela*, *belo* ima semantičke definicije ostenzivnog tipa, dakle ‘koji je boje najtipičnije realije iz prirode’, tj. u konkretnom slučaju, ‘koji je boje mleka, snega’ (str. 37). M. Ilić tu prototipičnu nijansu naziva *nulta bela* (str. 48). Dodatne realije koje se definišu kao ‘bele, a koje se približavaju prototipu u smislu da imaju semu *beo* u svojoj leksikografskoj definiciji, još su *so* i *labud*, dok takvog približavanja prototipu nema kod realija *šećer*, *brašno*, *ljiljan*, *papir* i *zub* (str. 51–52). Druge semantičke realizacije prideva *beo* su: (1) koji nosi belu uniformu, tj., kontrarevolucionar, protivnik komunističke ideologije, (2) igrač u šahu koji ima bele figure, (3) igrači u belim dresovima, (4) belina, belo odelo, (5) (samo odr.) sastavni deo naziva najčešće za biljne i životinjske vrste, (6) bela pena, bele bale i (7) beonjača (str. 37–38). Na osnovu seme ‘svetla, koja se odvaja svetlinom’, uobičajene u polisemičnim strukturama, prisutne su semantičke realizacije: (1) sed, (2) svetloplav, (3) sjajan, svetao, (4) srebrnast, svetle boje (o metalima), (5) sjajan, usijan do beline i (6) (fig.) svetao, srećan (str. 38–39, 62–65). Kao pravi antonimski par, rečju kao opozit od *crn*, pridev *beo* sadrži značenja: (1) svetao, srećan, (2) koji izgleda lep i dobar, optimistički, (3) dobar i (4) spokojan, miran, siguran (str. 39, 56–62, 65–68). Ahromatska ‘bela’ nije, međutim, prava boja, već je pre odsustvo svake boje što se očituje kroz semantičku komponentu ‘prazan, ne-

ispunjen', i u prenesenom značenju u semantičkim realizacijama: (1) čedan, nevin, svetao, častan, (2) prazan, brisan od cenzure i (3) prazan, bez tačaka (o dominama) (str. 39–40, 53–56).

Pridev *crn*, *crna*, *crno*, ostvaruje se u sledećim semantičkim realizacijama: (1) koji je boje ugljena, čađi (prototipične realije iz prirodnog okruženja), (2) koji nosi crnu odeću, (3) (samo odr.) u nazivima biljnih i životinjskih vrsta, (4) samo u imeničkoj službi: figura crne boje u šahu; crna kafa; crna dlaka (str. 77). Shodno vizuelnom utisku 'crne' boje semantičke realizacije su: (1) koji je tamnije, zatvorenije boje,²⁵ (2) koji je bez svetlosti, mračan, (3) koji je opaljen od sunca, (4) koji je nečist, prljav (i u moralnom smislu) (str. 77–78, 85–91, 95–96). Kao antonimski par od *beo*, pridev *crn* ima prenesena značenja: (1) mrzak, odvratan, koban, zlokoban, (2) nesrećan, jadan, (3) (fig.) težak, mučan, teško podnošljiv, (4) rđav, zao i (5) uz imenice koje znače nešto zlo, nepovoljno (npr. *CRNA bijeda* / *neimaština* / *sirotinja*) (str. 78). M. Ilić još upozorava na prevashodno taman lik nijanse 'crne boje' u primerima *crna zemlja*, *crni konj*, *crna krv* (skorela krv) itd. To je zapravo toliko tamna boja da se prava nijansa teško uočava, ali je ljudsko oko identifikuje kao 'crnu' (str. 78–84). Realije koje se definišu kao 'crne', a koje se približavaju prototipu u smislu da u leksikografskoj definiciji imaju semu *crn*, još su *gavran* i *katran*, dok takvog približavanja prototipu u leksikografskoj definiciji nema kod realija *zemlja*, *noć*, *mrak* i *nafta* (str. 84–85). Brojna sekundarna značenja *crn* proizlaze iz nemogućnosti vizuelne spoznaje semantičke komponente 'taman', 'neosvetljen', što u čoveku rađa negativne emocije, poput straha i strepnje (str. 105). To onda indukuje prenesena značenja 'nesrećan', 'zao', 'zlokoban' (str. 106).

Pridev *siv*, *siva*, *sivo* ima osnovne semantičke realizacije: (1) koji je boje pepela (ako se opisuje boja lica, ova semantička komponenta može se izjednačiti sa značenjem prideva *bled*, dok, ukoliko se boja odnosi na krzno životinje, onda se može realizovati sa značenjem 'siva sa nijansom plave'), (2) koji je sed (ljudska boja kose), (3) koji je mutan i tmuran (o vremenu) i (4) koji je bezličan (bezizražajan, neodređen) (str. 107–108, 112–117). Realije koje se definišu kao 'sive', a koje se približavaju prototipu zbog toga što u leksikografskoj definiciji sadrže semu *siv*, još su *srebro* i *dim*, dok takvog približavanja prototipu u leksikografskoj definiciji nema kod realija

²⁵ Up. *crni slez* biljka cveta tamnoplave boje, *crno vino* vino tamnocrvene boje, *crna kafa* tečnost tamnosmeđe boje (str. 90).

galeb, beton, zec i golub (str. 111–112). Pridev *siv* ima osnovnu semantičku realizaciju takođe u spojevima *sivi soko* ‘svetlosiv - braon’, *sivi oblaci* ‘svetlosiv’ itd. I mada soko nije prototip ‘sive’ boje, u srpskoj narodnoj poeziji soko se uvek bliže određuje upravo s epitetom *siv* (str. 108).

‘Plavu’ u srpskom jeziku imenuju slovenski pridevi *plav* i *modar*, te pridev stranog porekla *teget*, pri čemu je opozicija *plav* : *modar* u prošlosti bila izjednačena s opozicijom *svetao* : *taman* (str. 126). Pridev *plav, plava, plavo* sadrži semantičke komponente: (1) koji je boje vedrog neba ili mora, *modar*, (2) koji je tamnije plave boje, zatvorenoplav i (3) svetložut, žućkast, nažut, ili prosto svetle boje (misli se na čoveka, u prvom redu na boju kose) (str. 127). U rečničkoj definiciji kao prototipično ‘plave’, spominju se (svetlija) boja vedrog neba i (tamnija) boja mora, iako taj kontrast nije intenzivan (str. 134). *Plav* i *modar* mogu imati elemente bilo ‘ljubičaste’ boje, npr. (*plavi*) *patlidžan* (str. 135) i *modri lukovi* ‘otisci zuba na koži’ (str. 139), ili nekih drugih boja, npr. *led* i *glečer* ‘beličasto-plava’ (str. 133), *reka* ‘zele-noplava’ (str. 137), *dim* ‘plavičastosiva’ (str. 140). Kao prirodni vanjezički uzori za tamnu varijantu ‘plave’ boje navode se i *venski sudovi* ‘tamnoplava’ (str. 131), *kobalt* ‘sjajna tamnoplava’ (str. 140), *akvamarin* i *mastilo* oba: ‘tamnoplava’ (str. 141).

Kod prideva *crven, crvena, crveno* najtipičnija realija iz sveta prirode je boja krvi (str. 147). Stoga su semantičke realizacije prideva *crven*: (1) (a) koji je boje krvi; koji je pocrveneo od priliva krvi pod kožu (ovo je nulta ‘crvena’ tj. njena primarna semantička realizacija) i (b) koje je boje rđe, crvenkastožut, riđ (ovo je sekundarna semantička realizacija ‘crvene’), (2) (a) koji je na krajnjoj levici po svom političkom uverenju; komunistički, (b) koji se odnosi na revolucionarnu aktivnost, revolucionaran, (c) koji se odnosi na Crvenu armiju, crvenoarmejce, (3) (samo odr.) u nazivima biljnih i životinjskih vrsta, (4) u imeničkoj službi (obično određeno) (a) revolucionar, crvenogardejac, (b) crvenoarmejac; krajnji levičar, komunista, (c) sportista, obično fudbaler, u crvenom dresu i (d) crvena boja, crvenilo (str. 147–148). Realije koje se definišu kao ‘crvene’, a koje se približavaju prototipu zbog seme *crven* u leksikografskoj definiciji, još su *malina, jagoda, plamen* i *grimiz*, dok takvog približavanja prototipu u leksikografskoj definiciji nema kod realija *vatra* i *cigla* (ovde je sema *crven* prisutna u derivatima u sekundarnoj semantičkoj realizaciji), što se odnosi takođe na *krv, malinu, plamen* i *grimiz* (str. 157). Pridevi *vatren, krvav, ognjen, plamen* i sl., javljaju se u sekundarnoj semantičkoj realizaciji, a dobijeni su

od imenica koje u svojoj pojavnosti sadrže ‘crvenu’ boju kao prepoznatljiv vizuelni znak (str. 169). M. Ilić dalje obrazlaže (str. 155–157) da se pod pojmom *crven* podrazumevaju različite nijanse ‘crvene’, od ‘jarkocrvene’ (*crvene bulke*), preko ‘narandžastocrvene’ (*crvena cigla*), ‘rumenocrvene’ (*crveno sunce*), ‘bakarnocrvene’ (*crvene šume*), do ‘svetlocrvene’ (*crveni vrat*) i ‘tamnocrvene’ (*crveni granit*). Kao intenzivna boja, ‘crvena’ se asocijativno poklapa sa intenzivnim osećanjima, npr. *bes* (str. 162). Pridev slovenskog porekla *rumen* imenuje ‘crvenu’ nešto slabijeg intenziteta, dakle ‘svetlocrven’, ‘crvenkast’, ‘sa primesama crvene’, dok *rumen* kao ‘ljudska boja’ ima značenje više ‘ružičast’, nego ‘crven’ (str. 158, 160). ‘Crvena’ sa tamnijim nijansama je *boja trule višnje* (sadrži primeše ‘ljubičaste’) ili *boja mahagonija* (sadrži primeše ‘braon’ boje) (str. 159). Konačno, *purpuran* i *grimizan* imenuju (1) tamnije nijanse ‘crvene’ i (2) ‘crvenu’ sa elementima ‘ljubičaste’ (str. 169).

Dominatne semantičke komponente kod prideva *zelen*, *zelena*, *zeleno* su: (1) koji ima boju lišća, trave (osnovna semantička realizacija),²⁶ (2) koji nije sazreo i (3) koji je mlad, zelen (str. 170). Semantičke realizacije prideva *zelen* imaju pozitivne i negativne konotacije. Kada je nešto mlado, ono je zeleno, što u sekundarnom značenju može biti nešto vitalno, životno, znak obnove prirode (npr. biljke u proleće). No, to zeleno, mlado i novo može imati i negativno sekundarno značenje – nedoraslo, neiskusno, nezrelo (čovek) (str. 187). M. Ilić i ovde objašnjava (str. 178–179) da se pod pojmom *zelen* podrazumevaju različite nijanse ‘zelene’, i to od nulte ‘zelene’ (*zelene livade*, *zeleni džinovi* (drveće)), preko ‘svetlozelene’ (*zelen čaj*), ‘sivozelene’ (*zelena kukavica*), ‘zelenosivkaste’ (*zelena maslina*), ‘mlečnozelene’ (*zeleno neprozirno staklo*), ‘maslinastozelene’ (*zelena ratnička boja*), do ‘tamnozelene’ (*zeleni mermer*). Prirodna boja morske vode može biti i ‘plavih’ i ‘zelenih’ nijansi tj. može biti ne samo ‘plava’, već i ‘zelenoplava’ (str. 183).

Prema rečima M. Ilić (str. 188), pridev *žut*, *žuta*, *žuto* je slovenskog porekla, ali nema razvijenu polisemičnu strukturu. Sadrži semantičke komponente: (1) koji je boje voska, limuna, cveta maslačka, ljutića, sumpora, zlata (doslovno značenje), (2) (odr.) (a) kao atribut uz nazive zlatnog novca i (b) (u imeničkoj službi) zlatnik, dukat. ‘Žuta’ se takođe u vanjezičkoj stvarnosti realizuje kroz niz nijansi. Čovek ih percepcijski smešta bilo u delove ‘svetložutog’ ili ‘tamnožutog’ spektra, npr. *čaj od kamilice* (svetlo-

²⁶ Izuzetak je ‘tamnozelena’ boja četinara (str. 179).

žuta boja), *žuti dukat* (sjajno svetložuta boja), *žuti ćilibar* (tamnožuta tj. braonžuta), *žuta svijeća* (tamnožuta) itd. (str. 189–190, 194–195). M. Ilić napominje (str. 195) da se boja jesenjeg lišća javlja u nijansama od svetložute do tamnožute (npr. *žuta jesen*, *žuti jesenji dan*). Preostale nijanse su ‘bledožuta’ (*žuta beonjača*), ‘žutozelenkasta’ (*žuta balega*), ‘mrkožuta’ (*žuti duvan*), ‘braonžuta’ (*žute sluzave fekalije*) (str. 194–195). I boja svetlosti, koju je objektivno uzev, teško opisati tipično se definiše kao ‘žuta’, ‘svetložuta’ ili ‘bela’ (str. 197). Sunce, sunčeva svetlost i suncem obasjani nebo i oblaci takođe se percipiraju kao žuti (str. 199, 202). U prenesenom značenju ‘žuta’ je kolorit života (str. 201). U negativnom značenju, ‘žuta’ se vezuje za Jevreje u doba nacizma (str. 205–206).

M. Ilić se semantikom boja bavi u još nekoliko radova. Ovde izdvojamo članke u kojima se raščlanjuje semantička ekstenzija naziva za „ljudske boje” *beo*, *bled* i *siv* (2016b), značenje izvedenica od prideva *plav* i *modar* (2016c), te semantička ekstenzija naziva za „ljudske boje” *crven*, *rumen* i *riđ*, i to u svetlu teorije konceptualne integracije (2017).

2.2.8. Jakovljević (2018): namesto detaljnog prikaza i analize srpskih naziva za boje, tumači rezultate eksperimentalnog istraživanja karakteristika i mehanizma uticaja jezika na proces diskriminacije boja.

Karakteristike uticaja jezika ispitivane su testiranjem **efekta kategoričke percepcije boja**, ili, skrać. **KPB efekta** (str. 1, 49–118), i to na granicama dve grupe kategorija boja u srpskom jeziku: (1) ‘plava’ i ‘teget’ i (2) ‘crvena’ i ‘bordo’. Primenom **zadatka izlistavanja naziva za boje** (eng. *list task*), psiholingvističkog metoda kojim se utvrđuje kognitivna zasićenost naziva za boje u različitim jezicima (str. 84–98), ovde srpskom jeziku, pokazalo se da su nazivi *plav* i *crven* visoko kognitivno zasićeni za govornike srpskog jezika, zbog čega se mogu smatrati osnovnim nazivima za boje, dok se *teget* i *bordo* mogu klasifikovati kao zasićeni neosnovni hromatski nazivi koji su na putu da steknu status osnovnih naziva (str. 174). Mehanizam uticaja jezika na proces diskriminacije boja ispitan je u drugom delu studije testiranjem uloge verbalnog i vizuelnog kodiranja u sklopu KPB efekta (str. 119–173).

Na temelju dobijenih rezultata pokazalo se da se 11 najzasićenijih srpskih hromatskih naziva, rečju *plav*, *crven*, *žut*, *zelen*, *crn*, *beo*, *ljubičast*, *narandžast*, *siv*, *roze* i *braon* (str. 94), podudara s osnovnim nazivima za boje prema Berlin-Kayu (1969). Srpski hromatski rečnik je ukratko potvrdio

BK hipoteze o postojanju određene univerzalnosti u načinu na koji jezici formiraju temeljni rečnik boja. Uz to, kao u nekoliko savremenih jezika, u srpskom jeziku se izdvojio skup visokofrekventnih, te kognitivno istaknutih koloritnih naziva, koji su, kako se u disertaciji obrazlaže, na putu da postanu BCT (*teget, bordo, oker i tirkizan*) (str. 181). Ukazuje se takođe na potrebu sprovođenja detaljnijeg istraživanja koje bi pokazalo stepen sinonimičnosti naziva *smeđ* i *braon*, te *roze* i *pink*, budući da to mogu biti i po dva naziva za nijanse koje se razlikuju po nekoj perceptivnoj dimenziji (recimo zasićenosti) (str. 182).

Disertacija Ivane Jakovljević lingvistima je značajna još zbog toga što se u uvodnim poglavljima najpre sažeto govori o procesu opažanja boja (str. 3–19), nakon čega sledi prikaz postojećih modela podele prostora boja, te sažeto predstavljanje „univerzalističko-relativističke debate o tome u kojoj meri nazivi za boje u jezicima predstavljaju posledicu karakteristika percepcije i kognicije boja, a u kojoj meri je oblikuju” (str. 1). U najkraćem, u sklopu poglavlja 3, raspravlja se o univerzalizmu i jezičkom relativizmu, univerzalističkim teorijama osnovnih naziva za boje, kritikama univerzalizma i relativističkim studijama naziva za boje, te univerzalizmu u 21. veku, tj., neovorfovskom pristupu i hipotezi o optimalnoj podeli prostora boja (str. 19–49).

2.2.9. Krimer Gaborović (2019a): u monografiji se analiziraju osnovni nazivi za boje (BCT) u engleskom i srpskom jeziku, i to prevashodno njihova semantičko-morfološka sintagmatika, sagledano iz ugla kognitivne lingvistike. Srpski korespondenti za 11 engleskih BK BCT su: *crna, bela, crvena, zelena, žuta, plava, braon, ljubičasta, roze* (ili *ružičasta*), *naranđasta i siva*. No, uprkos podudaranja u broju kategorija i njihovih naziva u dva jezika, granice navedenih kategorija ne stoje u odnosu 1:1 (str. 19).

Pored klasičnog pristupa analizi odabranih leksikografskih jedinica, primenjen je i pragmatički pristup (njihova konkretna upotreba), s posebnim akcentom na kolokabilnosti tj. na tumačenju hibridnih leksičkih spojeva u kojima se javlja navedenih 11 engleskih i srpskih BCT, rečju kolokacija, poređenja i idioma s nazivima za boje, te značenja koja iz takve analize proističu. Uvidom u raspoložive leksičke spojeve moguće je zaključiti da, uprkos univerzalnosti čovekovog vizuelnog sistema, među jezicima nema potpunog poklapanja u načinima kategorizacije boja, što je potvrda relativističke teorije. Primera radi, eng. *brown* ‘smeđ’, ‘braon’, uobičajeno koloci-

ra s imenicom *ground* ‘tlo’, ‘zemljište’, budući da je relativno svetlija boja gromadnog tla prva asocijacija na ‘braon’ boju u anglosaksonskoj kulturi, dok srpski jezik tlo tipično opisuje pridevom *crn*. Istovremeno, srp. *smeđ*, *braon* tipično asocira na ‘koru drveta’ i ‘orašaste plodove’ kao vanjezičke korelate (str. 19, 192–200).

Nakon sintetičkog prikaza glavnih razumevanja pojma boje u različitim naučnim disciplinama (filozofija, fizika, psihologija i dr.) (str. 31–64), sledi napomena da za sada još uvek ne postoji adekvatan teorijski pristup koji bi ponudio suštinsko razumevanje opštevažećih zakonitosti o fenomenu boje, i koji bi sintetizovao različita raspoloživa gledišta i znanja o bojama, uključujući lingvistička znanja (str. 22). U vezi s tim, Sanja Krimer Gaborović ukazuje na problem neujednačenosti dimenzija i atributa kojima se boje definišu u različitim naukama (str. 37–38). Boje, naime, nisu samo vizuelna, već su i psihološka i mentalna kategorija. S. Krimer Gaborović se osvrće i na hromatsku semiotiku navodeći primere komunikacije obojenim signalima (npr. univerzalno poznata semafora signalizacija) (str. 51–61). U raspravi o simbolici boja, ističe se da je hromatska simbolika bitan element kulture određene zajednice, što se očituje u jeziku, npr. metafore *crni vrag*, *crni petak*, *crna ovca* itd., pri čemu se upravo 11 BCT najčešće pojavljuju u simboličkim značenjima (str. 61–64).

U trećem poglavlju (str. 65–182) ukazuje se na složenost problematike jezičkog, a hromatski profilisanog označavanja entiteta iz vanjezičkog okruženja, kao posledica sve šireg dijapazona različitih boja u savremenom svetu (str. 68–71). Pored toga, lekseme koje imenuju boje nisu apsolutno jednoznačne, već se odnose na čitav niz srodnih tonova. Brojni hromatski nazivi mogu se klasifikovati na: (1) opšte, npr. *brown* i (2) specijalizovane, tačnije termine koji se koriste u nekoj struci ili nauci (Dragićević 2007: 20), npr. *almond* (o očima) ‘bademast’, ‘bledo žućkastosmeđ’, *bay* (o konjima) ‘doratast’, ‘crvenkastosmeđ’, itd. (str. 82). Raspoložive lekseme kojima se imenuju boje u engleskom i srpskom jeziku motivisane su raznolikim entitetima iz vanjezičke stvarnosti – biljke, životinje, prirodne pojave, materijali, ljudski proizvodi itd. (npr. eng. *sky-blue* ‘nebeskoplav’, *lavender* ‘lavanda-boja’, ‘plavoljubičast’ i srp. *kajsija-boja* ‘žućkastonarandžast’, *golubijesiva* ‘bledo ružičastosiv’) (str. 73–74). Navedeni su takođe istorijski nazivi za boje (str. 75) koji su motivisani hemijskim i drugim supstancama od kojih potiču pigmenti i bojila (npr. eng. *phthalo blue* ‘svetlotirkizan’, tj., pigmentna boja nazvana po ftalocijanin bakru), imenima čuvenih slikara (npr. eng. *Titian blue* ‘metalno-

plav', 'sivkastoplav' ili srp. *Ticijan-plava*), te geografskim pojmovima (npr. eng. *magenta* 'ciklama', 'ljubičastocrven', 'bordo' (prema italijanskom gradu Magenta gde je otkrivena biljka fuksija od koje se kasnije dobijao istoimeni pigment)). Nisu neuobičajene ni jednokratne tvorevine, koje služe da se zadovolji trenutna potreba za imenovanjem hromatskog utiska, premda takvi nazivi uglavnom brzo iščezavaju iz jezika (npr. *boja bolesnog Španca*, *boja umirućeg majmuna* i sl. (Pavlović 1977: 21)) (str. 71). Boje se katkad definišu (1) pozivanjem na verbalne opise ili vizuelne deskriptore (npr. eng. *the colour of button mushroom* 'boja obične bele pečurke' i srp. *boja divljeg kestena koji je tek iskliznuo iz ljuske* (Pištalo) i (2) upotrebom gotovo neiscrpnog broja okazionalnih veza, kojima se upućuje na boju nekog entiteta iz vanjezičkog okruženja (up. Pižurica 1994: 98–99) (npr. eng. *moss green* 'žučkastozelen', dosl. 'mahovina-zelen', gde se priziva slika boje mahovine i srp. *žad-zelen* ili već spomenute formalno idiomatizovane poredbe u kojima se preslikavaju čovekove mentalne predstave o vanjezičkim prototipima, npr. eng. *as white as snow* 'beo kao sneg', *as red as blood* 'crven kao krv' i srp. *žut kao limun*, *plav kao nebo*. Takve poredbene frazeme moguće je primenom sintaktičkih transformacija prevesti u površinske semantičko-sintaktičke kompresije tj. složene prideve, ovde eng. *snow-white* 'sneg-beo', 'snežno-beo', *blood-red* 'krv-crven' i srp. *limun-žut* 'jarkožut', *nebo-plav/nebeskoplav* 'svetloplav') (str. 25, 77–78). Spominju se još kvalifikatori ili kvantifikatori pomoću kojih se ukazuje na stepen zasićenosti tona boje, na stepen svetline, na opšti utisak o posmatranoj boji, na intenzitet boje i dr. (npr. eng. *bright, light, dark, dead, deep, hot, vivid* itd., i srp. *svetao, otvoren, taman, zatvoren, bez sjaja* itd.) (str. 83–84). Na semantički opis hromatskih naziva nadovezuju se zapažanja o njihovim derivacionim i gramatičkim, te pragmatičkim karakteristikama. Nazivi za boje mogu tako imati: (1) klasifikacionu (taksonomijsku) funkciju, npr. eng. *white man* 'belac' i *black man* 'crnac' ili srp. *beli hleb* i *crni hleb* i (2) deskriptivnu (estetsku) funkciju, koja je karakteristična za književnoumetnički stil, npr. *a bluish haze on the horizon* 'plavičasta izmaglica na horizontu' (Cornwell) ili srp. *modre ledine i crveni šibljak* (Crnjanski) (str. 87–88). Sledi prikaz naziva za boje u svetlu paradigmatičkih leksičko-semantičkih odnosa (sinonimije, antonimije, hipero-hiponimije, polisemije) (str. 111–121), teorije leksičkih polja i skupova (str. 121–123), teorije perspektivizacije (str. 123–124) i kategorizacije (str. 124–128), teorije prototipa i stereotipa (str. 134–138), te relativističkih i univerzalističkih shvatanja (str. 140–172). Izvedeni zaključci upotpunjeni su raspravom o ulozi hromatskih naziva u koncep-

tualizaciji različitih pojmova u oba jezika. Već je bilo istaknuto da se teorijsko-metodološki okvir istraživanja u monografiji zasniva na BK modelu, pri čemu se semantika navedenih 11 naziva u oba jezika može povezati sa vanjezičkom stvarnošću i kulturnim karakteristikama koje se manifestuju u jeziku (str. 152–155). U skladu s teorijom prototipa E. Rosch, osnovne boje se mogu smatrati prototipičnim bojama, u smislu najboljeg predstavnika kategorije boje, dok se u svetlu teorije rasplnutih granica ‘fazi’ logike dele na osnovne, kompozitne (boje rasplnutih granica) i izvedene boje (str. 160). Prikazane su i zamerke upućene na BK model, koje se prevashodno odnose na metodološke nedostatke eksperimentalnog ispitivanja i zanemarivanja referencijalnog opsega kategorije i njenog formalnog distributivnog potencijala, što dovodi do prenebegavanja kontekstualno uslovljenih značenja bitnih za komparativnu međujezičku analizu (str. 157–158, 170–172). Te kritike su i dovele do prevazilaženja dihotomije univerzalističkog (biološkog) i relativističkog (kulturno-jezičkog) pristupa konceptualizaciji i kategorizaciji prostora boja, kao i formiranja novih metodoloških pristupa i modela čiji se pregled takođe detaljno navodi, između ostalog najnovije hipoteze o optimalnoj podeli prostora boja koja polazi od načela jednostavnosti kategorija u cilju minimalizacije kognitivnog opterećenja, ali ne zanemaruje značaj informativnosti radi postizanja maksimalne komunikativne efikasnosti (str. 179–181). Sve do objavljivanja monografije S. Krimer Gaborović, ove teme nisu bile sistematski istražene u literaturi na srpskom jeziku.

Centralnu temu monografije predstavlja leksičko-semantička analiza 11 engleskih i srpskih BCT (str. 183–246). Razilaženja između jezičke slike sveta u jednom, odn. drugom jeziku ima i kod (1) doslovnih (osnovnih ili nominacionih) značenja, iako su tu podudaranja prilično izražena zbog opštosti i semantičke nemarkiranosti ove vrste značenja (doslovna značenja reflektuju predstave o prototipičnom jezgru kategorije) (str. 24) i (2) prenesenih (metaforičkih i metonimijskih) značenja, gde su te razlike znatno izraženije (str. 200–205).²⁷ Detaljan prikaz navedenih sličnosti i razilaženja daje se u pododeljku 3.2.1. S. Krimer Gaborović ukazuje ujedno na potrebu razumevanja problema lažnih parova (npr. eng. *scarlet* ‘otvorenocrven’ i srp. *skerletan* ‘purpuran’, ‘ljubičastocrven’, eng. *lemon* ‘bledožut’ i *limun-boja/limunast* ‘jarkožut’) (str. 188–190). Kolokacije su još jedan važan indikator sličnosti i razilaženja u načinima konceptualizacije boja u engleskom i srp-

²⁷ Za više detalja up. pododeljak 3.2.1.

skom jeziku. S jedne strane, reč je naročito o ontološkim kolokacijama, dakle onima koje reflektuju entitete iz vanjezičke stvarnosti, gde kao jedan od kolokata stoji hromatski naziv, npr. *white snow* ‘beli sneg’, *black night* ‘crna noć’, *red blood* ‘crvena krv’, *green grass* ‘zelena trava’ itd. (str. 192). Razlike u kolokacionim spojevima (npr. eng. *green memory* ‘zeleno sećanje’ i srp. *sveže sećanje*, eng. *red iron* ‘crveno gvožđe’ i srp. *usijano gvožđe* itd.) (str. 184), mogu zapravo poslužiti kao objašnjenje za različitu percepciju u različitim kulturama (up. eng. *brown bread* i srp. *crni hleb*, eng. *brown ale* i srp. *crno pivo*, eng. *brown sugar* i srp. *žuti šećer* i dr.) (str. 196). Sintagme s elementom naziva za boju uobičajeno podležu (1) metaforičkim proširenjima značenja, npr. eng. *white flag* (a) ‘bela zastava’ i (b) ‘poraz’, ‘predaja’, ‘primirje’ i srp. *beli biseri* (a) ‘biseri bele boje’ i (b) ‘zubi’ (str. 200–201), ali i (2) metonimijskim proširenjima značenja, npr. *there are also two whites to think about* ‘treba misliti i o dva belca’ ili *bolesnik* [je...] *nedostaje mu nešto belo* (misli se na drogu) (str. 201). Hromatski nazivi mogu iskazati i prisustvo ili odsustvo sjaja, prisustvo ili odsustvo svetla, ne vezujući se za ton boje (str. 202), a mogu iskazati i obeležja koja nisu u vezi s vizuelnom percepcijom boje, npr. eng. *purple prose* ‘previše kitnjasta proza’ i *plava krv* ‘aristokratska krv’ itd. (str. 204). U odeljku posvećenom idiomima, S. Krimer Gaborović se posebno osvrće na poredbe, npr. eng. *as white as sheet* i srp. *beo kao smrt*. Uprkos utvrđene podudarnosti između engleskog i srpskog jezika u pogledu poredbi koje uključuju boje ‘belu’, ‘crnu’, ‘crvenu’, ‘zelenu’, ‘žutu’ i ‘plavu’, te koje reflektuju predstave o prototipičnom jezgri osnovnih kategorija boja, postoje i razlike između dva jezika, npr. eng. *red as fire* ‘crven kao vatra’ naspram srp. *crven kao plamen/žar/žeravica*, *red as a turkey-cock/lobster* ‘crven kao ćuran/jastog’ naspram *crven kao rak/crvendać* (str. 214). Hipero-hiponimski odnos osnovne kategorije boje i njenih nijansi prikazan je na primeru ‘plave’ i ‘narandžaste’ boje. Analiza je pokazala razuđenost naziva za nijanse jedne boje, te delovanje principa jezičke relativnosti u njihovom imenovanju u različitim jezicima (npr. u engleskom nijanse ‘narandžaste’ imenuju se prema ‘lososu’ i ‘flamingu’, a u srpskom prema ‘šargarepi’, ‘kajsiji’ i ‘bundevi’, kao autohtonim biljnim vrstama jugoistočnog Balkana) (str. 239–246).

U petom poglavlju o tvorbenoj sintagmatici engleskih i srpskih hromatskih leksema (str. 247–289), analizira se tvorbeni struktura 11 BCT u oba jezika i tvorbeni modeli za izvođenje novih hromatskih naziva od 11 BCT. Zanimljivo je da glagolskih izvedenica s elementom boje u srpskom jeziku

ima znatno više nego u engleskom jeziku. Sufiksacije su znatno brojnije od prefiksacija, kako u engleskom tako i u srpskom jeziku, a u oba jezika veoma zastupljene su kompozicije (str. 250–266). Poglavlje o tvorbenoj sintagmatici završava se sistematizovanjem dobijenih rezultata, u vidu tabelarnog pregleda (str. 271–289). Tu su navedeni podaci o pojedinačnim engleskim osnovnim nazivima za boje, njihove tvorenice, značenja, primeri upotrebe sa izvorima i srpski prevodi, što se može posmatrati i kao svojevrsan mali dvojezični semantičko-derivacioni rečnik naziva za boje u engleskom i srpskom jeziku. Ovaj tabelarni prikaz pokazuje da značenja koja srpski jezik izražava pomoću afiksacije, engleski jezik realizuje na nivou lekseme.

Konačno, Prilog sadrži naučno-tehničku sistematizaciju boja, te prikazuje prateće rečnike boja (str. 331–349). Nekompletnost navedenih modela očituje se u činjenici da se boje predstavljaju isključivo u svom statičnom (izolovanom i vankontekstnom), ali ne i dinamičkom obliku. To otežava i lingvistička istraživanja.

Nazivima za boje S. Krimer Gaborović se bavi govoreći još o genezi kategorije ‘roze’ u leksičko-semantičkom polju ‘boja’ u srpskom jeziku (2019b), srpskim nazivima za primarno-osnovne boje i njihovim jezičko-pojmovnim asocijacijama (2019c), srpskim nazivima za sekundarno-osnovne boje i njihovim jezičko-pojmovnim asocijacijama (2020), teorijskim, metodološkim i praktičnim aspektima sastavljanja englesko-srpskog rečnika naziva za boje (2021a), srpskim nazivima za 11 neosnovnih boja i njihovim jezičko-pojmovnim asocijacijama (*bordo, tirkizna, zlatna, bež, srebrna, teget, oker, lila, ciklama, krem i pink*) (2022a), konotativnim značenjima srpskih BCT *siv* i *ružičast* ili *roze/roza* sagledano iz ugla intrakoloritne antonimije (2022b) (up. deo četvrti), srpskim BCT prema testu izdvajanja i u odabranom frekvencijskom rečniku (2022d). U koautorstvu sa I. Jakovljević (2021b; 2022c) analizira se rodno diferencirano imenovanje boja u standardnom srpskom jeziku.

2.2.10. Andrić (2020): kontrastivno analizira mađarske i srpske nazive za boje, ali ćemo se ovde, iz razumljivih razloga, usredsrediti na potonju grupu navedenih hromatskih prideva.

Nakon uvodne rasprave o pojmu „boja”, njenim inherentnim karakteristikama (obojenost ili ton, zasićenost i svetlina ili sjaj), te univerzalističkoj tipologiji osnovnih kategorija boja i njihovih pripadajućih naziva (27–37), Edita Andrić se bavi temom boja i njihovih asocijacija, gde objašnjava da

srpski (i mađarski) nazivi za osnovne boje vode poreklo još iz prajezika, npr. *plav* < praslovenskog oblika **polvb*, *smeđ* < staroslovenskog *směďb*. S druge strane, nazivi za različite nijanse često su motivisani asocijacijama, u smislu da specifičan kolorit nekog entiteta (biljke, životinje, predmeta, pojave) postaje stimulus za konkretan asocijativni naziv za boju, npr. *kestenjast* < *kesten*, *maslinast* < *maslina*, *vran* < *gavran* itd. (str. 46). Uobičajene su i pozajmljenice, npr. *braon*, *bordo*, *lila* itd. U procesu komunikacije nazivi za boje nikada ne stoje samostalno, već se uvek odnose na neki pojam (str. 42). Te, mahom atributske sintagme, s vremenom stvaraju ustaljene spojeve reči, kolokacijske sprege i frazeološke jedinice. Sve se one dugoročno toliko ustale da često prerastaju u složenice, obrazujući tako asocijativne nazive za konkretnu nijansu boje ili monofrazeme, npr. *beo sneg* → *beo poput snega* → *snežnobeo/sneg-beo* (str. 42). U tom pogledu, evidentna je kulturološka bliskost između mađarskog i srpskog jezika, dok su značajna razilaženja konstantovana kod naziva vezanih za biljni i životinjski svet, npr. *crni luk* i *vöröshagyma* dosl. ‘crveni luk’ (str. 49). Primetno veća odstupanja opažaju se još kod frazeoloških izraza, npr. *zelen od zavisti* i *sárga az irigységtől* dosl. ‘žut od zavisti’ (str. 52). Kod nekih frazeoloških izraza, međutim, značenja se poklapaju, no u jednom jeziku uopšte nema elementa boje, npr. *čuvati bele pare za crne dane* i *takarékoskodik a nehéz időkre* dosl. ‘čuvati novce za teška vremena’ (str. 52). Mađarski i srpski jezik imaju bogat spektar sufiksa za građenje novih reči, npr. *beo*: *beličast*, *belilo*, *belina*, *belance*, *beonjača* i dr., a posebno je značajan broj složenica gde je naziv za boju prvi konstituent, npr. *belocvat*, *belogrud*, *belokos*, *belolik* itd. (str. 47–49). Percepcija kategorije boje uslovljena je jezikom i kulturom, a ne samo univerzalnim kognitivnim parametrima, zbog čega govornici različitih jezika iste boje kolociraju sa različitim leksemama, a iste stvari se opisuju drugačijim bojama, recimo do pred dvadesetak godina u srpskom jeziku se govorilo *golubijeplav*, a danas *golubijesiv* (str. 49). *Crno vino* u mađarskom jeziku se opisuje kao ‘crveno’ – *vörösbor*, a šargarepa (reč je u srpski jezik pozajmljena upravo iz mađarskog jezika) je ‘žuta’ – *sárgarépa* dosl. žuta repa (str. 51). Posebno komplikovani za međujezička upoređivanja su polisemični hromatski nazivi, npr. srp. *plav* u značenjima 1. ‘plave boje’ i 2. ‘svetložut’, ‘žučkaste nijanse (kada se opisuje boja dlake)’.

Nakon rasprave o semantici i derivacionoj morfologiji ahromatskih kolorita – ‘bela’, ‘crna’ i ‘siva’, i njihovih nijansi (75–183), sledi semantička i tvorbena analiza hromatskih kolorita. To su srpski (i mađarski) nazivi

za sledeće boje: (1) ‘crvena’ (str. 185–252), koja se razvija na trećem mestu u BK nomenklaturi. Budući da BCT pokrivaju širok raspon tonova, pokazali su se nedovoljnim u svakodnevnoj komunikaciji (str. 238). Stoga su u širokoj upotrebi još nazivi za različite nijanse osnovne boje, ovde su to *grimizan*, *bordo*, *paprika-crven*, *boja trule višnje* itd.; (2) ‘plava’ (str. 253–291), čiji su nazivi u srpskom jeziku *plav*, *modar* i *teget*, dok su raspoloživi nazivi za različite nijanse ‘plave’ *azuran*, *tirkizan*, *indigo*, *bebi-plav*, *kobaltnoplav* itd. Zanimljivo je da se ‘plava’ dugo izjednačavala sa (a) ‘zelenom’ (možda zbog toga što se sve do kraja 15. veka boja vode smatrala zelenom, a verovatno i zbog toga što se ove dve boje lako „simultano perцепiraju”) i (b) ‘crnom’, i to verovatno zato što se ‘plava’ dugo poistovećivala s bojom modrica na telu, sa smrću i žalosti (str. 258). E. Andrić spominje još preovlađujuće pozitivan odnos govornika srpskog (i mađarskog) jezika prema ‘plavoj’ boji koja asocira na *mir* i *spokoj*, *lepotu* i *ljubav*, *slobodu*, *nadu*, *mir*, *nirvanu*, itd. (str. 273). No, pojedini ispitanici navode i loše asocijacije za stimulus ‘plava’, npr. *grobnica*, *more*, *smrt*, *dosada*, *ružan*, *glup*, *tužan*, *bezličan*, *depresivan*, *drljav*, *hladan* (str. 273); (3) ‘zelená’ (str. 293–336) se, kako je već navedeno, dugo vremena percepirala neodvojivo od ‘plave’ boje, pa su dva kolorita predstavljala jednu kategoriju, pri čemu u nekim jezicima još uvek nije došlo do njihovog odeljivanja, npr. vijetnamskom (str. 295). U osnovnom značenju *zelena* je ‘ime za boju lišća i trave’, dok se u prenesenim značenjima odnosi na nešto ‘nesazrelo i mlado’ (plodovi, usevi) i fig. ‘neiskusno’, mlado’ (str. 296). Negativna osećanja povezana sa stimulusom *zelen* su *bes*, *zavist* i *bolest*, dok su među pozitivnim asocijacijama *mir*, *nada*, *opuštanje*, *svež(ina)*, *život* itd. (str. 309); (4) ‘žuta’ (str. 337–379) kao najsvetlija i najtoplija hromatska boja (str. 339), povezuje se sa Suncem i sunčevom svetlošću (str. 341, 346). Leksikografski uzev, pridev *žut* ima doslovno značenje ‘koji je boje limuna, žumanceta, voska, zlata i sl.’ No, E. Andrić obrazlaže (str. 340) da boja voska (misli se na lojanicu) i nije baš fokalno žuta. Konotacije ‘žute’ preovlađujuće su pozitivne – *radost*, *sreća*, *zadovoljstvo*, *optimizam* itd. (str. 341), mada ima i negativnih – *nered*, *haos*, *neobuzdanost*, *bolest* (up. *žutica*), *ludilo*, *ljubomora* itd. (str. 342, 349); (5) ‘smeđa’ (str. 381–411) spada među tercijarne kolorite, što znači da nastaje mešanjem drugih boja (str. 383). U srpskom jeziku ima nazive *braon* ‘kestenjast’, ‘otvoreno mrk’, *smeđ* ‘koji je boje pržene kafe’, ‘kafen’ i *mrk* (1) (a) ‘koji je tamne boje’, ‘tamnosiv’, ‘tamnosmeđ’, ‘zagasit’, ‘taman’, ‘crn’ i (b) ‘mračan’, ‘taman’, ‘tmuran’ i (2) u prenesenom značenju (a) (o ljudima)

‘namrgođen’, ‘smrknut’, ‘natmuren’, ‘mrzovoljan’, ‘zlovoljan’, ‘neraspoložen’, ‘ljut’, (b) ‘mračan’, ‘turoban’, ‘sumoran’, ‘naprasit’, ‘prek’, i (c) ‘lišen vedrine, veselosti’, ‘neveseo’ (str. 384). Prema rečima E. Andrić (str. 385), navedene rečničke definicije su kontradiktorne. Naime, *mrk* imenuje tamnu boju, a *braon* otvorenu tj. svetlu mrku, ali budući da nedostaju književne reference, korisnik je prinuđen da se za upotrebu oslanja na vlastiti osećaj izvornog govornika. Može se zaključiti da su *braon* i *smeđ* puni sinonimi, dok je *mrk* naziv za tamnije nijanse ‘smeđe/braon’. Zbog značenja dubokog mraka, *mrk* tipično ima negativnu konotaciju. U pogledu kolokacija, *braon* uobičajeno služi za opisivanje karakteristične boje entiteta o kome se govori, dok *smeđ* imenuje ljudske boje i živu prirodu. ‘Smeđa’ je, nadalje, topao i neutralan kolorit, koji je vrlo često zastupljen u vanjezičkom okruženju – živa i neživa priroda (flora i fauna, zemlja, kamen). ‘Smeđa’ se smatra još bojom jeseni i zime. Njen raspon nijansi je pozamašan, od blede *bež*, preko *boje bele kafe*, *drap*, *boje kože*, *boje ćilibara*, *čokoladne*, *kestenjaste*, *kafene*, do tamnosmeđih nijansi koje izgledom podećaju na crnu boju (npr. *boja lignita* (str. 402)). ‘Smeđa’ nosi u sebi simboliku *konzervativnosti*, *razboritosti*, *snage*, *izdržljivosti*, ali i *dosade*, *pasivnosti*, *melanholije*, *depresije* i *prljavštine*. Simbolika ‘smeđe’ prožeta je, naime, tamom (str. 389), zbog čega ‘smeđa’ nije samo boja drveta, čokolade, hleba i kafe, već i opalog lišća i izmeta (str. 393–394, 404); (6) ‘purpurna’ (str. 413–428) nastaje mešanjem ‘crvene’ i ‘plave’, slično kao i ‘ljubičasta’, ali kod ‘purpurne’ dominira udeo ‘crvene’ (str. 415). U srpskom jeziku naporedo se upotrebljavaju pridevi *purpuran* i *grimizan* oba: ‘ljubičastocrven’ (u prošlosti se ova boja dobijala od ljuštore morskog puža iz Sredozemnog mora) (str. 416). Kroz istoriju ‘purpurna’ je bila simbol kraljeva i visokih dostojanstvenika, obilja i luksuza. ‘Purpurna’ zahvata širok spektar nijansi, zbog čega njihova precizna identifikacija nije tako jednostavna kao kod drugih boja (str. 419); (7) ‘ljubičasta’ (str. 429–441) je najtamnija spektralna boja. Nastaje mešanjem postojane ‘plave’ i energične ‘crvene’. Kao naziv za sekundarnu boju, *ljubičasta* imenuje ‘crvenkastoljubičaste’ i ‘plavičastoljubičaste’ nijanse (str. 431). Ima značenje ‘koji je boje ljubičice, violetan’, dok je *lila* ime za ‘plavkastocrvenkastu, svetloljubičastu’, a *violetan* ‘koji je boje ljubičice, ljubičast’ (str. 432). Simbolički uzev, ‘ljubičasta’ je boja bogatstva i luksuza, mašte, katoličkih kardinala, feminističkog pokreta itd. (str. 432–433). Za razliku od tamnih ljubičastih tonova, svetle ljubičaste nijanse simbolizuju ‘intimnost’, ‘nežnost’ i ‘ljubaznost’. *Boja lavande*

i druge slične nijanse simbolizuju ‘nevinost’ (str. 434); (8) ‘ružičasta’ (str. 443–459) nastaje mešanje ‘bele’ i ‘crvene’ boje. Prema RMS imena za ovu boju u srpskom jeziku su *ružičasta* u značenju ‘rumen, rumenkast’ i *roza*, ne *roze*, oba derivati od latinske osnove *rose* ruža (misli se na boju cveta divlje ruže), a danas se sve češće koristi i pridev *pink* (str. 445). ‘Ružičasta’ je kolorit žena i ženskog okruženja, ali i homoseksualaca (str. 447), kao i zaljubljenosti, a u negativnom značenju euforičnog kiča, sentimentalnosti i slabosti. ‘Ružičasta’ je takođe boja slatkiša, prolećnog i drugog cveća, mesa, Barbika i flaminga (str. 448–449); (9) ‘narandžasta’ (str. 461–476) nastaje mešanjem energične ‘crvene’ i radosne ‘žute’, a ime je dobila po tropskoj voćki (narandži). Bundeve i šargarepe takođe su narandžaste. Ovo je boja radosti, koja podseća na sunčevu svetlost, koja zrači entuzijazmom i kreativnošću (str. 464). Opisuje se još kao boja mladosti, svežine, energije, snage i moći. Privlači pažnju, zbog čega su znaci upozorenja na opasnost često narandžastožute boje. U Srbiji (i Mađarskoj) takođe je boja gradske čistoće (str. 465–476).

Edita Andrić detaljnije govori još o „ljudskim bojama”, dakle mogućim bojama tena i očiju, između ostalog i kada su izvedene metonimijskim prenosom značenja (str. 479–494), kao i o nazivima za boje konja (str. 497–513).

2.2.11. Ostali autori

Uz prethodno navedene autore, temom srpske hromatske leksike, i to često iz perspektive nelingvističkih nauka, bavili su se i drugi. Ovde ćemo spomenuti samo neke od istraživača, na osnovu čega će biti moguće steći uvid u vrstu i opseg obrađenih tema: (1) **Filipović** (1961) – osvetljava problematiku nazivanja strana sveta i naroda po bojama;²⁸ (2) **Pižurica** (1971; 1994) – (a) govori o bojom motivisanim imenima domaćih životinja u crnogorskom selu Rovca i (b) obrađuje zoonime motivisane bojom ekscerpirane iz šestotomnog RMS; (3) **Stijović** (1979) – tumači antroponime izvedene od naziva za boje kod „Bošnjaka” u Metohijskom (Pečkom) Podgoru; (4) **Mitković** (1988) – analizira fond leksike boja sela Jelašnica kod Niša; (5) **Karanović** (1994) – raspravlja o simbolizaciji prostora svatovskog rituala bojom; (6) **Maksimović** (1994) – govori o bojama u medi-

²⁸ Tom problematikom bavi se i Gabrijela Šubert (2001), koja diskusiju proširuje na sve slovenske jezike.

cinskoj terminologiji; (7) **Nedeljkov** (1994) – analizira patronime po boji; (8) **Pešikan-Ljuštanović** (1994) – bavi se karakterizacijom epskog junaka bojom; (9) **Petrović** (1994) – osvetljava simboličku funkciju boja, koju prvenstveno određuju kulturno-istorijski faktori; (10) **Vasić** (1994) – tumači upotrebnu vrednost simbola boje (i broja); (11) **Vuković** (1994) – tumači simboliku boja u leksici i onomastici; (12) **Čupić** (1995) – tumači boje u kosovskometohijskoj toponimiji; (13) **Peco** (1997) – obrađuje hromatsku leksiku u delima pesnikinje D. Maksimović; (14) **Prčić, Lj.** (2000) – analizira pridev *beo* kao element u različitim sintagmatskim spojevima; (15) **Petrović** (2001) – osvetljava poreklo i semantiku prideva *otvoren* i *zativoren* kao oznaka za svetlu i tamnu nijansu boja; (16) **Ratković** (2007; 2011) – (a) istražuje nazive za boje u engleskoj i srpskoj frazeologiji i (b) analizira upotrebu naziva za ‘žutu’ boju u engleskim i srpskim frazeologizmima; (17) **Radenković** (2008) – bavi se karakterizacijom mitoloških bića pomoću boja u narodnoj kulturi slovenskih naroda; (18) **Šolak** (2009) – obrađuje načine na koji je nobelovac Andrić opisivao boju lica pojedinih likova u svojim pripovetkama i romanima; (19) **Janković** (2012) – analizira fitonime od prideva *beo*; (20) **Pejić – Škorc** (2014) – istražuju preferentna i asocijativna značenja boja kod studenata umetničkih i neumetničkih fakulteta; (21) **Filipović Kovačević** (2015; 2019) – (a) tumači prenesena značenja leksičkih jedinica ‘plave’ boje u engleskom i srpskom jeziku i (b) kontrastivno istražuje konceptualnom metonimijom motivisana proširena, metaforička značenja engleskih i srpskih leksema s pojmom boje, i to ‘crvena’, ‘roze’, ‘plava’, ‘zelena’ i ‘žuta’, koja izražavaju apstraktna emotivna, mentalna i fizička stanja ljudi, npr. besan čovek je ‘crven’, nerealan čovek ‘vidi ružičasto’, ljubomoran čovek je ‘zelen’ itd. Bez obzira na kulturno-jezičku datost, zajedničko poreklo u evolucijskoj biologiji verifikuje univerzalnost ovakvih metafora, što potvrđuje i veći broj sličnosti nego različitosti među konstantovanim metaforama u engleskom i srpskom jeziku; (22) **Milosavljević** (2015) – opisuje engleske poredbe s pridevima za boje i njihove srpske prevode; (23) **Babić** (2017) – govori o sistemu naziva za boje u delima D. Obradovića; (24) **Milenković – Stamenković** (2018) – sagledavaju kontrastivna rečnička značenja primarnih boja u srpskom i engleskom jeziku; (25) **Jović** (2020) – daje pregled hromatske leksike u Škaljićevom rečniku turcizama; (26) **Dragičević** (2021; 2022) – (a) tumači postojanost neologizama za nijanse boja u srpskom jeziku i (b) bavi se suparništvom

slovenskih derivata i anglicizama kada je u srpskom jeziku potrebno imenovati nazive za nijanse različitih boja.

3. Evolucija naziva za boje u engleskom i srpskom jeziku

Kako je to ranije već bilo istaknuto, jezici se između sebe razlikuju kako po broju, tako i po strukturi naziva za boje. To je odraz kulturološkog nasleđa, pri čemu se same kulture razvijaju pod različitim geografskim, društveno-istorijskim i ekonomskim okolnostima. U nastavku ćemo se bliže pozabaviti istorijatom i motivisanošću engleskih i srpskih naziva za boje, pridevima kao primarnom vrstom reči za hromatsko imenovanje, njihovim rečničkim značenjima, kao i raspoloživim postupcima za proširivanje postojećeg leksičkog fonda naziva za boje (pozajmljenice i morfološke izvedenice).

3.1. Istorijat i motivisanost naziva za boje

Budući da se inventar naziva za boje u svim jezicima uspostavlja poštujući principe jezičke ekonomije, različite kulturno-jezičke zajednice raspolažu prevashodno takvim imenima boja koja su neophodna za raspoznavanje i uspešnu komunikaciju (Ilić 2016a: 34).²⁹ Po istom principu odvija se leksičko proširivanje hromatskog leksikona uvođenjem novih naziva.

Racionalna klasifikacija i preciznije uređivanje vanjezičkog koloritnog prostora po principu jedno ime za jedan pojam, ovde jedna leksema kao ime jedne boje, pojava je novijeg datuma. Naime, takva klasifikacija proističe iz potrebe industrijalizovanih društava za uspostavljanjem razlike između mnoštva čistih tj. uvek jednako hromatski uobličenih, te savršeno prepoznatljivih kolorističkih entiteta (njih u vanjezičkoj stvarnosti zapravo i nema mnogo). Za razliku od savremenog čoveka, praistorijski homosapijens je oslikavao prizore iz obojenog vanjezičkog okruženja, ali bez potrebe za racionalnim unošenjem reda u vizuelne impresije o raznorodnim kolorističkim utiscima (King 2005: 4–5). Vrlo je verovatno da je početak jezičkog

²⁹ Princip jezičke ekonomije proističe iz **kognitivne ekonomije** (eng. *cognitive economy*). Nju Rosch (1978: 28) definiše kao jedan od ključnih principa kategorizacije, u smislu da se kategorizacija suštinski svodi na dobijanje maksimuma informacija uz najmanji kognitivni napor. Grice (1989: 26) taj princip definiše maksimumom da čovek u konverzaciji koristi samo onoliko podataka koliko je zaista neophodno, ne više od toga.

razvoja obeležilo odsustvo bilo kakvog pojma ‘boja’, pošto je „primitivan” čovek entitete iz vanjezičkog okruženja uglavnom percipirao kao realije definisane pre svega ahromatskim, pa tek onda (u značajno manjoj meri) hromatskim informacijama. Stoga su atributi svetlina i sjaj(nost) dugo vremena imali mnogo veći značaj od tona boje.

Istorijski gledano, stavljanje same boje, tj., tona boje na pijedestal kolorističke karakterizacije pojava je novijeg datuma, svojstvena savremenim i tehnološki visoko razvijenim društvima (Ivić 1996: 11–13). Sve do otprilike kasnog srednjeg veka u engleskom (ali i srpskom) jeziku nedostajao je jasno definisan apstraktni pojam ‘boja’, u obliku u kojem ga danas poznajemo. To znači da su u prošlosti „civilizovani” Evropljani takođe smatrali da je konkretnu boju daleko značajnije i svrsishodnije kvalifikovati kao svetlu odn. tamnu od preciznog određivanja njenog tona (Gage 1999: 69–78). No, kada se u srednjem veku najpre u manufakturnoj, a potom i u industrijskoj proizvodnji proširilo bojenje mnoštva najrazličitijih proizvoda, to je povećalo potrebu da se imenuju različiti tonovi, što je dovelo do povećanja ukupnog broja različitih naziva za boje.

U pogledu motivisanosti kolorističkih naziva, izvorno su se boje ime- novale prema predmetima kojima su bile inherentno svojstvene, kao i prema materijalima od kojih su se proizvodile ili su od njih proistekle (Štimac Ljubas 2013: 98). Tehnološki napredak u vezi sa izradom veštačkih boja, te njihova primena u bojanju različitih tekstilnih, plastičnih, kozmetičkih, farmaceutskih i drugih proizvoda za svakodnevnu upotrebu, otvorili su neograničene mogućnosti farbanja u najrazličitije i jarke boje. Novi tonovi i nijanse nazivani su prema entitetima s određenim svojstvima obojenosti: (1) cveće i voće, npr. *ljubičasta*, *maslinasta*, (2) životinje, npr. *papagaj-zelena* ‘žučkastozelena’, *mišje siva*, (3) prirodne pojave, npr. *nebeskoplava*, *oker* ‘boja ilovače’, ‘braonkastožuta’, (4) metali i minerali, npr. *tirkizna* ‘zelenkastoplava’ odn. ‘plavkastozelena’, *zlatna*, *srebrna*, (5) različiti proizvodi za ljudsku upotrebu, pre svega hrana i piće, npr. *krem* ‘žučkastobela’, *bež* ‘boja bele kafe’, ‘svetlobraon’, *čokoladna boja* ‘tamnobraon’, (6) geografski pojmovi i lokaliteti, npr. *magenta*, ‘ljubičastocrvena’ (ital. *Magenta*), (7) imena naroda i lokaliteta, npr. *prusko plava*, *berlinsko modra* i (8) imena istaknutih ličnosti, npr. *Ticijan plava*, *vangogovski žuta* (up. Jelaska et al. 2005: 363–365; Gieroń-Czepczor 2011: 9; Ilić 2011: 54–55; Krimer Gaborović 2019a: 73–75).

Lekseme kojima se imenuju boje u najvećem broju su deskriptivni nazivi kojima se primarno imenuju vanjezički korelati određene boje, tek su sekundarno to imena boja. U savremenom engleskom jeziku brojni hromatski nazivi zapravo su metonimi. Neki datiraju još iz 16. i 17. veka, npr. *amber* '(boja) ćilibar(a)', *emerald* '(boja) smaragd(a)', *argent* 'srebrna (boja)', *orange* 'narandžasta (boja)', *hazel* 'lešnik (boja)', *peach* 'breskva-boja', *citron* 'limun-boja', 'limunasta', *carrot* 'šargarepa-boja', *olive* 'maslinasta (boja)', *flaxen* '(boja) lan(a)', *ebony* 'boja ebonovine' i dr. Reč je o tipu metonima nastalom pretežno u 19. veku kao posledica industrijalizacije, kolonizacije, otkrića i inovacija, te ekspanzije novinskih reklama i oglasa, kao prvih sredstava masovne komunikacije. To se nastavilo u 20. veku sve do danas, npr. *coffee* 'boja kafe', 'kafena boja', *canna* 'boja kane', itd. Novi hromatski nazivi motivisani su najrazličitijim konceptima, zbog čega se može reći da ne postoje nikakva ograničenja za nastanak novih metonima (Matchi 2004: 130). Tako je i u srpskom jeziku, premda se ovde brojni nazivi pozajmljuju upravo iz engleskog jezika, npr. *pink* 'jarkoroza', 'drečavoroza', *magenta* i *fukcija* (eng. *fuchsia*) oba: 'ciklama (boja)', *kaki* 'boja na prelazu iz smeđe u zelenu', itd.

Da bi preživeli, ljudi prošlosti su na različite načine iskazivali sposobnost opažanja obojenosti okruženja (Biggam 2012: 170–172). Uronjeni u prirodno okruženje i izrađujući predmete od prirodnih materijala, praiistorijski ljudi su imali jasnu predstavu o boji sveže trave, vedrog neba ili mora i dr., i uglavnom nije bilo potrebno da sve vanjezičke realije opisuju posebnim nazivima. No, ukoliko bi im egzistencija zavisila od toga da li umeju da pronađu na primer specifične jestive biljke ili izbegnu naročito opasne životinje, i te kako su obraćali pažnju na ključne osobine takvih biljaka i/ili životinja, kako bi ih ubuduće lakše uočili i prepoznali. Tako, recimo, prilikom susreta s medvedom, pored veličine, ponašanja i oblika te životinje, čovek prošlosti bi registrovao još boju medveđeg krzna, pa bi poredba 'kao medved/nalik na medveda' (eng. '*like a bear*') počela da se koristi kako bi se ukazalo i na njegovu sasvim specifičnu obojenost. Tako je nastala odgovarajuća neosnovna kategorija boje tj. kategorija 'medveđa boja' ili 'boja medveda' (eng. '*bear-coloured*'). Uprkos tome što prototip-sko značenje reči 'medved' nije onakvo kakvo je bilo u praiistoriji, niti je danas istovetno u različitim društveno-jezičkim zajednicama, i dalje ostaje

neokrnjena semantička prozirnost hromatskog naziva ‘medveđa boja/boja medveda’, koja baca svetlo na motivisanost tj. etimologiju ovog naziva.³⁰

Hromatski koncepti zapravo većinom ostaju povezani s vanjezičkim entitetima koji su ih motivisali. To su isprva uglavnom bila značenjski transparentna imena. Ukupan broj hromatskih koncepata čiji su značaj i frekvencija upotrebe bili toliki da su se značenjem odvojili od motivnih entiteta nije preterano obiman. Samo je mali broj koloritnih koncepata postao nezavisan od entitetskih prototipa i s vremenom je prerastao u **osnovne kategorije boja** (eng. *basic colour category*, ili, skrać. BCC). Evoluciju kontekstualno nezavisnih kategorija boja u ranim ljudskim zajednicama motivisao je prevashodno njihov praktični značaj, rečju to je zavisilo od potrebe da se upućuje na riskantne, društveno značajne i/ili egzotične entitete (Biggam 2012: 171). Česta upotreba koncepta ‘boja medveda/medveđa boja’ u značenju ‘crvenkastosmeđa’ dovela je do toga da se u nekadašnjim društvenim zajednicama obrazuje nova hromatska kategorija, i to izdvajanjem ‘crvenkastosmeđe’ iz ‘makrocrcvene’ kategorije boje (o makrokategorijama, detaljnije, govoriće se u pododeljku 5.2.3.1). Kasnije se polje ‘crvenkastosmeđe’ boje, inicijalno ‘boja medveda/medveđa boja’, proširilo tako što je obuhvatilo još ‘tamnosmeđu’, ‘žućkastosmeđu’ i uopšte sve druge ‘smeđe’ tonove. Što se kategorija ‘smeđe’ boje više širila, to se sve ređe povezivala s ‘bojom medveda’, postepeno postajući sve apstraktnija tj. bazičnija. Bitna karakteristika osnovne kategorije boje očitovana je u činjenici da BCC mora da zahvati dovoljno široko područje prostora boja kako bi njen pripadajući naziv tj. **osnovni naziv za boju** (eng. *basic colour term*, ili, skrać. BCT) postao nadređeni naziv, dakle hiperonim za druge srodne nazive (hiponime). U tom svetlu, gornji primer ilustruje kako jedna kategorija boje (ovde ‘boja medveda/medveđa boja’ tj. ‘crvenkastosmeđa’) s jasnom entitetskom etimologijom (ovde ‘medved’) može da promeni status prelazeći u drugu kategoriju boje (ovde kategoriju ‘smeđe’ boje), gde ta druga kategorija postaje BCC. U toku tog postepenog procesa menjaju se i prototipi (ovde ‘boja medveda/medveđa boja’ postaje (fokalna) ‘smeđa’).

S vremenom sve više slabi semantička transparentnost hromatskih naziva koji imenuju apstraktne hromatske kategorije, i to posebno osnovne kategorije boja, zbog čega etimologija pojedinih naziva postaje neprozirna

³⁰ Motivisana leksema podrazumeva jezički znak koji je prost, ima raščlanjivu formu i proziru sadržinu (Prčić 2008: 15).

i za izvorne govornike konkretnog jezika. Prema rečima C. Biggam (2012: 172) prototipi su odigrali ključnu ulogu kod nekoliko najstarijih kategorija boja (eng. *early colour categories*), pri čemu je poreklo kategorija i potkategorija koje se odnose na uža područja boja, i koje su nastale u kasnijim stadijumima jezičkog razvoja, moglo biti motivisano i nekim drugim procesima. Primera radi, eng. potkategorija ‘purple’ u značenju ‘ljubičasta (boja)’, izdvojila se u novu BCC iz BCC ‘plava’ i BCC ‘crvena’, i to na osnovu kontrasta, dakle ‘ne plava’ (eng. ‘*not blue*’) i ‘ne crvena’ (eng. ‘*not red*’). Uopšte uzev, nove BCC nastajale su i nastaju deobom postojećih makrokategorija. Tako se, recimo, iz praistorijske osnovne kategorije boje ‘makrocrvena’, čiji je prototip najverovatnije bila ‘vatra’ kao opšteprisutan prirodni fenomen, razvilo nekoliko novih osnovnih kategorija. Pretpostavlja se da je ‘makrocrvena’ evoluirala još u praistoriji, što znači da se pojavila odmah nakon ‘makrobele’ i ‘makrocrne’. Kasnije se ‘makrocrvena’ najpre razdvojila na dva najistaknutija tona u svom sastavu tj. BCC ‘crvena’ i BCC ‘žuta’, dok su se kasnije izdvojile još BCC ‘smeđa/braon’ i BCC ‘narandžasta’.

Budući da se u monografiji bavimo prevashodno sinhronom, a ne dijahronom problematikom engleskih i srpskih naziva za boje, ovde nećemo dalje govoriti o etimologiji hromatskih naziva u dva jezika, niti ćemo analizirati kako su kroz vreme menjali značenje. Ipak, kratko ćemo ukazati na izvore gde se ta pitanja detaljnije obrađuju.

Za engleski jezik postoji više takvih studija o kojima, između ostalog, govori Steinvall (2002: 29–30), pri čemu su posebno značajan doprinos dali Casson (1997) i Biggam (2012). Zanimljivo je još spomenuti da upravo Steinvall (str. 263) navodi kada je prvi put zabeleženo 50 različitih engleskih naziva za boje, i to: (1) oko 700. godine → *black* ‘crn’, *grey/gray* ‘siv’, *red* ‘crven’, *yellow* ‘žut’ i *green* ‘zelen’, (2) oko 900. godine → *white* ‘beo’ (*black* i *white* su se prethodno koristili samo u značenjima ‘taman’ odn. ‘svetao’), (3) 975. godina → *purple* ‘ljubičast’, (4) oko 1300. godine → *blue* ‘plav’, *brown* ‘smeđ’ i *golden* ‘zlatan’, (5) 1400. godina → *crimson* ‘purpuran’, ‘grimizan’, *gold* ‘zlatan’, ‘boje zlata’ i *vermillion* ‘crvenkastonarandžast’. Svi drugi nazivi pojavili su se kasnije. Od preostalih BCT, *orange* ‘narandžasta’ pojavio se 1600. godine, a *pink* ‘roze/roza’ tek 1720. godine.

Prema našim saznanjima, za srpski jezik ne postoje tako sveobuhvatna dijahronijska istraživanja. Ipak, u za sada jedinom raspoloživom „Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika” (1971–1974) P. Skoka prona-

lazimo podatke da su u periodu od 9. do 11. veka, u staroslovenskom jeziku, iz kojeg se kasnije razvio srpski jezik, postojali nazivi za boje: (1) *beo* (*bio* ili *bijel*) (I: 152),³¹ (2) *crn* (I: 277), (3) *crven* (I: 275), *rumen* ‘crven’, ‘crljen’ (III: 171), *rus* ‘rumen’, ‘crven’ (III: 173), (4) *zelen* (III: 648), (5) *žut* (III: 689), (6) *plav* (II: 679), *modar* (II: 448), (7) *siv* (III: 246) i (8) *smeđ* (III: 292). Preostali koloritni nazivi pojavljuju se znatno kasnije, i to: (9) 18. v. → *grimizan* (*grimiz*) (I: 618), (10) 19. vek → *sur* ‘siv’, ‘pepeljast’ (III: 363), *zlatan* (III: 656–657). Naziv *ružičast* i *roze/roza* pojavljuje se u 19. veku (up. Krimer Gašporović 2019b: 118), dok se u 20. veku pojavljuju pozajmljenice *bež*, *bordo*, *braon*, *lila*, *pink*, *teget*, *tirkizan* itd. (up. Klajn – Šipka 2006).

Ovde svakako treba još spomenuti Lj. Radenkovića (2008), koji govori o boji kao obeležju mitoloških bića u slovenskim jezicima, te članke u zbornicima „Folklor u Vojvodini” (1994) i „Kodovi slovenskih kultura” (2001), kao i već navedene leksikografske izvore RJAZU i RSANU. Zanimljivo je, takođe, da na temelju analize „Erlangenskog rukopisa”, naše najstarije datirane pesmarice, približno s početka 18. veka, Stanić (2015: 269) konstatuje pojavu sintagme *siva boja*, no ne i *braon boja*. Potonja nedostaje i u drugim pesničkim rukovetima, osim kod Vuka, gde je zabeležena u pojedinačnom slučaju u vidu kolorističke nominacije za tip ljudi – *smeđa* (*dika*) (up. pododeljak 2.2.6). Očigledno je da se srpski jezik pre tri veka nalazio na prelazu iz šestog u sedmi stadijum razvoja naziva za boje prema BK teoriji iz 1969. godine (up. pododeljak 5.2.1).³²

Konkretni proces imenovanja određenog utiska iz obojene vanjezičke stvarnosti uvek započinje **leksemizacijom** tj. stvaranjem novih leksema kojima se imenuju boje (Bauer 1983: 42–50; Prčić 1998: 89–91). Nakon leksemizacije sledi **konsolidacija** tj. proces ustaljivanja novoformljenog naziva, kada ovakva, višestruko ponovljena leksema postaje prihvaćen jezički znak, i kada iščezava prvobitna mogućnost njenog dvoznačnog tumačenja. Završna etapa razvoja nove lekseme je **leksikalizacija** ili **idiomatizacija**,

³¹ Kako to Skok obrazlaže, naziv za boju *beo* (tj. *bio* ili *bijel*) vodi poreklo još iz praslavenskog doba, i to primarno u značenju ‘svetlost’, ‘sjaj’.

³² Do sličnog zaključka kao i Stanić, dakle da se pre tri veka srpski hromatski rečnik nalazio na prelazu iz šeste u sedmu evolucionu fazu, dolazi i Babić (2017: 99–112). Analizira sistem naziva za boje u delima Dositeja Obradovića. Građa, ukratko, potiče iz predvukovskog vremena (prelaz iz 18. u 19. vek). Obradović se pored šest primarno-osnovnih naziva – *b(ij)ela*, *crna*, *zelena*, *plava*, *crvena* i *žuta*, služio još nazivima *zlatna*, *srebr(e)na*, *mrka*, *s(ij)eda* i *šarena* (*boja*).

očitovana u otklonu od forme i/ili sadržine projektovane (i pretpostavljene) pravilom (up. Krimer Gaborović 2019a: 72). Tokom procesa ‘leksemizacija → konsolidacija → leksikalizacija’, gde se raspoloživi leksički fond obogaćuje novim leksemama, uz domaće reči (u svom osnovnom i/ili morfološki modifikovanom obliku) koriste se još reči pozajmljene i preuzete iz drugih jezika.

U pogledu morfološkog oblika u kome se pojavljuju, hromatske lekseme mogu biti **proste** (npr. *crven, plav*), **izvedene** (npr. *crvenkast, plave-tan*), **složene** (npr. *svetloplav, plavičastozelen*) i **frazne** (npr. *tamnije crven, bleđe žut*) (Prčić 2008: 15; Ratković 2007: 5, 141, 162, 165).

3.2. Pridevi kao primarna vrsta reči za imenovanje boja

Pridev je kao osnovni kvalifikator boje svojstven većini jezika sa konceptualnom kategorijom ‘boja’ (Dixon 1982: 55; Steinvall 2002: 73).³³ Marković (2010: 251) navodi relativno retke primere neevropskih jezika koji su izuzetak od tog pravila.

U kolokvijalnom engleskom jeziku pridevi se takođe najčešće upotrebljavaju za hromatsko opisivanje vanjezičke stvarnosti, ređe se pojavljuju imenice, još ređe glagoli, dok su najmanje učestali prilozi (Hutchings et al. 2019: 2–3). Ovaj zaključak izveden je uvidom u otprilike 200 rečnika i drugih izvora (novinski članci i drugi mediji masovne komunikacije) (Hutchings 2013: 445–447).³⁴

U srpskom jeziku boje se takođe najfrekventnije imenuju pridevima. Pridevi, ukratko, predstavljaju „osnovnu morfološku kategoriju u hromatskoj terminologiji, budući da osim što nose njeno glavno značenje, imaju i ulogu motivnih reči za izvođenje ostalih elemenata hromatskog vokabulara, tj. imenica, glagola i priloga sa značenjem boja” (Lazarević 2013: 49–50). Zbog svega do sada rečenog, fokus našeg istraživanja biće na pridevima, utoliko više što ćemo u monografiji pre svega nastojati da utvrdimo i istražimo najistaknutije nazive za boje u srpskom jeziku u odnosu na najistaknu-

³³ Pozivajući se na Lyonsa (1999: 48), Steinvall (2002: 73–78) ističe da je potrebno razlikovati referencijalnu ili imeničku od opisne (deskriptivne) ili atributivne upotrebe prideva kojima se obeležavaju boje.

³⁴ Averill (1980: 19–20) takođe obrazlaže da su, prema vrsti reči kojoj pripadaju, lekseme-imena boja u engleskom jeziku najčešće pridevi, tek ponekad imenice, i gotovo nikada glagoli ili prilozi.

tije nazive za boje u engleskom jeziku. U oba jezika to su pre svega osnovni nazivi za boje (BCT), koji su prema vrsti reči takođe pridevske lekseme. Opis i pregled morfoloških i sintaktičkih izvedenica za jedanaest BCT, u svojstvu najfrekventnijih i najistaknutijih engleskih i srpskih leksema kojima se imenuju boje prikazani su u monografiji Krimer Gaborović 2019a (247–289) (up. pododeljak 2.2.9). U vezi s tim, treba istaći da je prema petom BK kriterijumu za utvrđivanje osnovnih naziva za boje³⁵ derivaciona produktivnost tj. morfo-sintaktička razuđenost hromatskih naziva jedan od pokazatelja stepena bazičnosti konkretnog naziva za boju. Naime, što je veći broj morfoloških i sintaktičkih izvedenica jednog hromatskog prideva, utoliko je bazičniji i bolje je ukorenjen u jeziku (Golka 2014: 138–140). Tamo gde se uz prideve, kao osnovne morfološke kategorije u hromatskoj terminologiji, pojavljuju drugi elementi hromatskog vokabulara, tj., imenice, glagoli i/ili prilozi, to je pokazatelj dobre institucionalizovanosti konkretnog prideva, rečju njegove visoke istaknutosti, što je karakteristika upravo osnovnih naziva za boje (BCT).

3.2.1. Rečnička značenja prideva za boje

U engleskom jeziku postoji više specijalizovanih jednojezičnih rečnika naziva za boje, pre svega prideva kojima se imenuju boje. Ovde ćemo spomenuti samo neke: Maerz-Paul (1950) sa više od 3000 rečničkih odrednica, Kelly-Judd (1967/1976), Patterson (2003), Hutchings i dr. (2019), itd. (up. Literatura).

U srpskom jeziku za sada još uvek nedostaju takvi jednojezični rečnici. Kao izvori podataka o doslovnim i prenesenim značenjima hromatskih naziva uobičajeno se koriste RMS (1967–1976), RSJ (2007), još uvek nedovršeni RSANU, ARSJ (2005), te Otaševićev *Frazeološki rečnik srpskoga jezika* (2012). Koristan izvor informacija svakako predstavlja i kraći opis pridevskih naziva za boje u srpskom i engleskom jeziku koji daje B. Hlebec (1995: 323–333).³⁶ Manjka i celovitiji englesko-srpski i srpsko-engleski

³⁵ O BK kriterijumima, detaljnije, govoriće se u pododeljku 5.2.2.

³⁶ Pomenuti Hlebečev članak obuhvatio je približno jednak broj engleskih i srpskih prideva kojima se imenuju boje, i to 205 srpskih i 218 engleskih koloritnih naziva. Svi nazivi razvrstani su u 11 osnovnih kategorija: (1) *bela* (eng. *white*), (2) *siva* (eng. *gray/grey*), (3) *crna* (eng. *black*), (4) *smeđa/braon/braun/mrka* (eng. *brown*), (5) *crvena* (eng. *red*), (6) *narandžasta* (eng. *orange*), (7) *žuta* (eng. *yellow*), (8) *zelena* (eng. *green*), (9) *plava* (eng. *blue*), (10) *ljubičasta* (eng. *violet*) i (11) *lila/lilast* (eng. *purple*). Izostavljena je, međutim,

rečnik naziva za boje koji bi objedinio ne samo lingvističke, već i psihološke i druge aspekte analize i tumačenja srpskih naziva za boje (up. Krimer Gaborović 2021a). U produžetku ćemo spomenuti neke od domaćih autora koji se bave prikazom rečničkih značenja srpskih osnovnih naziva za boje.

Krimer Gaborović (2019a: 218–246) analizira i opisuje doslovna i prenesena značenja 11 engleskih BCT i njihovih srpskih prevodnih korespondenata. Engleske definicije i primeri uglavnom su preuzimani iz jednojezičkog rečnika OED, elektronskog korpusa BNC, te veb-sajta *Wordnik*, ali i iz drugih izvora (jednojezični rečnici, internet), dok su kao izvor definicija na srpskom jeziku pretežno poslužili RMS, KSSJ, književni i novinski izvori itd. Cilj je bio navesti prevodne korespondente koji odslikavaju stanje u savremenom srpskom jeziku, uz izbegavanje arhaizama i dijalektizama. Pokazalo se da postoji veliko podudaranje u domenu doslovnih značenja engleskih osnovnih naziva za boje i značenja njihovih srpskih prevodnih korespondenata (str. 230–232):

- (1) *white* i *beo* dele značenja ‘boja snega’ i ‘boja mleka’, ali se u engleskom spominju još značenja ‘boja soli’ i ‘boja kosti’, a u srpskom ‘sjajan, svetao’ i posredno ‘boja šećera’;
- (2) *black* i *crn* dele značenja ‘boja noći (noćno nebo bez mesečine), mraka, tame’ i ‘boja ugljena’, dok se u srpskom navode još značenja ‘boja čađi’ i ‘boja kafe’;
- (3) *red* i *crven* dele značenje ‘boja krvi’, pri čemu se u engleskom jeziku to dopunjuje još značenjima ‘boja vatre’, ‘boja rubina’, ‘boja zrelog paradajza’, a u srpskom ‘boja rđe’;
- (4) *green* i *zelen* dele značenje ‘boja trave i lišća’, što je u engleskom jeziku dopunjeno značenjem ‘boja smaragda’;
- (5) *yellow* i *žut* dele značenja ‘boja (zrelog) limuna’ i ‘boja zlata’, što se u engleskom jeziku dopunjuje definicijama ‘boja žumanceta’, ‘boja

roze/roza/ružičasta (eng. *pink*), koja je navedena kao hiponim od naziva *crvena*. Zaključak je da u engleskom jeziku područje *smeđe* boje imenuje najveći broj različitih naziva i pridjevskih oblika (58 oblika). Sledi ga *crvena* (41), *žuta* (32), *plava* (17), *siva* (16), *ljubičasta* (15), *bela* (14), *crna* (11), *zelen* (8) i *narandžasta* (6), dok je u srpskom najviše zastupljena *crvena* (39), koju slede *siva* (33), *smeđa* (32), *bela* + *žuta* (oba: 18), *crna* (17), *plava* (15), *ljubičasta* (11), *narandžasta* (7) i *zelen* (5). Ističe se da se pozajmljenice gotovo isključivo koriste sa nazivima za izrađene predmete (rukotvorine) ili za opisivanje boje kose.

sunca' i 'boja putera', a u srpskom jeziku 'boja maslačka, 'boja lju-tića', 'boja voska' i 'boja sumpora';

- (6) *blue* i *plav* dele značenje 'boja neba i mora po vedrom danu', što je u srpskom jeziku dopunjeno značenjem 'modar, tamnije plav'. Zbog intenzivnije plavetnosti južnog neba i mora, moguće da je mentalna predstava prototipičnog tona 'plave' boje u srpskom jeziku zasiće-nija (intenzivnija) nego u engleskom jeziku;
- (7) *brown* i *braon*, i to potonja posredstvom prideva *mrk*, definiše se kao mešana boja, pri čemu je, kako se to u konsultovanim izvorima na-vodi, *brown* 'boja koja se dobija mešanjem crvene, žute i plave', dok je *mrk* 'boja nastala mešanjem žute i crne ili sive i crne'. *Brown* ima još značenja 'boja tamnog drveta, plodne zemlje, čokolade, kafe, bele kafe', dok se u RMS srp. *braon* definiše posredstvom prideva *smeđ* kao 'mrk, boje kestena, kestenast (obično o očima, kosi)'. Na osnovu rezultata testa asocijacija (up. pododeljak 9.1.2.3), pokazuje se da pridev *braon* danas ima širok opseg upotrebe, i to: najčešće 'boja (kore, stabla) drveta', zatim 'boja očiju', 'boja kose', 'boja krzna (medved, pas, konj, majmun)', 'boja zemlje (blato, njiva)', 'boja hrane (čokolada, eurokrem, kakao, krompir, kafa, hleb, prženi šećer i dr.)', 'boja odevnih predmeta', 'boja obuće (cipele, čizme)', 'boja izmeta (govno, govance, đubrivo)', 'boja nameštaja (od drveta ili u boji drveta)', 'boja orašastih plodova (kesten, badem, lešnik)' i dr. Na osnovu više izvora (test izdvajanja, test asocijacija, literarni i drugi tekstovi) čini se da naziv *smeđ* ima šire značenje, ali ga sve više potiskuje naziv *braon*, koji se učestalije upotrebljava u svakod-nevnom govoru i naročito marketingu;³⁷
- (8) *purple* i *ljubičast* takođe dele značenje mešane boje, tj., 'boje na prelazu između crvene i plave', ali se u srpskom jeziku spominje još značenje 'koji ima boju ljubi(či)ce', što svedoči o motivisanosti ovog opisnog naziva za boju, koji u svesti izvornih govornika srp-skog jezika priziva mentalnu sliku cveta ljubičice;
- (9) *pink* i *roze/roza* u konsultovanim jednojezičnim rečnicima imaju potpuno različit status. Dok *pink* jeste BCT, i takođe ima značenje

³⁷ U vezi s opsegom značenja i frekvencijom upotrebe prideva *smeđ* i *braon*, Lazarević (2013: 35–36) ističe da bi se moglo tvrditi da *smeđ* ima širi spektar značenja i veću prime-njivost uz različite imenice, dok *braon* ima ograničenu primenljivost, ali je češći u svakod-nevnoj upotrebi.

mešanog kolorita, tj., ‘boje između crvene i bele, boje korala, boje lososa’, *roze* se definiše kao hiponim od hiperonima *crven*. Stoga srpski lingvisti *roze* uglavnom ni ne svrstavaju među osnovne nazive za boje (up. Hlebec 1998: 325; Ivić 2008: 7–8). No, Krimer Gaborović (2019b) dokazuje da *roze* u savremenom srpskom jeziku jeste BCT, i to u već navedenim doslovnim značenjima;

- (10) *orange* i *narandžast* dele značenje ‘crvenkastožut’ (mešana boja), ali se u srpskom jeziku spominje takođe značenje ‘koji je boje naranče’, što svedoči o očuvanoj predstavi o motivisanosti ovog opisnog naziva za boju, koji u svest priziva mentalnu sliku narandžinog ploda;
- (11) *grey* i *siv* dele značenja ‘boja između crne i bele’, ‘boja pepela’, ali se u engleskom jeziku spominju još značenja ‘boja olova’ i ‘boja oblaka po kišovitom danu’.

U domenu prenesenih značenja 11 BK BCT, i to srpski prema engleskom, međusobna odstupanja daleko su izraženija (Krimer Gaborović 2019a: 232–239). U najkraćem, opštost i nemarkiranost karakteristika je doslovnih značenja pridevskih naziva za boje, ali ne i njihovih prenesenih značenja. Shodno tome, značenja koja se u engleskom jeziku leksikalizuju upotrebom prideva za boje, u srpskom se označavaju pridevima kojima se opisuje neki drugi kvalitet i obrnuto, npr. *red battle* ‘crvena bitka’ i srp. *krvava bitka*, eng. *green bacon* ‘zelena slanina’ i srp. *presna slanina*, eng. *blue fox* ‘plava lisica’ i srp. *srebrna lisica*, odn. srp. *bela misao* ‘časa, pozitivna, lepa misao’ i eng. *good (positive) thought* dosl. ‘dobra (pozitivna) misao’, srp. *crni život* i eng. *miserable life* ‘nesrećan život’. Negde dva jezika koriste različite nazive za boju da iskažu isto značenje, npr. eng. *brown sword* ‘braon mač’ i srp. *zeleni mač*, a negde se istim nazivom za boju iskazuje različiti semantički sadržaj, npr. *black hands* ‘crne šake (crnačke šake)’ i srp. *crne šake* ‘prljave, zamazane šake’.

Osnovni nazivi za boje (BCT) imaju status hiperonima nad podređenim klasterom hiponima, kao boljim ili lošijim imeniteljima pripadajućih osnovnih kategorija boja (BCC). Neki od hiponima (npr. *almond* ‘bademast’, ‘žućkastobraon’, *fuchsia* ‘ciklama’, ‘jarko ljubičastocrven’, *ivory* ‘boja slonove kosti’, ‘žućkastobeo’, itd.), nalaze se na presecima dve ili više BCC, zbog čega se takvi hiponimi, kojima se opisuju određene nijanse boja, svrstavaju u dve ili više BCC. Leksičke jedinice tj. klaster hiponima,

kao konkretne realizacije svakog pojedinačnog hiperonima, tj. svakog pojedinačnog BCT (od ukupno 11), osvetljavaju strukturu leksikona jednog jezika.

Krimer Gaborović (2014a: 234; 2019a: 240) navodi primer takvog klastera denotativnih značenja BCT i hiperonima *blue* čiji su hiponimi: *aqua* 'svetlo zelenkastoplav', *aquamarin* 'akvamarin', 'zelenkastoplav', *azure* 'azuran', 'nebeskoplav', *baby-blue* 'bebi-plav', 'nežnoplav', *Cambridge blue* 'svetloplav', *cerulean* 'plavetan', 'nebeskoplav', *Copenhagen-blue* 'sivkastoplav', *cyan* 'tirkizan', 'izrazito zelenkastoplav', *glaucous* 'tirkizan', 'akvamarin', 'zelenkastoplav', *indigo* 'indigo', 'modar', 'zagasitoplav', *livid* 'pepeljastoplav', (o moru) 'sinji', *navy* 'modar', 'zagasitoplav', *Nile blue* 'svetlo zelenkastoplav', *perse* 'zagasito sivkastoplav', *powder blue* 'izrazito svetloplav', *Prussian blue* 'zagasitoplav', 'jarkoplav', *royal blue* 'kraljevsko-plav', 'beličastoplav', *sapphire* 'safirne boje', 'blistavo jarkoplav', *teal* 'boja akvamarina', 'tirkizan', 'zagasito zelenkastoplav', *ultramarine* 'ultramarin', 'modar', *watcher* 'plavetan', 'nebeskoplav'.³⁸ Neki od ovih naziva imenuju nijanse 'plave' boje koje su međusobno veoma slične. Tako, recimo, *aqua*, *aquamarine*, *cyan* i *teal* svi imaju značenje 'zelenkastoplav', zbog čega je prvu leksemu u nizu moguće definisati pomoću druge, treće i/ili četvrte lekseme, a drugu leksemu pomoću prve, treće i/ili četvrte lekseme, itd. To pokazuje da nijanse udaljene od prototipskog jezgra izmiču jasnoj pojmovnoj formulaciji, što objašnjava zbog čega za svaku nijansu odelito, u različitim izvorima, pronalazimo različite definicije značenja. Među navedenim nazivima za nijanse 'plave' boje, ukupno pet naziva je polisemično (dvoznačno ili višeznačno), tj., *aquamarine*, *cyan*, *glaucous*, *livid* i *teal*. Sve te boje nalaze se na presecima mutnih (nejasnih) granica BCC 'plava' i mutnih granica drugih, susednih BCC. Na primer, *glaucous* ima značenja: (a) 'beličast', 'injast' (BCC WHITE 'bela'), (b) (o biljkama) 'sivkast, surkast; plavičastosiv' (BCC GREY 'siva') i (c) (o moru) 'sinji', 'sivkastozelen', (kao drugi entiteti) 'plavičasto- ili ljubičastozelen' (BCC GREEN 'zelena').

Semantička proširenja osnovnih kategorija za boje mogu biti prikazana u obliku radialnih mreža (up. Gieroń-Czepczor 2011). Kod BCC

³⁸ Pridevi kojima se obeležavaju nijanse BCT *blue* većinom su proste lekseme. Složene lekseme navedene su samo ukoliko se ne mogu razviti u poredbe. Recimo, složeni pridev *sea-blue* u značenju 'morskoplav' može se transformisati u poredbu *as blue as sea*, dok pridev *baby blue* 'bebi-plav', 'nežnoplav', ne može biti transformisan u poredbu (up. **as blue as baby* 'plav kao beba').

‘plava’, u središtu kategorije nalazi se prototipična realizacija ‘boja neba i mora po vedrom danu’ koja, pomoću kognitivnih mehanizama metafore i metonimije, motiviše konceptualizaciju različitih prenesenih značenja, npr. ‘(o ljudskoj koži) plav ili poplaveo, modar ili pomodreo (od hladnoće, gušenja, udarca, ugriza)’, ‘(o krznu mačke) plav(ičast)’,³⁹ ‘(o skijaškoj stazi) relativno lak, ali ipak ne za apsolutne početnike’, ‘(o siru) napravljen sa plemenitim plesnima’ itd. (up. Krimer Gaborović 2019a: 236–237).

M. Ilić (2011) opisuje različita rečnička denotativna (osnovna ili doslovna) značenja sedam srpskih osnovnih prideva za boje, i to na osnovu podataka iz RMS, RSJ i RSANU (up. Literatura – Rečnici), kao i na osnovu korpusa od petnaest odabranih književnih dela savremenih srpskih pisaca, počev od 50-ih godina 20. veka zaključno sa prvom dekadom 21. veka. Ilić (2016a: 37–206) navodi primere osnovnih rečničkih značenja sledećih prideva: *beo*, *bela*, *belo* – ‘koji je boje mleka, snega’, *crn*, *crna*, *crno* – ‘koji je boje ugljena, čađi’, *siv*, *siva*, *sivo* – ‘koji je boje pepela’, *crven*, *crvena*, *crveno* – ‘koji je boje krvi’, *žut*, *žuta*, *žuto* – ‘koji je boje voska, limuna, cveta maslačka, ljutića, sumpora, zlata’, *zelen*, *zelena*, *zeleno* – ‘koji ima boju lišća, trave’. Za pridev *plav*, *plava*, *plavo* ukazuje na opoziciju *plav* (*svetloplav* – npr. ‘boja vedrog neba’) ↔ *modar* (*tamnoplav* – npr. ‘boja mora’). Poreklo opozicije treba tražiti u nekadašnjoj opoziciji *svetao* (plav) ↔ *taman* (modar). *Plav* je danas znatno frekventniji pridev od *modar*, a ima i širi opseg primene pošto obuhvata značenja ‘svetloplav’ i ‘tamnoplav’. Treći monoleksemski naziv *teget*, u nekim kontekstima takođe imenuje područje ‘plave’ boje u srpskom jeziku, kao pozajmljenica ima takođe ograničenu upotrebu, i još uvek je nedovoljno odomaćen u srpskom jeziku. Pored doslovnih značenja, Ilić za svaki od sedam navedenih osnovnih naziva za boje, navodi i brojna kontekstualno zavisna i prenesena značenja (up. pododeljak 2.2.7).

D. Stanić (2015: 11) ističe da srpski jezik poznaje oko 190 promenljivih prideva za označavanje boja (prema RMS), oko 60 nepromenljivih prideva (prema RSANU) i oko 30 imenica (prema RMS). Među pridevskim nazivima za boje najveći broj se pojavljuje u sklopu imeničkih sintagmi, gde većinom pored nominacionih, imaju sekundarna značenja. Ta sekundarna značenja razvijaju se u zavisnosti „pre svega od denotata na koji se imenica, uz koju pridev stoji, odnosi” (str. 12), ali im je razvoj određen takođe književnim kontekstom, simbolikom boja i etimološkim poreklom naziva

³⁹ Up. eng. *Russian blue cat* ‘ruska plava mačka’.

za boje. Semantička i morfološka analiza naziva za boje sagledava se kroz prizmu raspoloživih kolokacijskih spojeva u imeničkim sintagmama (str. 98, 160). U tom svetlu, prosti pridevi imaju veliki broj izvedenica (pridevi, imenice, glagoli, prilozi). Složenost semantičke interpretacije pojedinih pridevskih naziva za boje analizira se na temelju građe ekscerpirane iz odabranog korpusa, a iskazuje se pomoću **koeficijenta semantičkog potencijala K**. Koeficijent K izračunava se deljenjem broja značenja sa ukupnim brojem realizovanih sintagmi. Zbirni koeficijenti semantičkog potencijala K za devet pridevskih naziva za boje u četiri analizirane zbirke lirskih narodnih pesama jesu: *žuta* (0,71), *plava* (0,67), *bela* (0,65), *siva* (0,45), *crna* (0,41), *srebrna* (0,34), *zelen* (0,33), *zlatna* (0,21) i *crvena* (0,20). Primera radi, naziv *bela* ima 86 značenja u 132 imeničke sintagme, pa je njihov odnos 0,65 (str. 270–271).

Oslanjajući se na građu iz „Rečnika srpskih govora Vojvodine”, ili, skrać. RSGV (2000–2009), te RMS kao kontrolni rečnik za standardnu leksiku, Stanić i Janković (2011) izveštavaju o rezultatima semantičke, morfološke i etimološke analize naziva za boje u šumadijsko-vojvođanskom i smederevsko-vršačkom dijalektu. Autorke primećuju da u poređenju s RMS, RSGV sadrži veoma veliki broj nepromenjivih prideva, što objašnjavaju uticajem zapadnoevropskih jezika. Najveći broj naziva za boje, ipak, ima slovensku etimologiju (29), slede evropeizmi (16), pa orijentalizmi (10). Ukupno 15 prostih prideva slovenskog porekla pronalazimo i u RMS – *beo*, *crn*, *crven*, *modar*, *mrk*, *plav*, *riđ*, *rujan*, *rumen*, *siv*, *smeđ*, *sur*, *vran*, *zelen* i *žut* (str. 197–200). Od 12 pridevskih izvedenica slovenskog porekla, neke su deo standardnog srpskog jezika, poput *garav*, *pepeljav*, *višnjev*, *zlatan*, dok su neke dijalekatska tvorevina ili arhaizmi, npr. *lugav* ‘grao; sivkast; zelenkastosiv’, *sirkast* ‘siv’, *vugast* ‘sivozelenkast’, ‘pepeljast’. Od prostih prideva i izvedenica neslovenskog porekla, deo njih prema RMS takođe spada među standardne lekseme, npr. *bademast*, *biserni*, *bordo*, *braon*, *grao*, *kestenjav*, *lila*, *roza*, *teget* i dr., a deo su arhaizmi ili provincijalizmi, npr. *alatast* (o konju) ‘riđ’, ‘crvenkastožut’, *broćast* ‘prljavožućkast’, ‘crvenkastožućkast’, *murgast* ‘crvenkastosmeđ’, ‘tamnomaslinast’, *zivosan* ‘crn’ i dr. Prisutan je i veliki broj kolokacija iz različitih sfera, npr. *bela kafa*, *žuta zemlja*, *crveno vino*, *plavi kamen*, *zelen* *grana*, *crni prišt*, itd. Od 196 stalnih spojeva u kojima reči čuvaju svoja doslovna značenja, najviše je sintagmi s pridevom *beo* (39%), *crn* (15%), *žut* (10%), *zelen* (8%), *crven* (6%) i *plav* (4%). Preostalih 18% čine sintagme koje obuhvataju 19 prideva,

i to: *alev, buđav, dunkl, lisast, mramoran, mrk, pepeljast, plesniv, riđ, roze, rumen, sinj, siv, srebrn, svetao, vran, zagasit, zlatan, zlatosan* (str. 210). Nedostaju nazivi za ‘narandžastu’ i ‘ljubičastu’ boju, no u potonjem slučaju tu prazninu nadomešćuju pridev *lila* i morfološki dubleti *lilav, lilavski* i *lilast* (str. 209).

Ratković (2007) govori o rezultatima korpusnog istraživanja naziva za boje u engleskoj i srpskoj frazeologiji. Korpus engleskog jezika ovde se sastoji od više jednojezičnih rečnika engleskog jezika, kao i specijalizovanih rečnika fraza, idioma i poslovice, dok korpus srpskog jezika čine RMS, RSANU i RJAZU, „Vukove srpske narodne poslovice” i dr.⁴⁰

3.3. Postupci za proširivanje leksičkog fonda hromatskih naziva

Tehnološki razvoj jedne društveno-jezičke zajednice okidač je za proširivanje njenog leksičkog fonda naziva za boje. Neprestano povećavanje broja artefakata s kojima se čovek svakodnevno susreće podrazumeva da proizvođači za njih često smišljaju boje i pripadajuće nazive koje potrošačima omogućavaju da ih prepoznaju upravo na osnovu kolorita koji ih određuje. To je dakle jedan od osnovnih razloga za neprestano uvođenje novih leksema-imena boja (Rakhilina – Paramai 2011: 122). Potreba za novom leksemom ključan je vanjezički motiv za primenu bilo kojeg postupka tvorbe reči (Prčić 1998: 68). Tvorba reči je najproduktivniji metod za proširivanje leksičkog fonda vlastitim sredstvima (Pennanen 1982: 253;

⁴⁰ Kako to Ratković obrazlaže (str. 44–129), najpre je analizirana upotreba 17 engleskih leksema za označavanje boja, od čega 11 BCT, tj., *white, black, red, green, yellow, blue, brown, purple, pink, orange* i *grey*, a zatim i 5 neosnovnih koloritnih naziva, tj., *crimson* ‘grimizan’, *rose* ‘roze/roza’, *khaki* ‘svetlo maslinastosmeđ’, ‘žučkastosmeđ’, *scarlet* ‘svetlocrven’ i *silver* ‘srebrn’, kao i sintagma *black and white* ‘crno-beo’. Nakon toga je usledila analiza 13 srpskih naziva za boje (str. 130–169), od čega 8 osnovnih naziva za boje, tj., *beo, crn, crven, zelen, žut, plav, braon* ili *smeđ* i *siv*, zatim 4 neosnovna naziva za boje, tj., *mrk, modar, sed* i *sinj*, kao i korespondentna sintagma *crn* i *beo*. Za navedene nazive utvrđena su frazeološka značenja tj. frazeologizmi (izuzeta je sintagma *crn-beo*) i njihova deskriptivna značenja. Kod određenog broja naziva navedena su simbolička i asocijativna značenja. Na temelju dobijenih rezultata, obavljeno je kontrastiranje sličnosti i razlika, tj., prikazani su englesko-srpski i srpsko-engleski formalni, semantički, pragmatički, potpuni, parcijalni i nulti korespondenti među frazeologizmima (str. 40–41). Kontrastiranje je ukazalo na prisustvo prilično velikog broja potpunih korespondenata, što znači da su ove kulture bilo međusobno uticale jedna na drugu ili su obe bile pod uticajem neke treće kulture (najčešće latinske, ali i grčke i francuske) (str. 188–189).

Dražić 2007: 235), što podrazumeva raspoloživ inventar morfema i pravila za njihovo kombinovanje. No, iz daljeg teksta proizilazi da se leksički fond naziva za boje sve učestalije proširuje još pozajmljivanjem iz drugih jezika. U najkraćem, tvorbeni postupci za izvođenje novih leksema-naziva za boje jesu: (1) različiti tipovi morfoloških modifikacija i (2) pozajmljivanje (Krimer Gaborović 2019a: 248).

O proširivanju postojećeg leksičkog fonda u engleskom jeziku detaljnije govore Casson (1997), Steinvall (2002) i Matchi (2004). U srpskom jeziku tom problematikom se bave Hlebec (1988; 1995; 1998), Stanić (2011; 2012a; 2012b; 2013), Lazarević (2013), Krimer Gaborović (2019a) i dr., dok Nikolić (1996) uopšteno tumači nepromenjive prideve, u sklopu kojih obrađuje i nepromenjive prideve sa značenjem boje preuzete iz različitih orijentalnih i evropskih jezika. Najzad, Dragičević (2021) navodi nov(ij)e pozajmljenice sa značenjem boje poreklom iz engleskog jezika, a osvrće se i na njihovu ne/održivost. Najnovija hromatska leksika, naime, u srpski jezik pristiže iz engleskog jezika, „i to obično preko kataloga za proizvođa multinacionalnih korporacija. [...] U želji da svojim kupcima što bolje precizira boju nekog odevnog predmeta, proizvođač dočarava nijansu nazivajući je imenom materije iz prirode: *pesak*, *svetli pesak*, *koral*, *kamen*, *zlat*, *led*, *kreč*, *drveni ugalj*, *ugljeno siva*, *tamnougljeno siva*, *antracit siva*, *kaki*, *lapor plava*, *biserni lapor*, *akvamarin*” (Dragičević 2021: 11–12). No, pojavljuju se takođe nazivi za nijanse boja inspirisani nekim drugim entitetima iz vanjezičkog okruženja, npr. *tupe siva* ‘neodređena boja krzna jedne vrste krtice u kojoj preovlađuje siva, braon i svetloljubičasta’, ili *lapor plava* ‘boja minerala žućkastog, sivkastog ili zelenkastog tona’. Takvi nazivi teško se usvajaju „jer su govornicima srpskog jezika nepoznati pojmovi (biljke, životinje, materije, predmeti) čijom su bojom motivisani nazivi novih boja” (str. 16).

3.3.1. Proširivanje pozajmljivanjem

Globalizaciju komunikacije i tržišta prati plima najrazličitijih proizvođa i njihovih pripadajućih naziva čemu su, u manjoj ili većoj meri, izloženi svi jezici. Da bi privukli pažnju potencijalnih potrošača, multinacionalne kompanije svoje proizvode imenuju prema bićima, predmetima i pojavama iz vanjezičkog okruženja.

3.3.1.1. Pozajmljivanje hromatskih naziva u engleski jezik

Hromatskim pozajmljenicama u engleskom jeziku bavili su se, između ostalog, Casson (1997: 224–239) i Matchi (2004). Casson sažeto prikazuje etimologiju i evoluciju engleskih naziva za boje od približno 600. godine n.e. do kraja 20. veka, u sklopu koje tumači i brojne pozajmljenice iz drugih jezika. Matchi pak navodi da sa pozajmljenicama nisu samo popunjavane leksičke praznine, npr. *orange* ‘narandžast’, već su one takođe služile za „oponašanje ideala”, ovde hromatske leksike u prestižnim jezicima konkretnog vremena, što je omogućavalo sporazumevanje o značajnim novotarijama i proizvodima koji su pristizali iz inostranstva. Oba autora navode da se, kao posledica pre svega rimskog, a onda i normanskog osvajanja britanskog tla, najčešće pozajmljivalo iz: (1) francuskog jezika, npr. *vermillion* ‘rumenkast’, ‘žarkast’, ‘crvenkastonarandžast’, *rose* ‘LJUBIČASTOROZE/ROZA’ i (2) latinskog jezika, npr. *violet* ‘tamnoljubičast’, ‘violetan’, *verdant* ‘plavičastozelen’. Pozajmljenice su, međutim, preuzimane i iz drugih jezika, i to: (3) staronorveškog, npr. *bleik* → *black* ‘crn’, (4) grčkog, npr. *cyan* ‘tirkizan’, (5) italijanskog, npr. *magenta* ‘ciklama’, (6) španskog i portugalskog, npr. *indigo* ‘zagasitoplav’, ‘modar’, (7) urdskog, npr. *khaki* ‘svetlo maslinastosmeđ’, itd. Pojedini nazivi za boje u engleski jezik su pozajmljeni iz (8) arapskog jezika, ali preko jezika-posrednika tj. (a) turskog ili italijanskog jezika, npr. *coffee* ‘kafen(k)ast’, ‘TAMNOBRAON/smeđ’ ili (b) francuskog jezika, npr. *scarlet* ‘žarkast’, ‘narandžastocrven’, ‘vatrenocrven’. Pojedini hromatski pridevi preuzeti su iz (9) sanskrita (preko persijskog ili arapskog jezika), npr. *orange* ‘narandžast’. Zanimljivo je da uprkos prisustvu keltskih jezika na britanskom tlu (gelski, velški, irski i dr.), u savremenom engleskom jeziku gotovo da ne postoje nazivi za boje sa keltskom etimologijom, osim prideva *dun* ‘sivosmeđ’, koji je direktno preuzet iz staroirskog (eng. *Old Irish*), i *wan* ‘bled’, ‘mutan’, ‘bezbojan’,⁴¹ koji je direktno preuzet iz srednjovekovnog velškog (eng. *Middle Welsh*). Pozajmljivanje francuskih prideva za označavanje boja, koji su u engleski jezik ulazili posredstvom književnih izvora, kao i kroz svakodnevno međujezičko saobraćanje, najintenzivnije se odigravalo u 14. veku, nakon čega je počelo da slabi (Matchi 2004: 131). Iz francuskog jezika u tadašnji, srednjovekovni engleski jezik preuzeti su brojni neosnovni nazivi za boje, pri čemu je od današnjih osnovnih naziva za boje preuzet samo pridev *bleu*,

⁴¹ Srpski prevodi *dun* i *wan* navedeni su prema Grujić – Srđević (2000: 99, 346).

koji je kasnije evoluirao u savremeni engleski pridev *blue* ‘plav’, i koji je kao osnovni naziv za ‘plavu’ boju u potpunosti iz upotrebe istisnuo staro-engleski pridev *hæwen* (Biggam 2012: 144). Primeri pozajmljenica iz francuskog jezika zastupljeni u savremenom engleskom jeziku su *lilac* (fr. *lilac* ‘jorgovan’) ‘jorgovan boja’, ‘bledoljubičast’ i *maroon* (fr. *marron* ‘kesten’) ‘kestenjast’, ‘zagasito crvenosmeđ’ (up. Krimer Gaborović 2019a: 248).

3.3.1.2. Pozajmljivanje hromatskih naziva u srpski jezik

Hromatske pozajmljenice u srpskom jeziku tumače Mitković (1988), Nikolić (1996), Krimer Gaborović (2011), Stanić (2013), Dragičević (2021) i dr.⁴²

Pozajmljeni srpski pridevi sa značenjem boje uglavnom imaju status nepromenljivih reči (up. Lazarević 2013: 159). Mogu se razvrstati na:

- (1) **orijentalizme**, koji u savremenom srpskom jeziku većinom imaju status arhaizama i istorizama, i koji su preuzeti iz turskog ili posredstvom turskog jezika.⁴³ Orijentalizmi su tipično pridevi sa sufiksom *-li*, npr. *golubli* ‘koji je boje kao golub’, ‘modrikastosiv’, ‘sivkast’, ‘plavkast’, *žeravli* ‘koji je boje žara’, *braonli* ‘braon’, ‘smeđ’, *violetli* ‘violetan’, itd. Stanić (2013: 253–255) navodi ukupno pedeset ovakvih orijentalizama u srpskom jeziku. Obrazlaže da je reč o hromatskim nazivima slabije uklopljenim u morfološki sistem srpskog jezika, premda se obilato koriste u folklorističkom korpusu. Manje zastupljeni i manje poznati orijentalizmi kojima se imenuju boje završavaju se na sufiks *-i*, npr. *jakuti* ‘zelen kao kupus’, *luledi* ‘koji je boje cigle’, ‘ciglast’, *kavi* ‘crn’, *mavi* ‘plav’, ‘modar’, itd. (ibid: 256);

i

- (2) **evropeizme** koji su, za razliku od orijentalizama, većinom dobro integrisani u savremeni srpski jezik (Nikolić 1996: 43). Nadovezujući se na Nikolićeva zapažanja o generalno nepromenljivim pridevima u srpskom jeziku, kao i na zaključke drugih autora, Stanić (2013:

⁴² O pozajmljenicama u Vukovo, a delom i predvukovsko doba, govori još Hlebec (1988) (up. pododeljak 2.2.2). Upoređujući nazive za boje u „Srpskom rječniku”, RJAŽU i RSA-NU iznosi podatke koji bacaju svetlo na istorijat pojedinih srpskih hromatskih prideva.

⁴³ Škaljić (1973) govori o turcizmima u srpsko(hrvatsko)m jeziku, i u sklopu toga takođe o pozajmljenicama kojima se označavaju boje (up. Jović (2020: 309–322).

258–260) objašnjava da se najistaknutiji evropeizmi-pozajmljenice kojima se označavaju boje mogu klasifikovati kao:

- (a) **anglicizmi**, npr. *kaki* ‘koji ima boju suve zemlje ili prašine’, ‘svetlo maslinastosmeđ’, čiji je analogon *oker* (romanizam); *pink* s analogonima *ružičast* (naš pridev) i *roze* (romanizam);
- (b) **germanizmi**, npr. *braon* (nem. *braun*) s domaćim analogonom *smeđ*; *grao* (nem. *grau*) s domaćim analogonom *siv*; *teget* ‘zavtorenoplav’, ‘tamnoplav’, s domaćim sinonimom *modar*;
- (c) **romanizmi**, npr. *bež* (fr. *beige*) ‘koji je bledosmeđe boje, kao ljuska badema’, *bordo* (fr. *bordeaux*) ‘boje bordovskog vina’, ‘zavtorenocrven’, *violet* ‘koji je boje ljubičice’, ‘ljubičast’, *drap* ‘koji ima boju bademove ljuske’, ‘svetlomrk’, ‘mrkožut’;⁴⁴ *krem* ‘koji ima boju krema’, ‘žučkastobeo’, ‘bledožut’;⁴⁵ *lila* ‘plavkastocrven’, ‘svetloljubičast’;⁴⁶ *oranž* ‘narandžast’, ‘oranžast’; *roza/roze* (nem. poz. ‘ružičast’). Prema rečima Stanić (2013: 260), pozajmljeni pridevi *drap*, *bež* i *krem* zapravo su koloristički sinonimi, budući da označavaju istu nijansu boje. Iako za njih nedostaje monoleksemski sinonim, najpribližniji analogon bile bi sintagme *svetlosmeđa boja* i *svetla oker boja*.

Uopšte uzev, srpske pozajmljenice novijeg datuma prepoznaju se po malom broju izvedenica (Mitković 1988: 102). Raspoložive sufiksacije, izvedene pomoću različitih sufiksa, često su sredstvo adaptacije kako kod orijentalizama, tako i kod evropeizama (Nikolić 1996: 45–46), npr. *-ast* u *lilast*, *okerast*, *oranžast*, *rozikast*, itd.

3.3.2. Proširivanje morfološkim modifikacijama

Morfološke modifikacije kojima se leksički fond naziva za boje proširuje mogu biti: (1) **afiksacije** i (2) **kompozicije** ili **složenice**.

⁴⁴ Kod Vujaklije (1980: 241) značenja prideva *drap* (ital. *drappo*, fr. *drap*) su ‘prljavožut’, ‘otvorenomrk’.

⁴⁵ Vujaklija (1980: 477) *krem* (lat. *cremor lactis*) takođe definiše kao ‘žučkastu’ boju.

⁴⁶ Kod Vujaklije (1980: 507) *lila* (fr. *lilas*) ima značenje ‘boja jorgovana, boja ljiljka’, ‘otvorena plavo-rumenkasta boja’.

3.3.2.1. Morfološke izvedenice u engleskom jeziku

Afiksacijama i složenicama u engleskom jeziku bavi se, između ostalih, Steinvall (2002: 78–92). Analizira derivacione oblike tj. izvedenice od naziva za boje ekscerpirane iz korpusa BoE (skrać. od *Bank of English*), te jednojezičnih rečnika CCELD (*Collins COBUILD*) i OED (*Oxford English Dictionary*). Kako je to napred bilo istaknuto, pridevi su primarna vrsta reči koja imenuje boje u engleskom jeziku. Prema BoE raspoloživi afiksi obuhvataju morfološke nastavke za komparativ i superlativ, dakle *-er* i *-est*, zatim derivacione sufikse *-ish*, *-y*, *-ly*, *-ness*, *-en*, *-ed* i *-ing*, kao i *-ishly*, *-ishness*, *-ished*, *-ily*, *-iness*, *-ened*, *-ening*, te flektivni nastavak *-s* za obeležavanje množine. Prema rečima Berlin-Kaya (1969: 6) i Dixona (1982: 23–24) neosnovni nazivi za boje nemaju morfosintaktički potencijal BCT naziva. Tako je i u francuskom i ruskom jeziku (Corbett – Davies 1995).

Najčešće morfološke izvedenice dobijaju se pomoću sufiksa: (a) *-ish* i (b) *-y*, oba sufiksa u značenjima ‘*-kast*’, ‘*-ičast*’, ‘*-(i)kav*’,⁴⁷ pri čemu se *-ish* češće koristi sa BCT, a *-y* češće sa neosnovnim nazivima za boje (eng. *non-BCT*) (up. Krimer Gaborović 2019a: 263–264, 268). To takođe potvrđuju podaci o frekvencijama sufikslnih izvedenica u BoE (Steinvall 2002: 86). Hromatski nazivi izvedeni sa sufiksom *-ish* mogu se posložiti sledećim redosledom: *reddish* (568) ‘crvenkast’, *greenish* (354) ‘zelenkast’, *yellowish* (305) ‘žućkast’, ‘žutiljav’, ‘nažut’, *bluish/bluerish* (287) ‘plavkast’, ‘plavičast’, *greyish/grayish* (242) ‘sivkast’, *pinkish* (198) ‘rozikast’, ‘rozikav’, *brownish* (191) ‘smečkast’, *purplish* (149) ‘koji vuče na ljubičastu boju’ (up. *‘ljubičastkav’), *whitish* (124) ‘beličast’, *blackish* (57) ‘crnkast’, ‘crnkav’, *mauvish* (6) (a) ‘koji vuče na sivkastoljubičastu boju’ (up. *‘sivkastoljubičastkav’) i (b) (o odeći) ‘koji vuče na crvenkastoljubičastu boju’ (up. *‘crvenkastoljubičastkav’), *goldish* (5) ‘zlat(k)ast’, *fawnish* (3) ‘svetlo žućkastosmečkast’, *orangish* (3) ‘koji vuče na narandžastu boju’ (up. *‘narandžastkav’), *creamish* (1) ‘kremkast’, itd. Sve u svemu, od ukupno osamnaest izvedenica

⁴⁷ Steinvall iz razmatranja izostavlja sufiks *-s* za obeležavanje množine, a ne spominje ni prefikse (str. 82). Prema rečima Krimer Gaborović (2019a: 262), prefiks *semi-* jedini se kombinuje sa hromatskim leksemama, npr. *semi-green*. Govoreći o obeležavanju komparativnosti, na temelju čega engleski pridevi za boje uz oblik u pozitivu imaju i oblike u komparativu i superlativu, Steinvall (str. 89–90) obrazlaže da je ta osobina najizraženija kod primarno-osnovnih koloritnih naziva, s izuzetkom BCT *yellow* ‘žut’. Uz to, uočava se da se superlativ češće pojavljuje od komparativa kako kod BCT, tako i kod svih drugih engleskih hromatskih prideva kojima se označavaju boje.

sa sufiksom *-ish*, deset najfrekventnijih ima BCT kao osnovu, pri čemu se niskofrekventno pojavljuje samo sufiksacija *orangeish*. Kod sufiksa *-y* redosled derivacija prema frekvenciji pojavljivanja je sledeći: *rosy* (1104) ‘rozikast’, *silvery* (591) ‘srebrnkast’, *creamy* (504) ‘kremkast’, *pinky* (113) ‘rozikast’, *rusty* (94) ‘smećkastocrvenkast’, *greeny* (79) ‘zelenkast’, *yellowy* (69) ‘žučkast’, *orangey* (55) ‘koji vuče na narandžastu boju’ (up. *‘narandžastkast’), *browny* (44) ‘smećkast’, *peachy* (44) ‘koji vuče na žučkastonarandžastu boju’ (up. *‘žučkastonarandžastkast’), *bluey* (41) ‘plavkast’, *whitey* (28) ‘beličast’, *purply* (26) ‘koji vuče na ljubičastu boju’ (up. *‘ljubičastkast’), *reddy* (17) ‘crvenkast’, *plummy* (10) ‘koji vuče na tamno crvenkastoljubičastu boju’ (up. *‘tamno crvenkastljubičastkast’), *lemony* (6) ‘bledožučkast’, *mustardy* (6) ‘smećkastožučkast’, *goldy* (5) ‘zlatkast’, *beigey/beigy* (4) ‘koji vuče na bež boju’ (up. *‘bežičast’), itd. Od ukupno 26 izvedenica sa sufiksom *-y*, 15 je izvedeno od neosnovnih naziva za boje.

Mada se predmet istraživanja u ovoj monografiji prvenstveno odnosi na osnovne nazive za boje, koji su prema BK (1969) uvek prosti pridevi, ovde ćemo se osvrnuti na navode Steinvalla (2002: 78–81), koji se poziva na Levinsona i druge autore, o frekventnosti i mikrosintaksi engleskih složenica kojima se imenuju boje, takođe prema korpusu BoE.

Najproduktivniji tip složenica su **(1) složenice čiji su konstituenti dva prosta prideva**. Utvrđeno je prisustvo ukupno sedamnaest takvih složenica, sa frekvencijom pojavljivanja ≥ 25 . To su: *blue-green* (301) ‘plavozelen’, *grey/gray-green* (193) ‘sivozelen’, *blue-grey/gray* (172) ‘plavosiv’, *blue-black* (115) ‘plavocrn’, *black-white* (87) ‘crnobeo’, *yellow-green* (87) ‘žutozelen’, *orange-red* (86) ‘narandžastocrven’, *red-brown* (79) ‘crvenosmeđ’, *blue-white* (58) ‘plavobeo’, *grey/gray-white* (45) ‘sivobeo’, *yellow-brown* (40) ‘žutosmeđ’, *grey/gray-brown* (39) ‘sivosmeđ’, *red-white* (37) ‘crvenobeo’, *purple-blue* (21) ‘ljubičastoplav’, *red-green* (21) ‘crvenozelen’. Neke kombinacije prideva vrlo su retke, npr. *blue-pink* ‘plavoružičast’ ili *grey-red* ‘sivocrven’, a neke se ni ne pojavljuju, npr. *orange-blue* ‘narandžastoplav’, *brown-pink* ‘smeđeružičast’.

Druge vrsta kompozicija su **(2) složenice čiji su konstituenti ‘atributski modifikator (kvalifikator ili kvantifikator) + naziv za boju’**, koje prema BK (1969) takođe ne mogu biti BCT, npr. *lightgreen* ‘svetlozelen’, *vividred* ‘jarkocrven’, itd. Kao složenički konstituenti ovde se najučestalije pojavljuju kvalifikatori za: (1) svetlinu (eng. *lightness*), npr. *bright* ‘sjajno’, *light* ‘svetlo’, *brilliant* ‘blistavo’, *dark* ‘tamno’, i dr., (2) zasićenost (eng.

saturation), npr. *deep* ‘intenzivno’, ‘zagasito’, *muted* ‘prigušeno’ i dr., i (3) opšti utisak o boji, npr. *airy* ‘prozračno’, *boring* ‘dosadno’, *cold* ‘hladno’, *hot* ‘toplo’, *heavy* ‘teško’, i dr. Prisutni su još kvantifikatori *intensely* ‘jako’, *slightly* ‘blago’, ‘neznatno’, i dr. Gotovo da postoji neiscrpan broj mogućih modifikatora, pri čemu granice između tri navedena tipa modifikatora nisu čvrsto niti trajno postavljene. Neki od modifikatora mogu biti dvojako, ili čak trojako klasifikovani. Tako, recimo, *warm* može imati značenja: (a) ‘topao’, npr. *warm orange* ‘toplona randžast’, i tada je to atribut koji označava opšti utisak o boji, ili (b) ‘jak’, npr. *warm red* ‘jakocrven’, kada predstavlja atribut za označavanje stepena svetline i/ili zasićenosti nekog tona boje (ovde ‘crvene’ boje) (Krimer Gaborović 2008: 218–219; 2013: 49–50; Marković 2010: 89)⁴⁸.

Imenica može takođe imati funkciju atributa u složenici. U pitanju su složenice tipa ‘imenica + pridev’, gde se imenicom označava neko biće, predmet ili pojava, dok pridev predstavlja opšte ime za boju, npr. *lemon-yellow* ‘limun-žut’, *snow-white* ‘snežnobeo’, dosl. ‘sneg-beo’, *sky-blue* ‘nebo-plav’, *peacock-blue* ‘zelenkastoplav’, dosl. ‘paun(ski)-plav’ (Krimer Gaborović 2019a: 258). Kako to obrazlažu Wierzbicka (1990: 138) i Tribushinina (2008: 60–68), ovakve kompozicije kao celina su **denotativni pridevi** (eng. *denotative adjectives*). Prvi deo u takvoj celini mora biti entitet koji se u kulturno-jezičkoj zajednici u kojoj je ponikao smatra bilo standardom ili prototipom neke osnovne kategorije boje.

3.3.2.2. Morfološke izvedenice u srpskom jeziku

O morfološkim modifikacijama leksema kojima se označavaju boje u srpskom jeziku govore Hlebec (1998), Stanić (2011; 2012a; 2012b), Lazare-

⁴⁸ Godine 1995, „Univerzalni rečnik boja” (eng. *Universal Color Language-Level 3*), utemeljen na ICC/NBS sistemu boja, zajednički su uspostavili američki ISCC (skrać. od *Inter Society Color Council*) i NBS (skrać. od *National Bureau of Standards*). Rečnik obuhvata i složenice s atributskim modifikatorima. Temelji se na 267 obojenih kartica, gde je svakoj kartici dodeljen po jedan naziv. „Univerzalni rečnik boja” sadrži BCT i druge proste nazive, kao i složene nazive nastale kombinovanjem BCT i drugih prostih naziva, te njihovim kombinovanjem sa 29 odabrana modifikatora za svetlinu i zasićenost. Reč je o specijalizovanom naučno-tehničkom rečniku gde se pokušao definisati naziv za svaku obojenu karticu, i to tako da ne može doći do bilo kakve zabune prilikom naručivanja i isporuke proizvoda u željenoj boji. Zbog nedostatka systemske sintakse (ne kombinuje se svaki od 29 modifikatora sa svakim osnovnim niti složenim hromatskim nazivom), ipak se nije u potpunosti ostvarila željena preciznost (Kelly 1965: 4–6; Krimer Gaborović 2019a: 341–343).

vić (2013), Krimer Gaborović (2019a) i dr. U srpskom jeziku, pridevske prefiksacije kojima se izvode hromatske lekseme, možemo smatrati zastarelim. Hlebec (1998: 323–324) navodi prefikse: (1) *su-* u *subel/subeo, sucrn, sucruven, sumodar, sumrk, suplav, suzelen*, (2) *o-* u *ozelen, ožut*, (3) *na-* u *nabel, nacrn, nacruven, načadařav, nagrařav, namodar, naplav, narumen, nased, nasiv, nasur, nazelen, nažut*, svi nazivi u značenju ‘pomalo/donekle kao X’, gde je X određena boja. Zastarele su i kombinacije prefiksa i sufiksa, npr. prefiks *su-/na-* + sufiks *-ast*, npr. *subelast, sumrkast, nažutkast*. Stanić (2012b: 34) spominje još prefiks *po-*, zabeležen samo u primeru *pozelen*.

Sufiksi za izvođenje srpskih hromatskih prideva,⁴⁹ koje Krimer Gaborović (2019a: 263–264, 271–289) spominje kao prevodne ekvivalente za primere morfoloških izvedenica od 11 engleskih BCT, su: *-(i)kast* u *belkast*, *-(i)(k)av* u *zelenikav*, *-(ič)ast* u *ružičast*, *-uškast* u *beluškast*, *-av* u *crvenjav*. Sufiks *-kast* je ovde ubedljivo najproduktivniji. Možemo ga smatrati prototipom sufiksarne tvorbe, mada se *-kast* ne kombinuje sa svih 11 BCT – up. **narandžastkast* i **ljubičastkast*. Na listu raspoloživih sufiksa treba pridodati još *-est* u *ciglest* (up. Mitković 1988: 101) i *-cat* u *belcat, crncat* i *plavcat*, u funkciji intenzifikatora značenja lekseme kojom se imenuje osnovna boja, tj. apsolutnog sinonima gde je pridevom imenovano značenje zastupljeno u najvećem mogućem stepenu (up. Nikolić 1972: 150; Ivić 1995: 319; Jelaska – Cvikić 2005: 13).⁵⁰

Srpske pridevske sufiksacije kojima se izvode hromatske lekseme, a koje se ne ograničavaju na 11 BCT, već obuhvataju i druge nazive za boje, potpunije sagledavaju:

(1) Hlebec (1998: 324–332), koji spominje brojne primere izvedenica, i to:

- (a) sa sufiksom *-ast*, npr. *alevast, bakrenast, crvenast, kavenast, kestennjast, ljubičast, modrast, riđast, sinjast, sivast, smeđast, srebrnast, surast, vranast, zelenast* itd.;

⁴⁹ Zbog značaja prideva kao primarnih leksema za imenovanje boja, ovde se nećemo baviti imeničkim niti glagolskim sufiksima. Lazarević (2013: 60–68) spominje imeničke i glagolske sufiksacije kojima se izvode hromatske lekseme, dok se prilozi izvedeni od prideva za označavanje boja tumače kao pridevi u priloškoj funkciji.

⁵⁰ Lazarević (2013: 53–56) takođe daje pregled srpskih sufiksa koji se dodaju na BCT kao osnovu. Ističe da od tri glavna sufiksa *-ast*, *-kast* i *-ičast*, prvi ima visoku produktivnost, ali „mnogo češće se dodaje na imeničke nego na pridevske osnove (kao u primerima *ljubičast, ružičast, narandžast, maslinast, kestenjast, pepeljast*, itd.).”

(b) sa sufiksom *-kast*, npr. *belkast*, *braonkast*, *crvenkast*, *garkast*, *rumenkast*, *sivkast*, *smečkast*, *srebr(e)nkast*, *surkast*, *zelenkast*, *zlatkast*, *žutkast*

(c) sa sufiksima *-an*, *-av*, *-ljiv*, *-it*, *-ovit*, *-li*, *-cat* i dr.;

i

(2) Stanić (2012a: 166–167), koja raspoložive prideve najpre deli na:⁵¹

- (a) **proste prideve** (21 pridev) – *beo*, *crn*, *crven*, *modar*, *mrk*, *njad* ‘tamnozelen’, ‘modar’, *plav*, *riđ*, *ris* ‘crvenkast’; ‘žučkast’, *rud* ‘crvenkast’, ‘riđ’, *rumen*, *rus* ‘crvenkast’, ‘riđ’, ‘rumen’, ‘rujan’, *sed*, *sinji*, *siv*, *smeđ*, *sur* ‘koji je boje olova ili pepela’, ‘pepeljastosiv’, ‘siv’, *tmo* ‘taman’, ‘mračan’, ‘tamnomrk’, ‘zagasit’, *vran*, *zelen*, *žut*;
- (b) **izvedene prideve nastale sufiksacijom sa imeničkom osnovom** (77 pridev), gde su značenja data samo za prideve koji se u savremenom srpskom jeziku mogu smatrati arhaičnim. To su: *akvamarinski*, *alabasterski* ‘mlečnobeo’, *alabastrov*, *azuran*, *bagren* ‘purpuran’, ‘grimizan’, *bagrenast*, *bakarni*, *bakrenast*, *barnast* ‘mrkast’, ‘mrk’, *biberast*, *božurast*, *bročast* ‘crvenkast’, ‘riđ’, *cimetast*, *cinoberast* ‘žutocrven’, *čađast*, *čađav*, *čilatast* ‘siv’, ‘sivkast’; (o konju) ‘koji ima šarene pege po telu’, *čivitan* ‘modar’, *čivitast*, *garan*, *golubast*, *grahorast*, *grimizan* ‘ljubičastocrven’, ‘purpuran’, *kafeni*, *kavin*, *kestenjast*, *kestenjav*, *krmezan* ‘tamnocrven’, ‘grimizan’, ‘skerletan’, *limunast*, *ljubičast*, *maslinast*, *mastiljav*, *mišast*, *murast*, *murgav* ‘tamnomaslinast’; (o konju) ‘crvenkastosmeđ’, *murgovast*, *narančast*, *narandžast*, *okerast*, *olovan*, *olovast*, *oranžast*, *pepeljast*, *pepeljav*, *pepeljiv*, *pirgast* ‘pegav’, ‘šaren’, *pirkast* (pokr.) ‘obezvučena fonetska varijanta prideva „pirgast”’, *plavetan*, *plavetnikast*, *plavetnikav*, *plavetnjikav*, *ružičast*, *ružičav*, *ružični*, *sedefast* ‘koji je boje, sjaja kao sedef’, *sigast* ‘siv’, ‘boje kad vuna osijedi’, *sigav*, *singav*, *skerletan* ‘ljubičastocrven’, *skrletan*, *smaragdni*, *srebrn*, *srebrnast*, *šafraanast* ‘žut’, *škrletan*, *tintast*, *tirkizni*, *tmast* ‘mrk’, ‘zagasit’, ‘tamnopus’, *tmolast* ‘dosta taman’, ‘crnkast’, ‘mrkast’, *trešnjast*, *violetan*, *zejtinast*, *zekast*, *zemljast*, *zlatan*;
- (c) **izvedene prideve nastale sufiksacijom sa pridevskom osnovom** (67 prideva): *alev* ‘crven’, ‘rumen’, *belcat*, *beličast*, *belugav*, *belužast*, *belušav*, *crncat*, *crncijat*, *crvenikast*, *crvenkast*, *crljenast*,

⁵¹ U izvorniku ovde spomenuti nazivi za boje navedeni su azbučnim redosledom.

crnkast, graničast ‘nejasno značenje, verovatno crven (o svili)’, *krmezan, maven* ‘plav’, ‘modar’, *modrast, modrikast, modrikav, modruljast, modruljav, modrušast, modruškast, morast* ‘ugasit’, ‘tamnomodar’, *morav* ‘tamnomodar, mrkajast, mrkast, mrklen, mrkolast, mrkuljav, njadast, pirgast, plavčast, plavenkast, plavičast, plavkast, plavuljast, plavuljav, plavušav, plavuškast, riđast, risat, rozikast, rudast, rujan, rujevan, rumenit, rumenkast, rusan, sigav, singav, sinjast, sinjav, sinjgav, sivast, sivkast, sivuljast, smeđast, surgast, šućmurast ‘neodređene boje’, *zelenast, zelenkast, žućkast, žuteljiv, žutiljav, žutinjav, žutkast, žutnjikav*;

- (d) **izvedene prideve nastale sufiksacijom sa glagolskom osnovom** (1 pridev) – *revkast* (o volu, kravi) ‘crvenkast’, ‘rumenkast’, ‘riđ(ast)’;
- (e) **izvedene prideve nastale sufiksacijom sa priloškom osnovom** (1 pridev) – *šućmurast* ‘sivkast’, ‘pepeljast’;
- (f) **složene prideve nastale prefiksacijom (i sufiksacijom)** (18 prideva) – *nabel, nacrn, nacrven, namodar, narumen, nasiv, nasur, nažut, ozelen, ožut, pozelen, precrn, subelast, sucrven, sumodar, sumrkast, ultravioletan*,⁵² *ultramarinski, ultravioletan*.

Stanić (2012b: 35–39) proširuje Hlebečev popis sufiksa koji se u izvedenim pridevima dodaju na pridevsku, glagolsku i prilošku osnovu sufiksima: *-ikav* (npr. *modrikav*), *-njikav* (npr. *žutnjikav*), *-uljav* (npr. *modruljav, mrkuljav, plavuljav*), *-ušav* (npr. *belušav, plavušav*), *-ugav* (npr. *beljugav*), *-ičast* (npr. *beličast, plavičast, plavčast*), *-iljav* (npr. *žutiljav*), *-injav* (npr. *žutinjav*), *-olast* (samo u *mrkolast* ‘bledožut’), *-uljast* (samo u *modruljast, plavuljast* i *sivuljast*), *-ušast* (npr. *belušast, modrušast*), *-uškast* (npr. *plavuškast, modruškast*), *-ajast* (samo u *mrkajast*), *-en* (samo u *mrklen*), *-iv* (samo u složenoj varijanti *-eljiv*, npr. *žuteljiv*), *-ev* (samo u *alev*).⁵³

Složenice u značenju boje u srpskom jeziku mogu biti kombinacije konstituenata: (1) ‘prilog + pridev’ (npr. *tamnocrven*), (2) ‘pridev + o + pridev’ (npr. *plavozelen*) i (3) (ređe) ‘imenica + pridev’ (npr. *banana-žut*).

⁵² U navedenom primeru *ultra-* je prefiksoid koji, za razliku od prefiksa, ima leksičko značenje. U najkraćem, prefiksoidi su leksičke osnove, uglavnom klasičnog, grčkog i latinskog, porekla. Vezane leksičke osnove dele se na prefiksoide i sufiksoide. Prefiksoidi se dodaju ispred osnove reči, a sufiksoidi iza osnove reči. Prefiksoidi se razlikuju od prefiksa, a sufiksoidi od sufiksa jer imaju i leksičko značenje.

⁵³ Dok se sufiks *-kast* češće kombinuje sa pridevima koji označavaju osnovne boje, sufiks *-ast* se češće vezuje za prideve koji imenuju izvedene boje (Stanić 2012b: 36).

Jedan popis složenih prideva daje Stanić (2012b: 31) – up. *bakarnocrven*, *BELIČASTOSiv/srebrn*, *CRVENKASTORužičast/siv/žut*, *ČELIČNOplav/siv*, *KESTENJASTocrven/mrk*, *limunastožut*, *ljubičastocrven*, *MASLINASTomrk/siv/smeđ/sur/zelen*, *MRKOplav/smeđ/zelen/žut*, *PEPELJASToplav/siv*, *RUŽIČASTonarandžast/žut*, *rujnosmeđ*, *RUMENobeo/mrk/žut*, *SIVKASTobeo/crn/modar/plav/smeđ/žut*, *slamnožut*, *SMEĐASTocrn/modar/žut*, *SREBRNASTocrn/modar/žut*, *TAMNocrven/plav/zelen/žut*, *travnozelen*, *UGASITocrven/plav/zelen*, *ultravioletan*, *vaternocrven*, *ŽUČKASTosmeđ/crven/zelen* i dr.

Kada se govori o produktivnosti napred navedenih morfoloških oblika, treba svakako spomenuti istraživanje koje je sprovedeno u okviru međunarodnog projekta EoSS (eng. *Evolution of Semantic Systems* „Evolucija semantičkih sistema”) na Institutu za psiholingvistiku „Max Planck”, u Nijmegenu, Holandiji, u sklopu kojeg se istražilo pedeset indoevropskih jezika, među kojima i srpski i hrvatski jezik. Govoreći o rezultatima dobijenim u hrvatskom jeziku, što se može primeniti i na srpski jezik u svetlu zajedničkog porekla i bliskosti ta dva jezika, I. Raffaelli (2017: 183–184; Raffaelli et al. 2019: 284) obrazlaže da je istraživanje o strategijama imenovanja boja pokazalo da su najistaknutiji obrasci za stvaranje hromatskih naziva: (1) složenice tipa ‘prilog + pridev’ i (2) složenice tipa ‘pridev + o + pridev’.⁵⁴ Najveću učestalost pojavljivanja imaju prilozi *tamno* i *svetlo*, npr. *svetloplav*, *tamnozelen* itd.⁵⁵ Modifikacije sa pridevom ostvaruju se pomoću vezivne morfeme ‘o’, npr. *zelenoplav*. Učestaliji obrazac za imenovanje boje predstavljaju još sufiksacije sa *-(k)ast*. Relativno čest oblik, no ipak manje frekventan od prethodno navedenih obrazaca, jeste oblik ‘imenica + imenica_{gen}’, npr. *boja višnje*, *boja cigle*. U kolokvijalnom srpskom jeziku, umesto složenica ‘imenica + imenica_{gen}’, koriste se složenice tipa ‘imenica + pridev’, npr. *paradajz-crven*, *nebo-plav* i sl.

Kada govorimo o engleskim i srpskim složenicama s elementom boje, treba ukazati još na sledeće: (1) engleske složenice tipa ‘pridev + pridev’

⁵⁴ O rezultatima istraživanja srpskog tima (u sastavu M. Popović, M. Jakić, N. Ševa, A. Milenković i D. Anđelković) dostupan je samo šturi tekst koji je 2013. godine prezentovan kao usmeno saopštenje na naučno-stručnom skupu „Savremeni trendovi u psihologiji 3”, održanom na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, ali u kome nedostaju podaci o obrascima imenovanja boja u srpskom jeziku.

⁵⁵ U rečnicima srpskoga jezika nije precizno određeno kojoj vrsti reči pripada prvi deo ovakvih složenica, niti je jasno da li prvi pridev u složeničkom nizu (up. *(sv(j)etlo-*, *tamno-*, *otvoreno-*, *bl(ij)edo*, *zatvoreno-*, *jarko-*, *zagasito-*, *mutno-* itd.) zapravo predstavlja prilošku komponentu. Ipak, preovlađuje mišljenje da to jeste pridev (Klajn 2002: 119).

koje označavaju neku prelaznu nijansu između dve boje pišu se sa crticom, npr. *grey-brown* ‘sivobraon/smeđ’, *red-orange* ‘crvenonarandžast’, *blue-black* ‘plavocrn’ itd. Značenje prelaznosti može se iskazati samo pridevskim osnovama kojima se imenuju spektralno bliske boje, dakle uz već navedene složenice takođe primeri *green-blue* ‘zelenoplav’, *purple-red* ‘ljubičastocrven’, ali ne **green-red* ‘zelenocrven’, **purple-yellow* ‘ljubičastožut’, **black-pink* ‘crnoružičast’, itd. U srpskom jeziku pak crtica među pridevima za označavanje boja u složenici upućuje na naporedost tj. odvojenost kolorita, npr. *crno-beli* (kao oznaka za boje sportskog kluba „Partizan”). Istovremeno, značenje prelazne nijanse između dve boje postiže se prikazivanjem složenice kao jednog segmenta, npr. *zelenoplav* (Klajn 1997: 17–18). Još finije razučivanje značenja prelaznosti u engleskom jeziku uspostavlja se slaganjem prideva sa pridodatim sufiksom -y ili -ish i prideva-osnovnog imena za boju, npr. *greeny-yellow* ‘zelenkastožut’, *purplish-blue* ‘ljubičastoplav’ (up. Krimer Gaborović 2019a: 259–260).

4. Kognitivnolingvističko tumačenje kategorizacije i semantike boja

U ovom delu monografije osnovni i drugi istaknutiji nazivi za boje u engleskom i srpskom jeziku sagledavaće se u svetlu postavki **kognitivne lingvistike**, rečju lingvističke teorije koja jezik tumači u sprezi s drugim kognitivnim domenima i kompetencijama, poput fizičkih i mentalnih iskustava, slikovnih šema (eng. *image schema (representations)*),⁵⁶ percepcije, pažnje, pamćenja, kategorizacije, apstraktnog mišljenja, emocija i dr. U najkraćem, kognitivna lingvistika podrazumeva pristup jeziku koji je utemeljen na čovekovom iskustvu vanjezičke stvarnosti i načinima na koji se ta stvarnost percipira i konceptualizuje (Ungerer – Schmid 1996: x). U produžetku ćemo se detaljnije pozabaviti kategorizacijom boja, leksemi-

⁵⁶ „Slikovna šema je repetativan dinamički obrazac ljudskih perceptivnih interakcija i motoričkih programa koji naše iskustvo čine koherentnim i strukturiranim. Samo iskustvo pak treba razumeti u veoma širokom smislu, pošto obuhvata bazične perceptivne, motoričke, emotivne, istorijske, društvene i jezičke dimenzije” (Johnson 1987: xiv, xvi). [„An image schema is a recurring dynamic pattern of our perceptual interactions and motor programs that gives coherence and structure to our experience. ‘Experience’ is to be understood in a very rich, broad sense as including basic perceptual, motor-program, emotional, historical, social and linguistic dimensions.”]

zacijom tj. imenovanjem kategorija boja, te semantičkom analizom leksema-imena kategorija boja.⁵⁷

Proces kategorizacije (eng. *the process of categorisation*) za ljudsku vrstu ima veliku važnost s obzirom na to da omogućava organizovanje i razumevanje sveta u okruženju, te je u tom smislu uporište za sposobnost mišljenja, delanja i govorenja (Lakoff 1987: 5–6).⁵⁸ **Kategorije** (eng. *categories*) nastaju kroz interakciju s vanjezičkim okruženjem. Kategorizacija boja odigrava se kada govornik jednog jezika određenom leksemom, npr. eng. *green* ili srp. *zelen*, upućuje na različite pojavnosti ‘zelene’ boje, pri čemu sama ‘zelena’ može biti ‘otvorena’ odn. ‘zatvorena’, ‘svetla’ odn. ‘tamna’, ‘bleda’ odn. ‘zagasita’, ‘sjajna’ odn. ‘mutna’, itd. Premda različite, sve te senzacije podvođe se pod istu kategoriju, ovde kategoriju ‘zelene’ boje, što odražava viđenje istovetnosti u različitosti (Krimer Gaborović 2019a: 130). Svođenje različitih, mada međusobno povezanih senzacija pod istu kategoriju, odražava princip jezičke ekonomije, tj., dejstvo kognitivnog mehanizma koji govorniku omogućava najlakši pristup informacijama uz najmanji kognitivni napor (Rosch 1978: 28; Fulgosi – Tuđman Vuković 2001: 75; Evans – Green 2006: 255). Upravo se lekseme kojima se imenuju boje smatraju idealnom podlogom za proveru postulata kategorizacije (Taylor 1989: 2).

Govoriti o kategorizaciji znači razumeti putanju po kojoj se okom registrovan, sirov, senzorski materijal uređuje u kognitivne skupove. Kada ljudsko oko uoči neki obojeni entitet, opažena boja stimuliše formiranje odgovarajućeg utiska o datom entitetu (biću, predmetu, pojavi). **Akceptirane impresije** (eng. *internalized sensations*) podvrgavaju se klasifikaciji i kategorizaciji, i to prema izgledu i funkciji (Brenner 1982: 4–6). Spoljni, čulni utisak prevodi se u mentalnu predstavu ili unutrašnji utisak, u lingvistici poznat kao **koncept** (eng. *concept*) (Gieroń-Czepczor 2011: 17). Koncept zapravo odražava čovekovo razumevanje sveta u okruženju (Lyons 1977: 109; Prčić 2008: 43–44). Koncept još uvek nije jezička kategorija, već je samo uređena mentalna predstava o spoljašnjem svetu. Nakon što se spontano spoznat prvobitni utisak prevede u mentalnu sliku, može se u svojstvu novog člana priklju-

⁵⁷ Steinvall (2002: 33–63) se iscrpno bavi principima kategorizacije i značenjem u kognitivnoj lingvistici, kao polazištem za istraživanje engleskih hromatskih naziva u kontekstu. O teoriji i primeni kategorizacije boja u srpskom jeziku, u nešto sažetijem obliku, govori Krimer Gaborović (2019a: 124–140).

⁵⁸ Kategorizacija se u kognitivnoj lingvistici definiše kao čovekova sposobnost da identifikuje entitete kao članove neke grupe (Evans – Green 2006: 168).

čiti skupu sebi sličnih utisaka. Taj skup je uređen po principu koncentričnih krugova, u čijem se središtu nalazi najistaknutiji predstavnik celog skupa kao njegovo prototipsko ostvarenje. To dalje otvara prostor za lančano povezivanje u smislu da konceptualizovana predstava o kolorističkom utisku iz vanjezičke stvarnosti postaje kriterijum za prepoznavanje novih sličnih ili manje sličnih impresija (Krimer Gaborović 2019a: 130). Koncepti, međutim, nikada ne mogu biti utemeljeni isključivo na percepciji jednog, izolovanog entiteta, već su istovremeno kulturološke i istorijske tvorevine koje zadovoljavaju potrebe određene društvene grupacije (Koller 2008: 399). Koncepti su sastavni deo **značenja reči** (eng. *meaning of words*), dok se upotreba jezika tumači kao postupak aktiviranja određenih konceptualno bogatih struktura, koje nisu ograničene rečničkim definicijama. **Konceptualizacija** je proces nastajanja koncepta, tj., proces konstruisanja značenja (Evans – Green 2006: 363). Samo značenje može se, nadalje, smatrati kategorijom neretko polisemične strukture. Oko centralnog značenja ili **prototipa** (eng. *prototype*) raspoređena su sva druga značenja, i to tako da im govornik, u skladu s principom jezičke ekonomije, pristupa uz najmanji kognitivni napor. U skladu s Lakoffovom teorijom o **iskustvenom realizmu** (eng. *experiential realism*) (Lakoff 1987: xv), **čovekov konceptualni sistem** nastaje iz kolopleta telesnih iskustava sveta u okruženju – percepcija, kretanje, fizička i društvena interakcija – i tim iskustvima je dati sistem i limitiran. Shodno tome, apstraktno mišljenje i mašta nisu direktno utemeljeni u ljudskom iskustvu, ali jesu posredno, pomoću metafora, metonimija i analogija.

Uopšte uzev, može se govoriti o dva pristupa kategorizaciji (Radovanović 2007: 748): (1) **klasična** (aristotelovska) **‘tvrda’ logika kategorizacije** i (2) **‘fazi’** (eng. *fuzzi*), **labava, rasplinuta tj. ‘meka’** (eng. *soft*) **logika kategorizacije**.

Klasična ‘tvrda’ logika kategorizacije utemeljena je na definiciji skupa nužnih i dovoljnih obeležja, jasno utvrđenim granicama kategorija, binarnosti, te istom statusu svih članova kategorije. Jednoj kategoriji pripadaju samo oni članovi koji sva ta obeležja strogo ispunjavaju, dok članovi koji ih ne ispunjavaju ostaju izvan granica kategorije, ukratko vododelnica između pripadanja i nepripadanja jednoj kategoriji vrlo je oštra i tvrda (Taylor 1989: 21–24, 59; Popović 2008: 31–33; Radovanović 2009: 12; Krimer Gaborović 2019a: 126). Kod takve kategorizacije značenje lekseme tumači se pomoću **komponencijalne analize** (eng. *componential analysis*), gde se svakoj leksemi odelito priključuje određeni broj značenjskih komponenti jasno definisanih u

skladu s principom binarnosti ili dihotomije. To podrazumeva da se jezičke jedinice svrstavaju u parove od po dva člana između kojih postoji opozicija u pogledu prisustva odn. odsustva karakterističnog distinktivnog obeležja (Ivić 2001: 190). Bez obzira na svoju ukorenjenost u zapadnoj intelektualnoj tradiciji, klasična logika kategorizacije sporna je za lingviste kognitivističke orijentacije (Langacker 1987: 16), između ostalog zbog stava da je komponencijalnu analizu moguće uspešno primeniti u samo nekim leksičkim sferama (Bugarski 1989: 138). Područje boja se, naime, ne može adekvatno opisati pozivanjem na strukturalna distinktivna obeležja (Jackendoff 1983: 113).⁵⁹ Pošto kategorije tipično nemaju jasne niti oštre granice, neki članovi mogu istovremeno pripadati najmanje dvema kategorijama (Dragičević 2007: 79). Takvih primera imamo i kod kategorija boja, te njihovih pripadajućih naziva.

Napred navedeni razlozi u 20. veku doveli su do iznalaženja drugog, kognitivno ustrojenog pristupa kategorizaciji, u nauci poznatog kao fazi (eng. *fuzzy*), labava, rasplinuta, ili, meka (eng. *soft*) logika kategorizacije. Granice između kategorija su mutne, nejasne, tj., nisu jasno odeljene. Ni svi članovi kategorije nemaju jednak status, već su središnji članovi istaknutiji od ostalih, a najistaknutiji središnji član je **prototip**.⁶⁰ Središnje i periferne članove kategorije povezuje **rodbinska sličnost** (eng. *family resemblances*). Prema kriterijumu ‘sličan s prototipom’, pripadnost nekog člana određenoj kategoriji nije potpuno predvidljiva, već je graduelna (Langacker 1987: 49). Naime, s udaljavanjem člana kategorije od prototipičnog jezgra,

⁵⁹ Ilić (2016a: 14) takođe smatra da se među teorijama leksičkog značenja (komponencijalna analiza, teorija prototipa, teorija konceptualne integracije), komponencijalna analiza „nije pokazala kao najbolji teoretski pristup kada je u pitanju semantička analiza prideva kojima se označavaju boje, ali je očito da su semantičke realizacije boja određivale perceptualne osobine kao što su: stepen svetline ili zagasitosti neke boje, prisustvo ili odsustvo sjaja, što se zapravo može smatrati diferencijalnim komponentama date boje.” Istovremeno, nijedna od raspoloživih teorija leksičkog značenja „još nije u potpunosti objasnila tu interakciju čoveka, stvarnosti koja ga okružuje i jezičkog znaka koji taj odnos reprezentuje” (ibid: 10). Dragičević (2007: 88–89) pak citira Lipku (1992: 116–118) koji navodi da se komponencijalna analiza i teorija prototipa ne isključuju, već se dopunjuju, što tvrdi i Wierzbicka (1996: 148), koja smatra da rešenje nije u konfrontaciji, već je u sintezi dve tradicije.

⁶⁰ U skladu s postulatima fazi logike, razvrstavanje se vrši prema skalama graduelnosti (skalarnosti, diskretnosti, kontinualnosti, postepenosti, stepenovanja). Uvode se pojmovi ‘nejasnost’ i ‘prelaznost’, a suštinsko pitanje tiče se prelaza između kategorija, tj., ‘graničnika’ među njima (Radovanović 2008: 337–339). U fazi logici treba „odmeravati u nijansama, istraživati i na periferiji i u središtu pojava, i na margini i u centru ispoljavanja unapred utvrđenih „kategorija”” (ibid 2007: 748).

povećava se upitnost njegove pripadnosti kategoriji, a budući da kategorija nema jasne granice, ne može biti precizno utvrđena ni tačka odakle posmatrač više ne uočava nikakvu sličnost s prototipom. Konkretno ilustrovano, eng. *red* ‘crven’ imenuje prototipičnu sliku, tj., mentalnu predstavu o ‘crvenoj’ kao boji krvi, zbog čega je to reprezentativnija varijanta kategorije u odnosu na manje reprezentativne varijante raspoređene ka obodima kategorije, u pojasu manje ili više zamućenih granica. Reč je o tonovima koje imenuju engleske lekseme *burgundy* ‘zagasitocrven’, *carmine* i *claret* oba: ‘bordo’, *cerize* i *chery* oba: ‘višnjast/višnjev’, *crimson* ‘purpuran’, *flame* ‘plamen’, ‘vatren’, ‘žarkast’, itd. (Krimer Gaborović 2019a: 128). Kao središte semantičke kohezije, prototip igra ključnu ulogu u formiranju kategorije boje (up. Geeraerts 2001: 3). Za Wierzbicku (2006: 160, 298–330) prototipi su najistaknutiji nosioci boja iz prirodnog okruženja. Rosch (1975a: 532–533) o prototipima govori kao o **kognitivnim referentnim tačkama** (eng. *cognitive reference points*), ili, skrać. KRT. Prototipi u svojstvu najboljih predstavnika kategorija mogu da služe kao referentne tačke spram kojih se procenjuje pripadnost ostalih članova kategorije (ibid: 544–545). Prototipi su ujedno temelj za dalju konceptualizaciju i proširenja značenja (Gieroń-Czepczor 2011: 22). Prema rečima Geeraerts (2001: 3), pripadnost članova kategoriji utvrđuje se na temelju njihove **psihološke istaknutosti** (eng. *psychological salience*), **relativne frekvencije upotrebe** (eng. *relative frequency of use*) i **interpretativne prednosti** (eng. *interpretative advantageousness*). Bitno je svakako još spomenuti da prototip treba razumeti ne samo kao centralni član kategorije, već i kao klaster članova kategorije. U potonjem slučaju konceptualno jezgro kategorije predstavlja se shematski (Taylor 1989: 59). To proizilazi iz Langackerovog (1987: 371) tumačenja o dva moguća tipa kategorizacije (oba polaze od prototipa): (1) **kategorizacija prema prototipu** (eng. *categorisation by prototype*) i (2) **kategorizacija prema shemi** (eng. *categorisation by schema*). Drugonavedeni tip kategorizacije podrazumeva integrisanu strukturu koja otelotvoruje ono što je zajedničko svim članovima kategorije, dakle specifične ideje koje na kontrastivan način detaljnije objašnjavaju shemu. S druge strane, kategorizacija prema prototipu podrazumeva prisustvo centralnog člana kategorije koji je s ostalim članovima povezan na temelju rodbinske sličnosti. Kategorizacija prema shemi apstraktna je karakterizacija, koja je u potpunosti kompatibilna sa svim članovima kategorije definisanim shemom (pripadnost kategoriji ne tumači se stepenovanjem) (up. Taylor 1989: 66;

Steinvall 2002: 36). U procesu kategorizacije nekog novog iskustva, koje se iz prototipa izvodi bilo metaforom, metonimijom ili drugačije, kategorija se proširuje, nakon čega nastaje nova shema koja povezuje prototip i njegovu ekstenziju.⁶¹ Oba načina kategorizacije – prema prototipu i shemi – u strukturi kategorije međusobno su tesno povezana i predstavljaju različite aspekte istog fenomena (Langacker 1993: 2).

Polisemična struktura kategorija zasnovana na prototipu može se prikazati pomoću **radijalne mreže** (eng. *radial network*) (Geeraerts 2010: 193). Po svojoj prirodi radijalna mreža nije statična, već je dinamička, budući da se kognitivne kategorije stalno do(g)rađuju kroz interakciju sa stvarnim svetom. Što se neka kategorija češće upotrebljava, to se sve dublje institucionalizuje, i kognitivno uzev postaje sve istaknutija. Za razumevanje semantičkih fenomena, koji su uvek mentalni konstrukti nastali posredstvom konceptualizacije, a gde spada i čovekovo razumevanje sveta u okruženju, Ungerer – Schmid (1996) uvode pojmove: (1) **kontekst** (eng. *context*), koji treba razumeti kao čovekovu sliku onoga što se opisuje, i (2) **situacija** (eng. *situation*), u smislu interakcije između entiteta u vanjezičkom okruženju. S kontekstom je blisko povezano teorijsko oblikovanje **mentalnih prostora** (eng. *mental spaces*), koje možemo shvatiti kao čovekovu predstavu (kontekst) o onome što se opisuje ili o čemu se govori (diskurs), odn. što se percipira (situacija). U strukturi mentalnog prostora važnu ulogu imaju **pozadinski okviri** (eng. *frames*) i **kognitivni modeli** (eng. *cognitive models*). Teorija mentalnih prostora, čiji su rodonačelnici Fauconnier i Turner (1998; 2002; 2003a; 2003b), naknadno je dopunjena i preimenovana u **teoriju konceptualne integracije** (eng. *the theory of conceptual integration*), gde se zajednički elementi dva ili više ulaznih mentalnih prostora **stapaju** (eng. *blend*) u kvalitativno novi, a strukturno viši konceptualni **izlazni prostor** (eng. *blending space*) (Ilić 2016a: 19). Primera radi, novi mentalni prostor nastaje dok dvoje ljudi razgovaraju, obuhvatajući elemente razgovora koji

⁶¹ Pozivajući se na Langackera (1987: 369–386), Ilić (2011: 32) obrazlaže da „kategorizacija prema shemi podrazumeva da koncept može da bude shematičan za ostale koncepte unutar kategorije koji predstavljaju njegova različita **oprimerenja** (eng. *instantiations*). Različita oprimerenja ističu različita obeležja sheme. Oprimerenje se manifestuje kroz **proširenje** (prototip) i **razradu** (shema). Proširenje kategoriju vodi „prema van”, tj., prema konceptualizacijama sve manje sličnim centralnom članu kategorije, a razrada vodi „prema gore”, tj., prema stvaranju koncepta, sheme koja se nalazi na višem nivou apstrakcije i predstavlja izvestan uslov za dalje proširenje kategorije.”

su oboma zajednički (razumeju ih i govornik i slušalac) (Langacker 1991: 97), pri čemu svaki razgovor započinje iz vlastitog mentalnog prostora, kao pozadinskog okvira. Pomoću teorije mentalnih prostora, tj., teorije konceptualne integracije već su analizirani neki pridevi za boje (up. Ilić: 2016a; 2017), zbog čega se može očekivati da će se ta praksa nastaviti (o konceptualnoj integraciji, detaljnije, govoriće se u pododeljku 5.3.4).

U skladu s postulatima kognitivne semantike, svaka leksema u principu ima svoje **enciklopedijsko značenje**, koje je proisteklo iz iskustvenog znanja o svetu u okruženju. To značenje je otvoreno, budući da kod različitih govornika može prizvati različite asocijacije. Zbog frekventnije upotrebe, pojedina značenja se ustaljuju u konkretnoj jezičkoj zajednici i/ili u idiolektu konkretnog govornika. Langacker (1987) objašnjava da svaki lingvistički koncept ili **predikaciju** (eng. *predication*) treba razumeti kao konceptualni sadržaj određene leksičke kategorije. Tumači se spram neke vrste pozadinskog znanja i asocijacija povezanih s konkretnim konceptom, tj., konceptualnim sadržajem. To pozadinsko znanje koje služi kao osnova za predikaciju naziva se **kognitivni domen** (eng. *cognitive domain*) (Steinvall 2002: 42).

Prema rečima Lakoffa (1987: 12–13) i Gieroń-Czepczor (2011: 20–21), kategorizacija elemenata iz vanjezičke stvarnosti u duhu fazi logike, uz već pomenute ideje **prototipa, kognitivne referentne tačke, rodbinske sličnosti, graduelnosti, fazi ili nejasnih granica i enciklopedijskog znanja**, temelji se na dodatnim kognitivnim parametrima, i to:

- (1) **utelovljenje** (eng. *embodiment*) – uspostavljene kategorije odražavaju čovekovo iskustvo vanjezičkog sveta, tj., njegove biološke kapacitete (i ograničenja), uključujući tu vizuelnu percepciju, fiziološke simptome emocionalnih stanja, te interakciju s okruženjem. Primera radi, gnev/bes/ljutnja obično se manifestuju kao crvenilo kože, što objašnjava zbog čega se značenje ‘crvene’ boje povezuje, između ostalog, upravo s emocijom ‘gnev’/‘bes’/‘ljutnja’;
i
- (2) **otvorenost kategorije za proširenje** (eng. *category extension*) – kategorija se proširuje metonimijom i/ili metaforom i/ili njihovim kombinovanjem. Proširenje uvek proizilazi iz percepirane sličnosti ili povezanosti izvornog značenja i proširenog značenja. Izvorno

značenje najboljeg predstavnika kategorije smatra se prototipom (Gieroń-Czepczor 2011: 25).

U vezi s ranije navedenim pojmovima prototipa i mentalnog konstrukta KRT, ovde ćemo se osvrnuti na obrazloženje Tribushinine (2008: 394–395) da opšteprihvaćena ideja o grupisanju naziva za boje oko prototipskog jezgra ne daje potpunu sliku, s obzirom na to da hromatska konceptualizacija obuhvata najmanje dve vrste prototipa: (1) **prirodne fokalne tačke** (eng. *natural foci*), pod kojima podrazumevamo percepcijski izdvojene delove spektra privilegovanog ili prototipičnog statusa i (2) **prirodne referentne tačke** (eng. *natural reference points*), tj., entitete koji u jednoj ili više kultura predstavljaju tipične kulturološke asocijacije na određene boje, npr. ‘sneg’ kao tipična asocijacija za ‘belu’ boju. Etimološki uzev, mnogi hromatski pridevi povezani su s **istaknutim prototipima iz vanjezičkog okruženja** (eng. *enviromentally salient prototypes*). Institucionalizovane asocijacije stimulise nazivima za boje s prirodnim referentnim tačkama iskazuju se u brojnim poredbenim konstrukcijama, rečničkim definicijama, te složenicama s elementom boje, npr. eng. *blood red* ‘krv-crven’. Slično tome, brojne metonimijske i metaforičke ekstenzije naziva za boje utemeljene su na konceptualnim vezama s prototipima-entitetima iz vanjezičkog okruženja. Tako, recimo, poreklo antonimijskog para ‘crn’ ↔ ‘beo’ treba tražiti u svakodnevnoj smeni tamne noći i svetloga dana. Značenje naziva za boju i značenje KRT ne stoje u odnosu jedan prema jedan, već su ta značenja dinamički sazdana na složenoj vezi između predmeta konceptualizacije (ovde boje) percepcijski istaknutog fokusa i kulturološki odabrane istaknute referentne tačke. Uz to, kategorije boja se ne ukorenjuju samo na temelju prirodnih fokalnih i referentnih tačaka, već takođe zahvaljujući različitim kombinacijama specifičnih referentnih tačaka koje Tribushinina (str. 395–396) naziva **složenim prototipima** (eng. *compound prototypes*). Govori o tome kako nazivi za boje imaju i kontekstualno ovisna značenja, pošto ne samo da označavaju različite tonove u različitim kombinacijama tipa ‘pridev za boju + imenica’, već im se referentne tačke menjaju u zavisnosti od konteksta pojavljivanja same imenice. Budući da su referentne tačke hromatskih prideva kontekstualno zavisne i promenjive, ni sami pridevi ne mogu imati apsolutno identično značenje u svakoj kombinaciji

‘pridev za boju + imenica’.⁶² Ukratko, za celovitiju semantičku analizu i konceptualizaciju boja nije dovoljno osloniti se na samo jednu vrstu prototipa, tj., jednu referentnu tačku, pošto se na taj način može sagledati samo **uobičajeno tj. standardno značenje** (eng. *default meaning*), ali ne i brojna kontekstualno ovisna značenja (Tribushinina 2008: 102). Značenje prideva za obeležavanje boja treba analizirati na temelju najmanje dve, ponegde čak tri referentne tačke. Istovremeno, složeni prototipi mogu imati vrlo specifična značenja. Primera radi, sintagma *red house* ‘crvena kuća’, tipično ne navodi na pomisao da je cela kuća crvena kao krv (izvana i iznutra), već da su crveni samo spoljni zidovi, krov i dimnjak, ali ne i prozori, vrata, oluci, niti unutrašnjost kuće. Reč je o **pridevskoj modifikaciji** (eng. *adjectival modification*), koja je generisana **konceptualnom integracijom** (eng. *conceptual integration*) najmanje dva mentalna prostora (Fauconnier – Turner 1998; 2002; Tribushinina 2008: 111–112). Kod sintagme ‘crvena kuća’ dolazi, naime, do **slivanja** (eng. *blending*) dva ulazna mentalna prostora, i to: (1) boja i (2) kuća. Primenjujući postupak konceptualne integracije ovde je kreiran novi izlazni mentalni prostor koji ne sadrži sve elemente ulaznih prostora. Čovek u mislima na sintagmu ‘crvena kuća’ reaguje tako što ‘crvenu’ boju tipično povezuje samo s nekim, ne i svim delovima konkretne kuće. No, treba naglasiti da ne postoji jedinstven obrazac za kreiranje izlaznih prostora u različitim kombinacijama tipa ‘pridev za boju + imenica’, jer je to povezano s pitanjem koje sve elemente treba smatrati perцепциjski istaknutim.

U zaključku rasprave o postavkama kognitivne lingvistike, treba istaći da je kategorizacija jedna od osnovnih ljudskih sposobnosti koja omogućava organizovanje i razumevanje vanjezičke stvarnosti, proces mišljenja, te svođenje velikog broja informacija na manji broj kategorija, što je lakše za obradu. Ovde se logično misli na jezičku kategorizaciju prostora boja. Grupisanje većeg broja nijansi u jednu hromatsku kategoriju omogućava ra-

⁶² Problematiku kulturološki specifičnog složenog prototipa Tribushinina (2008: 101–103) ilustruje vlastitim nerazumevanjem rečenice koju je kao dete čula od bake Ruskinje, a koja glasi: „Na Uralu ima mnogo crvenih krava” (rus. *На Урале много красных коров*). U nedostatku enciklopedijskog znanja o tome da ‘crvena krava’ u ruskom jeziku ne označava ‘kravu crvene boje’, već ‘kravu riđe dlake’, Tribushinina je u detinjstvu pogrešno primenila strategiju uparivanja koncepta prototipične krave s konceptom prototipične ‘crvene’ boje (fokalna ‘crvena’). Takvih složenih prototipa ima i drugde, npr. ‘crvena kosa’ (*red hair*) ili ‘crveni kavijar’ (*red caviar*), iako je boja kose zapravo ‘riđa’, a boja kavijara je ‘narandžasta’.

zumevanje poruke čak i onda kada se čovek s konkretnom nijansom određenog entiteta ranije nije sretao (Bornstein 2006: 35–68; Jakovljević 2018: 19). Kategorije karakterišu njihovi najistaknutiji članovi – prototipi, rodbinska povezanost članova kategorije, te nejasne granice ka susednim kategorijama. Lekseme kojima se imenuju boje verbalni su simboli mentalnih slika različitih kolorita, tj., možemo govoriti o apstraktnim simbolima vizuelno opaženih senzacija. Istovremeno, lekseme-imena boja ne stoje u odnosu 1 : 1 prema entitetima iz vanjezičkog okruženja, slično kao što nisu potpuno identični ni koncepti kod različitih kulturno-jezičkih zajednica, a što se očigledava u meri u kojoj se recimo koncept ‘crvene’ boje preklapa s konceptom ‘smeđe’, ‘roze’, ‘žute’, ‘narandžaste’ i/ili ‘ljubičaste’ boje (Brenner 1982: 58, 63). Shodno tome, Taylor (1989: Preface viii–ix) obrazlaže da poznavanje koncepata, s jedne strane, te značenja leksema kojima se ti koncepti imenuju, s druge strane, govorniku određenog jezika omogućava da različite entitete podvede pod istu jezičku enkodiranu kategoriju. Lekseme kojima se imenuju boje ne samo da odražavaju čovekovo iskustvo vanjezičke stvarnosti, već su od velike pomoći za dalju organizaciju (strukturiranje), tj., razlučivanje između različito obojenih senzacija (Brenner 1982: 5–6).

4.1. Kategorizacija prema prototipima

Kako je prethodno navedeno, primena fazi logike u kategorizaciji strukture prostora boja podrazumeva da se u razmatranje uzima celovito ispoljavanje kategorije,⁶³ dakle kako u središtu, tako i po obodima, tj., na prelazima između kategorija boja (Radovanović 2007: 749). U središtu jezičke kategorije nejasnih granica smešten je prototip kao najbolji predstavnik kategorije.⁶⁴ Konkretno ilustrovano, prototipično značenje lekseme eng. *red* i srp. *crven* kod govornika oba jezika priziva mentalnu sliku krvi, pri čemu u engleskom jeziku pored ‘krvi’ to može biti još ‘prizor rasplamsale vatre’

⁶³ Koncept kategorizacija pojavio se sredinom 70-ih godina 20. veka, i to naporedo sa psiholingvističkim istraživanjima E. Rosch o unutrašnjoj strukturi kategorija. Na temelju opšteg modela prototipičnosti razvila se lingvistička disciplina leksičke semantike (Geevaerts 2010: 184).

⁶⁴ Bez obzira na različita tumačenja prirode prototipa (za Rosch su to percipirane fokalne tačke, za Wierzbicku kulturološki specifični entiteti s kojima se konkretna boja može identifikovati), svima je zajedničko to da se prototip smatra neizostavnim pojmom za kategorizaciju koncepata, između ostalog koncepta boje (Golka 2014: 136).

(Krimer Gaborović 2019a: 135–136). Lošiji članovi kategorije, koji u manjoj ili većoj meri liče na prototip, raspoređeni su prema periferiji kategorije. Pojedini rubni članovi mogu istovremeno pripadati dvema, trima ili čak većem broju kategorija. U svetlu do sada navedenog, ovde ćemo se pozvati na Dragičević (2007: 80, 83) koja objašnjava da se „većina kategorija (a možda i sve) mo[že...] definisati samo preko tipičnog predstavnika [tj.] prototip[a]. [...] Kategorizacija pomoću prototipa ne odnosi se samo na kategorije čiji su predstavnici konkretni objekti, već i na apstaktne kategorije.”

Jezici i kulture drugih naroda uvek se sagledavaju u svetlu modela i normi vlastitog jezika i kulture, i to ne samo kroz prizmu prototipa, već i **stereotipa**, pri čemu potonje treba smatrati savršenom mentalnom reprezentacijom nekog modela (Putnam 1975: 169). Up. ‘bela’ kao boja mleka, ‘crna’ kao boja uglja, ‘crvena’ kao boja krvi itd. I dok se, kako to obrazlaže Popović (2008: 11), pod prototipom podrazumeva „najupečatljiviji primer iz ličnog iskustva govornog lica koji je pohranjen u njegovoj epizodnoj memoriji i odmeren prema vrednosnoj skali subjektivnog denotativnog prostora između pozitivnog i negativnog pola”,⁶⁵ stereotip podrazumeva „asocijativni prototip (tj. tuđe iskustvo u vezi sa fragmentom ekstralingvističke stvarnosti), čijim preuzimanjem govornik stiče fragment kolektivne tradicionalne jezičke slike sveta.” U najkraćem, stereotip je „anoniman zbir predstava o onom što predstavlja najtipičniji, najfrekventniji, najbolji primerak vrste” (ibid: 37). U središtu kategorije smešteni su članovi kategorije koje jedna kulturno-jezička zajednica smatra njenim najboljim predstavnicima, dok je pripadnost kategoriji kod perifernih članova upitna u manjoj ili većoj meri, naročito ako je reč o članovima koji su kategoriji pridodati na osnovu ličnog iskustva, dakle koji se nisu potvrdili kao kolektivna predstava. Što je više pripadnika jedne kulturno-jezičke zajednice koji određeni entitet smatraju za prototip, to se takav prototip više približava središtu kategorije, tj., kolektivnom shvatanju idealnog prototipa. Stereotip je takođe vrsta prototipa, što otvara pitanja oko definisanja samog prototipa, te odnosa prototipa i stereotipa. Popović (str. 59–64) objašnjava da istraživači ta dva pojma različito definišu. U kognitivnoj lingvistici prototip se razume kao „mentalni objekat, šema, spoznajni oblik koji se vezuje za izraz pomoću kojeg se vrši kategorizacija” (str. 61), dok je stereotip pre svega društveno potvrđeni

⁶⁵ Prema rečima Popović (2008: 11), subjektivni denotativni prostor treba razumeti kao „individualnu skalu subjektivne procene namene i vrednosti denotata”.

primerak kategorije. Osnovna dihotomija proizilazi iz suštine dva pojma – prototip kao psihološka kategorija, i stereotip kao društvena kategorija.

Postoji više hipoteza o prirodi prototipa, koje su većinom preuzete od Rosch (Geeraerts 2007: 169–170), i to:⁶⁶ (1) **fiziološka hipoteza** (eng. *physiological hypothesis*) – fenomen prototipa definiše kao rezultat fiziološke strukture čovekovog vizuelnog sistema. Hipoteza je formulisana na osnovu prototipičnih efekata u domenu naziva za boje, gde je prototipični efekat prvi put i uočen. Naime, neke boje se smatraju fokalnim zbog veće osetljivosti ljudskog oka na određene frekvencije svetlosti; (2) **referencijalna hipoteza** (eng. *referential hypothesis*) – utemeljena je na stavu da prototipi kao središnji članovi kategorije, za razliku od perifernih članova, dele više atributa s drugim članovima kategorije. U psihološkom smislu to znači da su prototipi rezultat **rodbinske sličnosti** (eng. *family resemblance*), (3) **statistička hipoteza** (eng. *statistical hypothesis*) prototipe definiše kao najfrekventnije članove kategorije i (4) uopštenija **psihološka hipoteza** (eng. *psychological hypothesis*) – ne upućuje na merljivost prototipa, već na kognitivne prednosti unutrašnje organizacije kategorija, čime se maksimizira konceptualno bogatstvo svake kategorije ponaosob, povezujući bliske nijanse u jedan koncept, što pospešuje ekonomičnost konceptualnog sistema. Ukratko, najveća informativnost se realizuje uz najmanji kognitivni napor.

Na temelju kategorizacije prema prototipu izgrađuje se struktura koja može da obuhvati ne samo doslovno značenje, već i različita prenesena značenja (izvedena metaforičkim i metonimijskim poširenjem). Takvu složenu strukturu ilustruju radijalne mreže, čiji su članovi raspoređeni na osnovu

⁶⁶ Prema rečima Dragičević (2007: 85–86) ne postoji jedinstven, niti pouzdan „put ka iznalaženju prototipa neke kategorije”, i upravo to je važan zadatak teorije prototipa. Dragičević (str. 86) dalje objašnjava da se na osnovu **testa izlistavanja** (eng. *list test*) prideva kojima se označavaju ljudske osobine, sprovedenog sa studentima beogradskog Filološkog fakulteta, pokazalo da prototipični pridevi imaju bogatu polisemičnu strukturu. Pozivajući se na Dirvena i Verspoor (1998: 31), Fulgosi i Tuđman Vuković (2001: 75–76) govore o sledećim metodama za iznalaženje prototipičnog značenja leksičke kategorije: (1) oslanjanje na intuiciju izvornih govornika, koji na spomen određene kategorije, većinom kao prvu asocijaciju, navode upravo prototipično značenje oko kojeg se organizuju sva druga značenja, (2) upotreba statističkih podataka o frekvenciji pojavljivanja konkretnih odgovora, pošto češće navođenje nekog značenja implicira da je ono bliže središtu kategorije i (3) upotreba prototipa za određivanje središnjeg značenja leksičke kategorije, što odražava ideju o prisustvu središnjeg člana kategorije, te oko njega raspoređenih manje ili više udaljenih drugih članova kategorije.

sličnosti s prototipom, u smislu da su periferni članovi motivisani prototipom, ali su od njega manje ili više udaljeni (Geeraerts 2010: 194–195).

Prema rečima Ilić (2016a: 15), teorija prototipa pogoduje analizi prideva kojima se označavaju boje. Upravo pridevski nazivi za boje predstavljaju najbolje primere kategorizacije prema prototipu. Tako, recimo, značenje engleskog prideva *red* ‘crven’ može se uspešno analizirati na osnovu prototipa ‘crvene’ boje, tj., boje krvi ili vatre, što se podudara s fokalnom ‘crvenom’, na koju je ljudsko oko i najosetljivije (Tribushinina 2008: 1). Ipak, teorija prototipa nije prikladna za tumačenje mogućih prenesenih značenja koja proističu iz vizuelnog utiska koji proizvodi jedna boja, kao ni za značenja povezana s određenim kolektivnim verovanjima i shvatanjima (Ilić 2016a: 16).

4.2. Metafora i metonimija kao postupci konceptualizacije

Struktura kategorija često je prilično složena, a može se dodatno proširivati. Takva proširenja ili ekstenzije ne moraju se ticati samo kategorijskog prototipa, već mogu polaziti i od nekog perifernog člana unutar radijalne mreže, što je pokazatelj povezanosti članova kategorije na temelju rodbinske sličnosti (Steinvall 2002: 49). Prema rečima Lakoffa (1987: 113) **motivacija** (eng. *motivation*) je ključan kognitivnolingvistički koncept za proširenje kategorija. Motivacija je odgovorna za kreiranje systemske veze između koncepta i njegovih ekstenzija. Uslovljena je kako karakteristikama same kategorije, tako i svim svojstvima konceptualnog sistema konkretne jezičke zajednice, tj., ukupnošću raspoloživih koncepata i modela. Dva osnovna konceptualna procesa odgovorna za nastanak ekstenzija su **metafora** (eng. *metaphor*) i **metonimija** (eng. *metonymy*) (Steinvall 2002: 49). Shodno tome, a kako to obrazlaže Dragičević (2007: 89), sada postaje jasno zbog čega je upravo teorija prototipa prikladna za analizu tematskih grupa leksema, mada ne i sinonima, niti leksema koje označavaju rodbinske odnose, kao ni sintagmatskih relacija između leksema i dr. Istovremeno, komponencijalna analiza pogoduje tumačenju konkretne leksike (naročito imenica i iznad svega apstraktne leksike), što znači da ni komponencijalna analiza nije prevaziđena semantička teorija. Konceptualizacija apstraktnih pojmova utemeljena je prevashodno na pojmovnim metaforama i metonimijama. Dragičević dalje obrazlaže da je **kognitivistika** (eng. *cognitive sci-*

ence) interdisciplinarna nauka koja u sebi integriše psihologiju, lingvistiku, pojedine filozofske discipline, neurologiju i dr., a svoje utemeljenje ima u „shvatanju uma kao složenog sistema koji prima, skladišti, pronalazi, preinačava i prenosi informacije. U okviru kognitivne lingvistike značenje se izjednačava s konceptualizacijom” (str. 89–90), tj., formiranjem pojmova na osnovu celovitog čovekovog iskustva (fizičkog, čulnog, emocionalnog i intelektualnog) o svetu u okruženju.

Pojmovna metafora služi za preneseno tj. slikovito izražavanje (Klikovac 2004: 10). Za metafore je karakteristično da se jedan pojam implicitno identifikuje, upoređuje i tumači kroz neki drugi, inače potpuno različiti pojam, npr. *crveno zlato* 1. ‘rod malina’, 2. ‘rod crvenih paprika’. Prčić (2008: 31–32) navodi da se metafore mogu smatrati za skraćena poređenja, budući da se dva inače različita i nepovezana entiteta međusobno dovode u vezu na osnovu stvarne ili pretpostavljene sličnosti, kako u pogledu oblika, pozicije, funkcije, namene, tako i osobine ponašanja, delovanja, sposobnosti i dr. Ishod ovog procesa je novo, preneseno ili sekundarno značenje, proisteklo putem metaforičkog (ili metonimijskog) prenosa iz doslovnog značenja, koje je za leksemu osnovno ili primarno značenje (Krimer Gaborović 2019a: 200–201). Kod pojmovne metafore struktura konkretnih **izvornih domena**, npr. ljudsko telo, zdravlje i bolest, životinje, biljke, zgrade i građenje, mašine i alatke, igre i sport, novac i posao, kuvanje i hrana, toplota i hladnoća, svetlost i tama, sile kretanje i smer, itd., preslikava se na apstraktne **ciljne domene**, npr. emocije, moralne kategorije (dobrota, poštenje, hrabrost, iskrenost, čast i njihove suprotnosti), mišljenje, društvo, politika, privreda, ljudski odnosi (prijateljstvo, ljubav i brak), komunikacija, vreme, život, vera, događaji i akcije (Kövecses 2002: 15–29; Klikovac 2004: 17–19; Dragičević 2007: 90).

Pojmovna metonimija je misaoni mehanizam i sredstvo konceptualizacije i predstavlja kognitivni proces logičkog povezivanja unutar istog domena jednog konceptualnog entiteta (izvorni entitet) sa drugim logičkim entitetom (ciljni entitet), po osnovu bliskosti, a ne sličnosti kao kod metafore (Kövecses 2002: 145). U zavisnosti od načina na koji entiteti ostvaruju pojmovnu bliskost u konceptualnom prostoru, možemo razlikovati dve vrste metonimija: (1) odnos **deo – celina**, ako se povezivanje vrši između domena kao celine i jednog od entiteta tog domena, pri čemu se taj odnos ostvaruje u oba smera (DEO ZA CELINU i CELINA ZA DEO) i (2) odnos **deo – deo**, ako se

povezuju entiteti unutar jednog domena (str. 150). Prema rečima Kövescesa primer odnosa CELINA ZA DEO je *Amerika za Sjedinjene Države* (naziv kontinenta umesto dela kontinenta), DEO ZA CELINU *Engleska za Veliku Britaniju* (Engleska je deo Velike Britanije) i DEO ZA DEO *Autor za njegovo delo* (Čitamo Šekspira) (up. Dragičević 2007: 161–162). Steinvall (2002: 198–199) raspravu o pojmovnoj metonimiji ilustruje primerima metonimija sa nazivima za boje: (1) odnos deo – celina (izrazito produktivan mehanizam), npr. *blackshirt* ‘crnokošuljaši’, ‘fašisti’ i *blue berets* ‘plave beretke (tj., mirovne snage Ujedinjenih nacija)’ i (2) odnos deo – deo, npr. *black market* ‘crno tržište (tj., tržište na kojem se vrši razmena dobara i usluga čija je proizvodnja i/ili distribucija nelegalna)’ i *yellow journalism* ‘žuta štampa (tj., jeftine, petparačke, bulevarske ili tračerske dnevne novine i časopisi koji objavljuju senzacionalističke i neproverene vesti)’. U engleskom jeziku metonimija ‘deo za celinu’ posebno se često primenjuje u sportu, naročito fudbalu i ragbiju, gde boja dresa označava klub, npr. eng. *Red devils* dosl. ‘Crveni đavoli’ (zbog crvene boje dresova), kao popularni naziv za FK „Manchester Junajted” (eng. *Manchester United*). Takve primere pronalazimo i u srpskom jeziku, npr. *crveno-beli* (i ovde prema boji dresova) za FK „Crvena zvezda”.

Pored pojmovne metafore i pojmovne metonimije, proširenje kategorije može biti realizovano još na osnovu združenog delovanja metafore i metonimije (Gieroń-Czepczor 2011: 21), tj., posredstvom **metaftonima**, npr. novinski naslov *Cene dižu glavu*. Neretko se tvrdi da je metonimija bazičnija od metafore (Dragičević 2007: 163–164).

4.3. Polisemičnost leksema kojima se imenuju boje

Lekseme kojima se označavaju boje, slično svim drugim leksemama, mogu biti **monosemične** (jednoznačne) ili **polisemične** (višeznačne). Budući da se u monografiji, između ostalog, bavimo leksičkim značenjem engleskih i srpskih naziva za boje, ovde ćemo se osvrnuti na sledeće značenjske distinkcije: (1) **doslovno, deskriptivno**,⁶⁷ **osnovno** ili **primarno značenje** i (2) **preneseno, asocijativno**,⁶⁸ **dodatno** ili **sekundarno značenje** (up. Prčić 2008: 26–37; Krimer Gaborović 2019a: 96–97, 183). Pojedinačna značenja jedne lekseme nazivaju se njenim **sememama** (Lipka 1992:

⁶⁷ Prema terminu *descriptive meaning* (Lyons 1977; 1981).

⁶⁸ Prema terminu *associative meaning* (Leech 1981).

76), pri čemu je za jezike karakteristično da imaju znatno više polisemičnih leksema, dok je monosemičnost tipična za novouvedene lekseme (Dragičević 2007: 129). Polisemične lekseme, koje uz doslovno značenje sadrže još prenesena značenja, „imaju više derivata [i zauzimaju] centralnije mesto u leksičkom sistemu” (ibid: 33).⁶⁹ Kako to obrazlaže Zgusta (1991: 66), doslovno značenje je prvo značenje koje izranja u svesti većine govornika kada im se jedna leksema prezentuje izdvojeno, van bilo kakvog konteksta. Iz doslovnog značenja izvode se prenesena značenja putem metaforičkog ili metonimijskog prenosa (Prčić 2008: 31). Preneseno značenje naziva se još **slikovitim izražavanjem** (Klikovac 2004: 10; Ratković 2007: 12).⁷⁰ Pored doslovnog i prenesenog značenja, treba ukazati još na moguće prisustvo **specijalizovanog značenja** koje se odnosi na specijalizovane kontekste, npr. slikarstvo, naučne discipline, tehnologija i dr.

Doslovno ili primarno značenje može se sagledavati u svetlu veze s korelatima iz vanjezičkog okruženja na koje upućuje. Doslovno značenje proizilazi iz funkcije jezika da odslikava vanjezičku stvarnost, zbog čega je u domenu leksičke semantike i pragmatike doslovno značenje objektivno ustrojena, centralna i obavezna komponenta leksičkog značenja (Prčić 2008: 27). Tako, recimo, prema OED (2003: 2042), eng. *yellow* ‘žut’, ima doslovno značenje ‘boja u spektru između zelene i narandžaste; boja koja je komplementarna plavoj; boja zrelih limuna i žumanaca’.⁷¹ Tu definiciju možemo prema rečniku CIDE (1995: 1696) dopuniti pozivanjem na korelate ‘boja zlata i sunca’. Srpska leksema žut ima sva doslovna značenja kao i *yellow*, uz dopunu definicije ‘boja voska, limuna, cveta maslačka, ljutića, sumpora, zlata’ (sve prema RMS). Na osnovu razlika između doslovnih značenja engleskih i srpskih prideva kojima se obeležavaju osnovne kategorije boja (BCC), uspostavlja se prvi značenjski kontrast između dva jezika. Pokazuje se da govornici srpskog i engleskog jezika ne tumače na isti način semantičko i prototipsko jezgro kategorije ‘žute’ boje, tj., nema potpunog

⁶⁹ Prema rečima Dragičević (str. 86), prototipične prideve odlikuje bogata polisemična struktura. Upravo to može biti dodatni kriterijum za izdvajanje prideva za boje kao najistaknutijih nominacija osnovnih kategorija boja.

⁷⁰ Dok Klikovac slikovito izražavanje tumači posredstvom metafora, Ratković o slikovitom izražavanju govori kao o „dubinskom” značenju koje treba razlikovati od „površinskog” značenja, pri čemu prvopomenuto obuhvata hiperbole, metafore, metonimije, sinegdohe, oksimorone i poredbe.

⁷¹ „of the colour between green and orange in the spectrum, a primary subtractive colour complementary to blue; coloured like ripe lemons or egg yolks [...]”.

poklapanja, iako su razilaženja ovde, kao i kod drugih primarno-osnovnih naziva za boje, najmanje izražena (Krimer Gaborović 2019a: 183).

Preneseno ili sekundarno značenje značenje utemeljeno je na funkciji jezika da odslikava unutrašnju stvarnost, tj., neko stanje stvari koje zavisi od onih koji ga odslikavaju. Stoga je ovde reč o subjektivno ustrojenoj, te fakultativnoj i perifernoj komponenti značenja, koju možemo tumačiti kao nadgradnju ili priraštaj leksičkog značenja (Prčić 2008: 27–28). Primera radi, eng. *green* ‘zelen’ čije je doslovno značenje ‘boja u spektru između plave i žute; boja trave ili smaragda’ (OED 2003: 759),⁷² ima niz prenesenih značenja, recimo ‘koji obezbeđuje svežinu, hlad, mir, odmor, opuštanje’. I dok leksički spoj tipa *green eyes* ‘zelene oči’ ima doslovno značenje, spoj *green banks* ‘zelene (rečne) obale’ ima preneseno značenje, budući da označava ‘prostor za opuštanje, odmaranje i sanjarenje’. To preneseno značenje pronalazimo i u srpskom jeziku, npr. (*naše malo*) *zeleno skrovište (iznad ušća Save u Dunav)* ‘skriveno mesto za odmor i opuštanje’ (Krimer Gaborović 2019a: 96–97). Prenesena značenja hromatskih naziva uopšte se ne odnose na boju, već na neki drugi koncept. Primera radi, preneseno značenje idiomatizovane sintagme *black sheep* dosl. ‘crna ovca’ ne označava boju (krzna) ovce, već ‘loš (crn) karakter čoveka koji se opisuje’. Steinvall (2002: 187) ističe da je područje prenesenih značenja naziva za boje toliko veliko da se ne može lako obuhvatiti celovito i sažeto. Stoga se Steinvallovo istraživanje ograničava i fokusira na konceptualnu metonimiju, tipsku modifikaciju i upotrebu neosnovnih naziva za boje. Premda se upotreba naziva za boje u prenesenom značenju može tumačiti na različite načine (metaforički, metonimijski, simbolički), Steinvall (str. 194) se, analizirajući rezultate nekih od prethodnih istraživanja, saglašava sa tumačenjem Verosub (1994), Niemeier (1998) i Verspoor (1998) da je metonimija temelj za figurativnu upotrebu naziva za boje (proces metonimije prethodi metaforičkom mapiranjju).

Prema rečima Krimer Gaborović (2019a: 183–184), razlike između engleskog i srpskog jezika u pogledu kognitivnog procesa prepoznavanja različitih uobičajenih predstavnika odgovarajuće klase entiteta, npr. hromatski nazivi eng. *yellow* i srp. *žut*, oličavaju se, osim u doslovnom značenju, još u: (1) **formalno idiomatizovanim poredbama s nazivima za boje**,

⁷² „of the colour between blue and yellow in the spectrum; coloured like grass or emeralds”. Slično tome, doslovno značenje srp. *zelen*, -a, -o, je ‘koji ima boju lišća, trave (jedna od osnovnih boja spektra); obrastao rastinjem takve boje’ (RMS II: 295).

npr. *as yellow as guinea* ‘žut kao dukat’, (dosl.) ‘žut kao gvineja’, i *žut kao sunce*, (2) **prenesenim ili dodatnim značenjima engleskih i srpskih naziva za boje**, npr. *yellow* ima prenesena značenja: (1) (*pogrd.*) (o ljudima) ‘koji ima žutu boju kože’, (2) (o signalima) ‘koji upozorava na moguću, ali ne i neposrednu opasnost’, (3) (*neform.*) (o čoveku) ‘koji razmišlja i drži se kukavički’, (4) (o novinarskom stilu) ‘koji je napisan u senzacionalističkom maniru’, (5) (o očima i pogledu) ‘koji je odvratn, opak’, (6) (o zubima) ‘koji je istrošen, star i/ili pokvaren’, (7) (o koži) ‘koji ima nezdravu i/ili staračku boju’, (8) (o tkanini, hartiji i dr.) ‘koji je požuteo od starosti’, (9) (o tlu) ‘koji je od gline (glinovit)’. U poređenju s engleskim jezikom, *žut* se takođe koristi za uobičajeno opisivanje: (1) ‘pripadnika azijske rase ljudi’, (2) ‘signala koji upozorava na moguću, ali ne i neposrednu opasnost’, (3) ‘senzacionalističkog novinarskog stila’, (4) ‘istrošenih, starih i/ili pokvarenih zubi’, (5) ‘nezdrave i/ili staračke kože’, (6) ‘stare tkanine, hartije i dr.’, (7) ‘glinenog tla’. Značenja koja, međutim, u srpskom jeziku u odnosu na engleski jezik nedostaju su: (1) kukavičluk i (2) odvratne, opake oči (oba značenja srpski jezik leksikalizuje metaforički (prizivanjem mentalnih slika životinja), i to: *sivi (plašljivi) miš* ‘kukavica’ i *zmijske oči* ‘zle oči’, *zmijski pogled* ‘zao pogled’).

Šest primarno-osnovnih naziva za boje dugo su već prisutni u engleskom jeziku i pojavljuju se u brojnim prenesenim značenjima, kao posledica metonimijskog ili metaforičkog povezivanja s istaknuto obojenim entitetima iz vanjezičkog okruženja. Jednako tako, mada ipak znatno ređe, sekundarno-osnovni nazivi za boje mogu takođe imati prenesena značenja. Ovde je izuzetak pridev *orange* ‘narandžast’ kod kojeg nisu pronađeni primeri upotrebe u prenesenom značenju.⁷³ U pogledu neosnovnih naziva za boje, neki neosnovni hromatski nazivi uz doslovno značenje, imaju još prenesena značenja, npr. *scarlet* ‘skerletan’, *gold* ‘zlatan’, *puce* ‘tamno crvenkastosmeđ’, *lavender* ‘boja lavande’, *rose* ‘ružičast’, *peachy* ‘boja breskve’, *amber* ‘žućkastožut’, *beige* ‘bež’, itd. Drugi neosnovni nazivi za boje pak nemaju prenesena značenja. Zanimljivo je još da se pojedini neosnovni hromatski nazivi čak frekventnije pojavljuju u prenesenim značenjima od pojedinih sekundarno-osnovnih naziva za boje (Hamilton 2016: 252–253). U srpskom jeziku svi BCT imaju prenesena značenja, dok među neosnovnim

⁷³ O pojmovima primarno- i sekundarno-osnovnih naziva za boje, detaljnije, govori se u pododeljku 5.2.1.

nazivima za boje nešto veći broj prenesenih značenja imaju *tirkizan*, *zlatan*, *srebrn* i *pink* (up. deo drugi, pododeljci 9.1.3.2, 9.1.3.3, 9.1.3.5 i 9.1.3.11).

4.4. Smisaoni odnosi među leksemama kojima se imenuju boje

Među leksemama se uspostavljaju različiti smisaoni odnosi koji se neujednačeno klasifikuju. Smisaoni odnosi među leksemama mogu biti **sintagmatski** (eng. *syntagmatic*) i **paradigmatski** (eng. *paradigmatic*).⁷⁴ Prvi se ustrojavaju između linearno i sukcesivno nanizanih leksemskih jedinica koje grade sintagme, i tiču se semantičkog uticaja koji jedna leksema ima na drugu leksemu u datom nizu, dakle u istom kontekstu. Paradigmat-ski odnosi su karakteristični za situacije gde, u konkretnoj sintagmi, jedna leksemska jedinica može biti zamenjena drugom leksemskom jedinicom (Lipka 1992: 12). U lingvistici se oduvek znatno veća pažnja posvećivala paradigmatskim leksičkim odnosima (**sinonimija**, **antonimija**, **hiponimija**, **paronimija**) od sintagmatskih leksičkih odnosa (Dragičević 2007: 213).

Sintagmatska ravan kombinovanja leksičkih jedinica predstavlja horizontalnu osu zamišljene strukture jezika koja određuje mogućnost ulančavanja odabranih jedinica u konkretnom segmentu nekog konteksta (Lyons 1968: 73–76; Bugarski 1989: 95–97; Prčić 2008: 146). Sintagmatski odnosi definišu mogućnost istokontekstnog i zajedničkog pojavljivanja najmanje dve lekseme. Ispoljavaju se kao: (1) **leksički spojevi**, (2) **kolokacije** i (3) **idiomi**. **Leksički spojevi** su kombinacije odelitih leksema u manje ili više kompaktne sadržinske, funkcijske i formalne celine, uglavnom unutar neke sintagme ili rečenice. U određenom stepenu, leksičke spojeve odlikuju sledeće osobine: (a) **zamenljivost** pojedinih leksema unutar celine drugim lek-

⁷⁴ Pozivajući se na Geeraerts a dr. (1994) i Geeraerts (1997; 2010), Steinvall (2002: 56–63, 154–159) govori o leksičkim i semantičkim odnosima koji se mogu sagledavati **semaziološki** (eng. *semasiological*) i **onomaziološki** (eng. *onomasiological*). I dok se na temelju semaziološkog pristupa analiziraju moguća proširenja i suženja značenja odabranih leksičkih jedinica, čime se obuhvataju pitanja prototipa (fazi granice i kognitivna istaknutost, polisemičnost, neodređenost i homonimija), kod onomaziološkog pristupa polazi se od koncepta i istražuju se mogući načini njegovog imenovanja, što pokriva problematiku sinonimije, hiponimije, nivoa predstavljanja. Prema rečima Görlacha (1997: 120–121) razlika između onomaziologije i semaziologije može se uporediti s razlikom u perspektivi govornika i slušaoca. Naime, polazna pozicija pošiljaoca je onomaziološka, budući da mora jasno formulisati poruku koju želi poslati, za razliku od semaziološke pozicije primaoca, koji primljenu poruku mora razumeti.

semama manje ili više srodnog značenja, npr. *castaneous eyes* ‘kestenjaste oči’, *obsidian eyes* ‘blistavocrne oči’, *onyx eyes* ‘ugljenaste oči’, *sloey eyes* ‘kafen(k)aste oči’, *sooty eyes* ‘garave oči’, itd., (b) **postojanost**, tj., mogućnost podvrgavanja celine transformaciji, npr. *his teeth pearly* ‘njegovi zubi biserni’ i *his pearly teeth* ‘njegovi biserni zubi’ i (c) **prozirnost**, tj., predvidljivost smisla morfološki raščlanjive polimorfemske lekseme, npr. *pearly-white* ‘bisernobeo’ (Prčić 2008: 147–148; Krimer Gaborović 2019a: 191). **Kolokacije** su kompozitni i difuzni spojevi koji „nastaju kada dve lekseme dele barem jedno kompatibilno [dijagnostičko obeležje, ili,] DgO što omogućava njihovo ulančavanje unutar određene sintagme ili rečenice, npr. *green tea* ‘zeleni čaj’ i *black tea* ‘crni čaj’, za razliku od **pink tea* ‘roze čaj’, pošto se engleskom imenicom *tea* ‘čaj’ označavaju samo (osušeni) listovi, ali ne i cvetovi biljaka (svojstvo srpskog jezika)” (Krimer Gaborović 2019a: 191). Ovde je bitno istaći da se značenje lekseme utvrđuje upravo na temelju dijagnostičkih obeležja. DgO su semantički relevantna obeležja vanjezičkog entiteta koji leksema denotira (Prčić 2019: 52). Mogu se još definisati kao vrsta metajezika koji služi da se objasni značenje, što podrazumeva da je semantičko kontrastiranje osnovna i najznačajnija uloga svakog DgO (Lipka 1992: 99). Značenja se, naime, mogu utvrditi i definisati upravo putem kontrastiranja i razdvajanja značenja jedne lekseme od značenja drugih leksema (Nida 1975: 91). Kolokacije se, inače, odlikuju mogućim ili minimalnim svojstvom zamenljivosti i slabim svojstvom postojanosti i prozirnosti (detaljnije o kolokacijama s nazivima za boje vidi kod Krimer Gaborović 2019a: 192–200). **Idiomi**⁷⁵ su redovni, katkad i sistematski spojevi najmanje dve ili više leksema u jednoj sintagmi ili rečenici, kod kojih je svojstvo zamenljivosti nemoguće ili minimalno, dok su svojstva postojanosti i neprozirnosti relativno visoka (Prčić 2008: 148), npr. *White House* ‘Bela kuća’ (kuća predsednika SAD), *grey matter* ‘mozak’, dosl. ‘siva materija’, itd.

Paradigmatska ravan selekcije je vertikalna osa zamišljene strukture jezika koja predstavlja osnovu za odabir leksičkih jedinica koje će stupiti u odgovarajuće leksičke odnose (Lyons 1968; Bugarski 1989; Lipka 1992; Prčić 2008).⁷⁶ Kako je to napred bilo navedeno, među paradigmatske odno-

⁷⁵ Kako to ističe Dragičević (2007: 24), frazeologizmi, idiomi, frazeološki obrti ili frazemi ustaljene su jezičke jedinice od najmanje dve reči i sa jedinstvenim značenjem.

⁷⁶ Skup osnovnih naziva za boje (BCT) predstavlja paradigmu sačinjenu od prideva koji svaki za sebe obeležava deo spektra boja (Murphy 2003: 8).

se ubrajamo sinonimiju, antonimiju, hiponimiju i paronimiju. **Sinonimija** (eng. *synonymy*) podrazumeva odnos dve ili više leksema različitog oblika, ali istog ili bliskog značenja (Lipka 1992: 142; Dragičević 2007: 246). Postoje različita viđenja prirode sinonima. Pojedini lingvisti ističu da nema apsolutnih sinonima, ili da ih makar nema u velikom broju.⁷⁷ Stoga su prisutni stavovi da su sinonimi zapravo kohiponimi (Persson 1990; u Steinvall 2002: 150). Budući da semantička sličnost leksema koje označavaju boje može imati različiti intenzitet, ispravnije bi bilo govoriti o skali sinonimnosti. Jedna takva, ujedno najmanje precizna skala očituje se u gradaciji ‘potpun – nepotpun – nepostojeći’. Lekseme *roze/roza*, *ružičast* i *pink* ilustruju srpske hromatske nazive za boje kao bliske (relativne), ali ne i apsolutne sinonime (up. eng. *rose* i *pink*). **Antonimija** (eng. *antonymy*) je odnos reči suprotnog značenja, pri čemu je vezu između suprotstavljenih leksema vrlo komplikovano odrediti (Lipka 1992: 145; Dragičević 2007: 265). Primer antonima s nazivima za boje mogu biti pridevi *beo* i *crn*. Kada se, s druge strane, opisuje boja lica, hromatski pridevi *crven* i *zelen* nisu antonimi, već samo označavaju suprotnosti, budući da je ‘crvena’ boja lica karakteristična kod ljudi koji pucaju od zdravlja, dok ‘zelena’ boja lica može biti indikator bolesti, čak smrti (Ivić 1995: 95). Đukanović (2002: 270) naglašava da se negacijom prideva za boje ne dobijaju njihovi antonimi. Primera radi, pridev *nebeo* sadrži primese druge boje/drugih boja, iako se dominantno ističe ‘bela’ boja. **Hiponimija** (eng. *hyponymy*) podrazumeva odnos između smisaono nadređene lekseme (hiperonim) i njenih smisaono podređenih leksema (hiponimi). Podređene lekseme su međusobno ravnopravne i nalaze se u odnosu kohiponimije (Lipka 1992: 144; Dragičević 2007: 290–291). U domenu boja, srpski hromatski pridev *crven* je hiperonim, dok su pridevi *rumen*, *bordo*, *skerletan*, *crvenkast* itd., između sebe kohiponimi, a svi zajedno su hiponimi u odnosu na pridev *crven*. **Paronimija** (eng. *paronymy*) se odnosi na lekseme sličnog glasovnog sklopa, koje pripadaju istoj vrsti reči, imaju slično značenje, imaju istu pojmovno-logičnu saodnosnost i nisu uzajamno zamenljive u istom kontekstu (Dragičević 2007: 313). Paronimi polaze od istog korena, ali uzimaju različite ili slične afikse (prefikse, infikse, sufikse) koji im daju druga i nova značenja, npr. *crveneti* ‘postajati crven

⁷⁷ To se može objasniti fenomenom **jezičke ekonomije**, dakle činjenicom da jezik ne trpi gomilanje jezičkih jedinica iste vrednosti (Dragičević 2007: 248).

(npr. u licu)' i *crveniti* 'činiti (nešto) crvenim', 'bojiti crvenom bojom'. Paronimi se neretko i pogrešno smatraju sinonimima.

Kod leksema kojima se označavaju boje, najznačajniji paradigmatiski odnosi svakako su sinonimija i hiponimija. Ovde ćemo se osvrnuti na neka istraživanja tih odnosa, što u izvesnoj meri može biti od koristi za našu studiju o istaknutosti srpskih naziva za boje. Uzimajući u obzir već spomenute francuske hromatske nazive *brun* 'braon', 'smeđ' i *maroon* 'kestenjast' (Forbes 1979), te oslanjajući se na korpus BoE, Steinvall (2002: 150–159) je istraživao sinonimiju nekoliko grupa **prostih neosnovnih naziva za boje** (eng. *Elaborate Colour Term*, ili, skrać. ECT).⁷⁸ Govori o uticaju koji na značenje odabranih ECT imaju imeničke kategorije koje dati ECT kao atributi bliže određuju. Istražene su tri grupe ECT naziva kao nepotpunih sinonima, i to:

- (1) grupa od pet naziva, tj., *crimson* 'grimizan', 'ljubičastocrven', *magenta* 'bordo', 'tamno crvenkastoljubičast', *maroon* 'kestenjastocrven', 'trula višnja', *plum* 'tamno ljubičastocrven'⁷⁹ i *puce* 'crvenkastosmeđ', 'karmen-boja' (sve su to hromatski nazivi koji imenuju 'tamno/zasićeno ljubičasto/crvenkasto/smećkasto crven/ljubičast' deo prostora boja (eng. *dark/deep purplish/reddish/brownish red/purple*));
- (2) grupa od tri naziva, tj., *lavender* 'lavanda-boja', 'svetlo plavičastoljubičast', *lilac* 'jorgovan-boja', 'svetloljubičast' i *mauve* 'svetlo sivkastoljubičast', 'ružičastoljubičast' (reč je o nazivima za 'svetloljubičasti' deo prostora boja (eng. *pale purple*));
- (3) grupa od dva naziva, tj., *aqua(marine)* 'akvamarin', 'plavkastozelelen', 'zelenkastoplav' i *turquoise* 'tirkizan', 'plav(ičast)ozelen', 'zelelen(kast)oplav' (u pitanju su nazivi za 'zelen(kast)oplavi' deo prostora boja (eng. *greenish blue*)).

⁷⁸ Umesto termina **neosnovni nazivi za boje** (eng. *non-basic colour term*, ili, skrać. non-BCT), Steinvall (str. 31, 133, 150–160) govori o prostim neosnovnim nazivima za boje (ECT), kao tipično niskofrekventnim, te u jeziku slabije institucionalizovanim (ukorenjenim) hromatskim pridevima. U tom svetlu, a kako je to ranije već bilo navedeno (up. pododeljak 2.1.5), **neosnovni naziv za boju** (eng. non-BCT) predstavlja širi pojam koji, pored prostih leksema, obuhvata još morfološke izvedenice i složenice. Za razliku od toga, među ECT spadaju isključivo monomorfemske lekseme.

⁷⁹ Za razliku od engleskog jezika, u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici šljive se ne percipiraju kao 'tamnocrvene', već kao 'plave', što je najverovatnije posledica činjenice da su u Srbiji (i na Balkanu) najrasprostranjenije upravo plave sorte šljiva.

Shodno značenju navedenih deset ECT, i to naročito u svetlu različitih definicija koje ti pridevi imaju u različitim rečnicima,⁸⁰ čini se opravdanim smatrati da su neki od analiziranih ECT sinonimi, dok drugi ECT to nisu. Steinvall govori o upotrebi navedenih ECT u kombinaciji sa različitim imeničkim kategorijama koje je takođe razvrstao u tri grupe, i to: (1) prirodni entiteti (eng. *natural things*), koji obuhvataju četiri potkategorije, tj., (a) životinjsko carstvo (eng. *animal kingdom*), (b) biljke (eng. *plants*), (c) nebeska tela i kosmičke pojave (eng. *celestial phenomena*) i (d) drugo (eng. *other*); (2) ljudska bića (eng. *humans*), sa dve potkategorije, tj., (a) lice/oči (eng. *face/eyes*) i (b) drugi delovi tela (eng. *other parts*); (3) artefakti (predmeti za svakodnevnu upotrebu i/ili umetnički predmeti) (eng. *artefacts*), sa šest potkategorija, tj., (a) odeća i obuća (eng. *clothing*), (b) kozmetički proizvodi (eng. *cosmetics*), (c) drumska vozila (eng. *road vehicles*), (d) dekorativni elementi u enterijeru i eksterijeru (eng. *background decoration*), (e) nameštaj (eng. *furniture*) i (f) drugo. Svaka potkategorija obuhvata različite entitete. Primera radi, potkategorija ‘biljke’ obuhvata imenice *ruža, lala, trava, hrast* itd., dok potkategorija ‘odeća i obuća’ obuhvata imenice *kaput, šal, cipele*, itd.

Na osnovu semaziološke i onomaziološke analize pokazalo se da se deset ECT, dakle *crimson, magenta, maroon, plum, puce, lavender, lilac, mauve, aqua(marine)* i *turquoise*, međusobno razlikuju u smislu povezivanja s imenicama iz različitih kategorija odn. potkategorija.

Semaziološka analiza (up. Steinvall 2002: 154–156) podrazumeva prikaz semantičkog opsega navedenih ECT. ECT *crimson* i *magenta* najfrekventnije opisuju potkategoriju ‘biljke’, dok se *plum* i *maroon* najfrekventnije pojavljuju kao atributi imeničke potkategorije ‘odeća i obuća’. Naziv *puce* se najviše koristi za opisivanje boje lica u ljutitog čoveka. Reč je o hiperboli, pošto *puce* ovde nije u suštini hromatski naziv, već služi da označi apstraktni kvalitet – veliku količinu besa. U prvom, ljubičasto-crvenkasto-smečkasto crvenom/ljubičastom domenu, svaki ECT (*crimson, magenta, maroon, plum* i *puce*) pokazuje preferenciju ka jednoj imeničkoj potkategoriji, i to: *crimson* opisuje biljke, *maroon* i *plum* odeću i obuću, a *puce* lice. Izuzetak je ECT *magenta* koji, osim biljaka, opisuje još artefakte, npr. štamparske boje i mastila (i na fotografijama). Deset ECT preovlađuju

⁸⁰ Tako se, recimo, u zavisnosti od konsultovanog leksikografskog izvora, pridevi *lavender, mauve* i *lilac*, svaki za sebe, definišu kao izrazitije plavičasti nego ružičasti odn. izrazitije ružičasti nego plavičasti tonovi (Steinvall 2002: 152).

će opisuju samo dve od ukupno dvanaest imeničkih potkategorija – ‘biljke’ i ‘odeća i obuća’. U nekoliko slučajeva značenje ECT ne asocira samo na određeni ton boje, već i na određenu imeničku kategoriju.

U onomaziološkoj analizi (up. Steinvall 2002: 157–159) obrće smer istraživanja. Proučava koji se to tačno ECT (od ukupno deset) tipično koriste da se opiše specifična boja entiteta obuhvaćenog nekom od dvanaest imeničkih potkategorija, npr. da li će se ljubičastocrveni automobil opisivati pridevom *crimson*, *magenta*, *maroon*, *plum* ili *puce*. Pokazalo se da se ECT *crimson* i *turquoise* najfrekventnije koriste za opisivanje boje entiteta obuhvaćenih većinom imeničkih kategorija, s tim što svaki ECT ipak pokazuje preferenciju za određenu imeničku kategoriju. Treba još spomenuti da se relativno arhaičan ECT *crimson* znatno ređe koristi za opisivanje artefakata, dok se *maroon* i *turquoise* vrlo retko koriste da se opišu lice i oči. Visoka istaknutost ECT *crimson* proizilazi iz česte upotrebe ovog ECT kada se želi opisati boja krvi. Premda je semaziološki uzev ECT *puce* prevashodno atribut za lice, onomaziološki gledano *puce*, za razliku od *crimson*, svakako nije najistaknutiji naziv u ljubičastocrvenom delu prostora boja jer *puce* ima nižu bazičnost od *crimson*, što *puce* čini hiponimom od *crimson*, koji je opet hiponim od BCT *red*. U ‘plavozelenom’ ili ‘zelenoplavom’ delu prostora boja, *turquoise* je mnogo istaknutiji ECT u svim imeničkim domenima od ECT *aqua(marine)*, što znači da je *aqua(marine)* hiponim od *turquoise*. U ‘svetloljubičastom’ delu prostora boja, sva tri ECT naziva *lavender*, *lilac* i *mauve* podjednako su istaknuti kod većine imeničkih kategorija, zbog čega se postavlja pitanje da li ih treba smatrati sinonimima (str. 159).

Istraživanje upotrebe naziva za boje u kontekstu imeničkih domena potvrdilo se pogodnim metodom ukoliko se žele pribaviti dodatni podaci koji su značajni za definisanje domena boja. Naime, ne samo što postoje razlike između naziva za boje u odnosu na njihove **uporišne tačke** (eng. *anchor points*), već su razlike između hromatskih naziva prisutne i u smislu njihove istaknutosti u odnosu na specifične imeničke domene. Uz prethodno navedene ECT, drugi ECT takođe pokazuju preferencije ka određenim segmentima imeničkog domena. Tako, recimo, ECT *beige* ‘vrlo svetlosmeđ’, ‘sivo žućkastosmeđ’, *fawn* ‘svetlo sivkastosmeđ’, ‘svetlo žućkastosmeđ’, *navy* ‘tamnoplav’, ‘teget’, *teal* ‘zelenkastoplav’, ‘plavičastozelen’, i *cream* ‘krem (boja)’, ‘svetlo žućkastobeo’, svi odreda pokazuju preferenciju ka elementima domena ‘odeća i obuća’.

Potrebno je još ukazati na često prilično raznorodne leksikografske definicije ECT naziva, što se verovatno može objasniti činjenicom da kod kategorija boja koje imenuju ECT nazivi nema istaknute referentne tačke.

4.5. Verbalne asocijacije kao metod proučavanja leksičkog značenja

Verbalne asocijacije mogu takođe biti od pomoći u razotkrivanju struktura mentalnog leksikona. Posmatrano u širem smislu, jezički proces ‘doslovno značenje’ → ‘preneseno značenje’ utemeljen je na: (1) **asocijacijama po sličnosti** (eng. *associations by similarity* (Calkins 1892)), što obuhvata metafore i poređenja i (2) **kontaktnim asocijacijama** (eng. *associations by contiguity* (Calkins 1892)), koje su proistekle iz prostorne ili vremenske bliskosti, rečju na temelju asocijativnog povezivanja elemenata doživljenih u prostornom ili vremenskom sledu, što se odnosi na metonimije i sinegdohe (Ratković 2007: 14). U tom svetlu, Dragičević (2007: 108) obrazlaže da je „ispitivanja verbalnih asocijacija donekle potvrdilo teoriju paukove mreže, po kojoj su jedinice mentalnog leksikona povezane u mrežu. Mreža se sastoji iz brojnih čvorišta, u kojima se nalaze bazičnije jedinice mentalnog leksikona.”

Uvid u prototip kategorije dobija se zadavanjem imena kategorije, nakon čega ispitanici na zadati stimulus treba da odgovore navođenjem lekseme koje se prvo sete. Ime kategorije kao stimulus, naime, u svesti ispitanika izaziva asocijate-reakcije u vidu naziva za tipične članove zadate kategorije. Ronga i Bazzanella (2015: 224–225) navode da zbog nejasnih granica kategorija boja, rečnik boja nije dovoljno precizan. S vremenom, taj rečnik se menja usled složenih međujezičkih, društveno-kulturoloških i istorijskih uticaja. Stoga se nazivi za boje često povezuju s prirodnim ili veštačkim korelatima iz vanjezičke stvarnosti, npr. ‘beo kao sneg’. BCT tipično asociiraju na prirodne korelate ili koncepte, npr. ‘plav’ asociira na ‘nebo’, ‘mir’ i ‘opuštanje’, a ‘crven’ na ‘krv’, ‘uzbuđenje’ i ‘strast’. Stoga **test slobodnih asocijacija** (eng. *free association test*) možemo koristiti kao dopunski kriterijum za pronalaženje osnovnih naziva za boje u jednom jeziku (recimo naporedno sa testom izlistavanja/izdvajanja). U testu slobodnih asocijacija od ispitanika se očekuje da za svaki navedeni naziv za boju navedu entitet ili koncept koji smatraju njegovom tipičnom asocijacijom.

Na temelju asocijacija stimuliranih leksemama kojima se imenuju boje stiče se uvid u:

- (1) **kulturološki značaj boje** (univerzalnost odn. kulturno-utemeljene specifičnosti), u smislu da različite društveno-jezičke zajednice pridaju različita značenja različitim bojama, npr. 'bela' je boja svadbarskog inventara u zapadnim kulturama, ali označava žalost i tugu u pojedinim afričkim i dalekoistočnim zemljama i zajednicama;
- (2) **psihološki efekat boje na čoveka**, npr. tople boje ('žuta', 'narančasta', 'crvena') stimulativno deluju na čovekovu psihu, dok hladne boje ('plava', 'zelená', 'ljubičasta') imaju umirujuće dejstvo;
- (3) **emocionalni odgovor koji boja izaziva**, što je u vezi s prethodno navedenim, u smislu da različite boje izazivaju različite emotivne odgovore, npr. 'crvena' tipično asocira na 'energiju', 'strast', 'opasnost', dok se 'plava' povezuje sa 'smirenošću' i 'spokojsvom';
- (4) **simbolička vrednost boje**, budući da se različitim bojama šalju različite poruke i pokreću različite emocije (u marketingu, politici itd.). Poznato je, recimo, da političke stranke često upravo bojom prenose simboličke poruke o ideologiji koju zastupaju, npr. *zeleni* promovišu ideju o potrebi očuvanja životne sredine, *komunistička/socijalistička partija/stranka* promoviše ideju o značaju uspostavljanja i zaštite društva socijalne pravde i jednakosti (zbog te ideje se u prošlosti proivalo mnogo krvi, pa se komunistička/socijalistička ideologija uobičajeno povezuje sa 'crvenom' bojom);
- (5) **uticaj istorijskih i društvenih okolnosti na značenje/značenja i simboličku vrednost boje**, npr. 'ružičasta' je prvo bila boja 'muškosti', da bi početkom 20. veka postala boja 'ženskosti' i 'ženstvenosti'.

Uopšte uzev, asocijati-reakcije na stimulse-lekseme kojima se imenuju boje otkrivaju značaj percepcije, modela ljudske kognicije, društvenih normi i kulture u različitim kontekstima i istorijskim periodima (o asocijacima, detaljnije, govoriće se u drugom delu ove monografije).

5. Teorije kategorizacije boja

Kako je u uvodu bilo obrazloženo, nastojanja da se utvrde načini na koje ljudi u različitim kulturno-jezičkim zajednicama opažaju, kategorišu i

imenuju boje, iznedrio je dve osnovne teorije kategorizacije boja: (1) relativistička teorija i (2) univerzalistička teorija. O obe ove teorije, detaljnije, govoriće se u produžetku ovog odeljka.

5.1. Relativistička teorija

Relativistička teorija, ili, Sapir-Whorfova teorija, definisana je 20-ih godina 20. veka. Temelji se na stavu o arbitrarnoj tj. kulturološkoj utemeljenosti jezičke podele prostora boja (up. Biggam 2012: 17). Svi ljudi opažaju istu vanjezičku stvarnost, no različite kulture naglašavaju ili potiskuju svest o različitim segmentima opaženog (MacLaury 1995: 251). Shodno tome, kategorije boja i njihova značenja predstavljaju subjektivne konstrukte, što znači da ne postoji univerzalan rečnik percepcije niti mišljenja. Pristalice relativističke teorije smatraju, ukratko, da su kategorije indukovane doživljajem neposrednog okruženja, rečju omeđene su datošću kulturno-jezičke zajednice u kojoj nastaju (Gleason 1961; Leech 1981 [1990]; Lucy 1997). Opažaj sveta u okruženju filtrira se i raščlanjuje pomoću semantičkih kategorija iz maternjeg jezika (Bugarski 1989: 24–26). Kao jedan od ključnih dokaza arbitrarnosti leksema kojima se imenuju boje, pristalice teorije relativnosti navode primere koji potvrđuju premisu o različitom segmentiranju perceptivno identičnog prostora boja u različitim jezicima. Tako Caivano (1998: 399) citira Hjelmseleva (1961: 52–53) koji navodi primer da se u engleskom jeziku deo spektra boja opisuje engleskim hromatskim nazivima *green* ‘zelen’, *blue* ‘plav’, *grey* ‘siv’ i *brown* ‘smeđ’, dok se u velškom jeziku taj isti prostor boja definiše pomoću tri hromatska naziva, tj., *gwyrdd* ‘zelen’, *glas* ‘plav’ ili ‘zelen’ i *llwyd* ‘siv’ ili ‘smeđ’. Slično tome, Lenneberg i Roberts (1956) objašnjavaju da govornici američke varijante engleskog jezika deo spektra označavaju nazivima *yellow* ‘žut’ i *orange* ‘narandžast’, dok govornici zuni jezika u Novom Meksiku taj isti prostor opisuju jednim hromatskim nazivom (up. Berlin – Kay 1969: 5; Biggam 2012: 19).

5.2. Univerzalistička teorija

Univerzalistička teorija kategorizacije boja pojavila se uporedo s objavljivanjem rezultata Berlin-Kayove (BK) studije 1969. godine. U svetlu iskustva o nesmetanom prevođenju naziva za boje između vrlo nesrodnih

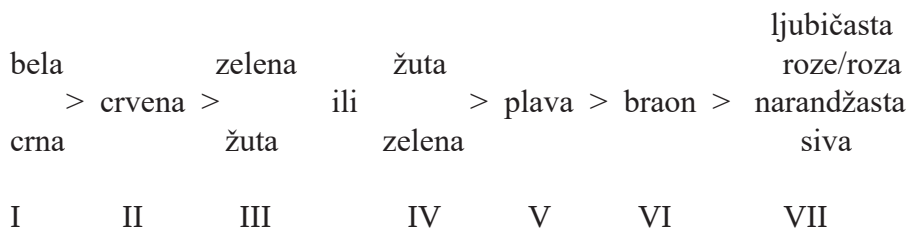
jezika, npr. sa tahićanskog ili starosedelačkih jezika Srednje Amerike na engleski jezik, BK su posumnjali u verodostojnost postulata do tada apsolutno dominantne teorije ekstremnog relativizma o apsolutnoj semantičkoj arbitrarnosti leksičkog kodiranja boja u različitim jezicima. BK teorija je opovrgla relativističko viđenje nemogućnosti prevođenja između različitih jezika usled kulturno-jezičkih nepodudarnosti (Berlin – Kay 1969: 2).

5.2.1. Berlin–Kayova univerzalistička teorija

BK teorija polazi od opažaja boje kao univerzalne ljudske osobine. Temelji se na premisi da su hromatska kategorizacija i imenovanje uslovljeni urođeno ili univerzalno datim opažajnim i/ili kognitivnim primitivima, mada su brojna istraživanja pokazala da jezici spektar boja dele na različite načine (Berlin – Kay 1969: 104–109; Hardin 1988: 156; Steinvall 2002: 15–16; Deutscher 2010: 85–88; Krimer Gaborović 2014a: 221; 2019a: 144). Kao polazište za BK teoriju poslužili su rezultati antropološke studije o 98 različitih jezika. Nakon što su testirani izvorni govornici dvadeset nesrodnih jezika, dobijeni podaci dopunjeni su na temelju analize pisanih izvora u dodatnih sedamdeset osam jezika. Pokazalo se da se među gotovo neograničenim brojem hromatskih naziva izdvaja ograničeni broj **osnovnih ili bazičnih naziva za boje** (eng. *basic colour terms*, ili, skrać. BCT).

Ispitanici su testirani pomoću Munsellove tablice boja koju čini 329 obojenih kartica. Od toga 320 kartica su bile izrađene u 40 tonova jednake opažajne međudistance, gde je svaki **ton** (eng. *hue*) bio prikazan u osam stepeni **svetline** (eng. *lightness/brightness*) i uz maksimalnu **zasićenost** (eng. *saturation*). Devet kartica bilo je obojeno ahromatskim bojama, dakle ‘bela’, ‘crna’ i različite nijanse ‘sive’ (Berlin – Kay 1969: 5, 160–161; Krimer Gaborović 2019a: 161). Podaci o korpusu naziva za boje prikupljeni su u dve faze. Najpre se od ispitanika tražilo da navedu najmanji mogući broj naziva za boje kojima na svom maternjem jeziku mogu imenovati svih 329 obojenih kartica. Na osnovu dobijenih podataka, sačinjena je lista osnovnih naziva za boje (BCT). BK su definisali kriterijume bazičnosti, o kojima će se detaljnije govoriti u produžetku (up. pododeljak 5.2.2). U drugoj fazi, ispitanici su trebali da odaberu obojenu karticu, tj., boju koja najbolje predstavlja središnje ili fokalno mesto svakog pojedinačnog BCT (eng. *focal color*). Uz to, od ispitanika se tražilo da označe druge obojene kartice na koje se može primeniti određeni BCT, čime su definisane granice konkretne osnovne kategorije boje (BCC) (BK 1969: 5–7).

BK studija zapravo prikazuje zaključke o osnovnim nazivima za boje, kao i o njihovoj univerzalnosti. Postulati BK teorije su kako sledi: (1) u svim jezicima postoji univerzalni inventar od najmanje dve, odn. najviše jedanaest **osnovnih kategorija boja** (eng. *basic colour categories*, ili, skrać. BCC), kojima se dodeljuju pripadajući osnovni nazivi za boje (BCT) i (2) ukupan broj BCC/BCT u nekom jeziku zavisi od evolutivne faze tj. stepena tehnološkog razvoja društvene zajednice kojoj dati jezik pripada. Istovremeno, prelaz iz niže u višu evolutivnu fazu odvija se prema precizno utvrđenom redosledu (up. Slika 1). Ukupno ima sedam evolutivnih faza, jedna faza sledi drugu, što znači da ukoliko se jedan jezik nalazi u nekoj od viših faza, to podrazumeva da je prošao kroz sve prethodno prikazane stadijume razvoja (Berlin – Kay 1969: 2–5).

Slika 1. Model sedmostepenog razvoja osnovnih kategorija boja
(Berlin – Kay 1969: 7)

Jezici na poslednjem, sedmom stepenu razvoja BCC/BCT mogu imati najmanje osam odn. najviše jedanaest BCC/BCT. BK su ustanovili da u engleskom jeziku postoji jedanaest BCC/BCT, te da su to pridevske lekseme *white, black, red, yellow, green, blue, brown, purple, pink, orange* i *grey*, koje se na srpski jezik prevode korespondirajućim nazivima *beo, crn, crven, žut, zelen, plav, smeđ* ili *braon, ljubičast, roze/roza* ili *ružičast, narandžast* i *siv*. Navedenih jedanaest naziva predstavljaju BCT u većini jezika tehnološki razvijenih društava. Treba svakako spomenuti da su BK još 1969. godine naveli mogućnost prisustva dvanaest BCC/BCT u nekim jezicima. Tako, recimo, ruski jezik ima dva BCT za dve BCC ‘plave’ boje – *sinij* (rus. *синий*) ‘tamnoplav’ i *goluboj* (rus. *голубой*) ‘svetloplav’. Naknadna istraživanja potvrdila su raspoloživost dvanaest BCC/BCT ne samo u ruskom jeziku, već i više drugih istočnoslovenskih jezika (Paramei 2005: 32–33), kao i mediteranskim i drugim jezicima (Lindsey – Brown 2014: 4; Krimer

Gaborović 2014b: 248–249). U odnosu na BCT, preostali nazivi za boje hijerarhijski su podređeni BCT nazivima, što znači da su svi drugi hromatski nazivi hiponimi od nekog BCT kao hiperonima (Lindsey – Brown 2014: 1).

Gotovo svi opšti pristupi kategorizaciji boja utemeljeni su na danas već dobro ukorenjenom pojmu osnovni nazivi za boje (BCT) (Witzel 2019: 15).⁸¹ Značaj 11 BCT očituje se u tome što upravo osnovni nazivi za boje čine okosnicu rečnika boja. BCT se prepoznaju i izdvajaju kao najistaknutiji nazivi za boje i imaju diferencirani status (Corbett – Davies 1997: 198). Prvih šest BCT u evolutivnom nizu, tj., *white* ‘beo’, *black* ‘crn’, *red* ‘crven’, *green* ‘zelen’, *yellow* ‘žut’ i *blue* ‘plav’, jesu **primarno-osnovni nazivi za boje** (eng. *primary-basic colour terms*). Imenuju boje koje se ne mogu raščlanjivati na sastavne komponente (Hinks et al. 2007: 3371). Nazivi za preostalih pet boja, dakle *brown* ‘smeđ’ ili ‘braon’, *purple* ‘ljubičast’, *pink* ‘roze/roza’ tj. ‘ružičast’, *orange* ‘narandžast’, *grey/gray* ‘siv’, čine grupu **sekundarno-osnovnih naziva za boje** (eng. *secondary-basic colour terms*).⁸² Potonja grupa kolorita za Wierzbicku (1996: 327–328) predstavlja složene boje koje su nastale mešanjem dve boje, ili u slučaju ‘braon’ tri boje (up. Krimer Gaborović 2014a: 225).

5.2.2. BK kriterijumi za utvrđivanje osnovnih naziva za boje

U sklopu BK teorije definisana su četiri osnovna kriterijuma za utvrđivanje osnovnih naziva za boje (Berlin – Kay 1969: 6–7). Da bi se naziv za boju mogao smatrati za BCT, mora biti ispunjeno nekoliko kriterijuma. Sporni naziv mora biti:

- (1) **monoleksema ili prosta reč**,⁸³ što znači da ne može biti leksema čije je značenje predvidivo na osnovu značenja njenih sastavnih delova (NE *bluish* ‘plavkast’, *blue-green* ‘zelenoplav’, *lemon-coloured* ‘boje limuna, limun-boja’ i sl.);

⁸¹ Koncept osnovni nazivi za boje spominje se i u nekim ranijim studijama, ali su ga BK prvi definisali kao najmanji broj hromatskih naziva s kojima je moguće opisati prostor boja (Jakovljević 2018: 22).

⁸² Jameson (2005: 8) osnovne boje deli na **jednostavne ili čiste boje** (eng. *unitary colours, unique colours, pure colours*) i **izvedene boje** (eng. *binary colours*), dok Wierzbicka (1996: 327) drugopomenute naziva **složenim bojama** (eng. *composite colours*), i to zbog njihovog percipiranja kao mešavina dve boje, npr. ‘ljubičasta’ = ‘crvena’ + ‘plava’.

⁸³ Prema rečima Biggam (2012: 214), pojedini autori umesto termina ‘monoleksemski’ (eng. *monolexemic*) koriste precizniji termin ‘monomorfemski’ (eng. *monomorphemic*).

- (2) **leksema čije značenje nije obuhvaćeno značenjem neke druge lekseme** (NE *crimson* ‘zagasitocrven’, ‘karmin-boja’, niti *scarlet* ‘svetlocrven’, pošto se značenje obe lekseme može podvesti pod značenje prideva *red* ‘crven’);
- (3) **leksema čiji opseg primene nije ograničen na usku klasu entiteta** (NE *blond* u značenjima: (a) ‘(o kosmatim delovima tela) plav’ i (b) ‘(o pivu) svetao’, **niti leksema koja ima nisku frekvenciju pojavljivanja** (NE *puce* ‘crvenkastosmeđ’, ‘zagasito ljubičastosmeđ’);
- (4) **psihološki istaknuta leksema**, gde se pokazatelji psihološke istaknutosti očituju kao: (a) tendencija pojavljivanja na početku popisa naziva za boje u **testu izdvajanja** (eng. *elicitation test*),⁸⁴ (b) stabilnost referencije među svim ispitanicima i kod svake upotrebe i (c) sastavni deo idiolekta svih ispitanika.

Ta četiri kriterijuma većinom su dovoljna za utvrđivanje inventara BCT u jednom jeziku.⁸⁵ Ukoliko pak postoje nedoumice u pogledu statusa određene lekseme za označavanje boje, BK (1996: 6–7) predlažu primenu još četiri kriterijuma:

- (5) **distribucionni potencijal**, tj., mogućnost građenja sufiksálnih izvedenica i drugih morfoloških oblika od spornog naziva za boju. Morfološki potencijal takvog naziva treba da odgovara morfološkom potencijalu etabiliranih BCT (npr. od *red* se sufiksálnom derivacijom izvede morfološki oblici *reddish* ‘crvenkast’ i *redness* ‘crvenilo’, dok se od *chartreus* ‘žućkasto zelen’, ‘zelenkastožut’⁸⁶ ne mogu izvesti sufiksacije – up. **chartreus(e)ish* i **chartreus(e)ness*;

⁸⁴ U psihološkoj literaturi umesto termina **test izdvajanja** koristi se termin **test izlistavanja** (eng. *list test*) (up. Jakovljević 2018: 84–86);

⁸⁵ Kako to obrazlaže Biggam (2012: 29), naročito se oštro kritikuje četvrti BK kriterijum psihološke istaknutosti. Smatralo se, naime, da ovaj kriterijum ne treba dovoditi u vezu s prva tri BK kriterijuma lingvističke prirode. Danas je opšteprihvaćen stav da to jesu dva odelita pristupa, pa se psihološki testovi podvode pod bihevioralne postupke za utvrđivanje bazičnosti (Corbett – Davies 1997: 200–204; Biggam 2012: 215). O problematici usaglašavanja lingvističkih, psiholoških i fizioloških dokaza o kategorijama boja govori još Dedrick (1996).

⁸⁶ Ova boja je nazvana po čuvenom liker Šartrez (fr. *chartreuse*) (francusko alkoholno piće zelenkaste boje). Od 17. veka liker spravljaju kaluđeri kartuzijanskog reda u manastiru Šartrez u francuskim Alpima, i to po tajnoj recepturi, koristeći više od stotinu lekovitih biljaka, začina, semenki, cvetova i korenja.

- (6) **sporan je satus lekseme koja imenuje ne samo boju, već i vanjezičke entitete u toj boji** (npr. *gold*, (a) ‘zlatan’ i (b) ‘zlato’, *silver* (a) ‘srebrn’ i (b) ‘srebro’, *ash* (a) ‘pepeljast’ i (b) ‘pepeo’. Prema ovom kriterijumu sporan bi bio i naziv *orange* ‘narandžast’, da već nije ispunio sve ranije navedene kriterijume (1), (2), (3) i (4);
- (7) **novije pozajmljenice** mogu takođe biti sporne, npr. *indigo* (a) ‘zagasitoplav’, ‘modar’ i (b) ‘ljubičastoplav’;
- (8) **ukoliko u skladu s prvim BK kriterijumom nije moguće odrediti status sporne lekseme, morfološka složenost može poslužiti kao dodatni kriterijum za njeno eliminisanje**, npr. *blue-green* ‘plavozelen’.

5.2.3. Kritike, revizije i dalji razvoj BK teorije

Objavljivanje BK teorije 1969. godine označilo je veliki preokret u tumačenju kategorizacije boja, ali je i pokrenulo burne rasprave između pristalica i kritičara univerzalističke teorije. Istraživanje je podstaklo interdisciplinarne studije u kojima su učestvovali antropolozi, psiholozi, lingvisti i neurofiziolozi (Steinvall 2002: 19).

Kako to ističu Steinvall (ibid: 25–27), Biggam (2012: 84–85), Jakovljević (2018: 31) i Krimer Gaborović (2019a: 166–167), među najistaknutije kritičare univerzalizma, i to naročito rane istraživačke metodologije koja podržava radikalni univerzalizam, spadaju (abecednim redosledom) Alvarado, Davidoff, Hickerson, Jameson, Lucy, Lyons, Roberson, Sahlins, Saunders, Van Brakel i Wierzbicka. Kritike su upućivane na račun:

- (1) **oslanjanja istraživanja na Munsellovu tablicu boja, kao i ograničavanje naziva za boje na ton, svetlinu i zasićenost** (eng. *hue*, *lightness* i *saturation*), što je odraz zapadnjačke predstave o boji, no što ne može biti primenjeno na mnoge druge kulture. Naime, neke zajednice na nižem stepenu razvoja nemaju čak ni pojam ‘boja’ kao izdvojeni koncept, ili jedan koncept obuhvata kako ‘boju’, tako i druge utiske o posmatranom entitetu. U nekim jezicima ton boje nema značaj koji ima u jezicima industrijalizovanog sveta, jer je u fokusu pažnje recimo dinamika promena (rast, zrelost) (Saunders – van Brakel 1997: 175). Drugim rečima, u BK metodologiji zanemaruje se značaj kulturološkog konteksta. Obojene kartice se mogu upotrebiti i za druga istraživanja, recimo postizanje veće preciznosti

izražavanja u trgovini, slikarstvu i dr., ali ne mogu imati primat u semantičkim istraživanjima naziva za boje;

- (2) **odabira stranih studenata kao ispitanika**, pošto su mnogi među njima bili dvojezično obrazovani, tj., „pozapadnjačeni”, pri čemu su pojedini jezici istraživani samo sa jednim ili dva ispitanika;
- (3) **nedovoljne geografske i pre svega kulturološke razuđenosti istraživanih jezika**, pošto su to bili pretežno: (a) jezici bogati pisanim književnošću, od čega je deo konsultovanih izvora bio zastareo i (b) veliki svetski jezici (sa preko milion govornika);
- (4) **arbitrarnog utvrđivanja liste naziva za osnovne boje prema ne-konzistentnim kriterijumima bazičnosti**;
- (5) **pojednostavljenog tumačenja naziva za boje** radi njihovog lakšeg uklapanja u pojedine evolutivne stadijume, ali **bez sagledavanja uticaja konteksta** (eng. *context-independent methodology*),
- (6) **pogrešnog svodenja značenja kategorija boja na fokalne tačke, koje su teoretski uzev dvosmislene zbog protivrečnog tretmana navedenih tačaka i granica kategorija prilikom tumačenja razvojnih faza hromatskih kategorija.**⁸⁷

Sučeljavanje relativista i univerzalista iznedrilo je nekoliko korekcija i dopuna početnog BK modela, a razvijeni su i novi, drukčiji pristupi, tumačenja i metode kategorizacije i imenovanja boja. Najznačajnije izmene, dopune i poboljšanja prvobitnog BK modela iz 1969. godine vezuju se za: (1) makrokategorije boja, (2) kategorije mutnih i rasplnutih granica i (3) projekat „Globalno istraživanje kategorija boja i njihovih naziva”.

5.2.3.1. Makrokategorije boja

Istraživanja E. Heider Rosch (1969–1975) o kategorizaciji fokalnih boja u jeziku naroda Dani na Novoj Gvineji pokazala su da se jezik Danija u vreme istraživanja nalazio na prvom stepenu evolutivnog razvoja. Raspolagao je sa samo dva naziva za boje – *mili* i *mola*, gde *mili* ne imenuje ‘crnu’ boju, već označava sve tamne i hladne kategorije boja (‘plava’, ‘zelena’, ‘ljubičasta’ i ‘crna’), dok *mola* ne označava samo ‘belu’ boju, već sve svetle i tople boje. Čak ni fokalna tačka kod *mili* odn. *mola* nije na ‘crnoj’ odn.

⁸⁷ Iscrpnije o fokalnim tačkama i granicama kategorija govore Kay i McDaniel (1978: 615).

‘beloj’ boji, već se kod *mili* nalazi između ‘tamnozelene’ i ‘tamnoplave’, a kod *mola* je to ‘tamnocrvena’, i ređe ‘roze’ boja (Biggam 2012: 74).

Još 1969. godine Berlin-Kay (str. 17) spominju kako se na prvom stepenu evolutivnog razvoja, leksičke kategorije boja imenuju pomoću samo dva naziva, tj., *black*, koji uz ‘crnu’ obuhvata većinu tamnih tonova (‘braon’, ‘ljubičasta’, ‘tamnozelena’, ‘tamnoplava’) i *white*, koji osim ‘bele’ uključuje većinu svetlih tonova, kao i sve tople boje. Te dve kategorije BK označavaju kao BLACK i WHITE. Kay (1975: 260) obrazlaže da se u ranim stadijumima razvoja kategorija boja i njihovih pripadajućih naziva pojavljuju i neke druge makrokategorije.⁸⁸ Na drugom stepenu razvoja, sa tri naziva za boje, makrokategorija je i MACRO-RED ‘makrocrvena’, koja nastaje izdvajanjem iz makrokategorija MACRO-BLACK i MACRO-WHITE, i obuhvata značenje svih toplih boja, ali ne i ‘bele’ boje. Na trećem i četvrtom stepenu razvoja, sa pet naziva za boje, makrokategorija GRUE pokriva značenje ‘zelene’ i ‘plave’ odn. ‘plave’ i ‘zelene’ boje. Na petom stepenu razvoja, GRUE se razdvaja na BCC ‘zelena’ i ‘plava’ (Biggam 2012: 74–76).

5.2.3.2. Kategorije mutnih (rasplinutih) granica

Zbog brojnih prigovora na račun prvobitne verzije BK teorije, Kay i McDaniel su 1978. godine izvršili još jednu značajnu reviziju originalnih postavki BK modela. Obrazlažu da kategorije boja nisu jasno odeljene, već predstavljaju skupove mutnih i rasplinutih tj. nejasno definisanih granica (eng. *fuzzy sets*).⁸⁹ Univerzalistička dimenzija osnovnih naziva za boje može se objasniti njihovom percepcijom koja je biološki ili neuropsihološki utemeljena, i koja je svojstvena svakom čoveku. Taj pristup se temelji na, u to doba, raspoloživim saznanjima o psihofiziološkim procesima u sklopu percepcije boja, koja je stoga protumačena na osnovu Heringovih parova

⁸⁸ U revidiranom modelu iz 1975. godine, kategorije boja karakteristične za rane faze razvoja (1–4), Kay označava samo kao BLACK, WHITE, RED i GRUE, i uz njih ne koristi prefiks MACRO-. Uvode ga Witkowski i Brown (1977: 50–51), što rezultira nazivima MACRO-BLACK, MACRO-WHITE i MACRO-RED.

⁸⁹ U skladu s teorijom mutnih ili rasplinutih granica, u lingvistici poznatoj kao **fazi teorija** (eng. *fuzzy theory*), stepenovano je pripadanje neke nijanse boje određenoj kategoriji boje. To se očituje već u samom jeziku kroz prisustvo leksema poput *žučkast*, *jarkocrven*, *beličast* i dr. Fokalne tačke su nijanse koje u najvećoj mogućoj meri pripadaju određenoj kategoriji boje. Istovremeno, što je neka nijansa smeštena bliže granicama kategorije, to je njena pripadnost kategoriji upitnija (Jakovljević 2018: 25).

oponentnih boja, tj., ‘crvena-zelena’, ‘žuta-plava’ i ‘crna-bela’. U svetlu naknadno prikupljenih saznanja, danas takvo tumačenje treba uzimati s oprezom, pošto mu nedostaje čvrsto uporište (Belpaeme 2002: 31; Biggam 2012: 77). Doprinos Kay-McDaniela očituje se prevashodno u sagledavanju univerzalnosti i evolucije BCC/BCT u svetlu postulata kognitivne lingvistike. BK model je korigovan izmenom tumačenja faza u razvoju BCC, i to primenom pravila fazi logike, dakle logike nejasnih granica, umesto dotadašnjeg tumačenja na osnovu kategorizacije boja koja je svoje utemeljenje imala u fokalnoj tački i granicama kategorije (Kay – McDaniel 1978: 624). Uvode se još pojmovi **unija** (eng. *union*) i **prese**k (eng. *intersection*), dok se hromatske kategorije dele na: (1) **osnovne kategorije boja** (eng. *basic categories*), (2) **kompozitne kategorije boja** (eng. *composite categories*) i (3) **izvedene ili binarne kategorije boja** (eng. *derived categories*) (Kay – Maffi 1999: 744; Biggam 2012: 77–78; Jakovljević 2018: 25–26; Krimer Gaborović 2019a: 45, 159–160).

Šest primarno-osnovnih kategorija boja (‘bela’ i ‘crna’, ‘crvena’ i ‘zelena’, ‘žuta’ i ‘plava’), svaka sa po jednom fokalnom tačkom, zapravo su Heringovi oponentni parovi boja. Kompozitne kategorije imaju rasplintute granice, tj., obuhvataju kolorite u fazi uniji (eng. *fuzzy union*),⁹⁰ što je tipično za jezike na niskom stepenu evolucionog razvoja, npr. ‘zelena’ ili ‘plava’, ‘crvena’ ili ‘žuta’, ‘crna’ ili ‘zelena’ ili ‘plava’, ‘bela’ ili ‘crvena’ ili ‘žuta’. Kompozitne boje se zapravo odnose na unije primarno-osnovnih boja, imaju više fokalnih tačaka, koje se podudaraju s fokalnim tačkama kategorija od kojih su i sačinjene. Jezici do četvrtog stepena evolucionog razvoja sadrže najmanje jednu kompozitnu kategoriju, dok su u jezicima na prvom stepenu evolucionog razvoja obe kategorije kompozitne.⁹¹ Počev od petog stepena razvoja kompozitne kategorije se raščlanjuju na šest primarno-osnovnih boja (Kay – McDaniel 1978: 631–632). Izvedene ili binarne kategorije pronalazimo na presecima primarno-osnovnih kategorija boja. To su ‘ljubičasta’ (na preseku ‘crvene’ i ‘plave’), ‘narandžasta’ (na prese-

⁹⁰ Reč je o uniji dva skupa ili više skupova mutnih granica.

⁹¹ Za razliku od ukupno četiri makrokategorije (MAKROCRNA, MAKROBELA, MAKROCRVENA i GRUE), postoji znatno veći mogući broj kompozitnih kategorija (čak 57). Reč je o unijama od dve ili više boja. Istovremeno, pored GRUE, samo se još tri kompozitne kategorije mogu smatrati osnovnim kategorijama boja. To su kompozitne kategorije toplih boja (‘crvena’ ili ‘žuta’), svetlotoplili boja (‘bela’ ili ‘crvena’ ili ‘žuta’) i tamnohladih boja (‘crna’ ili ‘zelena’ ili ‘plava’) (Kay – McDaniel 1978: 630–631; Biggam 2012: 77–78).

ku ‘crvene’ i ‘žute’), ‘roze/roza’ (na preseku ‘crvene’ i ‘bele’), ‘smeđa’ ili ‘braon’ (na preseku ‘crne’, ‘žute’ i ‘crvene’) i ‘siva’ (na preseku ‘crne’ i ‘bele’). Te zapravo sekundarno-osnovne kategorije boja imaju niži stepen bazičnosti u poređenju sa primarno-osnovnim kategorijama boja. Prostor boja može se, naime, opisati i bez sekundarno-osnovnih kategorija boja, dakle samo s primarno-osnovnim kategorijama na čijim presecima sekundarno-osnovne boje i nastaju. Primera radi, umesto ‘roze/roza’ može se reći ‘svetlocrvena’, dok se ‘narandžasta’ može definisati kao ‘boja na prelazu između crvenkastožute i žućkastocrvene’. Ovde treba svakako spomenuti kako Kay-McDaniel ne isključuju mogućnost da u budućnosti još neki nazivi na presecima primarno-osnovnih kategorija boja dobiju status osnovne hromatske kategorije, čime bi ukupan broj BCC/BCT u razvijenim jezicima premašio jedanaest (Jakovljević 2018: 26).

5.2.3.3. Globalno istraživanje kategorija boja i njihovih naziva

Da bi potvrdili odn. opovrgli utemeljenost BK modela, naporedo s uvođenjem teorije fazi skupova u istraživanje o kategorijama boja i njihovim nazivima, Berlin-Kay i Merrifield započinju 1976. godine novo istraživanje o bojama u 110 jezika. To su prevashodno bili jezici neindustrijalizovanih društava, bez pisane tradicije. U nauci je istraživanje poznato kao „Globalno istraživanje kategorija boja i njihovih naziva” (eng. *World Colour Survey*, ili, skrać. WCS). Slično BK istraživanju iz 1969. godine, polazište za WCS bila je Munsellova tablica sa karticama u boji, ali je u odnosu na 1969. godinu ukupan broj boja povećan sa 329 na 330, i to dodavanjem još jedne ‘bele’ boje, belje od svih drugih ‘belih’ nijansi. Za razliku od izvorne BK studije, gde su empirijski podaci prikupljeni za samo 20 jezika (ostalo su bili pisani izvori), i gde je učestvovao vrlo neravnomeran broj ispitanika (u nekim jezicima samo jedan ispitanik), pri čemu su mnogi ispitanici bili dvojezični, što znači da su bili pod uticajem engleskog jezika i anglofone kulture, u WCS svaki jezik je istražen uz pomoć 25 monolingvala-izvornih govornika konkretnog jezika. Najbitnija razlika u poređenju s istraživanjem iz 1969. godine tiče se načina na koji su prikupljeni osnovni nazivi za boje, rečju kako su ispitanici imenovali pojedinačno prikazivane Munsellove kartice u boji. Misionarski lingvisti su ispitanicima postavljali pitanja na njihovom maternjem jeziku. Istražen je ceo prostor boja, a ne samo tačke pokrivene prototipima (Cook et al. 2005; Jakovljević 2018: 27).

Po završetku WCS projekta, objavljeni su dobijeni rezultati (Kay et al. 2009). Evolucione sekvence podudarale su se s navodima iz 1969. godine (Kay – Maffi 1999). Potvrđena je i hipoteza da su se svi jezici sveta razvili od stadijuma sa samo dva naziva za boje, pri čemu su ta dva naziva pokrivali ceo prostor boja, u smislu da je postojao jedan naziv za ‘crnu’, ‘sivu’ i ‘plavu’ boju (tamni i hladni koloriti) i drugi naziv za ‘belu’, ‘crvenu’ i ‘žutu’ boju (svetli i topli koloriti). Ti su se pranaizvi postepeno raščlanjivali tokom pet evolutivnih faza, da bi u petoj fazi raščlanjivanje rezultiralo odeljenim nazivima za šest primarno-osnovnih boja (‘crna’, ‘bela’, ‘crvena’, ‘žuta’, ‘zelena’ i ‘plava’). U šestoj i sedmoj fazi usledilo je dalje raščlanjivanje, bez da se izgubio ijedan naziv za boju iz prethodnih evolutivnih faza (Krimer Gaborović 2014a: 224). Ustanovljene su izvesne pravilnosti i univerzalnost u pojavljivanju BCT, a konstatovano je i da se različiti jezici značajno razlikuju u pogledu stepena razvoja rečnika boja. Te varijacije su izražene u prvih pet stadijuma razvoja hromatskog rečnika, zbog čega je izvornu BK evolucionu šemu zamenila složenija i fleksibilnija šema (Kay – Maffi 1999; Biggam 2012: 81–84; Jakovljević 2018: 28; Krimer Gaborović 2019a: 164). Ta nova šema pruža više mogućnosti za tumačenje evolucije BCC/BCT. Budući da se engleski i srpski jezik nalaze na sedmom stepenu razvoja BCC/BCT, ovde se nećemo dalje baviti analizom prethodnih pet faza ni u jednom od dva jezika.

Pokazalo se da su novi nazivi, uočeni u sklopu WCS projekta, nastajali na osnovu četiri principa, i to: (1) **princip raščlanjivanja raspoloživih naziva za boje** (eng. *partition principle*) na dva ili više naziva, (2) **princip crno-bele podele prostora** (eng. *black and white principle*), što odslikava mogućnost da se entiteti prepoznaju i bez isticanja njihove boje, (3) **princip podele na hladne i tople boje** (eng. *warm and cold principle*), koji je dobro poznat umetnicima i naučnicima koji se profesionalno bave bojama, u smislu da se ‘crvena’, ‘žuta’ i ‘narandžasta’ boja svrstavaju u tople, a ‘zelena’ i ‘plava’ u hladne boje, i (4) **princip istaknutosti ‘crvene’ boje** (eng. *red principle*), koju čovek prepoznaje kao najupečatljiviji kolorit. Ta četiri principa proistekli su iz vizuelnog posmatranja **lika boje** (eng. *colour appearance*) (Kay – Maffi 1999: 745–748; Steinvall 2002: 21–22; Krimer Gaborović 2019a: 162–164). Podaci do kojih se došlo u WCS projektu i danas su dragoceni za različita istraživanja u domenu boja.

5.3. pristupi kategorizaciji boja različiti od BK modela

Kritike BK teorije i jasno isticanje njenih nedostataka ne samo da su pokrenuli brojna istraživanja u različitim jezicima, već su rezultirali novim teorijama i tumačenjima kategorizacije i imenovanja boja. U produžetku ćemo se se, kraće, osvrnuti samo na najistaknutije teorije.

5.3.1. Teorija o prirodnom semantičkom metajeziku

U skladu s postulatima **prirodnog semantičkog metajezika** (eng. *Natural Semantic Metalanguage*, ili, skrać. NSM), čiji je rodonačelnik A. Wierzbicka, svim jezicima zajedničko je oko 60 **semantičkih primitiva** (eng. *semantic primitives*), tj., osnovnih jedinica značenja koje ulaze u sastav složenih i kulturološki definisanih značenja (up. pododjeljak 2.1.2). Sam koncept ‘boja’ za Wierzbicku nije univerzalno dat, pošto u mnogim jezicima za njega ne postoji čak ni generički naziv. Ipak, sposobnost viđenja jeste zajednička svim ljudima. Shodno tome, možemo govoriti o semantičkom primitivu ‘viđenje’, kao jednoj od semantičkih univerzalija.

Premda Wierzbicka ne osporava rezultate originalne BK studije, smatra da su **orijentiri** (eng. *landmark*) iskustveno ukotvljeni, tj., univerzalni obrazac uspostavljanja kategorija boja i njihovih pripadajućih naziva utemeljen je na univerzalno datim orijentirima, npr. ‘nebo’ (za BCC ‘plava’). U tom svetlu, Wierzbicka (1996: 330) navodi da značenje većine BCT obuhvata „fundamentalno i vizuelno zasićena obeležja iz čovekovog okruženja: nebo, Sunce, vegetacija, vatra, more, golo tlo, tlo pod snegom.”⁹² Hromatske nazive, ukratko, treba povezivati s univerzalijama u ljudskom iskustvu (Wierzbicka 1990: 145). Uvođenje vizuelnog deskriptora smatra se najvećim doprinosom A. Wierzbicke u proučavanju hromatskih naziva (Wierzbicka 2005: 218; Gaballo 2013: 123). To novo tumačenje suprotstavlja se anglocentričnom pogledu na svet u okruženju, što je dugi niz godina bio dominantan pristup u svim studijama o nazivima za boje. Novouspostavljeno viđenje, spreže univerzalije zajedničke za sve jezike sveta sa kulturološkim specifičnostima, čime se zapravo povezuju relativistički i univerzalistički pristup problematici hromatskog imenovanja.

⁹² „the fundamental and visually salient futures of human enviroment: the sky, the sun, vegetation, fire, the sea, the naked earth, the earth covered with snow”.

5.3.2. Teorija prevage

Projekat „Istraživanje boja u Srednjoj Americi” (eng. *Mesoamerican Color Survey*, ili, skrać. MCS), kojim je u periodu od 1978. do 1981. godine rukovodio američki antropolog MacLaury, pokazao je da se određene dijahrone promene i varijacije uočene u pojedinim jezicima ne mogu objasniti ni teorijom prototipa Heider Rosch, ni BK teorijom o evolucionim sekvencama.

MacLaury se okrenuo kognitivnoj lingvistici, koja jezik posmatra kao sastavni segment ljudske kognicije, a u znatno manjoj meri kao autonomnu sposobnost (Biggam 2012: 98–99). Uvodeći postulate kognitivne semantike u svoje istraživanje, MacLaury uspostavlja osnov za dinamičku kategorizaciju boja. Definiše **teoriju prevage** (eng. *vantage theory*, ili, skrać. VT), koju M. Ivić (2001: 188) naziva **teorijom o preimućstvu izabranog ugla gledanja na stvari**. Zapravo VT treba razumeti kao alternativni model kojim se može objasniti kategorizacija boja (Steinvall 2002: 22–23; Glaz 2006: 73). VT, kao i napred spomenuta teorija A. Wierzbicke o prirodnom semantičkom metajeziku, nadovezuju se na BK paradigmu univerzalističkog pogleda na obojeni svet u okruženju.

Postulati VT umnogome podsećaju na postulate **kognitivne gramatike** (eng. *cognitive grammar*) (Langacker 1987) i **teorije konceptualnog slivanja** (eng. *conceptual blending theory*) (Fauconnier – Turner 2002). Oba pravca, naime, takođe zastupaju neautonomni pristup jeziku, naglašavajući fleksibilnost ljudske kognicije, te dinamičku prirodu jezičke upotrebe. No, između navedenih pristupa postoje i izvesne razlike. Prema Langackeru (1987: 13) jezičke sposobnosti se ne mogu odeliti od kognitivnih procesa, a naglašava se i dinamička priroda značenja. Budući da značenja nisu fiksno data, svaki jezik može da ponudi alternativne načine izražavanja o nekom segmentu objektivne stvarnosti. Teorija konceptualnog slivanja pak više se usredsređuje na kognitivnu operaciju sažimanja dva strukturno različita mentalna prostora u složeniji mentalni prostor ili ram. VT se od kognitivne gramatike i teorije konceptualnog slivanja razlikuje utoliko što naglašava aktivnu ulogu konceptualizatora, ističući takođe važnost individualnog uticaja na građenje kategorije (individualistička kognicija). Same varijacije u konstruisanju kategorija zavisne su od načina na koji pripadnici konkretne jezičke zajednice organizuju fiksne i pokretljive koordinate. Prema mišljenju MacLauryja svaka kategorija (boje) duboko je usađena u ljudski um, i to na podsvesnom nivou (2002: 494–495), dok se dinamika njenog

kreiranja, održavanja (čuvanja) i menjanja odvija po analogiji s načinom na koji čovek prati svoje mesto i položaj u fizičkom svetu (MacLaury 1992: 141; Glaz 2006: 73).

MacLauryjevo istraživanje obuhvatilo je 116 domorodačkih jezika Srednje Amerike. S izvornim govornicima se razgovaralo u njihovom svakodnevnom okruženju. Raspoloživi hromatski vokabular testiran je pomoću 10 ahromatskih i 320 hromatskih Munsellovih čipova različite svetline (od najbleđih do najzagasitijih nijansi). Od ispitanika se tražilo da: (1) imenuju svih 330 nasumično prikazana čipa (to je ranije već spomenut **test imenovanja** (eng. *colour naming task*)), na temelju čega je dobijen inventar **nadrede-nih leksema** (eng. *head lexemes*), tj., inventar mogućih BCT, (2) od mnoštva prikazanih Munsellovih čipova odaberu **najbolji primerak (boje)** (eng. *best example*), što se zapravo svodi na **odabir fokalnih boja** (eng. *focus selection*) i (3) stave po zrno pirinča na svaku boju u nizu koja bi mogla biti imenovana konkretnom izdvojenom ili nadređenom leksemom, što se zapravo svodi na **mapiranje** (eng. *mapping*). Bitno je istaći da je MacLaury prvi empirijski dokazao prisustvo do tada nezabeleženih „egzotičnih” hromatskih kategorija koje nedostaju u izvornom BK nizu. Reč je o kategoriji ‘žuta-sa-zelenom’ (eng. *a YELLOW-WITH-GREEN category*) (Steinvall 2002: 22).

Napred je već bilo istaknuto da BCC nastaju kao posledica instinktivnih analogija sa načinima čovekovog orijentisanja u prostoru i vremenu. I dok se za prostornu orijentaciju, tj., procenu vlastitog mesta u prostoru, čovek služi koordinatama ‘gore-dole’, ‘levo-desno’, ‘napred-nazad’, orijentacija u vremenu se procenjuje pomoću pokretljive koordinate u dimenziji kretanja. Ovde takođe treba naglasiti da i same prostorne koordinate mogu biti pokretljive. Sve to skupa utiče na rasuđivanje. MacLaury citira Ajnštajnov primer kamena bačenog iz voza u pokretu, gde je putanja kamena različita za putnika u vozu od posmatrača koji stoji pokraj šina (MacLaury 1997: 143; Glaz 2006: 73–74).

Ključnu ulogu u rasuđivanju ima opšta kognitivna sposobnost oslanjanja na referentne tačke (up. Tribushinina 2008: 25). Čovek naime može istovremeno da koristi veći broj referentnih tačaka koje nisu sve podjednako bitne (obično je jedna referentna tačka dominantna). U VT upotrebu većeg broja referentnih tačaka treba razumeti kao prisustvo fiksne i pokretljive koordinate, gde kategorija mora imati najmanje jednu fiksnu i dve pokretljive koordinate, i najmanje jedan uspostavljeni odnos među njima (MacLaury 2002: 505). Pri tome, prva i fiksna koordinata, npr. ton boje, predstavlja re-

ferentnu tačku za drugu, pokretnu koordinatu koja, međutim, može i sama postati fiksna koordinata na novom nivou kognicije. Fiksna koordinata, tj., mentalno fiksno polazište razlikuje se od svih drugih obeležja (Glaz 2006: 74). Startna je pozicija za razvoj konkretne kategorije, vodeći istovremeno računa o pokretnim koordinatama ‘slično sa’ i ‘različito od’ fiksnog uporišta. Čovek može mentalno da se kreće i pomera na bilo koju poziciju duž kontinuuma čiji jedan kraj označava apsolutna sličnost sa definisanim fiksnim uporištem, dok drugi kraj označava apsolutna različitost od tog uporišta. Konkretan odnos između konkretnih koordinata čini **gledište** ili **prevaga** (eng. *vantage*), koja podrazumeva lično viđenje konkretne kategorije (ono može biti različito kod različitih posmatrača). Hromatsku kategoriju može, ukratko, sačinjavati jedna prevaga, mada su to obično dve ili, ređe, tri prevage. Dve glavne prevage su: (1) **dominantna prevaga** (eng. *dominant vantage*), koja nastaje kao odgovor na jače usmerenu pažnju posmatrača na sličnosti između obojenih stimulusa i (2) **recesivna prevaga** (eng. *recessive vantage*), gde se veća pažnja posvećuje razlikama između obojenih stimulusa. Primera radi, u brojnim jezicima kod BCC ‘hladno’ prevaga se tiče odnosa između kolorita ‘zelena’ i ‘plava’ (dominantna je jedna odn. druga boja). Upravo to objašnjava zbog čega je u engleskom jeziku složenica *blue-green* ‘plavozelen’ mnogo frekventnija od složenice *green-blue* ‘zelenoplav’ (Steinvall 2002: 78). Kod BCC ‘toplo’ prevaga je, u zavisnosti od konkretnog jezika, na ‘crvenoj’ odn. ‘žutoj’ boji.

Prema VT, jedna kulturno-jezička zajednica precizira šta treba, a šta ne treba biti konceptualizovano, no ne propisuje koliko će se pažnje usmeriti na navedene sličnosti ili razlike, pošto to ostaje u domenu ličnog izbora u konkretnom kontekstu. Ovde se, međutim, postavlja logično pitanje: Kako to da se ljudi uglavnom dobro razumeju (ako je individualna kognicija toliko značajna za građenje kategorije)? Pošto svaki pripadnik jezičke zajednice želi da ga drugi članovi zajednice razumeju, to utiče na odabir sličnosti, umesto razlika, što garantuje društvenu koherentnost. Fiziološki aspekt je drugi bitan činilac, i tiče se upravo boja. Pripadnici jedne jezičke zajednice usvajaju osnovne nazive za boje manje-više sličnim redosledom (u tom smislu VT nudi objašnjenja i za izmene u redosledu pojavljivanja BCT naziva).

Kategorizacija boja podrazumeva kombinovanje u koherentne celine koordinata (1) svetlina (boje), (2) zasićenost (boje) i (3) ton (boje) s pokretnim koordinatama različitih nivoa pažnje posmatrača konkretne boje,

što je opet uslovljeno sličnostima i razlikama između obojenih stimulusa. Konkretno ilustrovano, MacLaury (2002: 495–496) navodi da eng. BCC ‘crvena’ ima tri koordinate, pri čemu se fiksna koordinata (R) odnosi na sliku ‘najcrvenije boje koja se može zamisliti’. Fiksna koordinata se javlja zajedno s **koordinatama sličnosti** (eng. *similarity*, ili, S) i **koordinatama različitosti** (eng. *difference*, ili, D), pri čemu treba naglasiti da S i R upućuju takođe na nijanse ‘crvene’ boje koje nisu ‘čisto crvene’. MacLaury (2002: 499) spominje mađarski jezik gde se BCC ‘crvena’ imenuje pridevi-*ma piros* ‘crven’ (BCT) i *vörös* ‘tamnije crven’. Pridev *vörös* ima uži opseg primene (koristi se u negativnom i čulnom značenju) i više se upotrebljava u metaforičkom i figurativnom značenju. U skladu s VT modelom, u mađarskom jeziku postoje dve prevage: (1) dominantna prevaga BCT *piros* i (2) recesivna prevaga lekseme *vörös* (smatra se da više ‘crvenih’ nijansi likom podseća na fokalnu *piros*, nego na fokalnu *vörös*).

U svetlu stvaranja novih BCC, VT daje pregled **tipova semantičkih odnosa** (eng. *semantic relational types*), zastupljenih u slučaju raščlanjivanja makrokategorija na sastavne delove, i to zbog čovekove težnje da odeli i imenuje što je moguće manje **površine boja** (eng. *colour areas*). Pri tome, u fokusu pažnje su najpre njihove različitosti, a potom sličnosti (1992: 160, 171). Zapravo je MacLaury (1997: 122–126) na primeru autohtonih srednjoameričkih jezika osmislio dijahroni kontinuum mogućih semantičkih odnosa, i to: (1) **bliska sinonimija** (eng. *near-synonymy*), gde kategorija ima dve prevage, tj., postoje dva različita naziva za istu kategoriju boje čije je značenje gotovo istovetno (oba naziva imenuju vrlo približene fokalne tačke, ali je jedan naziv ipak dominantan, dok je drugi u povlačenju (dominantna odn. recesivna prevaga (ibid 2002: 516)). Odnos bliske sinonimije može preći u odnos **koekstenzije** (eng. *coextension*) gde se jedna kategorija imenuje sa dva, ređe više naziva, ali je fokus svakog naziva na drugačijem osnovnom tonu boje (ibid 1997: 113–122, 153–179). Prema rečima Biggam (2012: 160), fokus recesivne prevage uglavnom se odnosi na rubna područja kategorije, mada ranije spomenuto mapiranje pokazuje da značenje svakog pojedinačnog naziva obuhvata fokalni ton na koji se odnosi konkretan hromatski naziv, kao i fokalni ton naporednog naziva (ili naporednih naziva, u slučaju da ih ima više), što znači da se semantički uzev opsezi dva ili više naziva u značajnoj meri preklapaju (MacLaury 1997: 113). Odnos naporedne koekstenzije može se dalje razvijati u **odnos uključivanja** (eng. *inclusion*), što odgovara lingvističkom terminu hiponimija, gde je ak-

cenat na značenjskom razdvajanju hromatskih naziva. Ovde je leksema koja označava recisivnu prevagu zapravo hiponim od lekseme sa dominantnom prevagom. Uključivanje može takođe da evoluirala u odnos **komplementarnosti** (eng. *complementation*) gde je akcenat na razlici između dve prevage – svaka ima svoj fokalni centar kao posledica cepanja kategorije na dve nove kategorije (ibid: 150–152; 2002: 516).

Opisani kontinuum semantičkih odnosa omogućava utvrđivanje stadijuma semantičkih odnosa između konkretnih naziva za boje. Prema rečima Biggam (2012: 171–172), razvoj hromatskih kategorija prema VT tumači se tako što se akcenat prvo stavlja na razlike između sličnih tonova, npr. u sklopu kategorije (REDDISH BROWN) BEAR-COLOUR ‘crvenkastosmeđa boja medveda’, uočava se razlika između ‘smeđih’ i ‘crvenih’ tonova, pa se makrokategorija koja obuhvata ‘smeđe’ i ‘crvene’ tonove cepa po pola. Nakon toga, opseg novooblikovane kategorije može biti proširen tako da, poštujući princip sličnosti, obuhvati druge slične nijanse, npr. ‘tamnosmeđa’, ‘žućkastosmeđa’ i dr. U slučaju takvog proširenja, novoobuhvaćeni tonovi sve manje podsećaju na (REDDISH BROWN) BEAR-COLOUR, što povećava apstraktnost kategorije i ponekad joj podiže nivo bazičnosti. Pri tome, osnovno obeležje BCC je da njeno ime (BCT) mora biti nadređeni termin (hiperonim). U skladu s tim, kategorija s etimologijom u vanjezičkom entitetu, ovde ‘boja medvedeg krzna’, može postati kategorija ‘smeđe’ boje ukoliko postane BCC, nakon čega se menja i njen prototip iz ‘boje medvedeg krzna’ u ‘(fokalno) smeđu’. Generički BCT koji imenuje navedenu kategoriju najverovatnije će moći da kolocira s imenicom ‘medved’. Sve u svemu, sužavanje makrokategorije odvija se kao posledica uočenih razlika unutar same kategorije, tako što se počinju opažati različita područja obuhvaćena kategorijom nakon što se prepoznaju novi entiteti koji se povezuju s konkretnom bojom unutar date kategorije. Primera radi, mogli bismo reći da je ‘vatra’ bila prototip makrocrvene kategorije, ali je do deljenja konkretne makrokategorije na kategorije ‘crvena’ i ‘žuta’ došlo nakon što je određeni entitet ‘žute’ boje dobio na važnosti, npr. zrelo klasje žitarica (up. Biggam 2010: 244; 2012: 181). Prilikom proširenja kategorije, novointegrirani tonovi mogu se u tolikoj meri razlikovati od boje starog prototipa da će to oslabiti njegovu poziciju, nakon čega će se obrazovati nov, apstraktan prototip koji će biti predstavljen fokalnim tonom.

5.3.3. Hipoteza atipičnog pojavljivanja hromatskih naziva

Jedan duži period dok se BK model uspostavljao kao dominantan, pretpostavljalo se da svaki jezik raspolaže ograničenim brojem osnovnih naziva za boje (BCT), te da svi zajedno, kao kohiponimi, definišu celokupan prostor boja. Smatralo se takođe da se to odnosi i na jezike na nižem stepenu evolutivnog razvoja, sa malim brojem BCT. Uprkos nevelikom broju osnovnih naziva verovalo se, naime, da svaki pojedinačni BCT ima toliko širok opseg, da svi BCT zajedno pokrivaju celokupan prostor boja. Ta pretpostavka se temeljila na već spomenutom **principu raščlanjivanja** (eng. *partition principle*) (v. pododeljak 5.2.3.3). Napred smo objasnili da se makrokategorije s vremenom dele na nove, suženije kategorije, i to tako da nove kategorije pokrivaju celokupan prostor koji je do tada pokrivala kategorija od koje su nastale.

Levinson (2000) je prvi osporio pretpostavku o univerzalnosti principa raščlanjivanja, i to nakon što se pokazalo da u nekim jezicima neindustrijalizovanih društava postoji skup istaknutih naziva za boje, koji svi zajedno ne pokrivaju ceo prostor boja, niti su nastali na temelju raščlanjivanja makrokategorija. Istražujući yél dnye jezik na ostrvu Rossel u Novoj Gvineji, koji se otuda naziva još rossel jezikom, Levinson je postavio **hipotezu o atipičnosti pojavljivanja naziva za boje** (eng. *emergence hypothesis*, ili, skrać. EH). Reč je o fenomenu koji je u sklopu WCS projekta već bio uočen u nekim jezicima, zbog čega su ti jezici nazvani EH jezicima (Biggam 2012: 103–106; Krimer Gaborović 2019a: 176–178). Kako je to Levinson (2000: 13–16) utvrdio, u yél dnye jeziku nema nadređenog pojma ‘boja’, već se koriste reči koje prema stepenu povezanosti sa značenjem ‘boja’ mogu biti razvrstane u tri grupe: (1) reči koje se uopšte ne odnose na ‘boju’, ali koje se mogu koristiti za prenošenje osećaja boje, npr. ‘drvo sa svežim lišćem’ (*yi kuu yââ*) kao oznaka za ‘zelenu’ boju i ‘drvo sa suvim lićem’ (*yi chii yââsa*) kao oznaka za ‘žutu’ boju, (2) reduplikacije koje sadrže informaciju o boji, npr. *mîgdî* ‘noć’ i *mîgdîmîgdî* ‘crn’, ‘mračan’, no s obzirom na druga, dodatna značenja potonjeg izraza, ne možemo ga smatrati BCT nazivom i (3) izrazi koji se odnose isključivo na boju, npr. *kpédékpédé* ‘crn’ (*kpédé* je, inače, naziv za vrstu drveta). Nije bilo moguće sasvim jasno razaznati koje bi reči i izrazi, prema BK kriterijumima, mogle biti BCT, pošto se u zavisnosti od toga šta se posmatra (lingvistički oblik, fokalne tačke, opseg značenja) yél dnye jezik može svrstati među jezike između prvog i trećeg

stepena evolutivnog razvoja prema BK. U pitanju su lekseme, neretko sa metaforičkim značenjem, kojima se upućuje na ‘crnu’, ‘belu’, ‘crvenu’ i ‘zelenu’ boju, no to nisu kompoziti, niti su makrokategorije. O tumačenju specifičnih putanja razvoja naziva za boje u EH jezicima govori Biggam (2012: 105–106).

Nakon što je utvrđeno da se nazivi za boje u yél dnye jeziku ne uklapaju u univerzalističko-evolucionu BK model, kao i da otprilike 40% prostora boja ostaje nepokriveno nazivima za boje, Levinson je izveo zaključak da nove kategorije boja ne nastaju samo raščlanjivanjem postojećih kategorija, već da mogu biti atipične pojave kao odgovori na specifične potrebe društveno-jezičkih zajednica koje boje ne izdvajaju u odelite kognitivne ili semantičke domene, niti imenovanje boja u tim jezicima ima značajniju ulogu. Sve u svemu, u nekim jezicima se obeležje boje kombinuje s drugim obeležjima, recimo teksturom i sl. To stvara poteškoće oko preciznog definisanja bazičnih hromatskih naziva, budući da nije lako odrediti koji to leksemski sklopovi zapravo predstavljaju nazive za boje.

5.3.4. Teorija konceptualne integracije

Krajem 90-ih godina 20. veka, i u prvoj dekadi 21. veka, Fauconnier i Turner (1996; 1998; 2000; 2002; 2003a; 2003b; up. takođe Turner – Fauconnier 1995; 2000) razvijaju teoriju konceptualne integracije (eng. *Conceptual Integration Theory*, ili, skrać. CIT). Reč je o inovativnom pristupu jezičkim i kognitivnim fenomenima.

Za razliku od konceptualnog slivanja kao bazične misaone operacije i preduslova za svaku, pa i najjednostavniju ljudsku misao, konceptualna integracija označava misaonu aktivnost koja se odigrava duboko u čovekovoj svesti i koja je utkana u sve aspekte ljudskog života (Fauconnier – Turner 2002: 18).

Konceptualna integracija omogućava uvid u načine na koji čovek razume svet u okruženju. Očituje se u uspostavljanju mentalnih prostora, njihovom povezivanju i selektivnom projektovanju u konceptualno slivanje (ibid: 44). Taj novi projektovani prostor (blenda ili integracija), rezultira stapanjem dva konceptualna domena ili više njih. Ne obuhvata samo zajedničke elemente ulaznih mentalnih prostora, već i elemente koji ne pripadaju nijednom ulaznom domenu, zbog čega je to kvalitativno i strukturno viši i kompleksniji konceptualni prostor (eng. *blending space*) (Ilić 2016a: 19–20). Prema rečima Coulson i Oakleya (2000: 177), upravo su mentalni prostori često od pomoći

kod razvrstavanja i organizacije pristiglih informacija. Mentalni prostor se povezuje sa diskursom kada čovek misli, govori i/ili piše. To podrazumeva da će se značenjski potencijal jedne lekseme, ovde naziva za boju ili sintagme, klauze, rečenice koja uključuje naziv za boju, realizovati u okviru konkretnog konteksta (lekseme i rečenice nikada nemaju jedinstveno značenje, već imaju značenjski potencijal (Ilić 2016a: 21)). U mentalnim prostorima pohranjeno je čovekovo znanje o svetu koji ga okružuje, dakle najrazličitija opšta i pojedinačna znanja i iskustva koja upotpunjuju strukturu koju grade elementi samih mentalnih prostora. U najkraćem, mentalni prostor je povezan s **okvirom** (eng. *frame*) i kognitivnim modelima (Fauconnier – Turner 2002: 40, 102; Ilić 2016a: 20–21). Mentalni prostor se može konstituisati takođe na osnovu deskriptivne leksikografske definicije koja obuhvata kolektivnu mentalnu predstavu ili predstave o leksikografski obrađenom pojmu.

Elementi u jednom mentalnom prostoru logički su sistematizovani, i obično imaju svoje korelate u drugom mentalnom prostoru, pri čemu različiti mentalni prostori sadrže različite informacije o istim elementima. Te korelacije su poznate kao **mapiranje** (eng. *mapping*). Mentalni prostori se mogu predstaviti dijagramom, gde je svaki mentalni prostor jedan krug, dok se elementi u krugovima označavaju tačkama. Veze između elemenata obuhvaćenih različitim mentalnim prostorima definisane su linijama koje treba razumeti kao koaktivacije i slivanja.

Kada govorimo o bojama, mentalni prostor treba zamisliti kao „mentalnu predstavu o koloritnoj datosti, vizuelnim efektima određene koloritne datosti, kolektivnim predstavama koje se asocijativno za nju vežu, a sve to je dato u deskriptivnim leksikografskim definicijama u rečnicima savremenog srpskog jezika” (Ilić 2016a: 23). Leksikografi se prilikom izrade rečnika oslanjaju na kolektivnu mentalnu predstavu koja je veoma složena, naročito kod polisemičnih leksema, i koja se u praksi može podeliti na veći broj manjih mentalnih prostora. Ilić navodi primer sintagme *kuća od crvene cigle* koja u svest priziva prototipičnu ‘crvenu’ (boju krvi) i ‘ciglu’, tj., predmet narandžastocrvene boje, koji se bliže određuje atributom ‘crven’. Preklapanjem te dve mentalne predstave dobija se precizno značenje prireda ‘crven’. Nešto složeniji modeli pojavljuju se u domenu figurativnih značenja.

Matovac i Tanacković Faletar (2009: 133–134) objašnjavaju da se u temelju teorije konceptualne integracije nalazi semantička **teorija konceptualne metafore** (eng. *conceptual metaphor theory*), koja se takođe koristi

za opisivanje jezičkih činjenica, a čiji su začetnici Lakoff i Johnson (1980; up. takođe Lakoff 1987). Konceptualnu metaforu treba, naime, tumačiti kao tip konceptualne integracije. Tako se, recimo, u figurativnom izrazu *crvena je ljubav* konceptualizacija ‘crvene’ boje definiše kroz upotrebu dvodomenske, konceptualne metafore. U najkraćem, ‘crvena’ se konceptualizuje pomoću posrednika, ovde dobro poznatog osećanja ljubavi koja u čoveku pobuđuje topla i strastvena osećanja. Treba, međutim, spomenuti da pojedini autori osporavaju postojanje veze između teorije pojmovne metafore i teorije konceptualne integracije (Ilić 2016a: 18).

Primenu teorije konceptualne integracije sama Ilić (2017: 115–133) prikazuje analizirajući značenja i odnos srpskih prideva *crven*, *rumen* i *riđ*, kojima se opisuju „ljudske boje”. Pridev za boju *crven* „ima šire semantičko polje značenja i vezuje se za različite entitete, žive i nežive, prirodne i artefakte” (str. 129). Pridev *crven* kao oznaka ljudske boje vezuje se samo za ljudski ten i kožu i može imati pozitivnu i negativnu konotaciju. Pridev *rumen*, u funkciji ljudske boje, uvek ima pozitivnu konotaciju. Semantička klasifikacija i značenski međuodnos navedenih prideva može se predstaviti i piramidalno, u smislu da je na vrhu piramide, sa najširim značenjem, smešten pridev *crven* (vezuje se za različite realije, žive i nežive, prirodne i veštačke), ispod njega se zbog suženog značenja nalazi pridev *crven* kao ljudska boja (i oznaka uzbuđenosti, bolesti, ali i dobrog zdravlja), dok su na dnu piramide, s najužim opsegom značenja, raspoređeni pridevi *rumen* (u funkciji ljudske boje ima pozitivnu konotaciju prirodne, zdrave boje kože, iako može biti i oznaka nekog nezdravog procesa u organizmu – povišena temperatura, infekcija, uzbuđenje i dr.) i *riđ* (prevashodno označava crvenkastu nijansu kosmatih delova kod čoveka, mada može imati i metaforičko značenje) (str. 129–130).

5.4. Neovorfovski pristup kategorizaciji i imenovanju boja u 21. veku

U 20. veku tumačenje konceptualizacije, kategorizacije i imenovanja boja u različitim kulturama i jezicima preovlađujuće se zasnivalo na relativističkoj teoriji. To se promenilo nakon što su Berlin i Kay 1969. godine objavili svoju studiju, kao i nakon uvođenja postulata kognitivnih nauka u lingvistička proučavanja. Od 70-ih godina 20. veka pa sve do početka 21. veka gotovo da je u potpunosti preovladalo univerzalističko tumačenje. No,

uporedo s takvim tendencijama, neprekidno su vođene rasprave o značaju i utemeljenosti univerzalističkog odn. relativističkog pristupa. Nova saznanja prikupljena u brojnim antropološkim, psihološkim, neurološkim, lingvističkim i drugim studijama dovela su do odbacivanja tvrdokornih i radikalnih stavova s obe strane, čime je zapravo došlo do njihovog približavanja.

Univerzalistima su zaključci iz WCS projekta i drugih istraživanja potvrdili da premda različite, granice kategorija boja u različitim jezicima ipak nisu u potpunosti arbitrarne (Kay – Regier 2007: 296–297). Uz to, najbolje predstavnike kategorija boja u različitim jezicima pronalazimo u blizini fokalnih tačaka, što dokazuje prisustvo privilegovanih mesta u prostoru boja koja se podudaraju (univerzalno su data) u jezicima industrijalizovanih i neindustrijalizovanih društava (Kay – Regier 2003: 9089; Jakovljević 2018: 35–36). Hromatske kategorije se obrazuju pod uticajem percepcijskih sličnosti, dakle kao posledica grupisanja tonalitetno sličnih delova prostora boja, čemu uzrok može biti fiziologija vizuelnog sistema (Jakovljević 2018: 34). Na osnovu takvih podataka, relativisti su konačno uvažili opravdanost ideje o postojanju izvesne univerzalnosti u kategorizaciji i imenovanju boja, kao posledica nezavisnog sistema procesuiranja boja bez ikakvog jezičkog uticaja (Roberson – Hanley 2010: 194).

Danas preovlađuje stav o izvesnoj univerzalnosti kategorizacije i imenovanja boja, s jedne strane, i jezičkoj arbitarnosti, s druge strane, rečju dominantno savremeno tumačenje odnosa prostora boja i jezika u nauci poznato je kao slab relativizam ili **neovorfovsko tumačenje** (eng. *Whorfan Renaissance*). Ne odbacujući univerzalizam, neovorfovski pristup podrazumeva vraćanje relativizma u diskusiju o kategorizaciji i imenovanju boja (Biggam 2012: 106–108; Jakovljević 2018: 34–35; Krimer Gaborović 2019a: 178–180).⁹³

Treba još naglasiti da u svetlu brojnih otvorenih tj. nedovoljno razjašnjenih pitanja i nejasnoća i dalje nedostaje celovita, jedinstvena i potpuno validna teorija o kategorizaciji i imenovanju boja. Stoga se neprestano sprovode dodatna istraživanja koja donose nova tumačenja, što za posledicu ima inoviranje raspoloživih saznanja. Jedno takvo novo tumačenje odnosi

⁹³ Kategorizacija je složen i fleksibilan proces. Jedna je od osnovnih karakteristika ljudske kognicije. U svim jezicima kategorizaciju i leksemizaciju boja prate izazovi koji su posledica kontinualnosti spektra boja, s jedne strane, i njegovog lingvističkog segmentiranja, s druge strane. To znači da se kod ovih procesa istovremeno ispoljavaju kako univerzalističke, tako i relativističke karakteristike (Ronga – Bazzanella 2015: 223).

se na prikaz univerzalnosti u kategorizaciji naziva za boje. Naime, nakon što se u odsustvu naučnih dokaza odustalo od teorije o direktnoj povezanosti šest primarno-osnovnih kategorija boja sa ljudskim vizuelnim sistemom (up. Kay – McDaniel 1978), uspostavljena je hipoteza o univerzalnoj kognitivno-lingvističkoj tendenciji optimalne podele prostora boja (Jameson – D’Andrade 1997: 312; Regier et al. 2007: 1436, 1441; 2015: 237; Jakovljević 2018: 35–38; Krimer Gaborović 2019a: 179). U skladu s tim, svaki jezik u zavisnosti od evolutivnog stadijuma zajednice kojoj pripada teži da prostor boja kategoriše i imenuje tako da se uz najmanji napor ostvari što uspešnija komunikacija (princip jezičke ekonomije). Kategorije se grade maksimiziranjem sličnosti unutar granica kategorije, tj., minimiziranjem razlika izvan tih granica, kao mera dobre strukturiranosti jezika. Detaljnije o ovakvim istraživanjima i raspravama u anglističkim izvorima bave se Witzel (2019), Dedrick (2021), Mylonas i dr. (2022), a u srbistici Jakovljević (2018) i Krimer Gaborović (2019a).

6. Revizije kriterijuma za klasifikaciju i rangiranje naziva za boje

U sklopu istraživanja o semantici naziva za boje u različitim jezicima, značajna pažnja posvećuje se klasifikaciji hromatskih naziva prema njihovoj kognitivnoj i lingvističkoj istaknutosti, kako bi se utvrdilo koji se to nazivi mogu smatrati BCT. Kao što je to napred već bilo spomenuto, pojam ‘osnovni naziv za boju’ (eng. *basic colour term*) postao je opštepoznat zahvaljujući BK studiji (1969), mada je i pre toga postojala ideja da su neki hromatski nazivi značajniji tj. istaknutiji od drugih (Conklin 1955). BCT imaju viši nivo bazičnosti u poređenju s drugim nazivima za boje. U okviru BK teorije o univerzalnosti i evoluciji BCT definisani su kriterijumi za njihovo utvrđivanje (up. pododeljak 5.2.2). Prema rečima Biggam (2012: 22) prepoznavanje BCT u jednom jeziku može biti od pomoći za razumevanje različitih aspekata spoznaje boja kod izvornih govornika datog jezika. Stoga je poželjno imati na raspolaganju prikladne i delotvorne metode za utvrđivanje BCT.

Paralelno s kritikama i revizijama BK modela, revidirani su i BK kriterijumi za utvrđivanje bazičnosti naziva za boje (up. pododeljak 5.2.2). Prve izmene uneo je Crawford (1982: 342), odbacivši prvi kriterijum mo-

noleksemičnosti. Kasnije su izmene unosili drugi autori (up. Uusküla 2008: 26–29). Pored BK i Crawforda značajan doprinos iznalaženju najpogodnijih kriterijuma za utvrđivanje bazičnosti naziva za boje dali su Hays i dr. (1972), Boynton i Olson (1990), te Corbett i Davies (1997). Neki kritičari BK kriterijuma ukazivali su na problem teorijske potkrepljenosti pojedinih kriterijuma, obrazlažući da je reč o kriterijumima koji predstavljaju zbrkanu kombinaciju različitih pogleda na problematiku utvrđivanja bazičnosti hromatskih naziva (Steinvall 2002: 23–25). U sličnom maniru, Tribushinina (2008: 54) ukazuje na moguće zamerke na račun BK kriterijuma zbog prisustva niza nedoslednosti i protivrečnosti koji se s njima povezuju.

Biggam (2012: 21–43) posvećuje poglavlje svoje monografije problematici utvrđivanja bazičnosti naziva za boje. Navodi čak šesnaest kriterijuma za utvrđivanje osnovnih naziva za boje. Pored postojećih osam BK kriterijuma (četiri osnovna i četiri dodatna),⁹⁴ govori o dodatnih osam kriterijuma. To su:

- (1) **dužina izraza** (eng. *expression length*), tj., kriterijum⁹⁵ utemeljen na Zipfovom zakonu (1949), shodno čemu reči koje se frekventnije upotrebljavaju s vremenom postaju kraće, npr. eng. *bus* umesto *omnibus*. Implicira se da su češće upotrebljavani BCT kraći od neosnovnih naziva za boje (eng. *non-BCT*);
- (2) **frekvencija pojavljivanja u pisanim izvorima** (eng. *frequency of occurrence in texts*), tj., kriterijum koji je utemeljen na učestalosti upotrebe nekog naziva za boju.⁹⁶ Od svih hromatskih naziva, BCT se najučestalije pojavljuju u štampanim izvorima (dnevne novine, časopisi, proza, poezija, dokumentarni materijal, dečija književnost, itd.). Treba stoga nastojati da se tekstovi koji će činiti korpus odabe-

⁹⁴ Četvrti BK kriterijum psihološke istaknutosti Biggam (2012: 26–29) razlaže na četiri potkriterijuma: (iv₁) **BCT se pojavljuje pri vrhu liste izdvojenih naziva u testu izdvajanja** (eng. *elicited lists*), (iv_{2a}) **stabilnost izdvajanja BCT među svim ispitanicima** (eng. *consensus*), (iv_{2b}) **doslednost izdvajanja BCT u ponovljenim testovima** (eng. *consistency*), (iv₃) **BCT je zastupljen u idiolektu svakog učesnika u testu izdvajanja** (eng. *idiolectal evidence*). Za razliku od BK (1969: 6) koji su četvrti kriterijum razdvojili na tri potkriterijuma, Biggam dodaje još kriterijum (iv₃).

⁹⁵ Prema rečima Biggam (2012: 33), ovaj kriterijum je 70-ih godina 20. veka predložio M. Durbin (1972). Među prvima su ga u svojim istraživanjima primenili Hays i dr. (1972), te Corbett i Davies (1995; 1997), Davies i Corbett (1994; 1997), Davies i dr. (1998).

⁹⁶ Na ovaj kriterijum pažnju su skrenuli Hays i dr. (1972: 1111–1113), a među prvima su ga primenili Corbett i Davies.

ru tako da budu dovoljno raznorodni i reprezentativni, rečju da obuhvate širok raspon tema. To podrazumeva da nijedna oblast ne sme biti ni premalo ni previše zastupljena, pošto se to može nepovoljno odraziti na uravnoteženo pojavljivanje različitih naziva za boje (niti jedan naziv za boju ne bi se smeo prekomerno pojavljivati). Pažnju treba obratiti i na dubletne oblike. Primera radi, francuski pridevi *brun* odn. *brune* imenuju ‘braon’ ili ‘smeđu’ boju u muškom odn. ženskom rodu. Pojavljuju se odelito, ali će istraživač možda želeti da ih analizira objedinjeno. Razmatranje frekvencije pojavljivanja može obuhvatiti i neke neželjene podatke, npr. lična imena i/ili prezimena (up. eng. *White, Black, Red* i sl.). Osim toga, treba imati u vidu da izdvojena frekvencija pojavljivanja neke lekseme-naziva za boju obuhvata sva njena značenja, dakle i ona koja se ne odnose na boju, npr. doslovna značenja eng. *turquoise* su: (a) ‘(dragi kamen) tirkiz’ i (b) ‘tirkizan (boja)’. Sve u svemu, ručno ili kompjuterski generisane liste naziva za boje, gde je svaki pojedinačan hromatski naziv udružen s frekvencijama pojavljivanja u različitim korpusima, ne mogu se preuzimati nekritički, već se mora voditi računa o razlikama između pojedinačnih korpusa;

- (3) **frekvencija pojavljivanja u govornom diskursu** (eng. *frequency of occurrence in speech*), tj., kriterijum koji je utemeljen na istom principu kao i drugi kriterijum.⁹⁷ Provera bazičnosti na osnovu ovog kriterijuma može se sprovesti pomoću **testa imenovanja** (eng. *naming test*), što su primenili recimo Corbett i Davies (1995: 315–316) u analizi nekoliko različitih jezika (ruski, japanski, američka varijanta engleskog jezika);⁹⁸
- (4) **vreme odziva/reakcije** (eng. *response time*), kao mera psihološke istaknutosti, što je kriterijum koji su takođe predložili Hays i dr. (1972: 1120). Odražava vreme koje ispitanici utroše da bi naveli naziv za boju, počev od trenutka prikazivanja konkretnog kolorita, npr. uz pomoć obojene kartice. Kriterijum se temelji na pretpostavci

⁹⁷ Ovaj kriterijum su takođe predložili Hays i dr. (1972), a prihvatili su ga Boynton i Olson (1987; 1990), te Corbett i Davies (1995).

⁹⁸ Ovde treba podsetiti da je prema Steinvallu (2002: 92–94) raznovrsnost hromatskih naziva znatno niža u govornom jeziku od štampanih izvora (više o tome govori se u pododeljku 8.2).

da je vreme odziva za BCT tipično kraće nego za neosnovne nazive za boje;

- (5) **tipska modifikacija** (eng. *type modification*), tj., kriterijum koji u obzir uzima kulturološki kontekst upotrebe hromatskih naziva. Tipska modifikacija podrazumeva da se pridevi za označavanje boja mogu koristiti kako za opisivanje, tako i za klasifikaciju. Primera radi, u sintagmi *white wines of France* ‘bela francuska vina’, pridev *white* ‘beo’ ima klasifikacionu ulogu, pošto se označavaju vina koja niti su ‘roze’, niti su ‘crna’. Istovremeno, sam pridev *white* ne ime-nuje ‘belu boju snega ili mleka’, već upućuje na boju tačno određene vrste vina, i to njeno najsvetlije moguće ostvarenje (semantički relativizam). Slično tome, sintagma *red-haired person* ‘crvenokosa osoba’ ne označava čoveka kose koja je crvena kao paradajz, već je to čovek čija kosa nije ‘plava’, niti je ‘smeđa’ ili ‘crna’ (up. Bolton 1978).⁹⁹ Kako se pokazalo, samo se mali broj prideva često koristi za tipsku modifikaciju. Tu se šest primarno-osnovnih naziva za boje jasno izdvajaju od sekundarno-osnovnih naziva za boje, kao i od neosnovnih hromatskih naziva (Steinvall 2002: 112). Kriterijum upotrebe naziva za boje u klasifikacionoj funkciji ili tipskoj modifikaciji može biti od koristi za odeljivanje primarno-osnovnih naziva za boje od svih drugih naziva. Može takođe poslužiti kao pokazatelj, doduše ne u potpunosti pouzdan, koji to hromatski pridevi spadaju među sekundarno-osnovne nazive (Biggam 2012: 38);
- (6) **zastupljenost u usmenoj tradiciji** (eng. *domains of expressive culture*), tj., kriterijum koji je takođe proistekao iz Boltonovih istraživanja peruanskih usmenih predanja (obredi, narodne priče, narodne pesme i nazivi za kamione) (Bolton 1978: 300–303). Konstatuje se da ovde preovlađuju BCT, dok se neosnovni nazivi za boje pojavljuju samo sporadično. Prema rečima Biggam (2012: 39), primenljivost ovog kriterijuma je upitna, u smislu da to u najboljem slučaju može biti samo dodatni dokaz bazičnosti, i to samo onda ako prethodno već postoje argumenti u prilog činjenice da bi konkretan naziv za boju mogao biti BCT;

⁹⁹ Bolton (1978: 297–298, 300) je prvi skrenuo pažnju na značaj tipske modifikacije proučavajući nazive (i hromatske) za različite vrste krompira u kečua jeziku koji se, između ostalog, govori na teritoriji Perua, te uzgoj i konzumiranje različitih vrsta morskih prasića i njihovu klasifikaciju pomoću naziva za boje (Biggam 2012: 37).

- (7) **pojavljivanje u institucionalizovanim spojevima** (eng. *embedded expression*), gde su BCT takođe zastupljeni, i to u kolokacijama (neretko fosilizovanim), idiomima, metaforama, poredbama, poslovicama, antroponimima i toponimima. Poredbe s elementom boje ilustruju šta se to u nekoj kulturi smatra ikoničkim tj. tipičnim za određenu boju. Primera radi, poredbe *The sheets were as white as snow* ‘Čaršavi su bili beli kao sneg’ ili *The miner was as black as soot* ‘Rudar je bio crn kao gar’ pokazuju da se u britanskoj varijanti engleskog jezika vanjezički entiteti ‘čaršav’ i ‘čađ’ smatraju dobrim uzorima ‘najbelje bele boje’ i ‘najcrnje crne boje’. Poredbe s elementom boje istovremeno pružaju informacije o fokusu kategorije boje, a budući da BCT imenuje celu kategoriju, a ne samo deo kategorije, naziv za boju u takvom sklopu najverovatnije je bazičan. Wescott (1970: 354–355) smatra da bi na bazičnost nekog hromatskog naziva mogla još ukazivati tendencija da se BCT, za razliku od neosnovnih naziva za boje, mnogo frekventnije pojavljuju u sklopu antroponima i toponima (eng. *onymicity*). Primera radi, eng. *white* ‘beo’ je uobičajen element u antroponimima, npr. *Whyte, Whiting, Whitman* i dr., dok Hough (2006: 194) navodi primere toponima, npr. *Whitchurch, Whitley, Whitfield* i dr. Slične primere imamo i u srpskom jeziku, npr. BCT *beo* pronalazimo u sastavu antroponima (imena i prezimena) *Beloš, Belunka, Belić, B(j)elogrić, Belodedić* i dr., te toponimima *Beograd, Bela Palanka, Bela Crkva, Belo Brdo, Bela Stena* i dr.;
- (8) **kulturno-istorijski značaj** (eng. *cultural-historical significance*), tj., kriterijum koji treba smatrati poslednjim pribežištem za utvrđivanje bazičnosti nekog naziva za boju, i to tek nakon što je provera bazičnosti već sprovedena na osnovu više objektivnih kriterijuma, ali je ipak i dalje ostala upitna. Ovaj kriterijum pokazao se korisnim u slučaju dva ruska osnovna naziva za ‘plavu’ boju, tj., *sinij* ‘tamnoplav’ i *goluboj* ‘svetloplav’. Mada apstraktni naziv *sinij* imenuje gotovo celo područje ‘plave’ boje, ipak se ne može koristiti da se opišu baš svi entiteti (Paramei 2005: 14–15). Oduzimanjem bazičnog statusa od naziva *goluboj*, postalo bi nemoguće opisati ‘plavu’ boju nekih entiteta sa osnovnim nazivom za boju. U najkraćem, zbog kulturno-istorijskih činilaca, oba ova ruska naziva su bazični (str. 29). Biggam (2012: 41) pak objašnjava da su dijahroni aspek-

ti neretko opskurni, mada izučavanje kulturoloških činilaca katkad pomaže u razrešavanju određenih dilema.

Na kraju pregleda kriterijuma za utvrđivanje bazičnosti naziva za boje, osvrnućemo se na navode Biggam (str. 158) koja naglašava da nije svih šesnaest navedenih kriterijuma podjednako značajno. Neki su gotovo univerzalno prihvaćeni kao indikatori bazičnosti, recimo naziv za boju koji pretenduje da bude BCT ne može biti hiponim od drugog naziva za boju, niti sme biti kontekstno zavisian. Psihološka istaknutost se takođe smatra bitnim kriterijumom u skoro svim istraživanjima, iako se utvrđuje različitim metodama. Treba takođe imati u vidu da nijedan kriterijum sam po sebi nije pouzdan pokazatelj bazičnosti, niti je garant da će ono što vredi u jednom jeziku, vredeti i u drugom jeziku. Izvesno je da procena bazičnosti zavisi od broja kriterijuma koje određeni naziv za boju ispunjava. Ukoliko su zadovoljeni svi kriterijumi sem jednog, verovatno je u pitanju naziv za boju koji se približio statusu BCT, no ukoliko ne ispunjava dva ili više kriterijuma treba ga tumačiti kao neosnovni naziv i hiponim nekog BCT. Biggam još obrazlaže da istraživači različitih jezika navedene kriterijume ne mogu birati proizvoljno, već se odabir kriterijuma mora uskladiti sa strukturom i upotrebom konkretnog jezika. Nakon donošenja odluke o vrsti i broju kriterijuma, treba ih koristiti konzistentno. U najkraćem, sami istraživači odlučuju o izboru kriterijuma sa kojima će izvršiti procenu bazičnosti odabranih naziva za boje.

6.1. Primena postupaka i kriterijuma za klasifikaciju i rangiranje hromatskih naziva

U svetlu značaja izbora postupaka i kriterijuma za klasifikaciju i rangiranje naziva za boje shodno njihovoj kognitivnoj i lingvističkoj istaknutosti, u produžetku sledi prikaz nekoliko primera izbora navedenih kriterijuma u različitim jezicima počev od 1997. godine do danas.

6.1.1. Corbett – Davies (1997)

Nastojeći da utvrde validnost BK modela (1969) i opravdanost hijerarhijskog ustrojavanja BCT naziva, Corbett i Davies (1997: 197–223) su razradili metode za utvrđivanja tri nivoa bazičnosti naziva za boje: (1) utvr-

đivanje BCT naziva i njihovo razdvajanje od neosnovnih naziva za boje, (2) prepoznavanje i razdvajanje primarno-osnovnih naziva za boje od sekundarno-osnovnih naziva za boje i (3) utvrđivanje redosleda pojavljivanja u nomenklaturi BCT naziva. Testove su podelili na bihejvioralne i lingvističke. U bihejvioralne testove¹⁰⁰ uvrstili su: vreme reakcije, frekvenciju pojavljivanja naziva za boju u testu imenovanja, konzistentnost upotrebe naziva za boju u ponovljenim testovima, frekvenciju pojavljivanja i poziciju naziva za boju u testovima izdvajanja (izlistavanja). Od lingvističkih metoda koristili su: frekvenciju pojavljivanja naziva za boju u odabranom korpusu, dužinu naziva za boju, distribucioni potencijal i derivacionu morfologiju analiziranog naziva za boju. Upotreba kriterijuma distribucioni potencijal i derivaciona morfologija utemeljena je na pretpostavci da su morfološki i sintaktički oblici nekog naziva za boju raznovrsniji ukoliko je taj naziv na lestvici bazičnosti bolje pozicioniran (bliže je vrhu ili je na vrhu lestvice). Navedene kriterijume primenili su da bi istražili hromatske nazive u ruskom, japanskom i (američkom) engleskom jeziku. Pokazalo se da nisu svi testovi jednako učinkoviti. Test izdvajanja se pokazao vrlo delotvornim za brzo i uspešno razdvajanje osnovnih od neosnovnih naziva za boje, ali nije jednako uspešan ukoliko se želi precizirati rang naziva za boje u hijerarhiji osnovnih naziva za boje (str. 197–198). Slično tome, podaci o lingvističkom testiranju učestalosti pojavljivanja pojedinih naziva za boje u tekstovima i korpusu nisu sasvim pouzdani za odeljivanje osnovnih naziva za boje od neosnovnih naziva za boje, ali su izuzetno primenjivi kada se primarno-osnovni nazivi za boje žele odeliti od sekundarno-osnovnih naziva za boje (str. 208). Corbett–Davies zaključuju da su među navedenim kriterijumima najkorisniji: (1) bihejvioralni test izdvajanja (izlistavanja) (vrlo je pouzdan u razdvajanju BCT od non-BCT) i (2) lingvistički kriterijum provere učestalosti pojavljivanja naziva za boje u odabranom korpusu, što omogućuje da se utvrdi redosled (hijerarhija) javljanja konkretnih BCT (str. 218).

6.1.2. Steinvall (2002)

Prema rečima Steinvalla (2002), prilikom sagledavanja i opisivanja naziva za boje ne treba se po uzoru na BK (1969) osloniti isključivo na antropološki metod imenovanja i mapiranja kartica u boji u laboratorijskim ili

¹⁰⁰ Svi bihejvioralni testovi temelje se na četvrtom BK kriterijumu psihološke istaknutosti (Corbett – Davies 1997: 200).

terenskim uslovima, dakle van konteksta. To, naime, ne odslikava prirodan način komuniciranja o bojama. Značenje nekog naziva za boju uveliko zavisi od njegove upotrebe u kontekstu. Shodno tome, Steinvall (str. 28–30) obrazlaže da pored mapiranja i imenovanja, te drugih bihejvioralnih i lingvističkih metoda testiranja, istraživanje u značajnijoj meri treba da obuhvati još lingvističku analizu podataka iz odabranog korpusa. To će omogućiti pretragu upotrebe istraživanih naziva u kontekstu, na temelju čega se mogu izvesti zaključci o prenesenim značenjima analiziranih hromatskih naziva.

Steinvall istražuje učestalost upotrebe naziva za boje u tekstovima ekscerpiranim iz korpusa engleskog jezika „Banka engleskog jezika” (eng. *The Bank of English*, ili, skrać. BoE). Korpus je 2002. godine sadržao oko 450 miliona reči, od čega je oko 70% materijala bio britanski engleski, 20% američki engleski i 10% australijski engleski jezik. Ni ovaj ogroman korpus nije, međutim, u potpunosti uravnotežen. U BoE dominiraju štampani tekstovi, pre svega novinski, različitih žanrova i stilova (str. 10). Korpusno istraživanje je obuhvatilo 50 najistaknutijih engleskih naziva za boje, koji su odabrani na osnovu podataka iz tri studije (1969–1997) (str. 8–9). Iako su se prevashodno istraživali ECT nazivi (up. pododeljak 2.1.5), koji prema Steinvallovom mišljenju nisu bili dovoljno istraženi, u razmatranje je ipak uzet ceo spektar naziva za boje, uključujući i BCT nazive. Ispostavilo se da se prema BoE, frekvencije i pozicije BCT relativno dobro uklapaju u BK nomenklaturu BCT, premda kriterijum frekvencije pojavljivanja naziva za boju sam po sebi nije dovoljan za odeljivanje BCT od non-BCT. Naime, tri hromatska prideva nazvana po metalima, tj., *golden* ‘zlatan’, *gold* ‘boje zлата’ i *silver* ‘srebrn’, imaju veću frekvenciju pojavljivanja od naziva *purple* ‘ljubičast’ i *orange* ‘narandžast’. Prema frekvenciji pojavljivanja u BoE, rang naziva *grey/gray* ‘siv’ i *yellow* ‘žut’ takođe se ne podudara sa BK hijerarhijom, već *grey/gray* zauzima šesto mesto umesto jedanaestog, dok je *yellow* na sedmom umesto četvrtog ili petog mesta. No, to u slučaju prideva *grey/gray* ne predstavlja naročito iznenađenje, pošto još BK 1969. godine govore o mogućnosti takvog njihovog rangiranja. Istovremeno, pozicija prideva *yellow* može se objasniti visokom frekvencijom pojavljivanja prideva *golden* i *gold*, koji se neretko i sami koriste za označavanje ‘žute’ boje (str. 67–68).

6.1.3. Kerttula (2007)

Kontrastivno istražujući bazičnost engleskih i finskih naziva za boje, Kerttula (2007: 151–169) govori o četiri kriterijuma, kao kombinaciji lingvističkih i psiholoških testova. Tri kriterijuma preuzima od BK, i to: (1) drugi BK kriterijum (BCT nije hiponim nekog drugog naziva za boju), (2) treći BK kriterijum (BCT je kontekstno nezavisan) i (3) peti BK kriterijum (BCT je derivaciono produktivan). Četvrti Kerttuljin kriterijum odnosi se na frekvenciju upotrebe naziva za boju u odabranim tekstovima (jezički korpus).¹⁰¹ Relativna bazičnost svakog pojedinačnog naziva za boju, ukupno sedamdeset jedan naziv, utvrđena je kao zbirni rezultat pojedinačnih vrednovanja spram svakog od četiri navedena kriterijuma. U skladu s dobijenim rezultatima, relativna bazičnost engleskih naziva za boje ekscerpiranih iz „Britanskog nacionalnog korpusa” (eng. *British National Corpus*, ili, skrać. BNC) jeste kako sledi: *white* ‘beo’ (38), *red* ‘crven’ (35), *black* ‘crn’, *yellow* ‘žut’, *green* ‘zelen’, *blue* ‘plav’ i *brown* ‘braon/smeđ’ (svaki od pet naziva po 29), *purple* ‘ljubičast’ i *pink* ‘roze/roza’ (oba naziva po 28), *grey/gray* ‘siv’ (27), *dark* ‘taman’ (25), *golden* ‘zlatan’ (24), *pale* ‘bled’ i *silver* ‘srebrn’ (oba naziva po 23), *orange* ‘narandžast’ i *crimson* ‘grimizan’, ‘purpuran’ (oba naziva po 20), *rose* ‘ljubičastoroze’ (19), *ochre* ‘oker’, *tawny* ‘smečkastožut’, ‘žutomrk’ i *violet* ‘ljubičast’ (svaki od tri naziva 17) itd. U pogledu univerzalnosti razvoja hromatskih naziva utvrđeno je sledeće: (1) prema vrednosti relativne bazičnosti, BCT su uvek smešteni pri vrhu rang-liste naziva za boje, tj., BCT se izdvajaju u odnosu na sve druge nazive po frekvenciji upotrebe i kognitivnoj istaknutosti, (2) iza BCT dolazi nekoliko neosnovnih naziva, koji se s vremenom mogu razviti u nove BCT (Kerttula spominje engleske neosnovne nazive *crimson* i *violet*), (3) tople boje se imenuju brže od hladnih boja, (4) analiza evolucije hromatskog rečnika kroz vekove pokazuje da se od imenovanja vizuelnih utisaka prema sjaju i svetlini (eng. *brightness*)¹⁰² prešlo na imenovanje tona boje. Taj prelaz je praćen uspostavljanjem velikog broja atributa za svetlinu i zasićenost, koji su se počeli kombinovati s nazivima za označavanje tona boje. Vrednost relativne bazi-

¹⁰¹ Osvrćući se na Kerttuljin izbor četiri kriterijuma za utvrđivanje relativne bazičnosti engleskih i finskih naziva za boje, Biggam (2012: 158) konstatuje da to ne mora biti prikladno za sve jezike.

¹⁰² Kako to Kerttula (2007: 154) objašnjava, pojam *brightness* obuhvata pojmove *lightness* ‘svetlina’ i *darkness* ‘tama’, a katkad i *shining* ‘blistavost’, *glimmering* ‘svetlucavost’ i *luminance* ‘jarkost’ ili ‘osvetljenost’.

čnosti pojedinačnih naziva za boju kreće se od pune do nulte bazičnosti. Za donošenje validnih zaključaka o relativnoj bazičnosti naziva za boje ključno je da baza podataka bude što šira (ne sme biti ograničena).

6.1.4. Uusküla (2008)

U doktorskoj disertaciji o BCT u mađarskom i finskom jeziku (ugro-finska porodica jezika), kao i češkom jeziku, Uusküla (2008: 11–50) istraživanje temelji na dva kriterijuma: (1) test izdvajanja, gde se od ispitanika tražilo da navedu sve nazive za boje kojih se mogu setiti i (2) test imenovanja ukupno 65 kartica u boji (mada se u nekim zadacima, u zavisnosti od jezika, koristilo i više od 65 kartica) (str. 30–31). Oba ova testa primenili su i BK (1969: 5, 7), ali Uusküla koristi manji broj obojenih kartica kako bi se olakšao terenski rad. Vodeći računa o BK kriterijumima, rezultati testa izdvajanja svakog pojedinačnog naziva za boju prikazani su pomoću **indeksa kognitivne istaknutosti**. Reč je o parametru koji objedinjuje učestalost pojavljivanja konkretnog hromatskog naziva i njegovu poziciju na spisku izdvojenih naziva.¹⁰³ Izvedeni su sledeći zaključci: (1) češki jezik ima 11 BCT, a ne kao što su neki pretpostavljali 12 BCT. Naime, od dva češka naziva za ‘crvenu’ boju, dakle *červená* i *rudá*, samo je prvi BCT, dok je drugi njegov hiponim, (2) mađarski jezik takođe ima samo 11, a ne 12 BCT, pošto je samo *piros* generički naziv za ‘crvenu’ boju, dok je *vörös* njegov hiponim, (3) u skladu s indeksom kognitivne istaknutosti, finski jezik ima 10 BCT. U odnosu na BK inventar BCT, fin. *violetti* ‘ljubičast’ nije BCT, no može se očekivati da će uskoro prerasti u 11. BCT.

6.1.5. Golka (2014)

Istražujući osnovne nazive za boje u francuskom jeziku, Golka (2014: 131–147) koristi šest kriterijuma za utvrđivanje bazičnosti. Kao i kod Kerttule, odabrani su kriterijumi koji predstavljaju kombinaciju lingvističkih i psiholoških provera. To su: (1) derivaciona produktivnost naziva za boju (peti BK kriterijum), (2) frekvencija upotrebe naziva za boju,¹⁰⁴ (3) seman-

¹⁰³ Definicija indeksa kognitivne istaknutosti S navodi se u uvodnom delu pododeljka 8.1.

¹⁰⁴ U istraživanju frekvencije upotrebe naziva za boje, Golka se oslonila na elektronski korpus francuskog jezika sa 37 miliona fraza i 700 miliona reči, u izdanju Univerziteta u Lajpcigu. Primenjujući kriterijum frekvencija upotrebe naziva za boju, Golka je indirektno primenila BK kriterijum psihološke istaknutosti.

tička nezavisnost naziva za boju (naziv nije hiponim od nekog drugog naziva, tj., drugi BK kriterijum), (4) morfološka jednostavnost naziva za boju (prvi BK kriterijum), (5) slaganje u rodu i broju pridevskog naziva za boju s imenicom koju određuje, što je svojstveno svim flektivnim jezicima, pa tako i francuskom jeziku. Ispostavilo se da fr. *orange* ‘narandžast’ ne ispunjava potonji kriterijum, mada se *orange* smatra za BCT u francuskom jeziku, (6) širok opseg primene naziva za boju, tj., treći BK kriterijum. Sve u svemu, od ukupno šest primenjenih kriterijuma, četiri su preuzeta od BK. Kako to Golka objašnjava (str. 145), iako i dalje preovladava tradicionalna podela naziva za boje na BCT i non-BCT, mnogo je uverljivije da se upotrebljava pojam ‘relativna bazičnost’, budući da to olakšava razumevanje procesa razvoja kategorija boja i njihovih pripadajućih naziva. Kategorije boja i njihovi nazivi, naime, nalaze se na različitim stepenima evolutivnog razvoja, pri čemu granice među njima nisu jasno definisane. Francuski nazivi za boje koji su na osnovu relativne bazičnosti najbolje vrednovani, i za koje Golka smatra da nesumnjivo imaju BCT status, jesu pridevi: *blanc* ‘beo’, *rouge* ‘crven’, *vert* ‘zelen’, *noir* ‘crn’, *bleu* ‘plav’, *gris* ‘siv’, *jeune* ‘žut’ i *brun* ‘braon’, ‘smeđ’. Tih osam naziva sledi još četiri, gde nije, međutim, najjasnije koji su od njih istinski BCT. To su nazivi: *rose* ‘roze/roza’, *violet* ‘ljubičast’, *purple* ‘purpuran’ i *orange* ‘narandžast’. Najzad, u grupi neosnovnih naziva za boje, izdvajaju se tri bazičnija prideva, i to: *grenat* ‘zagasitocrven’, *queue-de-renard* ‘boja lisičjeg repa’ i *rubicond* ‘bakrenast’.

6.1.6. Lindsey – Brown (2014)

Istražujući rečnik boja kod 51 ispitanika – izvornog govornika američke varijante engleskog jezika, Lindsey i Brown (2014: 1–25) sprovedi su dva testa imenovanja uzorka boja sačinjenog od 330 Munsellovih kartica u boji (slično kao i u WCS projektu – up. pododeljak 5.2.3.3). U prvom testu imenovanja ispitanicima je u **osvetljenoj kutiji** (eng. *light box*), nasumičnim odabirom prikazano svih 330 obojenih površina. Zadatak ispitanika bio je da po svom nahođenju imenuju prikazane boje, pod uslovom da upotrebljeni hromatski nazivi obavezno budu: (1) monomorfemske lekseme (NE složenice, npr. NE *light blue* ‘svetloplav’, niti morfološke izvedenice, npr. NE *yellowish* ‘žućkast’); (2) lekseme širokog opsega primene (npr. NE *blond* ‘plav’, leksema koja se tipično koristi za opisivanje boje dlake) i (3) opštepoznate lekseme (koje su upotrebi u svakodnevnom govoru). Svi ispitanici su ispoštovali prvi

uslov, no ispitivači ih nisu prekidali ni u slučaju odstupanja od drugog i/ili trećeg uslova. Tako je dobijen spisak monoleksemskih naziva za boje. U drugom testu zadatak je bio **imenovanje s ograničenjem** (eng. *constrained naming*). Ispitanicima su podeljene odštampane liste sa 11 BCT, nakon čega su im po drugi put prikazane površine u boji, ali obrnutim redosledom u odnosu na raspored prikazivanja u prvom testu. Od ispitanika se tražilo da svaku prikazanu površinu imenuju sa po jednim BCT. Svaki **zadatak u eksperimentu** (eng. *session*) trajao je sat i trideset minuta. U prvom testu svaki ispitanik je imenovao svaku od 330 prikazanih površina. Ukupno je upotrebljeno 122 različita naziva za boje, pri čemu su svi ispitanici upotrebili svih 11 BCT. Najfrekventnije upotrebljen BCT bio je pridev *green* ‘zelen’, zatim BCT *blue* ‘plav’, dok je *red* ‘crven’ bio poslednji BCT za označavanje hromatskog tona, i to deveti u hijerarhiji BCT naziva. Od BCT kojima se označavaju ahromatske boje, u hijerarhiji od 122 naziva, *white* ‘beo’ je zauzeo šesto mesto, *gray* ‘siv’ deseto mesto, a *black* ‘crn’ jedanaesto mesto. Od neosnovnih naziva za boje, *peach* ‘žučkastonarandžast’¹⁰⁵ našao se na dvanaestoj poziciji, *teal* ‘zelenkastoplav’, ‘plavičastozelen’, ‘akvamarin’ na trinaestom mestu, a *lavander* ‘svetlo plavičastoljubičast’ na četrnaestom. U drugom testu s ograničenjem, pokazalo se da je svaki ispitanik sa BCT nazivima imenovao sve obojene površine koje su u prvom testu bile imenovane sa neosnovnim nazivima za boje. Svih 11 BCT je upotrebljeno da bi se imenovala makar neke od površina unutar prostora boja.

6.1.7. Mylonas – MacDonald (2015)

U članku posvećenom istraživanju povećavanja broja osnovnih naziva za boje u engleskom jeziku, Mylonas i MacDonald (2015: 1–11) sprovedli su onlajn testiranje imenovanja boja bez bilo kakvih ograničenja (ukupno 330 ispitanika moglo je navoditi monoleksemске, izvedene i/ili složene nazive za boje). U testu je korišćeno 600 obojenih uzoraka. Za 30 najfrekventnijih monoleksemskih naziva za boje prikupljeni su podaci o frekvenciji, konsekvenciji u odgovorima među polovima, vremenu odziva, konzistentnosti upotrebe, denotativnom volumenu u Munsellovom i OSA prostoru boja,¹⁰⁶ kao i o podudaranju dobijenih rezultata sa sličnim, ranije odrađenim testovima. Svaki

¹⁰⁵ Nazivi za boje eng. *peach* i srp. *breskva-boja* lažni su par, pošto *peach* označava ‘narandžastu’ boju sa žu(ćka)s tim podtonom, dok *breskva-boja* imenuje ‘narandžastu’ boju sa ružičastim podtonom.

¹⁰⁶ Munsellov i OSA sistem predstavljaju tehničke sisteme za precizno i vankontekstualno razvrstavanje boja (up. Krimer Gaborović 2019a: 331–332).

prikupljeni podatak poslužio je da se odredi rang istaknutosti pojedinačnog naziva za boju. Nakon toga, pojedinačni rangovi su međusobno povezani u **zbirni indeks bazičnosti** (eng. *composite index of basicness*) (str. 8). Pokazalo se da BCT u engleskom jeziku, jednako kao i u doba BK (1969), zauzimaju vodeće pozicije na rang-listama naziva za boje, s tim što su se na devetom i desetom mestu našli nazivi *lilac* ‘lila’ i *turquoise* ‘tirkizan’, dok su prva tri mesta zauzeli nazivi *black* ‘crn’, *blue* ‘plav’ i *grey* ‘siv’. Nazivi *white* ‘beo’, *red* ‘crven’ i *orange* ‘narandžast’ raspoređeni su od jedanaestog do trinaestog mesta. Sve to navodi na zaključak da je u britanskom engleskom u toku proces proširenja ukupnog broja osnovnih naziva za boje sa 11 na 13. Mylonas – MacDonald (str. 10) podsećaju da su drugi istraživači takođe došli do sličnih zaključaka. Primera radi, Lindsey i Brown (2014) su utvrdili da su četiri kandidata koja konkurišu za nove BCT u američkom engleskom pridevi *teal* ‘zelenkastoplav’, ‘plavičastozelen’, ‘akvamarin’, *peach* ‘žučkastonarandžast’, *lavender* ‘svetlo plavičastoljubičast’ i *maroon* ‘kestenjast’, ‘crvenkastosmeđ’. Mylonas – MacDonald naglašavaju da se ni broj 13 ne bi trebao smatrati konačnim brojem mogućih BCT u engleskom jeziku, jer je to dinamički proces, u smislu da novi osnovni nazivi za boje nastavljaju da se razvijaju, u skladu s društveno-kulturološkim potrebama vezanim za komunikaciju o bojama.

6.1.8. Paramei i dr. (2018)

Proučavajući žensko-muške razlike u imenovanju boja u ruskom jeziku, Paramei i dr. (2018) su primenili sličnu metodologiju kao i u gore pomenutom istraživanju Mylonas – MacDonald (2015). Bio je to psiholingvistički onlajn test imenovanja boja sa 713 ispitanika (380 ž + 333 m) i ukupno 600 uzoraka boja koje su prikazivane na monitoru računara svakog ispitanika. Test je bio bez ikakvih ograničenja, što znači da su ispitanici mogli navoditi monolekseme, izvedenice i/ili složenice. Ovde se još jednom potvrdilo da, za razliku od engleskog jezika sa 11 BCT, u ruskom jeziku ima 12 BCT naziva, tj., prisutna su dva generička naziva (BCT) za područje ‘plave’ boje – *sinij* ‘tamnoplav’ i *goluboj* ‘svetloplav’.

6.1.9. Del Viva i dr. (2023)

Istražujući rečnik boja u toskanskom italijanskom jeziku, Del Viva i dr. (2023: 1–17) pokušali su da, primenjujući kriterijum kognitivne istaknutosti, utvrde inventar BCT u italijanskom jeziku, kao i najistaknutije ne-

osnovne nazive za boje. U onlajn testu izdvajanja ili izlistavanja (pomoću Zooma ili Meeta), učestvovalo je 89 studenata i svršenih diplomaca, svi izvorni govornici italijanskog jezika, koji su u trajanju od najviše 5 minuta, imali zadatak da navedu sve nazive za boje koje poznaju. U objedinjenoj listi naziva, nastaloj sabiranjem podataka iz pojedinačnih test-lista, prikazani su zbirna frekvencija, srednja pozicija, kognitivna istaknutost i rang svakog pojedinačnog hromatskog naziva. Na osnovu toga, uzimajući ujedno u obzir prva četiri BK kriterijuma, utvrđeno je da u toskanskom dijalektu italijanskog jezika postoji 13 BCT, tj., umesto jednog osnovnog naziva za kategoriju ‘plave’ boje, u toskanskom italijanskom postoje čak tri osnovna naziva za ‘plavu’ boju, i to: *blu* ‘tamnoplav’, *azzurro* ‘plav’ i *celeste* ‘svetloplav’. Značajno je i to da su ispitanici visoko frekventno navodili još neosnovni naziv za boju *fuchsia* ‘jarko ljubičastoružičast’, mada je inventar istaknutih naziva za boje obuhvatio takođe veliki broj drugih naziva (hiponima, izvedenica i složenica), npr. *lilla* ‘lila’, *beige* ‘bež’, *verde aqua* ‘tirkizan’ itd. Čini se da se u toskanskom italijanskom jeziku, kao standardnom italijanskom jeziku, odigravaju slični procesi kao i u drugim savremenim jezicima, u smislu da nazivi za boje evoluiraju, pri čemu se nekoliko neosnovnih naziva upotrebljava sve frekventnije i sa sve širim opsegom primene, zahvaljujući čemu postepeno postaju kandidati za nove BCT.

Prethodno navedeni primeri upotrebe različitih kriterijuma za utvrđivanje nivoa bazičnosti naziva za boje, posledica su različitih profesionalnih usmerenja i interesovanja. Pored istraživača lingvističke orijentacije (Biggam, Steinvall, Kerttula, Golka, Uusküla), istraživači dolaze i iz drugih naučnih ustanova – laboratorija za psihologiju i psiholingvistiku, optometriju, računarske nauke, biologiju, medicinu, itd. Ne smemo zaboraviti spomenuti ni arheologe, filozofe, istoričare, kulturne radnike, umetnike, modne dizajnere, arhitekte, fizičare, hemičare, tehnologe i dr. Takva raznorodnost istraživačkih oblasti posledica je kompleksne prirode fenomena boja, koji ima svoju fizičku, psihofizičku, psihološku, lingvističku, informatičku, umetničku i drugu dimenziju. U tom svetlu, fenomen boja se mora multidisciplinarno sagledavati, zbog čega se i organizuju multidisciplinarni skupovi i konferencije gde se hromatska problematika analizira i sagledava iz najrazličitijih uglova (npr. Asomilar Conference 1992, AIC Conference¹⁰⁷ 1972–, PCIS Conference¹⁰⁸ 2004–).

¹⁰⁷ AIC = *International Colour Association* „Međunarodno udruženje za istraživanje boja”, u okviru koga deluje i posebna sekcija za jezik boja.

¹⁰⁸ PCIS = *Progress in Colour Studies* „Postignuća u istraživanju boja”.

7. Dosadašnja istraženost osnovnih i drugih istaknutijih naziva za boje u engleskom i srpskom jeziku

Kao što je to prethodno bilo navedeno, svi jezici raspolažu s manjim brojem osnovnih naziva za boje kao okosnicom rečnika boja. Pojam osnovni naziv za boju, koji su uveli Berlin-Kay (1969), ukorenio se u nauci i danas je polazna osnova za gotovo sve opšte pristupe kategorizaciji boja (Witzel 2019: 15). U različitim jezicima razlikuje se ukupan broj BCT, što zavisi od stepena tehnološkog razvoja zajednice kojoj konkretan jezik pripada. U skladu s BK studijom, mogući broj BCT varira od dva naziva (koliko ih je 60-ih godina 20. veka bilo u jezicima nekih izolovanih društava, koja su u to vreme živela u prirodnom tj. neurbanizovanom okruženju, bez kontakta sa savremenim industrijskim proizvodima i dostignućima), do najviše jedanaest, koliko ih je bilo, a i dalje ih ima u jezicima većine tehnološki razvijenih društava. U engleskom jeziku BCT su: *white* ‘beo’, *black* ‘crn’, *red* ‘crven’, *yellow* ‘žut’, *green* ‘zelen’, *blue* ‘plav’, *brown* ‘smeđ’ ili ‘braon’, *purple* ‘ljubičast’, *pink* ‘roze/roza’ ili ‘ružičast’, *orange* ‘narandžast’ i *grey* ‘siv’.

U svim jezicima, osnovni nazivi za boje se prepoznaju i izdvajaju kao najistaknutiji hromatski nazivi. Hiperonimi su za sve druge koloritne nazive (Lindsey – Brown 2014: 1). U pododeljku 5.2.1, već je bilo navedeno da BCT imaju diferencirani status. Prvih šest BCT su primarno-osnovni nazivi za boje (eng. *primary-basic colour terms*), dakle *white*, *black*, *red*, *green*, *yellow* i *blue*, dok preostalih pet BCT čine grupu sekundarno-osnovnih naziva za boje (eng. *secondary-basic colour terms*), dakle *brown*, *purple*, *pink*, *orange* i *grey*.

7.1. Osnovni i drugi istaknutiji nazivi za boje u engleskom jeziku

BCT status jedanaest naziva za boje u savremenom engleskom jeziku, rečju *black*, *white*, *red*, *green*, *yellow*, *blue*, *brown*, *purple*, *pink*, *orange* i *grey*, potvrdila su brojna istraživanja koja su usledila nakon objavljivanja BK studije (1969). Stoga se u daljem tekstu nećemo baviti bazičnošću navedenih engleskih naziva, već ćemo kao neospornu činjenicu prihvatiti stav da to jesu BCT. Ipak, ovde treba spomenuti da se u poslednjih desetak godina, bez dovođenja u pitanje bazičnog statusa navedenih jedanaest naziva, sve učestalije najavljuje mogućnost proširenja liste BCT s jednim ili čak dva nova osnovna

naziva za boju. To se prevashodno najavljuje na temelju istraživanja sprovedenih u psihološkim i psiholingvističkim laboratorijama. U tom svetlu, Lindsey i Brown (2014: 2) obrazlažu da Boynton i Olson još 1987. godine govore o nazivu *peach* ‘boja breskve’ kao kandidatu za dvanaesti BCT u britanskoj varijanti engleskog jezika, dok Sturges i Whitfield 1995. godine spominju da je u američkom engleskom jeziku to leksema *cream* ‘krem-boja’. U novijim **eksperimentima o imenovanju boja na temelju mnoštva podataka** (eng. *crowdsourcing colour naming experiment*) pokazalo se da su kandidati za dvanaesti i trinaesti BCT u savremenom engleskom jeziku pridevske lekseme *lilac* ‘lila’ i *turquoise* ‘tirkizan’ (Mylonas et al. 2022: 2). O pridevu *turquoise* kao mogućem dvanaestom BCT govore i drugi (up. Paramei et al. 2018).

7.2. Dosadašnja istraživanja osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku

U dosadašnjem pregledu osvrnuli smo se i na neusaglašenost stavova u vezi sa srpskim pridevima kojima se označavaju boje, a koji se izdvajaju kao osnovni nazivi za boje. Istovremeno, nedostaje dovoljan broj okončanih studija čiji bi rezultati mogli poslužiti da se na sporno pitanje dobije argumentovan i prihvatljiv odgovor.

U istraživanju, koje su, u sklopu projekta „Tumačenje prošlosti: rekonstrukcija leksikona boja u slovenskim jezicima” (eng. *Predicting the Past: Reconstructing the Slavonic Colour Lexicon*), sproveli Corbett, Davies i Hippisley (1998–2000) pretražene su obimne baze podataka u svim slovenskim jezicima, razvrstanim na zapadnoslovenske jezike (poljski, češki, slovački i lužičkosrpski), južnoslovenske jezike (srpsk(ohrvatsk)i, bugarski, makedonski i slovenački) i istočnoslovenske jezike (ruski, ukrajinski i beloruski). Ustanovljeno je da srpsk(ohrvatsk)i jezik ima deset BCT, i to: *beo*, *crn*, *crven*, *zelen*, *žut*, *plav*, *braon*, *ljubičast*, *narandžast* i *siv* (nedostaje BCT *roze/roza* ili *ružičast*). Od inostranih izvora treba ukazati još na istraživanje Browne i Alt (2004: 84) koji, pozivajući se na podatke iz „Dečjeg frekvencijskog rečnika” (1983) V. Lukić, navode da u srpskom (hrvatskom i bošnjačkom) jeziku postoji jedanaest BCT, i to: *beo*, *crn*, *crven*, *zelen*, *žut*, *plav*, *braon*, *ljubičast*, *ružičast* (*roza*), *narandžast* i *siv*.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Pored toga što prema navedenom istraživanju Corbetta i dr. (1998–2008), među srpsk(ohrvatsk)im BCT nedostaje *roze/roza*, iznenađujuće je visoka frekvencija naziva *oker*

Sve do nedavno srpski istraživači nisu iznosili argumentovane tvrdnje o preciznom broju osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku. Zapravo su bez ikakvih pratećih obrazloženja navodili različite podatke o inventaru srpskih BCT. I dok Hlebec (1988: 325) i Ilić (2011: 12) govore o sedam BCT (*beo, žut, zelen, plav, siv, crven* i *crn*, pri čemu je raspored navedenih prideva kod Ilić unekoliko drugačiji, tj., *beo, crn, siv, plav, crven, zelen* i *žut*),¹¹⁰ Ratković (2007: 189) navodi da se kroz frazeologizme uglavnom utvrdilo da srpski jezik ima jedanaest osnovnih naziva za boje. No, Ratković (ibid: 130–169) prethodno analizira doslovno značenje prideva *beo, crn, mrk, crven, zelen, žut, plav, braon/smeđ, siv* i *sinj*, izostavljajući doslovna značenja prideva *ružičast, narandžast* i *ljubičast* (dok nazive *rumen, modar* i *sed* analizira kao hiponime od naziva *crven, plav* i *siv*). Stoga ostaje nejasno na temelju čega je Ratković izvela zaključak o jedanaest BCT u srpskom jeziku. Stanić (2013: 260–261) navodi devet osnovnih prideva s kolorističkim značenjem (*beo, žut, zelen, crven, ljubičast, plav, smeđ, siv* i *crn*), dok u drugom članku (2012b: 40–41) izostavlja pridev *ljubičast*, tj., govori o osam osnovnih prideva za imenovanje boja. Pozivajući se na rezultate psiholingvističkih testova i druge izvore i analize, Krimer Gaborović (2014a: 228–235; 2019a: 129, 138–139) i Jakovljević (2018: 181) govore o jedanaest srpskih BCT.

‘narandžasto-crvenkasto-smečkasto-žut’. Istovremeno, BCC ‘roze/roza’ i pripadajući naziv ne nedostaje samo u srpsk(ohrvatsko)m, već i u makedonskom jeziku, dok se u bugarskom jeziku pojavljuje u obliku *rozov*, a u slovenačkom jeziku kao *roza*. Korespondent za srpsko(hrvatski) naziv *braon*, u bugarskom jeziku je pridev *kafjav*, u makedonskom *kafavev*, a u slovenačkom *rjav*. Zanimljivo će takođe biti ukazati na uočene međujezičke razlike koje se tiču BCC ‘plava’. U srpsko(hrvatsko)m jeziku generički naziv ove kategorije je *plav*, u bugarskom *sin*, u makedonskom *sin* i *plav*, a u slovenačkom *modr*. U poređenju s ovakvim rezultatima, istraživanje koje su početkom 90-ih godina 20. veka sprovedi Comrie i Corbett (1993), iznedrilo je gotovo identičan inventar osnovnih naziva za boje u srpsko(hrvatsko)m jeziku. Uočene su samo dve razlike. Naime, Corbett i dr. (1998–2000) smatraju da srpsk(ohrvatski) jezik ima 10 BCT (nedostaje *roze/roza*), što potvrđuju i Comrie i Corbett (1993), ali se kod drugopomenutih autora umesto BCT *narandžast* pojavljuje BCT *ružičast*, dok se umesto BCT *plav* spominje BCT *modar* čiji je bazičan status ipak upitan. Razilaženja između dva istraživanja mogla bi se protumačiti razlikama u pogledu načina utvrđivanja BCT, tj., različitostima u pogledu prirode konsultovanog materijala za potrebe jednog odn. drugog istraživanja.

¹¹⁰ Neće, međutim, biti na odmet spomenuti da Ilić (2016a: 37–206) obrađuje osnovne boje i njihove semantičke realizacije prema sledećem redosledu: *beo, crn, siv, plav, crven, zelen* i *žut*.

Novije lingvističko istraživanje srpskih osnovnih naziva za boje, tj., pilot-projekat sa relativno malim uzorkom ispitanika, takođe je sproveda Krimer Gaborović (2022a). Naime, 49 studenata anglistike sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu podvrgnuto je psihološkom testu izdvajanja srpskih naziva za boje (eng. *elicitation test*).¹¹¹ Na temelju dobijenih odgovora u pojedinačnim test-listama, sačinjena je zbirna lista od 142 različita naziva za boju, iako je u bliže razmatranje uzeto samo četrdeset najfrekventnijih naziva. U zbirnu listu su uneti podaci o zbirnoj frekvenciji i srednjoj poziciji svakog pojedinačnog naziva, na temelju čega je za svaki naziv izračunat indeks kognitivne istaknutosti (S).¹¹² To je odredilo rang (redosled pojavljivanja) izdvojenih naziva. Shodno kognitivnoj istaknutosti, *crvena* se pokazao kao najistaknutiji hromatski naziv u zbirnoj listi naziva. Slede lekseme *plava*, *zelena*, *ljubičasta*, *žuta*, *narandžasta*, *roze/roza*, *crna*, *siva*, *b(ij)ela* i *braon*, dakle nazivi koji korespondiraju sa jedanaest BK BCT (1969), mada se srpski nazivi pojavljuju drugačijim redosledom od engleskih naziva. Kao najistaknutiji neosnovni nazivi za boje u srpskom jeziku pokazali su se pridevi *bordo* i *tirkizna*. Slede *oker*, *bež*, *srebrna*, *lila*, *teget*, *zlatna* i dr. Pored testa izdvajanja naziva za boje, analizirane su njihove frekvencije preuzete iz „Azbučno-frekvencijskog rečnika savremenog srpskog jezika”, ili, skrać. AFRSSJ (Vasić – Vasić 2007). Na osnovu frekvencija u AFRSSJ, sačinjena je rang-lista naziva. Tu se na prvom mestu pojavljuje pridev *crn* ((F)rekvencija 238). Slede pridevi *beo* (167), *crven* (64), *zelen* (56), *plav* (46), *žut* (32), *siv* (10), *ružičast* (6), *ljubičast* (5), *narandžast* (4) i *smeđ* (3). Taj redosled naziva se takođe u priličnoj meri podudara s redosledom BK BCT (1969). Naime, šest primarno-osnovnih naziva (*crn*, *beo*, *crven*, *zelen*, *plav* i *žut*) poklapa se sa BK nizom, uz odstupanje naziva *žut*, koji se u BK nomenklaturi pojavljuje na četvrtom ili petom, a ne na šestom mestu. To je, kako je prethodno već više puta bilo istaknuto, posledica relativno visoke frekvencije pojavljivanja prideva *zlatan* (29), čije značenje može biti ‘koji je žute boje (kao što je boja zlata)’ i ‘koji od zlata (kao materijala)’. Ta dva značenja u AFRSSJ nisu, međutim, razdvojena, zbog čega ostaje nejasan udeo jednog odn. drugog značenja u frekvenciji naziva *zlatan*, mada značenje ‘žute boje’ svakako jeste prisutno u određenom obimu, što bi, pridodato frekvenciji prideva *žut*, povećalo frekvenciju poto-

¹¹¹ Umesto termina *test izdvajanja*, eksperimentalni psiholozi govore o **testu izlistavanja** (eng. *list test*) (up. Jakovljević 2018: 77).

¹¹² Up. pododeljak 8.1.

njeg naziva, pa bi *žut* zauzeo peto mesto, ispred naziva *plav*. Redosled pet sekundarno-osnovnih naziva za boje (*siv*, *ružičast*, *ljubičast*, *narandžast* i *smeđ*) takođe se u priličnoj meri podudara s redosledom BK BCT. Iako bi naziv *siv* trebalo da bude na poslednjem, jedanaestom mestu u nomenklaturi osnovnih naziva za boje, već sami Berlin-Kay (1969: 45) ističu da se *siv* može pojaviti i ranije, na bilo kojoj poziciji od sedmog do jedanaestog mesta. U AFRSSJ, umesto dubletnih naziva *roze/roza* (prema testu izdvajanja), u grupi sekundarno-osnovnih naziva pojavljuje se sinonim *ružičast*, dok se umesto prideva *braon* javlja sinonim *smeđ*.

Od novijih istraživanja srpskih naziva za boje, treba svakako spomenuti nepublikovanu doktorsku disertaciju I. Jakovljević (2018), koja se prevashodno bavi tumačenjima eksperimentalnog laboratorijskog ispitivanja i testiranja efekta kategoričke percepcije boja na granicama kategorija boja u srpskom jeziku (*plavo* i *teget*, te *crveno* i *bordo*), o čemu je prethodno već bilo govora (up. pododeljak 2.2.8). Nakon izvedenog testa izlistavanja sa studentima psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, Jakovljević je izradila listu od 29 kognitivno najistaknutijih srpskih naziva za boje, tj., *plavo*, *crveno*, *žuto*, *zeleno*, *crno*, *belo*, *ljubičasto*, *narandžasto*, *sivo*, *roze*, *braon*, *tirkizno*, *bordo*, *oker*, *teget*, *bež*, *ciklama*, *krem*, *maslinasta*, *zlatna*, *lila*, *pink*, *srebrna*, *smeđa*, *purpurna*, *ružičast*, *indigo*, *azurna*, *metalik* (svi nazivi su navedeni doslovno, kako ih je imenovala Jakovljević (str. 88)). Prvih 11 naziva navode i BK (1969), pri čemu se poklapanje uočava kako kod šest primarno-osnovnih, tako i kod pet sekundarno-osnovnih naziva za boje. Razlika se očituje u redosledu navođenja pojedinačnih naziva. Primera radi, dok BK niz počinje sa pridevima *black* i *white*, u srpskom nizu Jakovljević, oformljenom prema testu izlistavanja, prva dva mesta zauzimaju pridevi *plavo* i *crveno*. Najistaknutiji neosnovni nazivi za boje prema testu izlistavanja ovde su *tirkizna*, *bordo*, *oker* i *teget*, što podseća na rezultate do kojih je došla Krimer Gaborović (2019b: 139; 2022d: 56). Na temelju do sada navedenog, očigledno je da postoji potreba za opsežnijim i temeljnijim istraživanjem problematike najistaknutijih naziva za boje u savremenom srpskom jeziku.

7.3. Izbor postupaka i kriterijuma za iznalaženje BCT u srpskom jeziku

U pododeljku 5.2.2, prvo je opisano osam Berlin-Kayovih kriterijuma pomoću kojih je moguće utvrditi osnovne nazive za boje (četiri osnovna i

četiri dodatna kriterijuma), a zatim su u pododeljku 5.2.3. navedene kritike, revizije, dopune i proširenja navedenih kriterijuma. Analizirajući mogućnosti i ograničenja, prednosti i nedostatke datih kriterijuma, kao i primere dosadašnjih istraživanja (up. pododeljak 6.1), čini se da se među brojnim metodama i kriterijumima, pojedini kriterijumi nameću kao osnovni i neizbežni, ne samo zbog toga što ih je koristila većina istraživača kao pouzdano sredstvo u potrazi za željenim podacima, već i zbog svoje relativno lake terenske primene.¹¹³

Za iznalaženje osnovnih i drugih istaknutijih naziva za boje u srpskom jeziku, u monografiji smo primenili dva osnovna postupka navedena u pododeljcima 2.1.3. i 6.1.1, koje Corbett i Davies (1997: 218) smatraju najkorisnijim postupcima za utvrđivanje osnovnih naziva za boje, a koji se međusobno odlično nadopunjuju.¹¹⁴ Reč je o kriterijumima:

- (1) **test izdvajanja** (eng. *elicitation test*) ili **test izlistavanja** (eng. *list test*), koji proizilazi iz četvrtog BK kriterijuma psihološke istaknutosti naziva za boju, shodno čemu je svaki BCT psihološki istaknutiji od neosnovnih naziva za boje (eng. *non-BCT colour terms*). To se potvrdilo tako što su ispitanici sami najpre izdvajali/izlistavali najistaknutije nazive za boje, a zapravo BCT nazive. Rezultati testa izdvajanja prikazani su u zbirnoj listi naziva za boje koji su poređani prema psihološkoj tj. kognitivnoj istaknutosti. Pri vrhu liste smešteni su osnovni nazivi za boje, a slede ih neosnovni nazivi za boje. Test izdvajanja, ukratko, pouzdan je metod za odvajanje osnovnih od neosnovnih hromatskih naziva. Da bi rezultati testa izdvajanja u bilo kom jeziku bili dovoljno verodostojni i reprezentativni, broj

¹¹³ Treba imati u vidu da inventar naziva za boje u jednom jeziku nije dovoljan za prostu podelu na osnovne i neosnovne nazive za boje, već prevashodno podrazumeva razvrstavanje na koloritne nazive koji su više pozicionirani u hijerarhijski ustrojenom spisku naziva za boje, rečju koji su bazičniji od niže pozicioniranih koloritnih naziva (Corbett – Davies 1997: 197).

¹¹⁴ Od ostalih postupaka koji omogućavaju razdvajanje osnovnih od neosnovnih naziva za boje, kao i razdvajanje samih BCT na primarno- i sekundarno-osnovne nazive, relativno je delotvoran još **test vremena reakcije** (eng. *reaction time*), koji služi da se izmeri vreme reakcije ispitanika na prikazani stimulus. Utvrđivanje bazičnosti na temelju kriterijuma procene dužine hromatskog naziva nije najpouzdanije (Corbett – Davies 1997: 218). Ni jedna od navedenih metoda nije, međutim, dovoljno validna da bi se pouzdano utvrdio redosled tj. hijerarhija pojavljivanja naziva za boje u jednom jeziku u poređenju s BK nomenklaturom (Berlin – Kay 1969). Corbett i Davies naznačeni redosled utvrđuju primenjujući statističku metodu.

ispitanika treba da bude dovoljno velik, tj., treba da zahvati ispitanike iz što širih društvenih slojeva, u smislu obrazovanja, zanimanja, pola i životne dobi;

- (2) **utvrđivanje frekvencije upotrebe konkretnog naziva za boju u tekstualnim (pot)korpusima savremenog srpskog jezika** (frekvencijski rečnici, elektronski korpus, dnevni listovi i časopisi). Ovim postupkom se za svaki potkorpus takođe kreiraju liste naziva za boje, koje se zatim upoređuju između sebe, kao i sa nazivima sa liste dobijene na osnovu testa izdvajanja. Očekuje se, naime, da dodatne liste potvrde podatke sa liste osnovnih naziva za boje dobijene testom izdvajanja. Uz to, podaci o frekvenciji naziva za boje u različitim tekstualnim izvorima dobra su osnova za preciznije utvrđivanje redosleda pojavljivanja svakog pojedinačnog naziva za boju u zbirnoj listi naziva za boje;
- (3) **provera ispunjenosti preostalih BK kriterijuma** kod kognitivno i frekvencijski najistaknutijih naziva za boje, izdvojenih na temelju prethodno opisanih analiza.

S obzirom na prirodu našeg istraživanja, u monografiji smo se nastojali usredsrediti na lingvističke metode za utvrđivanje bazičnosti srpskih naziva za boje, u svetlu činjenice da su relativno brojne kritike upućivane na račun BK modela upravo zbog relativne zapostavljenosti lingvističkih metoda u odnosu na sve druge metode – antropološku (imenovanje kartica u boji) i psihološku (vreme reakcije, frekvencija i konzistentnost naziva u testu imenovanja, test izdvajanja). Stoga smo u spornim slučajevima istaknutih hromatskih naziva, za koje se čini da su blizu ispunjavanju uslova za status BCT, pažnju usmerili na korpusnu pretragu i analizu, kao i na sagledavanje mogućih asocijata kao reakcija na sporne i druge lekseme u svojstvu stimulusa. Naime, to takođe može biti pokazatelj institucionalizovanosti i stepena bazičnosti analiziranih srpskih naziva za boje.

8. Dopuna istraživanju osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku

Kako je to već bilo najavljeno, u ovom odeljku pozabavićemo se analizom podataka o nazivima za boje u srpskom jeziku dobijenim: (1) prema

testu izdvajanja i (2) iz odabranih frekvencijskih rečnika, te podataka o frekvencijama naziva za boje u korpusima savremenog srpskog jezika. Nakon provere da li odabrani hromatski nazivi zadovoljavaju BK kriterijume, biće izložen stav o stepenu njihove bazičnosti.

8.1. Definisanje osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku prema testu izdvajanja

U pododeljku 6.1.1. istakli smo da test izdvajanja ili izlistavanja spada među najpogodnije postupke za sticanje uvida u inventar osnovnih naziva za boje u jednom jeziku.

Naš test izdvajanja srpskih naziva za boje iz 2018. godine obuhvatio je 175 ispitanika oba pola (106 ž. + 69 m.), starosne dobi 16–75 godina, svi izvorni govornici srpskoga jezika. Uzorak ispitanika činila je: (1) studentska populacija, i to 24 studenta Građevinskog fakulteta u Subotici i 49 studenata anglistike sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, (2) srednjoškolska populacija, tj. 65 učenika trećeg i četvrtog razreda subotičke Gimnazije „Svetožar Marković” i (3) odrasli građani, tj. 37 ispitanika starijih od 25 godina, među kojima, kao i kod studenata, deo vodi poreklo iz drugih krajeva Republike Srbije i bivše SFR Jugoslavije.

Zadatak testiranih učesnika bio je da u ukupnom trajanju od najviše pet minuta izdvoje i ispišu što je moguće veći broj različitih srpskih naziva za boje. Po isteku prvog minuta testiranja, ispitanici su na znak podvlačili crtu da bi u novom redu nastavili izdvajati nove hromatske nazive. Po isteku drugog minuta, ispitanici su ponovo podvlačili crtu, nastavljajući s ispisivanjem naziva za boje koje prethodno nisu upotrebili. Tako je bilo i po isteku trećeg i četvrtog minuta, da bi se test okončao po isteku petog minuta. Osim vremenskog, ispitanicima-učesnicima u testu nije postavljeno nikakvo drugo ograničenje, što znači da im je bilo dozvoljeno da navode: (1) monoleksemske nazive (npr. *zelena*, *ljubičasta*, *tirkizna*), (2) složene nazive (npr. *svetloroze*, *maslinastozelena*, *jarkocrvena*) i (3) opisne parafraze (npr. *boja trule višnje*, *limun-žuta*). Nakon što su predali popunjene test-liste, uneti podaci su obrađeni pojedinačno i zbirno. Naime, svaka lista je pročišćena u smislu da su izbačeni repetitivni nazivi. Istovremeno, svakom pojedinačnom nazivu u svakoj test-listi dodeljen je redni broj, s kojim je

obeležena pozicija datog naziva u konkretnoj listi. Poslednji broj u test-listi predstavljao je ukupan broj izdvojenih različitih naziva u konkretnoj listi.

U zbirnu listu izdvojenih naziva, prikazanu u Tabeli 1, uneto je šezdeset najfrekventnijih naziva za boje koje su ispitanici naveli u pojedinačnim test-listama. Uz svaki hromatski naziv u zbirnoj listi navedeni su još:

- (1) njegova zbirna frekvencija F , koja označava u koliko je tačno od ukupno 175 test-lista dati naziv naveden;
- (2) zbirna frekvencija izražena u procentima $F(\%)$;
- (3) rang naziva za boju prema visini zbirne frekvencije R_f ;
- (4) zbir pozicija pojedinih naziva u svim test-listama ($\sum P_i$, gde $P_{i(1,2,3,...,n)}$ označava poziciju konkretnog naziva u pojedinačnim listama. Indeks i uz P varira od $1,2,3, \dots$ do n , pri čemu n predstavlja ukupan broj izdvojenih naziva za boje u pojedinačnim test-listama);
- (5) srednja pozicija naziva mP (eng. *mean position*), koja se izračunava prema formuli $mP = \sum P_i / F$;
- (6) indeks kognitivne istaknutosti S (eng. *cognitive salience index*). Indeks S se izračunava na osnovu formule $S = F/N \times mP$, gde N označava ukupan broj ispunjenih test-lista, tj. ukupan broj učesnika u testiranju koji su pravilno popunili test-liste. Pošto su svi naši ispitanici pravilno popunili test-liste, u našem testu izdvajanja $N=175$. Indeks S definisao je Sutrop (2001), povezujući kognitivne parametre F i mP . Indeks S ne zavisi od ukupnog broja izdvojenih naziva iz pojedinačnih test-lista, što omogućava upoređivanje rezultata prikupljenih u različitim studijama, ili čak iz različitih jezika;
- (7) kognitivni rang R_s , koji se određuje na osnovu indeksa S .

Prema rečima Sutropa (ibid: 264–265), upotreba indeksa S daje valjanu rezultate samo ukoliko se eliminišu vrlo niskofrekventni nazivi, ukoliko svi oni nazivi koje je naveo vrlo mali broj ispitanika. Ukoliko u testiranju učestvuje manji broj ispitanika, tj. ukoliko ukupan broj ispunjenih test-lista broji do dvadeset ($F \leq 20$), iz analize treba isključiti nazive za boje koje je naveo samo jedan ispitanik ($F=1$), dok je kod većeg broja ispitanika (50–80) potrebno zanemariti nazive koje je navelo tri ili manje ispitanika. Takve niskofrekventne nazive ne treba uzimati u obzir zbog toga što su to: (1) slabo poznati i/ili retko upotrebljavani nazivi i/ili (2) idiolekti.

8.1.1. Rezultati testa izdvajanja srpskih naziva za boje

U testu izdvajanja, ukupno 175 učesnika izdvojilo je 367 različitih naziva za boje, od čega 121 naziv sa frekvencijom (≥ 3). U Tabeli 1 prikazano je šezdeset kognitivno najistaknutijih naziva za boje prema testu izdvajanja, pri čemu je svaki prikazani naziv navelo najmanje šest ispitanika ($F \geq 6$). Nazivi su poređani prema indeksu S i rangu R_s . Broj u zagradi u koloni „Naziv za boju” pokazuje u koliko se test-lista konkretan naziv za boju našao na prvom mestu u prvom minutu testiranja, tj. taj broj je dodatni pokazatelj kognitivne istaknutosti konkretnog naziva za boju koju bliže određuje.

Red. Br.	Naziv za boju	F	F (%)	R_f	$\sum P_i$	mP	S	R_s
1	<i>plava</i> (50)	172	98,29	1	558	3,244	0,3013	1
2	<i>crvena</i> (55)	168	96,00	4	644	3,833	0,2505	2
3	<i>žuta</i> (30)	172	98,11	2	704	4,093	0,2388	3
4	<i>zelena</i> (6)	168	96,00	4	890	5,298	0,1812	4
5	<i>ljubičasta</i> (6)	168	96,00	4	1147	6,827	0,1406	5
6	<i>crna</i> (13)	164	93,71	6,5	1096	6,683	0,1402	6
7	<i>b(ij)ela</i> (8)	160	91,43	9	1175	7,344	0,1245	7
8	<i>siva</i> (3)	163	93,31	8	1377	8,448	0,1103	8
9	<i>narandžasta</i> (1)	164	93,71	6,5	1487	9,067	0,1034	9
10	<i>roze/roza</i>	152	86,86	10	1350	8,882	0,0978	10
	<i>(roze)</i>	59	33,71		510	8,644	0,0390	
	<i>(roza)</i>	93	53,14		810	8,710	0,0610	
11	<i>braon</i>	125	71,43	11	1370	10,960	0,0652	11
12	<i>bordo</i>	122	69,71	12	1812	14,852	0,0469	12
13	<i>smeđa</i>	70	40,00	20	803	11,471	0,0349	13
14	<i>zlatna</i>	99	56,57	13	1676	16,929	0,0334	14
15	<i>oker</i> (1)	79	45,14	15	1140	14,430	0,0313	15
16	<i>srebrna</i>	85	48,57	14	1505	17,706	0,0274	16
17	<i>bež</i>	73	41,71	17	1130	15,479	0,0269	17
18	<i>tirkizna</i>	78	44,57	16	1313	16,833	0,0265	18,5
19	<i>tamnoplava</i>	72	41,14	19	1106	15,500	0,0265	18,5

20	<i>teget</i>	75	42,86	18	1308	17,440	0,0246	20
21	<i>lila</i>	62	35,43	21,5	898	14,484	0,0245	21
22	<i>krem</i>	57	32,57	23,5	846	14,842	0,0219	22
23	<i>svetloplava</i>	62	35,43	21,5	1080	17,419	0,0203	23
24	<i>svetlozelena</i>	57	32,57	23,5	936	16,421	0,0198	24
25	<i>maslinastozelena</i>	49	28,00	25	964	19,673	0,0142	25
26	<i>tamnozelena</i>	41	23,43	26	692	16,878	0,0139	26
27	<i>ciklama</i>	36	20,57	27	553	15,361	0,0134	27
28	<i>pink</i>	32	18,28	29	472	14,750	0,0124	28
29	<i>bronzana</i>	35	20,00	28	612	17,487	0,0114	29
30	<i>kraljevski plava</i>	31	17,71	30	612	19,742	0,00897	30
31	<i>neboplava</i>	27	15,43	31	490	18,148	0,00824	31
32	<i>maslinasta</i>	21	12,00	34	322	15,333	0,00783	32
33	<i>ružičasta</i>	21	12,00	34	326	15,524	0,00773	33
34	<i>purpurna</i>	19	10,86	38	321	16,897	0,00643	34
35	<i>svetložuta</i>	22	12,57	32	431	19,591	0,00642	35
36	<i>magenta</i>	14	8,00	45	178	12,714	0,00629	36
37	<i>tamnocrvena</i>	21	12,00	34	432	20,571	0,00583	37
38	<i>svetlocrvena</i>	18	10,28	40,5	321	17,833	0,00577	38
39	<i>boja trule višnje</i>	17	9,71	42	296	17,412	0,00558	39
40	<i>be(j)bi roze</i>	19	10,86	38	372	19,579	0,00555	40,5
41	<i>limunžuta</i>	19	10,86	38	372	19,579	0,00555	40,5
42	<i>bakarna</i>	18	10,28	40,5	394	21,889	0,00470	42
43	<i>boja kože</i>	20	11,43	36	490	24,500	0,00466	43
44	<i>be(j)bi plava</i>	14	8,00	45	259	18,500	0,00432	44
45	<i>tamnožuta</i>	14	8,00	45	270	19,286	0,00415	45
46	<i>prljavobela</i>	15	8,57	43	342	22,800	0,00376	46
47	<i>modra</i>	10	5,71	52,5	159	15,900	0,00359	47
48	<i>kafena</i>	6	3,43	60	59	9,833	0,00349	48
49	<i>smaragdna</i>	8	4,57	58	105	13,125	0,00348	49
50	<i>SVETLOROZE/roza</i>	13	7,43	47	282	21,692	0,00342	50,5
	<i>(svetloroze)</i>	8	4,57		167			

	(svetloroza)	5	2,86		115			
51	šarena (1)	11	6,29	49	202	18,364	0,00342	50,5
52	TAMNoroze/roza	11	6,29	49	213	19,364	0,00325	52
	(tamnoroze)	5	2,86		92			
	(tamnoroza)	6	3,43		121			
53	tamnobraon	11	6,29	49	227	20,636	0,00305	53
54	indigo	8	4,57	58	128	16,000	0,00286	54
55	azurnoplava	9	5,14	55,5	164	18,222	0,00282	55
56	svetlobraon	10	5,71	52,5	204	20,400	0,00280	56
57	mint (boja mente)	8	4,57	58	141	17,625	0,00259	57
58	svetlosmeđa	10	5,71	52,5	229	22,900	0,00249	58
59	boja kajsije	9	5,14	55,5	187	20,777	0,00248	59
60	boja cigle	10	5,71	52,5	236	23,600	0,00242	60

Tabela 1. Šezdeset kognitivno najistaknutijih srpskih naziva za boje prema testu izdvajanja

Na osnovu Tabele 1 proizilazi da se rang pojedinih hromatskih naziva prema frekvenciji ne mora podudarati s njihovim kognitivnim rangom. Primera radi, naziv za boju *crvena*, sa zbirnom frekvencijom $F_c=168$, ima nižu zbirnu frekvenciju od naziva za boju *žuta*, tj. $F_z=172$, budući da je manji broj ispitanika naveo pridev *crvena* od prideva *žuta*. No *crvena* ($S=0,2505$) je ipak kognitivno istaknutiji hromatski naziv od *žuta* ($S=0,2388$), s obzirom da su ispitanici češće navodili leksemu *crvena* pre lekseme *žuta*, pri čemu su naziv *crvena* naveli kao prvi čak pedeset pet puta, dok je pridev *žuta* kao prvi naziv naveden trideset puta. Stoga, prema kognitivnom ranggu R_s , *crvena* zauzima drugo, a *žuta* treće mesto. Sličan primer mogu biti vrlo niskofrekventni nazivi *kafena* ($F=6$) i *SVETLoroze/roza* ($F=13$). Naziv *kafena* prema ranggu frekvencije R_f zauzima tek šezdeseto mesto, dok se *SVETLoroze/roza* prema R_f nalazi na četrdeset sedmom mestu. Ipak, prema ranggu kognitivne istaknutosti R_s , *kafena* je četrdeset osma, dakle prethodi dubletnom obliku *SVETLoroze/roza* koji s nazivom *šarena* deli pedeseto i pedeset prvo mesto.

Prema podacima iz testa izdvajanja obuhvaćenih Tabelom 1, može se još zaključiti:

- (1) prvih jedanaest mesta zauzimaju nazivi za boje *plava*, *crvena*, *žuta*, *zelena*, *ljubičasta*, *crna*, *b(ij)ela*, *siva*, *narandžasta*, *roze/roza* i *braon*. To su nazivi koji se od ostalih naziva izdvajaju po frekvenciji F , koja se kreće u rasponu od 172 (*plava* i *žuta*) do 125 (*braon*), kao i po indeksu kognitivne istaknutosti S , u rasponu od 0,3013 (*plava*) do 0,652 (*braon*), te rangu R_s od prvog mesta (*plava*) do jedanaestog mesta (*roze/roza*). Upravo navedenih 11 naziva, u svojstvu osnovnih naziva za boje, navode i Berlin-Kay (1969), premda je redosled izdvojenih srpskih naziva nešto drugačiji u poređenju s BK nomenklaturom. Naši rezultati poklapaju se takođe s rezultatima testa izdvajanja ili izlistavanja I. Jakovljević, koja je testirala ukupno 83 studenta psihologije sa novosadskog Filozofskog fakulteta (up. Jakovljević 2018: 88), uz prisustvo manjih razlika u pogledu redosleda prvih jedanaest naziva, tj. *plavo*, *crveno*, *žuto*, *zeleno*, *crno*, *belo*, *ljubičasto*, *narandžasto*, *sivo*, *roze* i *braon*;
- (2) naziv *braon* se prema frekvenciji F i kognitivnoj istaknutosti S nalazi na jedanaestom umesto sedmom mestu, kako bi to trebalo biti prema BK (1969: 4) (up. Sliku 1). Jedan od razloga tako niske pozicioniranosti *braon* svakako treba tražiti u činjenici da se u srpskom jeziku kao generički naziv za označavanje BCC ‘braon’ boje, naporedno koriste *braon* i *smeđa*. Reč je o sinonimima i, mada se prema frekvenciji F i rangu R_f razlika između dva prideva čini dosta velikom ($F_{\text{braon}}=125$, $R_{f(\text{braon})}=11$ i $F_{\text{smeđa}}=70$, $R_{f(\text{smeđa})}=20$), prema indeksu S nazivi *braon* i *smeđa* rangirani su vrlo blizu jedan drugome, i to *braon* na jedanaestom, a *smeđa* na trinaestom mestu. To što su neki ispitanici navodili samo jedan odn. samo drugi naziv, dok su neki navodili oba, pokazuje da potonja grupa ispitanika nazive *braon* i *smeđa* verovatno ne smatra sinonimima. Stoga se njihove frekvencije ne mogu sabirati. Prisustvo dva naporedna, kognitivno gotovo podjednako istaknuta naziva za BCC ‘braon’, umanjuje njihovu pojedinačnu frekvenciju i kognitivni rang, te usložnjava odabir jednog od dva prideva kao generičkog tj. osnovnog naziva za boju (BCT). Slično je i u drugim jezicima, npr. ruskom jeziku (up. pododeljak 2.1.7). U francuskom jeziku kategoriju ‘braon’ boje takođe naporedno imenuju stariji naziv *brun* i noviji naziv *marron* (Forbes 1979: 295). Čini se, nadalje, da se u srpskom jeziku upotreba pozajmljenice *braon* širi, dok upotreba naziva *smeđa* stagnira, o čemu ćemo

dodatno govoriti prilikom sagledavanja bazičnosti ova dva naziva na osnovu njihove učestalosti pojavljivanja u frekvencijskim rečnicima i odabranim korpusima;

- (3) naziv *bordo*, na dvanaestom mestu, sa frekvencijom F (122), veoma se približava nazivu *braon*, ali značajno zaostaje za njim po kognitivnoj istaknutosti S (0,0469);
- (4) među 25 prvorangiranih naziva za boje nalaze se samo četiri složenice (*tamnoplava*, *svetloplava*, *svetlozelena* i *maslinastozelena*), dok među preostalih 35 naziva većinu (čak 22 naziva) čine bilo složenice (*tamnozelena*, *kraljevski plava* i dr.) ili opisne parafraze (*boja trule višnje*, *boja kože* itd.). Ne može se očekivati da se među spomenutih 35 naziva nalazi i neki srpski osnovni naziv za boju, pre svega zbog njihove niske frekvencije pojavljivanja, te niskog indeksa kognitivne istaknutosti S.¹¹⁵ Primera radi, naziv *tamnozelena*, na dvadeset šestom mestu (prema F i S), izdvojio je samo 41 ispitanik od ukupno 175, dakle manje od četvrtine (23,43%). Druge, niže rangirane nazive izdvojilo je još manje testiranih učesnika. Neki nisko izdvojeni nazivi su pozajmljenice, dakle još uvek nedovoljno institucionalizovane srpske hromatske lekseme (npr. *pink*, *magenta*), dok drugi nazivi pored značenja boje imaju dodatna značenja (npr. *ciklama*, *bronzana*, *bakarna*). To su, ukratko, osnovni argumenti za stav o tome da među preostalih 35 naziva, od ukupno 60, nijedan nije BCT;
- (5) prema četvrtom BK kriterijumu istaknutosti i opšte prepoznatljivosti BCT naziva, čini se opravdanim stav da srpske osnovne nazive za boje pronalazimo među 25 prvorangiranih tj. najistaknutijih naziva za boje. Upravo zbog toga, u produžetku ćemo našu analizu bazičnosti fokusirati na te nazive;
- (6) prema testu izdvajanja hromatski nazivi *plava*, *crvena*, *žuta*, *zelena*, *crna*, *b(ij)ela* i *siva* osnovni su nazivi za boje u srpskom jeziku i to zato što zadovoljavaju svaki od četiri osnovna BK kriterijuma bazičnosti, kao i kriterijum o visokoj frekvenciji pojavljivanja BCT naziva. Srpski BCT još su *ljubičasta*, *narandžasta* i *roze/roza*, pošto *ljubičasta* i *narandžasta*, pored drugog, trećeg i četvrtog BK kriterijuma, ispunjavaju još šesti i sedmi BK kriterijum, te kriteri-

¹¹⁵ U skladu s osmim BK kriterijumu za utvrđivanje bazičnosti tj. BCT statusa, u razmatranje se ne mogu uzeti ni sve složenice, niti opisne parafraze.

jum visoke frekvencije pojavljivanja, dok dubletni oblici *roze/roza* zadovoljavaju i prvi BK kriterijum. Budući da je reč o dubletnim oblicima, frekvencije naziva *roze* i *roza* prikazane su objedinjeno.¹¹⁶ Nazivi *crna* i *bela*, koje BK smeštaju na sam početak evolucione lestvice, rečju na prvo i drugo mesto, zauzimaju šesto i sedmo mesto u Tabeli 1.¹¹⁷ To može biti odraz dileme koju pojedini ispitanici imaju u pogledu naziva *crna* i *bela*, u smislu da *crna* i *bela* uopšte ne imenuju boje, zbog čega ih u vremenski ograničenom testu izdvajanja ispitanici bilo nisu navodili, ili su ih navodili nakon drugih naziva za boje. Ta tendencija očituje se i u drugim jezicima, npr. finskom jeziku (up. Uusküla 2007: 374–375);

- (7) na osnovu gore navedenog, očigledna je kognitivna istaknutost prvih 11 naziva za boje (*plava, crvena, žuta, zelena, crna, b(ij)ela, siva, ljubičasta, narandžasta, roze/roza* i *braon*) u odnosu na preostale nazive. Stoga se prema testu izdvajanja, a u skladu sa zahtevom o ispunjenosti određenih BK kriterijuma, može zaključiti da su upravo to osnovni nazivi za boje (BCT) u srpskom jeziku.¹¹⁸ No, iako je test izdvajanja ključan za utvrđivanje BCT u jednom jeziku, svakako da bi se ovakvo viđenje trebalo proveriti primenom drugih metoda, prevashodno lingvističkih. U sklopu toga, treba izanalizirati odnos sinonimskih parova (a) *braon* i *smeđa* i (b) *roze/roza* – *ružičasta*;
- (8) od preostalih 14 naziva za boje, od ukupno 25 kognitivno najistaknutijih naziva, prethodno je već bilo navedeno da je *bordo* (F=122) najviše rangirani naziv. Preostali nazivi, tj. *zlatna, oker, srebrna, bež, tirkizna, tamnoplava, teget, lila, krem, svetloplava, svetlozelena* i *maslinastozelena* rangirani su prema indeksu S od četrnaestog do dvadeset petog mesta. Reč je o koloritnim nazivima koji, kako po frekvenciji F, tako i po indeksu kognitivne istaknutosti S, prilično zaostaju za poslednje rangiranim kandidatom za srpski BCT. U skladu sa šestim

¹¹⁶ U članku Krimer Gaborović (2019b) predložen je niz argumenata kojima se podupire stav o tome da su dubletni oblici *roze* i *roza* od hiponima BCT *crvena* i sami postali novi BCT, tj. generički nazivi za BCC ‘roze’.

¹¹⁷ Taj rezultat je u testu izdvajanja dobila i Jakovljević (2018: 88–89), dok prema indeksu S u pilot-studiji Krimer Gaborović (2022d: 56) *crna* zauzima sedmo, a *b(ij)ela* osmo mesto.

¹¹⁸ Ovakav zaključak podupiru i rezultati istraživanja iz disertacije I. Jakovljević (2018: 97, 181–182), uz konstataciju da bi uloge i međusobni odnos sinonima *braon* i *smeđa* trebalo dodatno ispitati.

BK kriterijumom, nazivi *zlatna* i *srebrna* sporni su kao kandidati za BCT, pošto označavaju boju s jedne strane, i vrstu plemenitog metala s druge strane. Prema frekvenciji i kognitivnoj istaknutosti drugi, relativno bolje rangirani hromatski nazivi, kao i nazivi koji imaju nešto višu frekvenciju pojavljivanja (*oker*, *tirkizna*, *teget*, *bež*, *lila* i *krem*), svi ipak prilično zaostaju za nazivima-kandidatima za BCT, pri čemu su, prema sedmom BK kriterijumu, svi ti nazivi sporni kao BCT zbog toga što predstavljaju relativno novije pozajmljenice. Preostala četiri složena naziva (*tamnoplava*, *svetloplava* i *svetlozelena*, *maslinastozelena*) hiponimi su od naziva *plava* i *zelena*, što ih, u skladu s drugim i osmim BK kriterijumom, čini neprikladnim kandidatima za BCT. Sve u svemu, rezultati testa izdvajanja pokazali su da bi od četrnaest naziva za boje samo naziv *bordo* mogao biti kandidat za BCT, ali pošto je *bordo* pozajmljenica, njegov status u smislu opsega primene mora se dodatno proveriti, i to pre svega lingvističkom pretragom odabranih korpusa (up. pododeljak 8.2).

8.2. Frekvencije hromatskih naziva u srpskim frekvencijskim rečnicima i korpusima

U prethodnom pododeljku prikazani su rezultati bihejvioralnog testa izdvajanja srpskih naziva za boje, na osnovu čega je ustanovljena preliminarna lista jedanaest osnovnih naziva za boje ili BCT u srpskom jeziku. Navedenih 11 naziva, ali i sve druge istaknutije hromatske nazive, treba, međutim, podvrgnuti odgovarajućoj proverbi i analizi primenom lingvističkih kriterijuma.

Stoga će u produžetku biti prikazani rezultati istraživanja frekvencija naziva za boje u nekoliko frekvencijskih rečnika i korpusa srpskog jezika. Kako to objašnjavaju Corbett i Davies (1997: 199–200), reč je o lingvističkom testu **utvrđivanja frekvencija naziva za boje u korpusu tekstova** (eng. *test of frequency in texts*) kao najprikladnijem postupku za utvrđivanje evolucione hijerarhije, tj. redosleda razvoja naziva za boje u jednom jeziku. Da bi se dobili dovoljno pouzdani podaci, korpus treba da obuhvati dovoljno veliki broj reči iz različitih oblasti (književnost, umetnost, nauka, politika, moda, privreda i dr.). Tako su, recimo, Corbett i Davies istraživali frekvencije savremenih engleskih naziva za boje na osnovu korpusa LOB

(eng. skrać. *The Lancaster Oslo and Bergen Corpus*), koji obuhvata petnaest jezičkih varijeteta. Reč je o korpusu tekstova napisanih na britanskoj varijanti engleskog jezika, koji sadrži milion reči. Corbett-Davies su utvrdili prisustvo 974 različita prideva za označavanje boja, između ostalog jedanaest osnovnih naziva za boje prema Berlin-Kayu (1969). Među neosnovnim hromatskim nazivima (eng. *non-BCT*), najfrekventnijim su se pokazali pridevi *silver* 'srebrn', *bronze* 'bronzan' i *scarlet* 'plamen', 'svetlonarandžastocrven'. U najkraćem, LOB je dovoljno reprezentativan korpus, budući da po sadržaju i obimu najadekvatnije predstavlja jezik koji se opisivao. Steinvall (2002: 92) je svojim istraživanjima dodatno potvrdio gornje rezultate. I mada je Steinvall stavio određene primedbe na Corbett-Daviesova obrazloženja u vezi s nazivima *orange*, *silver* i *bronze*, shodno čemu bi ukupan broj engleskih naziva za boje u LOB trebalo svesti na 961, usvojio je Corbett-Daviesove zaključke kao polazište za sopstveno istraživanje.

Steinvall je dodatno pretraživao korpus BoE (eng. skrać. *The Bank of English Corpus*) iz 1998. godine, koji sadrži znatno veći broj engleskih tekstova i oko 323 miliona leksema (izvori su obuhvatili štampane ili nasnimljene britanske, američke i australijske tekstove). Utvrdio je da na svakih milion reči u BoE dolazi otprilike 979 koloritnih naziva. Taj broj podseća na broj koji u svojim istraživanjima spominju upravo Corbett-Davies. Steinvall (2002: 67) obrazlaže da su prema frekvenciji pojavljivanja nazivi za boje u BoE poredani sledećim redosledom: *black* 'crn', *white* 'beo', *red* 'crven', *green* 'zelen', *blue* 'plav', *grey/gray* 'siv', *yellow* 'žut', *brown* 'smeđ' ili 'braon', *pink* 'roze/roza' ili 'ružičast', *golden* 'zlatan', *purple* 'ljubičast', *gold* 'zlatan', *silver* 'srebrn', *orange* 'narandžast', *cream* 'svetložućkastobeo', *scarlet* 'svetlonarandžastocrven', *navy (blue)* 'teget', *crimson* 'ljubičastocrven', *beige* 'bež', 'vrlo svetložućkastobeo', *turquoise* 'tirkizan' itd. Očigledno je da, ukoliko se sa spiska izuzmu hromatski nazivi *golden*, *gold* i *silver*, koji imenuju ne samo boju, već i skupoceni metal (zlatu ili srebro), zbog čega se ne mogu smatrati BCT nazivima, preostalih jedanaest najfrekventnijih naziva jesu BCT prema BK (1969). Istražujući italijanske nazive za boje u korpusu CORIS, Philip (2003: 137) takođe ukazuje na činjenicu da upravo BK BCT imaju najvišu frekvenciju pojavljivanja u lingvističkim korpusima opšteg tipa, kao i da su smešteni pri vrhu rang-liste istraženih naziva za boje. U tom svetlu, nakon pretrage dovoljno velikog korpusa, možemo očekivati da će se srpski osnovni nazivi za boje takođe pojaviti na početku rang-liste srpskih naziva za boje. Treba, međutim, istaći da je ovde

navedeno svojstveno samo tekstovima napisanim opštim jezikom (Wyler 1992: 629), te da je odabir i redosled hromatskih naziva potpuno drugačiji u specijalizovanim tekstovima (hortikultura, kozmetika, građevinarstvo i dr.), pošto BCT ovde opisuju, recimo, boju biljaka, ruža za usne, zidova i dr. (Tribushina 2008: 53).

U pogledu zahteva koji se tiču obima i strukture korpusa, ovde ćemo spomenuti Pawlowskog (2006: 39) koji je analizirao leksičko polje ‘boja’ u poljskom jeziku. Poljske hromatske nazive uporedio je s nazivima za boje u devet jezika. Obrazlaže da korpus mora da obuhvati najmanje 0,5-1 milion reči, ukoliko se želi postići dovoljna preciznost u iznalaženju frekvencija naziva za boje u konkretnom jezičkom uzorku. Pitanje optimalne veličine jezičkog uzorka, tj. referentnog korpusa srpskog jezika gde dolazi do stabilizacije jezičkih događaja razmatraju još Kostić i dr. (2008), Dobrić (2009), Utvić (2013) itd. Prema rečima Dobrića (2009: 49) „[p]ostoje korpusi različitih veličina i strukture (*opšti* i *specijalni* korpusi). Specijalni korpusi su sakupljeni tako da predstavljaju samo određeni varijetet jezika relevantan za neko polje istraživanja. [...] Najvredniji korpusi opšteg tipa su *monitoring* korpusi [...] koji održavaju svoju reprezentativnost stalnim dodavanjem novih delova jezika i stalnim proširivanjem varijeteta u njima.” Kostić i dr. (2008: 35) polaze od pretpostavke da je milion reči uzorak na kome su distribucije verovatnoće različitih aspekata stabilne, što znači da se sa povećanjem uzorka ne bi promenile. U pogledu veličine korpusa, lingvisti su apsolutno saglasni da što je korpus veći, utoliko je reprezentativniji. No, različiti autori imaju oprečna mišljenja u vezi sa svim drugim pitanjima, pre svega oko izbalansiranosti i reprezentativnosti korpusa. Utvić (2013: 23) obrazlaže da je u 21. veku, uvođenjem koncepta „veba kao korpusa”, promenjena percepcija „korpusa kao nužno reprezentativnog u odnosu na celokupan jezik, već je za zastupnike pomenutog koncepta dovoljno da bude reprezentativan u odnosu na onaj deo jezika za čije je istraživanje namenjen.”

Treba, takođe, imati u vidu značajne razlike kako u pogledu frekvencija naziva za boje u govornim i pisanim (štampanim) tekstovima, tako i između različitih korpusa. Na to upozorava Steinvall (2002: 93–94), rukovodeći se rezultatima istraživanja frekvencija naziva za boje u pet potkorpusa sačinjenih od različitih tekstova na engleskom jeziku (britanska varijanta). Nižu frekvenciju pojavljivanja imaju nazivi za boje u usmenim tekstovima, dakle u potkorpusu tekstova koji reprezentuju svakodnevni govor i potkorpusu tekstova preuzetih sa BBC radija. Dvostruko su frekvent-

niji nazivi za boje u potkorpusu tekstova koji su ekscerpirani iz britanskog dnevnog lista „Guardian”, dok su trostruko frekventniji hromatski nazivi u potkorpusu odštampanih književnih dela. Konačno, najbrojniji, tj. četverostruko frekventniji su nazivi za boje u potkorpusu sastavljenom od časopisa i nedeljnika. Steinvall ističe da te relativne razlike postaju još izraženije ako se u razmatranje uzmu samo frekvencije neosnovnih naziva za boje, npr. *maroon* ‘kestenjast’, *turquoise* ‘tirkizan’ itd. Na temelju toga proizilazi zaključak da se u spornim slučajevima na pitanje da li je neki naziv za boju BCT, odgovor može možda dobiti pretragom i analizom spornog naziva u različitim tekstualnim izvorima, tj. različitim potkorpusima.

U pododeljcima koji slede biće prikazani rezultati pretrage učestalosti pojavljivanja naziva za boje u nekoliko različitih potkorpusa savremenog srpskog jezika, i to: (1) frekvencijski rečnici (a) Vasić i Vasić (2007) ili skrać. VV, (b) Knaflić Vladislava (1990) ili skrać KV, (c) Kostić i Milin (2005) ili skrać. KM, (d) Kostić Đorđe (1999) ili skrać. KĐ, (e) Lukić Vera (1983) ili skrać. LV, (2) elektronski korpus savremenog srpskog jezika Srp-Kor (2013) i (3) dodaci dnevnom listu „Politika” (2021–2022), rečju (a) subotnji dodatak „Kultura, umetnost i nauka” (52 broja) ili skrać. PKUN i (b) nedeljni dodatak „Politikin magazin” (takođe 52 broja) ili skrać. PM.

8.2.1. Frekvencije srpskih hromatskih naziva prema frekvencijskim rečnicima

Frekvencijski rečnici pružaju uvid u učestalost tj. frekvenciju pojavljivanja leksikografskih odrednica, ovde naziva za boje, u određenom jezičkom uzorku (up. Jakić 2018: 219). Usled nedostatka sveobuhvatnijeg frekvencijskog rečnika savremenog srpskog jezika, u nastavku će biti predočena priroda pretraženih frekvencijskih rečnika srpskoga jezika, čija je građa ekscerpirana iz različitih izvora (up. Tabela 2).

Red. br.	Autor(i)	Naslov rečnika i godina izdanja	Ukupan broj tekućih reči	Ukupan broj različitih reči	k.r. ¹¹⁹ (4:3)	Građa u rečniku
	1	2	3	4	5	6
1	Vasić – Vasić (VV)	<i>Azbučno-frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika</i> (AFRSSJ), 2007	445.376	23.189	0,0508	Jezička građa je ekscerpirana iz sedam NIN-ovih romana godine (1993–1999), „Hazardskog rečnika” Milorada Pavića, kao i iz Vukovog prevoda „Rečnika četiri jevanđelista” iz „Novog zavjeta”.
2	Knaflić Vladislava (KV)	<i>Frekvencijski rečnik budućih učitelja</i> (FRBU), 1990	102.816	8.278	0,0805	Rečnik je utemeljen na 236 pismenih zadataka studenata Pedagoške akademije u Beogradu (šk. god. 1985/86).
3	Kostić Đorđe (KĐ)	<i>Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika</i> (FRSSJ), 1999	2.898.079	≈ 65.000	≈ 0,0224	Rečničku građu čini materijal ekscerpiran iz dnevnog lista „Politika” (1945–1975) i poezije (zaključno sa 60-im godinama 20. veka).

¹¹⁹ Skraćenica k.r. označava ‘koeficijent raznovrsnosti’, tj. odnos brojeva u koloni 4 spram brojeva u koloni 3.

4	Kostić – Milin (KM)	<i>Frekvencijski rečnik Todora Manojlovića (FRTM), 2005</i>	388.769	21.156	0,0544	Ovaj dvotomni rečnik temelji se na odabranim delima T. Manojlovića, objavljenim pre šezdeset i više godina.
5	Lukić Vera (LV)	<i>Dečji frekvencijski rečnik (DFR), 1983</i>	1.517.967	18.586	0,0122	Rečnička građa je obuhvatila 10.979 pismenih zadataka na slobodnu temu učenika osnovnoškolskog uzrasta.

Tabela 2. Pretraženi frekvencijski rečnici srpskoga jezika

Svi frekvencijski rečnici iz Tabele 2 obuhvataju građu relativno starijeg datuma (u proseku od pre četrdeset ili više godina). Jedini izuzetak ovde je AFRSSJ (2007), zasnovan na građi od pre dvadesetak godina.

Specifičnosti navedenih frekvencijskih rečnika su sledeće:

- (1) AFRSSJ: odlikuje se prilično velikom raznovršnošću naziva za boje, koji su ekscerpirani iz relativno malog broja uglavnom novijih književnih dela;
- (2) FRBU: ispoljava najveću raznovrsnost građe, ali obuhvata najmanji korpus;
- (3) FRSSJ: utemeljen je na najobimnijem, no još uvek nedovoljno raznovrsnom korpusu pošto je građa ekscerpirana iz svega nekoliko godišta dnevnog lista „Politika” i odabranih poetskih ostvarenja. Oba izvora stara su sedamdesetak ili više godina;
- (4) FRTM: zasniva se na delima samo jednog autora;
- (5) DFR: odnosi se na jezik dečije populacije, zbog čega ima najniži koeficijent raznovrsnosti.

Nijedan od navedenih rečnika, ukratko, ne obuhvata korpus srpskog jezika koji je dijahrono i sinhrono uzev dovoljno reprezentativan i izbalansiran, već je u svakom od konsultovanih korpusa zastupljen samo segment jezičke stvarnosti. Prema rečima Utvića (2013: 23), koji se poziva na Váradija (2001), analiza korpusa gde se ne vodi računa o njegovoj reprezenta-

tivnosti daje rezultate koji važe samo za navedeni korpus. Kako se u ovoj monografiji analizira više frekvencijskih rečnika i odabranih korpusa, smatramo da će nakon ukrštanja podataka iz ovih izvora biti moguće preciznije utvrditi pozicije i uloge naziva za boje u savremenom srpskom jeziku. Zbog raznorodnosti građe obuhvaćene navedenim rečnicima, analiza relevantnih podataka iz svakog rečnika biće najpre prikazana odelito, a zatim zbirno.

Treba svakako istaći da se frekvencije hromatskih naziva iz raspoloživih frekvencijskih rečnika srpskog jezika ne mogu generalizovati na celokupnu jezičku populaciju „jer se učestalost pojavljivanja reči ne svodi na njihovo prosto prebrojavanje u bilo kojem tekstu, već u velikoj meri zavisi od tipa teksta, njegove dužine i funkcionalnog stila” (Jakić 2010: 508). Jednako tako nije moguće sabirati ni frekvencije pojedinih naziva za boje iz različitih frekvencijskih rečnika. No upoređivanjem frekvencija iz različitih rečnika, stiće se uvid u značaj pojedinih srpskih naziva za boje, kao i u razuđenost raspoloživih naziva. Kontrastiranje frekvencija hromatskih naziva u frekvencijskim rečnicima sa njihovim frekvencijama prema testu izdvajanja može pomoći u iznalaženju relativno pouzdanog odgovora na pitanje koji su to najistaknutiji srpski nazivi za boje, kao i koji su među njima BCT.

Analiza koloritnih naziva iz konsultovanih frekvencijskih rečnika nije obuhvatila:

- (1) prideve vrlo suženog opsega primene koji prevashodno opisuju ljudski lik, npr. *crnomanjast, plavokos, plavook, zlatokos, žutokljun*;
- (2) prideve koji su atributi hromatskih naziva, npr. *bled, bleštav, blistav, izbledeo, jarki, maglovit, mutan, nežan, potamneo, sjajan, snežan, svetao, svetlucav, taman, tmuran, topao, uveo, zagasit*;
- (3) prideve koji ne označavaju konkretnu boju, npr. *bezbojan, nebojeni, (naj)šaren(iji), (o)bojen, ofarban, raznobojan*;
- (4) polusloženice, tj. prideve tipa *belo-plav, crno-bela, crveno-beli, zeleno-modar, zlatno-crven* itd., koji ne označavaju jedan već dva zasebna kolorita (mestimično jedne, a mestimično druge boje (Klajn 2011: 25)). Primera radi, polusloženicom *crveno-beli* aludira se na zaštitne boje sportskog kluba „Crvena zvezda”.

U pododeljcima 8.2.1.1–8.2.1.6 (Tabele 3–7) koji slede, biće prikazani rezultati pretrage naziva za boje u pet frekvencijskih rečnika srpskoga jezika.

8.2.1.1. Frekvencije naziva za boje u AFRSSJ¹²⁰ (Vasić – Vasić 2007)

„Azbučno-frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika” (2007), ili, skrać. AFRSSJ utemeljen je na građi ekscerpiranoj iz Vukovog prevoda „Rečnika četiri jevanđelista” iz „Novog zavjeta”, iz „Hazardskog rečnika” (Pavić 1984), te sedam NIN-ovih romana godine. To su: (1) „Sudbina i komentari” (Petković 1993), (2) „U potpalublju” (Arsenijević 1994), (3) „Bezдно” (Velmar-Janković 1995), (4) „Mamac” (Albahari 1996), (5) „Oslobodioci i izdajnici” (Danojlić 1997), (6) „Fajront u Grgetegu” (Nikolić 1998) i (7) „Karakteristika” (Erenrajh-Ostojić 1999). AFRSSJ sadrži 436.376 tekućih ponovljenih tj. upotrebljenih reči, među kojima je 23.189 leksičkih odrednica tj. različitih reči.

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije
Br.	Naziv za boju	F	1. crn (238) <u>Hiponimi:</u> <i>najcrniji</i> (4), <i>grafitni</i> (4), <i>mrkli</i> (3), <i>sinj</i> (2)* ¹²¹ , <i>mrkocrn</i> (1), <i>vrani</i> (1), <i>ogaravljen</i> (1) Σ16
1	<i>crn</i>	238	
2	<i>beo</i>	167	
3	<i>crven</i>	64	
4	<i>zelen</i>	57	
5	<i>plav</i>	46	
6	<i>žut</i>	32	
7	<i>zlatan</i>	29	

¹²⁰ Akronimi ili verzalne skraćenice prema *Pravopisu srpskog jezika* (2010) uklapaju se u morfološki sistem srpskog jezika dodavanjem padežnog nastavka, pisanog malim slovima i s crticom (str. 147). U ovoj monografiji svi akronimi pisani su u osnovnom obliku iz više razloga. Prvo, mnogo ih je i po strukturi su vrlo kompleksni; drugo, postoje brojni akronimi kojima se u knjizi označavaju i druge pojave, vlastita imena, nazivi projekata i sl., te bi se tekst primenom pomenutog pravila znatno opteretio. Treće, crtica kao pravopisni i pomoćni znak vrlo je bitna za istraživanu problematiku i stoga frekventna. Upotrebom crtice i padežnog nastavka uz akronim dodatno bi se povećala upotreba ovoga znaka i njegova primarna uloga (pri pisanju polusloženica) u ovom istraživanju potisnula bi se u drugi plan.

¹²¹ Pridevi označeni sa zvezdicom (*) pojavljuju se kao hiponimi od dva ili više naziva za boje u svojstvu hiperonima. To su pridevi koji označavaju prelazne boje – npr. *mrkocrn* je hiponim od prideva *crn* i *smeđ*, a *sed* je hiponim od prideva *beo*, *bijel(i)* i *siv*. Pridevi označeni sa dve zvezdice (**) označavaju boju i imenuju materijal, recimo metal, po kome je data boja dobila svoje ime, npr. *srebrn(ast)*, *bakarni*, *zlatan*.

8	<i>srebrn</i>	22	2. beo (167) <u>Hiponimi:</u> <i>srebrn</i> (22)***, <i>sed</i> (22)*, <i>prosed</i> (8)*, <i>beličast</i> (5), <i>nabeljen</i> (1), <i>srebrnast</i> (1)**	Σ59
9	<i>sed</i>	22		
10	<i>siv</i>	10		
11	<i>modar</i>	8		
12	<i>prosed</i>	8		
13	<i>plavetan</i>	7	3. crven (64) <u>Hiponimi:</u> <i>riđ</i> (7)*, <i>skerletan</i> (5)*, <i>rumen</i> (5), <i>bakarni</i> (4)***, <i>crvenkast</i> (3), <i>purpuran</i> (1)*, <i>zarumenjen</i> (1)	Σ26
14	<i>riđ</i>	7		
15	<i>ružičast</i>	6		
16	<i>beličast</i>	5		
17	<i>ljubičast</i>	5		
18	<i>plavičast</i>	5	4. zelen (56) <u>Hiponimi:</u> <i>maslinast</i> (2), <i>zelenkast</i> (1), <i>zelenožut</i> (1)*, <i>zelenozlatan</i> (1), <i>plavozelen</i> (1)*, <i>pozeleneo</i> (1)	Σ7
19	<i>rumen</i>	5		
20	<i>skerletan</i>	5		
21	<i>tamnoplav</i>	5		
22	<i>bakarni</i>	4		
23	<i>mrk</i>	4	5. plav (46) <u>Hiponimi:</u> <i>modar</i> (8), <i>plavetan</i> (7), <i>plavičast</i> (5), <i>tamnoplav</i> (5), <i>plavkast</i> (2), <i>pomodreo</i> (2), <i>sivoplav</i> (2), <i>sinj</i> (2)*, <i>ledeno-plav</i> (1), <i>plavozelen</i> (1)*	Σ35
24	<i>najcrnji</i>	4		
25	<i>narandžast</i>	4		
26	<i>smeđ</i>	3		
27	<i>mrkli</i>	3		
28	<i>požuteo</i>	3	6. žut (32) <u>Hiponimi:</u> <i>zlatan</i> (29)***, <i>riđ</i> (7)*, <i>požuteo</i> (3), <i>zelenkastožut</i> (1), <i>zelenožut</i> (1)*, <i>zlatast</i> (1)***, <i>najžući</i> (1), <i>tamnožućkast</i> (1)	Σ44
29	<i>kestenjast</i>	3		
30	<i>crvenkast</i>	3		
31	<i>grafitni</i>	2		
32	<i>maslinast</i>	2		
33	<i>plavkast</i>	2	7. siv (10) <u>Hiponimi:</u> <i>sed</i> (22)*, <i>srebrn</i> (22)***, <i>prosed</i> (8)*, <i>posiveo</i> (2), <i>sivoplav</i> (2)*, <i>sinj</i> (2)*, <i>graorast</i> (1), <i>srebrnast</i> (1)**	Σ60
34	<i>pomodreo</i>	2		
35	<i>posiveo</i>	2		
36	<i>sivoplav</i>	2		
37	<i>sinj</i>	2		
38	<i>tamnosomeđ</i>	2	8. ružičast (6) <u>Hiponimi:</u> <i>tamnoružičast</i> (1)	Σ1
39	<i>zelenkastožut</i>	2		

40	<i>bademast</i>	1	9. <i>ljubičast</i> (5) <u>Hiponimi</u> : <i>skerletan</i> (5)*, <i>purpuran</i> (1)*	$\Sigma 6$
41	<i>vran</i>	1		
42	<i>graorast</i>	1		
43	<i>zelenkast</i>	1	10. <i>narandžast</i> (4) <u>Hiponimi</u> : <i>riđ</i> (7)*	$\Sigma 7$
44	<i>zelenožut</i>	1		
45	<i>zelenozlatan</i>	1		
46	<i>zlatast</i>	1	11. <i>smeđ</i> (3) <u>Hiponimi</u> : <i>mrk</i> (4), <i>kestenjast</i> (3), <i>bademast</i> (1), <i>svetlosmeđ</i> (1), <i>tamnosomeđ</i> (1)	$\Sigma 10$
47	<i>ledenoplav</i>	1		
48	<i>nabeljen</i>	1		
49	<i>najžući</i>	1		
50	<i>ogaravljen</i>	1		
51	<i>plavozelen</i>	1		
52	<i>pozeleneo</i>	1		
53	<i>purpuran</i>	1		
54	<i>svetlosmeđ</i>	1		
55	<i>srebrnast</i>	1		
56	<i>tamnoružičast</i>	1		
57	<i>mrkocrn</i>	1		
58	<i>tamnosomeđ</i>	1		
59	<i>zarumenjen</i>	1		
60	<i>tamnožućkast</i>	1		

Tabela 3. Frekvencije naziva za boje prema AFRSSJ (2007)

Na temelju podataka iz AFRSSJ (Tabela 3) mogu se izvesti sledeći zaključci:

- (1) prvih šest mesta zauzimaju najfrekventniji primarno-osnovni nazivi za boje, tj. *crn*, *beo*, *crven*, *zelen*, *plav* i *žut*, što potvrđuje njihov BCT status, koji je prethodno već bio utvrđen testom izdvajanja (up. pododeljak 8.1.1, Tabela 1);
- (2) hromatski nazivi koji su prema testu izdvajanja (Tabela 1) visoko pozicionirani i koji, u skladu s BK kategorizacijom (up. pododeljak 5.2.1), predstavljaju sekundarno-osnovne nazive za boje, dakle *ljubičasta* (peto mesto), *siva* (osmo mesto), *narandžasta* (de-

veto mesto), *roze/roza* (deseto mesto) i *braon* (jedanaesto mesto), u AFRSSJ imaju znatno niži rang, tj. *ružičast* (petnaesto mesto), *ljubičast* (sedamnaesto mesto), *narandžast* (dvadeset peto mesto), *smeđ* (dvadeset šesto mesto). Izuzetak je pridev *siv*, koji je u AFRSSJ visoko frekventan koloritni naziv (deseto mesto). No, relativno niža frekvencija leksema *ljubičast*, *narandžast*, *roze/roza* i *braon* u AFRSSJ sama po sebi još uvek ne znači da to nisu sekundarno-osnovni koloritni nazivi, budući da ARFSSJ sasvim izvesno niti je dovoljno obiman, niti je dovoljno reprezentativan da bi verno odražavao učestalost pojavljivanja navedenih hromatskih naziva u savremenom srpskom jeziku. Treba takođe spomenuti da prema testu izdvajanja (up. Tabela 1) dubletni oblici *roze/roza* imaju veću kognitivnu istaknutost od sinonima *ružičast*, kao što je i naziv *braon* kognitivno istaknutiji od svog sinonima *smeđ*. U AFRSSJ pak nazivi *roze/roza* i *braon* uopšte nisu navedeni, za razliku od navedenih prideva *ružičast* i *smeđ*;

- (3) od preostalih hromatskih naziva u Tabeli 3, ovde ćemo se osvrnuti još na nazive koji bi eventualno mogli biti BCT nazivi. Reč je o nekoliko najfrekventnijih monoleksemskih naziva. Pored jedanaest prethodno navedenih prideva (*crn*, *beo*, *crven*, *zelen*, *plav*, *žut*, *siv*, *ružičast*, *ljubičast*, *narandžast* i *smeđ*), pozabavićemo se tumačenjem dodatnih četrnaest naziva, tj. *zlatan*, *srebrn*, *sed*, *modar*, *prosed*, *plavetan*, *riđ*, *beličast*, *plavičast*, *rumen*, *skerletan*, *bakarni*, *mrk* i *kestenjast*. Nijedan ovaj naziv ne može se smatrati za BCT, s obzirom da nijedan ne ispunjava napred navedene kriterijume bazičnosti (up. pododeljak 7.3):

- (a) *zlatan*, *srebrn* i *bakarni* ne ispunjavaju šesti BK kriterijum, s obzirom da su to pridevi koji označavaju ne samo boju već i materijal (zlato, srebro i bakar);
- (b) *sed*, *prosed*, *plavetan*, *riđ* i *rumen* ne mogu biti BCT zbog nedovoljne kognitivne istaknutosti (nema ih u Tabeli 1). Osim toga, imaju ograničeni opseg upotrebe, pošto opisuju boju samo uske klase entiteta, što ih sprečava da budu BCT (treći BK kriterijum). Pridevi *sed* i *prosed* opisuju boju dlake, *plavetan* opisuje boju neba i prirodnog prostranstva, *riđ* se ograničava na opisi vanje boje kosmatih delova tela kod ljudi i životinja, dok *rumen* označava boju ljudskog lica, jabuke i praskozorja;

- (c) *modar*, *beličast*, *plavičast*, *skerletan*, *mrk* i *kestenjast* takođe su hromatski nazivi koji opisuju usku klasu entiteta, pri čemu se u Tabeli 1 neki od ovde navedenih naziva ne pojavljuju, a neki su vrlo nisko pozicionirani. Tako, recimo, *modar* je prema AFRSSJ (Tabela 3) pozicioniran na jedanaestom mestu, dok je prema kognitivnoj istaknutosti (Tabela 1) nisko rangiran na četrdeset sedmom mestu. *Modar* je zapravo hiponim od *plav* i ima značenje ‘tamnije/zagastije plav’, slično kao što je i *skerletan* hiponim od *crven*. Pridevi *mrk* i *kestenjast* imenuju nijanse ‘braon/smeđe’ boje, a *plavičast* ukazuje na prisustvo ‘plave’ boje u nekoj drugoj boji, tj. hiponim je *plav*;
- (4) u AFRSSJ nisu navedeni monoleksemski nazivi *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila*, *krem*, *ciklama* i *pink*, koji su prema testu izdvajanja (Tabela 1) kognitivno relativno visoko rangirani;
- (5) ako se od dvadeset pet najfrekventnijih naziva za boje prema AFRSSJ izuzmu nazivi koji, zbog prethodno navedenog, ne mogu biti BCT, onda pored šest primarno-osnovnih naziva, te sedmog naziva *siv*, kao mogući sekundarno-osnovni nazivi preostaju pridevi *ružičast*, *ljubičast*, *narandžast* i *smeđ*.

8.2.1.2. Frekvencije naziva za boje u FRBU (Knaflić 1990)

„Frekvencijski rečnik budućih učitelja” (1990), ili, skrać. FRBU kompiliran je na temelju radova grupe studenata Pedagoške akademije u Beogradu (šk. god. 1985/86).

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije	
Br.	Naziv za boju	F		
1	<i>crn</i>	43	1. <i>crn</i> (43) <u>Hiponimi</u> : <i>grafitni</i> (2)**	Σ2
2	<i>plav</i>	43		
3	<i>crven</i>	40	2. <i>plav</i> (43) <u>Hiponimi</u> : <i>modar</i> (1), <i>teget</i> (1), <i>plavičast</i> (1), <i>tamnoplav</i> (1)	Σ4
4	<i>zelen</i>	35		
5	<i>beo</i>	34		
6	<i>siv</i>	31		

7	<i>žut</i>	13	3. crven (40)	
8	<i>zlatan</i>	5	<u>Hiponimi:</u> <i>purpuran</i> (4)*, <i>rumen</i> (2),	
9	<i>purpuran</i>	4	<i>bakarni</i> (1)**	Σ7
10	<i>sed</i>	4	4. zelen (35)	
11	<i>smeđ</i>	3	<u>Hiponimi:</u> <i>tamnozelen</i> (2)	Σ2
12	<i>braon</i>	3	5. beo (34)	
13	<i>ljubičast</i>	2	<u>Hiponimi:</u> <i>srebrn</i> (1)**, <i>srebrnast</i> (1)**,	
14	<i>ružičast</i>	2	<i>srebrnastobeo</i> (1)**	Σ3
15	<i>narandžast</i>	2	6. siv (31)	
16	<i>mrk</i>	2	<u>Hiponimi:</u> <i>sed</i> (4), <i>grafitni</i> (2)**,	
17	<i>rumen</i>	2	<i>srebrn</i> (1)**, <i>sivkast</i> (1)	Σ8
18	<i>drap</i>	2	7. žut (13)	
19	<i>grafitni</i>	2	<u>Hiponimi:</u> <i>zlatan</i> (5)**, <i>požuteo</i> (1),	
20	<i>tamnozelen</i>	2	<i>oker</i> (1)*, <i>narandžastožut</i> (1)*	Σ8
21	<i>srebrn</i>	1	8. braon (3)	
22	<i>modar</i>	1	<u>Hiponimi:</u> <i>smeđ</i> (3), <i>mrk</i> (2), <i>drap</i> (2),	
23	<i>srebrnast</i>	1	<i>kestenjast</i> (1), <i>oker</i> (1)*	Σ9
24	<i>bakarni</i>	1	9. ljubičast (2)	
25	<i>plavičast</i>	1	<u>Hiponimi:</u> <i>purpuran</i> (4)*	Σ4
26	<i>tamnoplav</i>	1	10. ružičast (2)	
27	<i>kestenjast</i>	1	<u>Hiponimi:</u> -	Σ0
28	<i>zelenkast</i>	1	11. narandžast (2)	
29	<i>požuteo</i>	1	<u>Hiponimi:</u> -	Σ0
30	<i>bordo</i>	1		
31	<i>narandžastožut</i>	1		
32	<i>srebrnastobeo</i>	1		
33	<i>teget</i>	1		
34	<i>sivkast</i>	1		
35	<i>oker</i>	1		

Tabela 4. Frekvencije naziva za boje prema FRBU (1990)

Na osnovu FRBU (Tabela 4) proizilazi sledeće:

- (1) najfrekventniji nazivi su *crn*, *plav*, *crven*, *zelen*, *beo* i *žut*, dakle šest primarno-osnovnih naziva za boje, kao i naziv *siv* (sedmo mesto), čime se potvrđuje njihov BCT status;
- (2) hromatski pridevi koji slede sedam prethodno navedenih naziva mogu biti podeljeni u dve grupe (ovde takođe analiziramo samo dvadeset pet najistaknutijih monoleksemskih naziva za boje, tj. pored navedenih sedam BCT još osamnaest naziva):
 - (a) prva grupa od pet naziva obuhvata sinonime *smeđ* i *braon*, te nazive *ljubičast*, *ružičast* i *narandžast* (od jedanaestog do petnaestog mesta u FRBU). S obzirom na to da je reč o hromatskim nazivima koji su prema testu izdvajanja (Tabela 1) takođe visoko kognitivno rangirani (od petog do trinaestog mesta), ti se nazivi, zajedno s nazivom *siv*, mogu smatrati kandidatima za sekundarno-osnovne nazive za boje prema BK (up. pododeljak 5.2.1). U FRBU navodi se samo BCT *ružičast*, bez sinonima *roze/roza*. Sinonimi *braon* i *smeđ* pak jednako se frekventno pojavljuju ($F=3$);
 - (b) drugu grupu čini trinaest hromatskih naziva, i to *zlatan*, *purpuran*, *sed*, *mrk*, *rumen*, *drap*, *grafitni*, *srebrn*, *modar*, *srebrnast*, *bakarni*, *plavičast* i *kestenjast*. U komentarima uz Tabelu 3, već je bilo obrazloženo zbog čega neke od ovde navedenih prideva ne možemo smatrati BCT nazivima. Ni ostali nazivi ne ispunjavaju kriterijume za status BCT naziva, npr. *purpuran* opisuje nijansu ‘crvene’ boje i ima uzak opseg primene.¹²² Pored toga, u testu izdvajanja naziva za boje (up. Tabela 1), pridev *purpurna* (trideset treće mesto) ima nisku kognitivnu istaknutost. Naziv *drap* je ime za svetlu nijansu ‘braon’ ili ‘smeđe’ boje. Ne pojavljuje se među šezdeset kognitivno najistaknutijih naziva za boje (Tabela 1). Naziv *grafitni* ima uzak opseg primene, a takođe ga nema među šezdeset kognitivno najistaknutijih naziva za boje prema testu izdvajanja;
- (3) od monoleksemskih naziva *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila* i *krem*, koji su prema testu izdvajanja kognitivno relativno visoko

¹²² Bitno je ukazati na nepodudaranje značenja srpskog prideva *purpuran* i engleskog prideva *purple*. Naime, *purple* se na srpski jezik uobičajeno prevodi kao ‘ljubičast’, dok *purpuran* ima značenje ‘boje koja je nastala mešanjem crvene i plave, ali koji je više crven nego plav’, za razliku od prideva *ljubičast* koji takođe imenuju ‘boju nastalu mešanjem crvene i plave, ali koji je više plav nego crven’. U tom svetlu, *purpuran* je primarno hiponim od hiperonima *crven*, a tek je sekundarno hiponim od hiperonima *ljubičast*.

rangirani (up. Tabela 1), u FRBU se pojavljuju samo *bordo*, *teget* i *oker*, ali su svi izrazito nisko frekventni (F=1). U FRBU nema naziva *bež*, *tirkizan*, *lila*, *krem*. Sve u svemu, prema FRBU ni jedan od ovde navedenih sedam naziva ne može biti BCT.

8.2.1.3. Frekvencije naziva za boje u FRSSJ (Kostić 1999)

„Frekvencijski rečnik srpskog jezika” (1999), ili, skrać. FRSSJ rezultat je naučnog projekta koji je 1957. godine započeo akademik Đ. Kostić. Rečnička građa obuhvata oko 3.000.000 reči.

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije
Br.	Naziv za boju	F	
1	<i>beo</i>	2565	1. <i>beo</i> (2565) <u>Hiponimi:</u> <i>sed</i> (168)**, <i>biseran</i> (52)**, <i>srebrnast</i> (9)**, <i>srebrn</i> (7)**, <i>beličast</i> (3), <i>pobeleo</i> (3), <i>izbeleo</i> (1), <i>snežnobeo</i> (1) Σ244
2	<i>crn</i>	2005	
3	<i>plav</i>	1238	
4	<i>zelen</i>	1101	
5	<i>žut</i>	878	
6	<i>crven</i>	606	2. <i>crn</i> (2005) <u>Hiponimi:</u> <i>mrk</i> (252)*, <i>sinj</i> (78)*, <i>vran</i> (58), <i>garav</i> (28), <i>mrkli</i> (25), <i>pocrneo</i> (13), <i>crnkast</i> (1) Σ455
7	<i>siv</i>	566	
8	<i>zlatan</i>	566	3. <i>plav</i> (1238) <u>Hiponimi:</u> <i>modar</i> (484), <i>sinj</i> (78)*, <i>tamnoplav</i> (13), <i>plavičast</i> (10), <i>azuran</i> (9), <i>pomodreo</i> (7), <i>plavkast</i> (6), <i>teget</i> (6), <i>svetloplav</i> (3), <i>akvamarin</i> (1)*, <i>sivoplav</i> (1)*, <i>cijan</i> (1) Σ619
9	<i>modar</i>	484	
10	<i>rumen</i>	419	
11	<i>mrk</i>	252	
12	<i>rujan</i>	126	
13	<i>sed</i>	126	4. <i>zelen</i> (1101) <u>Hiponimi:</u> <i>zelenkast</i> (15), <i>smaragdan</i> (13)**, <i>tamnozelen</i> (11), <i>svetlozelen</i> (3), <i>akvamarin</i> (1)*, <i>plavozelen</i> (1), <i>pozelenao</i> (1), <i>rezeda</i> (1) Σ46
14	<i>sur</i>	90	
15	<i>sinj</i>	78	
16	<i>ljubičast</i>	64	
17	<i>vran</i>	58	
18	<i>biseran</i>	52	
19	<i>ružičast</i>	43	
20	<i>riđ</i>	35	
21	<i>garav</i>	28	

22	<i>mrkli</i>	25	5. žut (878) <u>Hiponimi</u> : <i>zlatan</i> (566)***, <i>riđ</i> (35)*, <i>požuteo</i> (23), <i>žučkast</i> (13), <i>zlatast</i> (8)***, <i>svetložut</i> (4), <i>tamnožut</i> (2), <i>bledožut</i> (1), <i>oker</i> (1) Σ653
23	<i>požuteo</i>	23	
24	<i>purpuran</i>	22	
25	<i>zelenkast</i>	15	
26	<i>narandžast</i>	15	
27	<i>žučkast</i>	13	6. crven (606) <u>Hiponimi</u> : <i>rumen</i> (419), <i>rujan</i> (126), <i>riđ</i> (35)*, <i>purpuran</i> (23)*, <i>grimizan</i> (9)*, <i>crvenkast</i> (8), <i>skerletan</i> (4)*, <i>bakarni</i> (3), <i>riđast</i> (1)*, <i>cinober</i> (1) Σ629
28	<i>pocrneo</i>	13	
29	<i>smaragdan</i>	13	
30	<i>tamnoplav</i>	13	
31	<i>pepeljast</i>	12	
32	<i>braon</i>	11	7. siv (566) <u>Hiponimi</u> : <i>sed</i> (168)*, <i>sur</i> (90), <i>sinj</i> (78)*, <i>pepeljast</i> (12), <i>srebrnast</i> (9)***, <i>srebrn</i> (7)***, <i>svetlosiv</i> (5), <i>grao</i> (3), <i>olovnosiv</i> (1), <i>sivoplav</i> (1)*, <i>tamnosit</i> (1) Σ375
33	<i>tamnozelen</i>	11	
34	<i>plavičast</i>	10	
35	<i>azuran</i>	9	
36	<i>grimizan</i>	9	
37	<i>krem</i>	9	8. ljubičast (64) <u>Hiponimi</u> : <i>purpuran</i> (23)*, <i>grimizan</i> (9)*, <i>lila</i> (4), <i>skerletan</i> (4)*, <i>ultravioletan</i> (1) Σ41
38	<i>srebrnast</i>	9	
39	<i>zlatast</i>	8	
40	<i>crvenkast</i>	8	
41	<i>pomodreo</i>	7	
42	<i>srebrn</i>	7	9. roza (6) <u>Hiponimi</u> : <i>ružičast</i> (43) Σ43
43	<i>plavkast</i>	6	
44	<i>roza</i>	6	
45	<i>teget</i>	6	
46	<i>svetlosiv</i>	5	
47	<i>drap</i>	4	10. narandžast (15) <u>Hiponimi</u> : <i>riđ</i> (35)* Σ35
48	<i>lila</i>	4	
49	<i>svetložut</i>	4	
50	<i>skerletan</i>	4	
51	<i>bakarni</i>	3	
52	<i>beličast</i>	3	11. braon (11) <u>Hiponimi</u> : <i>mrk</i> (252)*, <i>riđ</i> (35)*, <i>krem</i> (9), <i>drap</i> (4), <i>kestenjast</i> (2), <i>kaki</i> (1), <i>riđast</i> (1)* Σ304
53	<i>grao</i>	3	
54	<i>pobeleo</i>	3	
55	<i>svetlozelen</i>	3	

56	<i>svetloplav</i>	3
57	<i>kestenjast</i>	2
58	<i>tamnožut</i>	2
59	<i>akvamarin</i>	1
60	<i>bledožut</i>	1
61	<i>kaki</i>	1
62	<i>oker</i>	1
63	<i>olovnosiv</i>	1
64	<i>plavozelen</i>	1
65	<i>pozeleneo</i>	1
66	<i>rezeda</i>	1
67	<i>riđast</i>	1
68	<i>sivoplav</i>	1
69	<i>snežnobeo</i>	1
70	<i>tamnosiv</i>	1
71	<i>ultravioletan</i>	1
72	<i>cijan</i>	1
73	<i>cinober</i>	1
74	<i>crnkast</i>	1

Tabela 5. Frekvencije naziva za boje prema FRSSJ (1999)

Na osnovu FRSSJ (Tabela 5) mogu biti izvedeni sledeći zaključci:

- (1) *beo*, *crn*, *plav*, *zelen*, *žut*, *crven* i *siv*, koji su pozicionirani od prvog do sedmog mesta, imaju status najistaknutijih, te najčešće upotrebljavanih naziva za boje (BCT);
- (2) nazivi koji prema BK kategorizaciji spadaju među sekundarno-osnovne hromatske nazive (up. pododeljak 5.2.1), ovde su pozicionirani od šesnaestog do trideset drugog mesta, i to sledećim redosledom: *ljubičast*, *ružičast*,¹²³ *narandžast* i *braon* (umesto sinonima *smeđ*);
- (3) ostali istaknutiji monoleksemski neosnovni nazivi za boje su: *zlatan*, *modar*, *rumen*, *mrk*, *rujan*, *sed*, *sur*, *sinj*, *vran*, *biseran*, *riđ*, *garav*, *mrkli* i *požuteo*. Od toga, samo se *zlatan* (četnaesto mesto) i *modar* (četdeset sedmo mesto) pojavljuju među šezdeset kogni-

¹²³ Pojavljuje se još kao sinonim *roza* (četdeset četvrto mesto).

tivno najistaknutijih naziva za boje (up. Tabela 1), dok se preostalih dvanaest naziva ne spominju. To pokazuje da navedeni monoleksemski nazivi ne mogu biti BCT. Kod nekih je prethodno već bilo obrazloženo zbog čega ih ne možemo smatrati BCT nazivima. To se takođe odnosi na: (a) *sur* ‘pepeljastosiv’ i *sinj* ‘(plavičasto)siv’, gde su oba prideva hiponimi od *siv*, (b) *vran*, *garav* i *mrkli*, koji su hiponimi od *crn*, (c) *biseran* ‘blistavobeo’ i ‘proizvod napravljen od bisera’ (nije ispunjen treći BK kriterijum bazičnosti) i (d) *požuteo* kao glagolski pridev sa uskim opsegom upotrebe;

- (4) od monoleksemskih naziva *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila* i *krem*, koji su prema testu izdvajanja kognitivno relativno visoko rangirani (up. Tabela 1), u FRSSJ navedeni su samo *krem* (trideset sedmo mesto), *teget* (četrdeset peto mesto), *lila* (četrdeset osmo mesto) i *oker* (šezdeset drugo mesto). Pridevi *bordo*, *bež*, *tirkizan* i *krem* nisu navedeni. Očigledno je da nijedan od sedam prideva nije BCT.

Mada obiman, FRSSJ nije dovoljno reprezentativan, izbalansiran, niti savremen. Obuhvata novinske tekstove iz dnevnog lista „Politika” od pre šezdeset i više godina (izdanja 1945–1957), te odabrane poetske tekstove.

8.2.1.4. Frekvencije naziva za boje u FRTM (Kostić – Milin 2005)

Na osnovu elektronske baze podataka ekscerpirane iz odabranih dela T. Manojlovića, autori rečnika Kostić i Milin (2005) su izvršili prepoznavanje, razvrstavanje, te gramatičko definisanje rečničkih odrednica, od čega 21.156 naziva za boje.

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije	
Br.	Naziv za boju	F	1. <i>crn</i> (142) <u>Hiponimi</u> : <i>sinj</i> (2)*, <i>mrkli</i> (1)	Σ ³
1	<i>zlatan</i>	152		
2	<i>crn</i>	142		
3	<i>beo</i>	127		
4	<i>plav</i>	84		

5	<i>zelen</i>	73	2. beo (127) <u>Hiponimi</u> : <i>srebrn</i> (23)**, <i>srebrnast</i> (7)**, <i>biseran</i> (3)**, <i>biserast</i> (2)* $\Sigma 35$
6	<i>crven</i>	63	
7	<i>rumen</i>	55	
8	<i>siv</i>	39	3. plav (84) <u>Hiponimi</u> : <i>modar</i> (18), <i>azuran</i> (17), <i>plavičast</i> (2), <i>svetloplav</i> (2), <i>sinj</i> (2)*, <i>bisernoplav</i> (1), <i>svetlomodar</i> (1), <i>rujnomodar</i> (1), <i>tupoplav</i> (1) $\Sigma 45$
9	<i>rujan</i>	29	
10	<i>žut</i>	28	
11	<i>sur</i>	27	4. zelen (73) <u>Hiponimi</u> : <i>zlatno-zelen</i> (2)**, <i>zelenkast</i> (1), <i>bledozelen</i> (1), <i>zlatnozelen</i> (1), <i>svetlozelen</i> (1) $\Sigma 6$
12	<i>purpuran</i>	25	
13	<i>srebrn</i>	23	
14	<i>modar</i>	18	5. crven (63) <u>Hiponimi</u> : <i>rumen</i> (55), <i>rujan</i> (29), <i>purpuran</i> (25)*, <i>crvenkast</i> (4), <i>riđ</i> (3)*, <i>ru-</i> <i>menkast</i> (2), <i>skerletan</i> (1)*, <i>bledorumen</i> (1) $\Sigma 120$
15	<i>azuran</i>	17	
16	<i>mrk</i>	14	
17	<i>zlaćan</i>	9	6. siv (39) <u>Hiponimi</u> : <i>sur</i> (27), <i>srebrn</i> (23)**, <i>srebrnast</i> (7)**, <i>sinj</i> (2)*, <i>pepeljast</i> (1), <i>svet-</i> <i>losiv</i> (1) $\Sigma 61$
18	<i>ružičast</i>	7	
19	<i>srebrnast</i>	7	
20	<i>roza</i>	6	7. žut (28) <u>Hiponimi</u> : <i>zlatan</i> (152)**, <i>zlaćan</i> (9)**, <i>požuteo</i> (2), <i>riđ</i> (2)*, <i>zlatno-zelen</i> (1), <i>po-</i> <i>zlaćen</i> (1)* $\Sigma 167$
21	<i>ljubičast</i>	6	
22	<i>smeđ</i>	5	
23	<i>crvenkast</i>	4	8. ružičast (7) <u>Hiponimi</u> : <i>roza</i> (6), <i>zlatnoružičast</i> (1)*, <i>ble-</i> <i>doroz</i> (1) $\Sigma 8$
24	<i>riđ</i>	3	
25	<i>biseran</i>	3	
26	<i>biserast</i>	2	9. ljubičast (6) <u>Hiponimi</u> : <i>purpuran</i> (25)*, <i>indigo</i> (2), <i>svet-</i> <i>loljubičast</i> (1), <i>ultravioletan</i> (1) $\Sigma 29$
27	<i>narandžast</i>	2	
28	<i>plavičast</i>	2	
29	<i>kestenast</i>	2	
30	<i>požuteo</i>	2	
31	<i>sinj</i>	2	
32	<i>svetloplav</i>	2	
33	<i>rumenkast</i>	2	
34	<i>zlatnosmeđ</i>	2	
35	<i>zlatnoružičast</i>	2	
36	<i>zlatno-zelen</i>	2	
37	<i>indigo</i>	2	

38	<i>bakreni</i>	1	10. <i>smeđ</i> (5) <u>Hiponimi</u> : <i>mrk</i> (14), <i>riđ</i> (3)*, <i>kestenast</i> (2), <i>zlatnosmeđ</i> (1)	Σ20
39	<i>skerletan</i>	1		
40	<i>mrkli</i>	1		
41	<i>zelenkast</i>	1		
42	<i>pozlaćen</i>	1	11. <i>narandžast</i> (2) <u>Hiponimi</u> : <i>riđ</i> (2)*	Σ2
43	<i>bisernoplav</i>	1		
44	<i>bledoroz</i>	1		
45	<i>bledozelen</i>	1		
46	<i>bledorumen</i>	1		
47	<i>pepeljast</i>	1		
48	<i>svetlozelen</i>	1		
49	<i>rujnomodar</i>	1		
50	<i>tupoplav</i>	1		
51	<i>ultravioletan</i>	1		

Tabela 6. Frekvencije naziva za boje prema FRTM (2005)

„Frekvencijski rečnik Todora Manojlovića” (2005), ili, skrać. FRTM nastao je na osnovu literarnih tekstova samo jednog autora, koji su napisani u periodu od početka do 60-ih godina 20. veka. Stoga je ovo rečnik koji ima dominantno dijahroni karakter, zbog čega na temelju FRTM nije moguće sagledati strukturu, istaknutost, niti raznovrsnost savremenih srpskih naziva za boje.

U pogledu frekvencija raspoloživih naziva za boje u FRTM (up. Tabela 6), može se zaključiti sledeće:

- (1) *zlatan* je najfrekventniji naziv za boju (prvo mesto), što utiče da *žut* bude naveden kasnije (deseto mesto);
- (2) primarno-osnovni nazivi za boje *crn*, *beo*, *plav*, *zelen* i *crven* pozicionirani su od drugog do šestog mesta. Visoku frekvenciju pojavljivanja ima i sekundarno-osnovni naziv *siv* (sedmo mesto). Niže frekventni su preostala četiri sekundarno-osnovna hromatska naziva prema BK (up. pododeljak 5.2.1), tj. *ružičast* (osamnaesto mesto), *ljubičast* (dvadeset prvo mesto), *smeđ* (dvadeset drugo mesto) i *narandžast* (dvadeset sedmo mesto). Pored naziva *ružičast*, naveden je i njegov sinonim *roza* (dvadeseto mesto), dok naziv *braon* nije naveden;

- (3) nisu navedeni monoleksemski pridevi *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila* i *krem*, koji su relativno visoko kognitivno rangirani prema testu izdvajanja, i to odmah iza 11 BCT (up. Tabela 1);
- (4) s izuzetkom naziva *zlatan*, ostali istaknutiji monoleksemski nazivi, koji su prema frekvenciji pojavljivanja pozicionirani ispred jednog primarno ili sekundarno-osnovnog naziva ili više njih jesu: *rumen*, *rujan*, *sur*, *purpuran*, *srebrn*, *modar*, *azuran*, *mrk*, *zlaćan*, *srebrnast*, *crvenkast* i *riđ*. Za većinu ovih prideva napred je već bilo obrazloženo zbog čega ih ne možemo smatrati BCT nazivima (up. Tabela 3–5). To se odnosi i na *azuran* i *crvenkast*, pošto je *azuran* (a) hiponim od *plav* i (b) ima sužen opseg primene (uglavnom opisuje boju neba i/ili mora), dok *crvenkast* (a) opisuje entitete čija boja sadrži primese ‘crvene’ boje i (b) morfološka je izvedenica, te hiponim od prideva *crven*. Potonji nazivi slabo su kognitivno istaknuti (u Tabeli 1 naziv *azuran* u obliku *azurnoplav* zauzima pedeset peto mesto, dok *crvenkast* nije naveden).

8.2.1.5. Frekvencije naziva za boje u DFR (Lukić 1983)

Frekvencije različitih naziva za boju ekscerpirane iz „Dečjeg frekven-
cijskog rečnika” (1983), ili, skrać. DFR pružaju uvid u prirodu govornog i
jezičkog ponašanja dečije populacije (up. Vasić i dr. 2000: 137).

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije
Br.	Naziv za boju	F	
1	<i>beo</i>	2008	1. <i>beo</i> (2008) <u>Hiponimi</u> : <i>srebrnast</i> (31)**, <i>srebrn</i> (27)**, <i>biseran</i> (10), <i>beličast</i> (2) Σ70
2	<i>zelen</i>	859	
3	<i>crn</i>	622	
4	<i>plav</i>	605	
5	<i>crven</i>	547	2. <i>zelen</i> (859) <u>Hiponimi</u> : <i>bledozelen</i> (1), <i>modrozelen</i> (1), <i>svetlozelen</i> (1), <i>tamnozelen</i> (1) Σ4
6	<i>žut</i>	395	
7	<i>zlatan</i>	266	
8	<i>siv</i>	118	
9	<i>rumen</i>	90	
10	<i>mrk</i>	85	

11	<i>smeđ</i>	42	3. <i>crn</i> (622)
12	<i>braon</i>	32	<u>Hiponimi</u> : <i>čađav</i> (6), <i>crnkast</i> (4),
13	<i>plavičast</i>	31	<i>garav</i> (2), <i>sinj</i> (2)*, <i>vran</i> (1), <i>mrkli</i> (1)
14	<i>srebrnast</i>	31	Σ16
15	<i>srebrn</i>	27	4. <i>plav</i> (605)
16	<i>ljubičast</i>	21	<u>Hiponimi</u> : <i>plavičast</i> (31), <i>modar</i> (16),
17	<i>roze/roza</i>	21	<i>teget</i> (3), <i>plavkast</i> (2), <i>sinj</i> (2)*, <i>bledo-</i>
18	<i>ružičast</i>	20	<i>plav</i> (1), <i>modroplav</i> (1), <i>plavuškast</i> (1),
19	<i>crvenkast</i>	16	<i>tamnoplav</i> (1)
20	<i>modar</i>	16	Σ58
21	<i>žučkast</i>	16	5. <i>crven</i> (547)
22	<i>rujan</i>	14	<u>Hiponimi</u> : <i>rumen</i> (90), <i>crvenkast</i> (16),
23	<i>purpuran</i>	11	<i>rujan</i> (14), <i>purpuran</i> (11)*
24	<i>biseran</i>	10	Σ131
25	<i>kestenast</i>	10	6. <i>žut</i> (395)
26	<i>sivkast</i>	10	<u>Hiponimi</u> : <i>zlatan</i> (266)**, <i>žučkast</i> (16),
27	<i>zlatno-žut</i>	8	<i>zlatno-žut</i> (8), <i>zlatast</i> (6)**, <i>zlaćan</i> (2)**,
28	<i>sur</i>	7	<i>svetložut</i> (2), <i>ožuteo</i> (1), <i>požuteo</i> (1)
29	<i>zlatast</i>	6	Σ302
30	<i>narandžast</i>	6	7. <i>siv</i> (118)
31	<i>čađav</i>	6	<u>Hiponimi</u> : <i>srebrnast</i> (31)**, <i>srebrn</i> (27)**,
32	<i>violet</i>	5	<i>sivkast</i> (10), <i>sur</i> (7), <i>grao</i> (3), <i>graorast</i> (3),
33	<i>kafen</i>	5	<i>sinj</i> (2), <i>mrkosiv</i> (1), <i>pepeljast</i> (1), <i>pepe-</i>
34	<i>braonkast</i>	4	<i>ljav</i> (1)
35	<i>crnkast</i>	4	Σ86
36	<i>grao</i>	3	8. <i>smeđ</i> (42)
37	<i>graorast</i>	3	<u>Hiponimi</u> : <i>mrk</i> (85), <i>braon</i> (32), <i>keste-</i>
38	<i>teget</i>	3	<i>nast</i> (10), <i>kafen</i> (5), <i>braonkast</i> (4)
39	<i>beličast</i>	2	Σ136
40	<i>garav</i>	2	9. <i>ljubičast</i> (21)
41	<i>zlaćan</i>	2	<u>Hiponim</u> : <i>purpuran</i> (11)*, <i>violet</i> (5)
42	<i>plavkast</i>	2	Σ16
43	<i>svetložut</i>	2	

44	<i>sinj</i>	2	10. roze/roza (21) <u>Hiponim:</u> <i>ružičast</i> (20), <i>rozikast</i> (1)	$\Sigma 21$
45	<i>belo-plav</i>	1		
46	<i>bledoplav</i>	1		
47	<i>bledozelen</i>	1	11. narandžast (6) <u>Hiponim:</u> -	$\Sigma 0$
48	<i>vran</i>	1		
49	<i>zeleno-modar</i>	1		
50	<i>zeleno-plav</i>	1		
51	<i>zeleno-žut</i>	1		
52	<i>zlatno-crven</i>	1		
53	<i>žuto-zelen</i>	1		
54	<i>modroplav</i>	1		
55	<i>modrozelen</i>	1		
56	<i>mrkli</i>	1		
57	<i>mrkosiv</i>	1		
58	<i>ožuteo</i>	1		
59	<i>pepeljast</i>	1		
60	<i>pepeljav</i>	1		
61	<i>plavuškast</i>	1		
62	<i>požuteo</i>	1		
63	<i>rozikast</i>	1		
64	<i>svetlozelen</i>	1		
65	<i>tamnoplav</i>	1		
66	<i>tamnozelen</i>	1		

Tabela 7. Frekvencije naziva za boje prema DFR (1983)

Na osnovu DFR (Tabela 7) mogu se izvesti sledeći zaključci:

- (1) prvih šest mesta zauzimaju primarno-osnovni nazivi za boje *beo*, *zelen*, *crn*, *plav*, *crven* i *žut*, kao najfrekventniji koloritni nazivi;
- (2) monoleksemski nazivi koji, prema BK kategorizaciji imaju status sekundarno-osnovnih naziva (up. pododeljak 5.2.1), jesu: *siv* (osmo mesto), *smeđ* (jedanaesto mesto), *braon* (dvanaesto mesto), *ljubičast* (šesnaesto mesto), *roze/roza* (sedamnaesto mesto), *ružičast* (osamnaesto mesto) i *narandžast* (trideseto mesto);

- (3) među dvadeset pet najfrekventnijih monoleksemskih naziva, pored prethodno navedenih trinaest prideva, spadaju: *zlatan*, *rumen*, *mrk*, *plavičast*, *srebrnast*, *srebrn*, *crvenkast*, *modar*, *žućkast*, *rujan*, *purpuran*, *biseran* i *kestenast* (od sedmog do dvadeset petog mesta). Shodno napred navedenom, nijedan naziv ovde ne ispunjava kriterijume za BCT (up. Tabele 3–6);
- (4) od monoleksemskih, kognitivno relativno visoko rangiranih hromatskih naziva prema testu izdvajanja (up. Tabela 1), koji neposredno slede 11 BCT, dakle *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila* i *krem*, u DFR je naveden samo naziv *teget* (trideset osmo mesto). Stoga ni ovi nazivi ne mogu biti BCT prema DFR.

8.2.1.6. Nivo bazičnosti frekvencijski najistaknutijih monoleksemskih naziva za boje na osnovu frekvencijskih rečnika

U ovom pododeljku biće sublimirani rezultati analize podataka ekscerpiranih iz pet frekvencijskih rečnika. Ukrštajući rezultate testa izdvajanja (up. Tabela 1) s podacima o rangju hromatskih naziva za boje prema njihovim frekvencijama u pet frekvencijskih rečnika (up. Tabele 3–7), izvedeni su zaključci o trideset od ukupno šezdeset najfrekventnijih monoleksemskih naziva za boje prema testu izdvajanja (up. Tabela 8).

Osnovne nazive za boje (BCT) u srpskom jeziku treba tražiti među raspoloživim monoleksemskim hromatskim nazivima, budući da BCT ne može biti složenica (npr. *svetloplav*, *jarkocrven*, *smaragdnozelen*), niti može biti poredbena sintagma (npr. *limun-žut*, *boja cigle*).

U Tabeli 8, kolone 2–6, nisu prikazani podaci o frekvencijama naziva za boje u frekvencijskim rečnicima, već je to prikaz njihovog frekvencijskog ranga, tj. pozicije koju imaju u Tabelama 3–7. Tako, recimo, u AFRSSJ (up. Tabela 3) frekvencijski rang prideva *plav* je pet, prideva *crven* je tri, a prideva *žut* je šest.¹²⁴ Istaknutost koloritnih naziva u različitim frekvencijskim rečnicima ne može se upoređivati na osnovu njihove frekvencije. To nije opravdano zbog velikih razlika u obimu, reprezentativnosti i izbalansiranosti korpusa na kojima su različiti rečnici utemeljeni. Smatramo, međutim, da jeste opravdano upoređivati nazive za boje prema njihovom frekvencijskom rangju, dakle prema poziciji koju zauzimaju u pojedinačnim frekvencijskim rečnicima. Rezultat takvog poređenja prikazan je u posled-

¹²⁴ U testu izdvajanja učesnici su navodili oblike *plava*, *crvena* i *žuta*.

njoj, osmoj koloni u Tabeli 8, gde je naveden prosečan frekvencijski rang konkretnog naziva za boju, a koji se izračunava na osnovu pojedinačnog ranga u svakom konsultovanom frekvencijskom rečniku.

Br.	Naziv za boju	Konsultovani frekvencijski rečnici i tabelarni prikazi					
		AFRSSJ Tabela 3	FRBU Tabela 4	FRSSJ Tabela 5	FRTM Tabela 6	DFR Tabela 7	Prosečan frekvencijski rang
		1	2	3	4	5	6
1	<i>plav</i>	5	2	3	4	4	3,6
2	<i>crven</i>	3	3	6	6	5	4,6
3	<i>žut</i>	6	7	5	10	6	6,8
4	<i>zelen</i>	4	4	4	5	2	3,8
5	<i>ljubičast</i>	17	13	16	21	16	16,6
6	<i>crn</i>	1	1	2	2	3	1,8
7	<i>beo</i>	2	5	1	3	1	2,4
8	<i>siv</i>	10	6	7	8	8	7,8
9	<i>narandžast</i>	26	15	26	27	30	24,8
10	<i>roza/roze</i>	-	-	44	20	17	27,0** ¹²⁵
11	<i>braon</i>	-	12	11	-	12	11,7**
12	<i>bordo</i>	-	30	-	-	-	? ***
13	<i>smeđ</i>	27	11	-	22	11	17,7*
14	<i>zlatan</i>	7	8	8	1	7	6,2
15	<i>oker</i>	-	35	62	-	-	?***
16	<i>srebrn</i>	8	21	42	13	15	19,8
17	<i>bež</i>	-	-	-	-	-	-
18	<i>tirkizan</i>	-	-	-	-	-	-

¹²⁵ Zvezdice uz nazive za boje treba tumačiti na sledeći način:

* Prosečan frekvencijski rang naziva *smeđ* i *bakaran* izračunat je na osnovu četiri rečnika;

** Prosečan frekvencijski rang naziva *roze/roza*, *braon* i *teget* izračunat je na osnovu tri rečnika;

*** Prosečan frekvencijski rang nije naveden za: (a) *bordo* i *lila* (navedeni su u samo jednom frekvencijskom rečniku) i (b) *oker* (naveden je u samo dva konsultovana frekvencijska rečnika). Uzorak ni u jednom slučaju nije dovoljno reprezentativan za izračunavanje frekvencijskog ranga.

19	<i>teget</i>	-	33	45	-	38	38,7**
20	<i>lila</i>	-	-	48	-	-	?***
21	<i>krem</i>	-	-	-	-	-	-
22	<i>ciklama</i>	-	-	-	-	-	-
23	<i>pink</i>	-	-	-	-	-	-
24	<i>bronzan</i>	-	-	-	-	-	-
25	<i>maslinast</i>	-	-	-	-	-	-
26	<i>ružičast</i>	15	14	19	18	20	17,2
27	<i>purpuran</i>	54	9	24	12	11	22
28	<i>magenta</i>	-	-	-	-	-	-
29	<i>bakaran</i>	22	24	51	38	-	33,75*
30	<i>modar</i>	11	22	9	14	20	13,2

Tabela 8. Monoleksemski nazivi za boje prema testu izdvajanja i frekvencijskom rang u srpskim frekvencijskim rečnicima

Na osnovu Tabele 8 može se zaključiti sledeće:

- (1) hromatski nazivi se razlikuju kako prema prosečnom frekvencijskom rang, tako i prema broju frekvencijskih rečnika u kojima su navedeni. Prosečan frekvencijski rang naziva za boje koji su navedeni u najmanje četiri rečnika je: -
 - (a) *crn* (prvo mesto, frekv. rang 1,8),¹²⁶ *beo* (drugo mesto, frekv. rang 2,4), *plav* (treće mesto, frekv. rang 3,6), *zelen* (četvrto mesto, frekv. rang 3,8), *crven* (peto mesto, frekv. rang 4,6), *zlatan* (šesto mesto, frekv. rang 6,2), *žut* (sedmo mesto, frekv. rang 6,8), *siv* (osmo mesto, frekv. rang 7,8), *modar* (deveto mesto, frekv. rang 13,2),¹²⁷ *ljubičast* (deseto mesto, frekv. rang 16,6), *ružičast*

¹²⁶ Broj u zagradi iza naziva za boju označava prosečan frekvencijski rang prema Tabeli 8.

¹²⁷ Relativno visok prosečan frekvencijski rang prideva *modar/modra* podseća na fenomen koji je uočen u nekim slovenskim jezicima (ruski, ukrajinski, beloruski i poljski), nekim mediteranskim jezicima (italijanski, grčki i turski) i dr. (up. Krimer-Gaborović 2014b: 248–249) Navedeni jezici imaju: (1) dva osnovna naziva koji imenuju BCC ‘plava’ ili (2) uz jedan osnovni, imaju najmanje još jedan kognitivno vrlo istaknuti naziv za ‘plavu’ boju. U srpskom jeziku pored leksema *plav*, koja pokriva ceo spektar ‘plave’ boje, tamni deo spektra imenuje leksema *modar*, a prema testovima izdvajanja danas sve učestalije leksema *teget* (up. Tabela 1). U najkraćem, u skladu s podacima dobijenim na osnovu testova izdvajanja, *teget* u skorije vreme sve više potiskuje *modar*, koji i dalje dominira u literarnim tekstovima.

(jedanaesto mesto, frekv. rang 17,2), *smeđ* (dvanaesto mesto, frekv. rang 17,7), *srebrn* (trinaesto mesto, frekv. rang 19,8), *purpuran* (četnaesto mesto, frekv. rang 22) i *narandžast* (petnaesto mesto, frekv. rang 24,8). U komentarima uz Tabele 3–7 već su bili izneti razlozi zbog čega *zlatan*, *modar*, *srebrn*, *purpuran* i *bakaran* ne mogu biti BCT. Frekvencijski rang naziva *crn*, *beo*, *plav*, *zelen*, *crven*, *žut*, *siv*, *ljubičast* i *narandžast* potvrđuje da to jesu osnovni nazivi za boje (BCT). Istovremeno, treba istaći da je visoka frekvencija prideva *zlatan* uticala na nešto nižu frekvenciju prideva *žut*¹²⁸;

- (b) za razliku od testa izdvajanja, gde su dubletni oblici *roze/roza* zbog svoje kognitivne istaknutosti naznačeni kao mogući BCT, u frekvencijskim rečnicima sinonim *ružičast* ima viši frekvencijski rang. Uz to, *ružičast* se spominje u svih pet frekvencijskih rečnika, za razliku od *roze/roza* navedenih u samo tri rečnika. Kod sinonima *smeđ* i *braon*, pridev *braon* je kognitivno nešto istaknutiji od *smeđ* (up. Tabela 1). U Tabeli 8 *braon* se prema prosečnom frekvencijskom rangju takođe nalazi ispred *smeđ*, mada se *smeđ* spominje u četiri, a *braon* u samo tri frekvencijska rečnika;
- (2) hromatski nazivi *bež*, *tirkizan*, *krem*, *ciklama*, *pink*, *bronzan*, *maslinast* i *magenta* ne mogu biti BCT, pošto nisu navedeni ni u jednom frekvencijskom rečniku. Uprkos relativno visokoj kognitivnoj istaknutosti, navedeni pridevi, kao i već spomenuti *bordo*, *lila* i *oker*, spadaju među neosnovne nazive za boje, tj. hiponimi su od nekog BCT;
- (3) na temelju podataka iz pet frekvencijskih rečnika proizilazi da u srpskom jeziku postoji 11 BCT, tj. *crn*, *beo*, *plav*, *zelen*, *crven*, *žut*, *siv*, *ljubičast*, *ružičast*, *braon/smeđ* i *narandžast*.

8.2.2. Frekvencije naziva za boje u korpusima savremenog srpskog jezika

Neadekvatna reprezentativnost, izbalansiranost, te sinhronost pretraženih frekvencijskih rečnika uslovlila je dopunu prethodno izloženih poda-

¹²⁸ Kako to obrazlaže Steinvall (2001: 68–69), ovde je reč o fenomenu koji se javlja u više jezika (pored engleskog i u francuskom, nemačkom, španskom, ruskom i dr.).

taka o frekvencijama leksema kojima se imenuju boje sa podacima iz nekoliko korpusa tekstova. To su: (1) elektronski korpus savremenog srpskog jezika (SrpKor), (2) korpus tekstova iz subotnjeg dodatka „Kultura, umetnost i nauka” dnevnog lista „Politika” (skrać. PKUN) i (3) korpus tekstova iz nedeljnog dodatka „Magazin” dnevnog lista „Politika” (skrać. PM).

8.2.2.1. Frekvencije naziva za boje u SrpKor

Elektronski korpus savremenog srpskog jezika (SrpKor) sadrži oko 122 miliona reči. Ekscerpiran je iz književno-umetničkih tekstova srpskih pisaca 20. i 21. veka, naučnih i naučno-popularnih tekstova koji pripadaju različitim domenima (prirodne i društvene nauke), administrativnih tekstova, te tekstova opšte tematike. Potonje sačinjavaju članci iz dnevnog lista „Politika” (2000–2002, 2005–2010), tekstovi objavljeni u periodu 1991–2002. godina u časopisima „Danica”, „Ebit”, „Economist”, „Glasnik”, „Nin”, „Ilustrovan Politika”, „Kalibar”, „Moje srce”, „Mostovi”, „Pravoslavlje”, „Svet”, „Teološki pogledi”, „Trn”, „Viva” i „Republika”, tekstovi s internet portala „Peščanik” (2011–2012), vesti agencije „Tanjug” (1995–1996), feljtoni objavljeni u dnevnim listovima „Politika” (2001–2003), „Večernje novosti” (2008–2011) i „Danas” (2002–2006). Tekstovi uneti u korpus delom su i prevodi (većinom je reč o književno-umetničkim tekstovima, dok su u manjem obimu zastupljeni prevodi opštih tekstova). Iz SrpKor izdvojeno je sedamdeset hromatskih prideva.

Pridevi za označavanje boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije
Br.	Naziv za boju	F	1. <i>crn</i> (52791) <u>Hiponimi:</u> <i>pocrneo</i> (133), <i>vran</i> (86), <i>garav</i> (36), <i>sinj</i> (31)*, <i>crnkast</i> (13), <i>(crn kao) čađ</i> (3) Σ302
1	<i>crn</i>	52791 ¹²⁹	
2	<i>crven</i>	32964	
3	<i>beo</i>	25816	
4	<i>plav</i>	7516	
5	<i>zelen</i>	6187	
6	<i>žut</i>	5277	

¹²⁹ Za razliku od preostalih šezdeset sedam hromatskih naziva, kod prideva *crn*, *crven* i *beo* frekvencija je, zbog prevelikog obima navedenih odrednica, obuhvatila još antroponime i toponime s datim nazivima za boje.

7	<i>pink</i>	1237	2. crven (32964) <u>Hiponimi:</u> <i>rumen</i> (484), <i>riđ</i> (332)*, <i>pocrveneo</i> (253), <i>purpuran</i> (215)*, <i>crvenkast</i> (177), <i>bordo</i> (85), <i>rujan</i> (49), <i>grimizan</i> (38)*, <i>sk(e)rletan</i> (23)*, <i>bronzane boje</i> (11), <i>bakarne boje</i> (8) Σ1675
8	<i>siv</i>	956	
9	<i>ružičast</i>	837	3. beo (25816) <u>Hiponimi:</u> <i>beličast</i> (117), <i>srebrn(k)ast</i> (117)***, <i>pobeleo</i> (45), <i>srebrn</i> (45)***, <i>biserna</i> (20), <i>izbeleo</i> (1) Σ345
10	<i>ljubičast</i>	763	
11	<i>mrk</i>	651	4. plav (7516) <u>Hiponimi:</u> <i>modar (modri)</i> (464), <i>plavičast</i> (104), <i>azuran</i> (87), <i>plavkast</i> (65), <i>sinj</i> (31)*, <i>poplaveo</i> (14), <i>cijan</i> (2)* Σ767
12	<i>rumen</i>	484	
13	<i>modar (modri)</i>	464	5. zelen (6187) <u>Hiponimi:</u> <i>zelenkast</i> (149), <i>smaragdan</i> (47)***, <i>maslinast</i> (41)*, <i>pozeleneo</i> (19) Σ256
14	<i>smeđ</i>	398	
15	<i>riđ</i>	332	6. žut (5277) <u>Hiponimi:</u> <i>riđ</i> (332)*, <i>zlatan</i> (307)***, <i>žučkast</i> (214), <i>požuteo</i> (194), <i>zlatast</i> (78)***, <i>oker</i> (67)*, <i>zlaćan</i> (20)** Σ1212
16	<i>zlatan</i>	307	
17	<i>braon</i>	291	
18	<i>roze/roza</i>	280	
19	<i>pocrveneo</i>	253	
20	<i>purpuran</i>	215	
21	<i>žučkast</i>	214	
22	<i>požuteo</i>	194	
23	<i>crvenkast</i>	177	
24	<i>zelenkast</i>	149	
25	<i>pocrneo</i>	133	
26	<i>beličast</i>	117	
27	<i>srebrn(k)ast</i>	117	
28	<i>srebrnast</i>	108	
29	<i>plavičast</i>	104	
30	<i>sivkast</i>	92	
31	<i>azuran</i>	87	
32	<i>vran</i>	86	
33	<i>bordo</i>	85	
34	<i>zlatast</i>	78	
35	<i>oker</i>	67	
36	<i>kestenjast</i>	65	
37	<i>plavkast</i>	65	
38	<i>sur</i>	62	
39	<i>pepeljast</i>	52	

40	<i>rujan</i>	49	7. siv (956) <u>Hiponimi</u> : <i>sed</i> (496)*, <i>srebrnast</i> (108)**, <i>sivkast</i> (92), <i>sur</i> (62)*, <i>pepeljast</i> (52)**, <i>srebr(e)n</i> (45)**, <i>posiveo</i> (40), <i>sinj</i> (31)*, <i>pepeljav</i> (11)**, <i>grao(rast)</i> (10) $\Sigma 947$
41	<i>krem</i>	48	
42	<i>smaragdan</i>	47	8. ružičast (837) <u>Hiponimi</u> : <i>pink</i> (1237), <i>roze/roza</i> (280), <i>rozikast</i> (9) $\Sigma 1526$
43	<i>pobeleo</i>	45	
44	<i>srebr(e)n</i>	45	9. ljubičast (763) <u>Hiponimi</u> : <i>purpuran</i> (215)*, <i>sk(e)rle-</i> <i>tan</i> (23)*, <i>lila boja</i> (10), <i>violetan</i> (5), <i>indigo boja</i> (3) $\Sigma 256$
45	<i>maslinast</i>	41	
46	<i>posiveo</i>	40	10. smeđ (398) <u>Hiponimi</u> : <i>mrk</i> (651)*, <i>braon</i> (291), <i>oker</i> (67)*, <i>kaki</i> (30), <i>braonkast</i> (26), <i>drap</i> (10), <i>boja kafe</i> (5) $\Sigma 1080$
47	<i>grimizan</i>	38	
48	<i>garav</i>	36	11. narandžast (10) <u>Hiponimi</u> : <i>riđ</i> (332)* $\Sigma 332$
49	<i>sinj</i>	31	
50	<i>kaki boja/boje</i>	30	
51	<i>braonkast</i>	26	
52	<i>sk(e)rletan</i>	23	
53	<i>biserna</i>	20	
54	<i>zlaćan</i>	20	
55	<i>pozeleneo</i>	19	
56	<i>poplaveo</i>	14	
57	<i>crnkast</i>	13	
58	<i>bronzane boje</i>	11	
59	<i>pepeljav</i>	11	
60	<i>narandžast</i>	10	
61	<i>lila boja</i>	10	
62	<i>grao(rast)</i>	10	
63	<i>drap</i>	10	
64	<i>rozikast</i>	9	
65	<i>bakarne boje</i>	8	
66	<i>violetan</i>	5	
67	<i>boja kafe</i>	5	
68	<i>indigo boja</i>	3	
69	<i>crno/crna/ umrljan od čađi</i>	3	
70	<i>cijan boje</i>	2	

Tabela 9. Frekvencije naziva za boje prema SrpKor (2013)

Na osnovu podataka iz SrpKor (up. Tabela 9), mogu se izvući sledeći zaključci:

- (1) devet od jedanaest naziva za boje, koji su na osnovu testa izdvajanja navedeni kao BCT (up. pododeljak 8.1.1), prema svojim frekvencijama rangirani su pri samom vrhu Tabele 9. Od toga prvih šest prideva čine grupu primarno-osnovnih naziva za boje, tj. *crn*, *crven*, *beo*, *plav*, *zelen* i *žut*. Slede ih pridevi *siv*, *ružičast* (umesto dubletnih oblika i sinonima *roze/roza* na osamnaestom mestu) i *ljubičast*, dakle tri sekundarno-osnovna naziva za boje (od devetog do jedanaestog mesta). U potonju grupu spadaju još *smeđ* (četnaesto mesto) i *braon* (sedamnaesto mesto), oba kao generička imena BCC 'braon'. Pridev *narandžast* koji je prema testu izdvajanja takođe sekundarno-osnovni naziv, ovde je izrazito nisko pozicioniran (šezdeseto mesto);
- (2) *pink* (sedmo mesto),¹³⁰ *mrk* (jedanaesto mesto), *rumen* (dvanaesto mesto), *modar/modri* (trinaesto mesto), *riđ* (petnaesto mesto), *zlatan* (šesnaesto mesto), *pocrveneo* (devetnaesto mesto), *purpuran* (dvadeseto mesto), *žučkast* (dvadeset prvo mesto), *požuteo* (dvadeset drugo mesto), *crvenkast* (dvadeset treće mesto) i *zelenkast* (dvadeset četvrto mesto), predstavljaju preostalih dvanaest najistaknutijih monoleksemskih naziva (od ukupno dvadeset pet). Napred je već bilo objašnjeno zbog čega nijedan od ovde navedenih naziva ne može biti BCT (svaki je hiponim od nekog BCT);
- (3) monoleksemski nazivi, koji su prema testu izdvajanja kognitivno relativno visoko rangirani (odmah iza 11 BCT) (up. Tabela 1), tj. *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila* i *krem* u SrpKor imaju vrlo nisku frekvenciju pojavljivanja, i to *bordo* (trideset treće mesto), *oker* (trideset peto mesto), *krem* (četdeset prvo mesto) i *lila (boja)* (šezdeset prvo mesto). Stoga ni ovi nazivi ne mogu biti BCT, što se odnosi i na nazive *bež*, *tirkizan* i *teget*, kojih u Tabeli 9 i nema.

8.2.2.2. Frekvencije naziva za boje u korpusu PKUN

Od specifičnih tekstualnih korpusa, najpre su Tabeli 10 prikazane frekvencije naziva za boje ekscerpirane iz subotnjeg dodatka „Kultura, umet-

¹³⁰ Visoka frekvencija prideva *pink* prevashodno je posledica medijske zastupljenosti „Televizije Pink” i njenih programa i sadržaja.

nost i nauka” dnevnog lista „Politika” (skrać. PKUN). Korpus je utemeljen na 52 izdanja subotnjeg dodatka, tj. jednogodišnjem kompletu (13. februar 2021 – 5. mart 2022), s tim što su umesto tri nedostajuća broja, i to br. 14 (17. jul 2021), br. 15 (24. jul 2021) i br. 27 (16. oktobar 2021), obrađena tri broja iz 2022. godine, i to br. 45 (19. februar 2022), br. 46 (26. februar 2022) i br. 47 (5. mart 2022). Gruba procena je da ovaj korpus sadrži preko 800.000 reči. Iz PKUN je izdvojeno ukupno pedeset tri naziva za boje.

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije
Br.	Naziv za boju	F	
1	<i>beo</i>	149	1. beo (149) <u>Hiponimi</u> : <i>sed</i> (5)*, <i>srebrn</i> (4)**, <i>beličast</i> (1), <i>krem</i> (1)* Σ11
2	<i>crn</i>	125	
3	<i>crven</i>	88	
4	<i>zlatan</i>	53	2. crn (125) <u>Hiponimi</u> : <i>mrk</i> (3), <i>vran</i> (1) Σ4
5	<i>plav</i>	50	
6	<i>zelen</i>	44	3. crven (88) <u>Hiponimi</u> : <i>purpuran</i> (6)*, <i>crvenkast</i> (3), <i>jar-kocrven</i> (2), <i>riđ</i> (2)*, <i>rujan</i> (1), <i>skerletan</i> (1)* Σ15
7	<i>siv</i>	42	
8	<i>žut</i>	32	
9	<i>ružičast</i>	9	4. plav (50) <u>Hiponimi</u> : <i>tamnoplav</i> (4), <i>azuran</i> (3), <i>plav(ič)((k))ast</i> (3), <i>modar</i> (2), <i>svetloplav</i> (1), <i>tirkizan</i> (1)* Σ14
10	<i>narandžast</i>	7	
11	<i>purpuran</i>	6	
12	<i>ljubičast</i>	5	5. zelen (44) <u>Hiponimi</u> : <i>tamnozelen</i> (2), <i>drečavozelen</i> (2), <i>svetlozelen</i> (1), <i>tirkizan</i> (1) Σ6
13	<i>sed</i>	5	
14	<i>smeđ</i>	4	
15	<i>srebrn</i>	4	6. siv (42) <u>Hiponimi</u> : <i>srebrn</i> (4)**, <i>metalik siva</i> (2), <i>sivkast</i> (2), <i>graorast</i> (1) Σ9
16	<i>tamnoplav</i>	4	
17	<i>boja sleza</i>	4	
18	<i>azuran</i>	3	
19	<i>bež</i>	3	
20	<i>mrk</i>	3	
21	<i>oker</i>	3	
22	<i>plav(ič)((k))ast</i>	3	

23	<i>požuteo</i>	3	7. žut (32) <u>Hiponimi:</u> <i>zlatan</i> (53)***, <i>oker</i> (3)*, <i>požuteo</i> (3), <i>žučkast</i> (2), <i>boja jantara</i> (2)*, <i>riđ</i> (2)*,	Σ65
24	<i>roze</i>	3		
25	<i>crvenkast</i>	3		
26	<i>drečavonaran-džast</i>	3		
27	<i>boja kože</i>	2		
28	<i>braon</i>	2	8. ružičast (9) <u>Hiponimi:</u> <i>boja sleza</i> (4)*, <i>roze</i> (3), <i>neon roze</i> (1)	Σ8
29	<i>žučkast</i>	2		
30	<i>jarkocrven</i>	2	9. narandžast (7) <u>Hiponimi:</u> <i>drečavonaranđast</i> (3), <i>riđ</i> (2)*, <i>svetlonaranđasta</i> (1)	Σ6
31	<i>boja jantara</i>	2		
32	<i>metalik siva</i>	2		
33	<i>modar</i>	2	10. ljubičast (5) <u>Hiponimi:</u> <i>purpuran</i> (6)*, <i>boja sleza</i> (4), <i>svetloljubičast</i> (2)	Σ12
34	<i>riđ</i>	2		
35	<i>svetloljubičast</i>	2	11. smeđ (4) <u>Hiponimi:</u> <i>mrk</i> (3), <i>oker</i> (3)*, <i>braon</i> (2), <i>boja kože</i> (2), <i>boja jantara</i> (2)*, <i>riđ</i> (2)*, <i>krem</i> (1)*, <i>tamnobraon</i> (1), <i>žutobraon</i> (1)	Σ17
36	<i>sivkast</i>	2		
37	<i>tamnozelen</i>	2		
38	<i>graorast</i>	2		
39	<i>krem</i>	2		
40	<i>drečavozelen</i>	2		
41	<i>svetloplav</i>	2		
42	<i>rujan</i>	1		
43	<i>beličast</i>	1		
44	<i>vran</i>	1		
45	<i>sinj</i>	1		
46	<i>skerletan</i>	1		
47	<i>svetlozelen</i>	1		
48	<i>tamnobraon</i>	1		
49	<i>tirkizan</i>	1		
50	<i>neon roze</i>	1		
51	<i>boja rđe</i>	1		
52	<i>žutobraon</i>	1		
53	<i>svetlonaranđasta</i>	1		

Tabela 10. Frekvencije naziva za boje prema PKUN

Na osnovu podataka iz PKUN (up. Tabela 10) proizilazi sledeće:

- (1) nazivi za boje koji su prema testu izdvajanja navedeni kao 11 BCT (up. Tabela 1), u PKUN spadaju među četrnaest najfrekventnijih naziva. Istovremeno, u PKUN naziv *smeđ* znatno je frekventniji od sinonima *braon*, a naziv *ružičast* znatno je frekventniji od sinonima *roze*. Hromatski pridevi *zlatan*, *purpuran* i *sed* preostala su tri naziva od četrnaest najviše pozicioniranih, no u svetlu gornjih navoda nijedan ne može biti BCT;
- (2) monoleksemski pridevi koji su prema testu izdvajanja kognitivno uzev rangirani relativno visoko, u PKUN imaju bilo izrazito nisku frekvenciju pojavljivanja – *oker*, *krem*, *tirkizan*, ili nisu navedeni – *bordo*, *bež*, *lila*, *ciklama*, *pink*. Stoga se ovi nazivi takođe ne mogu smatrati BCT.

8.2.2.3. Frekvencije naziva za boje u korpusu PM

Tekstovi iz „Magazina”, nedeljnog dodatka dnevnog lista „Politika”, drugi su novinski korpus iz kojeg su ekscerpirane frekvencije naziva za boje (up. Tabela 11). Politikin „Magazin” (ili skrać. PM) na popularan način obrađuje turizmološke, istorijske, geografske, kulinarske, zdravstvene, modne i druge teme. Korpus obuhvata pedeset dva broja (jednogodišnji komplet izdanja PM), pri čemu su umesto dva nedostajuća broja, i to 3. januar i 14. februar 2021. godine, obrađeni brojevi od 9. i 16. januara 2022. godine. Gruba procena je da PM sadrži više od 600.000 reči, od čega pedeset pet različitih hromatskih naziva.

Pridevi za boje prema opadajućoj frekvenciji F			Kategorizacija hromatskih prideva prema BK kriterijumima i prema kriterijumu frekvencije
Br.	Naziv za boju	F	1. beo (bijel) (539) <u>Hiponimi</u>: <i>srebrn</i> (4)**, <i>snežnobeo</i> (2), <i>blistavobela</i> (2), <i>beličast</i> (1) Σ9
1	<i>beo (bijel)</i>	539	
2	<i>crn</i>	382	
3	<i>zelen</i>	152	
4	<i>crven</i>	128	
5	<i>žut</i>	68	
6	<i>plav</i>	45	

7	<i>zlatan</i>	32	2. crn (382)	
8	<i>siv</i>	31	<u>Hiponimi:</u> <i>mrkli</i> (6)	
9	<i>smeđ</i>	18		Σ6
10	<i>ljubičast</i>	12	3. zelen (152)	
11	<i>narandžast</i>	12	<u>Hiponimi:</u> <i>tirkizan</i> (6)*, <i>tamnozelen</i> (4),	
12	<i>ružičast</i>	8	<i>svetlozelen</i> (2), <i>modrozelen</i> (2),	
13	<i>mrk</i>	6	<i>zelenkast</i> (1), <i>bledozelen</i> (1)	Σ16
14	<i>mrkli</i>	6	4. crven (128)	
15	<i>rumen</i>	6	<u>Hiponimi:</u> <i>rumen</i> (6), <i>crvenkast</i> (5), <i>jarko-</i>	
16	<i>tirkizan</i>	6	<i>crven</i> (5), <i>purpuran</i> (2)*, <i>tamnocrven</i> (1),	
17	<i>jarkocrven</i>	5	<i>rujan</i> (1), <i>grimizan</i> (1)*, <i>bordo</i> (1), <i>tamno-</i>	
18	<i>crvenkast</i>	5	<i>bordo</i> (1), <i>mrkocrven</i> (1)	Σ24
19	<i>plavičast</i>	4	5. žut (68)	
20	<i>požuteo</i>	4	<u>Hiponimi:</u> <i>zlatan</i> (53)**, <i>požuteo</i> (4),	
21	<i>srebrn</i>	4	<i>žučkast</i> (3), <i>oker</i> (3)*, <i>zlatast</i> (2)**,	
22	<i>tamnozelen</i>	4	<i>okerastožut</i> (1), <i>bledožut</i> (1)	Σ67
23	<i>braon</i>	3	6. plav (45)	
24	<i>žučkast</i>	3	<u>Hiponimi:</u> <i>tirkizan</i> (6)*, <i>plavičast</i> (4),	
25	<i>oker</i>	3	<i>teget</i> (3), <i>tamnoplav</i> (3), <i>svetloplav</i> (2),	
26	<i>roze</i>	3	<i>modar</i> (2)	Σ20
27	<i>tamnoplav</i>	3	7. siv (31)	
28	<i>teget</i>	3	<u>Hiponimi:</u> <i>srebrn</i> (4)**, <i>sivkast</i> (2),	
29	<i>zlatast</i>	2	<i>pepeljast</i> (1)	Σ7
30	<i>lila</i>	2	8. smeđ (18)	
31	<i>modar</i>	2	<u>Hiponimi:</u> <i>mrk</i> (6), <i>braon</i> (3), <i>oker</i> (3)*,	
32	<i>modrozelen</i>	2	<i>bademast</i> (1)	Σ13
33	<i>purpuran</i>	2	9. ljubičast (12)	
34	<i>sivkast</i>	2	<u>Hiponimi:</u> <i>lila</i> (2), <i>purpuran</i> (2)*,	
35	<i>svetlozelen</i>	2	<i>grimizan</i> (1)*	Σ5
36	<i>svetloplav</i>	2	10. narandžast (12)	
37	<i>snežnoceo</i>	2	<u>Hiponimi:</u> <i>vatrenonarandžast</i> (1)	Σ1
38	<i>bledoružičast</i>	2		
39	<i>okerastožut</i>	2		

40	<i>blstavobela</i>	2	11. ružičast (9) <u>Hiponimi:</u> <i>roze</i> (3), <i>bledoružičast</i> (2), <i>bledoroze</i> (1), <i>pink</i> (1) Σ7
41	<i>pink</i>	1	
42	<i>bademast</i>	1	
43	<i>zelenkast</i>	1	
44	<i>tamnobordo</i>	1	
45	<i>vatrenonarandžast</i>	1	
46	<i>bledoroze</i>	1	
47	<i>beličast</i>	1	
48	<i>bledozelen</i>	1	
49	<i>bordo</i>	1	
50	<i>grimizan</i>	1	
51	<i>mrkocrven</i>	1	
52	<i>pepeljast</i>	1	
53	<i>rujan</i>	1	
54	<i>bledožut</i>	1	
55	<i>tamnocrven</i>	1	

Tabela 11. Frekvencije naziva za boje prema PM

Na osnovu podataka iz PM (up. Tabela 11), može se zaključiti sledeće:

- (1) zajedno s nazivom *zlatan* (sedmo mesto) koji, kako je to ranije obrazloženo, ne može biti BCT, jedanaest naziva za boje koji su prema testu izdvajanja navedeni kao BCT, zauzimaju prvih dvanaest mesta u PM. Ovde je takođe dominantan BCT *smeđ* (umesto sinonima *braon*), te BCT *ružičast* (umesto sinonima *roze*);
- (2) drugi, kognitivno vrlo istaknuti monoleksemski nazivi (up. Tabela 1) imaju bilo vrlo nisku frekvenciju navođenja – *oker*, *teget*, *lila*, *pink* i *bordo*, ili nisu navedeni – *bež*, *krem* i *ciklama*. Stoga ih ne možemo smatrati osnovnim nazivima za boje. Izuzetak je donekle pridev *tirkizan* (šesnaesto mesto), koji se u PM prilično učestalo pojavljuje što, međutim, nije potvrđeno u drugim korpusima.

8.2.2.4. Osnovni nazivi za boje u korpusima srpskog jezika

U ovom pododeljku sažimamo i analiziramo podatke o srpskim nazivima za boje u tri korpusa (SrpKor, PKUN i PM). U najkraćem, u Tabeli 12 ukršteni su podaci preuzeti iz Tabele 1 (test izdvajanja) sa podacima iz Tabela 9, 10 i 11, o frekvencijskom rangju obrađenih hromatskih naziva. U Tabeli 12 je, slično kao i u Tabeli 8, prikazano trideset najfrekventnijih monoleksemskih naziva za boje, među kojima treba tražiti srpske BCT.

U Tabeli 12, u kolonama 2, 3 i 4, nisu prikazani podaci o frekvencijama iz korpusa (Tabele 9–11), već su to podaci o frekvencijskom rangju ili poziciji koju konkretni nazivi za boje zauzimaju u navedenim tabelama. Ne upoređuju se, dakle, frekvencije hromatskih naziva, već njihovi frekvencijski rangovi. Rezultati poređenja prikazani su u poslednjoj, petoj koloni, gde je naveden prosečan frekvencijski rang izračunat na osnovu pojedinačnih rangova u svakom od tri korpusa (up. Tabele 9–11).

Br.	Naziv za boju	Korpusi i tabelarni prikazi			
		SrpKor Tabela 9	PKUN Tabela 10	PM Tabela 11	Prosečan frekvencijski rang
	1	2	3	4	5
1	<i>plav</i>	4	5	6	5
2	<i>crven</i>	2	3	4	3
3	<i>žut</i>	6	8	5	6,3
4	<i>zelen</i>	5	6	3	4,7
5	<i>ljubičast</i>	10	12	10	10,7
6	<i>crn</i>	1	2	2	1,7
7	<i>beo</i>	3	1	1	1,7
8	<i>siv</i>	8	7	8	7,7
9	<i>narandžast</i>	60	10	11	27
10	<i>roze/roza</i>	18	24	26	22,7
11	<i>braon</i>	17	28	23	22,7
12	<i>bordo</i>	33	-	49	27,3
13	<i>smeđ</i>	14	14	9	12,3
14	<i>zlatan</i>	16	4	7	9
15	<i>oker</i>	35	21	25	27

16	<i>srebrn</i>	44	15	21	26,7
17	<i>bež</i>	-	-	-	-
18	<i>tirkizan</i>	-	49	16	32,5
19	<i>teget</i>	-	-	28	?
20	<i>lila</i>	61	-	30	45,5
21	<i>krem</i>	41	39	-	40
22	<i>ciklama</i>	-	-	-	-
23	<i>pink</i>	7	-	41	24
24	<i>bronzan</i>	58	-	-	?
25	<i>maslinast</i>	45	-	-	?
26	<i>ružičast</i>	9	9	12	10
27	<i>purpuran</i>	20	11	33	21,3
28	<i>magenta</i>	-	-	-	-
29	<i>bakaran</i>	8	-	-	?
30	<i>modar</i>	13	33	31	25,7

Tabela 12. Monoleksemski nazivi za boje prema testu izdvajanja i srpskim frekvencijskim rečnicima i korpusima

Na osnovu podataka iz Tabele 12 može se zaključiti sledeće:

- (1) nazivi za boje iz Tabele 12, prema prosečnom frekvencijskom rang-u, imaju sledeći raspored: 1 i 2. *crn* (1,7) i *beo* (1,7), 3. *crven* (3), 4. *zelen* (4,7), 5. *plav* (5), 6. *žut* (6,3). Ovih šest prideva su primarno-osnovni nazivi za boje. Slede ih nazivi: 7. *siv* (7,7), 8. *zlatan* (9), 9. *ružičast* (10), 10. *ljubičast* (10,7) i 11. *smeđ* (12,3). Ukoliko se izuzme naziv *zlatan*, koji prema šestom BK kriterijumu ne može biti BCT (označava boju i materijal), potonja grupa prideva predstavlja sekundarno-osnovne nazive za boje. Ovde takođe dominiraju BCT *smeđ* (umesto sinonima *braon*) i BCT *ružičast* (umesto sinonima *roze/roza*). Od sekundarno-osnovnih naziva za boje, svrstanih među prvih jedanaest naziva (Tabela 1), nedostaje samo pridev *narandžast* (koji sa *oker* deli 18. i 19. mesto, frekv. rang 27);
- (2) primarno- i sekundarno-osnovne nazive za boje slede pridevi: 12. *purpuran* (21,3), 13 i 14. *roze/roza* i *braon* (po 22,7), 15. *pink* (24), 16. *modar* (25,7), 17. *srebrn* (26,7), 18. i 19. *narandžast* i *oker* (po 27), 20. *bordo* (27,3), 21. *tirkizan* (32,5) i 22. *lila* (45,5). S izuzet-

kom naziva *narandžast*, koji prema kognitivnoj istaknutosti u testu izdvajanja zauzima deveto mesto (up. Tabela 1), te naziva *roze/roza* (sinonima od naziva *ružičast*) i *braon* (sinonima od naziva *smeđa*), nijedan drugi pridev ne može se smatrati BCT nazivom. Prema prosečnom frekvencijskom rangui, BCT svakako ne mogu biti ni *bež*, *ciklama*, *magenta* (u Tabeli 12 nisu navedeni), kao ni *bronzan*, *mašlinast*, *bakaran*, koji su navedeni u samo jednom od tri konsultovana korpusa;

- (3) na osnovu ovde izložene analize srpskih prideva za obeležavanje boja ekscerpiranih iz tri korpusa, proizilazi da su primarno-osnovni nazivi za boje *crn*, *beo*, *crven*, *zelen*, *plav* i *žut*, a da su sekundarno-osnovni nazivi za boje *siv*, *ružičast*, *ljubičast*, *smeđ* i *narandžast*.

8.3. Univerzalne i kulturno specifične karakteristike srpskih hromatskih naziva

Pojam osnovni naziv za boju (BCT) postao je opšteprihvaćen. Obuhvata koloritne nazive koji se ističu u odnosu na sve druge, neosnovne hromatske nazive (eng. *non-BCT*) (up. pododeljak 5.2.1).

Ukupan broj BCT nije velik, ali su svi oni dobro poznati većini izvornih govornika jednog jezika. Reč je o nazivima za boje koji se upotrebljavaju frekventnije od neosnovnih koloritnih naziva, i to kako u svom doslovnom značenju, da se opiše boja prirodnih i veštačkih entiteta, tako i u prenesenim značenjima. Ukratko, skup osnovnih naziva za boje obuhvata najmanji mogući broj koloritnih naziva kojima se može opisati celokupni prostor boja (Jakovljević 2018: 22).

Osim podele na BCT i non-BCT, uobičajena je još podela samih BCT na: (1) izrazitije bazične, tj. primarno-osnovne hromatske nazive (*beo*, *crn*, *crven*, *žut*, *zelen* i *plav*) i (2) slabije bazične, tj. sekundarno-osnovne hromatske nazive (*braon/smeđ*, *ljubičast*, *roze/roza*//*ružičast*, *narandžast* i *siv*).

Do broja od ukupno 11 BCT (poslednja, sedma evolutivna faza prema BK (1969)), srpski jezik je došao prošavši prethodno svih šest evolutivnih stadijuma razvoja hromatskog vokabulara. Samo koju deceniju pre kraja 20. veka, pridev *ružičast* se nije smatrao osnovnim nazivom za boju već hiponimom od *crven* (up. Krimer Gaborović 2019b: 116). Corbett i dr. (1998–2000) takođe govore o srpsk(ohrvatsk)om jeziku kao o jeziku sa 10

BCC/BCT, gde nedostaje generički naziv za ‘roze’ boju (up. pododeljak 7.2, fusnota 109). Krimer-Gaborović (2019b: 143–144), međutim, iznosi argumente zbog čega pridev *ružičast* i njegovi sinonimi, tj. dubletni oblici *roze/roza*, danas jesu generička imena BCC ‘roze’.

Kada se govori o kategorizaciji i imenovanju prostora boja, pored već ukorenjenog pojma **univerzalna bazičnost naziva za boje**, koristi se još pojam **relativna bazičnost naziva za boje**, koji omogućava fleksibilnije razgraničavanje hromatskih naziva na nazive višeg i nižeg stepena bazičnosti, a što, prema mišljenju pojedinih istraživača (up. pododeljke 6.1.3 i 6.1.5), olakšava razumevanje procesa razvoja hromatskih kategorija i njihovih pripadajućih naziva. U pitanju su, dakle, termini čije uvođenje možemo smatrati opravdanim ako se u obzir uzme činjenica da se nazivi za boje u jezicima na sličnom stepenu evolutivnog razvoja ne razlikuju mnogo u pogledu središta konkretnih hromatskih kategorija, dok razlike mogu biti značajne na granicama između kategorija. Pojam relativna bazičnost podrazumeva da se razgraničavanje ne vrši po sistemu „da ili ne” (klasična ili tvrda kategorizacija), već se oslanja na ‘fazi’ (meku) kategorizaciju (up. odeljak 4.). U pokušaju da odredi relativnu bazičnost odabranih engleskih naziva za boje, Kerttula (2007: 154–158) izračunava zbir pojedinačnih vrednovanja različitih koloritnih naziva spram svakog od četiri kriterijuma za utvrđivanje bazičnosti (up. pododeljak 6.1.3). Na temelju dobijenih vrednosti, sačinila je listu od 71 naziva za boje, koji su poređani jedan iza drugog na temelju relativne bazičnosti, dok su na samom vrhu liste smešteni BCT (imaju najvišu relativnu bazičnost). Iza BCT neposredno dolazi nekoliko hromatskih naziva koji bi s vremenom mogli prerasti u nove BCT (up. pododeljak 6.1.3).

U vezi s izloženim, Biggam (2012: 43) upozorava da ne treba neizostavno nametati podelu na osnovne i neosnovne nazive za boje. No ukoliko se želi ispoštovati princip jezičke ekonomije, to često jeste i korisno i neizbežno. BCT su najčešća polazna osnova za rasprave o kategorizaciji prostora boja i građenje hromatskih rečnika. U takvim rečnicima osnovni nazivi za boje predstavljaju hiperonime, na koje se nadovezuje mreža velikog broja neosnovnih koloritnih naziva u svojstvu njihovih hiponima. Ukupan broj BCT u jednom jeziku ne samo da je ograničen, već je i dugo-ročno stabilan, što znači da ne podleže čestim promenama. Za razliku od toga, hipotetički uzev postoji neograničeni broj neosnovnih naziva za boje i to se stalno menja. Uprkos nezaustavljivoj leksemizaciji novih hromatskih

naziva s jedne strane, te odbacivanju i nestajanju postojećih naziva s druge strane, princip jezičke ekonomije, kao i potreba za što efikasnijom komunikacijom, utiče na to da se ukupan broj neosnovnih naziva u jednom jeziku kreće od nekoliko stotina do nekoliko hiljada naziva (up. pododeljak 3.3). Istovremeno, ukupan broj neosnovnih koloritnih naziva u svakodnevnoj komunikaciji ne premašuje nekoliko desetina.

Ovde treba još ukazati na neke specifičnosti srpskih BCT. Pod tim ne podrazumevamo morfo-sintaksičke razlike između srpskog, engleskog i drugih jezika, već semantičke specifičnosti pojedinih srpskih BCT. Osnovne kategorije boja u engleskom i srpskom jeziku većinom imaju po jedno generičko ime (BCT), no u srpskom jeziku dve kategorije imaju po dva generička imena. Reč je o BCC ‘braon’ i BCC ‘roze’, tj. njihovim pripadajućim nazivima *braon* i *smeđ* (BCC ‘braon’) i *roze/roza* ili *ružičast* (BCC ‘roze’). Iako navedeni pridevi nisu apsolutni sinonimi, imaju vrlo bliska značenja. Koji će sinonim u jednom korpusu prevagnuti, zavisi od prirode samog korpusa. Sve to usložnjava činjenica da je prema testu izdvajanja (Tabela 1) naziv *roze/roza* kognitivno istaknutiji od sinonima *ružičast*, a *braon* istaknutiji od sinonima *smeđ*. Ipak, prema frekvencijskim rečnicima i korpusima to je obrnuto, tj., *ružičast* je frekventniji naziv od *roze/roza*, a *smeđ* je frekventniji naziv od *braon*. Pored toga, za razliku od nekih drugih jezika (ruski, ukrajinski, italijanski, grčki itd.), koji područje ‘plave’ boje dele na dve osnovne kategorije boje (BCC ‘svetloplava’ i BCC ‘tamno-plava’), zbog čega u tim jezicima postoji 12 BCT (up. pododeljak 5.2.1), ovakva podela nije svojstvena srpskom jeziku, mada se i u srpskom jeziku pored prideva *plav*, koriste još dva istaknuta naziva za ‘plavu’ boju, i to (1) *modar* (stariji naziv slovenskog porekla) i (2) *teget* (noviji naziv i pozajmljenica iz francuskog jezika). Pridevi *modar* i *teget* opisuju isključivo tamniji deo ‘plavog’ spektra. Bliže definišu relativno usku klasu entiteta, zbog čega ne mogu biti BCT, već samo hiponimi od generičkog naziva *plav*.

Kako u engleskom tako i u srpskom jeziku, pozicija generičkog naziva za BCC ‘žuta’ i BCC ‘siva’ često se ne podudara s pozicijom navedenih naziva u BK nomenklaturi (up. slika 1). Steinvall (2002: 68–69) objašnjava da na status BCT *yellow* ‘žut’ prevashodno utiče učestalost pojavljivanja lekseme *gold* ‘zlatan’. Istovremeno, još su sami BK (1969: 45) upozoravali na činjenicu da se generički naziv *grey* ‘siv’ može naći na poziciji u sklopu VII evolutivnog stadijuma (up. slika 1), ali i na bilo kojoj drugoj poziciji od

IV stepena nadalje. To se odnosi i na srpski jezik, tj. na BCT *žut* i njegov hiponim *zlatan*, s jedne strane, i BCT *siv*, s druge strane.

U engleskom jeziku iscrpno je obrađena problematika osnovnih naziva za boje (BCT), zbog čega nije sporan broj od 11 BCT. Za razliku od toga, srpski lingvisti i drugi istraživači imaju različita mišljenja o broju i strukturi raspoloživih BCT (up. pododeljak 7.2). Stoga je bilo potrebno da se napred spomenuta lista 11 kognitivno najistaknutijih srpskih naziva za boje, koji su prema testu izdvajanja definisani kao BCT, proveri primenom dodatnih metoda, i to pre svega lingvističkih. U tom svetlu, bazičnost najistaknutijih srpskih hromatskih leksema istražena je pomoću nekoliko, prema našem mišljenju najprikladnijih postupaka za utvrđivanje bazičnosti (up. pododeljak 7.3). Izvedeni zaključci predloženi su u pododeljku 8.4.2.

U sklopu ove celine (prvi deo) govorili smo o istraživačkim postupcima kojima se odeljuju srpski: (1) osnovni od neosnovnih naziva za boje i (2) primarno- od sekundarno-osnovnih naziva za boje. Dobijene podatke procenjivali smo uzimajući u obzir BK kriterijume za utvrđivanje bazičnosti hromatskih naziva (up. pododeljak 5.2.2), kao i njihove kritike i dopune (up. pododeljak 5.2.3). U produžetku ćemo se detaljnije pozabaviti rezultatima dobijenim primenom odabranih postupaka (up. pododeljke 8.1.1, 8.2.1, 8.2.2).

Prema testu izdvajanja (Tabela 1), prvih 11 mesta na listi izdvojenih srpskih naziva za boje zauzimaju kognitivno najistaknutiji, monoleksemski pridevi *plava*, *crvena*, *žuta*, *zelena*, *ljubičasta*, *crna*, *bela*, *siva*, *narandžasta*, *roze/roza* i *braon*. Na osnovu toga, izveden je zaključak da bi upravo te nazive trebalo smatrati srpskim BCT. Istovremeno, granica između 11 BCT i njima kognitivno najbližeg, premda nižerangiranog naziva *bordo*, povučena je upoređujući indekse kognitivne istaknutosti navedenih monoleksemskih naziva. Predstoji detaljnije obrazloženje zbog čega je linija razgraničenja povučena iza 11 naziva za boje, tj. ne pre (što bi smanjilo ukupan broj srpskih BCT), niti posle (što bi povećalo ukupan broj srpskih BCT). Pri tome treba imati u vidu da za status srpskih BCT, pored navedenih 11 naziva, može konkurisati još samo nekoliko kognitivno najistaknutijih neosnovnih naziva. Stoga ćemo se najpre pozabaviti pitanjem da li u srpskom jeziku postoje druge hromatske lekseme koje bi mogle biti BCT.

Analizu preostalih četrdeset devet, od ukupno šezdeset naziva za boje prema Tabeli 1, započinjemo polazeći od pretpostavke da savremeni srpski jezik raspolaže malim brojem BCT. To moraju biti kognitivno najbo-

lje rangirani, te najučestalije upotrebljavani hromatski nazivi. Verovatno bi bilo dovoljno da se analiza ograniči na dvadeset koloritnih naziva, ali će u razmatranje ipak biti uzeto trideset prideva kojima se označavaju boje. Na rang-listi trideset kognitivno najbolje rangiranih naziva, pored 11 BCT nalaze se još monoleksema *zlatna*, *srebrna* i *bronzana*. U skladu sa šestim BK kriterijumom za utvrđivanje bazičnosti, nijedna od navedenih leksema ne može biti BCT, pošto su to pridevi koji označavaju kako boju tako i entitet (*zlato*, *srebro* i *bronz*). Rang-lista obuhvata još složene nazive *tamnoplava*, *svetloplava*, *svetlozelena*, *maslinastozelena*, *tamnozelena* i *kraljevskiplava* koji, zbog kršenja prvog BK kriterijuma, takođe ne mogu biti BCT. Preostalih deset hromatskih naziva, tj. *bordo*, *smeđa*, *oker*, *bež*, *tirkizna*, *teget*, *lila*, *krem*, *ciklama* i *pink*, uglavnom su pozajmljenice, još uvek nedovoljno ukorenjene u srpskom jeziku. Njihova je bazičnost proverena na osnovu frekvencije pojavljivanja u pet srpskih frekvencijskih rečnika i tri srpska korpusa.

Za trideset kognitivno najistaknutijih naziva za boje prema testu izdvajanja (up. Tabela 1) naveden je prosečan frekvencijski rang na osnovu podataka iz pet frekvencijskih rečnika (up. Tabela 8). Shodno tome, prvih četrnaest naziva su: *crn* (rang 1,8), *beo* (2,4), *plav* (3,6), *zelen* (3,8), *crven* (4,6), *zlatan* (6,2), *žut* (6,8), *siv* (7,8), *modar* (13,2), *ljubičast* (16,6), *ružičast* (17,2), *srebrn* (19,8), *purpuran* (22,0) i *narandžast* (24,8). Ako se sa spiska izuzmu pridevi *zlatan* i *srebrn* koji ne mogu biti BCT, kao i pridevi *modar* i *purpuran*, koji krše treći BK kriterijum bazičnosti (opisuju relativno usku klasu entiteta), na listi naziva-potencijalnih BCT ostaje deset prideva, i to: *crn*, *beo*, *plav*, *zelen*, *crven*, *žut*, *siv*, *ljubičast*, *ružičast* i *narandžast*. Tu, međutim, treba pridodati pridev *braon* ili pridev *smeđ*. Prema testu izdvajanja pridev *braon* je rangiran na jedanaestom mestu (up. Tabela 1), i ima vrlo visok prosečan frekvencijski rang (11,7), mada je taj rang izračunat na osnovu samo tri frekvencijska rečnika u kojima se pojavljuje. Naziv *smeđ*, s druge strane, zauzima trinaesto mesto prema testu izdvajanja, i ima nešto niži prosečan frekvencijski rang (17,7), ali to je još uvek rang na nivou prideva *ružičast*. Dodatni hromatski nazivi koji bi prema testu izdvajanja mogli eventualno biti BCT, prema prosečnom frekvencijskom rang u konsultovanim frekvencijskim rečnicima (up. Tabela 8), uopšte nisu navedeni (*bež*, *tirkizan*, *krem*, *ciklama*, *pink*), ili su navedeni u samo jednom frekvencijskom rečniku (*bordo*, *lila*), odn. u samo dva frekvencijska rečnika (*oker*). Na osnovu toga proizilazi da to takođe ne mogu biti BCT.

Zbirni rezultati pretrage frekvencija pridevskih naziva za boje u tri konsultovana korpusa srpskog jezika prikazani su u Tabeli 12. Za trideset kognitivno najistaknutijih naziva za boje naveden je prosečan frekvencijski rang. U skladu s tim, osamnaest naziva za boje, koji se pojavljuju u sva tri korpusa, imaju sledeći prosečan frekvencijski rang: *crn* i *beo* (oba naziva: rang 1,7), *crven* (rang 3), *zelen* (rang 4,7), *plav* (rang 5), *žut* (rang 6,3), *siv* (rang 7,7), *zlatan* (rang 9), *ružičast* (rang 10), *ljubičast* (rang 10,7), *smeđ* (rang 12,3), *purpuran* (rang 21,3), *roze/roza* i *braon* (oba: rang 22,7), *modar* (rang 25,7), *srebrn* (rang 26,7), *narandžast* i *oker* (oba: rang 27). Ako se sa ovog spiska izuzmu pridevi *zlatan*, *srebrn*, *purpuran* i *modar* koji ne mogu biti BCT, ostaje četrnaest naziva za boje, među kojima po dva para sinonima, tj. *ružičast* i *roze/roza* s jedne strane i *smeđ* i *braon* s druge strane. Pridevi koji bi prema testu izdvajanja (up. Tabela 1) eventualno takođe mogli biti BCT nisu navedeni (*bež*, *ciklama*), ili su navedeni u samo jednom korpusu (*teget*), odn. u samo dva korpusa (*bordo*, *tirkizan*, *lila*, *krem*, *pink*). Pored toga, *bež*, *ciklama*, *teget*, *bordo*, *tirkizan*, *lila*, *krem* i *pink* relativno su nisko rangirani prema Tabeli 12, što pokazuje da su to nazivi koji se izrazito retko ili ređe koriste. Izuzetak bi mogao biti pridev *oker* (navodi se u sva tri korpusa), da nema relativno nizak prosečan frekvencijski rang.

Kao dodatni postupak za razdvajanje osnovnih od neosnovnih naziva za boje, može poslužiti kraća lingvistička procena relativne bazičnosti napred navedenih naziva, uzimajući u obzir njihove morfosintaktičke osobine i frazeološku upotrebu.

Pridevi *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan*, *teget*, *lila* i *krem* ne samo da su veoma nisko rangirani u konsultovanim frekvencijskim rečnicima i korpusima srpskog jezika u poređenju s pridevima *ljubičast*, *ružičast/roze*, *narandžast* i *smeđ/braon*, već su i slabije uklopljeni u strukturu srpskog jezika. To se očituje u smislu da lekseme iz potonje grupe: (1) grade složenice s drugim nazivima za boje, npr. *ljubičastocrven*, *žučkastonarandžast*, *narandžastoroze*, *sivkastosmeđ* i (2) udružuju se s priložima u funkciji modifikatora za svetlinu i zasićenost, npr. *tamnobraon*, *svetlonarandžast*, *pastelnoroze*, *jar-koružičast*, *bledoljubičast*.

Prema rečima Lazarević (2013: 54), osim sa šest primarno-osnovnih naziva za boje sufiksarne izvedenice (up. pododeljak 3.3.2.2) se mogu graditi samo još sa nazivima *roze/roza* → *roskast* i *rozl(i)kav*, *smeđ* → *smeđast* i *smeđ(i)kast*, *braon* → *braon(i)kast*. Uz to, morfološke izvedenice *ljubičast*, *ružičast* i *narandžast* se ne mogu dalje modifikovati. Od najistaknuti-

jih neosnovnih naziva za boje, sufiksacije su moguće samo sa *lila* → *lilav* i *lilast*, te *krem* → *kremast*, pri čemu potonja izvedenica prvenstveno označava teksturu, a ne boju. Svi srpski primarno-osnovni nazivi za boje grade frazeologizme (idiome, poredbe i poslovice), dok se od sekundarno-osnovnih naziva u sastavu frazeologizama pojavljuju samo pridevi *ružičast* i *siv*, a najmanje zastupljeni su pridev *smeđ* i njegov hiponim *mrk* (up. Kovačević 2002; Otašević 2012; Ratković 2007; Lazarević 2013; Krimer Gaborović 2019b). Za prideve *ljubičast* i *narandžast* nije pronađen nijedan frazeologizam. Kad je reč o ostalim neosnovnim nazivima za boje, Ratković navodi primere frazeologizama s pridevom *rumen* (u sklopu hiperonima *crven*), *modar* (u sklopu hiperonima *plav*) i *sed* (u sklopu hiperonima *siv*).

8.4. Zaključci o osnovnim i neosnovnim nazivima za boje u srpskom jeziku

Istraživanje bazičnosti leksema kojima se imenuju boje u srpskom jeziku podrazumeva obavezno sagledavanje kako njihovih doslovnih tako i prenesenih značenja, ali i njihove institucionalizovanosti, te stabilnosti u rečničkom spektru i jezičkom korpusu, kao i mesta i ranga koje imaju u leksičkom polju naziva za boje.

Kako je to već bilo navedeno (up. pododeljak 3.2), pridevi su dominantna vrsta reči za imenovanje boja u srpskom i engleskom jeziku. To se pokazalo, između ostalog, kroz odgovore prikupljene bihejvioralnim postupkom testa izdvajanja naziva za boje (up. Tabela 1, pododeljak 8.1). Na listi šezdeset najfrekventnijih srpskih naziva za boje ističu se pridevi, i to: (1) monolekseme (npr. *plava*, *crvena*) i (2) složenice (npr. *tamnoplava*, *maslinastozelena*). Istovremeno, izdvojeno je samo jedanaest opisnih parafraza (npr. *nebo-plava*, *boja trule višnje*), koje su rangirane od tridesetog mesta naniže. Prvih jedanaest izdvojenih hromatskih naziva su: *plava*, *crvena*, *žuta*, *zelena*, *ljubičasta*, *crna*, *bela*, *siva*, *narandžasta*, *roze/roza* i *braon*. Podudaraju se s nazivima u evolucionom BK nizu (up. Slika 1; Berlin – Kay 1969). U obrazloženju uz Sliku 1 (pododeljak 5.2.1), navedeno je da se jezici tehnološki razvijenih društava, između ostalog engleski jezik, nalaze na sedmom stadijumu razvoja, što znači da imaju najmanje osam BCC/BCT, mada je, u većini slučajeva, to inventar od 11 BCC/BCT. U engleskom jeziku reč je o pridevima *white* ‘beo’, *black* ‘crn’, *red* ‘crven’, *yellow* ‘žut’, *green* ‘zelen’, *blue* ‘plav’, *brown* ‘bra-

on', *purple* 'ljubičast', *pink* 'roze/roza', *orange* 'narandžast' i *grey* 'siv'. Iako se redosled engleskih 11 BCT ne podudara u potpunosti s redosledom njihovih srpskih korespondenata prema Tabeli 1, to su sve ipak osnovni nazivi za boje. Činjenica da se 11 srpskih naziva za boje pojavljuje redosledom kao u Tabeli 1, a ne kao na Slici 1, ne umanjuje verovatnoću da to jesu BCT. Naime, očitovani redosled pojavljivanja rezultat je primenjenog testa izdvajanja koji omogućava razdvajanje osnovnih od neosnovnih naziva za boje, ali ne i podudaranje izdvojenih naziva s BK nizom (up. Slika 1, pododeljak 5.2.1). Slično je i u drugim jezicima, kada se uporedi redosled pojavljivanja BCT prema testu izdvajanja, te nekoliko drugih testova (bihejvioralnih i lingvističkih). Primera radi, Corbett-Davies (1997: 214) navode da se 11 francuskih hromatskih prideva podudara s engleskim BCT prema BK (1969), mada je redosled francuskih BCT nešto drugačiji – *jaune* 'žut' zauzima osmo mesto, dok *rose* 'roze' deli četvrto i peto mesto sa *bleu* 'plav'.

U nastavku ovog pododeljka obrazlažemo zbog čega smatramo da navedenih 11 srpskih naziva zaista jesu BCT:

- (1) u savremenom srpskom jeziku prisutno je 11 osnovnih kategorija boja (BCC), čiji su pripadajući tj. osnovni nazivi za boje (BCT): *crn*, *beo*, *crven*, *žut*, *zelen*, *plav*, *siv*, *ljubičast*, *ružičast* ili *roze/roza*, *narandžast* i *smeđ* ili *braon*. To se potvrđuje i na osnovu testa izdvajanja (up. Tabela 1), kao i na osnovu frekvencija srpskih hromatskih naziva u pet frekvencijskih rečnika i tri jezička korpusa. Svih 11 naziva navedeno je u svih pet frekvencijskih rečnika¹³¹ i u sva tri korpusa, mada ne istim redosledom, pri čemu su pojedini BCT negde nešto niže rangirani, npr. *narandžast* u *SrpKor*;
- (2) šest primarno-osnovnih naziva (*crn*, *beo*, *crven*, *žut*, *zelen*, *plav*) prilično se jasno odvaja od pet sekundarno-osnovnih naziva (*siv*, *ljubičast*, *ružičast* ili *roze/roza*, *narandžast*, *smeđ* ili *braon*);
- (3) ostali kognitivno istaknuti nazivi za boje prema testu izdvajanja (Tabela 1) su pre svega monoleksemski pridevi *bordo*, *oker*, *bež*, *tirkizan* i *teget*, te u manjoj meri, zbog prilično nižeg indeksa kognitivne istaknutosti, još monolekseme *lila*, *krem*, *ciklama* i *pink*. Uprkos relativno visoke bazičnosti prema testu izdvajanja, navedeni pridevi su shodno pretraženim frekvencijskim rečnicima i korpusima bilo niskofre-

¹³¹ Izuzetak su dubletni oblici *roze/roza*, u smislu da se bilo *roze* ili *roza* navodi u frekvencijskim rečnicima FRSSJ, FRTM i DFR, a nema ih u AFRSSJ i FRBU. S druge strane pridev *ružičast*, njihov sinonim, naveden je u svih pet frekvencijskih rečnika.

kventni hromatski nazivi ili ih nema. Primera radi, *bež* i *ciklama* se ne spominju ni u jednom frekvencijskom rečniku niti korpusu. Nazivi *trikizan* i *pink* nisu navedeni ni u jednom frekvencijskom rečniku, a pronalazimo ih u samo dva korpusa, dok su *bordo* i *lila* navedeni u samo jednom frekvencijskom rečniku i samo dva korpusa. Leksema *teget* je navedena u tri frekvencijska rečnika i samo jednom korpusu. Naziv *oker* se navodi u sva tri korpusa, ali je prilično nisko rangiran, i spominje se u samo dva frekvencijska rečnika. Zbog svega toga, navedeni pridevi se ne mogu smatrati osnovnim nazivima za boje (BCT). Treba još istaći da su potonji nazivi uglavnom pozajmljenice iz nemačkog, francuskog i engleskog jezika, koje u srpskom jeziku još uvek nisu dovoljno institucionalizovane, a što ih takođe eliminiše kao moguće BCT (krše sedmi BK kriterijum bazičnosti);

- (4) pojedine osnovne kategorije boja (BCC) u srpskom jeziku imaju po dva generička naziva (BCT). To su: (a) BCC ‘roze’, čiji su pripadajući nazivi pridevi *ružičast* i *roze/roza*, i (b) BCC ‘braon’, koju imenuju lekseme *smeđ* i *braon*. Upotreba jednog odn. drugog naziva korpusno je i kontekstualno utemeljena. U literarnim izvorima preovlađuje upotreba prideva *ružičast* i *smeđ*, dok su u kolokvijalnom jeziku zastupljeniji *roze/roza* i *braon*. Shodno konsultovanim frekvencijskim rečnicima i korpusima (Tabele 13 i 14), nazivi *ružičast* i *smeđ* nešto su bazičniji od svojih sinonima *roze/roza* i *braon*.

Br.	Izvor (frekv. rečnik ili korpus)	Naziv za boju			Primedba
		<i>roze</i>	<i>roza</i>	<i>ružičast</i>	
1	AFRSSJ	-	-	15	
2	FRBU	-	-	14	
3	FRSSJ	-	44	19	
4	FRTM	-	20	18	
5	DFR	17		20	U DFR navedeni su pridevi <i>roze/roza</i> (F=21), na osnovu čega je izračunat rang 17 (frekvencija za <i>roze</i> nije razdvojena od frekvencije za <i>roza</i> (up. Tabela 7)).

6	SrpKor	18		9	U SrpKor navode se oba oblika, tj. <i>roze</i> (F=259) i <i>roza</i> (F=21), dok je frekv. rang 18 izračunat na osnovu zbira frekvencija oba naziva (up. Tabela 9).
7	PKUN	24	-	9	
8	PM	26	-	12	
Prosečan frekvencijski rang		24,7		14,5	Prosečan frekv. rang naziva <i>roze</i> i <i>roza</i> određen je zbirno, tj. $(44+20+17+18+24+26) / 6 = 24,7$.

Tabela 13. Bazičnost prideva *roze*, *roza* i *ružičast* prema frekvencijskim rečnicima i korpusima srpskog jezika

Na osnovu podataka obuhvaćenih Tabelom 13 proizilazi da se leksema *ružičast* koristi znatno učestalije, tj. ima znatno viši prosečni frekvencijski rang (14,5) od dubletnih oblika i sinonima *roze/roza* (24,7). U najkraćem, prema kriterijumu frekvencije u konsultovanim frekvencijskim rečnicima i korpusima, hromatski naziv *ružičast* bazičniji je od naziva *roze/roza*, zbog čega se *ružičast*, a ne *roze/roza*, treba smatrati osnovnim nazivom za boju (BCT) u savremenom srpskom jeziku. Ipak, *roze/roza* zauzimaju deseto mesto prema testu izdvajanja, te su u tom smislu daleko kognitivno istaknutiji od naziva *ružičast* na dvadeset šestom mestu (up. Tabele 8 i 12). U tom svetlu, smatramo opravdanim zaključiti da oba naziva, dakle *ružičast* i *roze/roza* i *ružičast*, predstavljaju veoma bliske sinonime koji se, u zavisnosti od konteksta, naizmenično koriste kao generičko ime BCC ‘roze’.

Br.	Izvor (frekv. rečnik ili korpus)	Naziv za boju	
		<i>braon</i>	<i>smeđ</i>
1	AFRSSJ	-	27
2	FRBU	12	11
3	FRSSJ	11	-

4	FRTM	-	22
5	DFR	12	11
6	SrpKor	17	14
7	PKUN	28	14
8	PM	23	9
Prosečan frekvencijski rang		17,2	15,4

Tabela 14. Bazičnost prideva *braon* i *smeđ* prema frekvencijskim rečnicima i korpusima srpskog jezika

Na osnovu Tabele 14 proizilazi da je frekvencijski rang prideva *smeđ* (15,4) nešto viši od frekvencijskog ranga prideva *braon* (17,2), no to nije značajna razlika. Dve lekseme se vrlo malo razlikuju i u pogledu testa izdvajanja, tj. među izdvojenim nazivima za boje, *braon* ima nešto veću kognitivnu istaknutost (jedanaesto mesto) od *smeđ* (trinaesto mesto). U tom svetlu, čini se da su nazivi *braon* i *smeđ* za sada prilično izjednačeni kao generička imena BCC ‘braon’, s tim što se *braon* češće koristi u kolokvijalnom jeziku, za opisivanje različitih vanjezičkih entiteta, veštačkih (češće) i prirodnih (ređe). U najkraćem, prideve *braon* i *smeđ* možemo posmatrati kao naporedne nazive za istu kategoriju osnovne boje;

- (5) istraživanje verbalnih asocijata kao reakcija na srpske lekseme kojima se imenuju boje kao stimulusa pokazalo je da se raspon polise mičnosti (doslovna i prenesena značenja), te brojnost i raznolikost izdvojenih asocijata podudara s osnovnim hijerarhijskim redosledom naziva za boje prema BK (1969). To znači da 11 BCT prethodi svim neosnovnim nazivima za boje (up. deo drugi, pododeljak 9.6);
- (6) za razliku od očekivanja istraživača različitih profila da će se ukupan broj engleskih BCT povećati na dvanaest, trinaest ili više naziva, u svetlu rezultata istraživanja prikazanih u ovoj monografiji, takva promena u srpskom jeziku za sada nije izgledna. Najavljeno povećanje ukupnog broja BCT prevashodno je posledica razvoja vizuelnih tehnologija, razvoja interakcije između čoveka i mašine, razvoja veštačke inteligencije i sveopšteg veb-umrežavanja. Sve to podrazumeva upotrebu sve preciznijih univerzalnih rečnika boja. Kako se u njihovoj strukturi nalaze upravo osnovni nazivi za boje, potreba za pove-

ćanjem preciznosti povlači za sobom potrebu za povećanjem broja BCT. Istraživanja u više jezika pokazala su da se najizrazitiji prostori za nove BCT nalaze na prelazima između: (a) ‘crvene’ i ‘ljubičaste’ boje (srp. *bordo*), (b) ‘zelene’ i ‘plave’ boje (srp. *tirkizan*), (c) ‘žute’, ‘crvene’ i ‘braon’ boje (srp. *oker*), kao i (d) u području ‘tamnoplave’ boje (srp. *teget*). Ovakva istraživanja spadaju u domen računarske lingvistike (eng. *computational linguistics*) i elektronske obrade prirodnog jezika (eng. *natural language processing*) (Kavgić 2005: 1–4) i odvijaju se prvenstveno u odgovarajućim psiholingvističkim laboratorijama, dakle u izolovanom i vankontekstnom okruženju.

DEO DRUGI:

**VERBALNE ASOCIJACIJE NA PRIMERU
SRPSKIH I ENGLESKIH LEKSEMA
KOJIMA SE IMENUJU BOJE**

Slično poredbama, verbalne asocijacije omogućavaju neposredan uvid u prirodne i/ili veštačke korelate iz vanjezičkog okruženja, čija je boja njihova kognitivno istaknuta i prepoznatljiva osobina. Stoga će cilj istraživanja u ovoj celini biti prikazati i prokomentarisati asocijacije stimulisane srpskim pridevima kojima se imenuju boje, a koje su prikupljene iz različitih izvora (o kojima se, detaljnije, govori u produžetku). Nakon toga, sledi uporedna analiza raspoloživih asocijata za odabrane hromatske nazive u srpskom i engleskom jeziku.

9. Verbalne asocijacije kao metod proučavanja leksičkog značenja naziva za boje

Čovek pomoću različitih naziva za boje opisuje i razvrstava u kategorije bića, predmete i pojave iz vanjezičke stvarnosti – prirodno stanište i živi svet u njemu, različite ambijente, ljudsko telo, emocije, misli i uverenja, čulne odgovore (up. Golda et al. 2022: 39). Kako je to već navedeno, asocijacije razotkrivaju s kojim se to prirodnim i/ili veštačkim korelatima iz vanjezičkog okruženja mogu povezati konkretni nazivi za boje. U ovoj monografiji verbalne asocijacije su nam poslužile da utvrdimo:

(1) pojmovno-značenjsku strukturu 22 srpska hromatska prideva, i to u smislu da smo na osnovu kriterijuma frekvencije pojavljivanja asocijata za odabrane hromatske nazive kao stimulse pokušali definisati koji se to pojmovi najčešće verbalizuju kao asocijati (mentalne slike) koje izvorni govornici srpskog jezika povezuju s navedenim pridevima, a koje stoga možemo tumačiti kao prototipične predstave o datim bojama,

(2) koliko se to podudara sa rečničkim definicijama leksema kojima se imenuju konkretne boje u *Rečniku Matice srpske* I–VI (RMS), s jedne strane, a koliko s asocijatima iz *Asocijativnog rečnika srpskoga jezika* (ARSJ), s druge strane,

(3) na temelju opsega izlistanih asocijacija, te frekventnosti njihovog pojavljivanja utvrditi koji to hromatski nazivi prema ovom kriterijumu mogu biti smatrani za BCT.

Treba naglasiti da, iako veoma aktuelan, ARSJ nije specijalizovani rečnik asocijacija za hromatske prideve. To ukratko nije rečnik koji sadrži isključivo građu za jedno opsežnije ispitivanje leksičkog polja ‘boja’. Naime, od ukupnog broja prideva kojima se imenuju boje kao stimulusi, u

ARSJ su navedeni asocijati za prideve *beo, crn, crveni/crvenog, žut, zelen/zeleni, plav, braon, narandžast, pink i siv*. Nisu dakle izostali samo stimulusi za prideve *smeđ, ljubičast, roze/roza i ružičast*, već nedostaju brojni istaknuti neosnovni nazivi za boje, npr. *bordo, krem, lila, oker, purpuran, srebrn, teget, tirkizan, zlatan* itd.

Istraživanje, čiji su rezultati predloženi u ovom odeljku, proisteklo je iz šireg testa asocijacija s hromatskim leksemama, a kako se to u produžetku da zaključiti, rezultati dobijeni na temelju ankete u priličnoj meri se podudaraju s asocijatima obuhvaćenim ARSJ.

Po uzoru na Pipera i dr. (2005: 56–57), Mohammada (2011b: 97), Pejić i Škorc (2014: 90) i Ronga-Bazzanelli (2015: 225) eksperimentalna tehnika prikupljanja „slobodnih asocijacija” za odabrane hromatske nazive poslužila je da se osvetli semantika 11 osnovnih i 11 neosnovnih naziva za boje u srpskom jeziku, i to u smislu ostvarenog uvida u korelacije između konkretne boje i njenog pripadajućeg naziva, s jedne strane, i mentalnih koncepata na koje se konkretnim nazivom upućuje, s druge strane.¹³²

Uprkos tome što je, kako to obrazlaže Steinvall (2002: 41), u skladu s postulatima kognitivne semantike, značenje svake lekseme u principu otvoreno (nedovršeno), u smislu da kod različitih govornika može prizvati različite asocijacije, u praksi se ipak pokazuje da su pojedina značenja ustaljena u jednoj jezičkoj zajednici i/ili kod konkretnog govornika, i to zahvaljujući učestalosti upotrebe. U tom svetlu, reakcije tj. dobijeni asocijati za odabrane hromatske prideve u svojstvu stimulusa predstavljaju bogat izvor mogućih značenja izdvojenih naziva za boje (Tham et al. 2020). Pri tome, shodno obrazloženju Dragičević (2007: 225–226), reakcije na pridevske reči-draži mogu biti: (1) sintagmatske asocijacije, koje bliže osvetljavaju značenja kako stimulusa tako i reakcije, te najčešće kolokacije u koje stimulus stupa (npr. *zelena* → *trava, sivi* → *oblak, zlatna/srebrna* → *nakit* itd.) i (2) paradigmatičke asocijacije, koje određuju mogućnost odabiranja tj. potencijalnu zastupljenost srodnih jedinica u nekom kontekstu (npr. *plava* → *tirkizna, žuta* → *oker, pink* → *roza* itd.). Istovremeno, dok neki asocijati imenuju konkretne ili materijalne vanjezičke entitete (npr. *bela* → *sneg + papir, žuta* → *Sunce + limun*), drugi upućuju na apstraktne pojmove (npr. *bordo* →

¹³² Pored srpskih 11 osnovnih naziva za boje, odabrano je i 11 najistaknutijih, monoleksemskih, neosnovnih naziva za boje. Potonja grupa prideva dobijena je na osnovu prethodno sprovedenog testa izdvajanja najfrekventnijih naziva za boje u srpskom jeziku. Test iz 2018. godine obuhvatio je 175 ispitanika (up. deo prvi, pododeljak 8.1).

elegancija + kraljevska (boja) + aristokratija + bogato + raskošno + lepo). Prema rečima Hamilton (2016: 252) ovakva apstraktna (izvedena) značenja tipično se pojavljuju u slučajevima netransparentnosti korelata po kome je hromatski naziv dobio ime i obrnuto, npr. *zelena* (netransparentna etimologija) vs. *narandžasta* (trenutna asocijacija je na ‘(boju) ploda narandže’).

Budući da su asocijacije utemeljene na metaforičkom i metonimijском razmišljanju (Soriano – Valenzuela 2009: 423), opravdano je reći da se u temelju svake pojedinačne sintagmatske asocijacije nalazi:

- (1) konceptualna metafora, ovde BOJA JE X, što omogućava povezivanje dva konceptualno udaljena domena po sličnosti (reč je o analogiji tj. poređenju) (up. Lakoff – Turner 1989: 60–65; Lakoff 1993: 206–207), npr. *plava/tirkizna je more, bordo je višnja/trešnja*, gde se **izvorni domen** (eng. *source domain*), ovde boje ‘plava’, ‘tirkizna’ i ‘bordo’, povezuju putem **preslikavanja** (eng. *mapping*) sa **ciljnim domenom** (eng. *target domain*), ovde ‘morem’ i ‘višnjom’/‘trešnjom’,

ili

- (2) konceptualna metonimija (preslikavanje između dva koncepta vrši se unutar istog domena (Kövecses – Radden 1998: 39; Radden – Kövecses 1999: 21), npr. *crvena/narandžasta/bordo je toplo(ta)* gde boje ‘crvena’, ‘narandžasta’ i ‘bordo’ u svest prizivaju sliku venske krvi, vatre i/ili sunčevih zraka, zbog toplote krvi/sunčevih zraka/vatre.

U oba slučaju, rečju, bilo u slučaju konceptualnih metafora utemeljenih na sličnosti ili konceptualnih metonimija utemeljenih na bliskosti, ciljni domen sagledavamo kroz prizmu izvornog domena. Sve u svemu, asocijati dobijeni u našem upitniku mogu se smatrati kondenzovanim metaforama i metonimijama, pri čemu se u poslednje vreme sve češće koristi termin **metaftonimija** (eng. *metaphonymy*) (Gossens 1990), koji ukazuje na neospornu bliskost metafora i metonimija. Metaftonimija se očituje u združenom delovanju pojmovne metafore i pojmovne metonimije (Dragičević 2007: 163). U konceptualnom domenu ‘boja’ najfrekventnije su upravo metafore zasnovane na metonimiji. Istovremeno, treba spomenuti da je Barcelona (2000: 31) rodonačelnik radikalne hipoteze da su sve metafore motivisane metonimijama. Pojedina metaftonimijska mapiranja univerzalno su data, npr. *crvena je krv, crna je noć/tama*, druga su široko rasprostranjena, npr. *roze/pink/ciklama/lila je ženskost/ženstvenost*, dok su treća kulturološki

uslovljena, npr. (a) *narandžasta je cedevita*, (b) *pink je televizija* [„Pink“], (c) *bordo je [srpski] pasoš*, (d) *oker je [subotička] gimnazija* (ovde je asocijacija na boju zidova zgrade gimnazije), itd.

Prema rečima Elliot-Maiera (2007: 251) asocijacije koje ispitanici navode potiču iz dva izvora: (1) naučene asocijacije koje se usvajaju ponavljajućim uparivanjem konkretne boje sa konkretnim značenjem, konceptom ili iskustvom (npr. ‘crvena’ kao boja ljubavi, strasti i seksualne dostupnosti) i (2) asocijacije izvedene iz biološki utemeljene sklonosti čoveka da na određenu boju u konkretnoj situaciji reaguje na odgovarajući način (npr. ‘zelen’ kao boja plesni izaziva gađenje). Uopšte uzev, čoveku je svojstveno da različitim koloritima pripisuju snažne emocije, što se odnosi čak i na decu (Boyatzis – Varghese 1994; Zentner 2001; Fugate – Franco 2019). Primera radi, *čovek je crven/rumen od besa/gneva/stida, zelen je od muke/ljubomore, žut je od bolesti, beo je od straha*, itd.

9.1. Verbalne asocijacije na primeru srpskih hromatskih leksema

U istraživanju verbalnih asocijacija stimulisanih srpskim hromatskim leksemama korišćena je građa prikupljena na osnovu testa asocijacija sprovedenog na uzorku od 142 izvorna govornika srpskog jezika, i to: (1) 66 učenika subotičke Gimnazije „Svetozar Marković” starosne dobi 17–18 godina, (2) 37 odraslih ispitanika starosne dobi 25–75 godina, različitog obrazovanja i profesija, te (3) 39 učenika dva odeljenja četvrtog razreda subotičke Osnovne škole „Ivan Goran Kovačić”, uzrasta 9–10 godina. Od ispitanika se tražilo da za svaki od ukupno 22 srpska prideva kojima se imenuju boje, tokom 5–6 sekundi po stimulusu (pridev kojim se imenuje boja), dakle u ukupnom trajanju od 2 minuta za sva 22 stimulusa, napišu 1–2 asocijacije, i to one kojih se prvo sete. Pojedini ispitanici naveli su više asocijacija po stimulusu, od čega je u obzir uzimana samo prvonavedena asocijacija, dok $\approx 2\%$ odgovora bilo neobradivo (nečitko). Dobijeni rezultati kasnije su upoređeni sa podacima iz RMS i ARSJ.

9.1.1. Primarno-osnovni nazivi za boje i njihove verbalne asocijacije

Rečničkim definicijama za svaku od šest primarno-osnovnih boja, o kojima se iscrpnije govorilo u pododeljku 3.2.1, pridodati su rezultati dobijeni na temelju testa asocijacija koji se tiču konkretnih tj. materijalnih en-

titeta, s jedne strane, i apstraktnih pojmova, s druge strane. Svi ti korelati u formi asocijata predstavljaju bogat izvor značenja (Tham et al. 2020: 1311), tj., predstavljaju semantičko jezgro svakog pojedinačnog primarno-osnovnog naziva za boju. Bitno je istovremeno naglasiti da ćemo iz razloga ekonomičnosti za svaki kolorit prikazati samo deset najistaknutijih asocijata.

Na temelju dobijenih rezultata pokušali smo ukratko sagledati predstave savremenih govornika srpskog jezika različite starosne dobi o doslovnim i prenesenim (izvedenim) značenjima šest srpskih primarno-osnovnih naziva za boje, te utvrditi predstavu o prototipu kod svake pojedinačne boje. Kako to navodi Philip (2006: 66–67), prototipično značenje zapravo je doslovno značenje pojedinačnog naziva za boju. S druge strane, sekundarna tj. prenesena značenja izvedena su iz prototipičnog ili doslovnog značenja (Hamilton 2016: 26). Waszakova (2000: 2) pak navodi da su prototipski referenti za konkretan hromatski naziv njegovi najfrekventniji tj. najuobičajeniji referenti, no da bi slika o konkretnoj kategoriji boje bila potpuna, u obzir se moraju uzeti i drugi asocijati koje ispitanici navode, i to kako asocijati koji se odnose na prirodne referente, tako i asocijati koje se tiču veštačkih referenata (Tarary 2013: 395).

U produžetku najpre tabelarno prikazujemo leksikografske definicije prema RMS i ARSJ za šest prideva koji imenuju primarno-osnovne kategorije boja u srpskom jeziku, dakle, *bela*, *crna*, *crvena*, *žuta*, *zelena* i *plava*. Uz već spomenute prototipe (univerzalizam), koreliraju i sa entitetima i pojavama koji su jezički enkodirani kao posledica uronjenosti srpskog jezika u specifično vanjezičko okruženje (relativizam). Reč je zapravo o semantičkim definicijama odabranih hromatskih naziva, koje se katkad podudaraju sa leksikografskim definicijama, ali se neretko i razlikuju (up. Pakula 2010: 1386). Primera radi, ‘boja krvi’ je leksikografska definicija, dok je ‘boja vatre’ semantička definicija srpskog hromatskog prideva *crvena*, a tako je i u engleskom jeziku.

9.1.1.1. *Beo*

beo, -la, -lo (RMS, I: 177)	supr. crn; 1. koji ima boju snega, mleka i sl.; 2. sjajan, svetao; 3. fig. a. svetao, srećan; b. spokojan, miran, siguran; c. čedan, nevin; svetao, častan; d. koji izgleda lep i dobar, optimistički; 4. otvorene boje: o ljudima kavkaske rase i njihovoj koži; o biljkama i proizvodima koje one daju; o figurama u šahu; 5. a. prazan, brisan od cenzure (u listovima, u novinama i knjigama); b. prazan, bez tačaka (o dominama); 6. (samo odr.) sastavni deo pojedinih naziva najčešće za biljne i životinjske vrste; 7. (u imeničkoj službi) kontrarevolucionar; protivnik komunističke revolucije				
beo (ARSJ: 120) ¹³³	sneg (216) ¹³⁴ , grad (52), čist (27), zid (20), oblak (17), mrtav (13), Beograd (11), svetao, anđeo, hleb, veo (8), kreč, venčanica (7), bled, dan, lep, nevin, sir (6), nevinost, smrt, zima (5), čisto, mantil, mlada (4), auto, bolest, cvet, čovek, droga, duh, hladan, mleko, nežan, prah, snežan, svet, svetlo, ten, venčanje, voz (3), bolestan, čaršav, čednost, čistina, čistoća, džemper, galeb, haljina, izlog, lepo, medved, papir, pekar, prazno, zub (2) i dr.				
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	sneg	16	8	5	29
2.	papir	15	5	9	29
3.	oblak, oblaci	15	2	12	29

¹³³ Zbog toga što nisu značajni za našu analizu, prilikom nabiranja asocijata iz ARSJ za šest naziva za boje kao stimuluse, izostavljali smo sledeće odgovore: (a) prideve koji obeležavaju boju, npr. *beo*: crn (84), žut (16), crven (4), siv (2), *crn*: beo (133), plav (6), belo (5), crven (3), žut, bijel (2), *crveni*: plavi (15), zeleni (11), crni (8), beli (5), purpurni, rumen, zelen, žuti (2), *crvenog*: belog, plavog (8), crnog (7), *žut*: plav (16), beo (8), zelen (5), crven (4), *zelen*: žut (9), crven (6), plav (4), *zeleni*: plavi (7), žuti (4), crven (3), *plav*: modar (31), siv (4), crven (3), kao i (b) samu leksemu *boja*, npr. *beo*: boja (5), *crn*: boja (5), *crveni*: boja (6), *crvenog*: boja (8), *žut*: boja (17), *zeleni*: boja (15). U daljem tekstu kritički se osvrćemo takođe na celokupnost podataka u ARSJ.

¹³⁴ U zagradi se navodi broj reakcija na ime boje u ulozi stimulusa.

4.	venčanica, venčanje, veo, mlada	4	13	-	17
5.	mleko + sir	7	7 + 1	-	15
6.	tabla	6	1	5	12
7.	čistoća + čisto	3 + 1	5 + 2	-	11
8.	košulja	5	5	-	10
9.	nebo	4	4	-	8
10.	kokain, droga	6 + 2	-	-	8

Tabela 15. Asocijati za pridev *beo*

Na osnovu naše ankete (up. Tabela 15) očigledna je izrazita istaknutost asocijata *sneg*, *papir* i *oblak*, *oblaci*, kao dva prirodna i jednog veštačkog korelata ‘bele’ boje u srpskom jeziku.

Sneg je ovde očekivani odgovor u svetlu prisustva formalno idiomatizovane poredbe *beo kao снег* koja nam, nalik svim drugim poredbama ovog tipa, može poslužiti za spoznavanje predstave o prototipskom jezgru određenog tona boje (Krimer Gaborović 2019a: 208–217). To donekle važi i za odgovor *oblak*, *oblaci*, koji dominantno biraju deca. Kada asocijatu *oblak*, *oblaci*, pridodamo druge lekseme kojima se imenuju prirodni fenomeni koje vezujemo za vidljivi tj. svetli (osvetljeni) deo dana, dakle *dan* (4) + *svetlost* (4) + *nebo* (8), ukupan zbir navođenja je $\Sigma 45$. Navedeni fenomeni se tako svrstavaju među najistaknutije vanjezičke korelate ‘bele’ boje,¹³⁵ što se potvrđuje i kroz visoku frekventnost same sintagme *beli dan* (up. Peco 1997: 233).¹³⁶ O oslonjenosti indoevropske etimologije prideva *beo* primarno na svetlost, sjaj i bl(j)esak, a ne ‘belinu’, govore još Ivić (1999a: 5) i Popović (2001: 20).¹³⁷ U ARSJ asocijat *sneg* takođe izbija na prvo mesto po broju

¹³⁵ Među našim ispitanicima *oblak* je, inače, asocijacija za sve tri ahromatske boje, dakle ‘belu’, ‘crnu’ i ‘sivu’, pri čemu *beli oblak* ima pozitivnu konotaciju, za razliku od *crnog/sivog oblaka* (negativna konotacija, tj., 1. nedaća, nevolja i 2. vremenska nepogoda (kiša, снег, led, i dr.)). To pronalazimo i u ARSJ, gde je *oblak* 17 puta rekacija na simuluse *beo* i *crn*, a čak 70 puta je reakcija na stimulus *siv*, što pokazuje da se *oblak*, *oblaci*, u srpskom jeziku primarno percipiraju kao ‘sivi’, a ne ‘beli’.

¹³⁶ Slično je i u poljskom jeziku (Tarary 2013: 395).

¹³⁷ Iscrpnije o sintagmi *beli dan* kao opšteslovenskom izrazu sa značenjem ‘svetli, jarki, vedri’, a zapravo reliktu nekadašnjeg primarnog značenja ‘blešteći’ govori još Stanić (2015: 33).

navođenja (216), a kada mu se pridruže *zima* (5) + *snežan* (3) + *hladan* (3), ukupan broj navođenja dodatno se povećava na $\Sigma 227$. Kako to obrazlaže Piper i dr. (ARSJ: 14), ovde je reč o **asocijativnom polju** koje obuhvata sve asocijacije koje u svojstvu reakcija anketirani ispitanici navode uz konkretan stimulus tj. reč-draž (ovde leksemu *beo*). Svako asocijativno polje organizovano je oko neke lekseme (ovde lekseme *sneg* i *dan*), pri čemu data leksema kao najučestaliji tj. prototipičan asocijat predstavlja centar asocijativnog polja. Što je asocijat bliži centru asocijativnog polja ili barem strukturi stereotipa, time se učestalije javlja, i obrnuto. Struktura prototipa može se ispravno razumeti jedino ako se sagleda ne samo opadajuća učestalost javljanja asocijata, već i njihova pripadnost istom tvorbenom gnezdu ili sinonimskom nizu. Primera radi, *sneg*, *snežan* i *snežni* formiraju zajednički funkcionalni blok. U ARSJ *oblak* (17) po frekvenciji navođenja sledi *grad* + *čist* + *zid*, no, ako *oblaku* pridružimo zbirno obuhvaćene asocijate *svetao* (8) + *svetlo* (3) + *dan* (6) = ($\Sigma 17$), onda se ipak donekle ublažava drastična razlika između *snega*, s jedne strane, i mentalnih slika povezanih sa vidljivim i svetlim delom dana kao reakcijama na stimulus *beo*, s druge strane. Zaključak je da je *sneg* najistaknutiji nosilac ‘bele’ boje kako u ARSJ i RMS, tako i u anketi,¹³⁸ dok manjih razilaženja ima kod drugih tipičnih korelata. U RMS pronalazimo još pozivanje na ‘ono što je sjajno i svetlo’.

Naši ispitanici visokofrekventno navode još asocijat *papir*, kao i elemente svadbarskog inventara ($\Sigma 17$), tj., *venčanica* + *venčanje* + [*nevestinski*] *veo* + *mlada*. Potonji asocijati najfrekventniji su odgovori među punoletnim ispitanicima. U ARSJ *papir* (2) ima nisku frekvenciju pojavljivanja, za razliku od obreda venčanja, svadbenog inventara i nevestinske odeće ($\Sigma 22$), tj., *veo* (8) + *venčanica* (7) + *venčanje* (3) + *mlada* (4). Ovako predstavljeni, potonji asocijati izbijaju ispred *zida* (20) i *oblaka* (17). U RMS *beo* (*papir*) ima značenje ‘prazan, brisan od cenzure (u listovima, u novinama i knjigama)’.

U anketi su visoko zastupljeni još: (a) *ODEVNI PREDMETI I KUĆNI TEKSTIL* ($\Sigma 29$), tj., *košulja* (10) + *majica* (5) + *haljina* (3) + *džemper* (2) + *odelo* (2) + *čaršav/posteljina* (4) + *stolnjak* (2) + *veš* (1). Pri tome, ‘belinu’ kućnog tekstila i veša treba sagledavati u značenju ‘besprekorne čistoće’ (up. Kri-mer Gaborović 2016a: 197). Mada ne toliko raznovrsni, niti toliko brojni,

¹³⁸ Zbog sve ređe pojave snega u našim krajevima poslednjih godina, naročito u ravničarskim predelima, između ostalog u Subotici, omladinskoj populaciji *sneg* nije uvek prva asocijacija na stimulus *beo*.

ODEVNI PREDMETI I KUĆNI TEKSTIL navedeni su i u ARSJ ($\Sigma 10$), gde obuhvataju asocijate *mantil* (4) + *džemper* (2) + *haljina* (2) + *čaršav* (2).

Relativno visoka pozicioniranost odgovora *kokain* + *droga* ($\Sigma 8$) među testiranim srednjoškolcima govori o tome da kod omladine postoji svest o (zlo)upotrebi narkotika, tj. droga u njihovim životima ima bitnu ulogu, bilo u smislu konzumiranja droge ili svesti o opasnostima njenog konzumiranja. U ARSJ *droga* (3) je takođe zabeležena reakcija na stimulus *beo*, ali to značenje nedostaje u RMS.

Od preostalih, frekventnijih, takođe zbirno predstavljenih korelata 'bele' boje u svesti anketiranih govornika srpskog jezika svakako treba spomenuti: (b) *HRANA* ($\Sigma 27$), tj., *mleko* + *sir* (15) + *so* (4) + *brašno* (2) + *čokolada* (2) + *šećer* (1) + *šlag* (1) + *luk* (1) + *vino* (1), (c) *CVEĆE, CVETNICE* ($\Sigma 15$), tj., *cvet* (7) + *visibaba* (4) + *ruža* (2) + *lala* (2),¹³⁹ (d) *ENTERIJER I EKSTERIJER* ($\Sigma 11$), tj., *tabla* (12) + *zid* (5) + *kreda* (3) + *bolnica* (3), (e) *ZOONIMI* ($\Sigma 10$), tj., *golub(ica)* (4) + *zec* (2) + *labud* (2) + *medved* (2), (f) *PREVOZNA SREDSTVA* ($\Sigma 4$), tj., *avion* (2) + *lađa* (2) i (g) *DELOVI TELA* ($\Sigma 4$), tj., *beonjača* (1) + *ten* (1) + *kosa* (1) + *kost* (1). U ARSJ kao elementi *enterijera* i *eksterijera* ($\Sigma 22$) navedeni su samo *zid* (20) i *izlog* (2), a za razliku od našeg korpusa ovde su prisutni još *grad* (52) + *Beograd* (11), što najverovatnije ima veze s uzorkom ispitanika, koji je u velikom procentu obuhvatio beogradske studente i srednjoškolce, pri čemu već samo ime Beograda asocira na 'belu' boju (*Beograd* < *beo* + *grad*). U ARSJ zbirni asocijat *hrana* ($\Sigma 17$) obuhvata *hleb* (8) + *sir* (6) + *mleko* (3), dok se među *prevozna sredstva* ($\Sigma 7$) ubrajaju *auto* (4) + *voz* (3). Konačno, *ZOONIMI* ($\Sigma 4$) su *galeb* (2) + *medved* (2), dok se *zub* (2) može podvesti pod *DELOVE TELA*, a *cvet* (3) je nisko frekventan asocijat.

Činjenicu da *čokolada*, *vino*, *medved*, *beonjača*, *ten*, *kost* i dr., nisu sasvim 'beli' (nisu dakle 'snežnobeli'), Palmer (1977: 99) i Ivić (1995: 14–15) obrazlažu jezičkom tendencijom da u nizu kolorističkih verzija određenog vanjezičkog entiteta, 'belo' služi da se označi najsvetlija, tj., 'belom' najbliža koloristička mogućnost. Ukratko, **semantički relativizam** podrazumeva da se belim zovu i neke pojave koje to nisu, npr. *bela čokolada* ima svetlo žućkastobelu boju (up. *crna čokolada* i *mlečna* [braon] *čokolada*), krzno odraslih jedinki *belog medveda* je krem-belo (up. *mrki medved* i *crni medved*), *bela kafa* je svetlo braon (up. *crna kafa*), boja *belog vina* je žućkasta

¹³⁹ O frekventnosti 'bele' boje kod imenovanje mnogobrojnih rodova i vrsta biljaka govori Janković (2012: 123).

(up. *crno vino* i *roze vino* [ružičasto vino]), *belo lice* kod ljudi bele rase je ružičasto-beličasto itd.¹⁴⁰ No, sve su to istovremeno ustaljeni spojevi kao nazivi za posebne vrste proizvoda, biljaka i životinja, npr. *beli sir* (mladi sir), *belo brašno* (u proizvodnji se izbeljuje hemikalijama čime se gubi većina vitamina, minerala i vlakana), *beli krin* (beli ljiljan), *beli golub/labud* (ptice belog perja) itd.

Moguće obrazloženje za mali i relativno manji broj navođenja *šećera* (1) + *brašna* (2) + *sol* (4), za razliku od *mleka* + *sira* ($\Sigma 15$), koji se široko konzumiraju u neprerađenom obliku, treba tražiti u prelasku savremenog čoveka na industrijsku hranu, kao posledica nedostatka vremena, ali i pretrpljenih promena u unutrašnjoj strukturi porodične zajednice (danas je to tipično samo jedna generacija kojoj neretko manjka vremena za pripremu obroka kod kuće). Savremeni čovek, i naročito mlađa generacija, sve učestalije konzumiraju gotove i unapred posoljene i/ili zašećerene pekarske, konditorske i druge proizvode, zamešene od brašna ili napravljene s dodatkom brašna. Naši podaci se uglavnom podudaraju s podacima iz ARSJ, tj., *hleb* (8) + *pekar* (2) + *sir* (6) + *mleko* (3) + *so* (0) + *šećer* (0).

U pogledu raspoloživih prenesenih značenja, pri čemu je preneseno značenje hromatskog naziva ono koje se ne odnosi na boju (Steinvall 2002: 187), *beo* asocira na *čistoću*, jer se, kako to obrazlaže Tokarski (2004: 49–50), predstava o čistoći snega proširuje i na njegovu boju. U pitanju je konotativno obeležje koje se može shvatiti ne samo doslovno, dakle u smislu fizičke čistoće i sterilnosti, već i u prenesenom značenju moralne čistote i nevinosti. Up. *nevinost* (7) + *čednost* (1). Ovde je bitno spomenuti da Davidoff (2015: 272–273) naglašava važnost sagledavanja konotativnih značenja leksema kojima se imenuju boje, a ne samo vanjezičkih entiteta koji se tim leksemama opisuju. Naši ispitanici u vezi sa stimulusom *beo* relativno visoko frekventno navode još pozitivno konotirani asocijat *anđeo* (7), koji može imati značenja: (a) (relig.) natprirodno bestesno krilato biće u ljudskom obliku koje služi Bogu i koje posreduje između Boga i čoveka¹⁴¹ i (b) (fig.) bezazlena, nevina i ljupka osoba; oličenje ljupkosti, dobrote i uzvišenosti. Ovde ćemo ukazati i na asocijate *sloboda* (5), *vila*, *vile* (2), *dobrota* (1), *mir* (1), *prijateljstvo* (1), *čast* (1), *istina* (1), *nešto lepo* (1), *pozitivnost* (1), *maštanje* (1), *san* (1), *krila* (1). Očigledno je da su prenesena značenja

¹⁴⁰ Up. takođe *Od oca nastaju bele stvari, kosti, nokti, beonjače i mozak [...]* (Kuić 2008: 434), gde ništa od navedenog nije zapravo sasvim belo.

¹⁴¹ Naše ispitanike stimulus *bela* nisko frekventno asocira i na samog Boga (2).

srpskog prideva *beo* preovlađujuće pozitivna, mada treba spomenuti i negativno konotirane asocijate *praznina* (1) + *predaja* (1) + *tuga* (1) + *duh* (1) + *kostur* (1). U ARSJ *beo* takođe asocira na *čistoću* (Σ28), tj., *čist* (22) + *čisto* (4) + *čistoća* (2), *LEPOTU* (Σ8), tj., *lep* (6) + *lepo* (2), kao i na *nevinost* (5) + *čednost* (2) + *nežan* (2). Negativno konotirani asocijati nemaju visoku učestalost pojavljivanja ni u ARSJ – up. *mrtav* (13) + *smrt* (5), *bolest* (3) + *bolestan* (2) + *anemičan* (1) + *bled* (6) + *bledunjav* (1).

U RMS takođe se navodi niz pozitivno konotiranih apstraktnih značenja povezanih sa leksemom *beo*, i to: *svetao*, *srećan*, *spokojan*, *miran*, *siguran*, *čedan*, *nevin*, *častan*, *lep*, *dobar*, *optimistički*. Prema RMS, pridev *beo* koristi se i za opisivanje kože ljudi kavkaske rase (belci), ali i pripadnika kontrarevolucionara tj. protivnika komunističke revolucije.

9.1.1.2. Crn

crn , -a, -o (RMS, VI: 820)	supr. beo; 1. a. koji je boje ugljena ili čadi; 2. razg. opaljen od sunca; 3. nečist, prljav, zamazan; 4. koji je bez svetlosti, mračan, taman; 5. koji je boje tamnije, zatvorenije nego nešto drugo iste vrste; 6. fig. a. težak, mučan, teško podnošljiv; žučan; b. mrzak, odvratn; koban, zlokoban; c. nesrećan, jadan; d. rđav, zao; 7. (samo odr.) u nazivima biljnih i životinjskih vrsta; 8. (u imeničkoj službi) 8.1.a. figura crne boje u šahu; b. vrag, đavo; 8.2.a. crnomanjasta žena; b. crna kafa
crn (ARSJ: 513–514)	crnac (39), ugalj (34), čovek, mrak (29), hleb (22), oblak (17), gavran, taman (16), garav (15), noć, zemlja (14), kafa (13), mračan (12), čokolada (11), odžaćar, trn (9), Ciganin, konj, kosa (8), smrt, tuga (6), biber, Cigan, dečko, dim, đavo, kaput, lep, petak, prljav, tama (5), dan, gar, jak, luk, mak, momak, odelo (4), dečak, mladić, muškarac, oko, sunce, život (3), Bjelica, crv, elegantan, kao noć, katran, loš, mrav, negativan, odžak, pauk, rupa, šešir, tamno, zub (2) i dr.

Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	noć + mrak	12 + 8	9 + 5	0 + 10	44
2.	smrt + sahrana	18 + 5	8 + 3	-	34
3.	rupa + svemir + dubina + vilajet	8 + 3 + 1 + 1	2 + 0 + 0	1 + 0 + 0	16
4.	kosa	3	3	5	11
5.	ugalj	3	7	-	10
6.	tuga + žalost	6	2	-	8
7.	zemlja	1	5	-	6
8.	oko, oči + zenica	3 + 2	-	1	6
9.	FK Partizan	4	-	1	5
10.	svečana haljina	4	-	-	4

Tabela 16. Asocijati za pridev *crn*

Naši ispitanici kao izrazite prirodne reprezente ‘crne’ boje u srpskom jeziku navode *noć + mrak* (Σ44). Ako tom broju pridodamo lekseme *rupa* (11) + *svemir* (3) + *dubina* (1) + *vilajet* (1), pri čemu sve simbolizuju nešto što je takođe mračno i tamno, neprozirno i nedokučivo, ukupan zbir se dodatno uvećava (Σ60). U ARSJ asocijati koji se povezuju sa ‘noći’, ‘tamom’ i ‘mrakom’ takođe imaju najvišu frekvenciju navođenja (Σ72), tj., *mrak* (29) + *taman* (16) + *tama* (5) + *tamno* (2) + *noć* (14) + *kao noć* (2) + *rupa* (2) + *kao najdublje dubine* (1) + *nevidljiv* (1).

Među našim ispitanicima visoko pozicioniran je još asocijat *ugalj* (10) koji se spominju takođe u RMS i ARSJ (Σ34), dok *čađ* kao reakcija na stimulus *crn* nedostaje u ARSJ, premda se u ARSJ navode sinonimni oblici *gar + garav* (4 + 15). U našem korpusu zabeležili smo i dva navođenja imenice *odžak*, koji se tipično percipira kao nešto što je iznutra čađavo/garavo – up. *CRN KAO ugalj/čađ/gar*. U ARSJ se takođe spominju asocijati *odžak + odžačar* (2 + 15), kao i *katran* (2), potonji u značenju ‘smolasta, gusta tečnost tipično izrazito crne boje’.

Među istaknutije vanjezičke korelate obojene u ‘crno’ u svesti anketiranih ispitanika spadaju još: (a) *LJUDSKE BOJE*¹⁴² (Σ24), tj., *kosa* (11) +

¹⁴² Termin ‘ljudska boja’ navodimo prema Ivić (1995: 47–58).

oči (4) + zenica (oka) (2) + miteser (1) + duša (2) + čovek (2) + sin (2), (b) ODEVNI PREDMETI (Σ19), tj., majica (4) + svečana haljina (4) + jakna (3) + sako (3) + odeća (3), farmerke (1) + košulja (1)¹⁴³, (c) ZOONIMI (Σ9), tj., mačka (4) + gavran (3) + pas (1) + mrav (1) i (d) HRANA (Σ7), tj., biber (2) + (crni) luk (1) + koka kola (2) + kafa (1) + (crno) vino (1).

Kao estetski kvalifikator očiju, kose, obrva, trepavica, brkova, 'crna' tipično ima pozitivnu konotaciju, jer crnjomanasti ljudi predstavljaju ideal lepote u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici (Ivić 1995: 30).¹⁴⁴ Negativnu konotaciju, s druge strane, imaju kolokacije *crna duša* i *crni sin* (u oba slučaja implikacija je na nešto mrsko, odvratno, rđavo i zlo) (up. Kardoš 2016: 38–39), mada *crni sin* može biti i 'crnomanjasti sin'. U ARSJ takođe pronalazimo asocijate *lep* (5) + *lepotan* (1), kao i asocijate koji evociraju tamnopotost ljudske kože u pripadnika romske i crnačke populacije – up. *crncat* (1) + *tamnoput* (1) + *Ciganin* (8) + *Cigan* (5) + *k'o Ciganin* (1) + *crnac* (39) + *crnci* (1) + *crnčuga* (1) + *crnkinja* (1) + *Kofi Anan* (1)¹⁴⁵ + *rob* (1).¹⁴⁶

U ARSJ najbrojniji su asocijati koji mogu biti podvedeni pod leksička polja: (a) LJUDSKE BOJE (Σ73), tj., *kosa* (8) + *oko* (3) + *zub* (2) + *čovek* (29) + *Ciganin* (8) + *Cigan* (5) + *dečko* (5) + *momak* (4) + *dečak* (3) + *mladić* (3) + *muškarac* (3), (b) HRANA (Σ59), tj., *hleb* (22) + *kafa* (13) + *čokolada* (11) + *biber* (5) + *luk* (4) + *mak* (4), (c) ZOONIMI (Σ30), tj., *gavran* (16) + *konj* (8) + *crv* (2) + *mrav* (2) + *pauk* (2) i (d) ODEVNI PREDMETI (Σ11), tj., *kaput* (5) + *odelo* (4) + *šešir* (2).

Uopšte uzev, 'crna' boja se uobičajeno dovodi u vezu sa negativno konotiranim bićima, pojavama i osobinama. Primera radi, *đavo* (2) + *pakao* (1) se percipiraju kao 'crni', za razliku od napred već spomenutih *neba* (8) + *anđela* (7) + *Boga* (2), koje naši ispitanici percipiraju kao 'bele' (reč je za pravo o kulturološki uslovljenim tumačenjima kao refleksijama dihotomije

¹⁴³ *Crna košulja* može biti 'košulja crne boje', ali može se odnositi i na 'uniformu ozloglašanih crnokošuljaša, pripadnika italijanske fašističke organizacije pod vođstvom Benita Musolinija', a u prenesenom značenju na 'mračnjaka, smutljivca, reakcionara, prostaka, prevrtljivca'.

¹⁴⁴ Ivić prepušta psiholingvistima da odgovore na pitanje da li su crnomanjasti/crni ljudi isključivo beloliki ili mogu ipak biti i tamnopusi.

¹⁴⁵ Kofi Anan, političar i diplomata iz Gane, bio je sedmi generalni sekretar Ujedinjenih nacija u periodu 1997–2006.

¹⁴⁶ Elliot-Maier (2007: 253) takođe ukazuju na negativnu konotaciju engleskog prideva *black* 'crn', u SAD, što ima veze s predrasudama američkog stanovništva prema domicilnom crnačkom stanovništvu (reč je o kulturološki determinisanom značenju).

mraka/tame i svetlosti (Krimer Gaborović 2016b: 46)). U ARSJ *anđeo* (8) je takođe reakcija na stimulus *beo*, a *đavo* (5) je stimulisan pridevom *crn*. No, *đavo* prema ARSJ može biti još ‘crven’ (3) i ‘zelen’ (2). *Đavo* (1) + *pakao* (1) reakcije su na stimulus *crvena* i među anketiranim ispitanicima. Ovde svakako treba spomenuti još asocijate *smrt* (6) + *grob* (1) + *groblje* (1) preuzete iz ARSJ, a koji u našoj anketi nedostaju. Percepiranje đavola (ili vraga) kao crnog navedeno je i u RMS.

U prenesenim značenjima, *crn* prema izlistanim asocijatima visoko korelira sa *smrću* + (činom/ritualom) *sahrane* (Σ34), mada dihotomija *bela* kao oznaka obreda venčanja : *crna* kao boja čina/rituala sahrane nije odvajkada bila zastupljena u Evropi, pa tako ni u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici (Petrović 1994: 8, 11, 15; Gerbran – Ševalije 2004: 51). Etnolozi su, naime, utvrdili da ‘bela’ kao boja tuge i porodične žalosti za pokojnikom odgovara starijem kulturnom supstratu, zbog čega je među Slovenima *bela žalost* bio nekadašnji naziv za smrt. Budući da se ‘bela’ smatrala posrednikom između ovozemaljskog i onozemaljskog, u Evropi se telo pokojnika i danas prekriva ‘belim’ pokrovom koji treba da osigura prolazak do nebesa i samog Boga, dok ostatak pogrebnog inventara ostaje dosledno ‘crn’.

Ne smemo izostaviti da spomenemo ni asocijate *tuga* + *žalost* (Σ8), te druga negativna osećanja, i to *nesreća* + *nevolja* + *tragedija* (Σ3), *strah* (1), *pesimizam* (1), (crno/loše) *osećanje* (1), *loše misli* (1). U tom kontekstu treba tumačiti i sintagme *crno more* (1) u značenju ‘olujno, pogibeljno more’ + *mračna šuma* (2) u značenju ‘neprohodna, opasna i/ili začarana šuma (na koju su bačene zle čini)’.

U ARSJ negativno konotirana prenesena značenja su: *tuga* (6) + *žalost* (1) + *muka* (1) + *nesreća* (1) + *nesrećan* (1) + *loš* (2) + *loše* (1) + *nešto loše* (1) + *negativan* (2) + *od muke* (1) + *prljav* (5) + *ružan* (1) + *tmuran* (1) + *sumoran* (1) + *sumornost* (1) + *zao* (1) + *mrzak* (1) + *bezizgledan* (1) + *neostvaren* (1). U RMS negativno konotirana značenja su *nečist* (1) + *prljav* (1) + *zamazan* (1) + *težak* (1) + *mučan* (1) + *teško podnošljiv* (1) + *žućan* (1) + *mrzak* (1) + *odvratan* (1) + *koban* (1) + *zlokoban* (1) + *nesrećan* (1) + *jadan* (1) + *rđav* (1) + *zao* (1).

Najzad, treba naglasiti da ‘crna’ kao kolorit elegancije i moći može imati i pozitivnu konotaciju (Krimer Gaborović 2016a: 194–195; 2016b: 50–51). Naši ispitanici u tom značenju navode asocijate: *svečana haljina* (4) + *džip* (2) + *mercedes* (1). Takvo, pozitivno vrednovanje ‘crne’ boje uslovljeno je prisustvom komponente sjaja u njoj (Popović 2008: 105–122;

Krimer Gaborović 2016a: 194–195). U ARSJ takođe, stimulus *crn* je okidač za asocijat *elegantan* (2).

9.1.1.3. Crven

crven, -ena, -eno (RMS, VI: 812)	1. a. koji je boje krvi; koji je pocrveneo od priliva krvi pod kožu; b. koji je boje rđe, crvenkastožut, riđ; 2. a. koji je na krajnjoj levlci po svom političkom uverenju; komunistički; b. koji se odnosi na revolucionarnu aktivnost, revolucionaran; c. koji se odnosi na Crvenu armiju, na crvenoarmejece; 3. (samo odr.) u nazivima biljnih i životinjskih vrsta				
crveni (ARSJ: 511–512)	krv (54), krst (35), cvet (34), komunisti (31), komunizam (20), zvezda (19), auto, trg (17), ljubav, nos (14), džemper (12), vetar (11), ferari, tepih (10), šal (9), krvavi, mravi, petao, srce, vatra (8), obrazi, paradajz, Rusi, ruža, zastava (7), karton (6), Indijanci, karanfil, obraz, toplo, vatreni (5), automobil, jastuk, komunista, koral, petokraka, plašt, ruž, šešir, zmaj (4), armija, barjak, đavo, jabuka, jezik, Kmeri, krvav, paprika, radost, rak, Rusija, socijalizam, svetlo (3), cveće, fenjer, Indijanac, jarki, kaput, karmin, komunjare, koral, oktobar, pojas, semafor, sunce, Tito, topli, znak, zvezdaši (2) i dr.				
crvenog (ARSJ: 512–513)	nosa (61), krv (31), lica (27), nos (18), vina (17), krsta, zmaja (16), džemper (13), ljubav, obraza (11), ferarija, semafor (10), srce, šala (9), raka (8), auta, auto, đavola, kaputa, vatra (7), bika, jarca, mora, petla, ruža, sjaj, strast, šešira, tepih, tepiha, zvezda (6), cvet, cveta, džempera, đavo, juga, lice, sjaja, sunca, šal (5), bik, krst, nebo, obraz, paradajz, petao, sunca, svetla, vatrenog, vino (4), jastoga, jezik, jezika, komunizam, konja, oka, oktobra, usne, zastava (3), itd.				
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	krv	27	9	18	54
2.	ljubav + zaljubljenost	18 + 2	9	8	37
3.	ruža	18	9	8	35

4.	srce + strast	9 + 2	2	-	13
5.	ruž + karmin	4 + 1	5 + 3	-	13
6.	sreća + radost	4 + 1	0 + 3	-	8
7.	vatra	2	3	2	7
8.	jabuka	2	-	4	6
9.	majica	3	1	1	5
10.	hemijska olovka	3	-	2	5

Tabela 17. Asocijati za pridev *crven*

Iz Tabele 17 jasno proizilazi da za anketirane govorne predstavnike srpskog jezika *krv* predstavlja kognitivnu uporišnu tačku (prototip), tj., najistaknutiji prirodni korelat iz vanjezičke stvarnosti na koji se upućuje leksemom *crven* (up. *crven kao krv*). Tako je i u RMS, kao i u ARSJ (Σ97), tj., *krv* (54 + 31) + *krvavi* (8) + *krvav* (3) + *kap krvi* (1).

Na osnovu prirode većine drugih korelata iz vanjezičkog okruženja, očigledno je da naši ispitanici ‘crvenu’ percepiraju prevashodno kao topao, strastven, vatren, energičan i dinamičan kolorit. To je razumljivo kada se u vidu ima činjenica da je ‘crvena’ boja krvi i boja *vatre* (Σ7). Up. *toplo* + *toplina* (Σ4) + *vatreno* (1) + *dinamično* (1) + *energično* (1) + *vulkan* (1). U ARSJ je takođe zabeležena visoka frekventnost asocijata *vatra* (Σ24), tj. *vatra* (15), *vatreni* (5) + *vatrenog* (4). O ‘krvi’ i ‘vatri’ kao prototipima ‘crvene’ boje govori još Tokarski (2004: 80), koji konstatuje da na spisak treba možda dodati ‘užareni ugalj’.

Pridev *crven* ispitanike asocira na *ruž* (Σ35) (u ARSJ *ruž* Σ13?¹⁴⁷) i *srce* (Σ28) (u ARSJ *srce* Σ17), gde imenicu *srce* treba tumačiti kao simbol ljubavi (Drobnjak – Gudurić 2017: 218). I sama *crvena ruža* dobro je poznat simbol ljubavi i strasti (Krimer Gaborović 2019b: 119).

Među istaknutije vanjezičke korelate obojene u ‘crveno’ u svesti anketiranih ispitanika spadaju još: (a) *CVEĆE*, *CVETNICE* (Σ38), tj., *ruž* (35) + *bulka* (1) + *muškatla* (1) + *pupoljak* (1), (b) *HRANA* (Σ19), tj., *jabuka* (6) + *paradajz* (3) + *sirće* (3) + *paprika* (2) + *višnja* (2) + *trešnja* (1) + *Uskršnje jaje* (1) + *čili* (1), (c) *ODEVNI PREDMETI* (Σ17), tj., *majica* (5) + *haljina* (4) + *jakna* (1) + *košulja* (1) + *marama* (2) + *džemper* (1) + *šešir* (1) + *mašna* (1)

¹⁴⁷ Ovde se moramo ograditi da ne možemo biti u potpunosti sigurni da se reakcija *ruž* na stimulus *crvenog* umesto na ‘cvet ruže’ ne odnosi ipak na ‘karmin’.

+ *kapa* (1), (d) *KOZMETIČKI PROIZVODI* (Σ 16), tj., *ruž/karmin* (14) + *lak* [za nokte] (2) i (e) *DELOVI TELA* (Σ 11), tj., *usta, usne* (4) + *obrazi* (3) + *lice* (2) + *bubuljica* (1) + *kosa* (1).

U ARSJ najbrojniji asocijati se mogu podvesti pod leksička polja: (a) *LJUDSKA BOJA* (Σ 171), tj., *nos/nosa* (14 + 18 + 61) + *lica, lice* (27 + 5) + *obraz, obrazi, obraza* (5 + 4 + 7 + 11) + *jezik, jezika* (3 + 3) + *usne* (3) + *oka* (3) + *Indijanci, Indijanac* (5 + 2). Slede (b) *ODEVNI PREDMETI I KUĆNI TEKSTIL* (Σ 102), tj., *džemper, džemperu* (12 + 13 + 5) + *šal, šala* (9 + 5 + 9) + *šešir, šešira* (4 + 6) + *kaput, kaputa* (2 + 7) + *plašt* (4) + *tepih, tepiha* (10 + 6 + 6) + *jastuk* (4), (c) *ZOONIMI* (65), tj., *petao, petla* (8 + 4 + 6) + *rak, raka* (3 + 8) + *jastoga* (3) + *koral, koralu* (4 + 2) + *bik, bika* (4 + 6) + *mravi* (8) + *jarca* (6) + *konja* (3), (d) *PREVOZNA SREDSTVA* (Σ 60), tj., *auto, auta* (17 + 7 + 7) + *automobil* (4) + *ferari, ferarija* (10 + 10) + *juga* (5), (e) *CVEĆE, CVET-NICE* (Σ 51), tj., *cvet, cveta* (34 + 5 + 5) + *cveće* (2) + *karanfil* (5), (f) *HRANA* (Σ 38), tj., *vino, vina* (4 + 17) + *paradajz* (7 + 4) + *jabuka* (3) + *paprika* (3). Zanimljivo će biti spomenuti i (g) *FANTASTIČNA BIĆA* (30), tj., *zmaj, zmaja* (4 + 26), koji u našoj anketi nedostaju.

Na temelju podataka u ARSJ, može se zaključiti da pridev *crven* govornike srpskog jezika snažno asocira još na: (h) *KOMUNIZAM I KOMUNISTIČKU IDEOLOGIJU* (Σ 113), tj., *komunisti, komunista* (31 + 4) + *komunizam* (20 + 3) + *komunjare* (2) + *komunistički* (1) + *boja komunista* (1) + *socijalizam* (3) + *petokraka* (4)¹⁴⁸ + *Tito* (3) + *partizan* (1) + *SPS* (2)¹⁴⁹ + *Sloba* (1)¹⁵⁰ + *JUL* (1)¹⁵¹ + *zastava* (7 + 3) + *barjak* (3) + *Rusi, Rusija* (7 + 3) + *armija* (3) + *oktobar, oktobra* (2 + 3) + *Lenjin* (1) + *staljinizam* (1) + *Kmeri* (3). U našoj anketi pak *komunizam* (2) navode samo građani (sredovečna i starija generacija), dok je u RMS ovo značenje istaknuto navedeno. U ARSJ spominju se takođe asocijati koje je moguće dovesti u vezu sa srpskim FK „Crvena zvezda” (Σ 8), tj., *Crvena zvezda* (2) + *zvezdaši* (2) + *Zvezda* (1) + *delije* (1) + *delija* (1)¹⁵² + *fudbal* (1). Tu su takođe asocijati *Indijanci* (5)

¹⁴⁸ Asocijat *zvezda* (19 + 6) ovde nismo obuhvatili zbog mogućeg značenja ‘FK Crvena zvezda’.

¹⁴⁹ SPS skrać. od *Socijalistička partija Srbije*.

¹⁵⁰ Misli se na Slobodana Miloševića, osnivača i prvog predsednika *Socijalističke partije Srbije*.

¹⁵¹ JUL skrać. od *Jugoslovenska levica* (ili *Jugoslovenska udružena levica*) bila je politička organizacija u nekadašnjoj SR Jugoslaviji i Srbiji, osnovana 1994. kao koalicija 23 levičarske i komunističke partije, koje je predvodio „Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju”.

¹⁵² *Delije sever*, ili, skrać. *delije*, naziv je za navijače FK „Crvena zvezda”.

+ *Indijance* (2), koji u svest prizivaju crvenkastu tj. bronzanu prebojenost kože autohtonog stanovništva Amerike (Severne, Srednje i Južne, bez arktičkog područja), i čiji se pripadnici stoga u srpskom jeziku nazivaju još crvenokošcima.

U prenesenom značenju, pridev *crven* naše ispitanike asocira na pozitivno konotirane *ljubav* + *zaljubljenost* (Σ37) + *sreću* + *radost* (Σ8), ali i na (znatno manje frekventno) negativno konotirane *stid* (1) + *ljutnju* (1) + *upozorenje* (1) + *smrt* (1) + *tragediju* (1). U ARSJ pak stimulusi *crveni*, *crvenog* takođe izazivaju reakcije koje pokazuju da se u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici ‘crvena’ percipira prevashodno kao boja ljubavi, strasti, bluda i radosti, ali i stida, ljutnje i razdražljivosti. Up. *ljubav* (25) + *ljubavni* (1) + *boja ljubavi* (1) + *strast* (6) + *strastven* (2) + *strasni* (1) + *seks* (2) + *blud* (1) + *fenjer* (2) + *fenjera* (2)¹⁵³ + *radost* (4) + *veselog* (1) + *osmeh* (1) + *živost* (1) + *šala* (9), te *stid* (1) + *stidljivi* (1) + *postidjenost* (1) + *iritirajući* (1) + *nemira* (1) + *razdražljivost* (1) + *ljutit* (1) + *besnog* (1).

9.1.1.4. *Žut*

žut, -a, -o (RMS, II: 52)	koji je boje voska, limuna, cveta maslačka, ljutića, sumpora, zlata				
žut (ARSJ: 195–196)	sunce (109), limun (82), Kinez (34), bolestan (29), cvet (27), bolest (22), mesec (21), ljubomora (16), maslačak, suncokret (15), zub, žutica (14), list (13), banana (11), mrav (9), prljav (8), veseo (7), narcis, pile, zlato (6), dukat, jaje, kanarinac, pas (5), papir, žumance (4), Japanac, jesen, lice, Rumun, star, taksi, Vranje (3) i dr.				
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	Sunce, sunce	42	19	22	83
2.	limun	4	12	1	17
3.	cvet, cveće	3	6	1	10
4.	maslačak	3	4	-	7
5.	lišće + jesen	1 + 1	2 + 2	1 + 0	7

¹⁵³ (*Crveni*) *fenjer* ovde treba razumeti kao znak koji suptilno poziva na blud.

6.	suncokret	4	2	-	6
7.	radost + sreća + osmeh + raj	1 + 2 + 0 + 1	1 + 0 + 1 + 0	-	6
8.	toplo, toplota	3	2	-	5
9.	pile	1	1	1	3
10.	žirafa	1	-	2	3

Tabela 18. Asocijati za pridev *žut*

Prema rezultatima ankete ‘žuta’ se u srpskom jeziku primarno percipira kao topao kolorit u prirodnom okruženju, pri čemu *Sunce* (zvezda) + *sunce* (zraci, svetlost, toplota) (Σ83) apsolutno dominira(ju) nad svim drugim korelatima ‘žute’ boje (up. *žut kao Sunce/sunce*). Ako *Suncu/suncu* pridodamo druge pojedinačne srodne asocijacije, dakle *sunčano* (1) + *sunčanje* (1) + *let* (1), ukupan zbir asocijata povezanih sa *Suncem/suncem* još je veći (Σ86). Dodatni asocijati u anketi koji se posredno mogu takođe povezati sa ‘Suncem, suncem’, ali i ‘letom’ su: *toplo(ta)* (5) + *pesak* (1) + *plaža* (1) + *suncobran* (1) + *pustinja* (1). Asocijat *proleće* (2) takođe je reakcija na stimulus *žut*, pošto upravo u proleće *Sunce* počinje duže da sija i jače da greje. U RMS, međutim, ne spominju se *Sunce*, *sunce* kao prirodni reprezentanti ‘žute’ boje, za razliku od ARSJ gde je to takođe dominantan asocijat – up. *Sunce* (109) + *sunčan* (1) + *svetlost* (1). Različitosti u pogledu definisanja ‘žute’ boje kod lingvista (semantičara) i leksikografa očituje se i u drugim jezicima. Primera radi, Wierzbicka (1996) i Tokarski (2004), lingvisti koji se prevashodno bave semantičkim analizama i tumačenjima, obrazlažu da je *Sunce* prototip ‘žute’ boje i u poljskom i u engleskom jeziku, ali da se potvrda toga ne može pronaći ni u jednom jednojezičnom rečniku s izuzetkom englesko-engleskog rečnika CALD (2003) (up. Literatura – Rečnici).

Limun je još jedan ‘žuto’ obojeni korelat iz prirodnog vanjezičkog okruženja, a zastupljen je u sva tri konsultovana izvora asocijacija (RMS, ARSJ i anketa).

Druga nebeska tela koje anketirani ispitanici pominju su *Mesec* (2) i *zvezda* (2). Asocijat *Mesec* (21) navodi se i u ARSJ.

Uz *limun*, kao primere ‘žuto’ obojene (a) *HRANE*, naši ispitanici navode još *žumance* (2) + *majonez* (umak od žumanaca) (2) + *senf* (2) + *med* (1) + *kurkuma* (začin) (1) + *mango* (južno voće) (1) + *fanta* (energetsko piće)

(1). U ARSJ asocijati koji se mogu podvesti pod *HRANU* su: *limun* (82) + *banana* (11) + *jaje* (5) + *žumance* (4) + *sir* (2) + *med* (1), itd.

‘Žuta’ je u srpskom jeziku takođe koloritni atribut fitonima (češće) i zoonima (ređe). U našem korpusu (b) *BILJKE* ($\Sigma 38$) su: *cvet/cveće* + *buket cveća* (10 + 1) + *maslačak* (7) + (*jesenje*) *lišće* + *drveće* (*sa požutelim lišćem*) (7 + 1) + *suncokret* (6) + *narcis* (2) + *ljutić* (1) + *dinja* (1) + *pšenica* (1) + *slama* (1).¹⁵⁴ Istovremeno, (c) *ŽIVOTINJE* ($\Sigma 11$) su: *pile* (3) + *žirafa* (3) + *papagaj* (2) + *pas* (1) + *pače* (1) + *pčela* (1). U ARSJ pak *BILJKE* su: *maslačak* (15) + *suncokret* (15) + *narcis* (6) + *kukuruz* (1) i dr., a *ŽIVOTINJE* su: *mrav* (9) + *pile* (6) + *kanarinac* (5) i dr.

Među asocijatima prikupljenim u anketi izvesno iznenađenje predstavljaju *žirafa* (3) i *Kinez* (2).¹⁵⁵ Oba reprezentiva ‘žute’ boje, naime, tradicionalno su atipični u vanjezičkom okruženju u koje je srpska kulturno-jezička zajednica uronjena, ali su zbog velikog napretka svih vidova komunikacija, tj., kao posledica sve tešnjeg povezivanja savremenog sveta, *žirafa* i *Kinez(i)* danas postali dobro poznati vanjezički entiteti (žirafe vidamo na srpskoj televiziji, u štampi, na internetu, u zoološkim vrtovima i drugde, a Kineze sve učestalije na ulicama srpskih gradova). U ARSJ se takođe spominju asocijati *Kinez/Kinezi* (34 + 1) + *Japanci* (1).

Kako to Folmar (2011: 31) obrazlaže, ‘žuta’ je istovremeno ‘topao’ i ‘hladan’ kolorit, u zavisnosti od toga da li likom više podseća na ‘crvenu’ ili ‘zelenu’ boju. U tom smislu, ‘žutu’ percipiramo kao kolorit života odn. smrti. Naši ispitanici ‘žutu’ ukratko povezuju i sa *sjaj(em)* (1) i sa *raj(em)* (1), pri čemu je asocijacija ovde na *Sunce, sunce* i *zlato* (1). Treba takođe spomenuti asocijate *radost* + *sreća* + *osmeh* + *raj* ($\Sigma 6 = 2 + 2 + 1 + 1$). Istovremeno, navedeni su negativno konotirani asocijati *bolest(an)* (3) + *žutica* (1) + *hepatitis C* (1) + [(*po*)*žut(el)i* (*pokvareni i ružni*)] *zubi* (1). Ta se dihotomija očituje i u ARSJ, i to kod asocijata *veseo* (7) + *optimističan* (1) + *raspoloženje* (1) + *sreća* (1), i to zbog asocijacije prideva *žut* na svetlost i sjaj Sunca i zlata – up. *zlato* + *zlatan* + *boje zlata* (6 + 2 + 1) + *dukat* (5). S druge strane, zabeleženi su asocijati *bolest, bolestan* (22 + 29) + *žutica* (14)

¹⁵⁴ U anketi na pšenicu i slamu posredno upućuje još asocijat *polje* (1). Misli se na polje pod zreloom pšenicom, odn. polje gde je sav usev požnjeven. Naši ispitanici navode takođe asocijat *livada* (1), verovatno u značenju ‘polje sasušene i/ili otkošene trave (prekrivene otkosima i/ili plastovima sena)’.

¹⁵⁵ Na azijske narode sa dalekog istoka, u srpskom jeziku se uobičajeno upućuje pridevskom sintagmom *žuti ljudi*.

+ *prljave uši* (1) + *prljavi zubi* (1). Kako to Tokarski obrazlaže (2004: 106), ‘žuta’ je kolorit kojim se uobičajeno opisuju stari i bolesni ljudi, oni koji proživljavaju neprijatne emocije, preminula lica. U negativnom značenju, ‘žuta’ je i boja prirodnog zamiranja i gašenja. To objašnjava motivisanost asocijata (*žuto*) *lišće* (7) + ((*po*)*žut(el)a*) *trava* (1) među anketiranim ispitanicima. U oba slučaja asocijacija je na sparušene i sasušene, tj., mrtve delove zeljastih biljki. U ARSJ takvi asocijati su: *jesen* (3) + *lišće* (1) + *uvela list* (1).

Već smo spomenuli da ‘žuta’ sa ‘zelenim’ podtonom deli sa ‘zelenom’ bojom određena negativna značenja. Prema ARSJ to su *ljubomora* (16) + *zavidnost* (1) + *odvratnost* (1) + *šlajm* (1).

9.1.1.5. Zelen

zelen, -a, -o (RMS, II: 295)	1. koji ima boju lišća, trave (jedna od osnovnih boja spektra); obrastao rastinjem takve boje; 2. a. koji nije sazreo (o plodovima, usevima i sl.); b. fig. mlad, neiskusn zbog mladosti
zelen (ARSJ: 211)	bor (135), list (75), trava (62), mlad (33), bostan (28), vrt (16), drvo (13), konj, travnjak (11), kupus (9), livada, nezreo, orah, šuma, zub (8), paradajz, vanzemaljac (7), čovek, džemper, grm, oči, park (6), šaragarepa, žbun (5), čaj, gušter, jabuka, krastavac, Marsovac, musliman, od besa, prsten, skakavac, tepih, zdrav (4), auto, gora, grašak, hrast, kivi, konac, limun, luk, Mađar, mladić, momak, od zavisti, priroda, venac (3) i dr.
zeleni (ARSJ: 211–212)	trava (101), list (59), priroda (30), park (25), bor (23), šuma, travnjak (20), drvo, vrt (15), vanzemaljac, venac (14), livada (12), proleće, vanzemaljci (10), oči, tepih, zub (9), pašnjak, semafor (8), Maršovci, muslimani, pokret (7), cvet, čaj, mlad, pojas, prirodni (6), karton, ljudi, Marsovac, musliman (5), gaj, krastavac, odmor, skakavac, sto (4), auto, beretka, breg, čovek, grm, krov, mali, mladi, nezreo, paradajz, Šiptar, žbun (3) i dr.

Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	trava + livada	43 + 5	29 + 1	22 + 1	101
2.	list, lišće + krošnja drveta	8	7	6 + 1	22
3.	priroda	11	5	2	18
4.	šuma + gora + četinar + Brazil	4+1+1+1	5	-	12
5.	drvo, drveće + maslina	5 + 1	2	1	9
6.	biljke	5	2	1	8
7.	oko, oči	5	1	1	7
8.	proleće	3	2	-	5
9.	salata	2	2	-	4
10.	mladost + svežina	2 + 2	0	0	4

Tabela 19. Asocijati za pridev *zelen*

Prema rečima Trstenjaka (1987: 14), ‘zelena’ i ‘crvena’ su osnovne boje života, pošto je u hemijski sličnim biljnom pigmentu hlorofilu i krvnom pigmentu heminu odn. hemoglobinu zatvoren životni krug na Zemlji (up. asocijat *prirodni* (6) u ARSJ).

Sve u svemu, ‘zelena’ se u oba konsultovana rečnika (RSJ i ARSJ), kao i u našoj anketi, prevashodno tumači kao boja (a) *BUJNOG ZELENILA* (*MLADA I SVEŽA VEGETACIJA I USEVI*) (Σ176), i to pre svega *trava + livada* (101) (up. *zelen kao trava*), ali i *list, lišće + krošnja (drveta)* (Σ22) + *šuma, gora + četinari* (Σ11) + *žbun* (1) + *vrt* (1) + *dvorište* (1) + *teren za igru* (1) + *prostranstvo* (1) + *hlorofil* (1). U ARSJ po brojnosti takođe pretežu biljni asocijati, među kojima: *trava + travnjak + travnjaci* (Σ196) + *bor + borovi* (Σ160) + *list + lišće + listovi* (Σ138) + *šuma + gaj + gora + lug* (Σ39) + *priroda + prirodni* (Σ36) + *vrt + vrtovi* (Σ33) + *drvo* (28) + *livada* (20) + *gram* + *žbun* (Σ16) + *park* (6), itd.¹⁵⁶

Naši ispitanici kolorit ‘zelena’ takođe prevashodno povezuju sa *životom* (3) i *prolećem* (5), godišnjim dobom kada se priroda budi i kada sve počinje da raste i buja, a metaforički uzev i sa (a) dobrim zdravljem i brigom o

¹⁵⁶ Zanimljivo će biti spomenuti navode Andrić (2020: 307) da su asocijati na stimulus *zelen* pretežno biljke (čak 67,37%).

ekologiji – up. *zdravlje* (1) + *organsko* (1) + (*zelena, ekološka*) *stranka* (1), ali i sa (b) onim što je mlado i sveže – up. *mladost* (2) + *svežina* (2). U ARSJ je takođe zabeleženo ovo pozivanje na zdravlje i svežinu, tj., (a) *zdrav* (Σ6) + *zdravo* (1) i (b) *svež* (2) + *svežina* (2) + *sveže* (1).

Na temelju asocijata zabeleženih u ARSJ proizilazi da se u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici ‘zelena’ percipira još kao smirujući kolorit – up. *mir* (2) + *opuštanje* (1) + *opuštajući* (1) + *smiruje* (1) + *odmor* (4) + *sne-ni* (1). I dok se hladni ‘zeleni’ tonovi povezuje s odmorom i emocionalnom smirenošću, topla ‘zelena’ označava životnu aktivnost koja u čoveku budi radost i nadu (Tokarski 2004: 134).

Od drugih istaknutih vanjezičkih korelata ‘zelene’ boje, ispitanici spominju: (b) *VOĆE, POVRĆE I NAPITKE* (Σ13), tj., *salata* (4) + *jabuka* (2) + *grašak* (1) + *peršun* (1) + *lubenica* (1) + *kivi* (1) + *limeta* (1) + *čaj* (1) + *kafa* (1), (c) *OKO, OČI* (7), (d) *ZOONIME* (Σ3), tj., *žaba* (2) + *kameleon* (1) i (e) *VODENE POVRŠINE* (Σ3), tj., *močvara* (1) + *reka* (1) + *more* (1). U ARSJ frekventniji asocijati su: (a) *VOĆE, POVRĆE I TEČNOSTI* (Σ85), tj., *bostan* (28) + *kupus* (9) + *paradajz* (7) + *krastavac* (4) + *grašak* (3) + *luk* (3) + *pasulj* (2) + *salata* (2) + *spanać* (1) + *orah* (8) + *jabuka* (4) + *kivi* (3) + *limun* (3) + *čaj* (6) + *supa* (2) i dr., (b) *OKO, OČI* (2 + 9), (c) *ZOONIMI* (Σ13), tj., *gušter* + *zelembać* (Σ6) + *skakavac* (4) + *jelen* (2) + *žaba* (1), itd. U ARSJ navedeni su takođe (d) *ODEVNI PREDMETI* (Σ9), tj., *kaput* (2) + *kišobran* (2) + *šal* (2) + *džemper* (2) + *ogrtač* (1), kao i (e) *MARSOVCI (PRETPOSTAVLJENI I ZAMIŠLJENI STANOVNICI MARSA) I VANZEMALJCI* (Σ51), tj., *vanzemaljci* + *vanzemaljci* (Σ31) + *Marsovci* + *Marsovci* + *Mars* (Σ17) + *mali zeleni ljudi* (1) + *svemirci* (1) + *extraterrestrial* (1). Zabeležene su i asocijacije na (f) *MUSLIMANSKU VEROISPOVEST I IDENTITET* (Σ21), tj., *musliman* + *muslimani* + *muslimanski* (Σ14) + *beretka* (3) + *Šiptar* (3) + *Turčin* (1), a ‘zelena’ se prema ARSJ percipira i kao (g) *NACIONALNA BOJA MAĐARA*, tj., *Mađar* (Σ8).

U anketi su prisutne takođe asocijacije na *vojsku* (2), zbog tipično maslinastozelenih uniformi bivših pripadnika Jugoslovenske narodne armije, glavne oružane sile bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, čija je jedna od republika-članica bila i Srbija, a kakve je u Vojsci Srbije i danas boja uniformi običnih vojnika, kao i maskirnih uniformi. Za razliku od asocijata u ARSJ, naši ispitanici ‘zelenu’ inače ne dovode u vezu s odevnim predmetima (u anketi je zabeleženo samo jedno takvo navođenje – *zelene pantalone*). U anketi se takođe svega jedan put navodi asocijat

smaragd (1), koji nedostaje u ARSJ, ali gde je jednom naveden asocijat *dijamant*. No, u ARSJ se takođe spominju *vojska* (2) + *vojnik* (1) + *vojnici* (1).

Na temelju asocijata prikupljenih u anketi, kao i u ARSJ, jasno proizlaze sekundarna ili prenesena značenja srpskog prideva *zelen*, koja mogu biti (a) pozitivno, neutralno ili negativno konotirana kada je reč o mladosti, nezrelosti, naivnosti i neiskustvu, odn. (b) isključivo negativno konotirana kada se misli na bolest, zavist, strah, ljubomoru. Up. asocijate u ARSJ: (a) *mlad* ($\Sigma 39$) + *nezreo* ($\Sigma 11$) + *nezreli* (2) + *nedozreo* (1)¹⁵⁷ + *neiskusan* (2) + *neiskustvo* (1) + *naivan* (1) + *naivni* (1) + *zelen si ti još* (1) i (b) *zelen od zavisti* (3) + *zavist* (2), *zelen od besa* (4) + *zelen od muke* (1) + *bolestan* (2) + *strah* (1) + *strava* (1) + *ljubomora* (1). U našoj anketi negativno konotirani asocijati su: *nezrelost* (1) + *neiskusan* (1) + *zavist* (1).

9.1.1.6. *Plav*

plav, -a, -o (RMS, IV: 444)	1. a. koji ima jednu od osnovnih boja spektra, tj. srednju između ljubičaste i zelene; koji je boje vedrog neba ili mora; modar; (b) koji je nešto zatvoreniji, tamniji od osnovne plave boje; 2. svetložut, žućkast, nažut (o kosi); 3. (odr.) kao sastavni deo nekih botaničkih naziva				
plav (ARSJ: 374)	nebo (160), more (78), kosa (17), dečko (15), auto, čovek, lep, modrica (8), oblak, oči (7), džemper, pandur, policajac (6), čuperak, dečak, policija, sloboda (5), kamen, nežan, oko, Rus (4), Dunav, glup, golub, Jadran, košarka, krv, lepo, momak, muškarac, Namac, ptica, svod, šljiva, veseo, voda (3) i dr.				
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	nebo	50	28	18	96
2.	more	18	20	1	39
3.	oko, oči	11	2	1	14
4.	voda	6	3	2	11
5.	patike	-	-	9	9
6.	kosa + čovek	3	3 + 1	1	8

¹⁵⁷ Ovde asocijacija može biti ne samo na nezrelog tj. nedozrelog čoveka, već i na nezreli tj. nedozreli plod neke biljke.

7.	auto	2	3	-	5
8.	reka	3	1	-	4
9.	mir + opuštanje	1 + 0	2 + 1	-	4
10.	dečak + detinjstvo	1 + 1	2	-	4

Tabela 20. Asocijati za pridev *plav*

Primarna asocijacija naših ispitanika svih uzrasta na ‘plavu’ boju je *nebo* (96), a tako je i u ARSJ (Σ160).¹⁵⁸ I mada asocijat *more* (39) navodi gotovo upola manje ispitanika, ako se *moru* pridodaju druge nominacije ‘plavih’ vodenih prostranstava zabeležene u anketi, dakle *voda* (11) + *reka* (4) + *okean* (1) + *bazen* (1), kao i različite asocijacije na ‘more’ i ‘vodu’, tj., *talasi* (1) + *dubina* (1) + *Grčka* (1) + *leto* (1) + *brod* (1) + *jedrilica* (1), ukupan broj navođenja za *more* i *vodu* je Σ62, što delimično ublažava drastičnu, mada i dalje značajnu razliku između *neba* i *mora*, *vode* kao dva prirodna mentalna korelata za čije se opisivanje koristi pridevska leksema *plav*. Objašnjenje treba tražiti u činjenici da govornici srpskog jezika neminovno svakodnevno percipiraju ‘nebo’, ali ne i ‘more’. U ARSJ asocijacije na vodene površine (Σ16) su: *voda* (3) + *Dunav* (3) + *Jadran* (3) + *reka* (1) + *mora* (1) + *morski* (1) + *jezero* (1) + *okean* (1) + *brod* (1) + [plava] *grob-nica* (1).¹⁵⁹

Navođenjem imenica *horizont* (1) + *prostranstvo* (1), gde pod ‘prostranstvom’ anketirani ispitanici misle na nebesko i/ili morsko i/ili vodeno prostranstvo, kao i pojma *široko i veliko* (1), te iz toga metonimijskim mehanizmom izvedenih asocijacija na *mir* (3) + *opuštanje* (1),¹⁶⁰ dodatno se potvrđuje teorija da je ‘plava’ imenitelj boje ‘neba’ i ‘mora, vode’. U ARSJ su takođe navedeni asocijati *beskraj* (1) + *horizont* (1) + *vidik* (1), zatim *nirvana* (1) + *smirujući* (1) + *mir* (1) + *odmor* (1), kao i *sloboda* (5) + *slobodan* (2).

Svetle nijanse ‘plave’ asociiraju na nežnost, vedrinu, optimizam i nadu. Up. *nežan* (4) + *vedar* (1) + *optimizam* (1) + *nada* (1) u ARSJ.

U srpskom jeziku ‘plava’ se povezuje i sa čovekom kao još jedna tipično (a) *LJUDSKA BOJA* (Σ21), tj., *oči* (14) + *kosa* (7), što se očituje i u ARSJ (Σ37), tj., *kosa* (17) + *čuperak* (5) + *oči* (7) + *čovek* (8). Ipak, kako

¹⁵⁸ Up. takođe asocijate [nebeski] *svod* (3) + *nebeski* (2) + *boje neba* (1) + *nebo plavo* (1).

¹⁵⁹ Up. takođe *mornar* (1) + *mornarski* (1).

¹⁶⁰ Čovek oseća spokoj i opušta se uz vodu, plavetnilo neba i sl.

je u pregledu relevantne literature bilo navedeno, *plava kosa* nije doslovno ‘plava’, već je ‘žuta’, dakle ima boju koja nalikuje boji zrelog žita ili slame. Ovo značenje lekseme *plav* spominje se i u RMS. Kada govorimo o kosi, *plav* zapravo imenuje jedno kolorističko svojstvo kada se govori o čoveku, a drugo kada se govori o svim drugim entitetima (Ivić 1995: 24–28). Naši ispitanici kao asocijate spominju još potkožne hematome, tj., *modrica* (1) + *udarac* (1). Tu vrstu asocijata pronalazimo i u ARSJ (Σ15), tj., *modrica* (8) + *modrice* (2) + *prebijen* (2) + *pretučen* (1) + *izubijan* (1) + *batine* (1).¹⁶¹

‘Plava’ je prema anketi uobičajena boja (b) *ODEVNIH PREDMETA* (Σ5), tj., *odeća* (1) + *šorc* (1) + *haljina* (1) + *suknja* (1) + *farmerice* (1) i (c) *POLU-DRAGOG I DRAGOG KAMENJA* (Σ3), tj., *safir* (1) + *dijamant* (1) + *kamen* (1). U ARSJ *ODEVNI PREDMETI* su: *džemper* (6) + *farmerke* (1). Navedeni su i asocijati *safir* (1) + *kamen* (4), mada kod potonjeg treba biti obazriv u smislu da *kamen* ovde može upućivati na *plavi kamen* u značenju ‘sredstvo koje je po hemijskom sastavu bakar-sulfat, a koje se koristi u svojstvu preventivnog fungicida za prskanje voća i povrća’.

U ARSJ *plav* asocira na *pandura* (6) + *policajca* (6) + *policiju* (5) + *milicajca* (1) + *miliciju* (1). U svest se zapravo prizivaju slike tamnoplavih uniformi pripadnika policijskih snaga Republike Srbije, zbog čega se srpski i drugi policajci kolokvijalno nazivaju još *plavcima* – up. [...] *bez šansi da „plavci” potegnu policijske pendreke na njih [...]* (Politika: 24. 9. 2006), i [...] *njujorški plavci su ga uhapsili zbog teškog saobraćajnog prekršaja* (Gloria: 12. 11. 2018).

U ARSJ zabeleženi su asocijati *šljiva* (3)¹⁶² + *patlidžan* (1), pri čemu ovde treba dodati da prirodno obojene ‘plave’ hrane u vanjezičkoj stvarnosti gotovo da i nema, čak ni sve šljive nisu ‘plave’, već mogu imati ljubičastu pokožicu, slično (*plavom*) *patlidžanu*. Jedini bolji predstavnik ‘plavog’ voća je *borovnica*, mada je i ona više ‘plavičasta’, nego ‘plava’. Nedostatak prirodne ‘plave’ hrane, kao i činjenica da je ‘plava’ boja hrane jasan indikator sadržaja plesni i truleži motivviše čovekovu izrazitu odbojnost prema ‘plavo’ obojenoj hrani (Krimer Gaborović 2019a: 66).

‘Plava’ je i kulturološki fenomen, u smislu da se percipira kao boja (d) *DETINJSTVA I DEČAŠTVA*, tj., *detinjstvo* (1) + *dečak* (1), što je evidentirano i u ARSJ (Σ26), tj. *dečko* (15) + *dečak* (5) + *momak* (3) + *muškarac* (3).¹⁶³

¹⁶¹ Up. takođe asocijat *bolestan* (2).

¹⁶² Up. još složeni pridev *šljivoplav* i poredbu *plav kao šljiva*.

¹⁶³ Up. ‘plava’ je za dečake, ‘roze/roza’ je za devojčice.

Treba još reći da je ‘plava’ (e) *OMILJENA BOJA* (3) najvećeg broja Evropljana (up. Pastoureau 2001; Krimer Gaborović 2014b: 239; 243–244), kao i brojnih drugih naroda (up. odeljak 10).

‘Plava’ je takođe boja plemstva (up. *plava krv*), kako se to očituje iz asocijata zastupljenih u ARSJ, tj., *arijevac* (1) + *aristokrata* (1) + *aristokratski* (1).

Konačno, ‘plava’ čini kontrast s ‘crvenom’, i to u smislu da psihološki uzev prvu percipiramo kao ‘hladan’, a drugu kao ‘topao’ (vatreni) kolorit (u našoj anketi zabeležen je asocijat *hladno* (1), a u ARSJ asocijati *hladan* (1) + *hladno* (1)).

9.1.2. Sekundarno-osnovni nazivi za boje i njihove verbalne asocijacije

Redosled navođenja naziva za sekundarno-osnovne kategorije boja u monografiji, rečju, *ljubičast*, *narandžast*, *braon*, *siv* i *roze/roze*, temelji se na rezultatima napred spomenutog testa psihološke istaknutosti, tj., testa izdvajanja/izlistavanja (up. Krimer Gaborović 2019b: 138–139). To se donekle razlikuje od hijerarhijskog niza prema BK modelu, tj., ‘braon’, ‘ljubičasta’, ‘roze’, ‘narandžasta’ i ‘siva’. U BK modelu samo se BCC ‘braon’ definiše kao stabilna kategorija, na sedmom mestu u BK nomenklaturi BCC/BCT i na šestom stadijumu evolutivnog razvoja u hijerarhijskom nizu naziva za osnovne kategorije boja, dok je preostalih četiri sekundarno-osnovnih naziva smešteno u sedmi stadijum razvoja gde se, u zavisnosti od jezika, pojavljuju arbitrarnim redosledom (nemaju fiksirano mesto).

Za razliku od naziva za primarno-osnovne kategorije boja – *beo*, *crn*, *crven*, *zelen*, *žut*, *plav*, čije se osnovno ili denotaciono značenje definiše pomoću jednog, eventualno dva najistaknutija korelata – *beo sneg/dan*, *crna noć/ugalj*, *crvena krv*, *zeleni trava*, *žuto sunce*, *plavo nebo/more*, prototipska i semantička jezgra sekundarno-osnovnih kategorija boja mnogo su razuđenija, i to u smislu da koreliraju sa više vanjezičkih entiteta. Primera radi, izvorni govornici srpskog jezika *braon* percipiraju kao boju *drveta*, *orašastih plodova*, *zemlje* i *blata*, *kose*, *očiju*, *hrane* (*čokolada*, *kafa*, *kakao*, *krompir*, *nutela*) i dr., a *sivu* kao boju *oblaka*, *neba*, *miša*, *dima*, *pepela*, *sokola*, *goluba*, *vuka*, *betona* i dr.

Zapravo mešovita priroda sekundarno-osnovnih kategorija boja otežava njihovu konceptualizaciju, naročito kada je reč o prirodnim entiteti-

ma iz vanjezičkog okruženja (Tarary 2013: 393). Istovremeno, Waszakova (2000: 26) navodi da kod mešanih boja nije ni moguće definisati prototip, zbog čega ih ne treba smatrati osnovnim nazivima za boje. Shodno tome, pojedini autori sekundarno-osnovne kategorije boja tumače pomoću složene ili proširene teorije prototipa. Naime, s obzirom da odnos između percepcije i hromatskih naziva često nije jednoznačan, nazivi za boje ne grupišu se samo oko nadređenih prototipa (fokalnih i drugih uporišnih tačaka) već i oko složenih (kompozitnih) prototipa, čije značenje zavisi od konkretne sprege naziva za boju s nazivom za entitet (up. Tribushinina 2008: 394–395). Primera radi, u sintagmi *ružičasti zumbul* nije potrebno aktivirati standardni prototip zbog poklapanja svima dobro poznatog naziva i lika boje navedenog entiteta (*zumbul*), dok takvo aktiviranje jeste neophodno kod sintagmi *ružičasti osip* i *ružičasti račići* (osip je crven(kast), a račići su narandžasti) (Krimer Gaborović 2019b: 122–124). Najzad, poslednjih nekoliko decenija za tumačenje različitih apstraktnih pojmova, slikovitih i proširenih značenja boja, sve je zastupljenija još teorija conceptualne integracije (up. Ilić 2016a: 17–23; 2017: 115–133; pododeljak 5.3.4).

O prenesenim značenjima sekundarno-osnovnih boja u srpskom jeziku govore Mirkov (2012), Pejić – Škorc (2014), Ilić (2016a) i dr. Sličnih istraživanja ima i u engleskom jeziku (Adams – Osgood 1973; Boyatzis – Varghese 1994; Kaya – Epps 2004b).

U produžetku će najreprezentativniji vanjezički korelati za pet sekundarno-osnovnih kategorija boja, koji u mentalnoj svesti izvornih govornika srpskog jezika predstavljaju proširena prototipska jezgra svake odelite sekundarno-osnovne kategorije boje, biti raspoređeni pri vrhu Tabela 21–25.

9.1.2.1. *Ljubičast*

<i>ljubičast, -a, -o</i> (RMS, III: 257)		koji ima boju ljubi(či)ce (boja dobijena mešanjem modre sa crvenom bojom)			
(ARSJ)		nema podataka			
<i>Rezultati ankete</i>					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1a.	cvet, cveće (jorgovan, lavanda, iris, šafran i dr.)	18	14	8	40

1b.	ljubičica	12	9	5	26
2.	odeća (haljina, košulja, majica, duks, odelo, sako)	6	5	1	12
3.	tepih, stolnjak; soba, zid, slika, ram za sliku	5	4	2	11
4.	školski pribor, peronica, digitron, bojica, olovka, zarezrač	2	-	5	7
5.	muka, bolest, podliv, pesimizam, seta, samoubistvo	3	4	-	7
6.	lepota, ekstravagancija, elegancija, kraljevi, plemstvo	1	5	-	6
7.	pozamanterija (mašna, šešir, manžetne, kišobran)	1	3	2	5
8.	ljubav, požuda, strast, srce, LGBT	5	-	-	5
9.	ametist, kamen, prsten	1	2	-	3
10.	veselo, zabava, noćni klub	2	-	1	3

Tabela 21. Asocijati za pridev *ljubičast*

Na osnovu rezultata naše ankete (up. Tabela 21), očigledno je da je u mentalnoj svesti izvornih govornika srpskog jezika 'ljubičasta' primarno kolorit čiji su vanjezički korelati *ljubičaste cvetnice* ($\Sigma 66$), među kojima prednjači *ljubičica* (26), mada se spominju i *jorgovan*, *lavanda*, *iris*, *šafra*n i dr. ($\Sigma 40$). Uostalom, već sama leksema *ljubičast* motivisana je sufiksalna kovanica od osnove *ljubičica* i sufiksa *-(i)čast*, slično kao što je to slučaj i s pridevima *narandžast* (< *narandža* + *-(i)čast*) i *ružičast* (< *ruža* + *-(i)čast*). Odgovori naših ispitanika podudaraju se, ukratko, s definicijom prideva *ljubičast* u RMS.¹⁶⁴ Etimologija leksema kojima se imenuju boje kao deskriptivni termini i inače je najčešće motivisana nazivima za biljke – cveće, voće i povrće (Krimer Gaborović 2013: 45–46; 2019a: 73).

¹⁶⁴ To se podudara sa rezultatima istraživanja asocijativnih značenja boja kod Pejić i Škorc (2014: 95).

Saglasno odgovorima iz ankete 'ljubičasta' je takođe izrazita boja (a) *ODEĆE* ($\Sigma 12$), tj., *haljina + košulja + majica + duks + odelo + sako*,¹⁶⁵ i (b) *KUĆNOG TEKSTILA I ELEMENATA U ENTERIJERU* ($\Sigma 11$), tj., *tepih + stolnjak + soba + zid + ram za sliku*. Kod prikaza raspoloživih asocijata za primarno-osnovne nazive za boje već smo bili istakli da se odevni predmeti i kućni tekstil uobičajeno percipiraju kao istaknuti vanjezički korelati, a tako je i sa sekundarno-osnovnim nazivima za boje.

Po učestalosti pojavljivanja slede asocijati koji se odnose na (c) *ŠKOLSKI PRIBOR* ($\Sigma 7$), tj., *peronica + digitron + bojica + olovka + zarezrač*, ali koje spominju isključivo anketirani osnovnoškolci i gimnazijalci, što možemo tumačiti ambijentalno-uzrasnim motivom prilikom odabira konkretnih asocijata. Osnovnoškolci, gimnazijalci i studenti su anketirani, naime, u učionicama, zbog čega se opravdano postavlja pitanje da li bi takvi asocijati bili navedeni i ukoliko bi ispitanici bili anketirani u eksperimentalnoj laboratoriji, bez toga da im je u vidokrugu školski pribor, tabla i dr.

Od preostalih materijalnih korelata u 'ljubičastoj' boji, anketirani ispitanici navode još (d) *POZAMANTERIJU* ($\Sigma 5$), tj., *mašna + šešir + manžetne + kišobran*, i (e) *(POLUDRAGI) KAMEN* ($\Sigma 3$), tj., *ametist + kamen + prsten*.¹⁶⁶

U svesti izvornih govornika srpskog jezika, pridev *ljubičast* priziva čitav niz asocijacija povezanih sa tipično apstraktnim pojmovima. To su pozitivno konotirani: (f) *LEPOTA I RASKOŠ* ($\Sigma 6$), tj., *lepota + ekstravagancija + elegancija + kraljevi + plemstvo*, (g) *LJUBAVNA OSEĆANJA* ($\Sigma 5$), tj., *ljubav, požuda, strast, srce, LGBT*, i (h) *VESELOST I VESELJE* ($\Sigma 3$), tj., *veselo + zabava + noćni klub*.

Iznenaduje percipiranje 'ljubičaste' kao boje kraljeva i plemstva, imajući na umu da srpska jezička zajednica 'purpurnu' ili 'grimiznu', dakle 'ljubičastocrvenu' (RMS, I: 566), a ne 'ljubičastu', raspoznaje kao kolorit koji simboliše moć i raskoš (Krimmer Gaborović 2016a: 193). Treba, međutim, spomenuti da je 'ljubičasta' još od antičkog doba bila statusni

¹⁶⁵ Svojevremeno izrazito ženski kolorit, 'ljubičasta' je danas, slično 'roze', sve zastupljenija boja i u muškom garderoberu (up. Koller 2008). Nasuprot tome, Folmar (2011: 175) ističe da 'ljubičasta' (i njena nijansa 'lila') kod heteroseksualnih muškaraca izaziva izrazitu odbojnost zbog čega 'ljubičaste' u muškoj modi gotovo da i nema, osim kada je reč o kravati, čarapama koje su ionako skrivene od pogleda, eventualno košulji boje jorgovana. Tako radikalnu odbojnost heteroseksualnih muškaraca prema 'ljubičastoj' boji Folmar tumači kao njihov mogući strah da će delovati kao homoseksualci.

¹⁶⁶ Ovde se verovatno misli na prsten s ljubičastim kamenom, mada i sam prsten može biti ljubičaste boje.

simbol i privilegija bogatih i moćnih (smatra se obeležjem moći i bogatstva, tj., zaštitnom bojom kraljeva, poglavara i sveštenika u anglosaksonskoj kulturi). Razlozi za to su istorijski motivisani. Naime, kao što je već bilo navedeno (up. fusnota 3), za svega tridesetak grama ‘ljubičastog’ pigmenta postojanog kvaliteta bilo je potrebno prikupiti čak 20 hiljada morskih puževa (lat. *Murex trunculus* i *Murex brandaris*) (up. Pasturo 2017: 40–43).¹⁶⁷ Kasnije su španski konkistadori otkrili da su i starosedoci Meksika za bojenje tkanina koristili morske puževe, ali iz Tihog okeana (lat. *Purpura patula pansa*). Sledstveno argumentaciji Folmara (2011: 163–165), koji ‘ljubičasti’ pigment naziva ‘(ljubičastim) purpustom’, raspon kolorita koji se proizvodio u feničanskom gradu Tiru, danas Liban, na obalama Sredozemnog mora, zapravo se kretao na prelazu boja od ‘zagasito ljubičastocrvene’ do ‘ljubičaste’ ili ‘violetne’ (potonja u značenju ‘tamno plavoljubičasta’).

Kako to Folmar (2011: 176) obrazlaže, ‘ljubičasta’ se smatra takođe koloritom polne želje tj. požude, prevashodno zbog asocijacije na sladostrasnost srednjovekovnog visokog sveštenstva,¹⁶⁸ što je takođe preuzeto u srpski jezik (i kulturu) i što objašnjava poreklo asocijata *ljubav* + *požuda* + *strast* + *srce* + *LGBT* (Σ5). Čuveni Gete (up. Goethe 1810) takođe se bavio prirodom ‘ljubičaste’ boje. Definisao ju je kao nemiran kolorit, pošto se u ‘ljubičastoj’ stapaju međusobno i dalje neizmirene ‘crvena’ i ‘plava’, pa se u zavisnosti od osvetljenja i kolorita u okruženju čini da dominira čas jedan, čas drugi podton. U prenesenom značenju ‘ljubičasta’ je spoj vatre i vode, pokreta i mirovanja, tela i duše, osećanja i mišljenja, aktivnog (muškog) i pasivnog (ženskog) principa. To ovu boju „čini privlačnom upravo za feministkinje i homoseksualce, jer odražava njihov položaj u društvu i unutrašnjoj seksualnoj napetosti” (Folmar 2011: 174–175). O izrazito konfliktnim značenjima ‘ljubičaste’ govore još Mirkov (2012: 137) i Škorc (2019: 10, 45). Potonja ukazuje na izvesnu emocionalnu tenziju i raspolućenost kojom ‘ljubičasta’ zrači.

Osvrnućemo se najzad na Folmarovu (2011: 185) konstataciju da „pasivnom karakteru ljubičaste boje odgovara da se koristi kao boja žalosti [... pošto n]iko sa našeg kulturnog područja ne doživljava ljubičastu kao veselu

¹⁶⁷ Odeća se ovim pigmentom bojila još 2000 godina pre nove ere, i to u minoskoj kulturi na Kritu (Brenko 2009: 31).

¹⁶⁸ Tako su, recimo, u Bavarskoj i Švajcarskoj neveste sve do 19. veka nosile ljubičasti veo i/ili druge ljubičaste detalje.

boju. Nesputana snaga crvene u ljubičastoj je tamnom i suzdržanom plavom ublažena prejako da bismo ljubičastu boju mogli da povežemo sa živahnosću i radošću”. Tako, recimo ‘ljubičasta’ kod katolika zamenjuje ‘crnu’ kao crkvena boja tokom božićnog i uskršnjeg posta, kao i prilikom držanja ope-la. Sve to može da posluži kao obrazloženje za u anketi prisutno negativno konotirano značenje (i) *PSIHOLOŠKA I PSIHOFIZIČKA STANJA (I RADNJE)* ($\Sigma 7$), tj., *muka + bolest + podliv + pesimizam + seta + samoubistvo*.

9.1.2.2. Narandžast

<i>narančast = naran-džast, -a, -o</i> (RMS, III: 608)	koji je boje naranče, crvenkastožut				
<i>narandžast</i> (ARSJ: 313–314)	pomorandža + narandža + narandže + k'o pomorandža (220 + 115 + 1 + 1 = Σ 337), Sunce + zalazak Sunca + zalazak (17 + 6 + 3 = Σ 26), veseo + radost + sreća + veselo + veselost + vedar + vedrina (10 + 4 + 3 + 3 + 1 + 1 + 1 = Σ 23), mandarina (20), cvet + narcis (13 + 1 = Σ 14), voće + kajsija (11 + 1 = Σ 12), džemper + duks + rolka + majica + moja jakna (5 + 3 + 2 + 1 + 1 = Σ 12), đubretar + đubretari + komunalac + Gradska čistoća (5 + 3 + 1 + 1 = Σ 10), sok + đus (9 + 1 = Σ 10), Holandija (9), vatra + toplota + topao + toplo + žar (3 + 2 + 1 + 1 + 1 = Σ 8), šargarepa + šargarepast (6 + 1 = Σ 7), upadljiv, zid (4), kora, limun, olovka (3), fanta + cedevita (2 + 1 = Σ 3), auto, bolest i dr. (2)				
<i>Rezultati ankete</i>					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Građani	Osnovna škola	Σ
1.	narandža, pomoran-dža	29	22	11	62
2.	šargarepa	8	4	3	15
3.	Sunce + nebo (u suton)	9	5	-	14
4.	voće	4	3	-	7
5.	mandarina	3	-	3	6
6.	vatra, plamen	2	1	2	5
7.	toplo + vruće + leto	2	2	1	5

8.	kosa	2	2	-	4
9.	veselje + radost	-	2 + 2	-	4
10.	cedevita, sok	2	1	-	3

Tabela 22. Asocijati za pridev *narandžast*

Narandža ili *pomorandža* ($\Sigma 62$) ubedljivo je najistaknutiji vanjezički korelat na koje stimulus *narandžasta* asocira naše ispitanike. To se podudara s asocijatima prikazanim u RMS i ARSJ. Ako dobijenom odgovoru pridodamo još odgovore *cedevita* + *sok*, ukupan zbir navođenja dodatno se povećava ($62 + 3 = \Sigma 65$). Neće biti na odmet napomenuti da je *cedevita* instant sok, tradicionalno s ukusom narandže, dok se pod odrednicom *sok* takođe najverovatnije misli na voćni napitak od narandže, eventualno s aro-
mom narandže.

Premda je ‘narandžasta’ istaknuto distinktivno obeležje i povrća *šargarepe* ($\Sigma 15$), potonji asocijat ipak je četiri puta manje zastupljen odgovor u našoj anketi u odnosu na tropsko voće po kojem je ova boja dobila svoje ime. Gotovo podjednako frekventni kao i šargarepa, navedeni su *Sunce* + *nebo* (u *suton*)¹⁶⁹ ($\Sigma 14$). To je zabeleženo i u ARSJ ($\Sigma 26$), tj., *Sunce* + *zalazak sunca* + *zalazak*, dok odgovori *šargarepa* + *šargarepast* ($\Sigma 7$) u ARSJ nisu toliko istaknuti.

U anketi se *narandžasta* dovodi u vezu i sa opštijim terminom *voće* ($\Sigma 7$), i to najverovatnije *narandžama*, ali moguće je i *mandarinama* ($\Sigma 6$), ili nekim drugim voćem u ‘narandžastoj’ boji, recimo *kajsijama*.¹⁷⁰ Asocijati *mandarina* (20) + *voće* ($\Sigma 11$) + *kajsija* ($\Sigma 1$) prisutni su i u ARSJ.

Drugi materijalni korelati koje anketirani ispitanici navode, premda znatno ređe, su *kosa* ($\Sigma 4$), *zid* ($\Sigma 3$) i *bundeva* + *tikva* ($\Sigma 2$).

Relativno frekventniji odgovori u anketi još su *vatra* + *plamen* ($\Sigma 6$), koje pronalazimo i u ARSJ ($\Sigma 8$), tj., *vatra* + *toplota* + *topao* + *toplo* + *žar*. Za anketirane ispitanike ‘narandžasta’ je *topla boja* (1) i *jarka boja* (1), čija su prenesena značenja: (a) *toplo* + *vruće* + *leto* ($\Sigma 5$), i (b) *veselje* + *radost* ($\Sigma 4$). Prema rečima Tokarskog (2004: 136), u ‘narandžastoj’ se zapravo stapaju ‘žuta’ i ‘crvena’, na temelju čega pridev *narandžast* u mentalnoj svesti

¹⁶⁹ Zalazeće sunce boji nebo u tople ‘narandžaste’ tonove.

¹⁷⁰ Neke dinje imaju žućkastu ili žutozelenu koru ali narandžasto meso, dok je kod drugih i sama kora narandžasta.

posredno priziva slike prototipa ovih dveju boja, tj., ‘žuta’ → *Sunce* i ‘crvena’ → *vatra*.¹⁷¹

U ARSJ *narandžasta* je takođe: (a) *BOJA RADOSTI I VESELJA* ($\Sigma 23$), tj., *veseo + veselo + veselost + radost + sreća + vedar + vedrina*. Istovremeno, ‘narandžasta’ je kolorit koji asocira na: (b) *CVETNICE* ($\Sigma 14$), tj., *cvet + narcis*, (c) *ODEVNE PREDMETE* ($\Sigma 12$), tj., *džemper + duks + rolka + majica + moja jakna*, te (d) *RADNIKE GRADSKJE ČISTOĆE* ($\Sigma 10$), tj., *đubretar + đubretari + komunalac + Gradska čistoća*.¹⁷² Tu je najzad asocijat *Holandija* (9), budući da je ‘narandžasta’ nacionalna boja ove evropske države,¹⁷³ ali i drugi nisko frekventni odgovori koje ovde nećemo navoditi.

9.1.2.3. *Braon*

<i>braon</i> (RMS, I: 265)	= <i>braun</i> nem. varv. u značenjima: <i>mrk, smeđ</i>
<i>smeđ</i> (RMS, V: 876)	mrk, boje kestena, kestenast (obično o očima, kosi)
<i>mrk</i> (RMS, III: 440–441)	1. koji je boje između žute i crne ili sive i crne, tamnožut ili tamnosiv; zagasit, crn; 2. a. mračan, tmuran; b. fig. ljutit, srdit; namršten, zlovoljan; c. neraspoložen, utučen
<i>braon</i> (ARSJ: 129–130)	oči + oko ($122 + 4 = \Sigma 126$), drvo + stablo + kora drveta ($50 + 5 + 1 = \Sigma 56$), čokolada + kakao ($40 + 2 = \Sigma 42$), kosa + boja kose + obrve ($34 + 1 + 1 = \Sigma 36$), cipele + cipela + čizme ($15 + 8 + 3 = \Sigma 26$), zemlja + pesak ($19 + 2 = \Sigma 21$), tamno + tama + tmurno ($14 + 4 + 2 = \Sigma 20$), kafa (18), odevni predmeti,

¹⁷¹ Neće biti na odmet spomenuti ni da se odgovori naših ispitanika u značajnoj meri podudaraju sa rezultatima koje su u testovima asocijacija dobile Pejić i Škorc (2014: 94). Kao najčešći asocijati kod studenata psihologije pojavljuju se *pomorandža, cvet, šargarepa* i *sunce*, dok su među studentima beogradskog Fakulteta likovnih umetnosti najčešći asocijati *pomorandža, sunce, toplota, radost* i *drečavo*.

¹⁷² Radi bolje uočljivosti radnici gradske čistoće nose narandžaste uniforme. Neretko su narandžaste boje i vozila koja odvoze komunalni otpad.

¹⁷³ U našoj anketi samo jedan ispitanik je dao odgovor *dres holandske reperezentacije*.

	tj. odeća + garderoba + kaput + pantalone + džemper + gaće + haljina + košulja + majica + mantil + prsluk + rolka + steznik + suknja + odelo + jakna ($2 + 1 + 2 + 2 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = \Sigma 19$), izmet + govno + govance + govna + pasji izmet ($6 + 5 + 1 + 1 + 1 = \Sigma 14$), predmeti od kože, tj. koža + pojas + tašna ($5 + 4 + 2 = \Sigma 11$), ružno + bljak + fuj + užas ($7 + 1 + 1 + 1 = \Sigma 10$), jesen + uvelo lišće ($7 + 1 = \Sigma 8$), starost + baba + babski + bora ($3 + 3 + 1 + 1 = \Sigma 8$), nameštaj, tj. sto + klupa + nameštaj + komoda + vrata ($2 + 2 + 1 + 1 + 1 = \Sigma 7$), pozamanterija, tj. šesir + naočare + marama + kišobran ($2 + 2 + 1 + 1 = \Sigma 6$), tuga + tužno ($2 + 4 = \Sigma 6$), kesten (4), kuće + pas ($2 + 2 = \Sigma 4$), Čarli, kola (2) i dr.
--	---

Rezultati ankete

br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	drvo + kora drveta + stablo + pluta + parket + greda + daska + ograda	30	13	16	59
2.	oko, oči	20	5	6	31
3.	kosa, dlaka + obrva	16	4	5	25
4.	zemlja + blato + njiva	9	6	5	20
5.	hrana (čokolada + eurokrem + krompir + kafa + hleb)	10	4	1	15
6.	cipele + čizme	2	9	1	12
7.	izmet, govno, đubrivo, WC šolja	5	2	3	10
8.	nameštaj (sto, nameštaj, klupa, orman, stolica, vrata)	2	5	2	9
9.	životinje (medved, pas, konj, majmun)	2	1	2	5
10.	kesten, badem, lešnik	-	4	-	4

Tabela 23. Asocijati za pridev *braon*

Za razliku od ‘ljubičaste’ i ‘narandžaste’, koje nastaju mešanjem dve boje, sastav ‘braon’ nije najjasniji (Wierzbicka 1996: 327–328). Prema RMS, *braon* je pozajmljenica iz nemačkog jezika, koja u srpskom jeziku ima značenja ‘smeđ’ ili ‘mrk’. Značenje lekseme *smeđ* je ‘kestenjast’, dok *kestenjast* imenuje ‘braon boju s crvenim podtonom’. Pridev *mrk* ima pak značenja ‘žut’ i ‘crn’ ili ‘siv’ i ‘crn’, ‘tamnožut’ ili ‘tamnosiv’. Kay – McDaniel (1978) ‘braon’ takođe smatraju tercijskim koloritom, nastalim mešanjem ‘crne’, ‘žute’ i ‘crvene’, dok za Hurvicha (1981: 9) ‘braon’ ima siv-kaste i žućkaste nijanse (up. Krimer Gaborović 2014a: 227).

Pridev *braon* uz sinonim *smeđ* (v. deo prvi, pododeljak 8.3.2) koristimo u monografiji kao generičke nazive za osnovnu kategoriju boje ‘braon’. To znači da *braon* u našem tekstu obuhvata značenja sinonima *smeđ*, *kestenjast* i *mrk*. Semantička raslojavanja inače uobičajeno prate uspostavljanje jednog od više mogućih naziva za određenu boju kao dominantnog naziva za konkretnu kategoriju boje (Krimer Gaborović 2019b: 120, 145).¹⁷⁴ Treba takođe naglasiti da pridev *mrk* imenuje najzagasitiju nijansu ‘braon’ boje – up. *potamnio*, *mrk*, *taman* (RMS, IV: 794) i *mrk kao čađ* (VI: 834), o čemu dodatno svedoči prisustvo entiteta koji se prema RMS atributski obeležavaju pridevom *mrk*, poput *nebo*, *oblaci*,¹⁷⁵ *noć*, *mrak*, *tmina*, *sumrak*, *ugalj*, *kava*, *trulež*, *krv* i dr.

Dok su u našoj anketi za stimuluse *ljubičasta* i *narandžasta* ubedljivo najfrekventniji asocijati *ljubičica* (*i drugo ljubičasto cveće*) i *narandža*, leksema *braon* imenuje više asocijata sa približno istom frekvencijom pojavljivanja. Naime, uprkos tome što prema anketi *braon* kod izvornih govornika srpskog jezika prevashodno priziva mentalne slike (a) *drveta*, *stabla*, *kore drveta* i *proizvoda od drveta* ($\Sigma 59$), tj., *pluta* + *parket* + *greda* + *daska* + *ograda*, kao i (b) *proizvoda od prerađenog drveta*, kao što su *NAMEŠTAJ I ELEMENTI U ENTERIJERU* (*bilo od prirodnog drveta ili materijala koji podražavaju izgled drveta*) ($\Sigma 9$), tj., *sto* + *klupa* + *orman* + *stolica* + *vrata*, ‘braon’ se u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici percipira takođe kao izrazito ljudska boja (up. Ivić 1995: 47–58). Pridev *braon* koristi se da se opiše boja *očiju* ($\Sigma 31$), ali i *kose* + *dlaka* + *obrva* ($\Sigma 25$), kao i *KRZNO ŽIVOTINJA* ($\Sigma 5$), tj., *medved* + *pas* + *konj* + *majmun*.¹⁷⁶ To se podu-

¹⁷⁴ U tom svetlu treba tumačiti stav Jakovljević i Zdravković (2018: 197, 202–203) o neophodnosti provere generičkog statusa srpskog prideva *braon*.

¹⁷⁵ Up. takođe *Crne se [...] smrknuti oblaci [...]* (RMS V: 895).

¹⁷⁶ U našoj anketi najčešće navođena životinja je *medved* ($\Sigma 2$), a u ARSJ to je *pas* tj. *kuće* ($\Sigma 4$).

dara s navodima iz ARSJ gde su *oči* + *oko* ($\Sigma 126$) prvorangirani asocijati u odnosu na drugorangirane tj. više od upola manje frekventne *drvo* + *stablo* (*drveta*) + *kora drveta* ($\Sigma 56$), čiji se ukupan zbir donekle uvećava dodavanjem asocijata koji se odnose na *NAMEŠTAJ* ($\Sigma 7$), tj., *sto* + *klupa* + *nameštaj* + *komoda* + *vrata*. Istovremeno, *kosa* + *boja kose* + *obrve* ($\Sigma 36$) zauzimaju četvrtu poziciju u ARSJ, i to nakon trećerangiranih *čokolade* + *kakao* ($\Sigma 42$). Prema rečima Tarary (2013: 405), povezivanje ‘braon’ boje s čokoladom i kakao prahom zapravo ima pozitivnu konotaciju, budući da konzumiranje čokolade telo opskrbljuje energijom i izaziva lučenje serotonina i endorfina (hormona sreće).

Slično kao i u ARSJ, *braon* naše ispitanike asocira još na *HRANU* ($\Sigma 15$), tj., *čokolada* + *eurokrem* + *krompir* + *kafa* + *hleb*. Up. kolokate na temu hrane u RMS: *smeđa korica* (*hleba*) (V: 876), *mrka kora* (*hleba*) (V: 213), *smeđi prženi šećer* (VI: 996).

Anketirani ispitanici spominju još asocijate: *OBUĆA* ($\Sigma 12$), tj., *čizme* + *cipele*, kao i *izmet* + *govno* + *đubrivo* + *WC šolja* ($\Sigma 10$). I u ARSJ je zabeležena *OBUĆA* ($\Sigma 26$), tj., *cipele* + *cipela* + *čizme*, ali se ovde navode još *KOŽNI I DRUGAČIJI ODEVNI PREDMETI* ($\Sigma 19$), tj., *kaput* + *pantalone* + *džemper* + *gaće* + *haljina* + *košulja* + *majica* + *mantil* + *prsluk* + *rolka* + *steznik* + *suknja* + *odelo* + *jakna*, kao i sama *KOŽA I PREDMETI OD KOŽE I/ILI MATERIJALA KOJI IZGLEDOM PODSEĆAJU NA KOŽU* ($\Sigma 12$), tj., *pojas* + *tašna*, te *POZAMANTERIJA* ($\Sigma 6$), tj., *šešir* + *naočare* + *marama* + *kišobran*. U ARSJ relativno česti su i asocijati *izmet* + *govno* + *govance* + *govna* + *pasji izmet* ($\Sigma 14$), te *NEGATIVNO KONOTIRANA OSEĆANJA* ($\Sigma 10$), tj., *ružno* + *bljak* + *fuj* + *užas*, a koja navode i naši ispitanici ($\Sigma 2$), tj., *prljavština* + *ružna boja*. Up. takođe primer rečenice [Reka] *Sava smeđe buja* preuzet iz RMS (V: 876). Kako to navode Fugate i Franco (2019: 2), ‘braon’ se ne percipira samo kao boja izmeta, već i kao tipičan kolorit natrule hrane (obe stvari u čoveku izazivaju gađenje),¹⁷⁷ a što se odnosi i na maslinaste tonove.

Prisustvo crnih i/ili zagasitosivih podtonova tamnih i mat nijansi ‘braon’ boje u vanjezičkom okruženju, i uopšte negativna konotacija ‘crne’ komponente u ‘braon’ boji (Tarary 2013: 405), mogu poslužiti kao obrazloženje zbog čega relativno visok postotak anketiranih ispitanika *braon* povezuje s bojom *zemlje* + *blata* + *njive* ($\Sigma 20$). To je zabeleženo i u ARSJ

¹⁷⁷ Upravo u ovde navedenim negativno konotiranim značenjima treba tražiti razlog zbog čega se ‘braon’ tj. ‘smeđa’ retko biraju za omiljenu boju (Škorc 2019: 47).

($\Sigma 21$), tj., *zemlja* + *pesak*, a posredno i u RMS – up. *smeđe blato* (II: 39), *smeđe njivice* (IV: 670), *ilovača mrke boje* (IV: 93), *mrka dolinica* (IV: 896), *mrka zemlja* (IV: 554).¹⁷⁸ Gornji argument može se upotrebiti da se protumači prisustvo asocijata *tamno* + *tama* + *tmurno* ($\Sigma 20$) u ARSJ, kao i prenesenih značenja *tuga* + *tužno* ($\Sigma 6$). Up. takođe [...] *tuga*, *osmeđi nam i pogled i dušu* (RMS, IV: 216). Shodno ARSJ *braon* u mentalnu svest govornika srpskog jezika priziva još slike *JESENT* ($\Sigma 8$), tj., *jesen* + *uvelo lišće*, a tako je i u našoj anketi ($\Sigma 2$), tj., *jesen* + *suvo lišće*. U ARSJ asocijacije su još na *STAROST* ($\Sigma 8$), tj., *starost* + *baba* + *babski* + *bora*. Up. takođe *Lišće ... sve više tamni i mrkne dok ga ne opali prvi mraz* (RMS, IV: 145), *Crkvica [...]. Od starosti mrka* (IV: 793).¹⁷⁹ U jesen priroda nam daruje ne samo plodove, zbog čega jesen simbolizuje izobilje i bogatstvo, već je to godišnje doba kad se život u okruženju smiruje, stišava i polako gasne (kao posledica istrošenosti i starosti) – ptice se sele na jug, lišće opada s drveće, životinje se spremaju za zimski san i dr.

U anketi i ARSJ stimulus *braon* povezuje se nadalje s asocijatima iz grupe orašastih plodova, i to u anketi *kesten* + *badem* + *lešnik* ($\Sigma 4$), a u ARSJ *kesten* ($\Sigma 4$). Iako to ovde nije najočiglednije, orašasti plodovi takođe spadaju među vrlo istaknute vanjezičke korelate koje govornici srpskog jezika percipiraju kao ‘braon’ (Krimer Gaborović 2014a: 233).

Dosadašnji navodi potvrđuju da leksema *braon* korelira s nizom vanjezičkih entiteta, i to pretežno onima iz sveta prirode. To je i očekivano kada se na umu ima činjenica da je ‘braon’ u vanjezičkom prirodnom okruženju vrlo zastupljen kolorit. Pojavljuje se kao tipično kolorističko atributivno obeležje: (a) čoveka (kosa, oči, koža, obeležja na koži i dr.),¹⁸⁰ (b) životinja (dlaka, perje, koža,¹⁸¹ krljušt, ljuštura, krila),¹⁸² (c) biljaka (kora i plod

¹⁷⁸ U srpskom jeziku zemlja se percipira kao prototipično *crna* (Krimer Gaborović 2014a: 232–233).

¹⁷⁹ Ovde se zapravo misli na patinu koja se stvara pod uticajem atmosferske vlage na površini različitih predmeta (najčešće metalnih). Up. takođe *smeđi crijep* (IV: 216) i *smeđi krov* (IV: 755).

¹⁸⁰ Up. *kavenosmeđ Crnac* (RMS, II: 620), *smeđe lice* (V: 827), *smeđ od sunca* (IV: 215), *tarnosmeđe pigmentirani kapci* (IV: 415), *staro, mrko lice* (II: 49), *mrki obrazi* (IV: 450), *mrka nedra* (V: 370), *mrkost lica* (V: 595), *mrka boja kože od sunca, vetra i sl.* (IV: 145), *smeđ i velik m[il]adež* (III: 270), *pega tj. mrka mrlja na koži* (IV: 374), *smeđe bradavice* (V: 71).

¹⁸¹ Up. *preplanulost* (1 – anketa).

¹⁸² Up. podatke iz ARSJ – *kuće* + *pas* ($\Sigma 4$), gde je asocijacija na boju kože i/ili krzna životinje, i *SMEĐ*: *žohar* (RMS, V: 586), *sup* (V: 876) ili *MRK*: *rovac* (V: 547), *vaške* (V: 50).

drveta) i (d) veštačkih korelata (odeća, obuća, pozamanterija, nameštaj i dr.). U tom svetlu postaje razumljiva teza koju iznose Tribushinina (2008: 394–395) i Pakula (2010: 1372–1389) o difuznosti prototipskih jezgara kod sekundarno-osnovnih kategorija boja, gde je teško pronaći odgovarajući prototip, za razliku od kompaktnih jezgara kod primarno-osnovnih kategorija boja, koje prizivaju sliku tačno određenog fizičkog korelata, npr. *beo sneg, crvena krv, zelena trava* itd.

9.1.2.4. *Siv*

siv, -a, -o (RMS V: 750–751)	1. a. koji je boje pepela, boje koja se dobija mešanjem crne i bele boje; b. bleđ, sa nijansom boje pepela (o licu, nosu); c. pepeljast, sa nijansom plave ili druge boje, sivkast; 2. koji počinje sedeti, (pro)sed (o kosi); 3. mutan, tmuran, natušten (o vremenu); 4. fig. koji se ničim ne ističe, ne primećuje, siromašan sadržinom, bezbojan, neodređen, bezizražajan; 5. nar. pesn. sjajan, bleskav (o munji); 6. kao sastavni deo nekih botaničkih i zooloških naziva
siv (ARSJ: 434–435)	oblak + oblaci + oblačnost + oblačan + kao oblak (70 + 2 + 2 + 1 + 1 = Σ76), tmuran + tmurno + tmuran dan (44 + 20 + 2 = Σ66), grad + Beograd + London + Bor + Mladenovac (35 + 20 + 4 + 1 + 1 = Σ61), dan (49), miš (49), nebo + sivo sumorno nebo (37 + 1 = Σ38), sumoran + sumorno + sumornost + melanholija + smor + umoran (26 + 7 + 2 + 1 + 1 + 1 = Σ38), taman + tama + tamno + mračan + mračno + mrak + sumrak (13 + 2 + 1 + 5 + 2 + 1 + 1 = Σ25), tužan + tuga + tužno + ogorčenost (15 + 5 + 2 + 1 = Σ23), kiša + kišobran + kišni dan + pre kiše + nevreme (11 + 2 + 1 + 1 + 1 = Σ16), dim + dimnjak + odžak + smog (9 + 1 + 1 + 2 = Σ13), džemper + kaput + mantil + jakna + pantalone (7 + 4 + 1 + 1 + 1 = Σ14), dom + sivi dom + zgrada (6 + 1 + 5 = Σ12), ružan + gadan + mutan + prljav + smrdljiv + loš + loše (3 + 2 + 2 + 2 + 1 + 1 + 1 = Σ12), magla (10), beton + zacementiran (7 + 1 = Σ8), golub (7), jesen + novembar-sko jutro (6 + 1 = Σ7), hladan + hladno + hladnoća (5 + 1 + 1 = Σ7), pepeo + pepeljast (4 + 2 = Σ6), zid (6),

	namrgođen + natmuren + neraspoložen + neraspoloženje + smrknut ($2 + 1 + 1 + 1 + 1 = \Sigma 6$), grozan + grozote + strašan + užas + surov ($1 + 1 + 1 + 1 + 1 = \Sigma 5$), zec (4), konj + sivac ($3 + 1 = \Sigma 4$), slon (3), vuk (3), mačak + mačka ($2 + 1 = \Sigma 3$), auto + ford + mercedes ($1 + 1 + 1 = \Sigma 3$), nikakav + ništavan + bez veze ($1 + 1 + 1 = \Sigma 3$)
--	---

Rezultati ankete

br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	oblak, oblaci	5	9	4	18
2.	nebo	5	8	-	13
3.	miš	4	4	2	10
4.	auto	3	2	1	6
5.	kiša, kišovito vreme	4	2	-	6
6.	depresivno, tužno, sumorno + melanholija + neraspoloženost + loš dan	$2 + 1 + 1 + 1$	1	-	6
7.	magla	4	1	-	5
8.	olovka	-	1	4	5
9.	beton	2	2	-	4
10.	dosada, monotonija	3	1	-	4

Tabela 24. Asocijati za pridev *siv*

Srpski pridev *siv* isprva je bio obeležje za svetlinu, a tek kasnije naziv za ton boje. To se očituje i iz RMS (V: 750), gde se uz doslovno značenje ‘koji je boje pepela, boje koja se dobija mešanjem crne i bele boje’, kao jedno od prenesenih značenja navodi ‘bled, sa nijansom boje pepela (o licu, nosu)’ (Krimer Gaborović 2014a: 232; 2019a: 150–151, 155).¹⁸³ U ARSJ

¹⁸³ Ilić (2016b: 107–125) kao referentno tj. prototipsko značenje ‘sive’ boje navodi takođe definiciju ‘koji je boje pepela’, ali spominje i opsežan niz semantičkih realizacija, osnovnih i dodatnih, i to: (1) povezanih s određenim prirodnim ili veštačkim materijalnim korelatima (*galebovi, oblaci, dim, odelo* i dr.), (2) povezanih s mešavinom svetlosti i tame (*siv život, siva svakodnevnica* itd.), (3) u okviru individualizovane slike (*sivo oko nadnelo se nad selo*), (4) u okviru konvencionalizovane slike stvarnosti (*siva eminencija, siva ekonomija, siva*

asocijat *bled* se takođe jedanput navodi kao reakcija na stimulus *siv*. Asocijat *bolest* ($\Sigma 2$) takođe treba sagledavati u svetlu značenja ‘simptomatično bledilo kože’. Up. još *gangrena* (1) i *groblje* (1).¹⁸⁴

Kako to obrazlaže Tokarski (2004: 58) ‘siva’ boja inače odiše bezbojnošću, a u prenesenom značenju ukazuje na intelektualno, te emotivno bledilo čoveka, predmeta i pojava. U prenesenom značenju, sivilo je obeležje osrednjosti i nedostatka istaknutih osobina (Tarary 2013: 410), npr. *sivi čovek*, *siva svakodnevica* i dr. Up. takođe asocijate iz ankete: *bezbojan* + *nenapadno* + *neutralno* + *povučen* ($\Sigma 4$), te jednu od mogućih definicija prideva *siv* preuzetu iz RMS (V: 750–751): „koji se ničim ne ističe, ne primećuje, siromašan sadržinom, bezbojan, neodređen, bezizražajan”.

Iako su u anketi na mestu prvopozicioniranih asocijata navedeni *oblak*, *oblaci* ($\Sigma 18$), po frekvenciji pojavljivanja mnogo ne zaostaju ni *nebo* ($\Sigma 13$), ni *miš* ($\Sigma 10$). U srpskom jeziku atmosferske prilike i uopšte tmurno vreme bez sunca i/ili doba dana kada sunce gasne i/ili je zakriljeno oblacima, uobičajeno se opisuju pridevom *siv*. To je u Tabeli 24 prikazano kroz prisustvo asocijata *kiša*, *kišovito vreme* ($\Sigma 6$) + *magla* ($\Sigma 5$).

To što atmosfersko sivilo u čoveku izaziva osećaj tuge, sete i čame (Mirkov 2012: 133), a što se može tumačiti komponentom ‘crne’ u ‘sivoj’ boji (‘siva’ je neretko slabije ‘crna’), objašnjava pojavu sledećih asocijata u ARSJ: *sumoran* + *sumorno* + *sumornost* + *melanholija* + *smor* + *umoran* ($\Sigma 38$), *tužan* + *tuga* + *tužno* + *ogorčenost* ($\Sigma 23$), *namrgođen* + *natmuren* + *neraspoložen* + *neraspoloženje* + *smrknut* ($\Sigma 6$), *nikakav* + *ništavan* + *bez veze* ($\Sigma 3$). Naši ispitanici takođe navode asocijate *depresivno* + *tužno* + *sumorno* + *melanholija* + *neraspoloženost* + *loš dan* ($\Sigma 6$), te *dosada* + *monotonija* ($\Sigma 4$). Sve u svemu, značenje leksema *siva* predominantno je negativno konotirano (o tome se iscrpnije, u svetlu intrakoloritne antonimije, govori u četvrtom delu), o čemu svedoče asocijati koji se takođe tiču apstraktnih pojmova, a koji su preuzeti iz ARSJ, tj., *ružan* + *gadan* + *mutan*

masa i dr.). Ukoliko pak značenje ‘sive’ nije vezano za određene predmete ili materije, što je najčešće slučaj, „onda se uvek odnosi na nešto apstraktno: doživljaj, emocija, utisak”.

¹⁸⁴ Koža jedinke koju je napala gangrena tipično pobledi tj. dobije nezdravu siv(kastu) prebojenost, iako je samo odumrla tkivo crno. Nezdravo sivilo kože takođe je neretko znak blizine smrtnog časa, zbog čega asocijat *groblje* može biti, s jedne strane, protumačen kao kolorističko obeležje ozbiljne bolesti i blizine umiranja, dok je, s druge strane, asocijacija na tipično sivu boju nadgrobnih spomenika, i uopšte sumornu atmosferu koja se povezuje s mestima gde počivaju mrtvi.

+ *prljav* + *smrdljiv* + *loš* + *loše* ($\Sigma 12$), *hladan* + *hladno* + *hladnoća* ($\Sigma 7$), *grozan* + *grozote* + *strašan* + *užas* + *surov* ($\Sigma 5$).

U vanjezičkom prirodnom okruženju 'siva' je, slično 'braon', vrlo zastupljen kolorit, i to kao boja *dima* ($\Sigma 3$) i *kamena* ($\Sigma 3$). U ARSJ su takođe zabeleženi asocijati *dim* + *dimnjak* + *odžak* + *smog* ($\Sigma 13$) i *pepeo* + *pepeljast* ($\Sigma 6$). Njih, međutim, nema u našoj anketi, ali se navode *prašina* + *prljavština* ($\Sigma 2$).

Prema RMS 'siva' je u srpskom jeziku još tipično ljudska boja, i to u smislu da se pridevom *siv* bliže determinišu *oči* (I: 546, 810; II: 17, 359, 380, 600; III: 268, 549; IV: 288, 950; V: 870, 958, 1016; VI: 279, 380, 645, 858, 906), *zenice* (II: 487; III: 447), *rožnjača* (*rožnica*) (V: 558), *koža* (*lica*)¹⁸⁵ (II: 574, 640; III: 560; IV: 168, 542; VI: 328), *brkovi* (IV: 110), *vlas(i)* (V: 750) i dr. I u ARSJ spominje se asocijat *dlakav*, ali ostaje nejasno da li se misli na ljudsku ili životinjsku dlaku. Up. asocijate iz naše ankete: *kosa* (2) + *oči* (1) + *starost* (1).

Kad je reč o životinjama, pored *miša* među 'sive' životinje prema RMS spadaju još: *soko* (I: 436 + 667; II: 273, 571; III: 317, 523; V: 319, 681; VI: 21, 472, 934), *golub* (III: 588), *grlica* (I: 569), *vrabac*, *vrapčad* (I: 420, 424), *orao* (I: 235, 345), *guska* ili *labudica* (*sivka*) (I: 607; II: 140), *patak* (II: 765), *kokoška* (IV: 391), *čaplja* (II: 295; VI: 840), *kobac* (*kraguj*) (III: 28), *galeb* (IV: 449), *vo* ili *magarac* (*sivonja*) (I: 752; II: 484; V: 752; VI: 488, 605), *konj* ili *magarac* (*sivac*) (I: 238; II: 21, 485; III: 38; V: 751; VI: 343, 632, 644, 647),¹⁸⁶ *mačka* (I: 556; III: 80), *medved* (I: 565), *kozorog* (II: 773), *vuk* (III: 611), *zec* (III: 66), (*noćni*) *leptir* (I: 377; III: 214) i dr. Neke od ovih životinjskih asocijata spominju i naši ispitanici, i to: *slon* ($\Sigma 3$) + *mačka* ($\Sigma 2$) + *vuk* ($\Sigma 2$) + *golub* ($\Sigma 2$) + *pas* ($\Sigma 1$) + *zec* ($\Sigma 1$) + *nosorog* ($\Sigma 1$), tj., ŽIVOTINJE ($\Sigma 12$), pri čemu treba istaći da *slon* i *nosorog* nisu autothone vrste u vanjezičkom okruženju u kojem je srpski jezik ponikao. To svedoči o promeni kulturnih obrazaca, u smislu da je savremeni, urbani stil života zamenio predašnji seoski život gde su recimo (*vo*) *sivonja* ili (*konj*) *sivac* čoveku svakodnevno bili od velike pomoći, dakle u to vreme ljudski život je bio tešnje spregnut s prirodnim svetom u okruženju, što je omogućavalo česte susrete s, recimo, različitim autothonim životinjama sive dlake

¹⁸⁵ Kako je to već bilo objašnjeno, misli se na kožu koja je nezdravo bleđa tj. pepeljaste boje.

¹⁸⁶ Prema RMS konj sive dlake naziva se još *sivalj*, dok su *sivka* i *sivulja* imena za kobilu ili kravu sive boje. *Sivko* je mačak, prase ili druga životinja sive boje, dok je *sivug* sivi vepar ili krmak, a *sivuga* je siva krmača.

ili različitim pticama sivog perja. Otuđen od sveta prirode, savremeni čovek iskustva o biljnom i životinjskom svetu stiže posredno, između ostalog iz sredstava masovnog informisanja (svet kao globalno selo), uključujući tu i elektronske medije (internet). Na temelju izmenjenih kulturnih obrazaca treba tumačiti takođe pojavu asocijata *auto* ($\Sigma 6$) i *beton* ($\Sigma 4$). I u ARSJ pored istaknutog asocijata *miš* ($\Sigma 49$), od životinja se navode još *zec* ($\Sigma 4$), *konj* + *sivac* ($\Sigma 4$), *slon* (3), *vuk* (3), *mačak* + *mačka* ($\Sigma 3$), *galeb* (1), *orao* (1), *pacov* (1), *sivonja* (1), *sova* (1), *vepar* (1). U ARSJ prisutni su i asocijati *beton* + *zacementiran* ($\Sigma 8$), ali se leksema *siv* dovodi u vezu još sa tipično gradskim okruženjem, tj., *grad* + *Beograd* + *London* + *Bor* + *Mladenovac* ($\Sigma 61$), *dom* + *sivi dom*¹⁸⁷ + *zgrada* ($\Sigma 12$) i *zid* ($\Sigma 6$). Treba najzad spomenuti i relativno visoku frekvenciju pojavljivanja asocijata *ODEVNI PREDMETI* ($\Sigma 14$), tj., *džemper* + *kaput* + *mantil* + *jakna* + *pantalone*,¹⁸⁸ kao i znatno niže pozicionirane asocijate *auto* + *ford* + *mercedes* ($\Sigma 3$)

Konačno, asocijat *olovka* ($\Sigma 5$), koji u našoj anketi prevashodno navode osnovnoškolci, motivisan je sasvim izvesno ambijentalnim uslovima anketiranja, tj., ranije već spomenutom činjenicom da su osnovnoškolci, gimnazijalci i studenti upitnike popunjavali u svojim učionicama. U ARSJ je takođe zabeleženo jedno pojavljivanje asocijata *olovka*.

9.1.2.5. Roze/Roza

roze nem. varv. roza nem. varv. (RMS, V: 558)	ružičast
ružičast (RMS, V: 574)	1. rumen, rumenkast [tj. svetlo ili bledo crven]; 2. fig. pun nade, optimizma, idiličan, srećan
(ARSJ)	nema podataka ¹⁸⁹

¹⁸⁷ Treba ipak ostaviti mogućnost da je ovde u pitanju asocijacija na „Sivi dom” (1986), jugoslovensku televizijsku seriju koja prati sudbinu štićenika u kruševačkom vaspitno-popravnom domu za decu i omladinu.

¹⁸⁸ To što su ovde navedeni uglavnom odevni predmeti za hladnije vreme treba povezati sa temporalnim okvirom testiranja, dakle dobom godine kada je pretpostavljamo i obavljeno anketiranje ispitanika za potrebe izrade ARSJ (od kasne jeseni do ranog proleća).

¹⁸⁹ Iako za *roze/roza* i *ružičast(a)* u ARSJ nema raspoloživih podataka, ipak treba ukazati na prisustvo predominantno negativno konotiranih asocijacija za stimulus *pink* (str. 372–373), kojim se imenuje nijansa ‘roze’, i to: *televizija* + *tv* + *televizor* + *tv Pink* +

Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	devojčica, devojka, žena, ženstvenost	11	13	3	27
2.	cvet, cveće; ruža	6	9	3	18
3.	majica, bluza, košulja	12	4	1	17
4.	beba, bebi, dete, benkice	4	9	3	16
5.	obrazi	2	5	-	7
6.	Barbika, lutka	6	1	-	7
7.	karmin, ruž, šminka	3	1	2	6
8.	olovka, bojice	1	-	4	5
9.	haljina	3	1	-	4
10.	nežno, nežnost	2	1	-	3

Tabela 25. Asocijati za pridev *roze/roza*

Dublet *roze/roza* u daljem tekstu koristimo kao generički naziv za istoimenu osnovnu kategoriju boje. To znači da pod krovni naziv *roze* svrstavamo i asocijate dobijene kao reakcija na dublet i stimulus *roza*, te stimulus *ružičasta*.

Roze/roza se primarno povezuje s prenesenim značenjima ŽENSKOST, ŽENSTVENOST (Σ27), tj., *devojčica* + *devojka* + *žena*. Up. takođe *sestra* + *moja sestra* + *princeza* + *Uspavana lepotica* + *vile* (Σ5). Reč je o izraženom kulturološkom stereotipu, kako u srpskoj tako i u evropskoj kulturi – up. ‘roze’ je (boja) za devojčice, ‘plava’ je (boja) za dečake (Krimer Gaborović 2016a: 198–199, 201).¹⁹⁰

Pink TV + *glupa televizija* + *jeftina tv* + *najgora televizija* + *šund televizija* + *program* + *TV program* + *serija* + *serije* (Σ283), *kič* + *šund* + *kič* i *šund* + *kičast* + *kičera* + *fuj* + *trač* + *sramota* + *smeće* + *smrad* + *sumrak* + *ološ* + *šljam* + *prostakluk* (Σ83), *panter* + *Pink panter* + *roze panter* + *panter beba* (Σ46), *narodnjaci* + *pevačica* + *gole pevačice* + *Indira* (Σ16), *Grand seljaci* + *Grand šou* + *Grand parada* (Σ10), *taksi* + *taxi* (Σ8), *Floyd* + *Floyd* (Σ6), *selo* + *seljacizam* + *seljačka tv* + *seljani* (Σ4), *City records* + *Siti* (Σ3), *Željko Mitrović* + *Mitrović* (Σ2) itd. Na temelju izloženog očigledno je da se asocijacije za leksemu *pink* prema ARSJ uglavnom tiču *Televizije Pink* i šund sadržaja koji se na ovoj televiziji svakodnevno emituju.

¹⁹⁰ Pored toga što je boja ženskosti i ženstvenosti, ‘roze’ sa sobom vuče „uteg ženskog, poput nježnosti, nevinosti, romantike i mekoće” (Pukanić 2017). Na temelju istraživanja

Etimološki gledano, pridev *roze*, njegov dubletni oblik *roza*, te sinonim *ružičast* obeležavaju boju cvetova divlje ruže tj. šipka (šipurike) (lat. *Rosa canina*) (Krimer Gaborović 2019b: 118–119), ali se svest o tome u međuvremenu uveliko izgubila, pre svega zbog mnoštva različitih boja gajenih tj. hibridnih ruža. Danas se *roze/roza* u mentalnoj svesti izvornih govornika srpskog jezika povezuje sa raznorodnim vanjezičkim korelatima, premda su asocijati *cvet*, *cveće*, *ruža* ($\Sigma 18$) i dalje visoko frekventni (ibid: 132).

Po frekvenciji navođenja slede *ODEVNI PREDMETI (I TO ZA GORNJI DEO TRUPA)* ($\Sigma 17$), tj., (*matorska, polo*) *majica* + *bluza* + *košulja*, dok se *haljina* ($\Sigma 4$) spominje otprilike četiri puta ređe. Spisku treba pridodati još *dres* (2) + *sako* (1), nakon čega ukupan zbir navođenja odevnih predmeta iznosi $\Sigma 24$ (up. takođe *donji veš* (1) + *šal* (1)).

Stimulus *roze/roza* kod naših ispitanika izaziva još relativno brojne asocijacije na *BEBE I MALU DECU* ($\Sigma 16$), tj., *beba* + *bebi* + *dete* + *benkice*.

Od prirodnih korelata treba spomenuti takođe *obraze* ($\Sigma 7$) i nisko pozicionirano *vino* ($\Sigma 3$),¹⁹¹ dok su preostali asocijati zapravo veštački entiteti, i to: *Barbika* + *lutka* ($\Sigma 7$). To dodatno potvrđuje napred iznete stavove o ‘roze’ kao boji ženskosti (devojaštva) i detinjstva. Navedeni su još *karmin* + *ruž* + *šminka* ($\Sigma 6$), pri čemu su upravo kozmetički proizvodi, naporedo s napred navedenim odevnim predmetima i modnim artiklima, istaknuti predstavnici ‘roze’ korelata izvan sveta prirode.

Treba istaći da *olovke* + *bojice* ($\Sigma 5$) i ovde navode isključivo đaci, i to prevashodno učenici nižih razreda osnovne škole.

U pogledu asocijacija s prenesenim značenjem, osim ženstvenosti pojavljuje ih se još nekoliko (ali izvan prvih deset), i to: *nežnost* (3), *homoseksualnost* (2), *plemenitost* (1), *mladalački* (1), *slatkoća* (1), ali i *kič* (1), *patetika* (1), *nerealnost* (1) i *razmaženost* (1). Ovde je očigledno da je prva grupa asocijata pozitivno, a druga negativno konotirana. Na temelju analize šireg književnog i vanknjiževnog korpusa (up. Krimer Gaborović 2019b: 135–136) postaje očigledno da ‘roze’ može imati znatno više pre-

u drugim jezicima (i kulturama) potvrđena je povezanost ‘roze’ sa značenjem *ženstvenost* i *ženstvenost*. Tako je, recimo, ispitivanjem u devet kulturno-jezičkih zajednica (Nemačka, Iran, Japan, Nepal, Rusija, Saudijska Arabija, Švedska, Turska i Uganda) utvrđeno da je ženstvenost prva asocijacija za ‘roze’ u svim zemljama osim u Turskoj, gde se ‘crvena’ smatra kolorističkim obeležjem ženstvenosti (Jung et al. 2018: 506).

¹⁹¹ Misli se na roze vino karakteristične svetloroze boje.

nesenih značenja, među kojima prevladavaju pozitivno konotirana. Među pozitivno konotirana značenja prideva *roze/roza* ili *ružičasta* spadaju: (1) ženskost i ženstvenost, (2) sreća, radost, vedrina, optimizam, (3) detinjstvo, mladost, nevinost, (4) lepota, ljupkost, gracioznost, (5) romantična ljubav, pozitivne emocije, (6) nežnost, bajkovitost, (7) mir, tišina, harmonija, spokoj, (8) proleće, (9) dobro zdravlje i (10) različite manjinske grupe (pre svega homoseksualci). S druge strane, negativna prenesena značenja *roze* su: (1) izveštačenost, primitivizam, kič, (2) nezrelost, slabost, sladunjavost, (3) nemir, neprijatno osećanje, (4) zdravstvene i estetske tegobe (o pozitivnim i negativnim značenjima kategorije ‘roze’, i to iz perspektive intrakoloritne antonimije, govoriće se u četvrtom delu). Zanimljivo će biti spomenuti da se čini kako se, kao posledica uticaja masovne kulture i globalizacije na srpski jezik, značenje ‘roze’ u poslednjih desetak godina proširuje i u izvesnoj meri pomera ka negativnim značenjima. To se podudara sa rezultatima istraživanja asocijacija u ruskom jeziku koja je sprovedla Tanjigina (2011: 71). Naime, pod uticajem savremenih kulturoloških kretanja dolazi do pomeranja raspoloživih asocijativnih značenja ‘roze’ u ruskom jeziku, a pojavljuju se i nova značenja. O toj problematici informativno govore Koller (2008) i Pukanić (2017). Obe autorke ilustruju i obrazlažu brojna pozitivna i negativna značenja ‘roze’, a osvrću se i na neke evidentne kontradiktornosti (‘roze’ boja može istovremeno biti prikladna i neprimerena, iskrena i manipulativna, nežna i nasilna).

U RMS *roze/roza* i *ružičasta* imaju značenje ‘rumen, rumenkast’, dakle svetlo ili blede crven. To znači da prema RMS *roze/roza* i *ružičasta* nisu nazivi za osnovnu kategoriju boje, već imenuju nijansu ‘crvene’ boje. Saglasno obrazloženju Krimer Gaborović (2019b), ‘roze’ se u osnovnu kategoriju boje u srpskom jeziku izdvojila tek potkraj 20. veka.

9.1.3. Neosnovni nazivi za boje i njihove verbalne asocijacije

Za razliku od Berlin-Kayovih (1969) jedanaest osnovnih naziva za boje, ustrojenih prema utvrđenom evolutivnom razvoju, od čega celokupni inventar naziva imaju samo jezici industrijski razvijenih društava, među kojima i srpski jezik, u ovom odeljku obrađujemo 11 srpskih neosnovnih naziva za boje, i to: *bordo*, *tirkizna*, *zlatna*, *bež*, *srebrna*, *teget*, *oker*, *lila*, *ciklama*, *krem* i *pink*. Svi ovi nazivi odabrani su na temelju kriterijuma psiho-

loške istaknutosti, tj., na osnovu testa izdvajanja sprovedenog 2018. godine sa 175 ispitanika (up. pododeljak 8.1).

U produžetku za svaki hromatski naziv dajemo tabelarni prikaz najistaknutijih asocijata prema frekvenciji pojavljivanja, dok u pratećem tekstu komentare proširujemo na celokupnost podataka prema testu asocijacija.

9.1.3.1. *Bordo*

bordo (RMS, I: 252)		prid. neprom., fr. tamnocrven			
(ARSJ)		nema podataka			
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	odevni predmeti (haljina, majica, duks, košulja, džemper, prsluk, sako, jakna, kaput, bunda, dres, farmerke)	16	8	6	30
2.	ruž, karmin, usne	8	3	1	12
3.	prevozna sredstva (auto + kamion)	3	3	3	9
4.	elegancija, kraljevska [boja], aristokratija, bogato, raskošno, lepo	-	8	-	8
5.	lak (za nokte), nokti	5	2	1	8
6.	kućni tekstil (zavese, zastori, fotelja [tapacirung], kauč [tapacirung])	3	4	-	7
7.	obuća (cipele, patike, baleranke)	4	-	2	6
8.	višnja, trešnja	2	0	-	5

Tabela 26. Asocijati za pridev *bordo*

Pridev *bordo* pozajmljen je u srpski jezik iz francuskog jezika. U anketi se ovaj stimulus najfrekventnije povezuje s *ODEVNIM PREDMETIMA* (Σ30), i to uglavnom za gornji deo trupa, tj., *haljina + majica + duks + ko-*

šulja + džemper + prsluk + sako + jakna + kaput + bunda + dres + farmerke. Pridevom *bordo* bliže se koloritno obeležavaju još: (a) *KUĆNI TEKSTIL* (Σ7), tj., *zavese* + *zastori* + *fotelja* [tapacirung] + *kauč* [tapacirung] i (b) *POSTELJINA* (Σ3), tj., *jastuk* + *prekrivač* + *jorgan*. Asocijati su takođe: (c) *OBUĆA* (Σ6), tj., *cipele* + *patike* + *baletanke* i (d) *MODNI DETALJI* (Σ4), tj., *mašna* + *šešir* + *tašna* + *torba*.

Od odeće više od upola manje frekventni asocijati su: (e) *KOZMETIČKA SREDSTVA*, tj., *ruž* + *karmin* + *usne* (Σ12) + *lak* (za nokte) + *nokti* (Σ8).

Slede (f) *PREVOZNA SREDSTVA* (Σ9), tj., *auto* + *kamion*.

Kako se može primetiti, u srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici *bordo* se dominantno percipira kao sintetički, a ne prirodni kolorit, mada anketirani ispitanici u manjoj meri navode i (g) *PRIRODNE KORELATE IZ VANJEZIČKE STVARNOSTI*, npr. *višnja* + *trešnja* (Σ5), *vino* (Σ2) + *Burgundac*¹⁹² + *grožđe*¹⁹³, *krv* (*osušena*) (Σ3), *srce* + *meso* (ovde je asocijacija na boju krvi).

Konačno, *bordo* označava (h) *MOĆ I RASKOŠ* (up. Krimer Gaborović 2016a: 193), što objašnjava prisustvo asocijata *plemstvo* + *elegancija* + *kraljevska* [boja] + *aristokratija* + *bogato* + *raskošno* + *lepo* (Σ8).

Kako se da zaključiti na osnovu Tabele 26, dečiji fond asocijata za osnovni naziv *bordo* krajnje je skroman. To pokazuje da deca 'bordo' boju najverovatnije i ne (pre)poznaju.

9.1.3.2. Tirkizan

<i>tirkizni, -a, -o</i> (RMS, VI: 215)		koji se odnosi na tirkiz; koji je od tirkiza, koji je kao tirkiz [<i>tirkiz, -iza</i> m min. fr. [...]] dragi kamen plave boje [...]]			
(ARSJ)		nema podataka			
<i>Rezultati ankete</i>					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	more i vodene površine (voda + jezero + zaliv + potok + reka)	18	16	1	35

¹⁹² Burgundac (fr. *Bourgogne* ili *vin de Bourgogne*) je poznata sorta francuskog vina.

¹⁹³ Očigledno je da je tamnocrvena boja crnog vina jedna od tipičnih asocijacija za *bordo*. U tom kontekstu treba sagledavati prisustvo asocijata *flaša* + *čep*. Uostalom, *Bordo* (fr. *Bordeaux* ili *vin de Bordeaux*) je vino iz okoline francuskog grada Bordo (fr. *Bordeaux*).

2.	odevni predmeti (majica + haljina + uniforma + dres, farmerke + jakna + muško odelo), pelene	5	8	6	19
3.	nakit, prsten, lančić, dragi kamen, dragulj (akvamarin), tirkiz, cirkon	8	6	1	15
4.	bogato + raskošno + kraljevska + aristokratija + elegancija + lepo + atraktivno	1	10	-	11
5.	boja u CMIK sistemu, glupa boja, boja, omiljena boja, boja sobe, učionica [boja zidova]	3	1	3	7
6.	nebo	3	2	-	5
7.	oko, oči	1	2	-	3
8.	školski pribor (olovka + lenjir + marker)	1	-	2	3

Tabela 27. Asocijati za pridev *tirkizan*

Pridev *tirkizan*, takođe pozajmljenica iz francuskog, izvorne govornike srpskog jezika primarno asocira na (a) *VODU + VODENE POVRŠINE* ($\Sigma 35$), i to pre svega *more* ($\Sigma 27$). Znatno ređe spominju se sama *voda + jezero + zaliv + potok + reka* ($\Sigma 8$). Zanimljivo je da samo jedan osnovnoškolac navodi asocijat *voda*. No, anketirana deca ni inače nisu navodila asocijate za stimulus *tirkizan*, s izuzetkom odevnih predmeta, što pokazuje da, sem delimične svesti o prisustvu prideva *tirkizan* u leksičko-semantičkom polju ‘boja’, deca generalno nedovoljno poznaju njegovo značenje (ovaj hromatski naziv očigledno ima sekundarni značaj pošto se kasnije konceptualizuje u poređenju s osnovnim nazivima za boje).¹⁹⁴

Prema RMS (VI: 215) leksema *tirkizan*, koja je nazvana po dragom kamenu ‘tirkizu’, imenuje [nijansu] ‘plave’ boje. Ipak, ‘tirkizna’ boja može imati i ‘zelen(kast)i’ podton – up. *tirkiznozeleno more* (Blic žena: 25. 4 – 1.

¹⁹⁴ U tom svetlu treba sagledavati nerazumljivost pojedinačnih asocijata koje navode osnovnoškolci, npr. *kesten, medved, peščana oluja, rđa*, gde ništa od pomenutog nije ‘tirkizne’ boje.

5. 2015), *tirkizno-zelena voda* (Original magazin: jul/avg. 2017), u *tirkiznozelenoj haljini* (Blic: 22. 3. 2020). To može biti ujedno objašnjenje za prisustvo asocijata *Mađari* (Σ2) ('zelena' je nacionalna boja Mađarske¹⁹⁵), s jedne strane, i *Turska*, s druge strane (asocijacija je ovde najverovatnije na svetost 'zelene' kao boje proroka i Alijine haljine za islamske vernike (up. Krimer Gaborović 2019a: 62), mada je takođe moguće da se u svest priziva mentalna slika tirkiznozelenih vodenih površina, zbog sve češćih odlazaka srpskih turista na letovanje u Tursku) (up. takođe *gušter* + *zelena* + *leto*).

Ostali frekventnije navedeni asocijati su: (b) *ODEVNI PREDMETI* (Σ19) (up. takođe *saten* + *ćebe*) i (c) *NAKIT I DRAGULJI* [prirodni ili veštački] (Σ15).

Poznato je da je poludragi kamen 'tirkiz' istaknuti statusni simbol. Vekovima već krase kraljevske krune. U tom kontekstu treba razumeti pozitivno konotirane asocijate: *bogato* + *raskošno* + *kraljevska* + *aristokratija* + *elegancija* + *lepo* + *atraktivno* (Σ11).

Preostali asocijati nisko su frekventni. To se odnosi čak i na *nebo* (Σ5), što svedoči o ključnoj značenjskoj hipero-hiponimskoj razlici između leksema *plav* i *tirkizan*. Naime za stimulus *plav* primarna reakcija je *nebo*, i to najverovatnije zbog toga što, premda bogata vodom, Srbija nema izlaz na more, dok je *nebo* sveprisutni vanjezički entitet. Prirodni vanjezički korelati za *tirkizan* još su *oko*, *oči* (Σ3).

Od veštačkih korelata navedeni su: (d) *BOJA* (Σ6), (e) *POZAMANTERIJA* (Σ3), tj., *čarape* + *mašna*, (f) *ŠKOLSKI PRIBOR* (Σ3), (g) *LAK ZA NOKTE* + *NOKTI* (Σ2), (h) *PATIKE* (Σ2), (i) *MODNI DETALJI* (Σ2), tj., *novčanik* + *naočare*, (j) *PREVOZNA SREDSTVA* (Σ2), tj., *auto* + *bicikl* i dr.

9.1.3.3. Zlatan

<i>zlatan, -tna, -tno</i> (RMS, II: 309)	koji je kao zlato, boje zlata [zlato: skupocen, plemeniti metal sjajnožute boje (RMS, II: 310)]
(ARSJ)	nema podataka
Rezultati ankete	

¹⁹⁵ 'Zelena' je takođe nacionalna boja Irske i Iraca.

br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	nakit, prsten, lančić, ogrlica, narukvica, minđuše, kajla, privezak, sat, Roleks	51	35	10	96
2.	medalja, pehar, trofej, orden, nagrada, prvo mesto	23	2	1	26
3.	zlato	4	4	16	24
4.	bogatstvo	3	5	-	8
5.	Sunce, sunce	2	5	-	7
6.	karakter (dete + momčić + osoba + narav)	1	3	1	5
7.	kič, kitnjasto, šljokičasto	3	-	1	4
8.	kruna	1	-	2	3

Tabela 28. Asocijati za pridev *zlatan*

Najfrekventniji asocijati za stimulus *zlatan* mogu se podvesti pod zbirnu imenicu (a) *NAKIT* (Σ97), tj., *nakit* + *prsten* + *lančić* + *ogrlica* + *narukvica* + *minđuše* + *kajla* + *privezak* + *sat* + *Roleks* (up. takođe *zub* (Σ3) + *poluga*). Zanimljivo je da je kod dece prvi asocijat *zlato* (Σ16), materijal po kome je ova boja i dobila ime. Skupoceno zlato u prošlosti je bilo privilegija kraljeva i crkvenih velikodostojnika. I danas ima visoku cenu, zbog čega simbolizuje (b) *RASKOŠ I MOĆ*, tj., *bogatstvo* (Σ8) + *kruna* (Σ3) + *posuđe* + *zvono*. Sjajnožuto zlato odiše elegancijom i toplinom (up. takođe *odsjaj* + *sjajno* + *bleštavo* (Σ3)).

Drugopozicionirana grupa asocijata su: *medalja* + *pehar* + *trofej* + *orden* + *nagrada* + *prvo mesto* (Σ26). Poznato je, naime, da se pobednicima na takmičenjima dodeljuje zlato (ili zlatna odn. pozlaćena nagrada).

Masovna proizvodnja i primena zlatnih akrilnih boja i satenskih premaza omogućila je u međuvremenu verodostojno podražavanje boje zlata – up. *zlatni ram* + *pozлата na zidu*. Upravo u kontekstu pozlate, koja samo likom podseća na original, treba sagledavati negativno konotirane asocijate: *kič* + *kitnjasto* + *šljokičasto* (Σ4).

Kao nijansa ‘žute’ boje, *zlatna* se percipira još kao boja *Sunca* + *sunčevih zraka* (Σ7).

Spomenućemo i pojedinačnu asocijaciju na *jesen* budući da je opalo lišće tipično žute boje, te asocijate *kosa* ($\Sigma 2$) + *glava* (up. *Zlatokosa*, ime junakinje zlatne kose iz istoimene bajke braće Grim).

Konačno, pridevom *zlatan* uobičajeno se pozitivno opisuje ljudski karakter – up. *dete* + *momčić* + *osoba* + *narav* ($\Sigma 5$).

9.1.3.4. Bež

RMS	nema podataka				
(ARSJ)	nema podataka				
<i>Rezultati ankete</i>					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	koža, boja kože, lice	33	4	4	41
2.	odeća, garderoba, košulja, majica, duks, džemper, rolka, jakna, kaput, pantalone, potkošulja	20	13	1	34
3.	predmeti od kože (obuća + torba + kaiš + kožna automobilska sedišta)	11	3	1	15
4.	nameštaj, sto, klupa	8	5	-	13
5.	zid(ovi), fasada, kuća	8	4	1	13
6.	pesak, plaža	6	5	-	11
7.	(bela) kafa	4	6	-	10
8.	krem(a)	7	-	-	7

Tabela 29. Asocijati za pridev *bež*

Hromatski pridev *bež*, u značenju ‘svetlo žućkastosmeđ’, pozajmljen je u srpski jezik iz francuskog jezika. ‘Bež’ je neutralna boja.

Na temelju prikupljenih asocijata, očigledno je da se ‘bež’ boja u srpskoj društveno-jezičkoj zajednici percipira prevashodno kao obeležje *kože* (*lica*) ($\Sigma 40$) i *PREDMETA OD KOŽE* ($\Sigma 15$), tj., *obuća* + *torba* + *kaiš* + *kožna automobilska sedišta*. Uz to, *bež* se uobičajeno koristi za opisivanje *odeće* ($\Sigma 34$) i *zidova* ($\Sigma 13$).

Zbog svoje neupadljivosti, *bež* naše ispitanike asocira takođe na: (a) *smirenost + spokoj + [nešto] umirujuće* ($\Sigma 5$), (b) *neutralno(st) + neupadljiv(ost) + diskretno(st)* ($\Sigma 5$), (c) *nežnost + suptilnost + nešto prijatno* ($\Sigma 5$), (d) *providno(st) + svetlost*. S druge strane, negativno konotirani asocijati su *jednolikost + monotonija*.

Navedeni su takođe *nameštaj* (13), *stablo + drvo* ($\Sigma 4$), te drugi *DRVENE PREDMETI* ($\Sigma 3$), tj., *prozori Gimnazije + parket*. Preostali prirodni korelati ovde su: *pesak + plaža* (11), *glina* (1), *jež* (5) i *jesen* (4). Up. takođe pojedinačnu asocijaciju *list* (asocijacija je takođe na *jesen*).

Bež asocira još na *(belu) kafu* (10) + *krem* (jestivi ili kozmetički) (3). Od ostalih kozmetičkih proizvoda spominju se *puder* (2) + *lak za nokte + gel za kosu*.

Zanimljivost su asocijacije na *NEŠTO MEKANO I TOPLO* ($\Sigma 7$), tj., *ćebe + šal, mekano krzno hrčka + otmena maca + razvojne kocke + leto + toplo*.

Na osnovu dobijenih odgovora, npr. *kad neko beži* ($\Sigma 8$), *ne znam* ($\Sigma 3$), *nešto opasno*, primećuje se da osnovnoškolci suštinski ne poznaju značenje leksema *bež*, što samo za sebe govori o marginalnom statusu ovog prideva za obeležavanje boje.

9.1.3.5. Srebrn

srebrn, -a, -o (RMS, V: 962)		koji ima izgled srebra, koji je boje ili sjaja kao srebro [srebro: metal sivkastobele boje (RMS, V: 963)]			
(ARSJ)		nema podataka			
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	nakit, lančić, ogrlica, prsten, minduše, narukvica, privezak, sat	44	29	12	85
2.	medalja, takmičenje, drugo mesto, regata	20	1	1	22
3.	srebro	4	4	6	14
4.	elegantno, sjajno, šljokice, bleštavo	3	5	-	8

5.	pribor za jelo, escajg, kašika, viljuška, nož	4	3	-	7
6.	auto(mobil)	2	1	2	5
7.	novac, novčić, dinar	2	2	-	4
8.	posuđe, tanjir	2	2	-	4

Tabela 30. Asocijati za pridev *srebrn*

Pridev *srebrn* naše ispitanike najistaknutije asocira na (a) *NAKIT* ($\Sigma 85$), tj., *nakit + lančić + ogrlica + prsten + minduše + narukvica + privezak + sat*. Taj nakit je izrađen od srebra ili likom podseća na srebro (bižuterija) (up. takođe *filigranska radnja*).

Frekventniji odgovori još su: *medalja + drugo mesto + takmičenje + regata* ($\Sigma 22$). Srebro je, naime, uobičajena nagrada za osvojeno drugo mesto na takmičenjima.

Relativno čest odgovor je i samo *srebro* ($\Sigma 14$), dakle metal po kome je ova boja dobila ime.

Gotovo upola manje frekventni odgovori su: *elegantno + sjajno + šljokice + bleštavo* ($\Sigma 8$), koji u svest prizivaju tipično sjajni i elegantni izgled plemenitog srebra.

Premda vredno i moćno – up. *kruna + mač*, srebro se zapravo odlikuje suzdržanim i pomalo hladnim sjajem – up. *hladnoća*. U tom svetlu treba razumeti prisustvo asocijata *Mesec + oblak + voda + jezero*, koji evociraju ‘hladan Mesečev sjaj’, ‘bleštavu belinu oblaka što se ogledaju u vodi’ i ‘svetlucanje (hladne jezerske) vode na mesečini’.

Od srebra se tradicionalno izrađivao najfiniji *escajg* ($\Sigma 7$) i *posuđe* ($\Sigma 4$). Savremeni pribor za jelo od nerđajućeg čelika sjajem evocira upravo izgled uglaćanog srebra (up. takođe *skalpel*).

Današnji *novac + novčić + dinar* ($\Sigma 4$) likom takođe podsećaju na nekadašnje srebrnjake (up. *metal + aluminijum* ($\Sigma 3$)).

Ni srebrni *auto(mobil)* ($\Sigma 5$) nije vozilo izrađeno od srebra, već je asocijacija na bezvremensku, prefinjenu, elegantnu i nenametljivu srebrnu metalik boju (Strajnić 2018) (up. *metalik boja*).

Značenje pojedinih asocijata takođe odslikava svest o glamuroznom izgledu srebra koje navedeni korelati u formi asocijata prizivaju svojim likom: (b) *ODEVNI PREDMETI* ($\Sigma 2$), tj., *haljina + jakna*, (c) *MODNI DETALJI*

(Σ7), tj., *kaiš + torba + mašna + rajf* (ukras za kosu) i (c) *OBUĆA* (Σ2), tj., *štikla + patike*.

Konačno, kod dece stimulus *srebrn* izaziva isključivo reakcije koje se odnose na nakit i samo srebro. To pokazuje da deca još uvek nisu ovlavada-la sekundarnim značenjem navedenog hromatskog prideva.

9.1.3.6. *Teget*

teget (RMS, VI: 161)		prid. neprom. zatvorenoplav, tamnoplav			
(ARSJ)		nema podataka			
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	odevni predmeti (pantalone + šorc + majica + bluza + košulja + duks + džemper + jakna + kaput + sako + ode- lo + suknja + haljina +	34	19	7	60
	ženski kostim + trenerka + dugačke gaće)				
2.	farmerke, teksas [platno]	19	4	10	33
3.	uniforma, službeno; školska kecelja, kuta	-	8	-	8
4.	nebo, noć, mračna	4	2	-	6
5.	auto[mobil]	1	1	3	5
6.	školski pribor (hemijska olovka + peronica + torba)	-	1	2	3
7.	muški, muškarac	1	1	-	2
8.	more, dubina	-	2	-	2

Tabela 31. Asocijati za pridev *teget*

ODEVNI PREDMETI (Σ60) verbalizuju se kao primarne asocijacije (mentalne slike) koje anketirani ispitanici povezuju s pridevom *teget*. Visokofrekventni asocijati još su: *farmerke + teksas* (Σ33). ‘Teget’ ispitanike asocira i na *uniforme + školske kecelje* (Σ8) (up. asocijat *svila*). Inače, ‘siva’, ‘bež’ i

‘teget’ se tradicionalno smatraju koloritima prikladnim za poslovno odevanje (podrazumevaju ozbiljan, uredan izgled).

Preostali veštački korelati iz vanjezičke stvarnosti su: (a) *auto*[mobil] (Σ5), (b) *ŠKOLSKI PRIBOR* (Σ3) i (c) *NAMEŠTAJ* (Σ2), tj., *garnitura + sto*.

Od prirodnih korelata navode se: *nebo + noć + mračna* (Σ6). Ovde se misli na [noćno] nebo tamne tj. ‘modre’ boje koja zbog zagasitosti vrlo nalikuje ‘crnoj’ boji. U srpskom jeziku, slično drugim slovenskim jezicima, *modro* označava ‘tamnoplavo’ (Ivić 1995: 69–71)¹⁹⁶ (up. takođe: *blizu crne* (Σ2) + *tamna boja* (Σ2) + *tamnoplava + plavocrna*).

Čini se da *teget* u značenju ‘tamnoplav, zagasitoplav, crnkastoplav’ postepeno marginalizuje upotrebu prideva *modar* s istim značenjem, mada bi tu tvrdnju trebalo dodatno proveriti. U tom svetlu, asocijate *more + dubina*, te *mornar + pruge na odeći* treba tumačiti upravo kao obeležja ‘modrine’ tj. ‘teget’ boje (up. još *mastilo*).

Kao naziv za nijansu ‘plave’ boje, *teget* se percipira i kao tipično *muška boja* (Σ2).

Najzad, uz relativno retko navođenje asocijata *odevni predmeti + farmerke*, deca i ovde navode izrazito mali broj asocijata, koji su često krajnje nelogični, npr. *kikiriki, krem* i sl.

9.1.3.7. Oker

oker (RMS, IV: 93)		m grč. crvenkastožuta boja			
(ARSJ)		nema podataka			
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	zid, farba [za zidove], dnevna soba [zidovi], boja za fasade, zgrada [zidovi], subotička gimnazija [zidovi], škola [zidovi]	7	9	1	17

¹⁹⁶ Sledstveno obrazloženju Derrig (1978: 93), jedan od leksičko-morfoloških dokaza povezanosti boja ‘plave’ i ‘crne’ u ljudskoj (pod)svesti jeste i to što današnji engleski nazivi za ‘plavu’ i ‘crnu’, dakle *blue* i *black*, vode poreklo od istog indoevropskog korena **bhel*.

2.	odevni predmeti (majica + džemper + jakna + kaput + pantalone)	5	5	-	10
3.	obuća (cipele + čizme + štikle)	2	2	1	5
4.	keramičke pločice, keramika	-	4	-	4
5.	boja dlake (pas + mačka + kosa)	1	-	3	4
6.	govno, proliv	-	3	-	3
7.	nameštaj, sto, stolica	2	1	-	3
8.	jesen, [jesenje] lišće	-	2	-	2

Tabela 32. Asocijati za pridev *oker*

‘Oker’ boja, izvorno oksid gvožđa (Finli 2010: 23), percipira se primarno kao *fasadna boja i/ili boja unutrašnjih zidova* ($\Sigma 17$). I inače je *oker* čest kolorit u enterijeru i/ili eksterijeru – up. *keramičke pločice, keramika* ($\Sigma 4$) + *nameštaj* ($\Sigma 3$) (up. takođe *kanta + plastična posuda*).

Frekventni su još *ODEVNI PREDMETI* ($\Sigma 10$) i *OBUĆA* ($\Sigma 5$) (up. takođe *koža*).

Od prirodnih vanjezičkih korelata spominju se: (a) *boja dlake* ($\Sigma 4$) (up. takođe *papagaj*), (b) *izmet* ($\Sigma 3$) i (c) *jesen, [jesenje] lišće* ($\Sigma 2$), *pesak + igra* [na pesku] ($\Sigma 2$).

Učenici nižih razreda osnovne škole ne poznaju značenje prideva *oker*, što se uočava na temelju nelogičnosti dobijenih odgovora: *pogled, okean, broj* i sl.

9.1.3.8. Lila

<i>lila</i> (RMS, III: 207)		prid. neprom. fr. varv. ljubičast			
(ARSJ)		nema podataka			
<i>Rezultati ankete</i>					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	cvet, cveće, ljubičica, jorgovan, lala, lavanda, ljiljan	19	17	7	43

2.	odevni predmeti (haljinica + majica + bluza + helanke + pidžama + donji veš)	7	9	4	20
3.	školski pribor (peronica + bojica + torba + sveska + vodene boje)	1	2	7	10
4.	devojčica, devojka, žena, baka (uvek govori <i>lila</i>), žensko ime ¹⁹⁷	4	3	2	9
5.	sreća, balon, veselje, muzika, pesma	6	-	-	6
6.	boja za dečiju sobu, detinjstvo, zidovi u dečijoj sobi	3	2	-	5
7.	pozamanterija (mašna + marama + šešir)	1	2	-	3
8.	deserti (slatkiši + torta + sladoled)	1	1	1	3

Tabela 33. Asocijati za pridev *lila*

Francuski pridev *lila* označava ‘ljubičastu’ boju (RMS III: 207), dok srpski korespondent *lila* imenuje obavezno posvetljene (često s dodatkom ‘bele’) različite mešavine boja ‘plave’ i ‘crvene’. Gete ‘lila’ opisuje kao veoma razređenu boju, koja u sebi ima nečeg živahnog, ali bez radosti (Folmar 2011: 165). Nežnu ‘lila’ najbolje predstavljaju svetle i blage ‘lavanda-boja’ i ‘jorgovan-boja’. Reč je o najomiljenijim, posvetljenim, ublaženim tj. oslabljenim ‘ljubičastim’ tonovima (ibid: 163, 166, 168). Na čoveka deluju umirujuće, za razliku od ‘ljubičaste’, čija je snaga rezultat mešanja ‘crvene’ i ‘plave’, koji, „kako se K. G. Jung izrazio, [predstavlja] ‘sedinjenu dvojnu prirodu’ [...] pokret[a] i mirovanj[a], tel[a] i duš[e], vatr[e] i vod[e]” (ibid: 173–174).

U anketi *lila* primarno asocira na *CVETNICE* (Σ43) (up. takođe *bašta* + *polje* + *Mediteran*).¹⁹⁸ BCT i hiperonim *ljubičasta*, čiji je *lila* hiponim,

¹⁹⁷ Asocijacija je najverovatnije na mađarsko žensko ime *Lila*, budući da u gradu Subotici živi veliki postotak pripadnika mađarske nacionalne manjine.

¹⁹⁸ Primera radi, *lavanda* je česta biljka na Mediteranu (zahteva visoke temperature i mnogo sunca i svetlosti tokom cele vegetacije).

takođe primarno evocira slike ljubičastih cvetnica (Σ66), npr. *jorgovan*, *lavanda*, *iris*, *šafra*n (Σ40), no ipak je to najizrazitije cvet *ljubičica* (Σ26).

Više od upola manje frekventno navedeni su *ODEVNI PREDMETI* (Σ20) (up. Tabela 33) (up. takođe *svila* (Σ2) i *MODNI DETALJI* (Σ3), tj., *mašna* + *marama* + *šešir*).

Lila se prema dobijenim asocijatima definiše još kao: (a) *BOJA* (Σ3), tj., *boja moje sestre* + *omiljena boja* + *Stoja*,¹⁹⁹ *boja zidova* (Σ5), (b) *BOJA DETINJSTVA* (Σ5), tj., *boja za dečiju sobu*, *detinjstvo*, *zidovi u dečijoj sobi* i (c) *ŽENSKA BOJA* (Σ9). Kroz potonje značenje treba sagledavati asocijate *bicikl* + *šminka*.

Spomenućemo takođe asocijate koji mogu biti podvedeni pod generički naziv *ŠKOLSKI PRIBOR* (Σ10). Zapravo osnovnoškolci ovaj odgovor navode jednako često kao i *CVET*, *CVEĆE* (Σ7). Razlozi su ambijentalne prirode (anketiranje je obavljeno u učionicama sa školskim priborom u vidokrugu ispitanika).

Za gimnazijalce *lila* je *boja radosti i veselja* (Σ6).

Relativno mali broj ispitanika navodi asocijate *ljupkost* + *nežnost* + *lepota* (Σ3).

Drugi pozitivno konotirani asocijati mogu biti podvedeni pod imenicu *DESERTI* (Σ3), tj., *slatkiši* + *torta* + *sladoled*.

Na temelju odgovora *planeta* moglo bi se suditi o ezoteričnom doživljaju ‘lila’ boje u srpskom jeziku, na šta upućuje još odgovor *mudrost*.

Sve u svemu, *lila* kod naših ispitanika ne priziva negativne asocijacije, tipične za semantički ambivalentnu ‘ljubičastu boju’.

9.1.3.9. *Ciklama*

<i>ciklama</i> (RMS, VI: 795)	nema podataka, sem u značenju cveta [ž bot. ukrasna biljka prijatna mirisa iz por. jaglika, jarko crvena, ljubičasta ili bela cveta]				
(ARSJ)	nema podataka				
<i>Rezultati ankete</i>					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	cvet, ciklama cvet	36	20	1	57

¹⁹⁹ Asocijacija je na pesmu „Lila, lila” srpske folk pevačice Stojanke Novaković Stoje.

2.	odevni predmeti (majica + džemper + haljina + jakna + odeća devojčica + suknja + pantalone + duks + košulja + bluza + sako + helanke + ženski kupaći kostim + moj garderober (ž.) + ženska odeća + trenerka + pidžama + kaput)	23	4	3	30
3.	cvekla	16	5	5	26
4.	šminka (lak za nokte + nokti + ruž + karmin + rumenilo)	15	1	-	16
5.	boja, boja jako upadljiva (drečava), neobična boja (retko se viđa), fuj (boja)	8	1	-	9
6.	slatkiši (preliv na kolaču + šećer + džem + slatko + žvaka + lilihip)	7	1	-	8
7.	sestra, baka, princeza, lepa žena; ženstvenost	3	2	-	5
8.	lepota, lepo	1	3	1	5

Tabela 34. Asocijati za pridev *ciklama*

U RMS nedostaje pridev *ciklama*, što ne odražava stvarno jezičko stanje. *Ciklama* je, naime, jarka nijansa ‘roze/roza’ (Krimer Gaborović 2019b: 143) (up. *roze/roza* (Σ5) + *ružičasta* + *ljubičastoroza*).

Zbog plavičastog podtona, *ciklama* se ređe pogrešno percipira kao nijansa *ljubičaste* – up. *ljubičasto* + *ljubičasta boja* (Σ2) + *ljubičasti cvet* (Σ2) + *patlidžan*.

Ciklama primarno asocira na *cvet* (Σ57), i to najverovatnije *cvet ciklame* (Σ4), mada su zabeleženi i odgovori: *ruža* (Σ2) + *ljubičica* (Σ2) + *orhideja* + *lale* + *lokvanj*.

Visokofrekventan asocijat je i (*ženska*) *odeća* (Σ30). Up. takođe *cipele* + *štikle* (Σ3) + *torb(ic)a* + *ranac* (Σ5). Kao jarka nijansa ‘roze/roza’, *ciklama* se takođe smatra bojom *ženskosti* i *ženstvenosti* (Σ5).

Mada pretežno pozitivno konotirana – up. *lepota*, *lepo* (Σ5) + *ljubav* (Σ4) + *zaljubljenost* + *jaka osećanja* + *mladost* + *radost*, zbog velike

energije jarke i dinamične ‘ciklama’ boje – up. *energija*, neki naši ispitanici determinišu je kao *jako upadljiv (drečav) kolorit*, čak *fuj (boju)*.

Visokofrekventan prirodni korelat još je *cvekla* (Σ26), a spominju se i *srce* + *krv*.

Od veštačkih korelata pak frekventnije se navode *šminka* (Σ16) i *slatkiši* (Σ8) (up. takođe *salama* (2) + *koktel* + (*neko*) *vino*).

S izuzetkom *cvekla* (Σ5), deca otvoreno priznaju da ne poznaju ‘ciklama’ boju (Σ6), ili su njihovi odgovori besmisleni, npr. *providna boja*, *čokolada* i sl.

9.1.3.10. Krem

krem (RMS, III: 52)		fr. prid. (obično neprom.) žutobeo			
(ARSJ)		nema podataka			
Rezultati ankete					
br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	slatkiši (eurokrem + nutela + krem + kikiriki krem (puter) + krem za tortu ili kolače + šlag + torta + kolač + sladoled + vanila + bananice + čokolada)	24	13	9	46
2.	odevni predmeti (haljina + pantalone + odelo + sako + duks + majica + bluza + košulja + mantil)	10	5	1	16
3.	koža	5	-	1	6
4.	neutralno, bezlično, nebitno, nekarakteristično	4	2	-	6
5.	(bela) kafa	2	2	1	5
6.	obuća (cipele + patike + sandale)	4	1	-	5
7.	nokti	3	-	-	3
8.	zid, zidovi, boja hodnika	1	1	1	3

Tabela 35. Asocijati za pridev *krem*

Francuska pozajmljenica *krem* primarno je okidač za asocijate koji mogu biti podvedeni pod generičko ime (a) *SLATKIŠI* ($\Sigma 46$), gde se ubedljivo najčešće spominju *eurokrem* + *nutela* ($\Sigma 16$). I inače se pridev *krem* koristi za opisivanje hrane – up. *jaje* ($\Sigma 2$) + *hleb*.

Slede odgovori koji se mogu imenovati zbirnim asocijatom (b) *ODEVNI PREDMETI* ($\Sigma 16$) (up. takođe *jastuk* + *posteljina* ($\Sigma 3$)). Naziv za boju *krem* široko je zastupljen u: (1) modnoj industriji (tekstil i obuća), (2) industriji dizajna, tj., *zid* + *zidovi* + *boja hodnika* ($\Sigma 3$) i (3) industriji nameštaja, tj., *sto* + *stolica* ($\Sigma 2$).

Krem se percipira još kao *boja kože* ($\Sigma 6$) i *noktiju* ($\Sigma 3$), pri čemu kod potonjeg asocijata treba uzeti u obzir i lakove za nokte u krem boji.

Najzad, *krem* naše ispitanike asocira na (c) (*BOJU*) *PESKA* ($\Sigma 2$), tj., *letnja plaža* + *pustinja*.

Na osnovu podataka u Tabeli 35 očituje se izrazito skroman broj asocijata (0–1) koje navode anketirani osnovnoškolski ispitanici. Izuzetak su *slatkiši* (9), ali je tu asocijacija najverovatnije na sadržaj tj. teksturu proizvoda, a ne na njihovu boju.

9.1.3.11. *Pink*

(RMS)	nema podataka
(ARSJ)	televizija + tv + televizor + televizija boja + televizija roza + televizija za mase + tv Pink + Pink TV + jeftina tv + najgora televizija + šund televizija + tv bljak + tv kič + program + serija + serije + serija glupa + Dosije iks + kanal + film + filmovi + glupa televizija + reklame + Željko Mitrović + Mitrović + Ž. Mitrović (150 + 103 + 8 + 1 + 1 + 1 + 4 + 1 + 2 + 1 + 1 + 1 + 1 + 4 + 2 + 3 + 1 + 3 + 2 + 1 + 2 + 2 + 2 + 1 + 1 = $\Sigma 299$), roze + roza + roza boja + roze boja + ružičasto + ružičast + ružičasta + ružičasta boja (67 + 7 + 2 + 2 + 18 + 4 + 1 + 1 = $\Sigma 102$), kič + kičast + kičeraž + kič i šund + šund + fuj + bljak + užas + užasan + užasno + još veći užas + grozno + grozota + katastrofa + odvratna + odvratno + ružno (46 + 1 + 1 + 2 + 15 + 8 + 3 + 4 + 1 + 1 + 1 + 2 +

	2 + 1 + 1 + 1 + 1 = Σ91), boja (49), narodnjaci + pevačica + gole pevačice + Grand seljaci + Grand šou + Grand parada + grand šund + turbofolk + muzika + City records + Siti + Stoja + Aca Lukas + Indira + selo + seljaci-zam + seljačka tv + seljani (7 + 7 + 1 + 5 + 4 + 1 + 2 + 1 + 3 + 1 + 2 + 2 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = Σ42), panter + panter beba + Pink panter + roze panter (43 + 1 + 1 + 1 = Σ46), ološ + ološ i šljam + otpad + smeće + treš + smrad + sramota + prostakluk (2 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 2 + 1 = Σ10), taksi + taxi (7 + 1 = Σ8), glupost + degradacija glupost + gluposti + ispiranje mozga + sumrak + tuga (1 + 2 + 1 + 1 + 1 + 1 = Σ7), šarenilo + veselo vedrina + veselost (2 + 2 + 1 + 1 = Σ6), Floyd + Floyd (4 + 2 = Σ6), ljubičasto + lila (4 + 2 = Σ6), fleka + mrlja (2 + 2 = Σ4), boja (4), trač (3), lepa boja (2), ružna boja (2), zatvaranje²⁰⁰ (2) itd.
--	---

Rezultati ankete

br.	Asocijacija	Gimnazija	Punoletni građani	Osnovna škola	Σ
1.	TV (Pink), Željko Mitrović [vlasnik televizije „Pink”], manipulacija naroda (kroz teve mrežu), reklame	21	17	1	39
2.	kič, neukus, šund; drečavo, napadno, iritantno	6	7	-	13
3.	Pink Panther	3	4	5	12
4.	odevni predmeti (majica + prsluk + jakna + trenerka + helanke + šorc + suknja)	4	2	4	10
5.	Barbika	8	-	-	8

²⁰⁰ Najverovatnije se misli na vreme koje učesnici u rijalitetu koji se emituje na Pink televiziji (Farma, Zadruga) provedu zatvoreni u kući s ciljem da za nekoliko meseci pokušaju da prevaziđu sva izbacivanja, kako bi stigli do finalne epizode rijalitija, gde će pokušati da osvoje prvo mesto i novčanu nagradu.

6.	devojčica, drugarica, sestra, vile	5	1	2	8
7.	pevačica, muzika, Zvezde Granda	3	2	-	5
8.	modni detalji (mašna + kravata + čarape + maramica)	1	2	1	4

Tabela 36. Asocijati za pridev *pink*

U srpskom jeziku pridev *pink* imenuje boju koja se percipira kao izrazito veštačka.

Primarni asocijati za *pink* među gimnazijalcima i punoletnim građanima su: *programski sadržaj televizije Pink + vlasnik „Pink televizije” Željko Mitrović* (Σ39). To se podudara s podacima u ARSJ (2005: 372–373), tj., *televizija* (Σ151) + *tv* (Σ103) + *tv Pink* (Σ4) + *Pink teve* (1) + *Ž(eljko) Mitrović* (Σ3) itd.

Osnovnoškolci pak kao najistaknutiji asocijat-reakciju na stimulus *pink* navode *Pink Pantera* (Σ5). Njega spominju i gimnazijalci i odrasli (Σ7), mada je krzno pantera iz istoimenog crtanog filma zapravo ‘roze’. Srpska leksema *pink* ima, naime, značenje ‘jarkoroze’, za razliku od engleske lekseme *pink* koja označava ‘roze/roza’ tj. ‘ružičastu’ (u pitanju je lažni par).

Nešto frekventniji su negativno konotirani odgovori: *kič + neukus + šund* + [nešto] *drečavo + napadno + iritantno* (Σ13). Budući da se navedenim atributima uobičajeno opisuju programi televizije Pink, i naročito rijaliti programi, asocijat *televizija Pink (i njen vlasnik Željko Mitrović)* izbija još dominantnije na čelo Tabele 36. To se tumačenje može primeniti takođe na asocijate *pevačica + muzika + Zvezde Granda* (Σ5). Up. podatke iz ARSJ (2005: 372–373): (a) *kič + kičast + kičeraž + kič i šund + šund* (Σ65), *fuj + bljak* (Σ11), *užas + užasan + užasno + još veći užas* (Σ7) itd., i (b) *narodnjaci* (Σ7) + *pevačica* (7) + *gole pevačice + Grand seljaci* (Σ5) + *Grand šou* (Σ4) + *Grand parada*, itd.

Srednje frekventni odgovori su: (a) *ODEVNI PREDMETI* (Σ10), tj., *mašica + prsluk + jakna + trenerka + helanke + šorc + suknja*, (b) *Barbika* (Σ8) i (c) *devojčica + drugarica + sestra + vile* (Σ8). Slično *roze* i *ciklama*, pridev *pink* takođe asociira na ženskost i ženstvenost (up. Krimer Gaborović

2019b: 135). Kao izrazito ženski kolorit, *pink* je ujedno zaštitna oznaka *gej populacije* ($\Sigma 3$).

Široku zastupljenost 'pink boje' u modnoj industriji potvrđuju asocijati svrstani pod generički naziv (b) *MODNI DETALJI* ($\Sigma 4$), tj., *mašna + kravata + čarape + maramica* (up. takođe *naočare + telefon + ukrasi za kosu + bedž* ($\Sigma 4$)).

Pink nadalje asocira na: (c) *SLATKIŠE* (3), tj., *sladoled + lilihip + sirup*, (d) *ŠKOLSKI PRIBOR* ($\Sigma 3$), tj., *bojica + patentica + slovarica*, (e) *KOZMETIČKE PROIZVODE* ($\Sigma 2$), tj., *usta [ruž] + obrazi [rumenilo]*, (f) *BOJU ZA ZIDOVE* ($\Sigma 2$), tj., *zid + soba*. Neće biti na odmet spomenuti ni pojedinačni asocijat *kadilak*, pošto se jedna vrsta motornih vozila navodi i u ARSJ, tj., *taksi, taxi* ($\Sigma 8$) (up. takođe *inventar za proslave* ($\Sigma 2$), tj., *balon + salveta*, eventualno (*plastična*) *kesa* ($\Sigma 2$)).

Konačno, stimulus *pink* kod anketiranih ispitanika izaziva reakciju *flamingo*, što je zapravo jedina leksema čiji je vanjezički korelat zapravo biće koje pripada svetu prirode (priziva se mentalna slika visoke, ružičaste ptice močvarice).

9.2. Zbirni pregled asocijata za osnovne i neosnovne nazive za boje u srpskom jeziku

Na temelju obrađenih srpskih hromatskih naziva preuzetih iz RMS²⁰¹, ARSJ²⁰² i prikupljenih posredstvom ankete, pri čemu je u razmatranje uzeto 11 osnovnih i 11 neosnovnih naziva za boje, mogu biti izvedeni sledeći zaključci:

- (1) značenja osnovnih naziva za boje (BCT) povezana su sa dobro poznatim vanjezičkim korelatima (kognitivnim uporišnim tačkama), i to prevashodno iz prirodnog vanjezičkog okruženja, u smislu da

²⁰¹ U RMS nedostaju podaci za nazive *bež*, *ciklama* i *pink* (leksema *ciklama* se spominje, ali samo u značenju 'cvet'), što ukazuje na marginalnu ulogu navedenih srpskih prideva u leksičko-semantičkom polju 'boja'.

²⁰² U ARSJ nedostaju podaci za BCT *ljubičast*, te BCT *roze/roza* i *ružičast*, kao i za sve neosnovne nazive za boje, osim lekseme *pink*. Razlog veće istaknutosti prideva *pink* treba tražiti u prisustvu televizijske kuće „Pink” u srpskom medijskom prostoru. Istovremeno, relativno mali obim asocijativnog rečnika (600 leksema-stimulusa u ulozi rečničkih članaka), prvog i za sada jedinog asocijativnog rečnika srpskog jezika, može poslužiti kao objašnjenje za izostanak stimulusa *ljubičast* i *roze/roza* i *ružičast*.

se ‘bela’ percipira kao ‘boja dana i svetlosti’, ‘crna’ kao ‘boja tame i mraka tj. noći’, ‘crvena’ kao ‘boja krvi’, ‘žuta’ kao ‘boja Sunca/sunca’, ‘zelena’ kao ‘boja (bujne) vegetacije (trava)’, ‘plava’ kao ‘boja neba’ (primarno značenje) i ‘boja mora/vode’ (sekundarno značenje), ‘ljubičasta’ kao ‘boja cveta/cveća (naročito cveta ljubičice)’, ‘narandžasta’ kao ‘boja narandže’, ‘braon’ kao ‘boja drveta i predmeta od drveta’, ‘siva’ kao ‘boja oblaka’, ‘roze/roza’ kao ‘boja cveća (divlje ruže), devojčica, devojaka, žena i ženstvenosti’;

- (2) neosnovne nazive za boje *bordo* i *teget* naši ispitanici najučestalije povezuju sa ‘bojom odevnih predmeta’, *oker* sa ‘bojom zidova’, *krem* sa ‘bojom slatkiša’ (sve su to veštački korelati koji pokazuju da se prirodno neosnovnih naziva za boje većinom percipira kao izrazito sintetička). Istovremeno, *tirkizan* asocira na ‘boju mora i vodenih površina’, no ‘tirkizna’ je zapravo nijansa ‘plave’ (i ‘zelene’ boje), i tako je treba i razumeti (pridev *tirkizan* je hiponim od hiperonima i BCT *plav* (i *zelen*)). Slično tome, *ciklama* imenuje nijansu ‘roze boje’, a *lila* nijansu ‘ljubičaste boje’, zbog čega *ciklama* i *lila* i koreliraju s ‘bojom cveta/cveća’. Od neosnovnih hromatskih naziva jedino se *bež* percipira kao ‘boja kože’, mada se i ovde istaknuto navode ‘odevni predmeti’ (up. *koža* (Σ41) i *odeća* (Σ34)). Moguće objašnjenje za još uvek nedovoljnu institucionalizovanost hromatskih naziva *teget* i *oker* moglo bi biti sledeće: ukorenjivanje *teget* blokira (iako sve manje) pridev *modar* (obe lekseme imaju značenje ‘tamno/zagasitoPLAV’), dok ukorenjivanje prideva *oker* blokira veliki broj srpskih naziva za različite nijanse ‘braon’, poput *smeđ*, *braon*, *mrk*, *kestenjast*, *kafen*, *drap*, *bakrenast*, *kaki*, *lešnik-boja*, *boja cimeta* i dr.;
- (3) veliki broj neosnovnih naziva za boje razvio se znatno kasnije od BCT, zbog čega neosnovni koloritni nazivi svoja prenesena značenja neretko preuzimaju upravo od BCT. Primera radi, *bordo* kao hiponim od leksema *crven* i *ljubičast* asocira na *bogatstvo*, *raskoš* i *aristokratiju* što su asocijacije kako za *crven*, tako i *ljubičast*. Uz to, neosnovni nazivi za boje imaju daleko manji broj prenesenih značenja od BCT, pri čemu i kod samih BCT postoji razlika u broju prenesenih značenja ukoliko je reč o etimološki netransparentnim primarno-osnovnim koloritnim nazivima s većim brojem asocijata u odnosu na sekundarno-osnovne nazive za boju kako to, govoreći o engleskom jeziku, navodi Hamilton (2016: 252), a što se odnosi i na srpski jezik;

- (4) pokazalo se da deca uzrasta 9–10 godina ne poznaju u dovoljnoj meri značenja neosnovnih hromatskih naziva, s izuzetkom *srebrne* i *zlatne*, te *krem* boje konditorskih proizvoda. Samim tim nisu navodili njihove pripadajuće asocijate. To je ujedno pokazatelj da navedeni koloriti ne spadaju među BCT nazive u srpskom jeziku.

9.3. Osnovni nazivi za boje u engleskom jeziku i njihovi asocijati

Prema rečima Su Yun Tham i dr. (2020), koji tumače asocijate-reakcije na BCT-stimuluse u engleskom (i kineskom jeziku), kod asocijata inspirisanih bojom fizičkih entiteta iz prirodnog okruženja očituje se tendencija univerzalnog pojavljivanja. Primera radi, ‘zelena’ je boja vegetacije i posredno ‘rasta’, ‘života’ i ‘zdravlja’ u brojnim jezicima i kulturama (Crozier 1996). To se značenje očituje i u idiomima, npr. eng. *having a green thumb* ‘imati osećaj za baštovanstvo’, dosl. ‘imati zeleni palac’, *green living* ‘život u skladu s prirodnim okruženjem’, dosl. ‘zeleni život’, i srp. *zelena pluća grada* ‘gradski parkovi’, *zelena gradnja* ‘ekološka gradnja (koja vodi računa o neutralisanju negativnih uticaja na klimu i prirodne resurse, kroz efikasno korišćenje obnovljivih izvora energije, izbor ekoloških građevinskih materijala i sl.)’.

S druge strane, asocijati koji se tiču obojenih entiteta koji nisu prirodno dati u konkretnom vanjezičkom okruženju neretko su kulturološki specifični, npr. eng. *black* ‘crn’ i asocijat ‘elegancija’ (u svest se priziva ‘mala crna haljina’, a zapravo večernja, koktel haljina, jednostavnog kroja koju je, kao simbol prefinjenosti i vrhunske elegancije, 60-ih godina 20. veka lansirala francuska modna kreatorka Koko Šanel (up. eng. *little black dress*), ‘crna limuzina’ kao simbol kvaliteta i prestiža (up. eng. *black limo(usine)*) itd., ili ranije već spomenuti hromatski pridev srp. *narandžasta* i asocijat *cedevita* (mada se u temelju ovog asocijata ipak nalazi ‘narandža’, dakle fizički entitet iz prirodnog okruženja po kojem je konkretna boja dobila ime). Takvu prirodnu vezu pronalazimo i kod asocijata s prenesenim značenjem, npr. ‘ljubomora’ kao reakcija na stimulus eng. *green* i srp. *zelena*, pri čemu ovde neće biti na odmet podsetiti da su stari Grci verovali kako se u zavidnog i ljubomornog čoveka prekomerno izlučuje žutozelena žuč, zbog čega koža lica dobija zelenkastu prebojenost (poreklo značenja ovde takođe treba tražiti u fizičkom svetu).

Kako to navode Hemphill (1996), Kaya i Epps (2004a), Pakula (2010) i Mohammad (2011a), koji svoje zaključke zasnivaju kako na leksikografskim izvorima, tj., odabranim jednojezičnim ili englesko-engleskim rečnicima, tako i na prikupljenim asocijatima na zadate stimuluse u vidu obojenih papira, osnovna ili doslovna značenja eng. BCT su kako sledi:

(1) *white* ‘beo’ – (*fresh/new*) *snow* ‘svež/nov sneg’ (najfrekventnije doslovno značenje), (*fresh*) *milk* ‘(sveže) mleko’, *bone* ‘kost’,²⁰³ *clouds* ‘oblaci’, *sheets* ‘čaršavi’, *bride* ‘nevesta’, *dove* ‘grlica’, *cotton* ‘pamuk’, *swan* ‘labud’;

(2) *black* ‘crn’ – *night (without light)* ‘(mrkla) noć’ (najfrekventnije doslovno značenje), *evening* ‘veče’, *coal* ‘ugalj’, *clouds* ‘oblaci’, *cat* ‘mačka’;

(3) *red* ‘crven’ – (*fresh*) *blood* ‘(sveža) krv’ (najfrekventnije doslovno značenje),²⁰⁴ *ruby* ‘rubin’, *apples* ‘jabuke’, *fire* ‘vatra’, *Satan(a)* ‘đavo’;

(4) *yellow* ‘žut’ – *sun* ‘sunce’ (najfrekventnije doslovno značenje), *lemon* ‘limun’, *egg-yolk/middle part of an egg* ‘žumance’, *gold* ‘zlat’, *butter* ‘puter’, *sunflower* ‘suncokret’, *spring* ‘proleće’, *blooming flowers* ‘cveće u cvatu’, *summer time* ‘letnje vreme’;

(5) *green* ‘zelen’ – (*fresh*) *grass* ‘(sveža) trava’ (najfrekventnije doslovno značenje), *foliage/leaves* ‘lišće’, *emerald* ‘smaragd’, *trees* ‘drveće’, *spring* ‘proleće’, *vegetable* ‘povrće’;

(6) *blue* ‘plav’ – (*clear*) *sky* ‘vedro nebo’ (najfrekventnije doslovno značenje), *deep sea/the sea on a fine day* ‘duboko more/more po lepom danu’, *water* ‘voda’, *ocean* ‘okean’, *bruise* ‘modrica’;

(7) *brown* ‘smeđ’ – *earth* ‘zemlja’ (najfrekventnije doslovno značenje), *dirt* ‘prljavština’, *chocolate* ‘čokolada’, *wood* ‘drvo’, *coffee* ‘kafa’;

(8) *purple* ‘ljubičast’ – *blood* ‘krv’ (asocijacija je na vensku krv koja je obično tamnocrvena zbog niskog sadržaja kiseonika²⁰⁵), *grapes* ‘grožđe’;

²⁰³ Kako to primećuje Pakula (2010: 1376), koji se u svojim obrazloženjima poziva na Tokarskog (2004), ahromatske boje ‘bela’ i ‘crna’ mogu se tumačiti kvantitativno i kvalitativno. Tako ‘svetao’ ima kvantitativno značenje ahromatske ‘bele’ (asocijacija je na ‘dan’ – up. kolokaciju *beli dan*), dok u kvalitativnom smislu ‘bela’ ima značenje ‘bela boja’ (primarna asocijacija je na ‘sneg’). Slično tome, ‘crna’ ima kvantitativno značenje ‘taman, mračan’, no reprezentativan asocijat ovde je ‘(mrkla) noć’ (kvalitativno značenje) (Wierzbicka 1996; Tokarski 2004).

²⁰⁴ U engleskom jeziku ‘(sveža) krv’ je negativno konotirano značenje BCT *red* (Kumarasamy et al. 2014: 8).

²⁰⁵ Vene izgledaju plavo zbog niskog sadržaja kiseonika u krvi koja kroz njih protiče.

gay/homosexuals ‘homoseksualac/homoseksualci’, *children* ‘deca’, *laughing* ‘smeh’;

(9) *pink* ‘roze/roza’ ili ‘ružičast’ *feminine* ‘ženski, ženstven’, *girls* ‘devojčice/devojke’, *women* ‘žene’, *girly* ‘koji je karakterističan za devojčice/devojke’;

(10) *orange* ‘narandžast’ – *orange* ‘narandža’, *fruit* ‘voće’, *sun* ‘sunce’;

(11) *grey* ‘siv’ – *rain clouds/dark clouds* ‘kišni/tamni oblaci’, *rainy days* ‘kišni dani’, *cloudy days* ‘oblačni dani’, *foggy days* ‘magloviti dani’, *stormy sky* ‘olujno nebo’, *sky during rainstorm* ‘nebo po olujnom pljasku’, *sunless sky* ‘nebo bez sunca’, *ash* ‘pepeo’, *lead* ‘olovo’, *oldmen’s hair/old people’s hair* ‘kosa u starca/starih ljudi’, *sidewalks* ‘trotoari’.

Na temelju dobijenih asocijata (i prenesenih značenja) o kojima govore (prema hronološkom redosledu) Adams-Osgood (1973), Bennett (1988), Frank i Gilovich (1988), Wyler (1992), Golda i dr. (2022), Hemphill (1996), Soldat et al. (1997), Steinvall (2002: 182–183; 2007: 347–362), Kaya i Epps (2004a), Elliot i dr. (2007), Mohammad (2011a), Kuhbandner i Pekrun (2013), Hamilton (2016), Sutton i Altarriba (2016), Fugate i Franc (2019), Thorstenson i dr. (2019) i Tham i dr. (2020), moguće je izvesti zaključak da su izvedena, prenesena ili figurativna značenja 11 engleskih BCT kako sledi:²⁰⁶

(1) *white* ‘beo’ – *innocent* ‘nevin’, *innocence* ‘nevinost’, *chastity* ‘čednost’, *harmless* ‘bezopasan’, *peace* ‘mir’, *hope* ‘nada’, *clean/pure* ‘čist’ (fizički i moralno), *purity* ‘čistoća/čistota’ (fizička i moralna), *good(ness)* ‘dobar/dobrota’, *favoured/liked* ‘omiljen’, *(being) simple* ‘običan/jednostavan’, *plain* ‘običan’, jednostavan’, bezbojan’, *honesty* ‘poštenje’, ‘iskrenost’, *honour* ‘čast’, *new* ‘nov’, *emptiness/blankness* ‘praznina’, *loneliness* ‘samoća’, ‘usamljenost’, *boredom* ‘dosada’, *fear* ‘strah’, *death* ‘smrt’, *wedding* ‘venčanje’, *bride* ‘nevesta’;

(2) *black* ‘crn’ – *death* ‘smrt’, *deadly* ‘smrtonosan’, *disastrous* ‘poguban’, ‘pogibeljan’ ‘katastrofalan’, *mourning* ‘tugovanje’, ‘oplakivanje’, *tragic events* ‘tragični događaji’, *sadness/sorrow* ‘tuga’, *grief* ‘duboka tuga’, *despair* ‘očajanje’, *evil/malignant* ‘zao’, *connected with the Devil* ‘povezan s đavolom’, *depression* ‘depresija’, *depressing* ‘depresivan’, *fear*

²⁰⁶ Zanimljivo je da Elliot-Maier (2007: 251) konstatuju da su raspoloživa istraživanja o ovoj temi uglavnom retka i nedosledna, zbog čega 2012. godine uvode teoriju boje u kontekstu (eng. *colour-in-context theory*), o čemu je već bilo govora.

‘strah’, *anger* ‘bes’, ‘ljutnja’, *angry* ‘besan’, ‘ljutit’, *threatening* ‘zastrašujući’, *hate* ‘mržnja’, *illegal* ‘nelegalan’, *fraudulent* ‘nečastan’, ‘prevrtljiv’, *of or pertaining to the negro race* ‘koji je povezan s crnom rasom ljudi’, *still* ‘miran’, ‘tih’, *sleep* ‘spavanje’, *dark* ‘taman’, ‘mračan’, *soiled/dirty* ‘prljav’, ‘nečist’ (fizički i moralno), *dirtiness* ‘prljavština’ (fizička i moralna), *disgust* ‘gađenje’, *macabre* ‘jeziv’, ‘sablasan’, ‘morbidan’, ‘groteskan’, *richness/wealth* ‘bogatstvo’, *power* ‘moć’;

(3) *red* ‘crven’ – *anger* ‘bes’, ‘ljutnja’, *rage* ‘gnev’, ‘razjarenost’, *failure* ‘neuspeh’, *evil* ‘zao’, *love* ‘ljubav’, *passion* ‘strast’, *lust* ‘požuda’, *sex* ‘seks’, *romance* ‘romansa’, *happiness* ‘sreća’, *excited* ‘uzbuđen’, *excitement* ‘uzbuđenost’, *excitability* ‘uzbuđenost’, ‘razdražljivost’, *loud* ‘glasan’, ‘bučan’, *attraction* ‘privlačnost’, *danger* ‘opasnost’, *stop* ‘stani’, ‘stoj’, ‘stop’, *warning* ‘upozorenje’, *hot* ‘toplo’, *heat* ‘toplota’, *warm* ‘topao’, *fighting* ‘tuča’, ‘borba’, *embarrassment* ‘sramota’, *neglect* ‘zanemariivanje’, ‘ignorisanje’, *bold* ‘hrabar’, *special* ‘poseban’, ‘naročit’, *ceremonial* ‘svečan’, ‘ceremonijalan’, itd.;

(4) *yellow* ‘žut’ – *light* ‘svetlo(st)’, *bright* ‘svetlo’, *summer* ‘leto’, *warm* ‘toplo’, *happy* ‘srećan’, *happiness* ‘sreća’, *joy* ‘radost’, *age* ‘starost’, *sensationalism* ‘senzacionalizam’, *warning* ‘upozorenje’, *cowardice* ‘kukavičluk’, *sickness* ‘bolest’;

(5) *green* ‘zelen’ – *fresh(ness)* ‘svež(ina)’, *natural* ‘prirodan’, (*feeling of*) *relaxation* ‘osećaj opuštenosti’, (*feeling of*) *calmness* ‘osećaj smirenosti’, *health* ‘(dobro) zdravlje’, *running* ‘trčanje’, *walking* ‘hodanje’, *comfort* ‘udobnost’, *peace* ‘mir’, *hope* ‘nada’, *life* ‘život’, *growth* ‘rast’, *spring* ‘proleće’, *youth* ‘mladost’, ‘mladić’, *inexperience* ‘neiskustvo’, *environmental* ‘ekološki’, *envy* ‘zavist’, *jealousy* ‘ljubomora’, *disgust* ‘gađenje’, *illness* ‘bolest’;

(6) *blue* ‘plav’ – *relaxed* ‘opušten’, *tranquil* ‘smiren’, *calm(ness)* ‘smiren(ost)’, *quiet* ‘tih’, ‘miran’, *cool/cold* ‘hladan’, *sadness* ‘tuga’, *melancholy* ‘melanholija’, *illness* ‘bolest’, *loyalty* ‘odanost’, *faithful(ness)* ‘veran’/‘vernost’, *fidelity* ‘vernost’, ‘pouzdanost’, *moral* ‘etičan’, ‘moralan’, *wet* ‘mokar’, ‘vlažan’, *swimming* ‘plivanje’, *aristocracy/royalty* ‘aristokratija’, ‘plemstvo’, *richness* ‘bogatstvo’, *puritanism* ‘puritanizam’, *abstinence* ‘apstinencija’, ‘samoodricanje’, *drunkness* ‘pijanstvo’, *intellectual* ‘intelektualac’, *porn* ‘pornografski’;

(7) *brown* ‘braon’, ‘smeđ’ – *old* ‘star’, *dirty* ‘prljav’, *unclean* ‘nečist’, *dull* ‘dosadan’, ‘bezizražajan’, *bored/boring* ‘dosadan’, *disgust* ‘gađenje’;

(8) *purple* ‘ljubičast’ – *deep* ‘dubok’, *regal* ‘kraljevski’, *royalty* ‘pripadnik kraljevske porodice’, *power* ‘moć’, *relaxation* ‘opuštanje’, *calmness* ‘(s)mir(enost)’, *happiness* ‘sreća’, *sadness* ‘tuga’, *tiredness* ‘umor’, *fear* ‘strah’, *boredom* ‘dosada’, *not a favourite colour* ‘boja koja nije omiljena’;

(9) *pink* ‘roze/roza’, ‘ružičast’ – *feminine* ‘ženstven’, *femininity* ‘ženstvenost’, *girly* ‘devojački’,²⁰⁷ *pretty* ‘lep’, *sweet* ‘sladak’ (doslovno i figurativno), *healthy* ‘zdrav’, *love* ‘ljubav’, *soft(ness)* ‘mek((an)ost)’, *fluffy* ‘čupav’, ‘mekan’, *pleasure* ‘zadovoljstvo’, *excitement* ‘(pozitivno) uzbuđenje’, *homosexuality* ‘homoseksualnost’;

(10) *orange* ‘narandžast’ – *loud* ‘glasan’, ‘bučan’, *bold* ‘hrabar’, *excited* ‘uzbuđen’, *excitability* ‘uzbuđenost’, ‘razdražljivost’, *heat* ‘toplota’, *danger* ‘opasnost’;

(11) *grey* ‘siv’ – *sad* ‘tužan’, *sadness* ‘tuga’, *depressing* ‘depresivan’, *depression* ‘depresija’, *dull* ‘dosadan’, ‘bezizražajan’, *bored/boring* ‘dosadan’, *boredom* ‘dosada’, *confusion* ‘zbunjenost’, *tiredness* ‘umor’, ‘zamor’, *age* ‘starost’, *loneliness* ‘samoća’, ‘usamljenost’, *fear* ‘strah’.

Ovde ćemo se još osvrnuti na navode Da Posa i Green-Armytage (2007: 12) koji, analizirajući vezu između boje i emocije koju ljudsko lice izražava (*anger* ‘bes’, ‘ljutnja’, *surprise* ‘iznenađenje’, *disgust* ‘gađenje’, *happiness* ‘sreća’ i *fear* ‘strah’), objašnjavaju da je mentalna slika vanjezičkog korelata u određenoj boji zapravo okidač za odgovarajuću emociju s kojom ispitanici konkretnu boju povezuju. Primera radi, nije svejedno da li emociju straha pokreće pauk, tigar ili neprijateljski avion.

9.4. Usporedna analiza asocijata za BCT u srpskom i engleskom jeziku

Iz tabela u kojima su prikazani najfrekventniji asocijati za ukupno 22 srpska hromatska naziva – 11 osnovnih naziva za boje + 11 neosnovnih naziva za boje, proizilazi da su svi BCT u srpskom jeziku konceptualizovani posredstvom prirodnih referentnih tačaka – ‘sneg’ (*beo*), ‘noć’ + ‘mrak’ (*crn*), ‘krv’ (*crven*), ‘Sunce’ (*žut*), ‘trava’ (*zelen*), ‘nebo’ (*plav*), ‘narandža’ (*narandžast*), ‘ljubičica’ (*ljubičasta*), ‘cvet/cveće’ (*roze/roza*), ‘drvo’ (*braon*), ‘oblak’ (*siv*). Reč je o **ostenzivnim ili pokaznim definicijama** koje u svest prizivaju sliku boje konkretnog entiteta iz vanjezičke stvarnosti. Tako je ne samo u srpskom, već i u engleskom jeziku, pri čemu je ovde bitno

²⁰⁷ O ‘roze/roza’ boji koja prevashodno asocira na ‘ženstvenost’ govori Koller (2008).

istaći da se prototipi u dva jezika (1) u potpunosti poklapaju kod primarno-osnovnih boja, a da se (2) izvesna razilaženja primećuju kod sekundarno-osnovnih boja (up. Tabela 37).

OSNOVNI NAZIVI ZA BOJU (BCT) I NJIHOVI ASOCIJATI		
ENGLESKI		SRPSKI
Primarno-osnovni nazivi za boje		
1.	<i>white</i> → (<i>fresh/new</i>) <i>snow</i> (svež/nov) sneg	<i>bela</i> → sneg
2.	<i>black</i> → <i>night</i> (<i>without light</i>) (mrkla) noć	<i>crna</i> → noć (+ mrak)
3.	<i>red</i> → (<i>fresh</i>) <i>blood</i> (sveža) krv	<i>crvena</i> → krv
4.	<i>yellow</i> → <i>sun</i> sunce	<i>žuta</i> → Sunce/sunce
5.	<i>green</i> → (<i>fresh</i>) <i>grass</i> (sveža) trava	<i>zelena</i> → trava
6.	<i>blue</i> → (<i>clear</i>) <i>sky</i> (vedro) nebo	<i>plava</i> → nebo
Sekundarno-osnovni nazivi za boje		
7.	<i>brown</i> → <i>earth</i> zemlja	<i>braon</i> → drvo
8.	<i>purple</i> → <i>blood</i> venska krv	<i>ljubičasta</i> → cvet (ljubičica)
9.	<i>pink</i> → <i>feminine</i> ženski, ženstven, <i>girls</i> devojčice/devojke, <i>women</i> žene, <i>girly</i> koji je karakterističan za devojčice/devojke	<i>roza</i> → devojčica, devojka, žena, ženstvenost; boja cveća (ruže)
10.	<i>orange</i> → <i>orange</i> narandža	<i>narandžasta</i> → narandža (pomorandža)
11.	<i>grey</i> → <i>rain clouds/dark clouds</i> kišni oblaci/tamni oblaci	<i>siva</i> → oblak, oblaci

Tabela 37. Primarno- i sekundarno-osnovni nazivi za boju i njihovi asocijati

Na osnovu podataka iz Tabele 37, primećuju se razilaženja srpskog i engleskog jezika kod BCC ‘braon’ i ‘ljubičasta’.

I dok se eng. *brown* primarno konceptualizuje kao boja ‘zemlje’, u srpskom jeziku ‘zemlja’ se percipira kao prototipično ‘crna’ (up. Krimer Gaborović 2014a: 232). Shodno mišljenju anketiranih ispitanika-izvornih govornika srpskog jezika, zbirni asocijat ‘drvo i proizvodi od drveta

odn. materijala koji izgledom podsećaju na drvo' ima najveću frekvenciju pojavljivanja kod BCT *braon* (up. Tabela 23). Ovaj odgovor mogao bi se protumačiti kao eho danas već potisnutih sećanja na prvobitnu postojbinu slovenskih plemena, koja su obitavala u ravnicama punim šuma i voda (up. Ćorović 1997).

Na temelju prikupljenih asocijata uočava se da se *purple* primarno konceptualizuje kao 'boja krvi', dok *ljubičast* najfrekventnije asocira na 'cvet', i to prevashodno 'cvet ljubičice', po kome je ova boja u srpskom jeziku i dobila ime (up. Tabela 21). I dok eng. *purple* imenuje 'ljubičastu sa crven(kast)im podtonom', pridev *violet*, koji za razliku od *purple* nije BCT, imenuje 'ljubičastu sa plav(ičast)im podtonom' (< *violet* = ljubičica). To objašnjava motivisanost asocijata *blood* za stimulus *purple* – u svest se priziva slika venske krvi, tipično tamnocrvene boje zbog niskog sadržaja kiseonika, pri čemu gledano spolja vene izgledaju plavo.

Za stimulus *beo* u srpskom jeziku nedostaju asocijati *kost* (u anketi se spominje samo jedanput) i *labud*, koji su prisutni u engleskom jeziku (*bone* i *swan*). To je najverovatnije posledica činjenice da kosti prirodno zapravo ni nisu čisto 'bele' (semantički relativizam), već imaju žućkasto-smečkasto-sivkastu prebojenost – up. *Od snežnobe, preko boje slonove kosti, do bež* (Blic žena, 23–29. maj 2015: 38) i *Kosti su im kuvane dok ne pobe* (Blic žena, 21–27. septembar 2019: 43). Labudovi su s druge strane autohtona vrsta ptica na severu Evrope. Ostalo je recimo zabeleženo da je engleski kralj Henri VIII obožavao da jede meso labuda (Iles 2022). Orintolozi Simić i Puzović (2008: 3) objašnjavaju da se labud grbac, koji se od drugih labudova razlikuje po crvenom kljunu, kao ptica selica u našim krajevima počeo češće viđati pre više od jednog veka, uglavnom za vreme jakih zima, a tek krajem 80-ih godina 20. veka sreću se i prva gnežđenja na našim prostorima (mada se labudovi „što se bijele u gori zelenoj” spominju u stihovima srpske narodne pesme „Hasanaginica” iz 17. veka).

U srpskom jeziku, za razliku od engleskog jezika, nedostaju asocijati koji se tiču dragog kamenja, i to: (1) *rubin* (eng. *ruby*) za stimulus *crven* i (2) *smaragd* (eng. *emerald*) za stimulus *zelen*. Razlika se, očekivano, tiče različitog društveno-ekonomskog statusa pripadnika dva naroda. Naime, za razliku od vekovima okupirane i potčinjene Srbije, relativno značajan broj izvornih govornika engleskog jezika pripadao je aristokratskim i plemićkim krugovima, a ne treba zaboraviti ni brojne kolonijalne upravnike širom sveta, u čijim su se rukama takođe koncentrisali moć i bogatstvo, zbog čega

su svi oni imali prilike susretati se ili čak, katkad, lično posedovati poneki dragulj. Uostalom, Ujedinjeno Kraljevstvo je i danas druga najveća evropska ekonomija. Sticanje bogatstva započelo je u 16. veku, da bi se nastavilo sve do polovine 20. veka, što znači da se proces bogaćenja odvijao pune četiri stotine godina, nakon čega su se bivše kolonije počele oslobađati od britanske kolonijalne uprave (mada ne smemo smetnuti s uma ni fenomen neokolonijalne uprave).²⁰⁸

Najzad, izvorni govornici srpskog jezika ne navode asocijate *puter* (eng. *butter*) za BCT *žut*, niti *olovo* (eng. *lead*) za BCT *siv*, mada poredba *siv kao olovo*, te složeni pridev *olovnosiv* pokazuju da potonje asocijativno povezivanje nije strano ni srpskom jeziku (up. međutim **žut kao puter* i **putrenožut*).

U pogledu prenesenih značenja izvedenih na osnovu prikupljenih asocijata, najočiglednija razlika između engleskog i srpskog jezika očituje se na primeru BCC ‘crvena’. Naime, najverovatnije zbog asocijacije na prolivenu krv i vatru, eng. *red* stimuliše predominantno negativno konotirane asocijate (Sutton – Altarriba 2016: 686), tj., *anger* ‘bes’, ‘ljutnja’, *rage* ‘gnev’, *failure* ‘neuspeh’, *loud* ‘glasan’, *danger* ‘opasnost’, *stop* ‘stani’, ‘stoj’, ‘stop’, *fighting* ‘tuča’, ‘borba’, itd. Upravo zbog asocijacije na vatru, o ‘crvenoj’ se može govoriti kao o koloritu koji u sebi nosi mušku energiju (Davydyuk – Panasenکو 2016: 17). Za razliku od engleskog jezika, u slovenskim jezicima ‘krv’ je asocijacija na ‘život’ (Komorowska 2017: 112), a ‘crvena’ je boja krvi.²⁰⁹ Na temelju toga proizilazi da je srp. BCT *crvena*, stimulus za predominantno pozitivno konotirane asocijate, tj., *ljubav*, *zajjubljenost*, *srce*, *strast*, *sreća*, *radost*. Zanimljivo je da izvorni govornici engleskog jezika osećanje ljubavi povezuju sa BCT *pink* ‘roza’, dok srp. *roze/roza* asocira na romantičnu, a ne strasnu ljubav, te osećanje zaljubljenosti. U srpskom jeziku visoku frekvenciju pojavljivanja kod prideva *crven* imaju još asocijati *komunizam*, *komunistički*, *socijalizam*, *socijalistički* i sl.

²⁰⁸ Ferguson (2004) objašnjava da je 1922. godine u Britanskoj imperiji živelo gotovo pola milijarde stanovnika tj. petina svetske populacije. Na vrhuncu moći, za Britansku imperiju važno je geslo „carstvo gde sunce nikada ne zalazi”.

²⁰⁹ U istraživanju asocijata-reakcija stimulisanih poljskim nazivima za boje (Stanulewicz et al. 2014: 270) ‘crvena’ (polj. *czerwony*) je definisana kao najkontroverzniji kolorit čiji su brojni asocijati pozitivno odn. negativno konotirani (‘ljubav’, ‘cveće’ i dr. odn. ‘krv’, ‘vatra’ i dr.). O ambivalentnosti značenja hromatskih naziva u savremenom srpskom jeziku, i to iz perspective intrakoloritne antonimije, detaljnije će se govoriti u četvrtom delu.

Oni se spominju i u engleskom jeziku, no u manjem obimu, npr. *red propaganda* ‘crvena propaganda’. To se može objasniti vanjezičkim razlozima, tj., društvenim uređenjem u kome se srpski jezik razvijao od završetka Drugog svetskog rata pa sve do 90-ih godina 20. veka, kada se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija raspala, a Savez komunista Jugoslavije biva raspušten. U tom svetlu, Gage (1969) govori o kulturološkoj utemeljenosti velikog broja asocijata. Zanimljivo je da se u engleskom jeziku pridev *pink*, kao i morfološka izvedenica *pinko*, koriste kao nazivi za ‘osobu koja naginje idejama liberalnog socijalizma’, dok *red* služi da se opišu radikalni socijalisti (Hamilton 2016: 262). Očigledno je da, kako to Hamilton objašnjava, ‘roze’ kao mešavina ‘crvene’ i ‘bele’ od ‘crvene’ preuzima mnoga prenesena značenja, ali su ona kod ‘roze’ ipak ublažena.

Za razliku od ‘crvene’ boje, ‘bela’ i ‘žuta’ se u oba jezika dominantno povezuju sa pozitivno konotiranim asocijatima, i to ‘bela’ → ‘čist’, ‘čistoća’, ‘poštenje’, ‘čast’, ‘iskrenost’, ‘mir’ itd., i ‘žuta’ → ‘leto’, ‘toplo’, ‘sreća’, ‘radost’ itd. Nasuprot tome, tamni koloriti ‘crna’ i ‘siva’ imaju preovlađujuće negativan lik, i to ‘crna’ → ‘smrt’, ‘strah’, ‘gađenje’ itd. (u srpskom jeziku boja ‘gađenja’ je ‘braon’, a tako je i u engleskom jeziku), te ‘siva’ → ‘dosadan’, ‘depresivan’, ‘bezizražajan’. To se odnosi i na zagasit(ij)e nijanse *brown*, tj., *old* ‘star’, *dirty* ‘prljav’, *unclean* ‘nečist’, *dull* ‘dosadan’, ‘bezizražajan’, *bored/boring* ‘dosadan’, kao i na zagasit(ij)e tonove *grey* – *sad* ‘tužan’, *sadness* ‘tuga’, *depressing* ‘depresivan’, *depression* ‘depresija’, *dull* ‘dosadan’, ‘bezizražajan’, *bored/boring* ‘dosadan’, *boredom* ‘dosada’, *confusion* ‘zbunjenost’, *tiredness* ‘umor’, ‘zamor’, *loneliness* ‘samoća’, ‘usamljenost’, *fear* ‘strah’, mada prema rečima Steinvalla (2002: 183) osećanje straha (eng. *fear*) dominantno izražava BCT *white*.

‘Zelena’ boja u oba jezika izaziva kako pozitivne, tako i negativne asocijacije (npr. ‘zelenilo’, ‘svežina’, ‘mladost’ odn. ‘zavist’, ‘ljubomora’, ‘bolest’).

Uopšte uzev, svetle boje tipično asociraju na pozitivna, a tamne boje na negativna osećanja (Meier et al. 2004). U tom svetlu, ovde ćemo se kratko osvrnuti na tumačenja čovekovih afiniteta prema konkretnim koloritima u skladu s **teorijom o hromatskim preferencijama na temelju istaknutosti konkretne boje u vanjezičkom okruženju** (eng. *Ecological Valence Theory of Colour Preference*, ili, kraće *EVT (of Colour Preference)*). Palmer i Schloss, rodonačelnici EVT (2010), svoje postulate temelje na rezultatima istraživanja entiteta koji se pojavljuju u svojstvu asocijata za različite boje

(up. Strauss et al. 2013; Taylor – Franklin 2012). Preferencija za određenu boju, naime, rezultat je broja dopadanja/nedopadanja (valencija) datoj boji pridruženih asocijata ili korelata iz vanjezičkog okruženja. Primera radi, ‘tamno zelenkastožuta’, prema kojoj ispitanici uglavnom iskazuju svoje izrazito nedopadanje, obično se povezuje sa negativno konotiranim asocijatima, poput ‘zaprljana voda’, ‘žuč’ i ‘(na)trula hrana’, dok ‘jarkoplava’ asocira na izrazito dopadljive entitete, npr. ‘vedro nebo’ i ‘čista voda’.

Kad je reč o kategoriji ‘plave’ boje, njeni generički nazivi eng. *blue* i srp. *plav* pokrivaju čitav spektar ‘plavih’ tonova – od svetlih do tamnih, od sjajnih do zagasitih (up. Krimer Gaborović 2014b: 246–249). Opseg ta dva hromatska naziva razlikuje se u dva jezika zbog različitih granica pripadajućih BCC. Za srpski jezik je karakteristično da tamni deo ‘plavog’ spektra označava nazivima *modar* ‘tamnoplav’ i *sinji* ‘crnoplav’. Treba, međutim, ukazati na činjenicu da se u proteklih nekoliko decenija namesto prideva *modar* za opisivanje tamnoplave boje različitih veštačkih entiteta sve učestalije koristi pridev *teget*, pozajmljenica iz francuskog jezika. Uzimajući u obzir ranije navedeno, Wierzbicka (1996) smatra da su ‘nebo’ i ‘voda’ dva prototipa za BCC ‘plava’ u engleskom jeziku, dok je u poljskom jeziku to samo ‘nebo’. Slično je u srpskom jeziku gde asocijat *nebo* ima značajno veću frekvenciju pojavljivanja od asocijata *more* + *voda* (up. Tabela 20). Zanimljivo je takođe da *blue* asocira na ‘puritanizam’, ‘apstinenciju’ i ‘samoodricanje’, ‘pijanstvo’, ‘intelektualca’ i ‘pornografiju’, dakle asocijate koji nisu zabeleženi u srpskom jeziku.

U skladu s postulatima EVT, značaj koji obojeni vanjezički entitet ima za čoveka, perceptivna zasićenost konkretnog kolorita, učestalost njegovog pojavljivanja, ukratko njegova manja ili veća zastupljenost u vanjezičkom okruženju, snaga afektivnog odgovora koji pokreće – sve su to relevantni činioci koji neposredno utiču na stepen čovekove preferencije ka određenoj boji. U istraživanju iz 2012. godine, Taylor-Franklin dokazuju utemeljenost EVT kod govornika britanske varijante engleskog jezika. Samo godinu dana kasnije Taylor i dr. (2013) obrazlažu da EVT može poslužiti da se objasne hromatske preferencije isključivo u industrijalizovanim društvima koja ne oskudevaju u proizvodima karakterističnim za potrošačko društvo.

Istraživanja Hemphilla (1996) i Tham i dr. (2020) takođe potvrđuju prisustvo obrasca povezivanja tamni(ji)h boja sa negativno konotiranim asocijatima i svetli(ji)h boja sa pozitivno konotiranim asocijatima. Čovek, naime, pozitivno vrednuje oku prijatne i stimulativne, uglavnom svetle boje

koje ga asociraju na ‘beli dan’, a negativno neprijatne i inhibirajuće, uglavnom tamne kolorite zbog njihove asocijacije na ‘crnu noć’ (Škorc 1992: 25; Krimer Gaborović 2014a: 226, 230). Prema Hemphillu (1996) svetle boje su ‘bela’, ‘roze’, ‘crvena’, ‘plava’, ‘(ljubičasto)purpurna’ i ‘zelena’, dok su tamne boje ‘smeđa’, ‘crna’ i ‘siva’. Kako to navode Tham i dr. (2020), u zavisnosti od stepena svetline, ista boja može biti stimulus za različite asocijacije, bilo pozitivne ili negativne. Primera radi, kod izvornih govornika engleskog jezika *light green* ‘svetlozelen’, pojavljuje se u ulozi stimulusa za reakciju *fresh* ‘svež’, dok *medium green* ‘srednjezelen’ pokreće asocijate *envy* ‘zavist’, *jealousy* ‘ljubomora’, ali i *walking* ‘šetanje/šetnja’, *running* ‘trčanje’, *slippery* ‘klizavo’. Potonji navodi potvrđuju premisu Elliot-Maiera (2012) da zapravo svi atributi boje (ton, zasićenost i svetlina) mogu imati semantički potencijal, pošto isti ton može imati različite realizacije u zavisnosti od stepena zasićenosti i svetline (Fugate – Franco 2019: 3). To onda utiče na odabir korelata koji se u svojstvu asocijata pridružuje konkretnom koloritu. Primera radi, ‘crvena’ boja može imati prenesena značenja ‘bes’ i ‘sreća’, ali to nisu iste ‘crvene’ nijanse. Naime, emocija ‘besa’ se povezuje s tamnije ‘crvenom’ (crni podton), za razliku od emocije ‘sreća’ (Da Pos – Green-Armytage 2007: 3). Slično tome, ‘jarkožuta’ asocira na ‘sreću’ i ‘radost’, za razliku od ‘senf-žute’ gde takvih asocijacija nema (Fugate – Franco 2019: 3).

Govoreći o prenesenim značenjima hromatskih naziva, Hamilton (2016: 252) objašnjava da se ta vrsta značenja razvodnjava kod kolorita sa dodatkom ‘bele’ boje, jer se tako dobija ubleđeni/bledi lik boje. Sekundarno-osnovne kategorije boja ubleđenog lika dele određeni broj prenesenih značenja sa primarno-osnovnim kategorijama boja, u svojstvu hiperonima (smislaono nadređenih naziva), iz kojih su se izdvojile tokom evolucije prema BK (1969), npr. *red* ima prenesena značenja ‘komunizam’ i ‘socijalizam’, dok je kod *pink* to značenje ublaženo i odnosi se na ‘levičarska ubeđenja’. Slično tome, pridev *grey* služi da se imenuje nešto negativno, ali ne u meri kao što je to slučaj s pridevom *black* (o ovome detaljnije govoriće se u četvrtom delu).

Pored navoda o kulturološkoj utemeljenosti hromatskih preferencija (proizilaze iz povezanosti boje i entiteta široko zastupljenog u određenoj kulturno-jezičkoj zajednici), istraživanje Da Pos i Green-Armytage (2007) je pokazalo da se na temelju odabira asocijata može govoriti i o nekoj vrsti univerzalnih asocijata. Autori to objašnjavaju zajedničkim poreklom svih

ljudi, npr. emociju ‘besa’ australijski i evropski ispitanici tipično povezuju sa ‘crvenom’ i ‘crnom’ bojom. Za većinu ispitanika ‘boje radosti’ su ‘svetlije žuta’ i ‘narandžasta’, dok se kao ‘boje tuge’ odabiru ‘srednjeplava’ i ‘ljubičasta’. No, Da Pos i Green-Armytage upozoravaju na potrebu sprovođenja dodatnih istraživanja radi konačne validacije ovakvog zaključka.

9.5. Neosnovni nazivi za boje u engleskom jeziku i njihovi asocijati

O engleskim neosnovnim nazivima za boje govore Kay-McDaniel (1978), Mervis-Roth (1981), Steinvall (2002), Kumarasamy i dr. (2014), Hamilton (2016) itd.

Neosnovni nazivi za boje većinom su izvedeni od naziva za vanjezičke korelate (pigmenti, boje i farbe, biljke, životinje, voće, minerali, metali) s kojima koreliraju prototipične asocijacije na boju (Kerttula 2002: 242–250). Reč je o **postupku metonimije tipa ‘celina za deo’** (eng. *metonymy* ‘whole for part’), gde entitet koji snažno asocira na neku boju, npr. *lavender* ‘lavanda (biljka)’, počinje da se koristi u značenju boje (up. Casson 1994: 17), ovde ‘svetlo plavoljubičast’. Negde su ti vanjezički korelati transparentni (Steinvall 2002: 147), npr. *emerald* ‘smaragdan’, *gold* ‘zlatan’, *lemon* ‘limunast(ožut)’, *rose* ‘ljubičastoružičast’, drugde su neprozirni, npr. *beige* ‘bež’, *crimson* ‘ljubičastocrven’, *ecru* (1) ‘sivkastosmeđ’, (2) ‘bledo sivkastožut’, *sepia* (1) ‘tamno sivkastosmeđ’, (2) ‘maslinastosmeđ’, (3) ‘crvenkastosmeđ’ (Casson 1994: 8). Treba svakako spomenuti i u jeziku još uvek nedovoljno ukorenjene nazive, npr. *fawn* ‘svetlo žućkastosmeđ’, dosl. ‘lane (mlado jelena i srne)’ (Steinvall 2002: 147). Takva etimologija neosnovnih naziva za boje neretko predstavlja ozbiljan problem prilikom automatske pretrage korpusa, jer se obuhvati i veliki broj pojavljivanja neosnovnog naziva u značenju entiteta po kome je dobio ime, a ne u značenju boje (Hamilton 2016: 227).

Kay i McDaniel (1978: 622–624) obrazlažu da svaku pojedinačnu boju treba sagledavati kroz prizmu **pripadanja određenoj kategoriji boje rasplinutih granica** (eng. *fuzzy set membership*). Za razliku od fokalnih boja koje u potpunosti pripadaju određenoj hromatskoj kategoriji, značajan broj kolorita imenuje mutne granice presecanja (eng. *fuzzy intersection*) dve ili više kategorija, npr. *chartreuse* ‘blistavo žutozelen’ (mešavina ‘žute’ i ‘zelene’), *turquoise* ‘tirkizan’ (mešavina ‘plave’ i ‘zelene’), *crimson*

‘grimizan’ (mešavina ‘crvene’ i ‘ljubičaste’) itd. Takvi neosnovni nazivi unekoliko podsećaju na sekundarno-osnovne nazive koji imenuju smeše primarno-osnovnih boja. U svetlu dosadašnjih navoda, Kay-McDaniel spominju tri nivoa pripadanja neke boje kategoriji boje: (1) **fokalna boja/član kategorije** (eng. *focal member*), (2) **nefokalna boja/član kategorije** (eng. *non-focal memeber*) i (3) **boja koja ne pripada tj. nije član kategorije** (eng. *non-member*).

Prema rečima Mervis i Roth (1981: 386), ne može se govoriti o opravdanosti BK stava da BCT imaju samo jednu fokalnu tačku, s obzirom na to da kod nekih BCC postoji više fokalnih tačaka. Primera radi, leksema *grue* u mnogim američkoindijanskim jezicima pokriva i ‘plave’ i ‘zelene’ tonove, dakle ima dve fokalne tačke (Kay 1975). Mervis-Roth (1981: 391) navode da među 11 najistaknutijih neosnovnih boja u engleskom jeziku, prema BK kriterijumima, spadaju *peach* ‘boja breskve’, ‘bledo/svetlo narandžastoružičast’, *gold* ‘zlatan’, *jade* ‘bledo smaragdnozelen’, *lime* ‘žućkastozelen’, *turquoise* ‘tirkizan’, ‘plavozelen’, ‘zelenoplav’, *navy* ‘mornarskoplav’, ‘zagasitoplav’, ‘teget’, *violet* ‘tamnoljubičast’, *lavender* ‘lila’, ‘svetlo/bledo plavičastoljubičast’, *burgundy* ‘bordo’, ‘zagasitocrven’, *maroon* ‘kestenjast’, ‘crvenkastosmeđ’, ‘smećkastocrven’ i *rose* ‘ljubičastoroze’.

Steinvall (2002: 31–32, 133–185) **proste neosnovne hromatske nazive**, ili, **ECT nazive** (skrać. od eng. *elaborate colour terms*) tumači pozivajući se na Berlin-Kaya (1969: 6) i Dixona (1982: 23–24) koji ističu da neosnovni nazivi za boje nemaju morfološki potencijal kakav imaju BCT nazivi. Prema rečima Steinvalla (2002: 94), najfrekventiji ECT prema korpusu BiBiSija (eng. *BBC*) su: *amber* ‘boja ćilibara/jantara’, ‘smećkastožit’, *beige* ‘bež’, ‘svetlo žućkastobeo’, ‘žućkastosiv’, *cream* ‘žućkastobeo’, *emerald* ‘boje smaragda’, ‘blstavozelen’, *maroon* ‘kestenjast’, ‘tamno crvenkastosmeđ’, *navy* ‘zagasitoplav’, ‘teget’, *olive* ‘maslinast’, ‘žućkastozelen’, ‘sivkastozelen’, *rose* ‘ljubičastoroze’, *scarlet* ‘plamenocrven’, ‘ljubičastocrven’, i *turquoise* ‘tirkizan’, ‘blstavo plavozelen’, ‘blstavo zelenoplav’.

U većini slučajeva ECT nazivi su polisemični, npr. *rose* (1) ‘ruža’ i (2) ‘roze/roza’, *cream* (1) ‘vrsta hrane od mleka, šećera i jaja’ i (2) ‘žućkastobeo’, *navy* (1) ‘mornarica’ i (2) ‘zagasitoplav’, itd. Neki ECT čak i nemaju dominantno hromatsko značenje, uprkos primarnoj referenciji u domenu ‘boja’, npr. *cobalt* (1) ‘vrsta minerala’ i (2) ‘kobaltnoplav’ (Steinvall 2002: 161–185).

Uloga ECT prehvašodno je deskriptivna, pa tek onda klasifikaciona. Kada se boja opisuje u svrhu raspoznavanja, govornici engleskog jezika

radije biraju modifikovani BCT nego ECT, npr. *purplish-red* ‘ljubičastocrven’, *dark red* ‘tamnocrven’.

U leksikografskim izvorima BCT i ECT se različito definišu. Kod BCT naziva ne priziva se mentalna slika drugog kolorita, već samo fokalne boje, npr. *red* ‘crven’ → *a color [...] of fresh blood [...]* (Webster) ‘boja sveže krvi’, ili *The colour [...] of blood, fire, various flowers [...] and ripe fruit* (OED) ‘boja krvi, vatre, različitog cveća ili zrelog voća’. ECT se pak tipično definišu pozivanjem na BCT, npr. *magenta* → *a deep purplish red* (Webster) ‘tamno ljubičastocrven’, ili *a bright pink colour* (Longman) ‘svetloružičast’, ili *a colour between purple and red* (OALD) ‘boja na prelazu između ljubičaste i crvene’, ili *a dark purplish red colour* (CIDE) ‘tamno ljubičastocrven’, ili *a dark, reddish purple colour* (CCELD) ‘tamno crvenkastoljubičasta boja’ (Steinvall 2002: 136–137).

Različiti ECT neretko se značenjski preklapaju, npr. (1) *magenta*, *maroon* i *crimson* sve: ‘nijansa ljubičastocrvene’, (2) *lavender*, *lilac* i *mauve* sve: ‘nijansa bledoljubičaste’ (Steinvall 2002: 138–139). Ovde je važno istaći da to nisu apsolutni, već su samo bliski sinonimi, npr. *tan* i *beige* oba: ‘žućkastosmeđ’, gde *tan* imenuje više ‘smeđu’, a manje ‘žutu’ boju, dok *beige* imenuje više ‘žutu’, a manje ‘smeđu’ boju, ili *turquoise* i *aqua* oba: ‘zelenkastoplav’, gde *turquoise* imenuje zasićeniji ton, a *aqua* imenuje svetliji ton, itd. ECT nazivi u statusu bliskih sinonima međusobno se razlikuju u pogledu klase imenica koje opisuju, npr. bliski sinonimi *crimson* i *magenta* najčešće opisuju biljke, bliski sinonimi *plum* i *maroon* tipično opisuju boju odeće, dok *puce* najčešće kolocira s imenicama koje se povezuju s licem (ibid: 153–159).

Vrlo mali broj ECT ima prenesena značenja. Zanimljivo je da se to odnosi i na sekundarno-osnovni naziv *orange* ‘narandžast’. Tamo gde ih ima, prenesena značenja ECT naziva proističu iz (1) tačno određenog imeničkog domena i (2) entiteta po kome je konkretna boja dobila ime. Primera radi, i *lavender* ‘lila’, ‘boje lavande’, i *beige* ‘bež’ imaju značenje ‘boja homoseksualaca’. To značenje je izvedeno iz domena CLOTHING ‘odeća’ (up. takođe *lavender marriage* ‘homoseksualni brak’, dosl. ‘brak boje lavande’) (Steinvall 2002: 212–214). S druge strane, ECT *rose* ‘roze/roza’, ‘ružičasta’ ima preneseno značenje ‘optimizam’, npr. u *rose-coloured/tinted glasses/spectacles* ‘ružičaste naočare’, ‘optimističan pogled na nešto/nekoga’. Pri-dev *rose* i morfološka izvedenica *rosy* povezuju se s pozitivno konotiranim entitetima, npr. ženske bebe (Dobrovol’skij – Piirainen 1998: 21). Može se

pretpostaviti da je pozitivno značenje ovde izvedeno iz samog entiteta po kome je konkretna boja dobila ime, dakle ‘ružin cvet’ (eng. *rose*) koji se percipira kao lep, nežan i mirisan (Steinvall 2002: 215).

Kumarasamy i dr. (2014: 10) navode asocijate za tonove na prelazu između nekoliko BCC/BCT, i to: (1) *blue-green* ‘tirkizan’, dosl. ‘plavoze-len’, koji asocira na *ocean* ‘okean’, *the sky* ‘nebo’, *cool mints* ‘svež(in)u nane’, *tootpastes* ‘paste za zube’, (2) *red-purple* bordo’, dosl. ‘CRVENOPur-puran/ljubičast’ kao stimulus za asocijate *red-wine* ‘crno vino’, *plum* ‘šljiva’, *bridesmaid dress* ‘deverušina haljina’, *the colour of a bedroom* ‘boja spavaće sobe’, *the feeling of being in love* ‘osećanje zaljubljenosti’ i (3) *green-yellow* ‘maslinast’, dosl. ‘zelenožut’, i asocijati *vomit* ‘povraćka’, *sickness* ‘muka’, ‘mučnina’, ‘bolest’, *disgust* ‘gađenje’.

Prema rečima Hamilton (2016: 257), za razliku od neosnovnih naziva za boje, koji uglavnom nemaju prenesena značenja zbog niske istaknutosti koncepta neosnovnih boja i njihovih naziva, primarno-osnovne boje imaju veliki broj prenesenih značenja, daleko više od sekundarno-osnovnih boja, mada svi BCT imaju barem nekoliko prenesenih značenja (napred je već bilo rečeno da je jedini izuzetak ovde BCT *orange* ‘narandžast’, gde i dalje postoji transparentna veza s konceptom (narandža) po kome je ova boja dobila ime) (ibid: 252, 258). Odsustvo prenesenih značenja kod neosnovnih boja Hamilton (2016: 259) objašnjava njihovim kasnijim pojavljivanjem u odnosu na BCT nazive. Stoga BCT, a ne neosnovni nazivi, ulaze u sastav idioma, npr. *white lie* ‘bezazlena laž’, dosl. ‘bela laž’, *black market* ‘crno tržište tj. nezakonite transakcije koje se obavljaju u tajnosti, bilo zbog izbegavanja plaćanja poreza, carina i drugih obaveznih davanja, ili zbog toga što je promet proizvoda kojima se trguje zabranjen’, *red card* ‘otpusnica’, (u fudbalu) ‘sankcije zbog kršenja pravila’, dosl. ‘crveni karton’, *green light* ‘dozvola, dopuštenje’, dosl. ‘zeleno svetlo’, *blue ribbon* ‘nagrada’, dosl. ‘plava traka’ itd. (ibid: 265)). Prenesena značenja neosnovnog naziva za boju negde se preklapaju s izvedenim značenjima smisaono nadređenog BCT u statusu hiperonima. Primera radi, *scarlet* i *red* dele preneseno značenje ‘raskalašnost’, ‘razuzdanost’ (eng. *licentiousness*), iako je ono kod ova dva prideva potpuno različito motivisano – up. *red light district* ‘ulica crvenih fenjera tj. kvart sa prostitutkama’, dosl. ‘kraj/oblast crvene svetlosti’, i *scarlet woman* ‘grešnica’, dosl. ‘svetlocrvena žena’. Veći broj naziva kojima se imenuje područje iste kategorije boje (BCC), s istim ili sličnim izvedenim značenjima, potpomaže ukorenjivanje konkretnog koncepta, bez obzira na pozadinsku motivaciju (ibid: 258–259). Neosnovni

nazivi za boje koji su se u engleskom jeziku pojavili tek u 20. veku su: *livid* ‘pepeljastoplav’, *puce* ‘crvenkastoljubičast’, ‘smečkastoljubičast’, ‘ljubičastosmeđ’, *vanilla* ‘boja na prelazu između žućkastobele i beličastožute’ i *beige* ‘žućkastosmeđ’. Neosnovni nazivi za boje koji datiraju iz ranijeg perioda su recimo *scarlet* ‘svetlocrven’ (15. vek), *golden* ‘zlatan’, ‘zlaćan’ (16. vek), *rosy* ‘rozikastocrven’, ‘ljubičastoroze’, *milky* ‘mlečnobeo’, ‘belomlečan’, *lily(-livered)* ‘krin-beo’, ‘beo belcat’²¹⁰ (sve 17. vek). U zavisnosti od jačine emocije, rumenilo/crvenilo lica može se opisivati pridevima *red* ‘crven’, *crimson* ‘ljubičastocrven’, ‘skerletan’, ‘grimizan’, *scarlet* ‘svetlocrven’, *rose* ‘rozikastocrven’, *ruddy* ‘sjajnocrven (zdrava boja lica/obraza)’ i *vermillion* ‘karmen-crven’, ‘jarkocrven’ (ibid: 262). Intenzitet emocija može se takođe opisati neosnovnim nazivom (jače i tamnije nijanse opisuju jače emocije), npr. *to turn puce (with anger)* dosl. ‘postati ljubičast (od besa)’ (ibid: 184).

Hamilton (str. 227–232) još navodi da je neosnovni naziv *scarlet* prvobitno imenovao materijal tipično jarkocrvene boje, sa blagim narandžastim podtonom. I danas su (1) tekstil i odeća tipični asocijati za *scarlet* (vojnička uniforma, odeća doktora bogoslovije i rimokatoličkih biskupa, sudija, kardinala, lovaca i dr.), mada recimo Steinvall (2002: 173) to značenje smatra zastarelim. Kod *scarlet* se spominju još asocijati: (2) *licentiousness* ‘raskalašnost’, ‘razuzdanost’, dakle značenje koje je tipično i za BCT *red* (hiperonim), o čemu govori i Gieroń-Czepczor (2010: 33), (3) *embarrassment* ‘stid’, ‘posramljenost’, pošto koža lica pocrveni od stida i ogorčenosti tj. usled negodovanja i revolta, (4) *anger* ‘bes’, ‘ljutnja’, (5) *wickedness* ‘pokvarenost’, ‘zlo’ i (6) *love* ‘ljubav’ (prema vojnicima u crvenoj uniformi).

Pridev *gold* ‘zlatan’, ‘zlaćan’ (Hamilton 2016: 232–237) ima nekoliko prenesenih značenja, i to: (1) *eloquence* ‘elokvencija’, ‘blagoglavljivost’ (up. *golden mouthed* ‘zlatoust’), (2) *popularity* ‘popularnost’ (up. *a golden girl* ‘zlatna devojka (koja je popularna među muškarcima)’), (3) *bribery* ‘mito’, ‘podmićivanje’, (4) *sport* ‘izuzetni rezultati u sportu’, (5) *special treatment* ‘poseban tretman’ (up. *a gold card* ‘zlatna kartica koja svom vlasniku osigurava niz privilegija i pogodnosti’).

²¹⁰ Asocijacija je na ‘belu’ boju ljiljanovog cveta tj. srednjovekovno uverenje da je jetra (eng. *liver*) sedište hrabrosti. Čovek sa jetrom ‘bele’ boje (koja nema zdravu ‘crvenkastosmeđu’ boju, pošto je beskrvna (u njoj nema krvi)), smatrao se za kukavicu (Online Etymology Dictionary).

U tumačenju prideva *livid* ‘pepeljastoplav’, ‘olovne boje’ i *puce* ‘crvenkastoljubičast’, ‘smečkastoljubičast’, ‘ljubičastosmeđ’, Hamilton (ibid: 238–239) se oslanja na Steinvalla (2002: 154–155) koji objašnjava da se sa *puce* danas opisuje boje lica, ali i koncept ‘bes/gnev’, zbog čega se može zaključiti da, slično pridevu *livid* ‘besan/ljutit’ (danas dominantno značenje), *puce* takođe počinje da napušta semantički domen boje. U značenju boje, *livid* asocira na ‘fizičke povrede’ (*physical injuries*), ‘rane’ (*wound*) i ‘modrice’ (*bruise*).

Pridev *lavender* ‘lila’, ‘lavanda-boja’, ‘plavoljubičast’ se, kako to objašnjava Hamilton (2016: 240–243), razvio paralelno sa BCT *pink* ‘roze/roza’ (up. Steinvall 2002: 214). Asocira na ‘homoseksualnost i gej zajednicu’, npr. *lavender lads/boys* ‘homoseksualac’, *lavender scare* ‘histeričan strah od homoseksualaca’, *lavender marriages* ‘brak u koji homoseksualac stupa kako bi prikrio svoje seksualno opredeljenje’, *lavender menace* ‘opasnost od grupe radikalnih lezbijki’, *lavender ghetto* ‘utočište za gej populaciju’, *lavender language* ‘jezik homoseksualaca’, *lavender linguistics* ‘nauka o jeziku homoseksualaca’.

Pridev *rose* ‘ružičastocrven’, ‘rumen’, ‘ljubičastoroze’, asocira na ‘optimizam’ (*rose-coloured/tinted spectacles/glasses* ‘ružičaste naočare’). To značenje je preuzeto od cveta ruže (*rose flower*), dakle nije asocijacija na ‘roze/roza’ boju (eng. *pink*), pošto se *pink* u tom značenju ne koristi (Steinvall 2002: 215).

Peachy ‘boja breskve’, ‘žučkastonarandžast’ stimuliše asocijate ‘privlačna, mlada žena’ (*an attractive young woman*), ‘nešto izvanredno’ (*something excellent or great*), ‘šaljiv’ (*facetious*), ‘optimističan, ali s dozom neozbiljnosti i lakomislenosti’ (*flippantly optimistic*).

Hamilton (2016: 246–247) dalje obrazlaže da *amber* ‘boja ćilibara/jantara’, ‘smečkastožut’, ima značenje ‘oprez’ (eng. *caution*), što je svojstveno i njegovom hiperonimu i BCT *yellow* ‘žut’.

Prenesena značenja ‘dosadan’ (eng. *boring*) i ‘nezanimljiv’ (eng. *uninteresting*), bilo po izgledu i/ili karakteru, odlika su neosnovnih prideva: (1) *drab* ‘mutno žučkastosiv/smečkastosiv/maslinastosmeđ/sivkastosmeđ’, ‘kaki’, ‘mrk’, (2) *vanilla* ‘bledo žučkastobeo/sivkastobeo’, ‘prljavobeo’, ‘bledo(zelenkasto)žut’ i (3) *beige* ‘vrlo bledo žučkastobeo’, ‘žučkastosiv’. Prema rečima Steinvalla (2002: 212–214), takva metaforička upotreba prideva *beige* može se uporediti s upotrebom u engleskom jeziku bolje konsolidovanog BCT *grey* ‘siv’. *Beige* se, inače, dominantno koristi za opisiva-

nje boje odeće. Paralelno s promenom modnih trendova, odevni predmeti u ‘bež’ boji postali su u nekom trenutku nezanimljivi i dosadni. Steinvall stoga veruje da se značenje ‘nezanimljiv’ s odeće prenelo i na pridev *beige* (npr. *beige food/diet* ‘dosadna, jednolična i bezukusna hrana’, dosl. ‘bež hrana’). Takvo asocijativno povezivanje sa hranom očituje se i kod prideva *vanilla* (Hamilton 2016: 250).

Pridev *milky* ‘belomlečan’ ima značenje ‘kukavički’ (eng. *cowardly*) (ibid: 251–252).

9.6. Zaključci o asocijatima za neosnovne boje u srpskom i engleskom jeziku

Neosnovni hromatski nazivi u oba jezika imenuju smeše osnovnih kategorija boja prema BK (1969). U tom smislu, neosnovni nazivi za boje podsećaju na sekundarno-osnovne kategorije boja i njihove pripadajuće nazive.

Srpski i engleski neosnovni koloritni nazivi dominantno opisuju boju sintetičkih, a ne prirodnih korelata. Počeli su učestalije da se koriste paralelno s porastom upotrebe ekskluzivno obojenih predmeta, naročito tekstila (Casson 1997: 237–238). Tendencija povezivanja neosnovnih naziva za boje sa tekstilom, modnim detaljima, kozmetikom, nameštajem, vozilima i danas je prisutna u engleskom jeziku u značajnoj meri (Steinvall 2002: 141). Tako je i u srpskom jeziku. Neosnovni koloritni nazivi služe za opisi- vanje boje prehrambenih namirnica, npr. *bež* → ‘bela kafa’, *lila* → ‘deserti’, *ciklama* → ‘slatkiši’ (džem, žvaka, lilihip itd.), *pink* → ‘slatkiši’ (sladoled, lilihip) i ‘sirup’, *krem* → ‘slatkiši’ (eurokrem, nutela itd.). Nijedna od navedenih namirnica ne može se u tom obliku naći u prirodnom okruženju. Istovremeno, ovde neće biti na odmet osvrnuti se na navode M. Ivić (1995: 58), koja konstatuje da su „promene koje su se dogodile na planu vokabulara veštačkih „ljudskih boja” uobičajene [...] pri naglom kulturno-civilizacijskom izrastanju jedne sredine: što je više (relativno) odskora „uvezenih” tekovina u nekoj konkretnoj oblasti života te sredine, to je manje domaćih reči za njih (i obrnuto, razume se)”.

U odnosu na osnovne nazive za boje, s izuzetkom prideva *narandžast*, neosnovni hromatski nazivi ili nemaju ili imaju znatno manje prenesenih

značenja. Tamo gde prenesenih značenja ima, često se preklapaju s prenesenim značenjima smisaono nadređenog BCT.

Sekundarno-osnovni nazivi za boje imaju znatno slabiji morfološki potencijal od primarno-osnovnih naziva, dok je kod neosnovnih naziva taj potencijal još slabiji, naročito u srpskom jeziku, gde su najistaknutiji neosnovni nazivi uglavnom u jeziku nedovoljno institucionalizovane pozajmljenice, npr. *bež*, *bordo*, *oker*, *pink*, *teget*, *tirkizan* itd.

Među najfrekventnije monoleksemske neosnovne nazive za boje u oba jezika spadaju pridevi koji označavaju neku nijansu: (1) ‘tamnocrvene’ boje (na prelazu između ‘crvene’ i ‘ljubičaste’), npr. eng. *scarlet* i *crimson*, srp. *bordo*, *purpuran*, (2) ‘zelenoplave’ boje (na prelazu između ‘zelene’ i ‘plave’), npr. eng. *turquoise*, srp. *tirkizan*, (3) ‘tamnoplave’ boje (na prelazu između ‘plave’ i ‘ljubičaste’), npr. eng. *navy* i *violet*, srp. *teget*, i (4) ‘žutosmeđe’ boje (na prelazu između ‘žute’ i ‘smeđe’), npr. eng. *beige*, srp. *bež*. Pored navedenih leksema-imena neosnovnih boja, drugi istaknutiji neosnovni nazivi za boje u savremenom srpskom jeziku su *krem*, *lila*, *oker*, *pink*, *srebrn*, *zlatan*, dok su u engleskom jeziku to *amber*, *lilac*, *maroon*, *olive*, *peach*, *tan*.

Za razliku od BCT, kod neosnovnih naziva za boje neretko je transparentno značenje koje je prethodilo značenju boje, tj., i dalje se razaznaje vanjezički koncept čija je istaknuta osobina, metonimijskim prenosom značenja, postala naziv za boju, npr. srp. *tirkizan* (tirkiz), *zlatan* (zlatu) *srebrn* (srebro), *ciklama* (cvet ciklame), *krem* (žitka masa od mleka, šećera i jaja) i eng. *gold* (zlatu), *peach* (breskva (voće)), *lavender* (cvet lavande), *turquoise* (tirkiz), *rose* (cvet ruže), *emerald* (smaragd), *navy* (mornarica) i *lime* (limeta (plod)). Neosnovni nazivi za boje, ukratko, imaju dvopolarnu semantičku strukturu. Tako, recimo, *zlatan* ima značenja: (1) napravljen od zlata i (2) zlatne boje (up. Stanić 2015: 8). To se tumačenje može primeniti i na engleski pridev *gold*.

Objašnjenje za veći broj transparentnih naziva u engleskom jeziku treba tražiti u činjenici da su opisanih 11 neosnovnih naziva u srpskom jeziku većinom pozajmljenice iz drugih jezika (*bordo*, *bež*, *teget*, *oker*, *lila*, *krem* i *pink*). U srpskom jeziku transparentni BCT su *ljubičast* (cvet ljubičice), BCT *narandžast* (plod narandže) i delimično BCT *roze/roza/ružičast* (cvet ruže), mada potonji naziv sve manje zbog raspoloživosti mnoštva različitih boja gajenih tj. hibridnih ruža, iako etimološki gledano sva tri prideva, dakle dubletni oblici *roze* i *roza*, te njihov sinonim *ružičast*, obeležavaju boju

cvetova divlje ruže tj. šipka (šipurike) (lat. *Rosa canina*) (Krimer Gaborović 2019b: 118–119). U engleskom jeziku pak osim BCT *orange* ‘narandžast’, gde se očituje jasna semantička povezanost s konceptom narandžinog ploda, svi drugi BCT etimološki su neprozirni, što govori o tome da je engleski jezik pre srpskog jezika raspolagao s inventarom od 11 BCT, a što je proisteklo iz ranijeg industrijsko-tehnološkog razvoja britanskog društva u poređenju sa srpskim društvom.

Za razliku od BCT koji imaju značajan broj doslovnih i prenesenih značenja, što se može zaključiti na temelju njihovih pridruženih asocijata (up. Tabele 15–25), neosnovni nazivi za boje su u tom pogledu znatno restriktivniji (up. Tabela 26–36). Istovremeno, za BCT u srpskom jeziku navedeno je ukupno 10 najučestalijih asocijata, dok je kod neosnovnih naziva taj broj 8, dakle dva asocijata manje. Nadalje, na istim pozicijama ukupan broj izdvojenih asocijata veći je kod BCT nego kod neosnovnih naziva za boje, ili, non-BCT (up. Tabela 38):

Naziv za boju	Status naziva za boju	Pozicija asocijata	Asocijat	Frekvencija pojavljivanja	Tabela broj
Primarno-osnovni nazivi za boje i njihov hiponim (neosnovni naziv za boju)					
<i>zelen</i>	BCT	1	trava	Σ101	19
<i>plav</i>	BCT	1	nebo	Σ96	20
<i>tirkizan</i>	non-BCT	1	more, vodene površine	Σ35	27
<i>zelen</i>	BCT	8	proleće	Σ5	19
<i>plav</i>	BCT	8	reka	Σ4	20
<i>tirkizan</i>	non-BCT	8	školski pribor	Σ3	27
Sekundarno-osnovni naziv za boju i njegov hiponim (neosnovni naziv za boju)					
<i>ljubičast</i>	BCT	1	cvet, cveće, ljubičica (jorgovan, lavanda, iris, šafran i dr.)	Σ66	21

<i>lila</i>	non-BCT	1	cvet, cveće, ljubičica, (jorgovan, lala, lavanda, ljiljan)	Σ43	33
<i>ljubičast</i>	BCT	8	ljubav, požuda, strast, srce, LGBT	Σ5	21
<i>lila</i>	non-BCT	8	deserti (slatkiši, torte, sladoled)	Σ3	33

Tabela 38. Značenja odabranih parova srpskih osnovnih i neosnovnih naziva za boje prema izdvojenim asocijatima

Neosnovni nazivi za boje kako u srpskom jeziku, tako i u engleskom jeziku preovlađujuće imenuju smeše dve, neretko više boja. Steinvall (2002: 138–139) obrazlaže da kod ECT, za razliku od BCT, nedostaje **referentna tačka** (eng. *reference point*). Nju treba razumeti kao tačno definisani ton unutar klase sličnih tonova. Primera radi, (1) ‘bordo’ nastaje mešanjem ‘crvene’ i ‘ljubičaste’, eventualno ‘crvene’ i ‘smeđe’, (2) ‘tirkizna’ nastaje mešanjem ‘plave’ i ‘zelene’, (3) ‘lila’ je mešavina ‘plave’ i ‘ljubičaste’, itd. Tu je najteže odrediti kojem je to tačno BCT-u bliži neki non-BCT, a posebno je teško definisati stepen svetline i zasićenosti konkretnom bojom i BCT (ibid: 138).²¹¹ Izuzetak su hromatski pridevi srp. *zlatan* i *srebrn*, kao i njihovi prevodni korespondenti eng. *gold* i *silver*, koji se percipiraju prema kriterijumu [+sjaj]. Kako to navode Popović (2008: 117) i Stanić (2015: 75–77), hromatski naziv *zlatan* treba posmatrati u paru sa BCT *žut*, pošto obe lekseme imenuju kolorističko svojstvo ‘žute’ boje, no *žut* sadrži komponentu [± sjaj], dok *zlatan* obavezno sadrži komponentu [+sjaj]. Po istom principu, dakle u paru, treba sagledavati hromatske nazive *siv* i *srebrn*, gde *siv* ima distinktivna obeležja [±sjaj], dok je za *srebrn* obavezujuća komponenta [+sjaj]. Folmar (2011: 274–275) ističe da je ‘zlatna’ zapravo gradacija ‘žute’ boje. U našoj anketi, stimulus *zlatan* pokreće reakcije u vidu asocijata *nakit*, *medalja*, *pehar*, *trofej*, *orden* itd., dakle predmeti koji su izrađeni od

²¹¹ Na problematiku izuzetno teškog odeljivanja dimenzije **zasićenosti** (eng. *saturation*) od dimenzije **svetline** (eng. *lightness*) ukazuju Saunders i van Brakel (1997: 175).

zlata ili imaju boju zlata, ali su navedeni i asocijati *Sunce, sunce*, što odslikava vezu boja ‘zlatna’ i ‘žuta’, budući da je asocijat *Sunce, sunce*, najučestalija reakcija za stimulus i BCT *žut*.

Kako je ranije bilo istaknuto, svi neosnovni nazivi za boje hiponimi su od nekog BCT u svojstvu hiperonima, od koga onda preuzimaju značajan broj asocijata. Primera radi, *teget* je hiponim od BCT *plav*, no budući da je reč o tamnoj tj. zatvorenoj realizaciji ‘plave’ boje, nastaloj nijansiranjem pomoću ‘crne’ boje, *teget* deo asocijata preuzima kako od BCT *plav*, tako i od BCT *crn* (up. *teget* → nebo, noć, mračna; more, dubina) (up. Tabela 16 i Tabela 20). Slično tome, kod non-BCT *oker*, kao naziva za smešu ‘žute’, ‘smeđe’ i ‘bele’ boje, zabeleženi su asocijati koji se pojavljuju i kod BCT *braon* (govno, proliv, jesen, jesenje lišće) (up. Tabela 23), pri čemu se potonja dva asocijata (jesen, jesenje lišće) spominju i kod BCT *žut* (up. Tabela 18). Slično tome, eng. pridev *emerald* ‘smaragdnozelen’, asocira na ‘oči’ (*eyes*), ‘vodu i vodene površine’ (*water(s)*), ‘(zeleni) pejzaž’ (*landscape*), ‘travu’ (*grass*) itd., što su asocijati karakteristični i za BCT *green* ‘zelen’. Non-BCT *lavender* ‘lila’, ‘plavoljubičast’, stimuliše asocijate ‘homoseksualnost’ (*homosexuality*), ‘gej zajednica/vrednosti’ (*gay community/values*), što ovaj neosnovni, prost hromatski naziv direktno povezuje sa BCT *purple* ‘ljubičast’, dok su za stimulus *scarlet* asocijati-reakcije ‘ljubav’ (*love*) i ‘bes’, ‘ljutnja’ (*anger*), koji su karakteristični i za BCT *red* ‘crven’, itd.

9.7. Zaključci o istaknutosti srpskih hromatskih naziva prema njihovim asocijatima

Na temelju svega do sada izloženog proizilazi da prema: (1) rasponu polisemičnosti (doslovna i prenesena značenja) i (2) brojnosti i raznolikosti izdvojenih asocijata, navedeni srpski nazivi za boje slede osnovni hijerarhijski redosled naziva za boje prema BK (1969). To je najpre 11 BCT (6 primarno-osnovnih i 5 sekundarno-osnovnih koloritnih naziva), a zatim svi ostali tj. neosnovni nazivi za boje, gde je nekoliko njih istaknutije. U tom svetlu, osnovni nazivi za boje (BCT) u savremenom srpskom jeziku su pridevi: *crn, beo, crven, žut, zelen, plav, siv, ljubičast, ružičast//roze/roza, narandžast i smeđ/braon*.

DEO TREĆI:

**RODNE RAZLIKE
U HROMATSKOM IMENOVANJU
U STANDARDNOM SRPSKOM JEZIKU**

U ovom poglavlju bavićemo se razlikama u imenovanju boja kod osoba ženskog i muškog pola (skrać. ž-m) u standardnom srpskom jeziku. Prisustvo ovakvih razlika u ž-m rečniku potvrdilo se već u pilot-studiji Krimer Gaborović i Jakovljević (2021b), koja je, međutim, obuhvatila relativno mali uzorak ispitanika-izvornih govornika srpskog jezika.

10. Motivisanost istraživanja rodni razlika u hromatskom imenovanju u srpskom jeziku

Unutarjezičke sličnosti i razlike u imenovanju boja, a onda i u rečnicima boja, rezultat su procesa koji se odigrava pod uticajem većeg broja međusobno povezanih činilaca.

Na osnovu rezultata istraživanja utemeljenog na uzorku od 175 izvornih govornika srpskog jezika, različite životne dobi i profesija, u produžetku ćemo govoriti o razlikama u imenovanju boja kod osoba ženskog i muškog pola u standardnom srpskom jeziku, ili, kraće, ž-m hromatskom vokabularu. U skladu s već spomenutim testom izdvajanja utvrđeno je da ženska populacija: (1) koristi veći broj naziva za boje i (2) češće pribegava upotrebi strukturno tj. morfosintaktički raznorodnijih hromatskih naziva. Oba pola upadljivo i visokofrekventno izdvajaju 11 BK BCT, pri čemu je donekle upitna bazičnost prideva *braon*, i to zbog prisustva sinonima *smeđ*. Očitovane su, naime, razlike kod osoba ženskog i muškog pola u frekvenciji upotrebe jednog odn. drugog naziva.

Ovakav prikaz motivisan je sličnim istraživanjima u drugim jezicima i kulturama, koja su takođe pokazala da je ženskoj populaciji svojstveniji bogatiji hromatski vokabular (up. Rich 1977: 404; Simpson – Tarrant 1991: 61; Heather et al. 2007: 831; Rätsep 2013: 226; Lindsey – Brown 2014: 17; Paramei et al. 2018: 371; Espinosa-Zaragoza 2021: 143).

10.1. Intra- i interkulturne razlike u sklonosti ka bojama i njihovom imenovanju

Razlike u hromatskom imenovanju proističu iz razlika u percepciji boja, te sklonosti ka određenim bojama. Te razlike mogu biti intra- i interkulturalne. Prve zahvataju određene grupe u populaciji konkretne kul-

turno-jezičke zajednice, npr. muškarci i žene, mladi i stari, obrazovani i neobrazovani, profesionalci i amateri, ljudi koji se bave različitim hobijima itd. (up. Byrne 2003: 5–8; Saito 2015: 2; Hurlbert – Ling 2017: 7–14). Premda se na prvi pogled može činiti da sklonost ka određenim koloritima zavisi od lične i specifične društveno-kulturne osetljivosti, to je zapravo takođe rezultat delovanja činilaca zajedničkih svim ljudima i kulturama. Ukratko, koloritna preferencija više je od puke proizvoljne kognitivne procene (Witzel 2015: 1).

Intra- i interlingvalno uzev, značenja i psihološka istaknutost boja mogu se podudarati odn. razlikovati. Eysenck (1941: 385–394) je rodonačelnik hipoteze o univerzalnom obrascu utvrđenim redosledom definisanih sklonosti ka čistim tj. potpuno zasićenim bojama, i to: ‘plava’, ‘crvena’, ‘zelena’, ‘ljubičasta’, ‘narandžasta’ i ‘žuta’. Novija, opsežnija istraživanja, koja se nisu ograničila isključivo na anglofona niti industrijalizovana društva, potvrdila su da je ‘plava’ zaista univerzalno omiljeni kolorit, dok ‘zelenkastožuta’ spada u neomiljene boje (Hurlbert – Ling 2017: 8). S obzirom na uočene izuzetke, ne može se govoriti o univerzalnoj datosti koloritnih preferencija, već isključivo o univerzalnim tendencijama (Taylor et al. 2013: 1015). Nema univerzalnog objašnjenja ni za raznorodne i promenjive sklonosti ka određenim koloritima (str. 1026). To se potvrdilo i u uporednim istraživanjima u različitim društvima i kulturama. Ovde ćemo se osvrnuti samo na neke od zaključaka.

‘Jarkoplava’ (eng. *vivid blue*) jednako je izrazito omiljeni kolorit Amerikancima, Nemcima, Dancima, Australijancima, Papuancima (starosedeoćima s ostrva Nova Gvineja), Južnoafrikancima, Japancima iz Japana, Japancima koji žive i rade u SAD, i stranim državljanima u Japanu, iako se pokazalo da je Japancima, kao uostalom i Korejcima, Kinezima i Indonežanima, najomiljenija ipak ‘bela’ boja, što odražava kulturološku specifičnost navedenih dalekoistočnih društava (Saito 2015: 2–3).

Da bi se u najvećoj mogućoj meri isključio uticaj globalizacije, naporedo su testirani pripadnici plemena Jali (Nova Gvineja) i građani visoko industrijalizovane Poljske. Uočene su vrlo različite koloritne sklonosti: Poljacima oba pola najomiljenija je ‘plava’, a pripadnicima plemena Jali ‘crvena’ i ‘žuta’, pa tek onda ‘plava’. No, uprkos izrazito različitim koloritnim preferencijama, kao i značajnim kulturološkim razlikama, konstatovane ž-m razlike prevazilaze kulturološke ograde i mogu biti podvedene pod sličan obrazac koloritnih preferencija (Sorokowski et al. 2014: 1197–1200).

U odelitoj studiji s Englezima u Londonu i pripadnicima polunomadskog, namibijskog naroda Himba, takođe su utvrđene razlike u sklonostima ka određenim bojama, dok su izostale sličnosti u ž-m obrascu koloritnih preferencija (Taylor et al. 2013: 1015–1027).

Uporedno istraživanje hromatskih sklonosti kod studenata u Velikoj Britaniji i Saudijskoj Arabiji takođe je ukazalo na velike međukulturne razlike (Al-Rasheed 2015: 1–5). To se pre svega odnosi na činjenicu da su Engleskinjama omiljeni ‘purpurnoljubičasti’ i ‘plavozeleni/zelenoplavi’ tonovi, a Arapkinjama ‘crven(kast)oružičasti’ tonovi. S druge strane, uočava se prilično veliko podudaranje u koloritnim preferencijama muških pripadnika oba naroda koji su skloni ‘plavozelenim/zelenoplavim’ odn. nisu skloni ‘crvenoružičastim/purpurnoljubičastim’ tonovima.²¹² U drugom istraživanju s britanskim i indijskim studentima pokazalo se da svi preferiraju ‘plave’ i ‘zelene’ tonove, pri čemu Indijke i Britanke vole još ‘ružičaste’ i ‘ljubičaste’ kolorite, i to Britanke u tamnijim, a Indijke u svetlijim nijansama (Bonnardel et al. 2012: 306, 309; 2018: 209, 220–221). Generalno svi ispitanici oba naroda i oba pola skloniji su hladnim bojama. Uprkos određenoj univerzalnosti, i ovde se uočava specifičan kulturološki uticaj koji je naglašeniji kod ženske populacije.

Prelazeći sada s rasprave o opštim razlikama u koloritnim preferencijama različitih društava i kultura na razlike koje su posledica delovanja specifičnih uticaja, najpre ćemo se osvrnuti na uzrasne i međugeneracijske činioce. Nema jednoznačnih rezultata istraživanja o uzrasno utemeljenim razlikama, budući da to zavisi od vremena i mesta istraživanja itd. Negde se konstatuje da mlađi muškarci raspolažu bogatijim hromatskim rečnikom od starijih muškaraca (Rich 1977: 406–408), dok se drugde tvrdi suprotno (Simpson – Tarrant 1991: 61). Pojedini istraživači navode da statistički uzev životna dob, za razliku od pola, ne utiče značajnije na strukturu hromatskog rečnika (Lindsey – Brown 2014: 17), dok drugi smatraju da se sklonost

²¹² U ponovljenom istraživanju pod bolje kontrolisanim uslovima, Witzel (2015) zapaža da se, uprkos velikim kulturološkim razilaženjima između Britanaca i Arapa, ž-m razlike i ovde ipak uklapaju u sličan obrazac kao i u istraživanju Sorokowskog i dr. (2014: 1197–1200). Budući da se to naslućuje još iz Hurlbert-Lingovog istraživanja (Hurlbert – Ling 2007) s Han Kinezima i Britancima – pripadnicima bele rase, što je kasnije potvrdilo istraživanje s Amerikancima i Japancima (Yokosawa et al. 2010), opravdano će biti pretpostaviti da obrazac razlika u ž-m sklonostima ka određenim koloritima ima univerzalno tj. biološko uporište. No, kako to Witzel navodi, potrebno je proveriti da li to zaista važi za sve ili samo za pojedine kulture.

ka određenim bojama u svim kulturama menja sa starenjem, na šta danas izrazito drastično utiče globalizacija (Byrne 2003: 6–7; Bimler et al. 2014: 242). U istraživanju sprovedenom s izvornim govornicima ruskog jezika, uzrasta od 16 do 98 godina, pokazalo se da je hromatski rečnik testiranih ispitanika u poslednjih nekoliko decenija pretrpeo značajne promene. I dok srednja i starija generacija boje opisuje i tumači pozivajući se prevashodno na prirodne vanjezičke korelate, mlađi ispitanici, koji uostalom prednjače u uvođenju novih naziva, u tu svrhu sve se više oslanjaju na uvozne veštačke artikle (boje i pigmenti, građevinski materijali, prehrambeni i kozmetički proizvodi i sl.). Nazivi *magenta*, *indigo*, *kari* itd. ubrzano ulaze u ruski jezik, upravo pod uticajem globalizacije (Griber et al. 2021: 14–16).

Na razlike u sklonosti ka bojama i njihovom imenovanju svakako utiču nivo obrazovanja, i naročito profesija i/ili hobi(ji). Testiranje sprovedeno s ruskim ispitanicima oba pola, različite starosne dobi i različitih profesija pokazalo je da što su ispitanica ili ispitanik obrazovaniji i stručniji, manje su skloni da upotrebljavaju BCT nazive i njihove izvedenice (npr. *žut*, *žućkast*), a više se služe (polu)složenicama s nazivima za raznorodne vanjezičke korelate, npr. *boja limuna*, ili, *limun-boja*, kao i nazivima za specifične entitete. Tako se, recimo, hemičari u imenovanju boja pozivaju na hemijske elemente i jedinjenja, npr. *kobaltna*, biolozi i medicinari u tu svrhu koriste telesne tečnosti i izlučevine, npr. *boja hemoglobina*, *boja žuči* (Griber et al. 2019: 660–661), dok slikari posežu za nazivima za pigmentne boje, npr. *azurit*, *cinober* (Stanić 2011: 47–48). U hromatskom rečniku ljudi čija su zanimanja i/ili hobi(ji) povezani s bojama, obrasci imenovanja su drugačiji (Yang 1996: 215). Pri tome, hobi(ji) poput slikanja, pletenja i sl. značajnije utiču na hromatski rečnik muškaraca, nego žena (Simpson – Tarrant 1991: 61–62). Žene se, naime, od detinjstva, dakle još pre nego što se odluče za određeno zanimanje i/ili hobi(je) usmeravaju da obraćaju više pažnje na boje (Rich 1977: 407). Primera radi, među predstavnicima Udmurta, ugrofinskog naroda na teritoriji današnje Rusije, nema većih razlika u hromatskom vokabularu kod devojaka i starijih žena koje se bave zanimanjima u vezi s bojama. S druge strane, muški hromatski rečnik, npr. slikara, stručnjaka za udmurtski jezik, znatno se obogaćuje nakon stečene profesionalne obuke i usvojenog stručnog znanja (Ryabina 2009: 10–11).

Ž-M sličnosti i razlike u imenovanju boja najviše su istraživane u engleskom jeziku, jednog od mnogih jezika gde je okončana poslednja evolucionarna faza kategorizacije naziva za boje (Berlin – Kay 1969: 7) (up.

pododeljke 5.2.1, 8.3, 8.4). Pokazalo se da izvorne govornice engleskog jezika boje imenuju preciznije od muških ispitanika, u smislu da koriste nazive kojih u jeziku većine muškaraca nema, npr. *beige* ‘bež’, *aquamarine* ‘akvamarin’, ‘plavičastozelen’, ‘zelenkastoplav’, *lavender* ‘boja lavande’, ‘svetoljubičast’ (Lakoff 1973: 49–50). Treba reći da je Robin Lakoff svoje istraživanje sprovedla pre više od pedeset godina, u vreme kada su žene bile mnogo neravnopravnije s muškarcima nego danas. Lakoff navodi da se kao tipično ženska veština finije razlikovanje i imenovanje boja smatra nebitnim (verovalo se da je ženama svojstveno preciznije jezičko koloritno nijansiranje zbog potrebe za opisivanjem kozmetičkih proizvoda, nakita, odevnih predmeta, elemenata unutrašnjeg dekora). Istovremeno, muškarci su izbegavali da za opisivanje koriste „ženske” reči kako ne bi bili ismejani. O većoj razućenosti ženskog hromatskog rečnika govore i drugi (up. Rich 1977: 408; Simpson – Tarrant 1991: 61; Heather et al. 2007: 831; Mylonas et al. 2014: 235–236; Lindsey – Brown 2014: 17). Bogatiji ženski vokabular u engleskom jeziku uočen je, nadalje, u eksperimentu imenovanja boja posredstvom interneta. Pokazalo se da žene znatno češće koriste hiponime od BCT naziva, npr. *pastel rose* ‘PASTELNOROZE/roza’, *vanilla* ‘boja vanile’, ‘bledožut’, kao i različite metaforičke nazive, npr. *fuchsia* ‘ciklama’. Žene takođe gušće dele deo prostora boja upotrebom ukupno šest hromatskih naziva: *orange* ‘narandžast’, *salmon* ‘losos-boja’, ‘ružičastonarandžast’, ‘ŽUČKASTOROZE/roza’, *peach* ‘boja breskve’, žučkastonarandžast’, ‘NARANDŽASTOROZE/roza’, *salmon pink* ‘losos-roze/roza’, *beige* ‘bež’ i *tan* ‘žutosmeđ’. Taj isti prostor muškarci opisuju sa svega dva naziva: *orange* i *brown* ‘braon’, ‘smeđ’. Muškarci, međutim, ‘plavozeleni’ tj. ‘zelenoplavi’ segment spektra opisuju pomoću tri naziva, i to *turquoise* ‘tirkizan’, *cyan* ‘zelenkastoplav’ i *light blue* ‘svetloplav’, dok žene ovde koriste samo pridev *turquoise*. To govori u prilog tvrdnje da su žene sklonije „toplom” delu spektra, koji onda detaljnije i raščlanjuju, dok muškarci pokazuju preferenciju ka „hladnom” delu spektra. Naziv *magenta* ‘magenta’, ‘tamno ljubičastocrven’, ‘crvenkastoljubičast’, spada među najfrekventnije neosnovne nazive za boju u muškom hromatskom vokabularu. Žene pak na ovaj kolorit upućuju nazivima *fuchsia* ‘ciklama’ i *hot pink* ‘JARKOROZE/roza’ (Mylonas et al. 2014: 225, 236).

Ženski hromatski rečnik bogatiji je ne samo u engleskom, već i u drugim jezicima sveta koji su takođe dostigli najvišu, sedmu evolucionu fazu kategorizacije naziva za boje prema BK. Primera radi, istraživanja u

ruskom jeziku sprovedena pomoću interneta pokazuju znatno širi inventar posebnih naziva za boje kod osoba ženskog pola. To se naročito odnosi na monoleksemske, neosnovne nazive, metaforičke i pomodne nazive. Za razliku od toga, muški rečnik je svedeniji i više je ograničen na BCT nazive i složenice izvedene pomoću BCT naziva (Griber et al. 2017: 4). U kineskom jeziku, ženski hromatski rečnik takođe je bogatiji, pri čemu su ž-m razlike u imenovanju boja još izraženije nego u engleskom jeziku. U testu imenovanja sa 120 uzoraka različitih nijansi boja, kod žena je bilo manje neimenovanih uzoraka (Yang 1996: 207). U testu imenovanja obojenih površina sa španskim studentima engleskog jezika, studentkinje su takođe pokazale da poseduju bogatiji koloristički vokabular, što se naročito odnosi na metaforičke koloritne nazive, npr. *brick red* ‘cigla-crven’, *sky blue* ‘nebo-plav’, no te razlike nisu toliko izražene kao u prošlosti, najverovatnije zbog tehnološkog razvoja, tj., zbog veće izloženosti različitim koloritima u okruženju i na internetu. Međugeneracijski uticaj takođe podstiče smanjivanje ž-m razlika u raščlanjivanju prostora boja i veću izbalansiranost hromatske terminologije, npr. uticaj bake koja je grafički dizajner na unuka (Espinosa-Zaragoza 2021: 120, 143). Ženski hromatski rečnik obimniji je i kod Turkinja, koje više koriste opisne i specifične hromatske nazive (Rätsep 2013: 219–229). Ovakvih razlika ima i u nekim srednjoazijskim jezicima kao i na Kavkazu, te u nemačkom, estonskom i italijanskom jeziku (Paramei et al. 2018: 360).

U sklopu projekta WCS (eng. skrać. *World Color Survey*) (Cook et al. 2005), obavljena su istraživanja sa 110 jezika malih i industrijski nerazvijenih zajednica koje se, u skladu s BK teorijom, nalaze na nižem stepenu evolucionog razvoja kategorija boja (imaju manji broj BCT naziva). Dobijeni rezultati korisni su za razumevanje razvoja koloritnih preferencija, ali i strukture rečnika boja (Fider – Komarova 2019). Premda većinom nisu uočena drastičnija ž-m razilaženja, kod određenog broja jezika te razlike ipak jesu izražene, i to najviše u domenu ‘plavozelenog/zelenoplavog’ dela spektra, koji se označava zajedničkim imenom (eng. *grue*). I ovde žene prednjače u odeljivanju BCC i BCT pomoću dva naziva (za ‘plavu’ i ‘zelenu’ boju). U najkraćem, kao posledica jezičkog razvoja nastaje nova kategorizacija prostora boja uvođenjem novih hromatskih naziva – bilo autohtonih ili pozajmljenih iz drugih jezika. Sve to ima za cilj da se zajednici olakša komuniciranje o bojama, kao i da se dostigne potrebna stabilnost hromatskog rečnika (str. 8–9).

U osvrtu na relevantnu literaturu o ž-m razlikama u imenovanju boja, Espinoza-Zaragoza (2021: 124) zaključuje da žene većinom veštije imenuju boje, bez obzira na uzrast, zanimanje, nacionalnu pripadnost i društveno-ekonomsko okruženje. S obzirom na prethodno izloženo, ne može se govoriti o apsolutnim niti trajno datim koloritnim preferencijama (Hurlbert – Ling 2017: 14). To se onda neizbežno odslikava na hromatsko imenovanje u rečnicima boja.

10.2. Etimologija razlika u hromatskom vokabularu kod osoba ženskog i muškog pola

Istraživanja na temu koloritnih preferencija većinom se bave omiljenim odn. neomiljenim bojama, dok se znatno manje raspravlja o uzrocima zbog čega je to tako. Poreklo ž-m razlika u hromatskim rečnicima često se objašnjava društveno-kulturnim činiocima, prevashodno vaspitanjem. Žene se, naime, od najranijeg uzrasta podstiču da obraćaju pažnju na koloritne razlike, pa rano počinju da usvajaju i razvijaju bogatiji hromatski rečnik (Rich 1977: 407). Devojčice se takođe pažljivije ophode prema razlikama u obojenim detaljima, dok su dečacima zanimljivije njihove sličnosti (Geokousidou – Iliadou 1997: 96–97). Druga istraživanja otkrila su fiziološku utemeljenost ž-m razlika (Rodríguez-Carmona et al. 2008). Očigledno je da ž-m razlike u koloritnim preferencijama treba tumačiti kako sociokulturnim motivima, tako i fiziološkim uzrocima. U nastavku ćemo se kratko osvrnuti na neke od teorija o razlikama u imenovanju boja i usvojenim koloritnim preferencijama

Fiziološke tj. biološki utemeljene razlike u percepciji boja mogu se obrazložiti mutacijom gena fotosenzitivnih ćelija u mrežnjači oka. Ta mutacija, koja za posledicu ima poteškoće u razlikovanju određenih boja, ili čak nemogućnost njihovog razlikovanja, svojstvena je za otprilike 8% evropskih muškaraca, no samo 0,4% Evropljanki (Birch 2012: 313). Istovremeno, pojava koja je zabeležena isključivo među ženama ($\approx 12\%$) očituje se u genetskoj predodređenosti za četiri, umesto uobičajene tri vrste fotosenzitivnih ćelija (Jordan et al. 2010: 1). Nije, međutim, najjasnije koliko ta genetska predispozicija utiče na performansu u bihejvioralnim zadacima s obojenim stimulusima. Neka istraživanja pokazala su da žene s ovom genetskom modifikacijom razlikuju veći broj boja (Jameson et al. 2001: 253),

dok se drugde to nije dovoljno jasno potvrdilo (Jordan et al. 2010: 5). Testirajući Han Kineze i Britance – pripadnike bele rase – utvrđeno je da su žene sklonije ‘crvenom’, a muškarci ‘zelenom’ kontrastu u odnosu na pozadinu. Oba pola u oba naroda relativno su sklonija ‘plav(ičast)oj’ (eng. *(blue)ish*)) nego ‘zelenožutoj/ žutozelenoj’ boji (eng. *green-yellow*), što ide u prilog zaključku o univerzalnoj sklonosti ka ‘plavoj’ boji (Hurlbert – Ling 2007: 624).

U skladu s postavkama ekološko-valentne teorije (eng. *ecological valence theory*, ili, skrać. EVT) (Palmer – Schloss 2010: 8877–8882), sklonost ka određenju boji rezultat je afektivnog odgovora na entitete koji na tu boju asociraju. Ljudi su skloni odn. nisu skloni određenim bojama u meri u kojoj su skloni odn. nisu skloni entitetima obojenim u te boje. Primera radi, sklonost ka ‘plavoj’ posledica je privlačnosti životno bitnih ‘plavo’ obojenih vanjezičkih entiteta – vedro nebo, čista/bistra voda, dok odbojnost prema ‘(zeleno)žutoj’ odražava čovekovo gađenje koje izazivaju neprijatne slike entiteta u toj boji – izmet, trula hrana. Uz pomoć EVT nastoje se objasniti još kako specifični, tako i idiosinkratični aspekti koloritnih preferencija, uključujući tu međukulturne razlike, budući da se sklonost ka određenju boji može tokom života promeniti usled afektivnog iskustva s konkretno obojenim entitetima (Taylor et al. 2013: 1016).

Prema fiziološkoj hipotezi Abramova i dr. (2012: 1–14), ž-m razlike u percepciji boja tiču se uloge koju moždani receptori imaju u prenosu informacija o boji između talamusa i moždane kore. Uočene su razlike u opažanju monohromatske svetlosti, pri čemu muškarci nešto lošije razaznaju talasne dužine na sredini vidljivog spektra. Zaključak je da su opažene ž-m razlike jezički nezavisne, što znači da su verovatno biološki uslovljene. I dok muškarci bolje razaznaju entitete u pokretu, pošto bolje zapažaju kontrastne promene uzrokovane promenama u osvetljenju ili međusobnim rastojanjem na vizuelnoj sceni, i to je utoliko bolje što se takve promene brže odigravaju, žene uspešnije razaznaju sporo promenjive tj. statične slike i njihove boje. Za sada možemo samo nagađati zbog čega je to tako. Jedno objašnjenje bilo bi da se ovakva podela u sposobnosti opažanja odigrala još u kamenom dobu, u najranijim lovačko-sakupljačkim društvima. Muškim lovcima bilo je, naime, bitno da brzo i sa veće udaljenosti mogu prepoznati plen ili neprijatelja koji se približava, dok je za žene-sakupljačice daleko

značajnije bilo finije raspoznavanje boja, koje im je pomagalo da razlikuju zrele i jestive od nezrelih i otrovnih plodova (Farbimpulse 2012).²¹³

I o sociokulturnim faktorima koji bi mogli uticati na bogatstvo hromatskog vokabulara u literaturi se pojavljuju različite hipoteze, npr. o tradicionalno različitim ž-m ulogama u domaćinstvu i društvu (Samarina 2007: 458–459; Yang 1996: 217–218). Žene se, naime, tradicionalno više bave bojama u kontekstu uređenja doma ili izrade dekorativnih elemenata, kao i tokom pripreme namirnica za ishranu. Bogatiji ženski hromatski rečnik objašnjava se još kulturno uslovljenim odnosom žena prema obojenim odevnim predmetima (Rich 1997: 407; Samarina 2007: 459), kao i to da se žene u slobodno vreme više bave aktivnostima i hobijima povezanim s bojama (Simpson – Tarrant 1991: 61; Yang 1996: 215).

U zaključku treba reći da su ž-m razlike najverovatnije posledica kombinacije suptilnih bioloških različitosti tj. genetike (eng. *nature*), s jedne strane, i uticaja faktora sredine, dakle društveno-obrazovnog statusa (eng. *nurture*), s druge strane. Ipak, još uvek nedostaje holistički model koji bi pomirio i osvetlio interakciju univerzalnih sličnosti i individualnih razlika u preferenciji boja (Lindsey – Brown 2014: 17–19; Hurlbert – Ling 2017: 9; Fider – Komarova 2019: 2, 7).

10.3. Postupci za istraživanje razlika u imenovanju boja kod osoba ženskog i muškog pola

U istraživanju ž-m razlika u imenovanju boja primenjuju se različite lingvističke i psihološke metode. Osmišljene su da bi se utvrdio inventar osnovnih i drugih naziva za boje i stekao uvid u njihove hiperonimsko-hiponimske odnose. Među prvim te metode opisali su Morgan, Corbett i Davies (up. Morgan – Corbett 1989: 125–127; Corbett – Davies 1997: 197–223). Cilj je bio omogućiti: (1) odeljivanje BCT od neosnovnih naziva za boje, (2) odeljivanje primarno-osnovnih naziva za boje od sekundarno-osnovnih naziva za boje i (3) utvrđivanje redosleda BCT u konkretnom jeziku. Uz

²¹³ Žene pokazuju veću sklonost ka ‘crvenim’ tonovima zbog bolje prilagođenosti vizuelnog sistema prepoznavanju zrelog, crvenog bobičastog i drugog voća u kontrastu sa zelenim lišćem kao pozadinom (Hurlbert – Ling 2017: 12). Nije, međutim, ponuđeno objašnjenje zbog čega muškarci preferiraju ‘plavičastoljubičaste’ (eng. *violet*) tonove, a ne vole tonove na prelazu između ‘žute’ i ‘zelene’ (eng. *yellow-green*) (Palmer – Schloss 2010: 8877).

pomoć nekoliko različitih bihejvioralnih i lingvističkih istraživačkih postupaka, Corbett i Davies su istražili BCT u ruskom jeziku, nakon čega su dobijene rezultate uporedili s podacima o BCT u engleskom jeziku, i delom francuskom i japanskom jeziku.

Bihejvioralni testovi proističu iz četvrtog BK kriterijuma bazičnosti naziva za boje, rečju, kriterijuma psihološke istaknutosti konkretnog hromatskog naziva, na temelju čega proizilazi da se BCT nazivi izlistavaju najbrže, tj. zauzimaju pozicije pri samom vrhu liste navedenih naziva za boje (str. 203). **Test izdvajanja** (eng. *elicitation test*) ili **test izlistavanja** (eng. *list test*) (str. 218) najznačajniji je bihejvioralni postupak.²¹⁴ Primenom testa izdvajanja ili izlistavanja dobijaju se podaci o **učestalosti pojavljivanja** tj. **frekvenciji** (F) svakog izdvojenog naziva za boju, što dalje omogućava razdvajanje BCT od preostalih naziva za boje (str. 197). (O testu izdvajanja već se govorilo u pododeljcima 7.3 i 8.1).

Ovde treba spomenuti i **test imenovanja** (eng. *naming test*) koji pomaže da se dođe do podataka o načinima hromatskog imenovanja u celokupnom prostoru boja, kao i da se proveri **vreme odziva** (eng. *reaction time*), dakle brzina dodeljivanja naziva konkretnim bojama prikazanim pomoću obojenih kartica ili drugačije, npr. na ekranu računara. Test imenovanja omogućava još proveru konzistentnosti u prepoznavanju i upotrebi konkretnog hromatskog naziva.

Uz opisane bihejvioralne metode, Corbett-Davies su koristili i lingvističke testove. Prvi i najvažniji takav test podrazumeva proveru frekvencija naziva za boje u rukopisima i štampanim tekstovima, što omogućava preciznije utvrđivanje redosleda BCT (up. odeljak 6 i pododeljke 7.3 i 8.2). U drugom testu utvrđuje se dužina naziva za boju, budući da se smatra da su kraće lekseme – nazivi za boje – frekventnije od dužih hromatskih naziva. Trećim testom proverava se broj izvedenica od konkretnog naziva za boju, što je zapravo peti BK kriterijuma za utvrđivanje bazičnosti hromatskih naziva (up. pododeljke 3.3.2 i 10.7). Ispituje se sposobnost konkretog naziva za boju da gradi sufiksalne izvedenice i druge morfološke oblike. Sve u svemu, navedeni testovi imaju za cilj da omoguće procenu bazičnosti konkretnog hromatskog naziva i njegovu konsolidovanost u jeziku koji se istražuje. Opisana istraživačka metodologija aktuelna je i danas. Savremena

²¹⁴ Ovaj psihološki test koristio se i ranije (Battig – Montague 1969, u Morgan – Corbett 1989: 126).

istraživanja ž-m sličnosti i razlika u imenovanju boja oslanjaju se, naime, na navedene bihevioralne metode (test izdvajanja i test imenovanja), dok lingvističke metode služe da se pribave dodatne informacije.

10.4. Uzorak ispitanika i metod ispitivanja

U radu se izveštava o podacima prikupljenim 2018. godine (up. deo prvi, pododeljak 8.1), od ukupno 175 ispitanika (106 ž + 69 m), starosne dobi od 16 do 75 godina, i to: (1) 24 studenta Građevinskog fakulteta Subotica, Univerziteta u Novom Sadu, uzrasta od 19 godina do 21 godine (10 ž + 14 m), (2) 49 studenata anglistike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, starosne dobi od 21 do 23 godine (40 ž + 9 m), (3) 65 učenika trećeg i četvrtog razreda prirodno-matematičkog smera subotičke Gimnazije „Svetožar Marković“, starosti od 17 do 18 godina (34 ž + 31 m) i (4) 37 ispitanika starosti od 29 do 75 godina (22 ž + 15 m). U testu izdvajanja naziva za boje zadatak ispitanika bio je da u roku od pet minuta ispišu što je moguće veći broj srpskih hromatskih naziva. Osim vremenskog, drugih ograničenja nije bilo. Ispitanici su mogli navesti bilo koji monoleksemski ili višeleksemski oblik naziva za boju, budući da je jedan od ciljeva analize ž-m hromatskog rečnika bio sticanje uvida u odnose između raznorodnih leksemskih oblika u leksičko-semantičkom polju ‘boja’ (up. Lucy 1997: 322–323).

10.5. Parametri za analizu podataka

Na temelju zbirnih podataka o pojedinačno dobijenim odgovorima izračunata je **zbirna frekvencija (ΣF)** svakog izdvojenog naziva za boju, a potom i njegova **srednja tj. prosečna pozicija** (eng. *mean position – mP*).²¹⁵ Prosečna pozicija konkretnog naziva predstavlja veličinu koja se

²¹⁵ Naši ispitanici su različito izdvajali nazive za boje. Ukupan broj izdvojenih naziva u pojedinačnim test-listama kretao se u rasponu 12–45. Zbirna frekvencija (ΣF) konkretnog hromatskog naziva, npr. *zelena*, predstavljena je brojem ispunjenih test-lista gde se taj naziv navodi. U našem testu, pridev *zelena* navelo je 100 od 106 učesnica u testiranju, zbog čega je ovde $\Sigma F=100$ (up. Tabela 39). Svaki naziv za boju u pojedinačnim test-listama ima svoju poziciju tj. redni broj, npr. za listu sa 28 naziva to može biti broj od 1 do 28. Srednja pozicija (mP_i) svakog hromatskog naziva izračunava se sabiranjem pojedinačnih pozicija konkretnog naziva u svakoj test-listi, nakon čega se dobijeni zbir deli sa zbirnom frekvencijom konkretnog naziva tj. $mP = (\Sigma P_i)/\Sigma F$

definiše pomoću formule $mP = (\Sigma P_i) / \Sigma F$, gde je $P_{i(1, 2, 3, \dots, n)}$ pozicija konkretnog naziva u pojedinačnim test-listama,²¹⁶ dok ΣP_i označava zbir pojedinačnih pozicija u svim test-listama. Indeks i uz P varira od $1, 2, 3, \dots$ do n , pri čemu n označava ukupan broj izlistanih naziva za boje u pojedinačnim test-listama. Uz to, za svaki naziv za boju izračunava se **indeks kognitivne istaknutosti** (eng. *cognitive salience index*, ili, kraće **S**), koji se koristi za pouzdano rangiranje hromatskih naziva. Indeks **S** povezuje parametre **F**, **N** (broj učesnika u testu) i **mP** (up. Sutrop 2001: 266–267). Zbog toga što ne zavisi od ukupnog broja izlistanih naziva u pojedinačnim listama, **S** omogućava upoređivanje rezultata dobijenih u sklopu različitih istraživanja, uključujući tu i različite jezike. Indeks **S** se izračunava pomoću formule $S = F / (N \times mP)$, gde **N** označava ukupan broj ispunjenih test-lista, tj. ukupan broj učesnika koji su popunili test-liste. Vrednost **S** varira od 1, u idealnom slučaju, ako bi određeni hromatski naziv bio prvi odgovor kod svakog pojedinačnog testiranog učesnika, do 0, u slučaju da taj naziv testirani učesnici uopšte nisu naveli. Treba istaći da upotreba indeksa **S** daje valjane rezultate samo ako se eliminišu veoma niskofrekventni nazivi, dakle svi nazivi koje navodi izrazito mali broj ispitanika. Prema rečima Sutropa (2001: 264–265): (1) kod malog broja učesnika u testiranju ($\Sigma 20$) iz analize treba isključiti nazive koje navodi samo jedan učesnik ($F=1$) i (2) kod većeg broja učesnika (50–80) treba zanemariti nazive koje navode tri i manje ispitanika. Niskofrekventne nazive ne treba analizirati jer su to: (1) slabo poznati i/ili retko upotrebljavani nazivi i (2) idiolekti.

10.6. Rezultati istraživanja

U Tabeli 39 prikazani su podaci za nazive za boje koje je navelo 175 ispitanika (106 ž + 69 m), čiji je redosled ustrojen prema indeksu **S**. Shodno broju učesnika u testiranju, tj., pridržavajući se Sutropovih instrukcija, uneti su samo hromatski nazivi sa $\Sigma F = \geq 3$. Upotrebljene su sledeće oznake:

ΣF = zbir frekvencija izdvojenog naziva u svim listama

ΣP = zbir pozicija izdvojenog naziva u svim listama

mP = prosečna pozicija izdvojenog naziva za boju

S = indeks kognitivne istaknutosti

R = rang prema indeksu kognitivne istaknutosti

²¹⁶ Test-listu treba shvatiti kao list hartije s navedenim odgovorima ispitanika.

Zbog prostornih ograničenja, nazivi za boje u Tabeli 39 nisu rangirani prema pripadajućim zbirnim frekvencijama (ΣF), niti srednjim pozicijama (ΣP) u test-listama, već isključivo prema indeksu kognitivne istaknutosti (S), koji objedinjava parametre ΣF , N i ΣP .

Br.	Ženski pol ($\Sigma 106$)						Muški pol ($\Sigma 69$)					
	Naziv za boju	ΣF	ΣP	mP	S	R	Naziv za boju	ΣF	ΣP	mP	S	R
1	<i>plava</i> (24)	104	382	3,673	0,267	1	<i>plava</i> (26)	68	176	2,588	0,380	1
2	<i>crvena</i> (36)	102	425	4,167	0,231	2	<i>crvena</i> (19)	66	219	3,318	0,288	2
3	<i>žuta</i> (20)	104	459	4,413	0,222	3	<i>žuta</i> (10)	68	245	3,603	0,274	3
4	<i>zelena</i> (3)	100	551	5,510	0,171	4	<i>zelena</i> (3)	68	339	4,985	0,189	4
5	<i>ljubičasta</i> (4)	102	660	6,471	0,149	5	<i>crna</i> (7)	65	378	5,815	0,162	5
6	<i>crna</i> (6)	99	718	7,253	0,129	6	<i>ljubičasta</i> (2)	66	487	7,379	0,130	6
7	<i>siva</i> (1)	101	787	7,792	0,122	7	<i>bela</i> (2)	64	462	7,219	0,129	7
8	<i>bela</i>	96	713	7,427	0,121	8	<i>narandžasta</i>	62	537	8,661	0,104	8
9	<i>roze/roza</i>	94	743	7,904	0,112	9	<i>siva</i> (2)	62	591	9,532	0,094	9
9a	<i>roze</i>	34	299	8,784								
9b	<i>roza</i>	60	444	7,400								
10	<i>narandžasta</i>	102	950	9,314	0,103	10	<i>roze/roza</i>	58	607	10,47	0,080	10
							<i>roze</i>	25	241	9,64		
							<i>roza</i>	33	366	11,09		
11	<i>braon</i>	79	942	11,92	0,063	11	<i>braon</i>	46	428	9,304	0,072	11
12	<i>bordo</i>	87	1328	15,26	0,054	12	<i>smeđa</i>	35	402	11,49	0,044	12
13	<i>tirkizna</i>	65	929	14,29	0,043	13	<i>bordo</i>	35	484	13,83	0,037	13
14	<i>oker</i> (1)	56	796	14,21	0,037	14	<i>tirkizna</i>	30	384	12,80	0,034	14
15	<i>bež</i>	58	872	15,03	0,036	15	<i>zlatna</i>	36	567	15,75	0,033	15
16	<i>zlatna</i>	63	1109	17,60	0,034	16	<i>svetloplava</i>	31	435	14,03	0,032	16
17	<i>svetloplava</i>	45	645	14,33	0,030	17	<i>tamnoplava</i>	25	357	14,28	0,025	17
18	<i>teget</i>	56	1005	17,95	0,029	18,5	<i>srebrna</i>	28	462	16,50	0,024	18
19	<i>srebrna</i>	57	1043	18,30	0,029	18,5	<i>oker</i>	23	344	14,96	0,022	19
20	<i>smeđa</i>	35	401	11,46	0,028	20,5	<i>krem</i>	19	261	13,74	0,020	20
21	<i>lila</i>	43	614	14,28	0,028	20,5	<i>lila</i>	19	284	14,95	0,018	21
22	<i>tamnoplava</i>	47	759	16,15	0,027	22	<i>bež</i>	18	258	14,33	0,018	22
23	<i>krem</i>	38	585	15,39	0,023	23	<i>teget</i>	19	303	15,95	0,017	23
24	<i>svetlozelena</i>	40	664	16,60	0,022	24	<i>svetlozelena</i>	17	272	16,00	0,015	24
25	<i>ciklama</i>	31	471	15,19	0,019	25	<i>bronzana</i>	18	330	18,33	0,014	25

26	<i>maslinastoze-lena</i>	37	716	19,35	0,018	26	<i>trula višnja</i>	9	117	13,00	0,010	27,5
27	<i>tamnozelena</i>	29	475	16,40	0,016	27	<i>pink</i>	10	145	14,50	0,010	27,5
28	<i>pink</i>	22	327	14,86	0,014	28	<i>svetlocrvena</i>	11	176	16,00	0,010	27,5
29	<i>kraljevskoplava</i>	23	477	20,74	0,010	29	<i>tamnozelena</i>	12	217	18,03	0,010	27,5
30	<i>bronzana</i>	17	282	16,59	0,009	30	<i>magenta</i>	9	127	14,11	0,009	30
31	<i>purpurna</i>	17	295	17,35	0,009	31	<i>nebo-plava</i>	11	197	17,91	0,008	31,5
32	<i>bebi-roze</i>	18	359	19,94	0,008	32	<i>maslinasta</i>	9	132	14,67	0,008	31,5
33	<i>limun-žuta</i>	17	330	19,41	0,008	33	<i>maslinastoze-lena</i>	12	248	20,67	0,008	33
34	<i>nebo-plava</i>	16	293	18,31	0,008	34,5	<i>svetložuta</i>	9	157	17,44	0,007	34
35	<i>ružičasta</i>	12	165	13,75	0,008	34,5	<i>ružičasta</i>	9	161	17,89	0,007	35
36	<i>maslinasta</i>	12	190	15,83	0,007	36	<i>tamnožuta</i>	9	163	18,11	0,007	36
37	<i>bakarna</i>	16	352	22,00	0,006	37	<i>kraljevskoplava</i>	8	135	16,88	0,006	37
38	<i>boja kože</i>	17	404	23,76	0,006	38	<i>tamnocrvena</i>	8	146	18,25	0,006	38
39	<i>bebi-plava</i>	12	231	19,25	0,005	39	<i>šućmurasta</i>	7	131	18,71	0,005	39
40	<i>svetložuta</i>	13	274	21,08	0,005	40	<i>smaragdna</i>	4	46	11,50	0,005	40,5
41	<i>tamnocrvena</i>	13	286	22,00	0,005	41	<i>kafena</i>	3	26	8,67	0,005	40,5
42	<i>modra</i>	9	148	16,44	0,005	42	<i>šarena</i>	6	117	19,50	0,004	42,5
43	<i>SVETLOROZE/roza</i>	10	203	20,30	0,004	43	<i>azurnoplava (1)</i>	3	29	9,67	0,004	42,5
43a	<i>svetloroze</i>	2	36	18,00								
43b	<i>svetloroza</i>	8	167	20,86								
44	<i>TAMNOROZE/roza</i>	8	136	17,00	0,004	44,5	<i>ciklama</i>	5	82	16,40	0,004	44
44a	<i>tamnoroze</i>	4	75	18,75								
44b	<i>tamnoroza</i>	4	61	15,25								
45	<i>prljavobela</i>	11	261	23,73	0,004	44,5	<i>svetlonaran-džasta</i>	6	123	20,50	0,004	45
46	<i>mint/boja mente</i>	8	141	17,63	0,004	46	<i>tamnobraon</i>	5	88	17,60	0,004	46
47	<i>svetlobraon</i>	8	157	19,63	0,003	47,5	<i>karamela</i>	5	101	20,20	0,003	47
48	<i>boja kajsijske</i>	8	160	20,00	0,003	47,5	<i>mat</i>	4	68	17,00	0,003	48,5
49	<i>magenta</i>	5	70	14,00	0,003	50	<i>fluorescentna</i>	6	155	25,83	0,003	48,5
50	<i>boja cigle</i>	9	227	25,22	0,003	50	<i>lavanda</i>	3	41	13,67	0,003	50
51	<i>boja trule višnje</i>	8	179	22,38	0,003	50	<i>tamnosiiva</i>	4	77	19,25	0,003	51,5
52	<i>smaragdnoze-lena</i>	9	229	25,44	0,003	52,5	<i>metaliksiva</i>	4	77	19,25	0,003	51,5
53	<i>prljavoroze</i>	8	183	22,88	0,003	52,5	<i>prljavobela</i>	4	81	20,25	0,002	53
54	<i>svetlocrvena</i>	7	145	20,71	0,003	54	<i>metalik</i>	3	47	15,67	0,002	54

55	<i>svetlosmeđa</i>	8	193	24,13	0,003	55,5	<i>jarkocrvena</i>	3	48	16,00	0,002	55,5
56	<i>rezeda</i>	6	110	18,33	0,003	55,5	<i>kestenjasta</i>	3	8	16,00	0,002	55,5
57	<i>indigo</i>	6	114	19,00	0,003	58	<i>karmin-boja</i>	4	93	23,25	0,002	57
58	<i>svetloljubičasta</i>	6	115	19,17	0,003	58	<i>metalikzelena</i>	3	53	17,67	0,002	58
59	<i>svetlosiva</i>	7	157	22,43	0,003	58	<i>tamnonaran- džasta</i>	3	58	19,33	0,002	60
60	<i>fluorescentno- žuta</i>	7	163	23,29	0,002	60	<i>pariskoplava</i>	3	60	20,00	0,002	60
61	<i>kafena</i>	3	33	11,00	0,002	61,5	<i>svetloljubičasta</i>	3	60	20,00	0,002	60
62	<i>šarena (1)</i>	5	85	17,00	0,002	61,5	<i>tamnoljubičasta</i>	3	71	25,67	0,001	63
63	<i>smaragdna</i>	4	59	14,75	0,002	63,5	<i>TAMNoroze/roza</i>	3	77	16,00		
							<i>tamnoroze</i>	1	17	17,00		
							<i>tamnoroza</i>	2	60	30,00		
64	<i>slonova kost</i>	6	133	22,17	0,002	63,5	<i>SVETLoroze/roza</i>	3	79	26,33	0,001	64
							<i>svetloroze</i>	0	19	19,00		
							<i>svetloroza</i>	3	60	20,00		
65	<i>rubin-crvena</i>	7	183	26,14	0,002	64,5	<i>boja kože</i>	3	86	28,67	0,001	65
66	<i>azurnoplava</i>	6	135	22,50	0,002	64,5						
67	<i>tamnobraon</i>	6	139	23,17	0,002	67,5						
68	<i>pariskoplava</i>	4	63	15,75	0,002	67,5						
69	<i>indigoplava</i>	5	104	20,80	0,002	69						
70	<i>tamnožuta</i>	5	107	21,40	0,002	70						
71	<i>grimizna</i>	3	41	13,67	0,002	71						
72	<i>riđa</i>	4	76	19,00	0,002	72,5						
73	<i>drap</i>	5	119	23,80	0,002	72,5						
74	<i>fluorescentna- zelena</i>	5	119	23,80	0,002	72,5						
75	<i>tamnosmeđa</i>	5	125	25,00	0,001	74,5						
76	<i>metalik</i>	4	84	21,00	0,001	76,5						
77	<i>golub(je)plava</i>	4	86	21,50	0,001	76,5						
78	<i>jarkocrvena</i>	4	89	22,25	0,001	78,5						
79	<i>tirkiznoplava</i>	3	50	16,67	0,001	78,5						
80	<i>čokoladna</i>	4	93	23,25	0,001	80,5						
81	<i>tamnosiva</i>	4	95	23,75	0,00	72,5						
82	<i>boja jorgovana</i>	4	98	24,50	0,001	83						
83	<i>kaki</i>	3	56	18,67	0,001	83						
84	<i>boja terakote</i>	3	55	18,33	0,001	83						

85	<i>boja šampanjca</i>	4	106	26,50	0,001	85,5						
86	<i>golubijesiva</i>	3	60	20,00	0,001	85,5						
87	<i>pepeljastoplava</i>	4	113	28,25	0,001	87,5						
88	<i>karmin-crvena</i>	3	65	21,67	0,001	87,5						
89	<i>fluorescentno-roze</i>	3	69	23,00	0,001	90						
90	<i>grao</i>	3	73	24,33	0,001	90						
91	<i>koralna</i>	3	7	24,00	0,001	90						
92	<i>svetlonaran-džasta</i>	4	132	33,00	0,001	92,5						
93	<i>mornarskoplava</i>	3	79	26,33	0,001	92,5						
94	<i>senf-žuta</i>	3	83	27,67	0,001	95						
95	<i>tamnonaran-džasta</i>	3	87	29,00	0,001	95						
96	<i>trava-zelena</i>	3	88	29,33	0,001	95						
97	<i>tamnoljubičasta</i>	3	94	31,33	0,001	97						

Tabela 39. Uporedni prikaz izdvojenih naziva za boje²¹⁷

U testu izdvajanja 106 ženskih i 69 muških ispitanika navelo je 296 odn. 202 različita naziva za boje. Ukupno je izdvojeno 367 različitih hromatskih prideva, pri čemu su žene izdvojile 97, a muškarci 65 naziva za boje sa frekvencijom $F \geq 3$. Odnos $97 : 65 = 1,49$ približno je jednak odnosu brojeva ispitanica i ispitanika, tj., $106 : 69 = 1,54$. Na osnovu samo tog podatka nije moguće uočiti bitnije razlike među polovima u pogledu izdvajanja naziva za boje. No, detaljnija analiza frekvencija, prosečnih pozicija i indeksa kognitivne istaknutosti iz Tabele 39 pokazuje da su takve razlike i te kako prisutne. To se uočava i na osnovu Tabele 40 gde su prikazani objedinjeni podaci o svim izlistanim hromatskim nazivima sa frekvencijom $F \geq 1$, kod ispitanika oba pola u sve četiri grupe. Svugde je prosečan broj naziva koje su izdvojile ispitanice veći od prosečnog broja naziva koje su izdvojili ispitanici.²¹⁸

²¹⁷ U Tabeli 39, u koloni „Naziv za boju”, broj u zagradi uz naziv za boju pokazuje koliko puta se konkretan naziv našao na prvom mestu u prvom minutu testiranja.

²¹⁸ Zanimljivo će biti osvrnuti se na rezultate istraživanja hromatskog vokabulara učenika četvrtog razreda subotičke osnovne škole „Ivan Goran Kovačić” iz 2018. godine koji nisu obuhvaćeni Tabelom 39. Za razliku od hromatskog vokabulara gimnazijalaca, koji se po razuđenosti može uporediti sa hromatskim vokabularom odraslih ispitanika, osnovnoškolci (21 ž + 18 m) osim što polno uravnoteženo izdvajaju BCT nazive, značajnije navode

Grupa ispitanika	Broj testiranih ispitanika	Zbir naziva za boje u svim test-listama	Najveći broj naziva za boje u odelitim test-listama	Najmanji broj naziva za boje u odelitim test-listama	Prosečan broj naziva za boje po učesniku i njihov međuodnos (ž : m)	
					Broj naziva	Odnos ž : m
1	2	3	4	5	6	7
Građevinski fakultet	10 (ž)	256	40	19	25,60	1,494
	14 (m)	240	30	12	17,14	
Filozofski fakultet	40 (ž)	922	45	15	23,05	1,347
	9 (m)	154	23	12	17,11	
Gimnazija	34 (ž)	869	38	17	25,56	1,097
	31 (m)	725	42	16	23,29	
Odrasli ispitanici	22 (ž)	625	42	16	28,41	1,287
	15 (m)	331	27	16	22,07	
Zbir	106 (ž)	2672	45	15	25,21	1,200
	69 (m)	1450	42	12	21,01	

Tabela 40. Zbirni podaci o nazivima za boje
(oba pola i sve četiri grupe ispitanika)

Oba pola podjednako ubedljivo kao kognitivno najistaknutije izdvajaju jedanaest BCT, rečju, *crna*, *bela*, *crvena*, *žuta*, *zelena*, *plava*, *braon/smeđa*, *ljubičasta*, *narandžasta*, *roze/roza* i *siva* (up. Tabela 39). Izuzetak je naziv *braon*, iako se *braon* prema indeksu S takođe pojavljuje ispred svih neosnovnih naziva.²¹⁹

Kod muškog pola, najistaknutiji status ima naziv *plava*, i to zbog izrazito najvišeg indeksa S (0,380), te zbog toga što se *plava* u test-listama 26 puta izdvaja na prvom mestu. BCT *plava* na prvom mestu izdvaja i ženski

samo još monoleksemske neosnovne nazive za boje, te složenice tipa ‘prilog + pridev’, mada i to neuporedivo manje od odraslih. Deca gotovo potpuno izostavljaju sve druge složene nazive. Devojčice su generalno kreativnije od dečaka i imaju bogatiji hromatski vokabular. To se vidi iz odnosa prosečnih brojeva izdvojenih naziva po detetu jednog odn. drugog pola, tj., 23,5 ž : Σ 16,94 m.

²¹⁹ To prilično podseća na rezultate istraživanja u drugim jezicima, npr. ruskom i engleskom (up. Paramei et al. 2018: 359-360).

pol, ali *plava* kod žena ima indeks S (0,267), koji ne odskaače tako izrazito od indeksa S za preostale nazive. Drugopozicionirani naziv kod oba pola je *crvena*, treći *žuta*, a četvrti *zelena*. Pri tome, žene *crvenu* navode na prvom mestu u test-listama čak 36 puta. Istovremeno, *crvena* se kod žena prema indeksu S (0,231) jako približava nazivu *plava*. Sledi preostalih sedam BCT, koji se kod oba pola po indeksu S dosta jasno izdvajaju od svih ostalih naziva. Prema Tabeli 39, oba pola približno podjednako često imenuju osnovne nazive za boju, uprkos prisustvu određenih razlika u pogledu njihovog redosleda i rangiranja, što se vidi iz odnosa frekvencija $\Sigma F\check{z} : \Sigma Fm$ koji varira unutar tesnih granica.²²⁰

Značajnije odstupanje zabeleženo je samo kod prideva *braon*, koji oba pola rangiraju na jedanaestom mestu. Žene *braon* izdvajaju češće od muškaraca, ali kod žena *braon* ima nižu prosečnu poziciju (mP) i niži indeks (S=0,063), zbog čega *braon* kod žena prilično zaostaje za desetopozicioniranim BCT *narandžasta* (S=0,103), i samo je u neznatnoj prednosti nad dvanaestopozicioniranim nazivom *bordo* (S=0,054). Žene naziv *smeđa* (S=0,0288) rangiraju tek na dvadesetom mestu. Kod muškaraca *braon* se zahvaljujući indeksu kognitivne istaknutosti (S=0,072) veoma približava desetopozicioniranom nazivu *roze/roza* (S=0,080), dok pridevi *smeđa* (S=0,044) i *bordo* (S=0,037), kao nazivi koji su najbliže rangirani uz *braon*, tu ipak zaostaju. Verovatno se pojedinačno niže frekvencije i niža kognitivna istaknutost *braon* i *smeđ(a)* mogu objasniti činjenicom da su *braon* i *smeđ(a)* bliski sinonimi (up. pododeljak 8.4, Tabela 14), pri čemu treba još istaći da manji broj muškaraca ova dva naziva i ne smatra apsolutnim sinonimima, već ih navode jedan do drugog ili međusobno vrlo blizu.²²¹

²²⁰ Naznačeni odnos kod deset BCT prosečno iznosi 1,55 (*plava* 104 : 68 = 1,53, *crvena* 102 : 66 = 1,55, *žuta* 104 : 68 = 1,53, *zelena* 100 : 68 = 1,47, *ljubičasta* 102 : 66 = 1,55, *crna* 99 : 65 = 1,52, *siva* 101 : 62 = 1,63, *bela* 96 : 64 = 1,50, *roze/roza* 94 : 58 = 1,62, *narandžasta* 102 : 62 = 1,65), što se gotovo podudara s odnosom brojeva $\check{z}$ -m testiranih ispitanika (106 $\check{z}$: 69 m = 1,54). Frekvencije svih 10 BCT nalaze se u okviru $\pm 7,5\%$ tj. 1,42–1,65

²²¹ S protokom vremena stepen bazičnosti pojedinih naziva za boje može se promeniti, što menja hiperonimsko-hiponimske odnose u leksičko-semantičkom polju 'boja'. U skladu s MacLauryjevim modelom prevage (MacLaury 1997; Krimer Gaborović 2019a: 174–176), katkad naporedo postoji više različitih naziva za istu osnovnu kategoriju boje (BCC), gde se svaki od naziva odlikuje različitim stepenom bazičnosti (dominantna odn. recesivna prevaga (up. pododeljak 5.3.2)). Teoriju o proširenju ili sužavanju granica konkretne BCC podupire fenomen povlačenja starijeg termina koji imenuje konkretnu BCC, zbog sužavanja opsega upotrebe, kada se naziv u povlačenju počinje koristiti samo za obeležavanje

Iako je u književnim izvorima zastupljeniji pridev *smeđ(a)*, naziv *braon* sve je uobičajeniji u kolokvijalnom govoru (na internetu, u dnevnim listovima i nedeljnicima, za potrebe reklamiranja, i to naročito kada se opisuju farbe, proizvodi prehrambene, tekstilne i uopšte modne industrije itd.). To je u skladu s pretpostavkom Krimer Gaborović i Jakovljević (2021b: 142–143) da je BCC ‘braon’ u srpskom jeziku u fazi tranzicije, slično BCC ‘roze’. Naime, doskorašnji dominantni naziv *ružičasta* sve više se potiskuje iz upotrebe u korist predašnjeg apsolutnog sinonima *roze/roza*. Slično tome, čini se da srpski indeklinabilni pridev *braon* polako počinje da potiskuje nekađašnji apsolutni sinonim *smeđ(a)* (up. deo prvi, pododeljak 8.3.2). Takve primere pronalazimo i u drugim jezicima.

10.7. O razuđenosti leksemskih oblika hromatskih naziva kod osoba ženskog i muškog pola

U cilju što detaljnijeg sagledavanja različitosti u hromatskim vokabularima naših ispitanika, osvrnućemo se na leksemске oblike izdvojenih hromatskih naziva, kako to predlažu lingvisti koji se bave genezom, inventarom i semantikom naziva za boje (up. Lucy 1997).

U Tabeli 39 prikazani su nazivi za boje sa $F \geq 3$, i to: (1) monoleksemski hromatski nazivi, među kojima i svih jedanaest BCT i (2) bileksemski hromatski nazivi, koji se dalje mogu klasifikovati kao: (a) složeni pridevi, npr. *svetloplava*, *prljavobela*, i (b) poredbene sintagme, npr. *limun-žuta*, *nebo-plava*, *trula višnja*, *boja cigle* i dr.

boje prirodnih entiteta i pojava, dok se opseg upotrebe novijeg termina širi. Premda je opseg upotrebe novijeg naziva isprva ograničen, on postepeno može preuzeti imenovanje boje veštačkih entiteta, da bi se kasnije njegovo značenje eventualno delimično proširilo odn. iznova suzilo (Rakhilina 2007: 375).

Leksemski oblici	Morfološki oblik prideva	Nazivi za boje sa frekvencijom $F \geq 3$	
		106 (ž)	69 (m)
		40 naziva:	29 naziva:
Monoleksemski nazivi za boje	Prosti pridevi	BCT: <i>plava</i> (104), <i>crvena</i> (102), <i>žuta</i> (104), <i>zelena</i> (100), <i>crna</i> (99), <i>siva</i> (101), <i>b(ij)ela</i> (96), <i>roze/roza</i> (94), <i>braon</i> (79); ΣF za BCT = 879 <u>Neosnovni nazivi</u>: <i>bordo</i> (87), <i>tirkizna</i> (65), <i>oker</i> (56), <i>bež</i> (58), <i>zlatna</i> (63), <i>teget</i> (56), <i>srebrna</i> (57), <i>smeđa</i> (35), <i>lila</i> (43), <i>krem</i> (38), <i>ciklama</i> (31), <i>pink</i> (22), <i>bronzana</i> (17), <i>purpurna</i> (17), <i>bakarna</i> (16), <i>modra</i> (9), <i>mint</i> (8), <i>magenta</i> (5), <i>rezeda</i> (6), <i>indigo</i> (6), <i>šarena</i> (5), <i>smaragdna</i> (4), <i>riđa</i> (4), <i>drap</i> (5), <i>metalik</i> (4), <i>čokoladna</i> (4), <i>kafena</i> (3), <i>grimizna</i> (3), <i>koralna</i> (3), <i>grao</i> (3), <i>kaki</i> (3) ΣF neosnovnih naziva = 736 ΣF (BCT+neosnovni nazivi) = 1615	BCT: <i>plava</i> (68), <i>crvena</i> (66), <i>žuta</i> (68), <i>zelena</i> (68), <i>crna</i> (65), <i>bela</i> (64), <i>siva</i> (62), <i>roze/roza</i> (58), <i>braon</i> (46); ΣF za BCT = 565 <u>Neosnovni nazivi</u>: <i>smeđa</i> (35), <i>bordo</i> (35), <i>tirkizna</i> (30), <i>zlatna</i> (36), <i>srebrna</i> (28), <i>oker</i> (23), <i>krem</i> (19), <i>lila</i> (19), <i>bež</i> (18), <i>teget</i> (19), <i>bronzana</i> (18), <i>pink</i> (10), <i>magenta</i> (9), <i>šarena</i> (6), <i>ciklama</i> (5), <i>karamela</i> (5), <i>smaragdna</i> (4), <i>kafena</i> (3), <i>lavanda</i> (3), <i>metalik</i> (3) ΣF neosnovnih naziva = 333 ΣF (BCT+neosnovni nazivi) = 898
		<u>Odnos brojeva naziva</u>: BCT (ž) : BCT (m) = 9 : 9 = 1 neosnovni (ž) : neosnovni (m) = 31 : 20 = 1,55 (BCT+neosnovni) (ž) : (BCT+neosnovni) (m) = 40 : 29 = 1,38 <u>Odnos zbroja frekvencija (F)</u>: BCT (ž) : BCT (m) = 879 : 565 = 1,56 neosnovni (ž) : neosnovni (m) = 736 : 333 = 2,21 (BCT+neosnovni) (ž) : (BCT+neosnovni) (m) = 1615 : 898 = 1,80	
	Sufiksne izvedenice (pridev kojim se obeležava boja + sufiks -ast/a)	<u>4 naziva</u> 2 BCT naziva: <i>ljubičasta</i> (102), <i>narandžasta</i> (102) $\Sigma F_{\text{BCT}} = 204$ 2 neosnovna naziva: <i>ružičasta</i> (12), <i>maslinasta</i> (12) $\Sigma F_{\text{neosnovni nazivi}} = 24$ $\Sigma F = 204 + 24 = 228$	<u>6 naziva</u> 2 BCT naziva: <i>ljubičasta</i> (66), <i>narandžasta</i> (62) $\Sigma F_{\text{BCT}} = 128$ 4 neosnovna naziva: <i>maslinasta</i> (9), <i>ružičasta</i> (9), <i>šućmurasta</i>²²² (7), <i>kestenasta</i> (3) $\Sigma F_{\text{neosnovni nazivi}} = 28$ $\Sigma F = 128 + 28 = 156$

²²² U svojstvu naziva za boju, *šućmurasta* se ne može povezati ni s jednim konkretnim tonalitetom. Up. RMS (VI: 1034): *šućmurast*, -a, -o, 'koji je neodređene boje; sivkast, pepeljast'.

		<u>Odnos broja naziva</u> $4 : 6 = 0,67$ <u>Odnos zbirova frekvencija</u> $F = 228 : 156 = 1,46$	
Bileksem- ski nazivi za boje	Složenice (pridev + pridev)	<u>6 naziva</u> <i>maslinastozelena</i> (37), <i>smaragd- nozelen</i> a (9), <i>azurnoplava</i> (6), <i>indigoplava</i> (5), <i>pepeljastoplava</i> (4), <i>tirkiznoplava</i> (3) $\Sigma F = 64$	<u>2 naziva</u> <i>maslinastozelena</i> (12), <i>azurnoplava</i> (3) $\Sigma F = 15$
		<u>Odnos brojeva naziva</u> $6 : 2 = 3,00$ <u>Odnos zbirova frekvencija</u> $(F) = 64 : 15 = 4,27$	
		ostali bileksemski pridevski nazivi za boje	
		<u>3 naziva</u> <i>kraljevskoplava</i> (23), <i>pariskoplava</i> (4), <i>mornarskoplava</i> (3) $\Sigma F = 30$	<u>4 naziva</u> <i>kraljevskoplava</i> (8), <i>metaliksiva</i> (4), <i>metalikzelena</i> (3), <i>pari- skoplava</i> (3) $\Sigma F = 18$
		<u>Odnos brojeva naziva</u> $3 : 4 = 0,75$ <u>Odnos zbirova frekvencija</u> $(F) = 30 : 18 = 1,67$	
	Poredbene sintagme (imenica + pridev za boju)	<u>10 naziva</u> ²²³ <i>bebi-roze/a</i> (18), <i>limun-žuta</i> (17), <i>nebo-plava</i> (16), <i>bebi-plava</i> (12), <i>rubin-crvena</i> (7), <i>golub-plava</i> (4), <i>golub-siva</i> (3), <i>karmin-crvena</i> (3), <i>senf-žuta</i> (3), <i>trava-zelena</i> (3) $\Sigma F = 86$	<u>1 naziv</u> <i>nebo-plava</i> (11) $\Sigma F = 11$
		<u>Odnos brojeva naziva</u> $10 : 1 = 10,00$ <u>Odnos zbirova frekvencija</u> $(F) = 86 : 11 = 7,82$	
	Poredbene sintagme (imenica + imenica u genitivu)	<u>8 naziva</u> <i>boja kože</i> (17), <i>boja kajsije</i> (8), <i>boja cigle</i> (9), <i>boja trule višnje</i> (8), <i>boja slonove kosti</i> (6), <i>boja</i> <i>jorgovana</i> (4), <i>boja šampanjca</i> (4), <i>boja terakote</i> (3) $\Sigma F = 59$	<u>3 naziva</u> <i>boja trule višnje</i> (9), <i>boja</i> <i>karmina</i> (4), <i>boja kože</i> (3) $\Sigma F = 16$
		<u>Odnos brojeva naziva</u> $8 : 3 = 2,67$ <u>Odnos zbirova frekvencija</u> $(F) = 59 : 16 = 3,69$	

²²³ Reč je o novijim kalkovima s engleskog jezika.

	Složeni nazivi (pridev u funkciji priloga + BCT)	<u>20 naziva sa modifikatorima svetline</u> ²²⁴ <i>tamnoplava</i> (47), <i>svetloplava</i> (45), <i>svetlozelena</i> (40), <i>tamnozelena</i> (29), <i>svetložuta</i> (13), <i>tamnocrvena</i> (13), <i>SVETLOROZE/roza</i> (10), <i>TAMNOROZE/roza</i> (8), <i>svetlobraon</i> (8), <i>svetlocrvena</i> (7), <i>svetlosmeđa</i> (8), <i>svetlosiva</i> (7), <i>svetloljubičasta</i> (6), <i>tamnobraon</i> (6), <i>tamnožuta</i> (5), <i>tamnosmeđa</i> (5), <i>tamnosiva</i> (4), <i>svetlonarandžasta</i> (4), <i>tamnonarandžasta</i> (3), <i>tamnojubičasta</i> (3) <u>Napomena:</u> 10 puta je upotrebljen modifikator <i>svetlo-</i> i 10 puta <i>tamno-</i> ; ΣF = 271	<u>16 naziva sa modifikatorima svetline</u> <i>svetloplava</i> (31), <i>tamnoplava</i> (25), <i>svetlozelena</i> (17), <i>svetlocrvena</i> (11), <i>tamnozelena</i> (12), <i>svetložuta</i> (9), <i>tamnožuta</i> (9), <i>tamnocrvena</i> (8), <i>svetlonarandžasta</i> (6), <i>tamnobraon</i> (5), <i>tamnosiva</i> (4), <i>tamnonarandžasta</i> (3), <i>svetloljubičasta</i> (3), <i>tamnojubičasta</i> (3), <i>TAMNOROZE/roza</i> (3), <i>SVETLOROZE/roza</i> (3) <u>Napomena:</u> 7 puta je upotrebljen modifikator <i>svetlo-</i> i 9 puta <i>tamno-</i> ; ΣF = 152
		Odnos brojeva naziva 20 : 16 = 1,25 Odnos zbirova frekvencija (F) = 271 : 152 = 1,78	
		<u>6 naziva s modifikatorima sjaja</u> <i>prljavobela</i> (11), <i>prljavoroze</i> (8), <i>fluorescentnožuta</i> (7), <i>jarkocrvena</i> (4), <i>fluorescentnozelena</i> (5), <i>fluorescentnoroze</i> (3) ΣF = 38	<u>4 naziva s modifikatorima sjaja</u> <i>mat</i> (4), <i>fluorescentna</i> (6), <i>prljavobela</i> (4), <i>jarkocrvena</i> (3) ΣF = 17
		Odnos brojeva naziva 6 : 4 = 1,50 Odnos zbirova frekvencija F = 38 : 17 = 2,24 <u>Napomena:</u> Uprkos relativno značajnom broju ispitanika obuhvaćenih testiranjem, to ipak nije bilo dovoljno da se sa zadovoljavajućom frekvencijom izdvoje nazivi sa drugim modifikatorima sjaja, npr. <i>drečavo-</i> , <i>mutno-</i> , <i>blistavo-</i> , <i>zagasito-</i> , <i>pastelno-</i> , <i>bledo-</i> , <i>bledunjavo-</i> , <i>maglovito-</i> itd. Iako su svi oni izlistani u test-listama, ovde nisu uneti zbog svoje niske frekvencije F<3.	

²²⁴ Termin 'svetlina' treba razlikovati od termina 'sjaj' (prema eng. *lightness* i *brightness*).

Zbirni podaci	97 naziva (44 mono- + 73 bileksemskih)		65 naziva (35 mono- + 30 bileksemskih)		
	Zbirna frekvencija	ΣF	Zbirna frekvencija	ΣF	Odnos ž/m
	- monoleksemski	1843	- monoleksemski	1054	1,75
	- bileksemski	548	- bileksemski	229	2,39
	Ukupno: 2391		Ukupno: 1283 1,86		

Tabela 41. Frekvencije monoleksemskih i bileksemskih naziva za boje

Naši ispitanici spadaju u prosečno obrazovanu populaciju (srednjoškolci, studenti, građani srednjeg, višeg i visokog obrazovanja). I dok muški pol dominantno izdvaja BCT (54% od svih naziva iz Tabele 41), u ženskom hromatskom vokabularu, generalno bogatijem i razuđenijem, nešto je niže učešće BCT (45,3%), a nešto dominantnije nego kod muškaraca zastupljeni su preostali nazivi, i to pre svega monoleksemski, neosnovni nazivi (30,8%), npr. *bordo*, *tirkizna*, *oker* i dr. Žene češće izlistavaju i većinu bileksemskih, te složenih hromatskih prideva. Ujedno frekventije od muškaraca imenuju boje pozivajući se na kombinacije tipa 'pridev + pridev', npr. *maslinastozelena*, *azurnoplava*, kao i polusloženice 'imenica + pridev', npr. *limun-žuta*, *rubin-crvena* itd. Češće posežu još za opisnim parafrazama, koje zapravo evociraju kolorit nekog poznatog prirodnog ili veštačkog vanjezičkog entiteta, npr. *boja slonove kosti*, *boja jorgovana* i sl. Kod bileksemskih kombinacija 'modifikator svetline (svetlo- i tamno-) + pridev kojim se obeležava boja', odnos brojeva izdvojenih naziva za boje, približno je jednak odnosu brojeva testiranih ispitanica i ispitanika. Žene nešto češće koriste modifikator *svetlo-*, a muškarci modifikator *tamno-*. To se odnosi i na ahromatski naziv *siva*, ali ne i na nazive *bela* i *crna*, jer *bela* je apsolutna svetlost i odusustvo tame, dok je *crna* apsolutna tama i odsustvo svetlosti.²²⁵

Kao što se vidi iz Tabele 41, odnos ukupnih brojeva izlistanih neosnovnih prostih prideva u svojstvu BCT hiponima u ženskom odn. muškom vokabularu je $31 : 20 = 1,55$. To se približno podudara s odnosom brojeva

²²⁵ S obzirom na činjenicu da je naš ž-m uzorak samo segment u celokupnoj srpskoj društveno-jezičkoj zajednici, pri čemu je već sam broj testiranih učesnika relativno skroman, te nedovoljno ujednačen kako po polu tako i po godinama života, obrazovanju, zanimanjima, hobijima i dr., ovde prikazane zaključke treba posmatrati isključivo kao okvirni orijentir. Da bi se dobijeni rezultati bilo potvrdili ili opovrgli neophodno je sprovesti dodatna istraživanja

testiranih žena i muškaraca. Stoga se na prvi pogled može činiti da rodni razlika nema. No, odnos zbirova frekvencija ($\Sigma F_{\text{ž}} 736 : \Sigma F_{\text{m}} 333 = 2,21$) znatno premašuje broj 1,55, što svedoči o tome da se žene frekventnije služe prostim neosnovnim hromatskim nazivima. U prilog ovakvom zaključku govore još podaci iz Tabele 42, gde su upoređena 33 najfrekventnija neosnovna prosta hromatska naziva sa frekvencijom $F \geq 3$ među ispitanicima barem jednog pola. Gotovo identičnu inventarnu listu najfrekventnijih prostih neosnovnih naziva navodi Jakovljević (2018: 88).²²⁶

Br.	Najfrekventniji prosti neosnovni nazivi za boje	Frekvencija (F)		Odnos kolona 3 : 4 ($F_{\text{ž}} : F_{\text{m}}$)	Odnos $F_{\text{ž}} : F_{\text{m}}$ sveden na identičan broj ispitanika	Komentar
		ženski nazivi $F_{\text{ž}}$	muški nazivi F_{m}			
1	2	3	4	5	6	7
1	<i>bordo</i>	87	35	2,49	2,49/1,54=1,62	+ ž
2	<i>tirkizna</i>	65	30	2,17	2,17/1,54=1,41	+ ž
3	<i>oker</i>	56	23	2,43	2,43/1,54=1,57	+ ž
4	<i>bež</i>	58	18	3,22	3,22/1,54=2,09	+ ž
5	<i>zlatna</i>	63	36	1,75	1,75/1,54=1,14	=
6	<i>teget</i>	56	19	2,95	2,95/1,54=1,92	+ ž
7	<i>srebrna</i>	57	28	2,04	2,04/1,54=1,32	+ ž
8	<i>smeđa</i>	35	35	1,00	1,00/1,54=0,65	+ m
9	<i>lila</i>	43	19	2,26	2,26/1,54=1,47	+ ž
10	<i>krem</i>	38	19	2,00	2,00/1,54=1,30	+ ž
11	<i>ciklama</i>	31	5	6,20	6,20/1,54=4,03	+ ž
12	<i>pink</i>	22	10	2,20	2,20/1,54=1,43	+ ž
13	<i>bronzana</i>	17	18	0,94	0,94/1,54=0,61	+ m
14	<i>purpurna</i>	17	2	8,50	8,50/1,54=5,52	+ ž
15	<i>bakarna</i>	16	2	8,00	8,00/1,54=5,19	+ ž
16	<i>modra</i>	9	1	9,00	9,00/1,54=5,84	+ ž
17	<i>magenta</i>	5	9	0,56	0,56/1,54=0,37	+ m
18	<i>šarena</i>	5	6	0,83	0,83/1,54=0,54	+ ž

²²⁶ U testu izlistavanja učestvovalo je 83 ispitanika preovlađujuće ženskog pola (71ž + 12m), svi studenti psihologije sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

19	<i>rezeda</i>	6	0	∞	∞	+ ž
20	<i>mint</i>	8	0	∞	∞	+ ž
21	<i>indigo</i>	6	2	3,00	3,00/1,54=1,95	+ m
22	<i>smaragdna</i>	4	4	1,00	1,00/1,54=0,65	+ m
23	<i>riđa</i>	4	0	∞	∞	+ ž
24	<i>drap</i>	5	1	5,00	5,00/1,54=3,25	+ ž
25	<i>čokoladna</i>	4	1	4,00	4,00/1,54=2,60	+ ž
26	<i>metalik</i>	4	3	1,33	1,33/1,54=0,86	=
27	<i>karamela</i>	0	5	0,00	0,00/1,54=0,00	+ m
28	<i>kafena</i>	3	3	1,00	1,00/1,54=0,65	+ m
29	<i>grimizna</i>	3	0	∞	∞	+ ž
30	<i>koralna</i>	3	0	∞	∞	+ ž
31	<i>grao</i>	3	0	∞	∞	+ ž
32	<i>lavanda</i>	0	3	0,00	0,00/1,54=0,00	+ m
33	<i>kaki</i>	3	2	1,50	1,50/1,54=0,97	=

Tabela 42. Pregled najfrekventnijih monoleksemskih osnovnih naziva za boje ($F \geq 3$)

Nakon računskog svođenja odnosa Fž : Fm na identične brojeve za oba pola (up. Tabela 42, kolona 6), postaje uočljivije koje to hromatske nazive dominantno koristi jedan odn. drugi pol, a koje hromatske nazive oba pola koriste podjednako frekventno. Za procentualna odstupanja odnosa u koloni 6, od 1,00 (+/- 15%) ili 0,85–1,15, uzeto je da izlistani ž-m nazivi iz Tabele 42 imaju približno jednaku frekvenciju. Može se smatrati da van toga žene dominiraju za odnos frekvencija koji je veći od 1,15, dok muškarci prednjače kod odnosa frekvencija koji je manji od 0,85. Žene koriste čak 22 monoleksemska neosnovna naziva češće od muškaraca, a izrazito dominantno navode prideve *ciklama*, *purpurna*, *modra* i *drap*. Istovremeno, muškarci uopšte ne navode nazive *rezeda*, *mint*, *riđa*, *grimizna*, *koralna* i *grao*. Muškarci pak odnose prevagu nad ženama kod samo osam naziva. Pridevi koje predominantno navode muškarci jesu *karamela* i *lavanda*, dok izrazito dominantno koriste naziv *magenta*, što je zabeleženo i kod izvornih govornika engleskog jezika – *magenta* (up. Mylonas et al. 2014: 231). Od preostalih pet naziva gde su muškarci takođe u prednosti, tri pripadaju

BCC ‘braon’: *smeđa, bronzana i kafena*. Konačno, oba pola podjednako frekventno koriste nazive *zlatna, metalik i kaki*.²²⁷

10.8. Razlike u leksičko-semantičkom polju osnovnih naziva za boje u srpskom jeziku kod osoba ženskog i muškog pola

Rodne razlike u imenovanju spektra boja mogu se posmatrati još kroz prizmu hipero-hiponimijskih odnosa u leksičko-semantičkom polju osnovnih naziva za boje, ili, BCT. Premda ta slika nije kompletna bez uvida u rezultate testa imenovanja,²²⁸ neki zaključci ipak mogu biti izvedeni na osnovu podataka prikupljenih u testu izdvajanja hromatskih naziva.

Zaključak je da žene imaju bogatiji vokabular u odnosu na muškarce kako po broju tako i po frekvenciji i indeksu S hiponima koji su izdvojeni za hiperonime i ujedno BCT *plava, crvena, žuta, zelena, ljubičasta i roze/roza*.²²⁹ Primera radi, u leksičko-semantičkom polju BCT *žuta*, žene navode sedam hiponimskih naziva: *oker, krem, limun-žuta, svetložuta, tamnožuta, fluorescentnožuta, senf-žuta*. Muškarci ovde izdvajaju svega četiri hiponi-

²²⁷ Istraživanja u drugim jezicima takođe su pokazala da žene češće od muškaraca koriste monoleksemske neosnovne nazive za boje (up. Simpson – Tarrant 1991: 61; Steinvall 2002: 133; Mylonas et al. 2014: 236; Griber et al. 2017: 4). Stoga se može pretpostaviti da se slika o izraženijoj ženskoj upotrebi srpskih monoleksemskih neosnovnih hromatskih naziva ne bi bitnije promenila ni nakon dodatnih testova izdvajanja s istim ili drugim ž-m učesnicima, iako bi frekvencije izlistanih naziva gotovo sasvim izvesno bile nešto drugačije, što bi ipak bilo dobro proveriti.

²²⁸ U testu imenovanja, koji je kao dopuna sprovedenim testovima izdvajanja bio planiran za 2020. godinu, ali je izostao zbog ograničenja uslovljenih pandemijom kovida 19 (nastava se odvijala onlajn, pa nije bilo moguće fizički pristupiti laboratoriji za eksperimentalnu psihologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu), ispitanicima se bilo putem obojenih kartica ili na ekranu prikazuje veći broj različito obojenih stimulusa koje treba imenovati. Test se ponavlja najmanje dva puta radi provere konzistentnosti imenovanja. Obojeni stimulusi preuzimaju se iz nekog od sistema za razvrstavanje boja (eng. *colour order systems*) (up. Mylonas et al. 2014: 227; Jakovljević 2018: 42–43), npr. Munsellov sistem boja (up. Krimer Gaborović 2019a: 337–341). Prema informacijama dobijenim od I. Jakovljevića (2024), u toku je obrada podataka o nazivima za boje u savremenom srpskom jeziku, koji su prikupljeni na osnovu testa imenovanja posredstvom onlajn platforme. Taj program se realizuje u okviru šireg projekta istraživanja naziva za boje u evropskim jezicima kojim rukovodi D. Mylonas.

²²⁹ Premalo je izdvojenih hiponima za BCC ‘bela’, ‘crna’, ‘siva’ i ‘narandžasta’, pri čemu su svi oni i zbirno niskofrekventni, što onemogućava izvođenje celovitijih zaključaka.

ma (gotovo upola manje): *oker*, *krem*, *svetložuta*, *tamnožuta*. Istovremeno, nazivi koje su izdvojile žene imaju zbirnu frekvenciju $\Sigma F=147$, dok je kod muškaraca ta frekvencija $\Sigma F=60$, dakle odnos frekvencija je 2,45 što značajno prevazilazi odnos brojeva ukupno testiranih žena i muškaraca tj. 1,54. Slično je i kod preostalih BCT (up. Tabela 43).

Sedam osnovnih naziva za boje (BCT) ²³⁰	Broj izdvojenih hiponima i njihov međuodnos			Zbirne frekvencije izdvojenih hiponima i njihov međuodnos		
	ž	m	odnos	ž	m	odnos
<i>plava</i>	14	7	2,00	239	100	2,39
<i>crvena</i> *	12	6	2,00	195	70	2,79
<i>žuta</i>	7	4	1,75	147	60	2,45
<i>zelena</i>	9	5	1,80	203	71	2,86
<i>braon</i> **	12	8	1,50	169	88	1,82
<i>ljubičasta</i> *	6	5	1,20	78	30	2,60
<i>roze/roza</i> ***	8	6	1,33	114	39	2,92

Tabela 43. Rodno utemeljene razlike u broju hiponima i njihovih zbirnih frekvencija za sedam BCT²³¹

²³⁰ Zvezdice uz nazive za boje treba tumačiti na sledeći način:

* Zbog dvoznačnosti hiponimskih naziva *purpurna* i *grimizna*, oba prideva podvedena su pod dva hiperonima/BCT, ovde *crvena* i *ljubičasta*.

** Ukoliko kod BCT *braon* zanemarimo prisustvo perifernih članova kategorije, dakle hiponime *bež* ('smeđa' sa mešavinom 'žute' i 'sive'), *drap* ('boja bele kafe') i *kaki* ('svetlo maslinastosmeđa', 'prašinasta', 'drap'), tada postaje jasno da muškarci u poređenju sa ženama ovde izdvajaju veći broj naziva sa većom zbirnom frekvencijom (m: *smeđa*, *bronzana*, *karamela*, *kafena*, *kestenjasta*, *tamnobraon*, ž: *braon*, *čokoladna*, *svetlobraon*, *svetlosmeđa*, *tamnosmeđa*). Ako pak slično kao što je to urađeno u Tabeli 43, na oba spiska pridodamo višeznačne nazive *bež*, *drap* i *kaki*, sve pozajmljenice iz drugih jezika i sve nazivi za boje kojima se imenuju preseki dve ili više BCC (opisuju mešavine boja 'braon', 'žute' i 'sive'), onda zbirno uzev prevagu opet odnose žene.

*** Oba pola BCC 'roze/roza' relativno podjednako imenuju sa BCT *roze/roza*. Istovremeno, žene frekventnije izdvajaju nazive *ciklama*, *pink*, *bebi-roze*, *prljavoroze*, *svetloroze/roza* i *tamnoroze/roza*, dok je *magenta* ovde jedini pridev kojim se obeležava boja koji muškarci izdvajaju daleko frekventnije od žena.

²³¹ Podacima u Tabeli 43 nisu obuhvaćeni nazivi za takozvane metalik boje, dakle *zlatna* (hiponim od *žuta*), *srebrna* (hiponim od *siva*) i *bakarna* (hiponim od *crvena*).

Drugi značajan zaključak tiče se uočene tendencije da se na granicama između pojedinih BCC/BCT izdvajaju dva, ređe više visoko kognitivno istaknutih, neosnovnih monoleksemskih naziva za boje. To su *tirkizna* na prelazu između ‘zelene’ i ‘plave’, *teget* na prelazu između ‘plave’ i ‘ljubičaste’, *bordo* i *lila* na prelazu između ‘crvene’ i ‘ljubičaste’, i *oker* i *bež* na prelazu između ‘žute’ i ‘braon’. Na ovu pojavu u srpskom jeziku ukazuje još Jakovljević (2018: 181–182). Slično je primećeno u ruskom jeziku (Paramei et al. 2018: 372), kao i engleskom jeziku (Lindsey – Brown 2014: 2, 19–22). Upravo jedan takav naziv može postati novi BCT u budućnosti.²³² Pri tome, u engleskom jeziku takve nazive predominantno izdvajaju žene (Lindsey – Brown 2014: 21), što se potvrđuje i u srpskom jeziku (up. Tabela 42).

10.9. Zaključci o razlikama oko izdvajanja srpskih hromatskih naziva kod osoba ženskog i muškog pola

Analiza ž-m razlika dobijenih na temelju testa izdvajanja srpskih naziva za boje pokazala je da žene u proseku raspolazu obimnijim i razuđenijim hromatskim vokabularom od muškaraca. Žene takođe frekventnije izlistavaju različite hromatske nazive.

Kod jedanaest osnovnih naziva za boje (BCT), u svojstvu najfrekventnijih i kognitivno najistaknutijih srpskih hromatskih naziva, ž-m razlika gotovo da i nema, osim u pogledu redosleda pojavljivanja (ranga) pojedinih BCT. Svi BCT uočljivo se izdvajaju od preostalih naziva za boje, s izuzetkom sinonima *braon* i *smeđa*, čije izdvajanje kod anketirane ženske populacije nije baš najubedljivije.

Dobijeni rezultati u značajnoj meri podudaraju se sa zaključcima dobijenim u srodnim studijama (up. Mylonas et al. 2014; Paramei et al. 2017), kao i sa rezultatima iz pilot-studije Krimer Gaborović i Jakovljević (2021b). Kod oba pola, BCT *braon* zauzima jedanaesto mesto prema indeksu kognitivne istaknutosti (S), što ovaj naziv rangira ispred naziva *smeđa*, koji muški pol izdvaja na dvanaestoj, a ženski na dvadesetoj poziciji. I dok je kod muškaraca jasno izražena razlika u kognitivnoj istaknutosti *braon* i njemu

²³² Da bi se određeni naziv za boju kvalifikovao kao BCT, nije dovoljno da bude samo kognitivno (psihološki) istaknut, već treba da ispuni kriterijume za utvrđivanje bazičnosti tj. treba da bude institucionalizovan i mora imati širok opseg primene. Navedeno u srpskom jeziku trenutno ne ispunjava nijedan neosnovni hromatski naziv (up. pododeljak 8.4).

najbližeg, niže rangiranog neosnovnog naziva *bordo*, kod ženskog pola ta razlika je minimalna. O mestu i međusobnom odnosu kognitivno istaknutih naziva *braon* i *smeđa* detaljnije se raspravlja u sklopu prvog dela.

Žene relativno češće od muškaraca navode većinu monoleksemskih hiponima BCT, npr. *bordo*, *tirkizna*, *oker*, *teget* i dr., kao i većinu bileksemskih hiponima BCT tj. složenice tipa ‘pridev + pridev’, npr. *maslinastozele*, *kraljevskoplava*, a zatim i polusloženice tipa ‘imenica + pridev’, npr. *limun-žuta*, i složenice tipa ‘imenica + imenica u genitivu’, npr. *boja kože*. Čak i kod odredbenih kompozicija tipa ‘pridev u funkciji priloga + pridev’, npr. *svetloplava*, gde se na prvi pogled čini da je muški pol kreativniji zbog nešto većeg broja izdvojenih naziva ove vrste, nakon sagledavanja njihovih frekvencija postaje očigledno da žene ponovo odnose prevagu nad muškarcima. Uz to, bitna karakteristika muškog hromatskog vokabulara jeste to da je sažetiji i direktniji, ukratko muško koloritno opisivanje manje je deskriptivno. Muškarci prevashodno izdvajaju jedanaest BCT, zatim složenice sa BCT osnovom, npr. *svetloplava*, *jarkocrvena*, i izvedenice tipa ‘pridev + sufiks -ast’, npr. *kestenjast(a)*. Razlike između polova uočavaju se i kod upotrebe modifikatora *svetlo* i *tamno*, pri čemu, prema rezultatima sprovedenog testa izdvajanja, modifikator *svetlo* češće biraju žene, dok modifikator *tamno* češće biraju muškarci.

Kod većine najistaknutijih monoleksemskih neosnovnih naziva, npr. *bordo*, *tirkizna*, *oker*, *teget*, *bež* i *lila*, koji su po frekvenciji i kognitivnoj istaknutosti najbliži jedanaest BCT, očitovane su značajne ž-m razlike u smislu kognitivnog rangiranja. Gotovo istovetno ž-m rangiranje uočava se jedino kod *bordo* (na prelazu između kategorija ‘crvena’ i ‘ljubičasta’) i *tirkizna* (na prelazu između kategorija ‘zelena’ i ‘plava’), što ova dva naziva kognitivno čini najozbiljnijim kandidatima za buduće BCT. Za sada ipak nema dovoljno lingvističkih dokaza o tome da ovde zaista jeste reč o nazivima koji su po stabilnosti upotrebe i semantičkoj razućenosti na nivou barem nekog od sekundarno-osnovnih naziva.

Istraživanje je potvrdilo veće bogatstvo ženskog hromatskog vokabulara tj. detaljnije raščlanjivanje i imenovanje vidljivog spektra u odnosu na muške ispitanike. Treba svakako spomenuti da za potrebe ove monografije nije odrađen test imenovanja, zbog čega nedostaje razućeniji prikaz ž-m razlika u imenovanju boja i sklonosti ka određenim bojama, kako je to prikazano u studijama gde su navedeni nazivi koje za imenovanje pojedinih delova spektra koriste žene odn. muškarci (up. Mylonas et al. 2014: 236).

Sve to potrebno je stoga dodatno istražiti. Istovremeno, bilo bi značajno proveriti da li recimo žene brže od muškaraca imenuju različite kolorite, te da li daju konzistentnije odgovore prilikom imenovanja obojenih stimulusa. Koristan izvor podataka za takva naknadna ispitivanja kod izvornih govornika srpskog jezika mogle bi biti recimo asocijacije na različite kolorite u svojstvu stimulusa koje bi, između ostalog, mogle da ukažu na sličnosti i razlike u upotrebi naziva *braon* i *smeđ(a)* u svakodnevnom govoru.

DEO ČETVRTI:

**INTRAKOLORITNA ANTONIMIJA
NA PRIMERU PRIDEVA
*SIV I ROZE/ROZA ILI RUŽIČAST***

U poslednjoj celini u ovoj monografiji pozabavićemo se suprotstavljenim značenjima (pozitivno odn. negativno konotiranim) koja se realizuju u sklopu istog naziva za boju, ovde *siv* i *roze/roza* ili *ružičast*.

11. Fenomen intrakoloritne antonimije

Boje su semiotički znaci koji ispoljavaju **intrakoloritnu antonimiju** (eng. *intra-colour antonymy*), što podrazumeva da mogu imati suprotstavljena značenja (Almalech 2014: 748). Činjenicu da značenje jedne boje proizilazi iz njene simboličke ambivalentnosti spominju još Pavlović (1977: 32), te Da Pos i Green-Armytage (2007: 3). Potonji se pozivaju na M. Fanton Roberts (1915) koja citira navode Léona Baksta, ruskog slikara jevrejskog porekla i pozorišnog scenskog dizajnera, o ambivalentnoj prirodi svake pojedinačne boje. Jedna boja, ukratko, katkad ima značenje iskrenosti i čednosti, katkad senzualnosti, štaviše bestijalnosti, katkad ponosa, katkad očajanja. Gerbran i Ševalije (2004: 113–115) o toj dvoznačnosti govore na primeru ‘crvene’ boje. Objašnjavaju da ‘crvena’ ovaploćuje dve suprotstavljene snage – centripetalnu i centrifugalnu. ‘Crvena’ je, naime, boja krvi, a krv je boja života kada je skrivena (tajanstvena, noćna, ženska ‘crvena’), ali prolivena krv (dnevna, solarna, muška ‘crvena’) označava smrt. Čeh (2005: 91–95) takođe govori o koloritnoj dvoznačnosti ili dvopolarnosti, navodeći primer ‘žute’ boje u evropskim jezicima. Evropljani ‘žutu’ s jedne strane percipiraju kao boju Sunca, svetlosti i zlata, a s druge strane kao kolorit prezrenih i marginalizovanih društvenih grupa, npr. Jevreja. U negativnom značenju, ‘žuta’ je još boja bolesti, istrošenosti i starosti, npr. *žutica*, *žuti zubi* itd. (up. Krimer Gaborović 2019a: 89, 103, 226–227, 236). Ovakvim sagledavanjem leksema kojima se imenuju boje odbacuje se njihovo preovlađujuće tumačenje kao isključivo pozitivno odn. negativno konotiranih prideva.

U raspoloživoj literaturi na srpskom jeziku, o intrakoloritnoj antonimiji nije se do sada eksplicitno nije govorilo, a samo se implicitno spominje **interkoloritna antonimija** (eng. *inter-colour antonymy*) koja podrazumeva da različite boje mogu imati isto značenje, npr. (1) ‘bela’, ‘zelena’ i ‘plava’ → mir, (2) ‘zelena’, ‘žuta’ i ‘ljubičasta’ → mučnina, itd. Ovde, međutim, treba spomenuti da Lj. Popović (2008: 113), koja se bavi srpskim nazivima za boje u jeziku folklora, govori o **vrednosnoj bipolarnosti** svake od boja, koje u istom semiotičkom sistemu mogu da služe istovremeno kao pozitivni

i negativni klasifikatori, i to na temelju baznog kvaliteta ‘sjajno’ – ‘bez sjaja’ (o ovome, detaljnije, iz perspektive semantike savremenih srpskih naziva za boje *siv* i *roze/roza* ili *ružičast* govoriće se u produžetku ovog odeljka).

Smisaoni odnos antonimije u srpskom jeziku tipično se sagledava kroz prizmu odnosa između prideva *beo* i *crn*, i to *beo* kao primarno pozitivno i tek sekundarno negativno konotirana leksema, dok je kod prideva *crn* to obrnuto (up. Hrnjak 2002; Krimer Gaborović 2009, 2016b; Vlajković – Stamenković 2013; Kardoš 2016; Asimopoulos 2017; Mandić 2017). Razlog za odabir upravo ova dva prideva treba tražiti u činjenici da ahromatski tonovi ‘bela’ i ‘crna’ stupaju u odnose **dijametralne antonimije** (eng. *diametrical opposites* (Lipka 1992) i *antipodal (opposites)* (Cruse 1986)). Reč je o tipu antonimije koji odražava kontrast dve krajnosti na skali vrednosti neke značenjske dimenzije (ibid: 224–225), ovde dimenzija svetline i kontrast koji iskazuje dijametralni par ‘bela’ – ‘crna’ (Krimer Gaborović 2019a: 115). I dok pridev *beo* ima prenesena značenja ‘dobrota’, ‘čistoća’, ‘čednost’, ‘nevinost’, ‘optimizam’ i sl., npr. *beli anđeo* 1. ‘beloputi anđeo’ i 2. ‘apsolutni sklad’, ‘nada’, ‘spasenje’, ‘čudo’, *bela magija* ‘magija koja služi dobrom cilju’, prenesena značenja prideva *crn* su ‘pokvarenost’, ‘zloba’, ‘depresija’ i sl., npr. *crni đavo*, *crne misli* itd. Istovremeno, *beo* je, ređe, još ‘praznina’, ‘tuđina’, ‘hladnoća’ (potonje zbog asocijacije na snežnu belinu, tj., snegom zavejane i zaleđene predele), npr. *gledati belo* ‘gledati s nerazumevanjem’, *beli svet* ‘daleki, nepoznati, potencijalno pogibeljni predeli’, *bela smrt* ‘smrt od smrzanja’. Bledilo/belost lica simptom je ‘prestravljenosti’, ‘stresa’, ‘šoka’, ‘bolesti’, ‘smrti’ – up. *pobeleti od straha/šoka*, *mrtvačko bledilo* (Mandić 2017: 76). Uz preovlađujuće negativna značenja, *crn* može imati, ređe, pozitivna značenja ‘elegancija’, ‘dostojanstvenost’, ‘erotičnost’, npr. *crna limuzina*, *crni cilindri*, *crna čipka* itd. (up. Krimer Gaborović 2016a: 195).

U nastavku ćemo intrakoloritnu antonimiju sagledavati pomoću srpskih prideva *siv* i *roze/roza* ili *ružičast*, gde je *siv* primarno negativno, i tek sekundarno pozitivno konotirana leksema, dok je kod prideva *roze/roza* ili *ružičast* to obrnuto. I dok su *siv* i *roze/roza* ili *ružičast* osnovni nazivi za boje (BCT) u srpskom jeziku, nijanse ‘sive’ boje imenuju se pridevima *sinj* ‘plavičasto/ljubičastosiv’, *sur* ‘tamnosiv’ itd., dok su recimo *ciklama* ‘tamno ljubičastoroze’ i *pink* ‘JARKO/DREČAVORoze/roza’ nazivi za nijanse ‘roze/roza’ ili ‘ružičaste’ boje. Svrha osnovnih naziva za boje tipično su opštiji opisi, npr. *sivo nebo* i *roze/roza/ružičasto cveće*, dok se svi drugi nazivi koriste kada je potrebno precizirati o kojoj je nijansi konkretne osnovne kate-

gorije boje (BCC) tačno reč, npr. *sinji galeb, suri orao, sede vlasi, srebrna lisica, olovno nebo* i dr., ili *ciklama torbica, pink nokti, haljina boje jagode* ‘CRVENKASTOROZE/roza haljina’, *zidovi boje breskve* ‘bledo narandžastoroze zidovi’ itd.

U skladu s ranije navedenom tendencijom poistovećivanja svetlih tonova sa pozitivnim asocijatima (konkretnim i apstraktnim) i tamnih tonova sa negativnim asocijatima, ahromatsku ‘sivu’ treba razumeti kao posvetljenu ‘crnu’ boju (sa preovlađujuće negativnim značenjima), osim ako je reč o njenim svetlijim nijansama, dok hromatsku ‘roze/roza’ treba tumačiti kao posvetljenu ‘crvenu’ boju (sa preovlađujuće pozitivnim značenjima). Negativna značenja ‘roze/roza’ boje u srpskom jeziku povezuju se sa jarkije, drečavije ‘roze/roza’ nijansama, koje likom podsećaju na jarkost ‘crvene’ boje i/ili tajanstvenost ‘ljubičaste’ boje (‘crvena’ i ‘ljubičasta’ nikako nisu nežne, niti su blage boje), npr. (1) *korice knjige* [...] *golubije-sive boje* vs. (2) *sivi dim iz dizel motora* (dim je ovde najtamnije moguće ‘sive’ boje) i (3) *bebi roze zavese* vs. (4) [...] *jarka ciklama* [...] *je* [...] *boj[a] kojom je teško postići sofisticiran izgled* (Blic žena: 1–7. 7. 2017). No, sve to ne znači da su sve tamne ‘sive’ nijanse, niti svi jarki ‘roze/roza’ tonovi negativno konotirani, npr. (5) *elegantna odela grafitne boje* i (6) *Jarkopink* [...] *usne, nikoga ne ostavljaju ravnodušnim* (Cica: 6. 5. 2015).

Zanimljivo je da BCT *siv* i *roze/roza* ili *ružičast* često ne označavaju samo ton boje, već opšti izgled entiteta koji se opisuje, što uključuje mešavinu vidljivih obeležja gde se ton ne posmatra odelito od sjaja (blistavosti, svetlucanja, presijavanja). To je naročito istaknuto u folklornim tekstovima (up. Popović 2008: 112–120). Uopšte uzev, blistave boje se opažaju kao lepe, dok se boje bez sjaja smatraju bezizražajnim i sumornim, npr. (1) *sivo nebo* ‘izgled neba po maglovitom, kišovitom ili snežnom danu’ vs. (2) *sive oči* – up. *Latink[a...] sivih očiju* (Selimović, 94) i (3) *ružičasti osip* (takođe mu nedostaje blistavost) vs. (4) *ružičasta torta* tj. ‘fondan koji se presijava u ružičastoj boji’ (izražen je kvalitet sjaja).²³³ U primerima: *roze vespa* i *antracit sive pločice* boja oba koloritno determinisana entiteta (vespa i pločice) takođe se presijava.

U drugim jezicima i kulturama BCC ‘siva’ i BCC ‘roze/roza’ takođe prevashodno imaju negativna značenja (‘siva’) odn. pozitivna značenja

²³³ Fondan je jestiva šćerna masa koja se koristi za oblaganje svih vrsta torti i kolača, kao i za izradu dekorativnih ukrasa na tortama i kolačima.

(‘roze/roza’). Tako, recimo, govoreći o nazivima za boje u britanskoj varijanti engleskog jezika, Mohammad (2011b: 101–102, 104) ističe „da neke boje pokazuju tendenciju učestalijeg pokretanja pozitivno konotiranih asocijacija (‘bela’, ‘zelena’, ‘roze/roza’ i ‘narandžasta’), dok je kod drugih [boja] veća sklonost ka negativno konotiranim asocijacijama (‘crna’, ‘crvena’, ‘braon’ i ‘siva’). Istovremeno, redosled frekvencija asocijata povezanih s bojama identičan je redosledu pojavljivanja hromatskih naziva u različitim jezicima (Berlin – Kay 1969)”.²³⁴ Ovaj citat osvetljava razloge prisustva značajno manjeg broja asocijata kao reakcija na stimulus i BCT *grey* ‘siv’ i BCT *pink* ‘roze/roza’ ili ‘ružičast’, u poređenju s brojem asocijata kao reakcija na stimulus u vidu nekog primarno-osnovnog naziva za boju (up. pododeljak 5.2.1). Posmatrano iz ugla psihologije boja, ‘siva’ označava kompromis, jer to nije ni ‘crna’ ni ‘bela’, već imenuje prelaz između dva ahromatska tona koji zapravo i nisu boje, smeštajući se između ratnog i mirnodopskog perioda, ekstremnog nemira i apsolutne smirenosti (up. Trstenjak 1978: 105; Vitgenštajn 2008: 17). Što je ‘siva’ likom sličnija ‘crnoj’ boji, time je sve dramatičnija i tajanstvenija, što ‘siva’ više podseća na ‘srebrnu’ i ‘belu’, tim je sve svetlija i življa. Ova dihotomija proističe iz psihološkog vrednovanja boja, pošto čovek ima pozitivan odnos prema svetlim bojama, a negativan odnos prema tamnim bojama (Ivić 1995: 62). ‘Siva’ boja može, nadalje, imati hladan odn. topao podton, prvo kada je ‘siva’ smešana sa ‘zelenom’, ‘plavom’ i ‘ljubičastom’, i drugo kada se ‘sivoj’ dodaju ‘crvena’, ‘narandžasta’ i ‘žuta’. Prirodno, ‘siva’ sa toplim podtonom tipično se smatra prijatnijom od ‘sive’ sa hladnim podtonom.

‘Roze/roza’ boja je takođe tranzitni kolorit, i to između ‘crvene’ i ‘bele’. ‘Roze/roza’ preovlađujuće je nežna, ženstvena i romantična boja. Semantički uzev, označava nešto slatko, lepo, razigrano, šarmantno i meko, a tipično asocira na bebe, devojčice, nežnu ružičastu put, cveće, žvakaću gumu, šećernu vunu i slatkoću (Krimmer Gaborović 2019b: 134–136). ‘Roze/roza’ je takođe jedna od boja neba u svitanje i suton (Pink Quotes 2020). Dihotomija između ‘sive’ i ‘roze/roza’ očituje se u sledećim primerima:

²³⁴ „some colours tend to, more often than not, have strong positive associations (white, green, pink, and orange), whereas other have strong negative associations (black, red, brown and grey). [... At the same time,] frequencies of colour associations follow the same order in which colour terms occur in different languages (Berlin – Kay 1969).”

- (1) *Beograd ima sivilo koje ga prati[...], ali nekada [...u]me to da se pretvori i u neku ružičastu[...]* (Nin: 26. 4. 2016),
- (2) *živahn[a] roze[...], razbija[...], zimsko sivilo* (Lisa: 12. 2016),
- (3) *TV Pink [...] kroz "ružičastu sliku sivog" prikri[va] sveopštu krizu značenja* (Rodić 2004).

11.1. Semantika BCT *siv*

Kako je to već bilo istaknuto (up. pododeljak 9.1.2.4), u RMS (V: 750) pridev *siv*, -a, -o definiše se na sledeći način: „koji je boje pepela, boje koja se dobija mešanjem crne i bele”. Formalno idiomatizovane poredbe *siv KAO pepeo, olovo, miš* takođe nam otkrivaju koncepte s kojima se ‘siva’ boja u srpskom jeziku tipično povezuje. **Formalno idiomatizovane (fosilizovane ili okamenjene) poredbe** od velike su koristi za definisanje prototipičnog koncepta jedne kategorije boje (Krimer Gaborović 2019a: 213–214). Shodno tome, prototipični koncepti BCC ‘siva’ u srpskom jeziku su: *pepeo, olovo* i *miš*. Iz navedenih poredbi s elementom prideva *siv*, primenom transformacionih pravila, izvode se složeni pridevi *pepeljastosiv, olovnosiv* i *mišjesiv*.

Lj. Popović (2008: 106) navodi da je za E. Rosch (1978: 36) prototip najbolji predstavnik, pri čemu je takav prototip najčešće i stereotip. R. W. Langacker (1990: 3), međutim, smatra da značenje leksičke jedinice ne sme biti svedeno na prototip, pošto „nema svaka leksička jedinica samo jedan, jasno istaknut prototip”²³⁵. U tom svetlu, ‘siva’ i ‘roze/roza’ imenuju preseke po dve boje, za razliku od primarno-osnovnih kategorija boja. Stoga, kod BCC ‘siva’ i BCC ‘roze/roza’ ne postoji samo jedan, jasno istaknuti prototip. Naprotiv, ovde treba govoriti o **složenom prototipu** (eng. *compound prototype*, ili, *composite prototype*) koji obuhvata nekoliko **kognitivnih referentnih tačaka** (eng. *cognitive reference points*), tj., mentalno istaknutih koncepata pomoću kojih se određena boja prepoznaje (up. Tribushinina 2008: 394–395; Pakula 2010: 1372–1389). Za razliku od denotacije, osnovnog, primarnog značenja, ili, **stvarnog značenja reči** (eng. *real world meaning* (McCarthy 1994: 16)), ovde prideva i BCT *siv*, konotacija date reči oslanja se na emo-

²³⁵ „not every lexical item has a single, clearly determined prototype”.

cionalne i kulturološke sadržaje s kojima se ovaj pridev povezuje. U produžetku su navedena konotativna značenja prideva *siv*, koja odražavaju status ahromatskih ‘sivih’ tonova na prelazu između ahromatske ‘bele’ i ahromatske ‘crne’. Istovremeno, bitno je istaći da značenja navedena u produžetku nisu klasifikovana ni prema jednom teorijskom niti empirijskom kriterijumu, što je uobičajeno kada se žele prikupiti kvantitativni i/ili kvalitativni podaci o emocionalnim reakcijama ispitanika na određenu boju, npr. **Ženevski krug boja** (eng. *The Geneva Emotion Wheel*, ili, kraće *GEW*), **Plutchikov krug emocija** (eng. *Plutchik's Wheel of Emotions*) (up. Scherer et al. 2013; Kari-mova 2020), klasifikacioni model koji je za potrebe svoje doktorske disertacije osmislila M. Kosanović (2016: 114–130) itd. Ipak, pristup Kosanovićeve pridevima kojima se opisuju emocije u engleskom i srpskom jeziku jeste nam bio od koristi u smislu razvrstavanja emocija na pozitivne, negativne i dvovalentne (pozitivne ili negativne).²³⁶ Odsustvo teorijsko-klasifikaciono-metodološkog pristupa tiče se relativno skromne baze podataka o konotativnim, i naročito metaforičkim značenjima prideva *siv* i *roze/roza* ili *ružičast*, dobijenim upravo na temelju testa asocijacija, zbog čega je inicijalni korpus morao biti dopunjen podacima iz drugih izvora. U fokusu pažnje našla su se pozitivno i negativno konotirana značenja svojstvena intrakoloritnoj antonimiji i leksemama *siv* i *roze/roza* ili *ružičast*.

Raspoloživa konotativna značenja BCT *siv* većinom su negativna, što se u velikoj meri poklapa s rezultatima do kojih su došli i drugi srpski istraživači (up. Škorc 2019: 49–50):

- (1) TMURNO, SUMORNO VREME: npr. *sivi oblak* ‘(tipično) kišni oblak’, *sivo nebo* ‘nebo koje donosi dosadnu kišu što sipi bez prestanka, a katkad i sneg’, *sivo vreme* ‘kišovito vreme, vreme praćeno snegom’, *zimsko sivilo* ‘hladno i monotono zimsko doba’;
- (2) TEŽAK I NEPRIJATAN (KOJEM NEDOSTAJE RADOSTI I VESELJA – RASPOLOŽENJE, STAV, STIL ILI UKUS): npr. *siv(i) dan(i)* ‘dan(i) ispunjen(i)

²³⁶ U svojoj doktorskoj disertaciji Kosanović uspostavlja razliku između: (1) pozitivnih emocija (npr. smirenost, zainteresovanost, privlačnost, želja, hrabrost, nada, upornost, ljubav, ponos, sreća i dr.) i (2) neprijatnih emocija (npr. strah, dosada, gađenje, prezir, bes, mržnja, zavist, ljubomora, stid, krivica, tuga itd.), te (3) dvovalentnih emocija koje se mogu oceniti kao pozitivne ili negativne (npr. iznenađenost, zbunjenost, uzbuđenje). Daje se još pregled različitih sistema za klasifikaciju navedenih emocija. Kosanović takođe podvlači (str. 103) da još uvek nema konsenzusa oko jedinstvenog psihološkog sistema za klasifikaciju emocija, što unekoliko otežava sprovođenje metodoloških lingvističkih istraživanja.

ogromnom tugom i melanholijom', *gradsko sivilo* 'gradska ružnoća i monotonija', *Političari su sve sivlji*, [...] *gluplji i dosadniji* (Nedeljnik: 6. 8. 2020), *Pokrali su [...] sve, a ostavili samo sivilo* (Blic: 14. 7. 2006), *siv[a...] i beskrajno ružn[a...] fontan[a]* (Nedeljnik: 4. 4. 2019), *sivi pejzaž šiban vetrom* (Lepota i zdravlje: 10. 2019);

- (3) PRLJAVŠTINA, LOŠA HIGIJENA; SIROMAŠTVO, ISTROŠENO STANJE; RUŽNOĆA: npr. *posivela odeća* (od previše pranja), *sivo, staro lice*, zatim *meso [...] neprivlačn[e] siv[e] boj[e]* (Porodični magazin: 25. 1–7. 2. 2019), *nekada sive, a sada sve koloritnije građevine [...]* (Vojvođanski magazin: 5. 2019), *sive fleke od buđi* (Blic žena 29. 8–4. 9. 2020), *sivi miš* 'stidljiva, neugledna, neprivlačna, tiha osoba, naročito ženskog pola, koja vodi dosadan život i nema nikakvih posebnih talenata niti bilo šta drugo po čemu bi se isticala';
- (4) TRADICIONALNI KONZERVATIVIZAM; NEUPADLJIVOST, NEPRIMETNOST, NENAMETLJIVOST, npr. [...] *hipici [...su] bil[i...]* *neka vrsta oslobođenja od sivila* (Nedeljnik: 11. 4. 2019), *društvo [...] sivo, skućeno, bez mašte [...]* (Nedeljnik: 25. 7–8. 8. 2019);
- (5) KONFUZIJA I NEIZVESNOST: npr. *Kanađanin i Amerikanac ne bi preživeli na Balkanu. Oni razlikuju samo crno i belo, a kod nas je sve siva zona [...]*²³⁷ (Lepota i zdravlje: 5. 2017);
- (6) NEDOZVOLJEN, NEZAKONIT, NELEGALAN: npr. *Falsifikovanje i siva ekonomija predstavljaju stvarnu pretnju*²³⁸ (Nedeljnik: 15. 10. 2017), [...] *siva eminencija, masoni koji svet drže u svojoj šaci*²³⁹ (Ras, 181).

Kao što je već navedeno, pridev *siv*, opisuje neutralnu, hladnu boju, npr. *sive čizme*, *sivi tepih*, *siva prašina*, *sivi kamen* itd. Mešavina jednake količine 'crne' i 'bele' boje, neutralnu 'sivu' čini neupadljivom bojom koja omogućava isticanje drugih boja. Stoga G. Philip (2006: 77) 'sivu' naziva **neodređenom bojom** (eng. *indeterminate colour*). Na sličan način, M. Ilić (2011: 114) obrazlaže da je 'siva' bezličan, bezizražajan i neodređen

²³⁷ Idiom *siva zona* označava 'nejasnu situaciju bez jasnih pravila'.

²³⁸ Idiom *siva ekonomija* označava 'nezvanično tržište robom koja nije pribavljena od zvaničnih dobavljača'.

²³⁹ Idiom *siva eminencija* odnosi se na 'čoveka koji ima moć u određenoj sferi a da nije za to zvanično imenovan (deluje iz prikrajka)'.

kolorit, dok B. Škorc (2019: 49) o ‘sivoj’ govori kao o koloritu na prelazu između svetlosti i tame, dakle psihološki uzev jednoj neutralnoj zoni.

Iz perspektive intrakoloritne antonimije, BCT *siv* ima i neka pozitivno konotirana značenja, i to:

- (7) ZRELOST, MUDROST, ISKUSTVO, npr. *seda glava* ‘star i mudar čovek’, *sivobradi pop Alagić* (Pištalo 24), gde je *siva Alagićeva brada* metafora za ‘zrele godine i veliko životno iskustvo’;
- (8) ZVANIČAN, KONZERVATIVAN, PREFINJEN (ODEĆA, VOZILA, DIZAJN U EKSTERIJERU ITD.), npr. *klasično sivo odelo* (Gloria: 4. 9. 2017), *najfinij[i] siv[i] saten[...]* (Bravacasa: 3–4. 2015), *srebrnkastosivi blindirani nemački štabni auto* (Newsweek: 11. 2016).

Istraživanje među izvornim govornicima američke varijante engleskog jezika o odnosu boja i emocija, pokazuje da ‘siva’ boja dominantno asocira na negativne emocije (89,8%), npr. tuga, depresija, dosada, zbunjenost, umor, usamljenost, bes i strah (Kaya – Epps 2004a: 400). Kaya-Epps to objašnjavaju činjenicom da se u severnoameričkoj kulturi ‘siva’ tipično koristi za opisivanje lošeg vremena, kišovitih, oblačnih i maglovitih dana. To je, kako se pokazalo, svojstveno i srpskoj kulturno-jezičkoj zajednici.

11.2. Semantika BCT *roze/roza* ili *ružičast*

Rečnička definicija prideva *roze*, nem. *roza*, jeste ‘ružičast’ (RMS, V: 558), pri čemu se u istom leksikografskom izvoru *ružičast*, *-a*, *-o*, definiše kao ‘rumen, rumenkast’ (RMS, V: 574), dakle kao svetli lik ‘crvene’ boje (up. pododeljak 9.1.2.5). Ovakvo tumačenje ‘roze/roza’ boje karakteristično je i za engleski jezik – up. “*I like pink.*” *Lucius sniffed. “It’s just red’s sorry, weak cousin*” (Pink Quotes, 2020) „Volim ružičastu boju”, Lucius je šmrknuo. „Izvinjavam se, ali ružičasta je samo mlađa sestra crvene boje”. Sudeći prema podacima iz RMS, *roze/roza* i *ružičast* nisu BCT, već su to pridevi kojima se imenuje nijansa ‘crvene’ boje.

Tako je u srpskom jeziku bilo sve do potkraj 20. veka. Danas, međutim, ‘roze’ jeste osnovna kategorija boje (BCC) u srpskom jeziku (up. Kriemer Gaborović 2019b). Nedostaje pak formalno idiomatizovana poredba s

pridevom *ružičast*, mada je sam pridev motivisana leksema (< *ruža* + sufiks *-ičast*).²⁴⁰ No, ta se etimologija u današnje vreme uglavnom zaboravlja, i to zbog brojnosti hibridnih ruža koje se uzgajaju u najrazličitijim bojama. I u našem korpusu pojavljuje se poredba *roze/roza/ružičast kao ruža*. Entiteti s kojima potonji pridevi kolociraju su: *ruž (za usne)*, *beba*, *princeza*, *cvet*, *haljina* itd.

Lekseme *roze/roza* i *ružičast* uglavnom imaju pozitivna konotativna značenja:

- (1) ŽENSTVENOST (up. Koller 2008: 72): npr. *Ženstveni ružičasti svet* (Lisa: 27. 3. 2015), *ružičast[a...] ambijentu daj[e] ženstvenu crtu* (Moj stan: 5. 2016), *Ovoliki broj kandidatura žena mediji su već nazvali „ružičastim talasom”* (Blic: 6. 11. 2018);
- (2) OPTIMIZAM, SREĆA, POZITIVNOST, RADOST: npr. *„Euforičan [osećaj], kao da lebdite na ružičastim oblacima”* (Blic: 8. 8. 2017), *„[...] sinovi [...mi za] rođendan[...] uvek biraju nežnoroze ruže [...] i sitne roze cvetiće”* (Blic žena: 7–13. 3. 2020);
- (3) DETINJSTVO, NEVINOST, NEŽNO (MLADO) ŽIVOTNO DOBA: npr. *matori [vas] drži onako toplu i ružičastu, u rukama* (Kapor, 242), *Sve nijanse roze [...] asociraju na nežnost i mladost [...]* (Blic: 23–29. 5. 2020);
- (4) LEPOTA, LJUPKOST, GRACIOZNOST: npr. *ružičast[a...] tel[a] sa platna* (Velmar-Janković, 35);
- (5) ROMANTIČNA LJUBAV: npr. *zagrliti [...] Mark[a] znači držati ceo taj raspevani, ružičasti svet u rukama* (Kuić, 136), *Barbara Kartland, ružičasta kraljica romanse [...]* (Blic žena: 3–9. 12. 2016);
- (6) MEKOĆA I NEŽNOST; FANTASTIČAN SVET I MAGIČNA OSEĆANJA: npr. *Vikendom mi je sve lepo, „roze i na cvetiće”*. *Tada sanjarim* (Blic žena: 29. 11–5. 12. 2014);

²⁴⁰ Divlja ruža, šipak ili šipurika (lat. *Rosa canina*) je vrsta divlje ruže sa bledoružičastim cvetovima. To je autohtona evropska biljka, koja prirodno raste još u severozapadnoj Africi i zapadnoj Aziji.

- (7) MIR, TIŠINA, HARMONIJA: npr. *prostor [...] pleni [...] smirujućim koloritom [...] ružičaste [...]* (Casaviva: 4. 2017), *[...] ružičasta je idealna za uređenje spavaće sobe [...]* (Alo: 6. 1. 2019);
- (8) PROLEĆE (asocijacija je na prolećno, procvetalo ružičasto cveće): npr. *Roze miriše na proleće* (Blic magazin: 7. 3. 2021);
- (9) DOBRO ZDRAVLJE (asocijacija je na prirodnu boju zdrave kože i sluzokože): npr. *[...] zdrava, ružičasta koža [...]* (Bish: 3. 11. 2015), *Ne kupujte [...] ribu koja nema svetloružičaste škrge* (Cica: 7. 6. 2019);
- (10) MANJINSKE GRUPE I ZAJEDNICE: npr. *[...] gej [...] sa neakvim roze mašnjama...* (Espresso: 28. 6. 2019), *Izbori za nacionalne savete [...] na roze listićima* (Politika: 21. 8. 2018).

Premda lekseme *roze/roza* i *ružičast*, za razliku od srpskog naziva *pink*, predominantno impliciraju pozitivne emocije, tj., stimulišu pozitivno konotirane asocijate, njihovo značenje može biti i neutralno, npr. *ružičasta sofa, roze ruž, roza košulja* itd. Intrakoloritna antonimija na primeru BCT *roze/roza* i *ružičast* tiče se, međutim, nekoliko negativno konotiranih značenja s kojima se navedene lekseme povezuju, a koja zapravo proizilaze iz slatkaste i sentimentalne prirode ‘roze’ boje. Prema rečima Koller (2008: 408), koncept ‘roze’ kolorita dovodi se u vezu sa neutemeljenim predrasudama prema pripadnicama ženskog pola, koje se neretko (pr)ocenjuju kao plitke i budalaste, što je objašnjenje zbog čega feministkinje preziru ‘roze’ boju.

Negativna značenja leksema *roze/roza* i *ružičast* su kako sledi:

- (11) VEŠTAČKI, NEPRIRODAN, VULGARAN, SIROV: npr. *Stan je od „od glave do pete” obojen roze bojom, [...]. Mnogi bi rekli da je prilično kičasto [...]* (Blic: 24. 1. 2018); Prema rečima Lazarević (2013: 92), u srpskoj kulturi negativna značenja ‘roze’ boje povezuju se s ozloglašenom Pink televizijom, poznatom po emitovanju jeftinih i vulgarnih sadržaja. Up. *Ovaj svet nije ružičast kao televizija na kojoj radim* (Blic: 5. 11. 2010);

- (12) SLAB, NEZREO, MELODRAMATIČAN, npr. [...] *da je nekim čudom ostavite na pustom ostrvu ili usred Sahare, kroz nedelju dana bi na palmama visile njene roza zavesice od tila*, [...] (Kapor, 40–41);
- (13) NEMIR, NEPRIJATNO OSEĆANJE, npr. *roze natpis [...] svinjo debela u ružičastom dnevniku o anoreksiji* [...] (Bazar: 24. 8. 2018);
- (14) ZDRAVSTVENI I ESTETSKI PROBLEMI I NEDOSTACI, npr. *Strije [...su] ružičaste nepravilne linije na koži* [...] (Blic žena: 26. 4. 2017), *roze [...] osip* [...] (B92: 5/4/2018);
- (15) NEOBIČNA, ČUDNA, UVRNUTA POJAVA, npr. *Nema mnogo stvari za kojima sam ikad žudela. [...] Dugo je to bio ružičasti „trabant”* [...] (Blic žena, 2–8. 4. 2016), *čuperak ružičaste boje* (Lepa i srećna: 7. 2019).

12. Zaključne napomene o intrakoloritnoj antonimiji na primeru leksema *roze/roza* i *ružičast*

U svetlu do sada navedenog, očigledno treba odbaciti polarizovano poimanje semantičke dimenzije srpskih prideva kojima se označavaju boje, i to naročito iz grupe osnovnih naziva za boje (BCT). Dihotomija takvog pristupa ogleda se u uobičajenom percepiranju BCT naziva *beo* i *crn*, u smislu da *beo* tipično priziva mentalne asocijacije na čistoću, nevinnost, naivnost, dobrotu, nebesa, sigurnost, sjaj i sl., dok su za pridev *crn* tipične asocijacije na smrt, zlo, strah, agresiju, itd. Uopšte uzev, što je boja sličnija ‘beloj’, to se pozitivnije percepira. Stoga sve svetlije nijanse ‘sive’ i ‘roze’ imaju pozitivno značenje, npr. *golubijesiva*, *puderastoružičasta*, *NEŽNOROZE/ROZA* i dr. Istovremeno, što je boja sličnija ‘crnoj’, ima negativnije značenje, recimo *tamnosiv* (boja dima). Kod ‘roze/roza’ je to utoliko drugačije što su njena negativna značenja vezana za veći procentualni udeo energične ‘crvene’. Dakle, što je nijansa ‘roze/roza’ drečavija (sličnija ‘crvenoj’), to će biti smatrana za napadniju i iritantniju, npr. *napadne ružičaste tapete*.

Vrednosna bipolarnost svake od boja, ovde ‘siva’ i ‘roze’, tj., njihov pozitivan odn. negativan lik temelji se još na prisustvu odn. odsustvu ba-

znog kvaliteta sjaja (presijavanja, svetlucanja), tj., ‘sjajno’ (pozitivni kvalifikator) – ‘bez sjaja’ (negativni kvalifikator) (up. Popović 2008: 112–120). Tako, recimo, sintagme *sive oči*, *grafitne pločice*, *ružičasta torta* i *roze Vespa* ilustruju pozitivnu determinaciju vanjezičkih entiteta po boji, dok su *sivo lice*, *sivi dim*, *ružičasti osip* i *roze stračara* primeri negativne determinacije po boji. Ukratko, ‘siva’ može biti zagasitija, a ‘roze/roza’ može imati naglašeno ‘crveni’ podton. Istovremeno, ukoliko se entitet, čije kolorističko obeležje date boje predstavljaju, odlikuje još komponentom sjaja (presijavanja, svetlucanja), takva boja će najverovatnije biti percipirana kao pozitivno konotirana.

Bibliografske napomene

U sastav ove monografije ušli su potpuno novi odeljci (najvećim delom obuhvaćeni prvom celinom (Deo prvi)), ali i autorkini raniji radovi, koje je objavila bilo sama ili u koautorstvu, sa manjim ili većim doradama, u vidu preformulisanih naslova odeljaka i pododeljaka, zatim ispravki, preinaka, skraćivanja, proširenja i unakrsnih upućivanja unutar i između tekstova, te dopuna svežim primerima i literaturom. Slede izvorni bibliografski podaci za uključene radove, prema celinama (delovima).

Deo prvi, Pilot istraživanje o srpskim osnovnim nazivima za boje prema testu izdvajanja i u odabranom frekvencijskom rečniku. U: Snežana Gudurić, Jasmina Dražić i Marija Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* 10 (1). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2022d: 53–62. Dostupno i na: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2022/978-86-6065-717-8>.

Deo drugi, Verbalne asocijacije u vezi sa leksemama kojima se imenuju primarno-osnovne boje u srpskom jeziku. U: Snežana Gudurić i Biljana Radić Bojanić (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* 8 (1). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2019c: 153–169. Dostupno i na: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-542-6>;

Srpski nazivi za sekundarno-osnovne boje i njihove jezičko-pojmovne asocijacije. U: Snežana Gudurić, Biljana Radić Bojanić i Predrag Mutavdžić (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* 9 (1). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2020: 303–317;

Semantika srpskih naziva za jedanaest neosnovnih boja (*bordo, tirkizna, zlatna, bež, srebrna, teget, oker, lila, ciklama, krem i pink*). *Nasleđe* 51, 2022a: 45–64. Dostupno i na: <https://drive.google.com/file/d/19Wo9kBya7xOP7kUgd24jrjtHIIUsOGUM/view>.

Deo treći, Pilot-studija o rodno diferenciranom imenovanju boja u srpskom jeziku. Krimer Gaborović, Sanja, Ivana Jakovljević. U: Ivana Živančević-Sekeruš, Zoran Paunović i Željko Milanović (ur.). *Susret kultura*.

Zbornik radova. Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2021b: 135–151.

Osvrt na žensko-muške razlike u hromatskom imenovanju u standardnom srpskom jeziku. Krimer Gaborović, Sanja, Ivana Jakovljević. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 65 (1), 2022c: 47–75. Dostupno i na: https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/ZMSFL_65_1.pdf.

Deo četvrti, Connotative meanings of the Serbian basic colour terms *siva* (grey) and *ružičasta* or *roze/a* (pink) from the perspective of intra-colour antonymy. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 47 (2), 2022b: 169–189. Dostupno i na: <https://godisnjak.ff.uns.ac.rs/index.php/gff/article/view/2334/2195>.

Literatura

- Abramov, Israel, James Gordon, Olga Feldman, Alla Chavarga. (2012). Sex & vision I: Spatio-temporal resolution. *Biology of Sex Differences* 3 (1): 1–14.
- Adams, Francis M., Charles E. Osgood. (1973). A Cross-cultural study of the affective meanings of color. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 4 (2): 135–156.
- Ajdačić, Dejan. (1992). Boje u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 40: 285–321.
- Al-Rasheed, Abdulrahman S. (2015). An Experimental Study of Gender and Cultural Differences in Hue Preference. *Frontiers in Psychology*: 1–5.
- Allen, Keith. (2009). The connotations of English colour terms: Colour-based X-phemisms. *Journal of Pragmatics* 41 (3): 626–637.
- Almalech, Mony. (2014). Semiotics of Color. In: Kristian Bankov (ed.) (2014). *Proceedings of the World Congress of the IASS/AIS. 12th WCS Sofia, 16–20 September 2014*. Sofia: New Bulgarian University, 747–757.
- Alvarado, Nancy, Kimberly Jameson. (2002). The use of modifying terms in the name and categorization of color appearances in Vietnamese and English. *Journal of cognition and culture* 2 (1): 53–80.
- Andrić, Edita. (2020). *Tanulmányok a magyar és szerb színnevekről. Studije o nazivima boja u mađarskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Anishchanka, Alena, Dirk Speelman, Dirk Geeraerts. (2014). Referential meaning in basic and non-basic color terms. In: Wendy Anderson, Carole P. Biggam, Carole Hough & Christian Kay (eds.). *Colour Studies: A broad spectrum*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 323–338.
- Asimopoulos, Panagiotis. (2017). Semantic Analysis of “Black and White” Idioms in Greek, Polish, Russian and Serbian. *Studii si Cercetari de Onomastica si Lexicologie* 10 (1–2): 77–91.
- Averill, Edward W. (1980). Why Are Colour Terms Primarily Used as Adjectives? *The Philosophical Quarterly* 30: 19–33.

- Babić, Biljana. (2017). Sistem naziva za boje u djelima Dositeja Obradovića. *Naša škola* 1–2. Banja Luka: Društvo pedagoga Republike Srbije: 99–112.
- Bae, Gi-Yeul, Maria Olkkonen, Sarah R. Allred & Jonathan I. Flombaum. (2015). Why Some Colors Appear More Memorable Than Others: A Model Combining Categories and Particulars in Color Working Memory. *Journal of Experimental Psychology: General* 144: 744–763.
- Barcelona, Antonio. (2000). On the Plausibility of Claiming a Metonymic Motivation for Conceptual Metaphor. In: Antonio Barcelona (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*, Berlin: Mouton de Gruyter, 31–58.
- Bartmiński, Jerzy, Stanisława Niebrzegowska. (1998). *Profile a podmiotuwa interpretacja świata. Profilowanie w języku i w tekście*. In: Jerzy Bartmiński & Ryszard Tokarski (eds). Lublin: Wydawnictwo UMCS, 211–224.
- Bauer, Laurie. (1983). *English Word-Formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Belpaeme, Tony. (2002). *Factors Influencing the Origins of Colour Categories*. PhD Thesis. Brussel: Artificial Intelligence Laboratory, Vrije Universiteit.
- Belpaeme, Tony, Joris Bleys. (2009). The Impact of Statistical Distributions of Colours on Colour Category Acquisition. *Journal of Cognitive Science* 10: 1–20.
- Benczes, Réka, Erzsébet Tóth-Czifra. (2014). The Hungarian colour terms *piros* and *vörös*: A corpus and cognitive linguistic account. *Acta Linguistica Hungarica* 61 (2): 123–152.
- Bennett, Thomas J. A. (1988). *Aspects of English Colour Collocations and Idioms*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Berlin, Brent, Paul Kay. (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley and Los Angeles: The University of California Press.
- Biggam, Carole P. (2010). The development of the Basic Colour Terms of English. In: Alarie Hall, Olga Timofeeva, Ágnes Kiricsi & Bethany Fox (eds.). *Interfaces between Language and Culture in Medieval England A Festschrift for Matti Kilpiö. Series: Northern world* 48. Leiden: Brill, 231–266.

- Biggam, Carole P. (2012). *The Semantics of Colour: A Historical Approach*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Bimler, David, Jennifer Brunt, Laura Lanning, Valérie Bonnardel. (2014). Personality and Gender-schemata Contributions to Colour Preferences. In: Wendy Anderson, Carole P. Biggam, Carole Hough & Christian Kay (eds.). *Colour Studies: A Broad Spectrum*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company: 240–257.
- Birch, Jennifer. (2012). Worldwide Prevalence of Red-Green Color Deficiency. *Journal of the Optical Society of America* 29 (3): 313–320.
- Bish, Joe. (2015). *Lekcije o drogama koje je trebalo da vas nauče još u školi*. <https://www.vice.com/sr/article/53b7qa/lekcije-o-drogama-ko-je-je-trebalo-da-vas-nauce-jos-u-skoli> Preuzeto: 21. septembra 2021.
- Bochkarev, Vladimir V., Anna V. Shevlyakova, Valery D. Solovyev, Ekaterina V. Rakhilina, Galina V. Paramei. (2023). *Diachronica* 40 (4): 492–531.
- Bolton, Ralph. (1978). ‘Black, white and red all over: the riddle of color term salience’. *Ethnology* 17 (3): 287–311.
- Bonnardel, Valérie, Sucharita Beinwal, Nijoo Dubey, Mayukhini Pande, David Bimler. (2012). Color Preferences: A British/Indian Comparative Study. Poster. AIC 2012 Interim Meeting – In Color We Live: Color and Environment. Tapei, 2012: 306–309.
- Bornstein, Marc H. (1975). The Influence of Visual Perception on Culture. *American Antropologist* 77 (4): 774–798.
- Bornstein, Marc H. (2006). Hue Categorization and color naming: physics to sensation to perception. In: Nicola Pitchford & Carole P. Biggam (eds.). *Progress in Colour Studies: Volume 2. Psychological aspects*. (pp. 35–68). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Boyatzis, Chris J., Reenu Varghese. (1994). Children’s emotional associations with colors. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development* 155(1): 77–85.
- Boynton, Robert M., Conrad X. Olson. (1987). Locating basic colors in the OSA space. *Color research and application* 12 (2): 94–105.
- Boynton, Robert M., Conrad X. Olson. (1990). Salience of chromatic basic color terms confirmed by three measures. *Vision research* 30 (9): 1311–1417.

- Brenko, Aida. (2009). *Moć boja: kako su boje osvojile svijet*. Zagreb: Etnografski muzej.
- Brenner, Athalya. (1982). *Colour Terms in the Old Testament*. Sheffield: JSOT Press, Department of Biblical Studies, University of Sheffield.
- Brown, Roger W., Eric H. Lenneberg. (1954). A Study in Language and Cognition. *Journal of Abnormal & Social Psychology* 49: 454–462.
- Browne, Wayles, Theresa Alt. (2004). *A Handbook of Bosnian, Serbian, and Croatian*. Chapel Hill: Slavic and East European Language Research Center (SEELRC), Duke University.
- Brugman, Claudia, George Lakoff. (1988). Cognitive Topology and Lexical Networks. In: Steven L. Small, Garrison W. Cottrell & Geert Adriaens (eds.). *Lexical Ambiguity Resolution: Perspectives from Psycholinguistics, Neuropsychology, and Artificial Intelligence* (pp. 477–508). San Mateo, CA: Morgan Kaufmann.
- Bugarski, Ranko. (1989). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Byrne, Marie. (2003). Similarities of Color Meaning Among Diverse Culture. *The bi-monthly Journal of BWW Society* 50: 1–10.
- Caivano, José Luis. (1998). Color and semiotics: A two-way street. *Color Research and Application* 23 (6): 390–401.
- Calkins, Mary Whiton. (1892). A suggested classification of cases of association. *The Philosophical Review* 1 (4): 389–402.
- Casson, Ronald W. (1994). Russet, rose and raspberry: the development of English secondary color terms. *Journal of linguistic anthropology* 4 (1): 5–22.
- Casson, Ronald W. (1997). Color Shift: Evolution of English color terms from brightness to hue. In: Clyde L. Hardin & Luisa Maffi (eds.). *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 224–239.
- Clausner, Timothy C., William Croft. (1999). Domains and Image Schemas. *Cognitive Linguistics* 10 (1): 1–31.
- Collier, George A. (1976). Further Evidence for Universal Color Categories. *Language* 52: 884–890.
- Comrie, Bernard, Greville G. Corbett (eds.). *The Slavonic languages*. (1993). London: Routledge.

- Conklin, Harold C. (1955). Hanunóo color categories. *Southwestern Journal of Anthropology* 11 (4): 339–344.
- Cook, Richard, Paul Kay, Terry Regier. (2005). The World Color Survey Database: History and Use. In: Henry Cohen & Claire Lefebvre (eds.). *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Amsterdam: Elsevier, 223–241.
- Corbett, Greville. (2000). Formal Approach to Slavic Linguistics. In: King Holloway & Irina A. Sekerina (eds.). Workshop on Formal Approaches to Slavic Linguistics 8. The Philadelphia Meeting 1999. *Michigan Slavic Material* 45. Ann Arbor: Michigan Slavic Publications, 120–151.
- Corbett, Greville, Ian R. L. Davies. (1995). Linguistic and behavioural measures for ranking basic colour terms. *Studies in language* 19 (2): 301–357.
- Corbett, Greville, Ian R. L. Davies. (1997). Establishing basic colour terms: Measures and Techniques. In: Clyde L. Hardin & Luisa Maffi (eds.). *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 197–223.
- Corbett, Greville, Gerry Morgan. (1988). Colour Terms in Russian: Reflections of Typological Constraints in a Single Language. *Journal of linguistics* 24: 31–64.
- Coulson, Seana, Todd Oakley. (2000). Blending basics. *Cognitive Linguistics* 11 (3–4): 175–196.
- Crawford, T. D. (1982). Defining Basic Color Term. *Anthropological Linguistics* 24 (3): 338–343.
- Crozier, W. Ray. (1996). The psychology of colour preference. *Review of Progress in Coloration and Related Topics* 26: 63–72.
- Cruse, David A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čeh, Jožica. (2005). Barve in njihova simbolika v kulturi in jeziku. *Jezikoslovni zapiski* 2 (2): 89–103.
- Ćorović, Vladimir. (1997). *Istorija srpskog naroda*. Prva knjiga. Banja Luka: Glas srpski/Beograd: Ars Libri. Dostupno i na: https://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/corovic/istorija/index_1.html
- Ćupić, Željko. (1995). Boje u kosovskometohijskoj toponimiji. *Baština* 6: 9–18.

- Da Pos, Osvaldo, Paul Green-Armytage. (2007). Facial Expressions, Colours and Basic Emotions. *Colour: Design & Creativity* 1 (1): 1–20.
- Davidoff, Jules. (2015). Color Categorization across Cultures. In: Andrew J. Elliot, Mark D. Fairchild & Anna Franklin (eds.). *Handbook of Color Psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 259–278.
- Davies, Ian R. L., Greville Corbett. (1994). The Basic Color Terms in Russian. *Linguistics* 32: 65–89.
- Davies, Ian R. L., Greville Corbett. (1997). A cross-cultural study of colour grouping: Evidence for weak linguistic relativity. *British Journal of Psychology* 88: 493–517.
- Davies, Ian R. L., Greville Corbett, Harry McGurk, Catriona MacDermid. (1998). A developmental study of the acquisition of Russian colour terms. *Journal of Child Language* 25: 395–417.
- Davydyuk, Yuliya, Nataliya Panasenکو. (2016). Figuring the Male and Female: Fire and Water in Bradbury’s (Science) Fiction. *Lege artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava* 1 (1). Warsaw: De Gruyter Open, 4–74.
- Dedrick, Don. (1996). Color Language Universality and Evolution: On the Explanation for Basic Color Terms. *Philosophical Psychology* 9 (4): 497–524.
- Dedrick, Don. (1998). The Foundations of the Universalist Tradition in Color-Naming Research (and Their Supposed Refutation). *Philosophy of the Social Sciences* 28 (2): 179–204.
- Dedrick, Don. (2021). Colour classification in natural languages. In: Birger Hjørland & Claudio Gnolli (eds.). *Encyclopedia of Knowledge Organization* 48 (7–8): 563–579.
- Del Viva, Maria Michela, Serena Castellotti, Galina V. Paramei. (2023). The Italian colour lexicon in Tuscany: elicited lists, cognitive salience, and semantic maps of colour terms. *Humanities and Social Sciences Communications* 10 (1): 1–17.
- Derrig, Sandra. (1978). Metaphor in the Color Lexicon. In: Donka Farkas, Wesley M. Jacobsen & Karol W. Todrys (eds.). *Papers from the Parasession on the Lexicon*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 85–96.
- Deutscher, Guy. (2010). *Through the language glass: Why the world looks different in other languages*. New York: Metropolitan.

- Dirven, René, Marjolijn Verspoor. (1998). *Cognitive Exploration of Language and Linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing House.
- Dixon, Robert M. W. (1982). *'Where Have All the Adjectives Gone?' and Other Essays in Semantics and Syntax*. Berlin: Mouton Publishers.
- Dobrić, Nikola. (2009). Korpusna lingvistika kao osnovna paradigma istraživanja jezika. *Philologia* 7 (1): 47–58.
- Dobrovol'skij, Dmitrij Olegovič, Elisabeth Piirainen. (1998). *Symbole in Sprache und Kultur. Studien zur Phraseologie aus kultursemiotischer Perspektive*. Bochum: Borckmeyer.
- Dragičević, Rajna. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Dragičević, Rajna. (2021). Lapor plava i tupe siva – (ne)održivost neologizama za nijanse boja u srpskom jeziku. *Novorečje* 4: 9–18.
- Dragičević, Rajna. (2022). Suparništvo slovenskih derivata i anglicizama u slovenskoj neologiji. In: Martin Ološtiak, Ľudmila Liptáková & Klaudia Bednárová-Gibová (eds.). *Slovanská slovo tvorba: synchrónia, inovácie, neologizácia*. Prešov: Prešovská univerzita, 147–159.
- Dražić, Jasmina. (2007). Mesto i uloga tvorbe reči u učenju srpskog jezika kao stranog. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 50 (1): 233–239.
- Drobnjak, Dragana, Snežana Gudurić. (2017). Srce u francuskoj i srpskoj frazeologiji. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 42(1): 199–218.
- Durbin, Marshall. (1972). Basic terms – off-color? *Semiotica* 6: 257–258.
- Đukanović, Vlado. (2002). Negiranje boje (ilustrativna atipičnost u logici i lingvistici). U: *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i nje-ne teorijske osnove*. Novi Sad – Beograd; Srpska akademija nauka i umetnosti, Matica srpska, Institut za srpski jezik SANU, 263–273.
- Ekman, Paul, Wallace V. Friesen, Phoebe Ellsworth. (1972). *Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and Integration of Findings*. New York: Pergamon Press.
- Elliot, Andrew J., Markus A. Maier. (2007). Color and Psychological Functioning. *Current Directions in Psychological Science* 16 (5): 250–254.
- Elliot, Andrew J., Markus A. Maier. (2012). Color-in-Context Theory. *Advances in Experimental Social Psychology* 45: 61–125.

- Elliot, Andrew J., Markus A. Maier, Arlen C. Moller, Ron Friedman, Jörg Meinhardt. (2007). Color and psychological functioning: The effect of red on performance attainment. *Journal of Experimental Psychology: General* 136 (1): 154–168.
- Espinosa-Zaragoza, Isabel. (2021). Colour and Gender: Language Nuances. *Feminismo/s* 38: 115–147.
- Evans, Vyvyan, Melanie Green. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Eysenck, Hans J. (1941). A Critical and Experimental Study of Colour Preferences. *The American Journal of Psychology* 54 (3): 385–394.
- Fairchild, Mark D. (2015). Color Models and Systems. In: Andrew J. Elliot, Mark D. Fairchild & Anna Franklin (eds.). *Handbook of Color Psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press: 9–26.
- Farbimpulse: Frauen sehen Farben anders als Männer. *Farbimpulse. Das Onlinemagazin für Farbe in Wissenschaft und Praxis*. (2012). Brillux GmBh & Co. KG. <http://www.farbimpulse.de/Frauen-sehen-Farben-anders-als-Maenner.651.0.html> Preuzeto: 9. decembar 2021.
- Fauconnier, Gilles, Mark, Turner. (1996). Blending as a Central Process of Grammar. In: Adele Goldberg (ed.). *Conceptual Structure, Discourse, and Language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information (CSLI) [distributed by Cambridge University Press], 113–129.
- Fauconnier, Gilles, Mark Turner. (1998). Conceptual integration networks. *Cognitive Science* 22 (2): 133–187.
- Fauconnier, Gilles, Mark Turner. (2000). Compression and global insight. *Cognitive linguistics* 11 (3–4): 283–304.
- Fauconnier, Gilles, Mark Turner. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fauconnier, Gilles, Mark Turner. (2003a). Conceptual Blending, Form and Meaning. *Recherches en communication* 19: 57–84.
- Fauconnier, Gilles, Mark Turner. (2003b). Polysemy and conceptual blending. In: Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Herman & David Clarke (eds.). *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language*. New York: Mouton de Gruyter.

- Ferguson, Niall. (2004). *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power*. New York: Basic Books, 79–94.
- Fider, Nicole A., Natalia L. Komarova. (2019). Differences in Color Categorization Manifested by Males and Females: A Quantitative World Color Survey Study. *Palgrave Communications* 5 (142): 1–10. <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0341-7.pdf?proof=t%29> Preuzeto: 1. jul 2021.
- Filipović, Milenko. (1961). Nazivanje strana sveta i naroda po bojama. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 2 (29): 69–77.
- Filipović Kovačević, Sonja. (2015). Prenesena značenja leksičkih jedinica s pojmom plave boje u engleskom i srpskom jeziku (kognitivnolingvistička analiza). *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 58(2): 149–167.
- Filipović Kovačević, Sonja. (2019). Emotivna, mentalna, fizička stanja izražena kroz pojmove boja u engleskom i srpskom jeziku: iz ugla kognitivne lingvistike. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 44 (1): 75–92.
- Finli, Viktorija. (2010). *Boja: prirodna istorija palete*. Beograd: Artist.
- Folmar, Klausbernd. (2011). *Velika knjiga o bojama*. Beograd: Laguna.
- Forbes, Isabel. (1979). The Terms ‘Brun’ and ‘Marron’ in Modern Standard French. *Journal of Linguistics* 15: 295–305.
- Frank, Mark G., Thomas Gilovich. (1988). The dark side of self- and social perception: Black uniforms and aggression in professional sports. *Journal of Personality and Social Psychology* 54 (1): 74–85.
- Fugate, Jennifer Marie Binzak, Courtney L. Franco. (2019). What Color Is Your Anger? Assessing Color-Emotion Pairings in English Speakers. *Frontiers in Psychology* 10 (206): 1–17. <https://www.readcube.com/articles/10.3389/fpsyg.2019.00206> Preuzeto; 12. decembar 2020.
- Fulgosi, Sanja, Nina Tuđman Vuković. (2001). Relevantnost frekvencije jezične uporabe pri opisu strukture leksema. *Suvremena lingvistika* 51–52 (1–2): 73–85.
- Gaballo, Viviana. (2013). A touch of color: A linguistic analysis of the use of color terms in the language of tourism. In: Doris Höhmann (ed.). *Tourismuskommunikation. Im Spannungsfeld von Sprach- und Kulturkontakt. Series “Arbeiten zur Sprachanalyse”* (Series editor Konrad Ehlich). Frankfurt: Peter Lang, 119–140.

- Gage, John. (1999). *Color and Culture: Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction*. Boston: Little, Brown & Company.
- Geeraerts, Dirk. (1988). Where does prototypicality come from? In: Brygida Rudzka-Ostyn (ed). *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 207–229.
- Geeraerts, Dirk. (1997). *Diachronic Prototype Semantics: A Contribution to Historical Lexicology*. Oxford: Clarendon.
- Geeraerts, Dirk. (2007). Where does prototypicality come from? In: Vyvyan Evans, Benjamin K. Bergen & Jörg Zinken (eds.). *The Cognitive Linguistics Reader*. London: Equinox, 169–186.
- Geeraerts, Dirk. (2001). The definitional practice of dictionaries and the cognitive semantic conception of polysemy. *Lexicographica* 17: 6–21.
- Geeraerts, Dirk. (2010). *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Geeraerts, Dirk, Stefan Grondelaers. (1995). Looking back at anger: Cultural traditions and metaphorical patterns. In: John Taylor & Robert E. MacLaury (eds.). *Language and the Cognitive Construal of the World*. New York: Mouton de Gruyter, 153–179.
- Geeraerts, Dirk, Stefan Grondelaers, Peter Bakema. (1994). *The Structure of Lexical Variation: Meaning, Naming, and Context*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gekousidou, Sophia, Niovi Iliadou. (1997). Sex Differences in Colour Naming. *Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics* 11: 91–98.
- Gerbran, Alen, Žan Ševalije. (2004). *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos.
- Gieroń-Czepczor, Ewa. (2011). *A Corpus-Based Cognitive-Semantic Analysis of the Primary Basic Colour Terms in English and Polish*. Raciborz, Poland: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu.
- Gladstone, William Ewart. (1858). *Studies on Homer and the Homeric Age*. Third Volume. Oxford University Press.
- Glaz, Adam. (2006). Beyond the Colour. Modelling Language in Colour-like Ways. In: Carole P. Biggam & Christian Kay (eds.). *Progress in Colour Studies. Volume I. Language and culture*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 73–87.
- Gleason, Henry A. (1961). *Introduction to descriptive linguistics*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

- Goddard, Cliff. (2007). 'Semantic molecules'. In: Ilana Mushin & Mary Laughren (eds.). *Selected papers of the 2006 annual meeting of the Australian Linguistic Society*. Brisbane: Australian Linguistics Society, 1–14.
- Goethe, Johann Wolfgang von. (1810). *Theory of Colors*. London: Frank Cass.
- Golda, Pawel, Agnieszka Jedziniak, Judyta Mężyk, Joanna Ryszka, Teresa Uchman. (2022). Colour Terms in Five Linguistic Images of the World: The Semantic Perspective. *GEMA Online: Journal of Language Studies* 22 (4): 39–58. <https://ejournal.ukm.my/gema/article/view/51871/13507> Preuzeto: 18. januar 2023.
- Golka, Maria H. (2014). La catégorisation linguistique des couleurs: niveaux d'élémentarité des noms de couleurs français. *Cognitive Studies: Études cognitives* 14. Warsaw: SOW Publishing House: 131–147.
- Goossens, Louis. (1990). Metaphtonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions for Linguistic Action. *Cognitive Linguistics* 1 (3): 323–342.
- Görlach, Manfred. (1997). *The Linguistic History of English*. London: Mac-Millan.
- Grandison, Alexandra, Ian Davies, Paul Sowden. (2014). The Evolution of GRUE: Evidence for a new colour term in the language of the Himba. In: Wendy Anderson, Carole P. Biggam, Carole Hough & Christian Kay. *Colour Studies: A Broad Spectrum*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 53–66.
- Griber, Yulia, Galina V. Paramei, Dimitris Mylonas. Gender Differences in Russian Colour Naming. *Proceedings of 13th AIC Congress 2017*, Jeju, Korea: Korean Society of Color Studies, 2017, 1–4. https://www.researchgate.net/publication/320672672_Gender_Differences_in_Russian_Colour_Naming Preuzeto: 2. mart 2022.
- Griber, Yulia, Galina V. Paramei. (2019). The Influence of Professional Color Competence on Color Lexicon and Naming Pattern. *EpSBS (The European Proceedings of Social and Behavioural Sciences)*: 647–663.
- Griber, Yulia A., Dimitris Mylonas, Galina V. Paramei. (2021). Intergenerational Differences in Russian Color Naming in the Globalized Era: Linguistic Analysis. *Humanities & Social Sciences Communications*: 1–19.

- Grice, Paul H. (1989). *Studies in the way of words*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Griffin, Lewis D. (2006). Optimality of the basic colour categories for classification. *Journal of the Royal Society Interface* 3 (6): 71–85.
- Grujić, Branislav, Ilijana Srđević. (2000). *New Standard Dictionary: English-Serbocroatian and Serbocroatian-English. Novi standardni rečnik englesko-srpskohrvatski i srpskohrvatsko-engleski*. Nikšić: Jassen; Trebinje: Narodna knjiga.
- Grzegorzczukowa, Renata. (1998). Profilowanie a inne pojęcia opisujące hierarchiczną strukturę znaczenia. W: Jerzy Bartmiński & Ryszard Tokarski (red.) *Profilowanie w języku i tekście*. Lublin: UMCS, 9–18.
- Hamilton, Rachael Louise. (2016). *Colour in English: From Metonymy to Metaphor*. PhD thesis. Glasgow: College of Arts, University of Glasgow.
- Hardin, Clyde L. (1988). *Color for Philosophers: Unweaving the Rainbow*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Hardin, Clyde L. (2014). Berlin and Kay Theory. In: Ronnier Luo (ed.). *Encyclopedia of Color Science and Technology*. New York: Springer.
- Hardin, Clyde L., Luisa Maffi. (1997). Closing thoughts. In: Clyde L. Hardin & Luisa Maffi (eds.). *Color categories in thought and language*. New York: Cambridge University Press, 347–372.
- Hays, David G., Enid Margolis, Raoul Narrol, Dale Revere Perkins. (1972). Color term salience. *American Anthropologist* 74 (5): 1107–1121.
- Heather, Arthur, Gail Johnson, Adena Young. (2007). Gender Differences and Color: Content and Emotion of Written Descriptions. *Social Behavior and Personality* 35 (6): 827–834.
- Heider, E. Rosch. (1972). Universals in color naming and memory. *Journal of Experimental Psychology* 93, 10–20.
- Hemphill, Michael. (1996). A Note on Adult's Colour-Emotion Association. *The Journal of Genetic Psychology* 157 (3): 275–280.
- Hickerson, Nancy. (1975). Review of *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, by Brent Berlin and Paul Kay. *International Journal of American Linguistics* 37: 257–270.
- Hinks, David, Lina M. Cárdenas, Rolf G. Kuehni, Renzo Shamey. (2007). Unique-hue Stimulus Selection Using Munsell Color Chips. *Journal of the Optical Society of America* 24 (10): 3371–3378.

- Hippisley, Andrew R., Gerald Gazdar (1999). Inheritance Hierarchies and Historical Reconstruction: Towards a History of Slavonic Colour Terms. *Chicago Linguistic Society* 35. Main Session. Chicago: Chicago Linguistic Society, 125–140.
- Hjelmslev, Louis. (1961). *Prolegomena to a Theory of Language* (Translated by Francis J. Whitfield). Madison: University of Wisconsin Press.
- Hlebec, Boris. (1988). Nazivi za boje u „Srpskom rečniku”. U: Jovan Derećić (ur.). *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 17. Beograd: Međunarodni slavistički centar, Filološki fakultet, 145–152.
- Hlebec, Boris. (1995). Pridevski nazivi za boje u srpskom i engleskom. *Znamen* 1 (1): 37–47.
- Hlebec, Boris. (1998). Pridevske izvedenice u značenju boje. *Srpski jezik* 3 (1–2): 323–334.
- Hough, Carole. (2006). Colours of the landscape: Old English colour terms in place-names. In: Carole P. Biggam, Christian Kay & Nicola Pitchford (eds.). *Progress in Colour Studies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 181–198.
- Hrnjak, Anita. (2002). Crno-bijeli svijet frazeologije (na materijalu hrvatskih i ruskih frazema). U: Diana Stolac, Nada Ivanetić & Boris Pritchard (ur.). *Primijenjena lingvistika u Hrvatskoj: izazovi na početku XXI. stoljeća: zbornik*. Zagreb–Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 203–209.
- Hurlbert, Anya C., Yazhu Ling. (2007). Biological components of sex differences in color preferences. *Current Biology* 17 (16): 623–625.
- Hurlbert, Anya C., Yazhu Ling. (2017). Understanding Colour Perception and Preference. In: Janet Best (ed.). *Colour Design: Theories and Applications*. Duxford, UK: Woodhead Publishing, Elsevier, 169–192.
- Hurvich, Leo M. (1981). *Color Vision*. Sunderland, MA: Sinauer Associates.
- Hutchings, John B. (2013). Colour Words in Everyday English. In: Lindsey MacDonald, Stephen Westland, Sophie Wuerger (eds.). *AIC Colour 2013. 12th Congress of the International Colour Association 8-12 July, 2013. Proceedings, Volume 2*. Newcastle upon Tyne, UK: International Colour Association AIC, 445–448.
- Hutchings, John B., Richard F. Gavitt, Michael R. Pointer. (2019). *The English Language: A Colour Compendium*. Great Britain: The Colour Group.

- Iles, Lexi. (2022). *Royal Family: Henry VIII's weird favourite foods including peacocks and swans which make the Queen's diet seem rather boring*. <https://www.mylondon.news/news/nostalgia/royal-family-henry-viii-weird-24612668> Preuzeto: 22. decembar 2023.
- Ilić, Mirjana. (2011). *Sistem boja u savremenom srpskom jeziku (leksičko-semantički i tvorbeni aspekt)*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Ilić, Mirjana. (2016a). *Boje u oku, svesti i jeziku*. Niš: Nais print.
- Ilić, Mirjana. (2016b). Semantic extension of "human colours" white, pale and grey. Niš: *Facta Universitatis. Series: Linguistics and Literature* 14 (2): 161–172.
- Ilić, Mirjana. (2016c). Leksička značenja izvedenica prideva *plav/modar*. *Godišnjak za srpski jezik* 14. Niš: Filozofski fakultet: 115–127.
- Ilić, Mirjana (2017). Semantičke ekstenzije naziva „ljudskih boja” crven, rumen, riđ u svetlu teorije konceptualne integracije. *Južnoslovenski filolog* 72 (1–2): 115–133.
- Ivić, Milka. (1995). *O zelenom konju: Novi lingvistički ogledi*. Biblioteka XX vek, knjiga 82. Beograd: Slovo graf.
- Ivić, Milka. (1996). O izrazima „plav” i „modar”: nova saznanja. *Južnoslovenski filolog* 53: 11–17.
- Ivić, Milka. (1999a). „Belo” kao lingvistički i kulturološki problem. *Južnoslovenski filolog* 55: 1–19.
- Ivić, Milka. (1999b). O razlikovanju ljudi po boji. *Južnoslovenski filolog* 49: 1–21.
- Ivić, Milka. (2000). The Markedness Principle and the Slavic Color Vocabulary. In: Olga Mišeska Tomić & Milorad Radovanović (eds.). *History and Perspectives of Language Study: Papers in honor of Ranko Bugarski*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 141–145.
- Ivić, Milka. (2001). *Pravci u lingvistici* 2. Deveto, dopunjeno izdanje. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ivić, Milka. (2002). O metaforičnim ekstenzijama naziva boja. *Red reči: lingvistički ogledi, četiri*. Beograd: Biblioteka XX vek, 34–44.
- Ivić, Milka. (2008). Novi pristup pridevskoj konstrukciji. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 51 (1–2): 7–10.
- Jackendoff, Ray. (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

- Jakić, Milena. (2010). Značaj frekvencije upotrebe jezičkih jedinica u lingvističkim istraživanjima. *Srpski jezik: studije srpske i slovenske* 15 (1–2), Beograd: 501–514.
- Jakić, Milena. (2018). Frekvencijski rečnici. U: Miroslav Tešić, Rajna Dragičević, Nenad Ivanović (ur.). *Srpska leksikografija od Vuka do danas*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Savez slavističkih društava Srbije, 217–230.
- Jakovljević, Ivana. (2018). *Karakteristike i mehanizam uticaja jezika u procesu diskriminacije boja*. Neobjavljena doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Jakovljević Ivana, Sunčica Zdravković. (2018). The Colour Lexicon of the Serbian Language – A Study of Dark Blue and Dark Red Colour Categories. Part 1: Colour-term Elicitation Task. *Psihologija* 51 (2): 197–213.
- Jameson, Kimberly A. (2005). Introductory Remarks on Cognition, Culture, and Color Experience. *Cross-Cultural Research* 39 (1): 5–9.
- Jameson, Kimberly A., Roy G. D'Andrade. (1997). It's Not Really Red, Green, Yellow, Blue: An Inquiry into Perceptual Color Space. In: Clyde L. Hardin & Luisa Maffi (eds). *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 295–319.
- Jameson, Kimberly A., Michael A. Webster. (2019). Color and culture: Innovations and insights since *Basic Color Terms – Their Universality and Evolution* (1969). *Color Research and Application*: 1–8. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/am-pdf/10.1002/col.22438> Preuzeto: 14. februar 2024.
- Jameson, Kimberly A., Susan M. Highnote, Linda M. Wasserman. (2001). Richer Color Experience in Observers with Multiple Photopigment Opsin Genes. *Psychonomic Bulletin and Review* 8 (2): 244–261.
- Janković, Jelena. (2012). Fitonimi od prideva beo u srpskom jeziku. U: Miloš Kovačević (ur.). *Zbornik radova sa trećeg naučnog skupa mladih filologa Srbije održanog 12. marta 2011. godine na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu „Savremena proučavanja jezika i književnosti”*. Godina 3, Knjiga 1. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 121–139.
- Jelaska, Zrinka, Tomislava Bošnjak Botica, Marina Balent. (2005). Nazivi za boje u hrvatskome jeziku i njihovo značenjsko podrijetlo u uspo-

- redbi s francuskim i engleskim. U: Jagoda Granić (ur.). *Semantika prirodnoga jezika i metajezik semantike*. Split: HDPL, 357–366.
- Jelaska, Zrinka, Lidija Cvikić. (2005). The Words for Colors in Croatian: Different Means of Lexicon Extension. *Zbornik radova. Sveučilište u Zadru* 5 (5). Zadar: Sveučilište u Zadru, Stručni odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece, 7–25.
- Johansson, Stig, Knut Hofland. (1989). *Frequency analysis of English vocabulary and grammar. Based on the LOB corpus. Volume I: Tag frequencies and word frequencies*. Oxford: Clarendon.
- Johnson, Mark. (1987). *The Body in the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jones, William. J. (2013). *German colour terms: A study in their historical evolution from earliest time to the present*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jordan, Gabriele, Samir S. Deeb, Jenny M. Bosten, John D. Mollon. (2010). The Dimensionality of Color Vision in Carriers of Anomalous Trichromacy. *Journal of Vision* 10 (8): 12–12.
- Jović, Ana. (2020). Hromatska leksika u Rečniku turcizama Abdulaha Škaljića. *Književnost i jezik* 67 (2): 309–322.
- Jung, Ivar, Yulia A. Griber, Jeannette Hanenburg, Shabnam Arbab, Kohji Yoshimura, Begüm Ulusoy, Ibrahim M. Elhady, Stefan Johansson, Essam E. Samir. (2018). Colour Associations in Different Cultures. *Proceedings of the International Colour Association (AIC) Conference 2018*. Newtown: The International Colour Association, 503–508.
- Karanović, Zoja. (1994). Simbolizacija prostora svatovskog rituala bojom. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: Udruženje folklorista Vojvodine: 61–74.
- Kardoš, Aleksandra. (2016). Metaphorical Ways of Expressing Concepts *Good and Bad* in English and Serbian. In: Lordeana Pungă (ed.). *Language in Use: Metaphors in Non-Literary Contexts*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 31–44.
- Karimova, Hokuma. (2019). *Tool: "The Emotion Wheel: What It Is and How to Use It"*. <https://leadership-resources.com/2019/11/27/tool-the-emotion-wheel-what-it-is-and-how-to-use-it-by-hokuma-karimova-ma/> Preuzeto: 18. mart 2023.
- Kavgić, Aleksandar. (2005). Jezik u službi informacionih tehnologija i obratno. *E-volucija* 10: 1–4.

- Kay, Paul. (1975). Synchronic Variability and Diachronic Change in Basic Color Terms. *Language in Society* 4: 257–270.
- Kay, Paul, Chad K. McDaniel. (1978). The Linguistic Significance of the Meanings of Basic Color Terms. *Language* 54 (3): 610–646.
- Kay, Paul, Brent Berlin, Luisa Maffi, William Merrifield, Richard Cook. (2009). *The World Color Survey*. CSLI Lecture Notes 159. Stanford, California: CSLI Publications.
- Kay, Paul, Brent Berlin, Luisa Maffi, William Merrifield, Richard Cook. (2010). *The World Color Survey*. Berkeley, CA: CSLI Publications.
- Kay Paul, Luisa Maffi. (1999). Color Appearance and the Emergence and Evolution of Basic Color Lexicon. *American Anthropologist* 101 (4): 743–760.
- Kay, Paul, Terry Regier. (2003). Resolving the question of color naming universals. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 100 (15): 9085–9089.
- Kay, Paul, Terry Regier. (2007). Color naming universals: The case of Ber-nimo. *Cognition* 102 (2): 289–298.
- Kay, Paul, Brent Berlin, Luisa Maffi, William R. Merrifield, Richard Cook. (2009). *World Color Survey*. Stanford, California: Center for the Study of Language and Information (CSLI).
- Kaya, Naz, Helen H. Epps. (2004a). Relationship between color and emotion: A study of college students. *College Student Journal* 38(3): 396–405.
- Kaya, Naz, Helen H. Epps. (2004b). Color-emotion associations: Past experience and personal preference. In: Jose Luis Caivano (ed.). *Proceedings of the AIC 2004 Color and Paints, Interim Meeting of the International Color Association*. Porto Alegre, Brazil: Brazilian Color Association, 31–34.
- Kelly, Kenneth L. (1965). A Universal Color Language. *Color Engineering* 3 (2): 1–7.
- Kelly, Kenneth L., Deane B. Judd. (1967/1976). *Color: Universal Language and Dictionary of Names*. Washington: U.S. Department of Commerce.
- Kerttula, Seija. (2002). *English colour terms: etymology, chronology an relative basicness*. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki 60. Helsinki: Société Néophilologique.

- Kerttula, Seija. (2007). Relative basicness of color terms: Modeling and measurement. In: Robert E. MacLaury, Galina V. Paramei & Don Dedrick (eds.). *Anthropology of Color: Interdisciplinary multilevel modeling*, 151–169.
- King, Timothy D. (2005). Human Color Perception, Cognition and Culture: Why ‘Red’ is always ‘Red’? *The Imaging Science and Technology Reporter* 20 (1): 1–7.
- Klajn, Ivan (1997). *Rečnik jezičkih nedoumica*. Četvrto, prerađeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Čigoja štampa.
- Klajn, Ivan. (2002). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku I: slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Institut za srpski jezik SANU. Novi Sad: Matica srpska.
- Klajn, Ivan. (2011). *Rečnik jezičkih nedoumica*. Novi Sad: Prometej.
- Klajn, Ivan, Milan Šipka. (2006). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- Klikovac, Duška. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Knaflić, Vladislava. (1990). *Frekvencijski rečnik budućih učitelja*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta.
- Koller, Veronika. (2008). ‘Not Just a Colour’: Pink as a Gender and Sexuality Marker in Visual Communication. *Visual Communication* 7 (4): 395–423.
- Komorowska, Ewa. (2017). *Colour in Polish and Russian: A Semantic-cognitive study*. (Translated by Marcin Walczyński). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kosanović, Milina. (2016). *Pridevi koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Kostić, Aleksandar, Petar Milin. (2005). *Frekvencijski rečnik Todora Manojlovića*. Knjiga 1. Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”.
- Kostić, Aleksandar, Svetlana Ilić, Petar Milin. (2008). Aproksimacija verovatnoća i optimalna veličina jezičkog uzorka. *Psihologija* 41 (1): 35–51.
- Kostić, Đorđe. (1999). *Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika* 1–8. Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora,

- Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Kovačević, Živorad. (2002). *Srpsko-engleski frazeološki rečnik*. Beograd: Filip Višnjić.
- Kövecses, Zoltán. (1995). Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of crosscultural evidence. In: John Taylor & Robert E. MacLaury (eds.). *Language and the Cognitive Construal of the World*. New York: Mouton de Gruyter, 181–196.
- Kövecses, Zoltán. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán, Günter Radden. (1998). Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View. *Cognitive Linguistics* 9 (1): 37–78.
- Kreisberg, Alina. (2001). *Le storie colorate*. Pescara: Edizioni Tracce.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2008). Productivity of English and Serbian Morphologically Complex Lexemes Expressing Basic Colour Terms. In: Katarina Rasulić & Ivana Trbojević Milošević (eds). *ELLSSAC Proceedings: International Conference English Language and Literature Studies: Structures across Cultures*. Volume 1. Belgrade, Čigoja štampa, 217–229.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2009). Translation into Serbian of English Collocations Expressing the Colour White. In: Nenad Tomović & Jelena Vujić (eds.) (2009). *ELLSIIR Proceedings*. Volume I. Belgrade: Čigoja štampa. 133–142.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2011). *Semantička i tvorbeni sintagmatika leksema kojima se imenuju boje u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistički pristup*. Neobjavljena doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2013). Nominativna, komunikacijska, taksonomijska i estetska funkcija leksema kojima se imenuju boje u engleskom i srpskom jeziku. U: Snežana Gudurić i Marija Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* 2 (2). *Tematski zbornik*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu. Filozofski fakultet, 41–54.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2014a). Konceptualizacija, kategorizacija i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku u svetlu Berlin-Kejovog modela. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 57 (2): 217–245.

- Krimer Gaborović, Sanja. (2014b). The Semantics of the Blue Colour Category in English and Serbian. U: Tvrtko Prčić, Maja Marković, Vladislava Gordić Petković, Predrag Novakov, Zoran Paunović, Ivana Đurić Paunović, Ana Halas i Bojana Jakovljević (ur.). *Engleski jezik i anglofone književnosti u teoriji i praksi*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 239–256.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2016a). Simbolička dimenzija boja u engleskom i srpskom jeziku. U: Ivana Živančević Sekeruš, Biljana Šimunović Bešlin i Željko Milanović (ur.). *Zbornik radova "Susret kultura". Osmi međunarodni interdisciplinarni simpozijum održan 1. i 2. decembra 2014*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 185–205.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2016b). The Devil Has No Shades of Grey: A Contrastive View of English and Serbian Metaphors for the Color BLACK. In: Lordeana Pungă (ed.) *Language in Use: Metaphors in Non-Literary Contexts*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 45–58.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2019a). *Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku*. E-disertacija 20. Novi Sad: Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-546-4>
- Krimer Gaborović, Sanja. (2019b). Geneza kategorije ‘roze’ u leksičko-semantičkom polju ‘boja’ u srpskom jeziku. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 62 (1): 115–150.
- Krimer Gaborović, Sanja. (2021a). Teorijski, metodološki i praktični aspekti sastavljanja englesko-srpskog rečnika naziva za boje. U: Stana Ristić, Ivana Lazić Konjik i Nenad Ivanović (ur.). *Leksikografija i leksikologija u svetlu aktuelnih problema. Zbornik naučnih radova*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 1033–1062.
- Kuhbandner, Cristof, Reinhard Pekrun. (2013). Joint effects of emotion and color on memory. *Emotion* 13: 375–379.
- Kumarasamy, Jeevamalar, Preesha Devi Apayee, Maithreyi Subramaniam. (2014). *Emotion and Expression Responses Through Colour: A Literature Review*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2435741>
- Kustova, Galina, Ekaterina Rachilina. (2003). O nazwach barw зелёный i жёлтый w języku rosyjskim. In: Renata Grzegorczykowa & Krystyna Waszakowa (eds.). *Studia z semantyki porównawczej: nazwy barw*,

- nazwy wymiarów, *predykaty mentalne*. Cz. 2 / pod red. nauk. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 23–36.
- Labov, William. (1990). The intersection of sex and social class in the course of linguistic change. *Language Variation and Change* 2: 205–254.
- Lakoff, Robin. (1973). Language and Woman's Place. *Language in Society* 2 (1): 45–80.
- Lakoff, George. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. (1993). The Contemporary Theory of Metaphor. In: Andrew Ortony (ed.). *Metaphor and Thought. Second Edition*. Cambridge: Cambridge University Press: 202–251.
- Lakoff, George, Mark Johnson. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George, Mark Johnson. (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenges to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, George, Mark Turner. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar: Volume 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (1990). *Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar: Volume 2. Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (1993). Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics* 4 (1): 1–38.
- Lazarević, Radmila. (2013). *Leksičko-semantičko polje boja u italijanskom i srpskom jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
- Leech, Geoffrey. (1981 [1990]). *Semantics: The Study of Meaning*. Second Edition. Harmondsworth: Penguin Books.
- Leech, Geoffrey, Paul Rayson, Andrew Wilson. (2001). *Word frequencies in written and spoken English based on the British National Corpus*. Harlow: Pearson Education.

- Lenneberg, Eric H., John M. Roberts. (1956). The language of experience: A study in methodology. *Indiana University publications in anthropology and linguistics*, 13, Memoir 13. Baltimore: Waverly Press.
- Levinson, S. C. (2000). Yéli Dnye and the Theory of Basic Color Terms. *Journal of Linguistic Anthropology* 1: 1–53.
- Lindsey, Delwin T., Angela M. Brown. (2014). The Color Lexicon of American English. *Journal of Vision* 14 (2): 1–25.
- Lindsey, Delwin T., Angela M. Brown. (2019). Recent Progress in Understanding the Origins of Color Universals in Language. *Current Opinion in Behavioral Sciences* 30: 122–129.
- Lipka, Leonhard. (1992). *An Outline of English Lexicology*. Second Edition. Tübingen: Max Niemeyer.
- Lucy, John A. (1992). *Language Diversity and Thought: A Reformulation of the Linguistic Relativity Hypothesis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lucy, John A. (1997). The linguistics of “color”. In: Clyde L. Hardin & Luisa Maffi (eds.). *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 320–346.
- Lukić, Vera. (1983). *Dečji frekvencijski rečnik*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta.
- Lyons, John. (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John (1977). *Semantics*. Volumes 1–2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John. (1981). *Language and Linguistics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John. (1995). Colour in Language. In: Trevor Lamb & Janine Bourriau (eds.). *Colour: Art & Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 194–224.
- Lyons, John. (1999) The Vocabulary of Color with Particular Reference to Ancient Greek and Classical Latin. In: Alexander Borg (ed.). *The Language of Color in the Mediterranean. An Anthology on Linguistic and Ethnographic Aspects of Color Terms*. Stockholm: Almqvist and Wiksell International, 38–75.
- MacLaury, Robert E. (1992). From brightness to hue: An explanatory model of color-category evolution. *Current Anthropology* 33 (2): 137–186.

- MacLaury, Robert E. (1995). Vantage theory. In: Jogn R. Taylor & Robert MacLaury (eds.). *Trends in Linguistics: Studies and Monographs* 82. *Language and the Cognitive Construal of the World*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 231–276.
- MacLaury, Robert E. (1997). *Color and cognition in Mesoamerica: constructing categories as vantages*. Austin: University of Texas Press.
- MacLaury, Robert E. (2002). Introducing vantage theory. *Language sciences* 24 (5–6): 493–536.
- MacLaury, Robert E., Judit Almási, Zoltán Kövecses. (1997). Hungarian *piros* and *vörös*: colour from points of view. *Semiotica* 114 (1–2): 67–81.
- Maerz, Aloys John, Morris Rea Paul. (1950). *A Dictionary of Color*. Second Edition. New York, Toronto, London: McGraw-Hill Book Company Inc.
- Maksimović, Jovan. (1994). Boje i brojevi u medicinskoj terminologiji. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: 129–147.
- Mandić, Slađana. (2017). Meanings of White and Black in English and Serbian Idioms: A Contrastive Analysis. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 7: 71–85.
- Marc Alexander, Christian Kay. (2014). The spread of RED in the Historical Thesaurus of English. In: Wendy Anderson, Carole P. Biggam, Carole Hough & Christian Kay (eds.). *Colour Studies: A broad spectrum*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 126–139.
- Marković, Ivan. (2010). *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Matchi, Marion. (2004). Color Terms in English: Onomasiological and Semasiological Aspects. *Onomasiological Online* 5: 56–139.
- Matovac, Darko, Goran Tanacković. (2009). Uporabno utemeljena teorija usvajanja jezika oprimjerena razvojem padežnog sustava imenica hrvatskoga jezika. *Suvremena lingvistika* 35 (68): 247–273.
- McCarthy, Michael. (1994). *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press.
- McNeill, Nobuko B. (1972). Colour and Colour Terminology. *Journal of Linguistics* 8: 21–33.
- Meier, Brian P., Michael D. Robinson, Gerald L. Clore. (2004). Why Good Guys Wear White: Automatic Inferences About Stimulus Valence Based on Brightness. *Psychological Science* 15 (2): 82–87.

- Mervis, Carolyn B., Emilie M. Roth. (1981). The Internal Structure of Basic and Non-Basic Color Categories. *Language* 57 (2): 384-405.
- Milenković, Katarina, Dušan Stamenković. (2018). Kontrastivno sagledavanje rečničkog značenja pojmova vezanih za primarne boje u srpskom i engleskom jeziku. *Filolog* 18 (18): 114–137.
- Milosavljević, Marija (2015). English adjectival color similes and their translation into Serbian. In: Neda Arnerić (ed.). *Logos & Littera: Journal of Interdisciplinary approaches to Text*. Podgorica: Institut of Foreign Languages, University of Montenegro, 57–71.
- Mirkov, Lidija. (2012). Neverbalna komunikacija bojama u javnom nastupu. *Časopis za upravljanje komuniciranjem* 25: 125–142.
- Mitković, Smilja. (1988). Leksika boja (u govoru sela Jelašnice, kod Niša). *Zbornik referata sa naučnog skupa posvećenog dvestogodišnjici Vuka Karadžića „Društvene promene i narodno stvaralaštvo”*. Niš: Filozofski fakultet, 99–106.
- Mohammad, Saif. (2011a). Even the Abstract have Colour: Consensus in Word-Colour Associations. In: Dekang Lin, Yuji Matsumoto & Rada Mihalcea (eds.). *Proceedings of the 49th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies*. Portland, Oregon, U.S.: The Association for Computational Linguistics, 368–373.
- Mohammad, Saif. (2011b). Colourful Language: Measuring Word-Colour Associations. *Proceedings of the 2nd Workshop on Cognitive Modeling and Computational Linguistics*. Portland, Oregon, U.S.: The Association for Computational Linguistics, 97–106.
- Molnar, Draženka. (2013). Razbijanje koda: studija slučaja crven. *Jezikoslovlje* 14 (2–3): 363-383.
- Morgan, Gerry, Greville G. Corbett. (1989). Russian Colour Term Salience. *Russian Linguistics* 13: 125–141.
- Moss, Anthony E., Ian R. L. Davies, Greville Corbett, Glynis Laws. (1990). Mapping Russian basic colour terms using behavioural measures. *Lingua* 82: 313–332.
- Munsell, Albert Henry. (1961). *A Color Notion*. Eleventh Edition. Baltimore: Munsell Color Company.
- Murphy, Lynne M. (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Mylonas, Dimitris, Lindsey W. MacDonald. (2015). Augmenting Basic Colour Terms in English. *Color Research & Application*. Wiley Periodicals: 1–25. https://www.researchgate.net/publication/271590788_Augmenting_basic_Colour_terms_in_English Preuzeto: 24. april 2016.
- Mylonas, Dimitris, Galina V. Paramei, Lindsey W. MacDonald. (2014). Gender Differences in Colour Naming. In: Wendy Anderson, Carole P. Biggam, Carole Hough & Christian Kay (eds.). *Colour Studies: A Broad Spectrum*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 225–239.
- Mylonas, Dimitris, Serge Caparos, Jules Davidoff. (2022). Augmenting a Colour Lexicon. *Humanities and Social Sciences Communications* 9 (29): 1–12. <https://www.nature.com/articles/s41599-022-01045-3.pdf> Preuzeto: 21. mart 2022.
- Nedeljkov, Ljiljana. (1994). Boje u patronimiji. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: 91–97.
- Nida, Eugene A. (1975). *Componential Analysis of Meaning. An Introduction to Semantic Structures*. The Hague: Mouton.
- Niemeier, Susanne. (1998). Colorless ideas metonymise furiously. In: Friedrich Ungerer (ed.). *Rostocker Beiträge zur Sprachwissenschaft 5. Kognitive Lexikologie und Syntax*. Rostock: Universität Rostock, 119–146.
- Niemeier, Susanne. (2007). From blue stocking to blue movies. Color metonymies in English. In: Martina Plümacher & Peter Holz (eds.). *Speaking of Colors and Odors*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 141–154.
- Nikolić Berislav. (1972). Osnovni principi tvorbe reči u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku. *Naš jezik* 19 (2–3): 142–154.
- Nikolić, Miroslav. (1996). Nepromenljivi pridevi u srpskom jeziku. *Naš jezik* 31 (1–5): 35–54.
- Norrick, Neal R. (1981). *Semiotic Principles in Semantic Theory*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nowaczyk, Ronald C. (1982). Sex-related Differences in the Color Lexicon. *Language and Speech* 25 (3): 257–265
- Otašević, Đorđe. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.

- Ozgen, Emre, Ian R. L. Davies. (1998). Turkish Color Terms: Tests of Berlin and Kay's Theory of Color Universals and Linguistic Relativity. *Linguistics* 36 (5): 919–956.
- Pakula, Lukasz. (2010). Seeing Through Dictionaries: On Defining Basic Colour Terms in English, Japanese and Polish Lexicography. In: Anne Dykstra & Tanneke H. Schoonheim (eds.). *Proceedings of the XIV Euralax International Congress*. Ljouwert: Afûk, 1372–1389.
- Palmer, Frank Robert. (1977). *Semantics: A New Outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, Stephen E., Karen B. Schloss. (2010). An Ecological Valence Theory of Huan Color Preference. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107 (19): 8877–8882.
- Paramei, Galina V. (2005). Singing the Russian Blues: An Argument for Culturally Basic Color Terms. *Cross-Cultural Research* 39 (1): 10–38.
- Paramei, Galina V. (2007). Russian 'Blues': Controversies of basicness. In: Robert E. MacLaury, Galina V. Paramei & Don Dedrick (eds.). *Anthropology of Color: Interdisciplinary multilevel modeling*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 75–106.
- Paramei, Galina V., Yulia A. Griber, Dimitris Mylonas. (2018). An Online Color Naming Experiment in Russian Using Munsell Color Samples. *Color Research & Application* 43 (3): 358–374.
- Pastoureau, Michel. (2001). *Blue: The History of a Color*. Princeton: Princeton University.
- Pasturo, Mišel. (2017). *Crvena: istorija jedne boje*. Beograd: Službeni glasnik.
- Patterson, Ian. (2003). *A Dictionary of Colour*. London: Thorogood Publication Ltd.
- Pavlović, Zoran. (1977). *Svet boje*. Beograd: Turistička štampa.
- Pawlowski, Adam. (2006). Quantitative linguistics in the study of colour terminology. In: Carole P. Biggam & Christian Kay (eds.). *Progress in Colour Studies*. Volume 1. *Language and culture*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 37–55.
- Peco, Asim. (1997). Bogatstvo boja u pisanoj reči Desanke Maksimović. *Naš jezik* 32 (1–2): 226–239.
- Pejić, Biljana, Bojana Škorc. (2014). Preferencija i asocijativno značenje boja kod studenata umetničkih i neumetničkih fakulteta. U: Bojana Dimitrijević (ur.). *Zbornik radova NISUN 3: Savremene paradigme u*

- nauci i naučnoj fantastici. Treći tom.* Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 87–99.
- Pennanen, Esko V. (1982). Remarks on Syntagma and Word-Formation. *Folia Linguistica* 16: 241–261.
- Persson, Gunnar. (1990). *Meaning, Models and Metaphors: A Study in Lexical Semantics in English.* Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. (1994). Karakterizacija epskog junaka bojom. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: 76–83.
- Petrović, Sreten. (1994). Simbolika boja. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: Udruženje folklorista Vojvodine, 7–17.
- Petrović, Snežana. (2001). Otvoreno i zatvoreno kao oznake za svetlu i tamnu nijansu boja. *Kodovi slovenskih kultura* 6, Boje: 32–41.
- Philip, Gill. (2003). *Collocation and Connotation: A Corpus-Based Investigation of Colour Words in English and Italian.* Doctoral dissertation. The University of Birmingham.
https://www.researchgate.net/publication/44707159_Connotative_Meaning_in_English_and_Italian_Colour-Word_Metaphors. Preuzeto: 20. april 2023.
- Philip, Gill. (2006). Connotative meaning in English and Italian colour-word metaphors. *Metaphorik* 10: 59–93.
- Philip, Gill. (2011). *Colouring Meaning: Collocation and connotation in figurative language.* Studies in Corpus Linguistics (SCL) 43. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pink Quotes.* (2020). <https://www.goodreads.com/quotes/tag/pink>
- Piper, Predrag, Rajna Dragičević, Marija Stefanović. (2005). *Asocijativni rečnik srpskoga jezika (I deo; od stimulusa ka reakciji).* Beograd: Beogradska knjiga, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni list.
- Pižurica, Mato. (1971). Iz onomastike Rovaca. *Prilozi proučavanju jezika* 7. Novi Sad: 167–185.
- Pižurica, Mato. (1994). Prilog rekonstrukciji autohtonog spektra boja (boje u zoonomiji). *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: Udruženje folklorista Vojvodine, 98–102.
- Popović, Ljudmila. (1991a). *Semantički potencijal naziva za boje (na materijalu ruskog, ukrajinskog i srpskog folklor iz 19. veka).* Neobjavljeni magistarski rad. Beograd: Filološki fakultet.

- Popović, Ljudmila. (1991b). Semantika naziva za boje u ruskom, ukrajinskom i srpskom folkloru. *Zbornik matice srpske za slavistiku* 41: 149–155.
- Popović, Ljudmila. (1992). O semantici naziva za crvenu boju u ruskom, ukrajinskom i srpskom folkloru. *Raskovnik. Časopis za književnost i kulturu* 13 (69–70): 91–103.
- Popović, Ljudmila. (2001). O prototipskom i stereotipskom načinu konceptualizacije boja u jeziku. *Kodovi slovenskih kulutra – Boje* 6: 14–31.
- Popović, Ljudmila. (2008). *Jezička slika stvarnosti: kognitivni aspekt kontrastivne analize*. Beograd: Filološki fakultet.
- Popović, Ljudmila. (2012). Opozicija „sjajno” – „bez sjaja” kao sonova kategorizacije naziva za boje u slovenskom folkloru. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 8: 7–40.
- Popović, Maša, Maja Savić, Milena Jakić, Nada Ševa, Aleksandar Milenković, Darinka Anđelković (2013). How words are used in naming different categories of objects. *Naučno-stručni skup „Savremeni trendovi u psihologiji 3”, 11–13. oktobra 2013, Knjiga sažetaka*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 111–112.
- Pranke, Klara, Theodor Jensen. (2022). *Colours and context: A study on how colour expectations change depending on the narrative context*. Bachelor Thesis in Game Design. Uppsala: Uppsala University, Faculty of Arts.
- Pravopis srpskoga jezika*. (2010). (Mitar Pešikan, Jovan Jerković, Mato Pižurica (red.)). Izmenjeno i dopunjeno ekavsko izdanje. Novi Sad: Matica srpska.
- Prčić, Ljubica. (2000). Pridev „beo” i oko njega. *Južnoslovenski filolog* 56 (3–4): 857–866.
- Prčić, Tvrtko. (1998). *Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*. Novi Sad: Prometej.
- Prčić, Tvrtko. (2008). *Semantika i pragmatika reči*. Drugo, dopunjeno izdanje. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, Tvrtko. (2019). *Engleski u srpskom*. Treće, elektronsko izdanje. Novi Sad: Filozofski fakultet. <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-512-9>
- Pukanić, Lana. (2017, jun 28). *O ružičastoj*. Zagreb: Portal MUF. <http://muf.com.hr/2017/06/28/o-ruzicastoj>.

- Putnam, Hilary. (1975). The Meaning of "Meaning". In: Keith Gunderson (ed.). *Language, Mind, and Knowledge*. Volume 7. Minneapolis: University of Minnesota Press, 131–193.
- Radden, Günter, Zoltán Kövecses. (1999). Towards a Theory of Metonymy. In: Klaus-Uwe Panther & Günter Radden (eds.). *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 17–59.
- Radenković, Ljubinko. (2008). Slovenska mitološka bića – predstave i poreklo. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 64: 337–346.
- Radovanović, Milorad. (2007). Pregled osnovnih pitanja vezanih za pojam. *graduelnosti u lingvistici*. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 50 (1–2): 747–757.
- Radovanović, Milorad. (2008). Pojam *graduelnosti* u lingvistici, logici, i u nauci uopšte. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 73: 337–350.
- Radovanović, Milorad. (2009). *Uvod u fazi lingvistiku*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Raffaelli, Ida. (2017). Conventionalized patterns of colour naming in Croatian. In: Kristina Cergol Kovačević & Sanda Lucija Udier (eds.). *Proceedings from the 2015 CALS international conference "Applied Linguistic Research and Methodology"*. Frankfurt, Bern, Brisel: Peter Lang, 171–186. https://www.researchgate.net/publication/316548551_Conventionalized_patterns_of_colour_naming_in_Croatian
- Raffaelli, Ida, Jan Chromý, Anetta Kopecka. (2019). Lexicalization patterns in colour naming in Croatian, Czech and Polish. In: Ida Raffaelli, Daniela Katunar & Barbara Kerovec (eds.). *Lexicalization patterns in color naming: A cross-linguistic perspective*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 269–286.
- Rakhilina, Ekaterina V. (2007). Linguistic Construal of Colors: The case of Russian. In: Robert E. MacLaury, Galina V. Paramei & Don Dedrick (eds.). *Anthropology of Color: Interdisciplinary multilevel modeling*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 363–377.
- Rakhilina V. Ekaterina, Galina V. Paramei. (2011). Evolution via expansion of taxonomic constraints. In: Carole P. Biggam, Carole A. Hough, Christian J. Kay & David R. Simmons (eds.). *New Direction in Colour Studies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 121–132.

- Rakić, Stanimir. (2001). Anna Wierzbicka: Semantics, Primes and Universals, Oxford University Press, Oxford, New York 1996. *Južnoslovenski filolog* 57: 101–109.
- Randić, Mirjana. (2009). Kako obojiti svjet. U: Aida Brenko (ur.). *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*. Zagreb: Etnografski muzej, 95–152.
- Ratković, Jelena. (2007). *Nazivi za boje u engleskoj i srpskoj frazeologiji*. Neobjavljen magistarski rad. Beograd: Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Ratković, Jelena. (2011). Upotreba naziva za žutu boju u engleskim i srpskim frazeologizmima. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 41: 145–169.
- Rätsep, Kaidi. Some Remarks on Gender Differences in Turkish Colour Vocabulary. In: Balázs Surányi (ed.). *Proceedings of the Second Central European Conference in Linguistics for Postgraduate Students: Second Central European Conference in Linguistics for Postgraduate Students (CECIL'S 2)*. Pázmány Péter Catholic University, Piliscsaba, Hungary, on 24–25 August 2012. Budapest: Pázmány Péter Catholic University, 2013, 219–229.
http://cecils.btk.ppke.hu/wpcontent/uploads/2013/02/Ratsep_Some-remarks-on-gender_REVISED_v7_fin_corr.pdf Preuzeto: 15. april 2022.
- Regier, Terry, Paul Kay, Naveen Khetarpal. (2007). Color naming reflects optimal partitions of color space. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* (PNAS) 104 (4): 1436–1441.
- Regier, Terry, Charles Kemp, Paul Kay. (2015). Word meanings across languages support efficient communication. In: Brian MacWhinney & William O'Grady (eds.). *The handbook of language emergence*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 237–263.
- Regier, Terry, Paul Kay, Aubrey L. Gilbert, Richard B. Ivry. (2010). Language and Thought: Which Side Are You on, Anyway? In: Barbara Malt & Phillip Wolff (eds.). *Words and the Mind: Perspectives on the Language-Thought Interface*. New York: Oxford University Press, 165–182.
- Rich, Elaine. (1977). Sex-related differences in colour vocabulary. *Language and speech* 20 (4): 404–409.

- Roberson, Debi, Ian R. L. Davies, Jules Davidoff. (2000). Colour categories are not universal: Replications and new evidence from a Stone-age culture. *Journal of Experimental Psychology: General* 129: 369–398.
- Roberson, Debi, Jules Davidoff, Ian R. L. Davies, Laura R. Shapiro. (2005). Color Categories: Evidence for the Cultural Relativity Hypothesis. *Cognitive Psychology* 50 (4): 378–411.
- Roberson, Debi, Richard J. Hanley. (2010). Relatively Speaking: An Account of the Relationship between Language and Thought in the Color Domain. In: Barbara C. Malt & Phillip Wolff (eds.). *Words and the mind: How words capture human experience*, New York: Oxford University Press, 183–198.
- Roberts, Mary Fanton. (1915). The New Russian Stage, a Blaze of Color. *The Craftsman* 29 (3): 257–269.
- Rodić, Nadežda. (2004). *Ružičasta slika sivog*. B92, 6. mart 2004. https://www.b92.net/info/vesti/pregled_stampe.php?yyyy=2004&m-m=03&dd=06&nav_id=134503
- Rodríguez-Carmona, Marisa, Lindsey T. Sharpe, Alistair J. Harlow, John L. Barbur. (2008). Sex-related Differences in Chromatic Sensitivity. *Visual Neuroscience* 25 (3): 433–440.
- Ronga, Irene, Carla Bazzanella. (2015). The emergence of color categories: Variance and invariance. In: Gabriella Airenti, Bruno G. Bara & Giulio Sandini (eds.). *Proceedings of the EuroAsianPacific Joint Conference on Cognitive Science*, Torino 25–27 Settembre 2015: 222–227. <http://ceur-ws.org/Vol-1419/paper0033.pdf>. Preuzeto: 12. jul 2024.
- Rosch, Eleanor H. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology* 4 (3): 328–350.
- Rosch, Eleanor. (1974). Linguistic Relativity. In: Eleanor Rosch & Barbara B. Lloyd (eds.). *Cognition and categorization*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 27–48.
- Rosch, Eleanor. (1975a). Cognitive Reference Points. *Cognitive Psychology* 7: 532–547.
- Rosch, Eleanor. (1975b). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General* 104 (3): 192–233.
- Rosch, Eleanor. (1978). Principles of categorization. In: Eleanor Rosch & Barbara Lloyd (eds.). *Cognition and Categorization*. Hillsdale: Lawrence Elbaum Associates, 27–48.

- Rosch, Eleanor, Carolyn B. Mervis, Wayne D. Gray, David M. Johnson, Penny Boyes-Braem. (1976). Basic Objects in Natural Categories. *Cognitive Psychology* 8: 382–439.
- Ryabina, Elena. (2009). Sex-related Differences in the Colour Vocabulary of Udmurts. *Wiener elektronische Beiträge des Instituts für Finnougristik*: 1–16.
- Saito, Miho. (2015). Comparative (Cross-cultural) Color Preference and Its Structure. *Encyclopedia of Science and Technology*. New York: Springer Science and Business Media: 404–409.
- Samarina, Liudmila V. (2007). Gender, Age, and Descriptive Color Terminology in Some Caucasus Cultures. In: Robert E. MacLaury, Galina V. Paramei & Don Dedrick (eds.). *Anthropology of Colour: Interdisciplinary Multilevel Modeling*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 457–466.
- Saunders, Barbara. (1992). *The Invention of Basic Colour Terms*. Utrecht: ISOR.
- Saunders, Barbara. (1995). Disinterring Basic Color terms: A Study in the Mystique of Cognitivism. *History of the Human Sciences* 8: 19–38.
- Saunders, Barbara. (1998). What Is Color? *British Journal of Psychology* 89: 697–704.
- Saunders, Barbara. (2000). One Machine Among Many. *Behavioural and Brain Sciences* 22: 969–970.
- Saunders, Barbara. (2007). Towards a New Topology of Color. In: Robert E. MacLaury, Galina V. Paramei & Don Dedrick (eds.). *Anthropology of Color: Interdisciplinary Multilevel Modeling*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 467–479.
- Saunders, Barbara, Jaap van Brakel. (1988). Re-evaluating basic color terms. *Cultural Dynamics* 1: 359–378.
- Saunders, Barbara, Jaap van Brakel. (1997). Are there nontrivial constraints on colour categorization? *Behavioral and Brain Sciences* 20 (2): 167–228.
- Saunders, Barbara, Jaap van Brakel. (1999). Colour word trouble. *Behavioral and Brain Sciences* 22 (4): 725–729.
- Saunders, Barbara, Jaap van Brakel (eds.). (2002). *Theories, Technologies, Instrumentalities of Color: Anthropological and Historiographic Perspectives*. London, New York and Oxford: University Press of America.

- Shaver, Phillip, Judith Schwartz, Donald Kirson, Cary O'Connor. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology* 52: 1061–1086.
- Scherer, Klaus R., Vera Shuman, Johnny R. J. Fontaine, J., Cristina Soriano. (2013). The GRID Meets the Wheel: Assessing Emotional Feeling via Self-Report. In: Johnny R. J. Fontaine et al. (eds.). *Components of Emotional Meaning: A Sourcebook*. Oxford, UK: Oxford University Press, 281–298.
- Schirillo, James A. (2001). Tutorial on the Importance of Color in Language and Culture. *Color Research and Application* 26 (3): 179–192.
- Simić, Dragan, Slobodan Puzović. (2008). *Ptice Srbije i područja od međunarodnog značaja*. Beograd: LOA – Liga za orintološku akciju Srbije.
- Simpson, Jean, Arthur W. S. Tarrant. (1991). Sex- and Age-Related Differences in Colour Vocabulary. *Language and Speech* 34 (1): 57–62.
- Skok, Petar. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4. Mirko Deanović i Ljudevit Jonke (ur.). Zagreb: Jugoslaven-ska akademija znanosti i umjetnosti.
- Snow, David L. (1971). Samoan color terminology: A note on the universality and evolutionary ordering of color terms. *Anthropological Linguistics* 13 (8): 385–390.
- Soldat, Alexander S., Sinclair, Robert C., Melvin M. Mark. (1997). Color as an environmental processing cue: External affective cues can directly affect processing strategy without affecting mood. *Social Cognition* 15: 55–71.
- Soriano, Cristina, Javier Valenzuela. (2009). Emotion and Colour across Languages: Implicit Associations in Spanish Colour Terms. *Social Science Information* 48 (3): 421–445.
- Sorokowski, Piotr, Agnieszka Sorokowska, Christoph, Witzel. (2014). Sex Differences in Color Preferences Transcend Extreme Differences in Culture and Ecology. *Psychonomic Bulletin and Review* 21 (5): 1195–1201.
- Stanić, Danijela. (2011). Pridevski i imenički nazivi za boje i njihov odnos sa slikarskom tehnologijom. *Svet reči* 31–32: 44–49.
- Stanić, Danijela. (2012a). Promenljivi pridevi sa imeničkom osnovom koji označavaju boje. U: Miloš Kovačević (ur.). *Savremena proučavanja jezika i književnosti. Zbornik radova sa trećeg naučnog skupa mladih filologa Srbije održanog 12. marta 2011. godine na Filolo-*

- ško-umetničkom fakultetu u Kragujevcu. Knjiga 1.* Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, 165–174.
- Stanić, Danijela. (2012b). O nekim tvorbenim tipovima promenljivih prideva koji označavaju boje. *Naš jezik* 43 (1–2): 29–44.
- Stanić, Danijela. (2013). Nepromenljivi pridevi koji označavaju boje u srpskom jeziku. U: Vesna Polovina i Julijana Vučo (ur.). *Savremeni tokovi u lingvističkim istraživanjima*. Edicija „Filološka istraživanja danas”. Tom 3, knjiga 1. Beograd: Filoški fakultet, 249–264.
- Stanić, Danijela. (2014). Konceptualizacija boja kroz kategoriju „toplote”. U: Bojana Dimitrijević (ur.). *Jezik, književnost i kultura. Tom 4. Tematski zbornik radova sa trećeg Međunarodnog naučnog skupa Nauka i savremeni univerzitet, Niš, 2013*. Niš: Biblioteka Naučni skupovi, Filozofski fakultet, str. 7–25.
- Stanić, Danijela. (2015). *Sistem naziva za boje u lirskoj narodnoj poeziji*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Stanić, Danijela, Jelena Janković. (2011). Nazivi za boje u Rečniku srpskih govora Vojvodine. U: Radmila Žugić (ur.). *Dijalekat – dijalekatska književnost. Zbornik radova sa naučnog skupa održanog u Leskovac-čkom kulturnom centru 18. decembra 2010. godine*. Leskovac: Fileks, 194–211.
- Stanlaw, James. (1997). Two Observations on Culture Contact and the Japanese Color Nomenclature System. In: Clyde L. Hardin & Luisa Maffi (eds.). *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Stanulewicz, Danuta, Ewa Komorowska, Adam Pawłowski. (2014). Axiological Aspects of Polish Colour Vocabulary. A Study of Associations. In: Wendy Anderson, Carole P. Biggam, Carole Hough & Christian Kay (eds.) *Colour Studies: A Broad Spectrum*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 258–272.
- Steinvall, Anders. (2002). *English Colour Terms in Context. Skrifter från moderna språk 3*. Umeå: Umeå Universitet, Institutionen för moderna språk.
- Steinvall, Anders. (2006). ‘Basic Colour Terms and type modification: meaning in relation to function, salience and correlating attributes’. In: Carole P. Bigam & Christian Kay (eds.), *Progress in Colour Studies: Volume I. Language and Culture*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 57–71.

- Steinvall, Anders. (2007). Colors and Emotions in English. In: Robert E. MacLaury, Galina V. Paramei & Don Dedrick. *Anthropology of Color*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 347–362.
- Stijović, Svetozar. (1979). O antroponimima izvedenim od naziva za boje kod „Bošnjaka” u Metohijskom (Pećkom) Podgoru. *Južnoslovenski filolog* 35: 177–188.
- Strajnić, Dragana. (2018). *Šta govori boja vašeg automobila o vama?* <https://tocak.co.rs/sta-govori-boja-vaseg-automobila-o-vama> Preuzeto: 21. septembar 2020.
- Strauss, Eli D., Karen B. Schloss, Stephen E. Palmer. (2013). Color Preferences Change After Experience with Liked/Disliked Colored Objects. *Psychonomic Bulletin and Review* 20 (5): 935–943.
- Sturges, Julia, Allan T. W. Whitfield. (1995). Locating basic colours in the Munsell space. *Color Research and Application* 20: 364–376.
- Sturges, Julia, Allan T. W. Whitfield (1997). Salient features of Munsell colour space as a function of monolexic naming and response latencies. *Vision Research* 37 (3): 307–313.
- Sutrop, Urmas. (2001). List task and a cognitive salience index. *Field Methods* 13 (3): 263–276.
- Sutton, Tina, Jeanette Altarriba. (2016). Color associations to emotion and emotion-laden words: A collection of norms for stimulus construction and selection. *Behavior Research Methods* 48: 686–728.
- Su Yun Tham, Diana, Paul T. Sowden, Alexandra Grandison, Anna Franklin, Anna Kai Win Lee, Michelle Ng, Juhyun Park, Weiguo Pang, Jingwen Zhao. (2020). A systematic investigation of conceptual color associations. *Journal of Experimental Psychology: General* 7 (149): 1311–1332.
- Škaljić, Abdulah. (1973). *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost. [(2015). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Novi Sad: Izdavačka kuća Prometej].
- Škorc, Bojana. (1992). *Značenje boja*. Neobjavljen magistarski rad. Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Škorc, Bojana. (2019). *Poći u svim pravcima: boja i krug – simbolička istraživanja*. Beograd: Mostart.
- Šolak, Zdravko. (2009). Likovi u Andrićevom delu i problemi s bojom lica. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 57 (1): 111–136.

- Štimac Ljubas, Vlatka. (2013). Podrijetlo, sintaktička struktura i leksikografska obradba naziva za boje. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*. Godina 7, 1 (12): 91–115.
- Šubert, Gabrijela. (2001). Boje kao sredstvo orijentacije kod Slovena. *Kodovi slovenskih kultura* 6. Beograd: 66–77.
- Taft, Charles, Lars Sivik. (1992). Cross-National Comparisons of Color Meaning. *Göteborg Psychology Reports* 22 (3): 1–30.
- Tagliamonte, Sali A., Alexandra D'Arcy. (2009). Peaks beyond phonology: Adolescence, incrementation, and language change. *Language* 85 (1): 58–108.
- Tanjigina: Таныгина, Елена Александровна. (2011). Образ цвета в сознании носителя русской культуры (на примере цветообозначении РОЗОВЫЙ). *Вестник иркутского государственного лингвистического университета* 4 (4): 69–75.
- Tarary, Eliza. (2013). Nazwy kolorów w języku studentów. *Białostockie Archiwum Językowe* 13: 393–414.
- Taylor, Chloe, Anna Franklin. (2012). The relationship between color-object associations and color preference: Further investigation of ecological valence theory. *Psychonomic Bulletin and Review* 19 (2): 190–197.
- Taylor, Chloe, Alexandra Clifford, Anna Franklin. (2013). Color preferences are not universal. *Journal of Experimental Psychology: General* 142: 1015–1027.
- Taylor, John R. (1989). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Second Edition. New York: Oxford University Press.
- Taylor, John R. (2003). *Linguistic categorization*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Taylor, John R., Henrietta Mondry, Robert E. MacLaury. (1997). A cognitive ceiling of eleven basic color terms. Appendix IV in Robert E. MacLaury (ed.), *Color and cognition in Mesoamerica*. Austin: University of Texas Press, pp. 419–429.
- Tham, Diana Su Yun, Paul T. Sowden, Alexandra Grandison, Anna Franklin, Anna Kai Win Lee, Michelle Ng, Juhyun Park, Weigo Pang, Jingwen Zhao. (2020). A Systematic Investigation of Conceptual Color Associations. *Journal of Experimental Psychology: General* 149 (7): 1311–1332.
- Thierry, Guillaume, Panos Athanasopoulos, Alison J. Wiggett, Benjamin Dering, Jan-Rouke Kuipers. (2009). Unconscious Effects of Lan-

- guage-specific Terminology on Preattentive Color Perception. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA*, 106 (11): 4567–4570.
- Thorstenson, Christopher A., Andrew J. Elliot, Adam D. Pazda, David I. Perrett, Dengke Xiao. (2019). Emotion-color associations in the context of the face. *Emotion* 18 (7): 1032–1042.
- Tokarski, Ryszard. (2004). *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Second Extended Edition. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tribushinina, Elena. (2008). *Cognitive Reference Points: Semantics Beyond the Prototypes in Adjectives of Space and Colour*. PhD dissertation. Utrecht: LOT.
- Trstenjak, Anton. (1978). *Čovek i boje*. Beograd: Nolit.
- Turner, Mark, Gilles Fauconnier. (1995). Conceptual integration and formal expression. *Metaphor and Symbolic Activity* 10 (3): 183–204.
- Turner, Mark, Gilles Fauconnier. Metaphor, Metonymy, and Binding. (2000). In: Antonio Barcelona (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 133–149.
- Ungerer, Friedrich, Hans-Jörg Schmid. (1996). *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London: Longman.
- Uusküla, Mari. (2007). The Basic Colour Terms of Finnish. *SKY Journal of Linguistics* 20: 367–397.
- Uusküla, Mari. (2008). *Basic colour terms in Finno-Ugric and Slavonic languages: Myths and facts*. PhD dissertation. Tartu, Estonia: Tartu University Press.
- Uusküla, Mari, Urmas Sutrop. (2007). Preliminary study of basic colour terms in modern Hungarian. *Linguistica uralica* 43 (2): 102–123.
- Uusküla, Mari, Urmas Sutrop. (2010). The Puzzle of Two Terms for Red in Hungarian. In: Jan Wohlgemuth & Michael Cysouw (eds.). *Rara & Rarissima: Documenting the fringes of linguistic diversity*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 343–362.
- Utvić, Miloš. (2013). *Izgradnja referentnog korpusa savremenog srpskog jezika*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
- Váradi, Tamás. (2001). The Linguistic Relevance of Corpus Linguistics. In: Paul Rayson, Andrew Wilson, Tony McEnery, Andrew Hardie & Shereen Khoja (eds.). *Proceedings of the Corpus Linguistics 2001*

- Conference* (UCREL Technical Papers). Lancaster: Lancaster University, 587–593.
- Varela, Francisco J., Evan Thompson, Eleanor Rosch. (1991). *The Embodied Mind. Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge Massachusetts: The MIT Press.
- Vasić, Vera. (1994). Upotrebna vrednost simbola boje i broja. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: 148–152.
- Vasić, Smiljka, Dragoljub Vasić. (2004). *Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika: polazne osnove novije srpske proze*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Vasić, Smiljka, Nikoleta Milošević, Aleksandra Petrović. (2000). Jezik u obrazovanju. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* 32: 135–149.
- Vasić, Smiljka, Dragoljub Vasić. (2007). *Azbučno-frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika: polazne osnove novije srpske proze*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Verosub, Abra L. (1994). Scarlet Letters: Metonymic Uses of the Colour Red. *Semiotica* 102 (1–2): 27–47.
- Verspoor, Marjolijn H. (1998). Colourful Bits of Experience that Count. *Series A: General and Theoretical Papers. Paper No. 450*. Essen: LAUD: 1–21.
- Verspoor, Marjolijn H., Ágnes de Bie-Kerékjártó. (2006). Colorful bits of experience: From *bluestocking* to *blue Movie*. *English Studies* 87 (1): 78–98.
- Veselinović Šulc, Magdalena. (1994). Zlato i srebro u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: 52–60.
- Vitgenštajn, Ludvig. (2008). *Opaske o bojama*. Beograd: Fedon.
- Vlajković, Ivana, Dušan Stamenković. (2013). Metaphorical extensions of the color terms *black* and *white* in English and Serbian. U: Ivana Živančević Sekeruš (ur.). *Šesti međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Susret kultura”*. Zbornik radova, Knjiga I. Novi Sad: Filozofski fakultet, 547–558.
- Vujaklija, Milan. (1980). *Leksikon stranih reči i izraza*. Treće, dopunjeno izdanje. Beograd: Prosveta.
- Vuković, Gordana. (1994). Simbolika boje u leksici i onomastici. *Folklor u Vojvodini* 8. Novi Sad: 87–90.

- Waszakowa, Krystyna. (2000). Podstawowe nazwy barw i ich prototypowe odniesienia. Metodologia opisu porównawczego. W: Renata Grzegorczykowa & Krystyna Waszakowa (eds.). *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw. Nazwy wymiarów. Predykaty mentalne Predykaty mentalne Cz.I*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 17–28.
- Wescott, Roger W. (1970). Bini Color Terms. *American Anthropologist* 12: 349–360.
- Wierzbicka, Anna. (1985). *Lexicography and Conceptual Analysis*. Ann Arbor: Karoma.
- Wierzbicka, Anna. (1990). The Meaning of Color Terms: Semantics, Culture, and Cognition. *Cognitive Linguistics* 1: 99–150.
- Wierzbicka, Anna. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka, Anna. (1999). Znaczenie nazw kolorów i uniwersalia widzenia. W: A Wierzbicka (ed.). *Język – umysł – kultura, wybór prac pod red. Jerzego Bartmińskiego*, Warszawa: 405–449.
- Wierzbicka, Anna. (2005). There are “no color universals” but there are universals of visual semantics. *Anthropological Linguistics* 47 (2): 217–244.
- Wierzbicka, Anna. (2006). ‘The Semantics of Colour: A New Paradigm’. In: Carole P. Biggam & Paul Kay (eds.). *Progress in Colour Studies*. Amsterdam, The Netherlands/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–24.
- Wierzbicka, Anna. (2008). ‘Why There Are No “Colour Universals” in Language and Thought?’. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 14: 407–425.
- Wierzbicka, Anna. (2018). How Much Longer can the Berlin and Kay Paradigm Dominate Visual Semantics? In: Diana Young (ed.). *Rematerializing Colour: From Concept to Substance*. Canyon Pyon, UK: Sean Kingston, 67–89.
- Wierzbicka, Anna, Cliff Goddard. (1994). *Semantic and Lexical Universals: Theory and Empirical Finding*. Amstardam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Winawer, Jonathan, Nathan Witthoft, Michael C. Frank, Lisa Wu, Alex R. Wade, Lera Boroditsky. (2007). Russian Blues Reveal Effects of Lan-

- guage on Color Discrimination. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA* 104 (19): 7780–7785.
- Witkowski, Stanley R., Cecil H. Brown. (1977). An Explanation of Color Nomenclature Universals. *American Anthropologist* 79 (1): 50–57.
- Witzel, Christoph. (2015). Commentary: An Experimental Study of Gender and Cultural Differences in Hue Preference. *Frontiers in Psychology* (2015). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4664724/>. Preuzeto: 6. mart 2022.
- Witzel, Christoph. (2019). Misconceptions about colour categories. *Review of Philosophy and Psychology* 10 (3): 499–540.
- Witzel, Christoph, Karl R. Gegenfurtner. (2011). Is there a lateralized category effect for color? *Journal of Vision* 11 (12): 1–25.
- Won, Seahwa, Stephen Westland. (2017). Colour Meaning and Context. *Color Research and Application* 42(4): 450–459.
- Wyler, Siegfried. (1992). *Colour and Language: Colour Terms in English*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Yang, Yonglin. (1996). Sex-and Level-Related Differences in the Chinese Color Lexicon. *Word* 47 (2): 207–220.
- Yokosawa, Kazuhiko, Natsumi Yano, Karen B. Schloss, Lilia R. Prado-León, Stephen E. Palmer. (2010). Cross-Cultural Studies of Color Preferences: US, Japan, and Mexico. *Journal of Vision* 10 (7): 408.
- Zaslavsky, Noga, Charles Kemp, Naftali Tishby, Terry Regier. (2019). Color Naming Reflects Both Perceptual Structure and Communicative Need. *Topics in Cognitive Science* 11: 207–219.
- Zdravković, Sunčica. (2011). *Percepcija*. Drugo izdanje. Zrenjanin: Gradska biblioteka Zrenjanin.
- Zentner, Marcel R. (2001). Preferences for colours and colour-emotion combinations in early childhood. *Developmental Science* 4: 389–398.
- Zgusta, Ladislav. (1991). *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Priručnik za udžbenike i nastavna sredstva.
- Zipf, George Kingsley. (1949). *Human behavior and the principle of last effort: an introduction to human ecology*. Cambridge, Massachusetts: Addison-Wesley.

Rečnici

- AFRSSJ: *Azbučno-frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika: polazne osnove novije srpske proze*. Vasić, Smiljka, Dragoljub Vasić. (2007). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- ARSJ: *Asocijativni rečnik srpskoga jezika, Deo 1, od stimulusa ka reakciji*. Piper, Predrag, Rajna Dragićević, Marija Stefanović. (2005). Beograd: Beogradska knjiga, Službeni list SCG, Filološki fakultet.
- BNC: *British National Corpus*. <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>.
- CALD: *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*. Kate Woodford & Guy Jackson (eds.). (2003). Cambridge: Cambridge University Press.
- CCELD: *Collins Cobuild English Language Dictionary*. John Sinclair (ed.). (1993). London: HarperCollins.
- CIDE: *Cambridge International Dictionary of English*. Paul Procter (ed.). (1995). Cambridge: Cambridge University Press.
- COCA: *The Corpus of Contemporary American English*. <https://www.english-corpora.org/coca/>.
- DFR: *Dečji frekvencijski rečnik*. Lukić, Vera. (1983). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta.
- FRBU: *Frekvencijski rečnik budućih učitelja*. Knaflić, Vladislava. (1990). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta.
- FRTM: *Frekvencijski rečnik Todora Manojlovića*. Knjiga 1. Kostić, Aleksandar, Petar Milin. (2005). Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”.
- FRSSJ: *Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika 1–8*. Kostić, Đorđe. (1999). Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- KSSJ: *Korpus savremenog srpskog jezika*. Beograd: Matematički fakultet. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>.
- OALD: *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (1995). James Crowther (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- OED: *The Oxford Dictionary of English. Second Edition* (2003). John Simpson & Edmund Weiner (eds.). Oxford: Clarendon Press.
- Online Etymology Dictionary*. (2001–2024). <https://www.etymonline.com/>.

- PELCRA: *The PELCRA (Polish and English Language Corpora for Research and Applications) Reference Corpus of Polish*. <http://korpus.ia.uni.lodz.pl>.
- PWN: *The PWN (Polish Scientific Publishers) Corpus*. <http://korpus.pwn.pl/index.php>.
- RSJ: *Rečnik srpskoga jezika*. (2007). Novi Sad: Matica srpska.
- RJAZU: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjige I–XXIII. (1880–1976). Đuro Daničić (ur.). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- RMS: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*. Knjige I–VI. (1967–1976). Novi Sad: Matica srpska, Matica hrvatska.
- RSANU: *Rečnik srpskohrvatskog narodnog i književnog jezika*. Knjige I–XVIII. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU).
- RSGV: *Rečnik srpskih govora Vojvodine*. Sveske 1–9. (2000–2009). Dragoljub Petrović (ur.). Novi Sad: Matica srpska, Tiski cvet.
- SrpKor: *Korpus savremenog srpskog jezika na Matematičkom fakultetu Univerziteta u Beogradu*. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>
- Webster: *Webster's New Encyclopedic Dictionary*. Revised. (1995). Cologne: Könnemann.
- WordNet: A Lexical Database for English. Princeton University. <https://wordnet.princeton.edu/>.
- Wordnik. <https://www.wordnik.com/>

Literarni izvori

- Albahari, David. (1996). *Mamac*. Beograd: Narodna knjiga.
- Arsenijević, Vladimir. (1994) *U potpalublju*. Beograd: Rad.
- Danojlić, Milovan. (1997). *Oslobodioci i izdajnici*. Beograd: Biblioteka Abatros.
- Erenrajh-Ostojić, Maksimilijan. (1999). *Karakteristika*. Beograd: Rad.
- Kapor, Momo. (1975). *Hej, nisam ti to pričala*. Zagreb: Znanje.
- Kuić, Gordana. (2008). *Bajka o Benjaminu Baruhu*. Beograd: Narodna Knjiga-Alfa.
- Nikolić, Danilo. (1998). *Fajront u Gregetegu*. Beograd: Nolit.
- Pavić, Milorad. (1984). *Hazarski rečnik*. Beograd: Prosveta.

- Petković, Radoslav. (1993). „Sudbina i komentari”. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pištalo, Vladimir. (2006). *Tesla, mladost*. Beograd: Politika.
- Ras, Eva. (2005). *Sa Evom u raj*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.
- Selimović, Meša. (2004). *Derviš i smrt*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Velmar-Janković, Svetlana. (1995). *Bezдно*. Beograd: Vreme knjige.

Prof. dr Sanja Krimer Gaborović

**OGLEDI O BOJAMA
U ENGLISKOM I SRPSKOM JEZIKU**

Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

Za izdavača
Prof. dr Milivoj Alanović, dekan

Recenzentkinje
Prof. dr Violeta Stojičić
Filozofski fakultet, Niš
Prof. dr Jasmina Dražić
Filozofski fakultet, Novi Sad
Prof. dr Diana Prodanović Stankić
Filozofski fakultet, Novi Sad
Prof. dr Mirjana Ilić
Filozofski fakultet, Niš

Lektura
Prof. dr Jasmina Dražić

Korektura
Autorka

Kompjuterska priprema
Ferenc Finčur

2024.

ISBN 978-86-6065-864-9

URL: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2024/978-86-6065-864-9>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

811.163.41'373:811.111'373

811.163.41'367.62

811.111'367.62

КРИМЕР-Габоровић, Сања, 1970-

Ogledi o bojama u engleskom i srpskom jeziku [Elektronski izvor] / Sanja Krimer-Gaborović. - 1. elektronsko izd. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2024

Način pristupa (URL): <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2024/978-86-6065-864-9>. - Opis zasnovan na stanju na dan: 13.12.2024. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija.

(978-86-6065-864-9)

а) Српски језик -- Називи за боје б) Енглески језик -- Називи за боје

COBISS.SR-ID 159175689

„Rukopis [...] predstavlja doprinos proučavanju teorijskih i praktičnih aspekata lingvistike boja, [...] jednako razmatra pojmove za boje u savremenoj nauci o jeziku, semantiku boja i pragmatiku boja. Činjenice o [...] pridevima za boje sagledane iz ugla kognitivne lingvistike, psiholingvistike i kulturološke lingvistike omogućile su autorki da iz perspektive kulturno-lingvističke interpretacije u svojim diskusijama sa velikom objektivnošću analizira kako govornici srpskog i engleskog jezika posmatraju i klasifikuju boje, i koje veličine je njihov sistem leksema za boje.”

Iz recenzije prof. dr Violete Stojičić

„Rukopis monografije [...] više je od oglada jer svojom obuhvatnošću analizirane problematike nudi mnogo više od pojedinačnih, kratkih istraživanja, okupljenih na jednom mestu, povezanih temom *boje*. Njen je doprinos srpskoj lingvistici višestruk i oglada se, pre svega, u rezultatima koje donosi u vezi s bazičnim nazivima za boje u srpskom jeziku – primarno- i sekundarno-osnovnim, kao i svim elementima značenja ovih leksema, denotativnim i konotativnim, njihovoj hijerarhizaciji od primarnog ka onim sekundarnim, indukovanim semantičkim transformacijama kod polisemantičkih leksema. [...] Radi se o knjizi koja donosi mnogo novina u našu lingvistiku, daje smernice za dalja istraživanja [...].”

Iz recenzije prof. dr Jasmine Dražić

„Ova knjiga predstavljaće značajan doprinos za domaću kontaktno-kontrastivnu i primenjenu kognitivnu lingvistiku i u pogledu teorijskih modela, koji su temeljno opisani i primenjeni, i u pogledu konkretnih korpusnih istraživanja koja upotpunjuju srbističku lingvističku literaturu u ovoj oblasti.”

Iz recenzije prof. dr Diane Prodanović Stankić

„Monografija koja je pred nama osvetljava leksičko-semantičku grupu boje u engleskom i srpskom jeziku sa više različitih aspekata i predstavlja ozbiljnu sintezu rada autorke po pitanju leksike ovog tipa. Monografija je tematski koherentna i može se koristiti kao udžbenik za kontrastivnu leksikologiju zbog detaljne semantičke analize leksike za boje u engleskom i srpskom jeziku sa aspekta modernih lingvističkih teorijsko-metodoloških pristupa jezičkoj građi. Do sada nije bilo ovakvih studija na materijalu dva jezika [...].”

Iz recenzije prof. dr Mirjane Ilić